

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

finch

AK 410/74

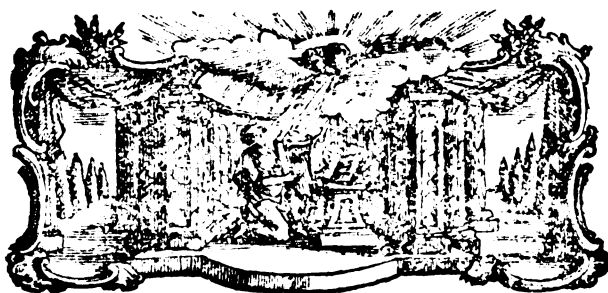
SCRIPTORES

ECCLESIASTICI DE MUSICA SACRA POTISSIMUM.

EX
VARIIS ITALIÆ, GALLIÆ & GERMANIÆ
CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLECTI
ET NUNC PRIMUM PUBLICA LUCE DONATI

A
MARTINO GERBERTO
MONASTERII ET CONGREG. S. BLASII IN SILVA NIGRA ABBATE
S. Q. R. I. P.

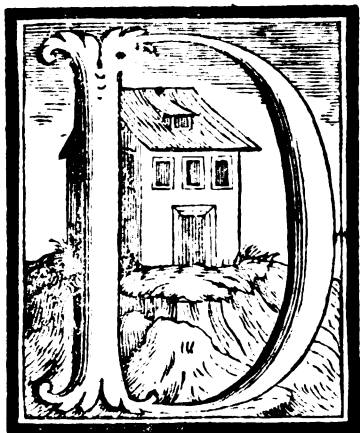
T O M U S II.

PERMISSU SUPERIORUM.

TYPIS SAN-BLASIANIS MDCCLXXXIV.

PRÆFATIO.

I.

ignus omnino est, a quo novam epocham scriptorum de re musica auspice-
mus, GUIDO *Aretinus*, qui sublata
veterum notarum indigesta serie ac con-
fusione, per lineas & claves, quas vo-
camus in scala musica, discendi exequen-
dique musicam disciplinam mirum in mo-
dum eandem facilitavit. Testatur id ip-
se in *Micrologi* sui prologo p. 3. *tandem* adfuisse sibi divi-
nam gratiam, cum musicam pueris traderet, & *Quidam*, in-
quit, *eorum imitatione chordæ nostrarum notarum usu exer-*
citati, ante unius mensis spatium invisos & inauditos cantus
ita primo intuitu indubitanter cantabant, ut maximum spe-
ctaculum plurimis præberetur. Per chordam intelligit lineam
illam, quam colore croceo vel rubro distinguere solebat eo
loco, quo nos nunc clavem C. aut F. initio lineæ ponimus
inter cæteras a se etiam primum inventas lineas, de quibus
ipse haud immerito dicebat: *musica sine lineis est sicut*
puteus sine fune. In ipsa etiam musica harmonica seu poly-
phonia aliquatenus duritiam diaphoniæ, ut vocabant, quam
volumine I. in HUCBALDO notavimus, emollivit GUIDO,
ut in ipso opere musico L. III. c. I. n. 7. prodidimus.

Mirum

P R Æ F A T I O.

Mirum adeo haud est, quod GUIDO ad docendam musicam evocaretur. Congruit quoque eius ætati, quod ad an. 1023. quo HERMANNUS *Bremensis* archiepiscopus fuit renuntiatus, legitur apud LEIBNIZIUM Script. rer. *Brunsv.* p. 745. in chronico *Slavorum*, & iisdem fere verbis in chronico ALBERTI *Stadensis* ita narratur: HERIMANNUS ergo parvi pendens omnia, quæ in episcopatu invenit, primo quidem musicum GUIDONEM Bremam adduxit, cuius industria melodiam & claustralem disciplinam correxit. Quod solum ex eius prospere successit operibus. Ipse GUIDO in epistola ad MICHAELEM monachum *Pomposianum* p. 43. prolixis finibus exulatum se dicit; ac mox, persuasum se, ut in eo monasterio maneret, a GUIDONE huius cœnobii abbate, viro nempe illo sanctissimo, cuius corpus, ut post HERMANNUM *Contractum* scriptorem cœvum alii passim chronistæ perhibent, an. 1047. ante non integrum annum defuncti, plurimis glorificatum miraculis HENRICUS III. imp. de *Parmensi*, ubi sepultus fuit, civitate ad urbem *Spiram* (ubi hodieque insignis in eius honorem ecclesia collegiumque canonicorum extat) transferendum magno secum honore rediens devexit.

Inde vero, quod S. GUIDO *Pomposianus* abbas GUIDONI *Aretino* persuaserit manere in suo monasterio, auctores *Anal. Camaldul.* T. II. p. 43. coniiciunt, GUIDONEM *Aretinum* in suo iuventutis flore *Pomposiani* monasterii disciplinæ non fuisse addictum: nec abhorent ab ea opinione iidem scriptores, GUIDONEM nostrum illum ipsum fuisse monasterii *Avellani* abbatem, qui S. PETRUM *Damiani* ad disciplinam

P R Æ F A T I O.

monasticam susceperit, atque forte etiam aliquando, utpote DOMNIZONIS in vita MATHILDIS testimonio *monachus nec non eremita beandus*, in *Camaldulensi* eremo regens in patrio solo *Aretino* fundata latuerit. Ibi an. 1033. GUIDO frater PETRI venerabilis eremitæ iussione dictavit, petiit & impetravit a THEOBALDO episcopo Aretino, cui GUIDO Micrologum dedicavit, donationem, quæ legitur apud MABILLONIUM T. IV. *Annal. O. S. B.* p. 389. sed cum, testibus illismet annalistis *Camaldulensibus*, mihi dum viverent amicissimis, etiam in monasterio *Avellano* rigida illa disciplina fuerit servata, de *Camaldulensi* nil statui potest. Addunt, in eiusdem *Avellani* cœnobii refectorio cerni hodieque GUIDONIS imaginem cum hac epigraphe: *Beatus GUIDO Aretinus inventor musicæ*: quod elogium non uno titulo eidem posse adscribi, scripta eius, quæ edimus, ostendunt.

II. Brevi omnino GUIDONIS nomen in *Germania* inclauisse, BERNONIS *Augiensis* abbatis scripta de musica manifestant, in quibus, teste SIGEBERTO *Gemblacensi*, de *script. eccles.* c. 156. *eminet hoc, quod in arte musica præpollens de regulis symphoniæ & tonorum scripsit, & quod in mensurando monochordo ultra regulam BOETII, sed assensu minoris BOETII GUIDONIS, supposuit unum tonum tetrachordo hypaton, & contra usum maiorum in ipso tetrachordo inseruit utiliter synnemmenon.* Conspicua hæc redduntur ex prologo BERNONIS in tonarium ad PILGRINUM *Coloniensem* archiepiscopum ab an. 1020. iuxta TRITHEMIUM in *Annal. Hirs.* ad h. a. usque ad an. 1034. ad quem HERMANNUS *Contractus*
eius

P R Æ F A T I O.

eius mortem ponit, TRITHEMIUS vero ad an. 1036. alii denique ad an. 1035. reponunt. Unde rem a GUIDONE ipso haurire potuit BERNO, qui numquam sua hæc inventa esse dicit, imo de Gamma græco monochordo addito mentionem faciens, illud a modernis additum esse perhibet non semel eo ipso in prologo seu libro *de regulis symphoniæ & tonorum*, ut SIGEBERTUS appellat, *Mellicensis* autem anonymus simpliciter *de musica opus præstantissimum*, & TRITHEMIUS ad annum 1018. *Chron. Hirs. infigne volumen*; additque eius *librum unum de instrumentis musicis*, quem videre haud licuit. Nisi forte huc pertineant, quæ in codice bibl. Cæsar. *Vindob.* qui nuper ex bibliotheca civica eo fuit translatus, post prologum seu librum primum *regularum venerabilis BERN abbatis in artem musicam ante tonale interseruntur de mensura fistularum, organistri, ponderatione cymbali &c.* ex quibus quædam infra pag. 286. inter alia eiusmodi anonyma habentur.

III. Laudatus TRITHEMIUS duo opera HERMANNI *Contracti*, BERNONIS syncellitæ, distinguit, *de musica lib. I. de monochordo lib. I.* tam in chronico *Hirsaug.* ad an. 1005. quam in lib. *de script. eccles.* n. 321. ubi etiam posterioris initium describit: *in consideranda monoch.* prout in uno bibl. Cæs. *Vindob.* codice reperi sub titulo: *musica clarissimi viri HERIMANNI.* In quo eodem codice ea omnia etiam immediate sine titulo subduntur, quæ eius nomine porro edimus passim in Mss. occurrentia. Sequitur in collectione nostra

P R Æ F A T I O.

IV. Musica S. WILHELMI *Hirsaugiensis* abbatis, de quo auctor coævus BERTHOLDUS *Constantiensis*, seu qui unus idemque est, BERNOLDUS presbyter & theologus GEBHARDI III. episc. *Constant.* ac monachus S. *Blasianus* in chronico apud URSTISIUM *Germ. script.* T. I. p. 364. *Hic in musica peritissimus fuit, multaque illius artis subtilia antiquis doctioribus incognita elucidavit. Multos etiam errores in cantibus deprehensos satis rationabiliter ad artem correxit. In quadrivio sane pene omnibus antiquis videbatur præeminere.* Hæc ad verbum leguntur in vita S. WILHELMI ab HEYMONE coævuali & discipulo scripta, apud MABILLONIUM *Act. SS. sec. V. P. II.* p. 726. Apud anonymum *Mellicensem* cap. 108. post hæc eadem ipsissima additur: *Tractatum tamen unum de musica scripsit, quem Dei vocatione ad regendum Hirsaugiense cænobium tractus minime perfecit.*

V. Subditur ibid. cap. 109. mox DIETGERUS abbas, latinis THEOGERUS, a *Theotonicis* quibusdam THEOKARIUS dictus, domini WILHELMI abbatis primo discipulus, deinde in monasterio S. Georgii abbas tertius, ac tandem Metensis episcopus, aliquantisper administrato episcopio sepultus in Cluniaco. Et hic quoque tractatum unum de musica scribit, in quo de eius inventione, & numeris ac proportionibus iuxta arithmeticos breviter quidem, sed satis subtiliter agit. Arithmetica, Geometria, Musica & Astrologia quadrivium constituebant, prout cum trivio, grammatica scilicet, logica, rhetorica. Adumbrata erant singula hæc in incomparabili illo Msc. codice, qui an. 1768. incendio periit cum monasterio

P R Æ F A T I O.

nafterio *S. Blasii*, illuc e *D. Georgii* cœnobio translatus, ubi, ut constat, testaturque anonymus *Mellicensis*, tertius abbas fuerat THEOGERUS. Complectebatur vero codex ille, non spissus minus quam longus & latus, in pergameno exaratus, præter alia trivii & quadruvii scripta varia, complura de re musica scripta, libros etiam S. WILHELMI & THEOGERI, quos edimus.

VI. Apud eundem anonymum *Mellicensem* ante hos memoratur ARIBO *Cirinus musicus* musicam scripsisse, quam propter eius mensuræ celeritatem capream nuncupavit: *velocius enim*, inquit, *currebat, cum venabar eam, quia voluntas Dei fuit, ut cito mihi occurreret, quod volebam*, ut habent ARIBONIS verba infra pag. 199. & pag. 223. Quæ porro anonymus iste ex eo affert de S. WILHELMO, quod fistularum novam mensuram ab eo inventam & ARIBONI transmissam attinet, in ipso WILHELMO desiderantur. Id hinc evenisse existimandum est, quod passim scriptores WILHELMI musicam imperfectam esse dicant. Addit anonymus, ARIBONEM suum tractatum pontifici suo obtulisse, ELLENHARDO nimirum, cui inscribitur, episcopo *Frisingensi*, pro quo instrumentum canonizationis synodalis provincie *Salisburgensis*, ab *Andrea SCHERER* decano ad *S. Andream Frising.* descriptum apud GEWOLDUM *Metrop. Salisburg.* T. I. fol. 153. HANSIZIUM *Germ. S. T. II.* p. 226. & RESCHIUM in ætate millenaria ecclesiæ *Aguntinæ in Norico* p. 142. legere est.

VII.

P R Æ F A T I O.

VII. Inter præstantiora scriptorum mediæ ævi opuscula de musica merito refertur IOANNIS *musica*, prout simpliciter in *San-Blasiano*, ac duobus etiam *Vindobonensibus* inscribitur, in *Parisiensi* vero & *Antwerpiensi* Mss. Ioannes COTTON seu COTTONIUS appellatur, quod familiare legitur in *Anglia* nomen, ut apud WOOT in hist. academ. *Oxonienfis*, TANNERUM in bibl. *Britan.* aliosque scriptores *Anglos* legere est. Anonymo *Mellicensi de script. eccles.* c. 69. notatur IOANNES *musicus*, natione *Anglus*, vir admodum subtilis ingenii, qui & libellum præstantissimum de musica arte composuit. Neque etiam hæcenus FULGENTIUM *Anglorum* antistitem indagare potui, qui congruere possit IOANNI nostro, cuius musica eidem inscripta est. Neque etiam ei convenit, quod TRITHEMIUS *de script. eccl.* c. 391. de ROSWIDA dicit, coætaneam eam fuisse IOANNIS *Anglici*, qui doctrina sua papatum meruit. Coniectura de papatu IOANNIS nostri inde orta esse videtur, quod epistolam suam dedicatorem sic ordiatur: IOANNES *servus servorum Dei*, titulo olim nequaquam solis pontificibus *Romanis* consueto. Nihilominus in catalogo bibl. *Paulinæ Lips.* scribitur: IOANNIS *papæ musica* ad FULGENTIUM *Anglorum antistitem*.

Quodsi relinquenda *Anglia*, atque IOANNES in *Germania* inquirendus videretur, occurreret ætati congruus eius nominis scholasticus in cœnobio *S. Matthiæ* apud *Treviros*, IOANNES nempe ille, qui an. 1047. LAMBERTO in eo munere successit, TRITHEMIO *Chron. Hirsaug.* ad h. a. laudatus in omni genere scientiarum doctissimus, sed in musica præcipua eruditione

P R Æ F A T I O.

*ruditione singularis, qui ad honorem omnipotentis Dei & San-
ctorum eius multos cantus & prosas composuit, ac regulari me-
lodia dulciter ornavit. Sed quod de musica librum quoque
scripserit, non additur,*

VIII. S. BERNARDI nomen ante *Tonale*, quod p. 265. si-
stimus, præfigi potuit, ut MABILLONIUS *Opp.* eius T. II. p.
694. tractatui de cantu seu correctione antiphonarii præpo-
suit, quod nimirum, prout in admonitione ex BALUZIO no-
tat, *tunc abbatum communi decreto ab eodem sancto abbate
eiusque cantoribus sunt correcti & emendati, & sicut modo
habentur dispositi*, libri nempe, quibus *Cistercienses* in divi-
nis officiis usi sunt. Epistolam S. BERNARDO haud indignam
iudicant MABILLONIUS & alii. Tractatum ipsum cum præ-
fatione altera seu epistola, quæ domni GUIDONIS abbatis
Cariloci nomen præsefert, in codice *Túsniacensi* idem MA-
BILLONIUS reperit. Huc etiam referendum, quod in *Tonali*
nostro, ad usum captumque iuniorum in modum dialogi
composito, magister ad ultimam quæstionem p. 279. respon-
det: *Quod quæris, non est præsentis negotii, cum prohiben-
te sancto Cisterciensi capitulo, nec in GUIDONIS antiphonario
quidquam mutari liceat. Quære tamen musicam GUIDONIS
Augensis, quam scribit ad sanctissimum magistrum suum do-
minum GUILLELMUM primum Rievallis abbatem. In MAN-
RIQUEZII annalibus Cisterc. ad an. 1153. c. 9. inter centum
sexaginta monasteria, quæ S. BERNARDUS moriens reliquit,
primum in Anglia notatur illud Rievallense.*

P R Æ F A T I O.

IX. Sequuntur inde a p. 277. simul collecta GERLANDI, EBERHARDI *Frisingensis*, aliorumque fragmenta ac tractatus de fistulis, nolis &c. earumque dimensione, ex quibus nonnulla paullo ante notavi, forte ad BERNONEM *Augiensem* attinentia, quæ hodieque, quando organa & nolæ ad tantam perfectionem harmonicam pertigerunt, curiositatem ciere possunt: imo etiam, ut iam ad finem præfat. ad Vol. I. observavi, animum ad supremum numen elevare possunt in consideratione tam constantium naturæ in quovis sonoro corpore legum.

X. Ex omnibus catalogis etiam amplissimis operum B. ENGELBERTI abbatis *Admontensis* in *Stiria*, apud TRITHEMIUM, POSSEVINUM & alios, unus apud PEZIUM *Thef. anecd.* T. I. P. I. p. 433. tractatum etiam de musica ab ipso beato abbate confectum notat, quem ex codice monasterii *Admontensis* edimus sat amplum & copiosum, quo accurate admodum omnia, quæ ad theoreticam & practicam musicam attinent, secundum veterum ac illorum, quos hic primum in lucem proferimus, scriptorum institutiones discutiuntur, illustranturque.

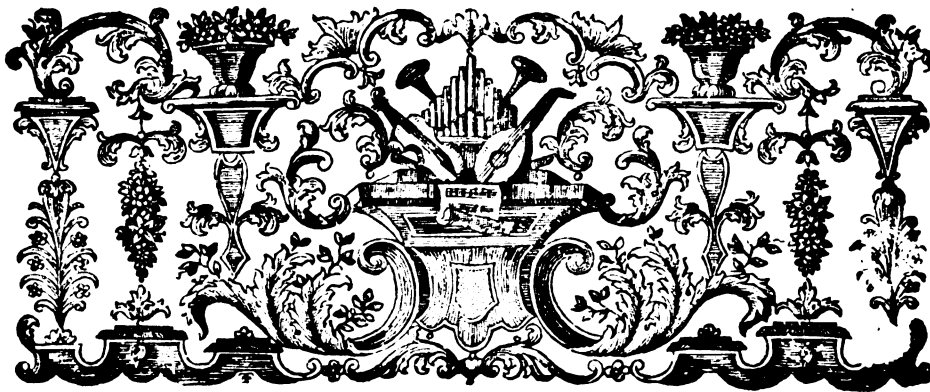
XI. Eodem prorsus modo nec apud WADDINGUM quidem, qui tot voluminibus annales *Minorum* prosecutus est, nec in aliis scriptorum catalogis recensetur *Ioannis* ÆGIDII *ars musica*: quæ ab humanissimo *Callisto* MARINIO archivii pontificii præfecto mecum communicata, atque ex Msc. *Vaticano* nunc primum in lucem protracta agmen claudit voluminis secundi scriptorum de re musica, præsertim ecclesiastica.

SCRI-

Guido monachus

Theodal dusēps.

SCRIPTORES VETERES

DE

CANTU & MUSICA

POTISSIMUM ECCLESIASTICA.

PARS II.

GUIDONIS ARETINI

OPUSCULA DE MUSICA.

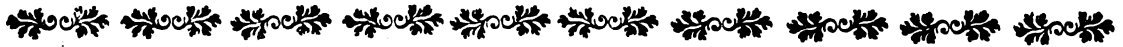
M O N I T U M.

Celebratissimus est GUIDONIS Micrologus de disciplina artis musicæ, quem nos ex Msc. bibl. San-Blasiana collatum cum duobus San-Emeramensibus, Admontensi, mancis Ottoburano, & Casinensi edimus. Sequuntur eiusdem rhythmici & carmen de musicæ explanatione ex eodem codice San-Blasiano cum iisdem Mss. excepto Casinensi collata. Item aliæ GUIDONIS regulæ de ignoto cantu identidem in antiphonarii sui prologum prolatae. Deinde ex solo codice San-Blasiano Epilogus de modorum formulis & cantuum qualitatibus in sex divisus capita. Demum Epistola GUIDONIS Michaeli monacho de ignoto cantu directæ. Tandem sequitur ex codice Tegernseensi collato cum Mellicensi Tractatus GUIDONIS correctorius multorum errorum, qui sunt in cantu Gregoriano in multis locis, pseudonymus aut certe interpolatus.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

A

MI-

MICROLOGUS GUIDONIS

DE DISCIPLINA ARTIS MUSICÆ.

*Gymnasio musas placuit revocare solutas,
Ut pateant parvis habitæ vix hætenus altis,
Invidiæ telum perimat dilectio cæcum.
Dira quidem pestis tulit omnia commoda terris,
Ordine me scripsi primo qui carmina finxi.*

EPISTOLA

GUIDONIS MONACHI

AC MUSICI AD TEUDALDUM

EPISCOPUM SUUM, a)

DE

DISCIPLINA ARTIS MUSICÆ.

Divini timoris, totiusque prudentiæ fulgore clarissimo ac dulcissimo Patri & reverendissimo Domino Theodaldo Sacerdotum ac præfulum dignissimo, Guido suorum monachorum utinam minimus, quidquid servus & filius.

Dum solitariæ vitæ saltem modicam exsequi cupio quantitatem, vestræ benignitatis dignatio ad sacri verbi studium meam sibi sociari voluit parvitatem: non quod desint vestræ excellentiæ multi maximi spirituales viri, & virtutum effectibus abundantissime roborati, & sapientiæ studiis plenissime adornati, qui & commissam plebem una vobiscum competenter erudiant, & Divinæ contemplationi assidue & frequenter inhæreant: sed ut meæ parvitatæ & mentis & corporis imbecillitas miserata vobis vestræ pietatis & paternitatis fulciatur munita præsidio: ut

si quid mihi divinitus utilitatis accesserit, vestro Deus imputet merito. Qua de re cum de ecclesiasticis utilitatibus ageretur, exercitium musicæ artis, pro quo favente Deo non incassum defudasse me memini, vestra iussit auctoritas proferre in publicum: ut sicut ecclesiam beatissimi Donati episcopi & martyris, cui Deo auctore iure vicario præsidetis, mirabili nimium schemate peregistis, ita eiusdem ministros ecclesiæ honestissimo decentissimoque quodam privilegio cunctis pene per orbem clericis spectabiles redderetis. Et revera satis habet miraculi & optionis, cum vestræ ecclesiæ etiam pueri in modulandi studio perfectos aliorum usquequaque locorum superent senes, vestrique honoris ac meriti perplurimum cumulabitur celsitudo, cum post priores patres tanta ac talis ecclesiæ per vos studiorum provenerit claritudo. Itaque quia vestro tam commodo præcepto nec volui contraire, nec valui, offero solertissimæ paternitati vestræ Musicæ artis regulas, quanto lucidius & brevius potui, a philosophis explicatas; nec tamen eadem

a) Aretinæ Civitatis.

dem via ad plenum, neque eisdem infestando vestigiis: id solum procurans, quod ecclesiasticæ proffit utilitati, nostrisque subveniat parvulis. Ideo enim hoc studium hætenus latuit occultatum, quia

cum revera esset arduum, non est a quolibet humiliter explanatum. Quod qua occasione olim aggressus sim, quave utilitate & intentione, perpaucis absolvam. Explicit epistola.

INCIPIT PROLOGUS

EIUSDEM IN MUSICAM.

Cum me & naturalis conditio & bonorum imitatio communis utilitatis diligentem faceret, cepi inter alia studia musicam tradere pueris. Tandem adfuit mihi divina gratia, & quidam eorum imitatione chordæ, nostrarum notarum usu exercitati, ante unius mensis spatium invisos & inauditos cantus ita primo intuitu indubitanter cantabant, ut maximum spectaculum plurimis præberetur; quod tamen qui non potest facere, nescio qua fronte se musicum vel cantorem audeat dicere. Maxime itaque dolui de nostris cantoribus, qui etsi centum annis in canendi studio perseverent, numquam tamen vel minimam antiphonam per se valent efferre, semper discentes, ut ait Apostolus, & numquam ad perfectam huius artis scientiam pervenientes. Cupiens itaque tam utile nostrum studium in communem utilitatem expendere, de multis musicis argumentis, quæ adiutore Deo per varia tempora conquievi, quædam, quæ cantoribus proficere credidi, quanta potui brevitate perstrinxi; quæ enim de musica ad canendum minus profunt, aut si quæ ex his, quæ dicuntur, non valent intelligi, nec memoratu digna iudicavi, non curans de his,

si quorumdam animus livecat invidia, dum quorumdam proficiat disciplina.

Explicit prologus.

INCIPIUNT CAPITULA. a)

Capitulum I. Quid faciat, qui se ad disciplinam Musicæ parat?

Cap. II. Quæ vel quales sint notæ, vel quot?

Cap. III. De dispositione earum in monochordo.

Cap. IV. Quibus sex modis sibi invicem voces iungantur?

Cap. V. De diapason, & cur tantum septem sint notæ?

Cap. VI. Item de divisionibus, & interpretatione earum.

Cap. VII. De affinitate vocum per quatuor modos.

Cap. VIII. De aliis affinitatibus, & b. & ♭

Cap. IX. Item de similitudine vocum, quarum diapason sola perfecta est.

Cap. X. Item de modis & falsi meli agnitione & correctione.

Cap. XI. Quæ vox, & cur in cantu obtineat principatum?

Cap. XII. De divisione quatuor modorum in octo.

Cap.

a) Hoc capitulare in cæteris MS. est omissum.

Cap. XIII. De octo modorum agnitione, acumine & gravitate.

Cap. XIV. Item de tropis & virtute Musicae.

Cap. XV. De commoda vel componenda modulatione.

Cap. XVI. De multiplici varietate sonorum & neumarum.

Cap. XVII. Quod ad cantum redigitur omne, quod dicitur.

Cap. XVIII. De diaphonia, id est, organi præcepto.

Cap. XIX. Dictæ diaphoniæ per exempla probatio.

Cap. XX. Quomodo Musica ex malleorum sonitu sit inventu.

CAPUT I.

QUID FACIAT, QUI SE AD DISCIPLINAM
MUSICÆ ARTIS PARAT?

Igitur qui nostram disciplinam petit, aliquantos cantus nostris notis descriptos addiscat, in monochordi usu manum exerceat, hasque regulas sæpe meditetur, donec vi & natura vocum cognita, ignotos ut notos cantus suaviter canat. Sed quia voces, quæ huius artis prima sunt fundamenta, in monochordo melius intuemur, quomodo eas ibidem ars naturam imitata discrevit, primitus videamus.

CAPUT II.

QUÆ VEL QUALES SINT NOTÆ,
VEL QUOT? a)

Notæ autem in monochordo hæ sunt. In primis ponatur r. græcum a modernis adiunctum. Sequuntur septem alphabeti

litteræ graves, ideoque maioribus litteris insignitæ hoc modo. A B C D E F G. Post hæ eadem septem litteræ acutæ repetuntur, sed minoribus litteris describuntur, in quibus tamen inter a. & b. aliam b. ponimus, quam rotundam facimus; alteram vero quadravimus. Ita a. b. c. d. e. f. g. Addimus his eisdem litteris, sed variis figuris tetrachordum superacutarum, in quo b. similiter duplicamus, ita $\overset{a}{a} \overset{b}{b} \overset{c}{c} \overset{d}{d}$. Hæ litteræ a multis dicuntur superflue; nos autem maluimus abundare, quam deficere. Fiunt itaque simul omnes XXI. hoc modo r A B C D E F G. $\overset{a}{a} \overset{b}{b} \overset{c}{c} \overset{d}{d} \overset{e}{e} \overset{f}{f} \overset{g}{g}$. Quorum dispositio cum a doctoribus aut fuisset tacita, aut nimia obscuritate perplexa, adest nunc etiam pueris breviter ac plenissime explicata.

CAPUT III.

DE DISPOSITIONE EARUM IN MONOCHORDO.

r. itaque inprimis affixa ab ea usque ad finem subiectum chordæ spatium per novem partire, & in termino primæ nonæ partis A litteram pone, a qua omnes antiqui fecere principium. Item ab A. ad finem nona collecta parte, eodem modo B. litteram iunge. Post hæc ad r. revertens ad finem usque metire per IIII. & in primæ partis termino invenies C. Eademque divisione per IIII. sicut cum r. inventum est C. simili modo per ordinem cum A. invenies D; cum B. invenies E; & cum C. invenies F; & cum D. invenies G; & cum E. invenies A acutum; & cum

a) Admont. De numero & dimensione notarum.

cum F. invenies b. rotundam. Quæ vero sequuntur, similia & earumdem omnes per ordinem medietates facile colliguntur, utputa ab B. usque ad finem in medio spatio pone aliam $\flat$. Similiterque C. signabit aliam c. & D. aliam d. & E. aliam e. & F. aliam f. & G. aliam g. & a.

aliam $\overset{a}{a}$. & b. aliam $\overset{b}{b}$. & $\flat$ aliam $\overset{b}{\flat}$. & c.

aliam $\overset{c}{c}$. & d. aliam $\overset{d}{d}$. Eodem modo posses in infinitum ita progredi fursum vel deorsum, nisi artis præceptum sua te auctoritate compesceret.

De multiplicibus diversisque divisionibus monochordi unam apposui, ut cum a multis ad unam intenderetur, sine scrupulo caperetur. Præsertim cum sit tantæ utilitatis, ut & facile intelligatur, & ut intellecta vix obliviscatur. Alius dividendi modus sequitur, qui etsi minus memoriæ adiungitur, eo tamen monochordum velociore celeritate componitur, hoc modo: cum primum a r. ad finem passus novem, id est, particulas facies, primus passus terminabitur in A. secundus vacat: tertius in D. quartus vacat: quintus in a. sextus in d. septimus in $\overset{a}{a}$. reliqui vacant. Item cum ab A. usque ad finem novenis passibus partiris, primus passus terminabitur in B. secundus vacat: tertius in E. quartus vacat: quintus in $\flat$. sextus in e. septimus in $\overset{a}{\flat}$. reliqui vacant. Item cum a r. ad finem quaternis dividis, primus passus terminabitur in C. secundus in G. tertius in g. quar-

tus finit. Ab C. vero ad finem similiter quatuor passuum, primus terminabitur in E. secundus in c. tertius in $\overset{c}{c}$. quartus finit. Ab F. vero quaternorum passuum primus terminabitur in b. rotundum, secundus in f. tertius in c. a) A b. vero rotunda quatuor passuum in secundo in-

venies $\flat$. reliqui vacant. Ab a. vero superacuta quatuor passuum, in primo invenies $\overset{a}{a}$. reliqui vacant. Et de dispositionibus hi duo regularum modi sufficiant, quorum superior quidem modus ad memorandum facillimus. Hic vero extat ad faciendum celerrimus. In sequentibus vero omnes divisionum modi in brevi patebunt.

CAPUT IV.

QUIBUS SEX MODIS SIBI INVICEM
VOCES IUNGANTUR.

Dispositis itaque vocibus inter vocem & vocem alias maius spatium cernitur, ut inter r. & A. & inter A. & B. alias minus, ut inter B. & C. & reliq. Et maius quidem spatium tonus dicitur: minus vero semitonium, semis videlicet, id est, non plenus tonus. Item inter aliquam vocem & tertiam a se tum ditonus est, id est, duo toni, ut a C. ad E. tum semiditonus, qui habet tantum tonum & semitonium, ut a D. in F. & reliq. Diatessaron autem est, cum inter duas voces quocumque modo duo sunt toni, & unum semitonium, ut ab A. ad D. & a B. in E. & reliq. Diapente vero uno to-

no

a) Ott. & Adm. A. b. item rotunda ad finem duorum passuum prior terminabit $\overset{b}{b}$ secundus finit. A. d.

vero ad finem duorum similiter passuum, prior terminabit in $\overset{d}{d}$. secundus finit. A 3

no maior est, cum inter quaslibet voces tres sunt toni, & unum semitonium, ut ab A. in E. & a C. in G. & reliq. Habes itaque sex vocum consonantias, id est, tonum, semitonium, ditonum, semiditonium, diatessaron, & diapente. [a] Quibus adhuc consonantiis duæ aliæ modorum species a nonnullis cantoribus superadduntur, hoc est, diapente cum semitonio: ut ab E. ad c. Itemque diapente cum tono: ut a C. ad a. Adiungitur etiam & diapason. Quæ quia raro inveniuntur, a nobis minus inter VI. annumerantur. Sed origo quidem diapason quæ & qualis sit, qui studiosus perscrutatur, in sequentibus reperiet.] In nullo enim cantu aliis modis vox voci rite coniungitur, vel intendendo, vel remittendo. His adiunguntur septem, (i. e.) diapason; quæ quia raro inveniuntur, minus inter alias annumerantur. Cumque tam paucis clausulis, teste Boetio, tota harmonia formetur, utilimum est, altæ eas memoriæ commendare, & donec plene in canendo sentiantur & cognoscantur, ab exercitio numquam cessare, ut his clausulis veluti quibusdam clavibus canendi possis peritiam sagaciter, faciliusque possidere.

CAPUT V.

DE DIAPASON.

ET CUR TANTUM SEPTEM SINT NOTÆ.

Diapason autem est, in qua diatessaron & diapente iunguntur; cum enim ab A. in D. sit diatessaron, & ab eadem D. in a. acutum sit diapente, ab A. in alteram a. diapason existit: cuius vis est eandem litteram in utroque habere latere, ut a B. in h. a. C. in c. a D. in d. & reliq. Sicut enim utraque vox eadem littera notatur, ita per omnia eiusdem qualitatis, perfectissimæque similitudinis utraque habetur & creditur. Nam sicut finitis septem diebus eosdem repetimus, ut semper primum & octavum eundem diem dicamus, ita primas & octavas semper voces eodem charactere figuramus & dicimus, quia eas naturali concordia consonare sentimus, ut D. & d. Utraque enim tono & semitonio, & duobus tonis remittitur, & item tono & semitonio & duobus tonis intenditur. Unde & in canendo duo aut tres, aut plures cantores, prout possibile fuerit, si per hanc speciem differentibus vocibus eandem quamlibet symphoniam incipient & decantent, miraberis, te easdem voces diversis locis, sed minime diversas habere, eundemque cantum gravem & acutum & superacutum tamen univoce resonare hoc modo,

Superacutæ.	g ^a _a	a ^a _a	g ^a _a	a ^a _a	h ^a _a	c ^a _a	h ^a _a	a ^a _a	g ^a _a	a ^a _a	a ^a _a
Acutæ.	G ^a _a	a ^a _a	G ^a _a	a ^a _a	h ^a _a	c ^a _a	h ^a _a	a ^a _a	G ^a _a	a ^a _a	a ^a _a
Graves.	r ^a _a	A ^a _a	r ^a _a	A ^a _a	B ^a _a	C ^a _a	B ^a _a	A ^a _a	r ^a _a	A ^a _a	A ^a _a
	Sum	mi	re	gis	ar	chan	ge	le	Mi	cha	el.

Item

a) Uncinis inclusa habentur in Msc. Admont. & Ottobur.

Item si eandem antiphonam partim gravibus partim acutis sonis cantaveris, aut quantumlibet per hanc speciem variaveris, eadem vocum unitas apparebit. Unde poeta verissime dixit: *septem discrimina vocum*: quia etsi plures sint vel fiant, non est aliarum adiectio, sed renovatio earundem & repetitio. Hac nos de causa omnes sonos secundum Boetium & antiquos musicos septem litteris figuravimus, cum moderni quidam nimis incaute quatuor tantum signa posuerunt, quintum videlicet sonum eodem ubique caractere figurantes; cum indubitanter verum sit, quod quidam soni a suis quintis, ut B. & F. omnino discordent, nullusque sonus cum suo quinto perfecte concordet. Nulla enim vox cum altera præter octavam perfecte concordat.

CAPUT VI.

DE DIVISIONIBUS VOCUM,
ET INTERPRETATIONIBUS EARUM.

Ut autem de divisione monochordi in paucis multa perstringam, semper Diapason duobus ad finem æquis currit passibus, Diapente tribus, Diatessaron quatuor, tonus vero novem, qui quanto sunt passibus numerosiores, tanto sunt spatio breviores. Alias vero divisiones præter has quatuor invenire non poteris. Diapason autem interpretatur *de omnibus*, sive quod omnes habeat voces sub se, sive quia antiquitus citharæ octo per eam fiebant chordis. In hac quidem specie prima & gravior vox duo habet spatia, acuta vox unum, ut ab A. ad a. Diapente dicitur *de quinque*; sunt enim in eius spatio voces quinque, ut a D. in a.

Sed gravis eius vox tria habet spatia, acuta duo. Diatessaron sonat *de quatuor*; nam & habet quatuor voces, & gravior eius vox quatuor habet spatia, acuta vero tria, ut a D. in G. Has tres species symphonias, id est, suaves vocum copulationes memineris esse vocatas, quia in diapason diversæ voces unum sonant. Diapente vero & Diatessaron diaphoniæ, id est, organi iura possident, & voces utcumque similes reddunt. Tonus autem ab intonando, id est, a sonando nomen accepit, qui maiori voci novem, minori vero octo passus constituit: semitonium autem & ditonus, etsi voces in canendo coniungunt, divisionem tamen nullam in monochordo recipiunt.

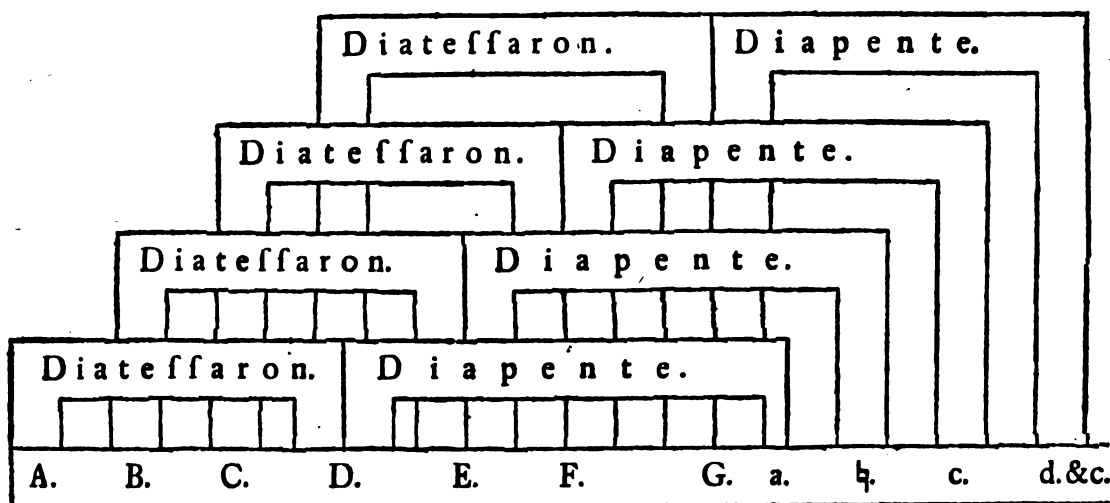
CAPUT VII.

DE MODIS QUATUOR ET AFFINITATIBUS VOCUM.

Cum autem septem sint voces, quia, ut diximus, aliæ, id est, octavæ voces sunt eadem, septenas sufficit explicare, quæ diversorum modorum, & diversarum sunt qualitatum. Primus modus vocum est, cum vox tono deponitur, & tono & semitonio, & duobus tonis intenditur, ut A. & D. Secundus modus est, cum vox duobus tonis remissa, semitonio & duobus tonis intenditur, ut B. & E. Tertius est modus, qui semitonio & duobus tonis descendit, duobus vero tonis & semitonio ascendit, ut C. & F. Quartus vero tono deponitur, surgit autem per duos tonos & semitonium, ut a) G. Et nota, quod se per ordinem sequuntur, ut primus in A. secundus in B. tertius in C. Item primus in D. secundus

a) *Lege*: ut D. & G. ex seqq.

dus in E. tertius in F. quartus in G. Item- ad D, & B. ad E, & C. ad F, & D. ad
 que nota has vocum affinitates per dia- G, a gravibus diateffaron, ab acutis ve-
 tessaron & diapente constructas: A. enim ro diapente coniungitur hoc modo:

CAPUT VIII.

DE ALIIS AFFINITATIBUS VOCUM, ET b. ET ♭.

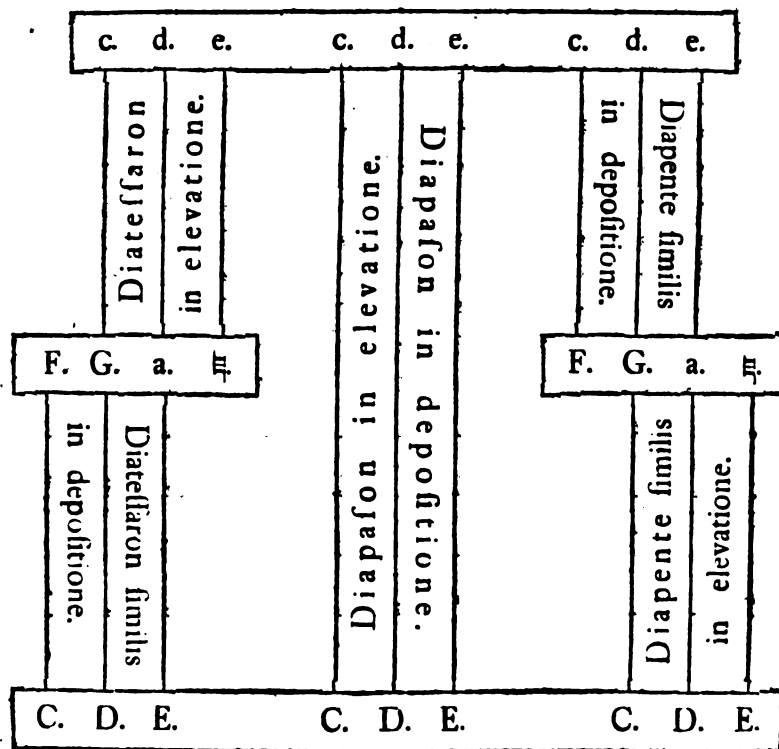
Si quæ aliæ sunt affinitates, eas quoque
 similiter diateffaron & diapente fecerunt.
 Nam cum diapason in se diateffaron &
 diapente habeat, & easdem litteras in
 utroque latere contineat, semper in me-
 dio eius spatium aliqua est littera, quæ ad
 utrumque diapason latus ita convenit, ut
 cui litteræ a gravibus diateffaron reddit,
 eidem in acutis per diapente conveniat,
 ut in superiori figura notatur, & cui a
 gravibus diapente contulit, eidem a su-
 perioribus diateffaron dabit, ut A. E. a.
 A enim & E. in depositione concordant,
 quæ utraque duobus tonis semitonioque
 conficitur. Itemque G. cum ad C. & D.
 per easdem species resonet, unius depo-
 sitionem alteriusque elevationem sumsit.

Nam & C. & G. duobus tonis pariter &
 semitonio surgunt, & D. & G. tono &
 semitonio pariter inflectuntur. b. vero ro-
 tundum, quia minus est regulare, quod
 adiunctum vel molle dicunt, cum F. ha-
 bet concordiam, & ideo additum est,
 quia F. cum quarta a se ♭. tritono differen-
 te nequibat habere concordiam: utram-
 que autem b. ♭. in eadem neuma non iun-
 gas. In eodem vero cantu maxime b.
 molli utimur, in quo F. f. amplius con-
 tinuatur gravis vel acuta, ubi & quam-
 dam confusionem & transformationem vi-
 detur facere, ut G. sonet protum, a. deu-
 terum, cum ipsa b. mollis sonet tritum;
 unde eius a multis nec mentio facta est.
 Alterum vero ♭. in commune placuit ha-
 bere. Quod si ipsam b. mollem vis om-
 nino non habere, neumas, in quibus ipsa
 est, ita tempera, ut pro F. G. a. & ipsa b.
 habeas G. a. ♭. c. aut si talis est neuma,
 quæ

quæ post D. E. F. in elevatione vult duos tonos & semitonium, quod ipsa b. molis facit, aut quæ post D. E. F. in depositione vult duos tonos; pro D. E. F. assume a. b. c. quæ eiusdem sunt modi, & prædictas elevationes & depositiones regulariter habent. Huiusmodi enim elevationes & depositiones inter D. E. F. & a. b. c. clare discernens confusionem maxime contrariam tollit.

De similitudine vocum pauca perstrinximus, quia quantum similitudo in diversis rebus conquiratur, tantum ipsa diversitas, per quam mens confusa diutius potuit laborare, minuitur; semper enim adunata

divisis facilius capiuntur. Omnes itaque modi distinctionesque modorum his tribus aptantur vocibus C. D. E. Distinctiones autem dico eas, quæ a plerisque differentia vocantur, hoc est, *seculorum amen*. Differentia autem idcirco dicitur, eoquod discernat seu separet plagas ab autentis; cæterum abusive dicitur. Ergo omnes voces aliæ cum his aliquam habent concordiam, seu in depositione seu in elevatione; nullæ vero in utroque se exhibent similes cum aliis, nisi in diapason. Sed horum similitudinem omnium in hac figura, quam subiecimus, quisquis requirerit, reperire poterit.

CAPUT IX.

DE SIMILITUDINE VOCUM IN CANTU,
QUARUM DIAPASON SOLA PERFECTA EST.

Supradictæ voces, prout similes sunt, utpote aliæ in elevatione, ut C. & G. D. & a. aliæ in depositione, ut a. & E. G. & D. aliæ in utroque, ut C. & G. E. & h̄ ita similes faciunt neumas, adeo ut unius cognitio pandat tibi alteram, in quibus vero nulla similitudo monstrata est, vel quæ diversorum modorum sunt, altera alterius neumam cantumque non recipit: quod si compellas recipere, transformabis; utputa si quis vellet antiphonam, cuius principium est in D. in E. vel in F. quæ sunt alterius modi voces, incipere, mox auditu perciperet, quanta diversitatis transformatio fieret. In D. vero & a. quæ unius sunt modi, sæpissime possumus eundem cantum incipere vel finire: sæpissime autem dixi, & non semper, quia similitudo, nisi in diapason, perfecta non est. Ubi enim diversa est tonorum semitoniorumque positio, fiat necesse est & neumarum. In prædictis namque vocibus, & quæ unius modi di-

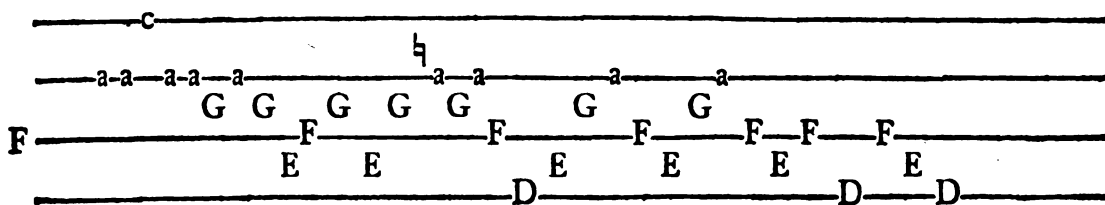
cuntur, dissimilitudines inveniuntur; D. enim deponitur tono, a. vero ditono; sic & in reliquis.

CAPUT X.

DE MODIS,

ET FALSI MELI AGNITIONE ET CORRECTIONE.

Hi sunt quatuor modi vel tropi, quos abusive tonos nominant, qui sic sunt naturali ab invicem diversitate disiuncti, ut alter alteri in sua sede locum non tribuat, alterque alterius neumam aut transformet aut recipiat numquam; dissonantia quoque per falsitatem ita in canendo subrepat, cum aut de bene dimensis vocibus parum quid gravantes demunt, vel adiciunt intendentes; quod pravæ voces hominum faciunt, cum aut prædictam rationem plus iusto intendentes vel remittentes, neumam cuiuslibet modi aut in alium modum pervertunt, aut in loco, qui vocem non recipit, inchoant, vel quasdam faciunt subductiones in trito, quæ dieses appellantur, cum non oporteat eas in usum admittere, nisi supervenientibus certis locis. Quod ut facile pateat, proponimus exemplum:

Defiderium

In nullo enim sono valet fieri, excepto tertio & sexto; nam etsi reperiatur in alio, penitus emendanda est; non solum autem ipsa, sed & radix, ex qua inutiliter processit, eradicanda est.

Notandum, quod, quia a a quibusdam semitonii loco admittitur, ideo harmoniam in modum plaustris vergentis per petrosam semitam conficiunt. Ideo autem plus

plus quam omnium artium musicæ sunt regulæ dissolutæ, quia, dum nusquam aliqui potuerunt se ad semitam admittē, imo dum pleni fluminis (*f. instar*) cui dum non sufficit proprius alveus, per compita diffunditur; ita ipsi omni loco, quo semitonia accreverunt, aliam semitam elegerunt, scilicet metuentes arctum ingredi specum, ne magnitudo, qua præcellunt, corporis arctetur, aut minori latitudine aut breviori altitudine tegminis. Ubi autem non quærunt (*f. queunt*) penitus effugere, diesi usi sunt, imitantes nimirum illos, qui, dum metuunt vim aloris, vim faciunt impingentes semel ante os camini.

Igitur hæc diesis, quæ, sicut supra diximus, locum semitonii sumit, nusquam sumenda est, nisi isto modo, cum tritus canitur, & tetrardus producendus est in proto, iterumque deponendus est in semetipso, vel in eodem trito, vel etiam magis infimo. Tunc tritus, qui præest tetrardo, protove, subducendus est modicum; quæ subductio appellatur diesis, & medietas sequentis semitonii, sicut semitonium est medietas sequentis toni. Metitur autem hoc modo. Cum a G. ad finem feceris novem passus, reperisque a. tunc ab a. ad finem partire per septem, & in termino primæ partis reperies primam diesim, inter $\sharp$ & c. Mox secundus & tertius passus erunt vacui, quartus vero tertii diesis obtinebit locum, qui similiter erit inter $\sharp$ & c. Modo simili à d. passus fiant totidem ad finem, moxque secundæ patebit locus, suprascripto ordine, quæ erit inter e. & f. Tunc revertens ad

primam diesim, divide ad finem per quatuor, & primus item passus terminabit inter e. & f. secundus inter $\sharp$ & c. reliqui vacant. Admonemus vero lectorem, ne existimet nos desipere, eoquod primo omisimus ista scribere. Nos enim paratos habebit, post finem operis ex istis respondere sibi; nunc ad cepta revertamur.

Sunt etiam nonnulli, qui, ubi debuerant semiditonum admittere, apponunt tonum. Quod ut exemplo pateat, in Communione, *diffusa est gratia*, multi propterea, quod erat incipiendum in F. uno tono deponunt, cum ante F. tonus non sit: sicque fit, ut ubicumque occurrit semitonium, ponant illum sub F, quod nullo modo fieri potest, & ideo finis Communionis eiusdem ibidem veniat, ubi nulla vox est. Cantoris itaque peritiæ esse debet, quo loco vel modo quamlibet neumam incipiat, ut eam vel suo modo restituat, vel si motione opus est, ad affines voces inquiret. Hos autem modos vel tropos græce nominamus *protum*, *deuterum*, *tritum*, *tetrardum*.

CAPUT XI.

QUÆ VOX, ET QUARE IN CANTU
OBTINEAT PRINCIPATUM.

Cum autem quilibet cantus omnibus vocibus & modis fiat, vox tamen, quæ cantum terminat, obtinet principatum; ea enim & diutius & morosius sonat. Et præmissæ voces, quæ tantum exercitatis patent, ita ad eam adaptantur, ut mirum in modum quamdam ab ea coloris faciem ducere videantur. Per suprascriptas nempe sex consonantias voci, quæ

tributisque regulis acuta cum acutis, & gravia convenirent gravibus, & acutus quisque modus diceretur autenticus, id est, auctorialis & princeps; gravis autem plaga vocaretur, id est, lateralis & minor. Qui enim dicitur stare ad latus meum, minor me est, cæterum si esset maior, ego aptius dicerer stare ad latus eius. Cum ergo dicatur autentus protus & plagis proti, similiter de reliquis, qui naturaliter in vocibus erant quatuor divisi, in cantibus facti sunt octo. Abusio autem tradidit latinis dicere pro autento proto & plagis proti primus & secundus, pro autento deuterio & plagis deuteri tertius & quartus, pro autento triti & pla-

gis triti quintus & sextus, pro autento tetrardo & plagis tetrardi septimus & octavus.

CAPUT XIII.

DE OCTO MODORUM AGNITIONE,
ACUMINE ET GRAVITATE.

Igitur octo sunt modi, ut octo partes orationis, & octo formæ beatitudinis, per quos omnis cantilena discurrens octo dissimilibus vocibus & qualitatibus variatur. Ad quos in cantibus discernendos etiam quædam neumæ inventæ sunt, ex quarum aptitudine ita modum cantionis agnoscimus, sicut sæpe ex aptitudine corporis, quæ cuius sit tunica, reperimus: ut

Dac a a GFE GFE DD CFGaGaGFEFGaGFEFED.

Pri mum quarite regnum Dei

Mox enim ut cum fine alicuius antiphonæ hanc neumam bene viderimus convenire, quod autenti proti sit, non est opus dubitare; sic & de reliquis.

Ad hoc etiam cognoscendum plurimum valent & versus nocturnalium responsoriorum, & psalmi officiorum, & omnia, quæ in modorum formulis præscribuntur, quas qui non novit, mirum est, si quam partem horum, quæ dicuntur, intelligit. Ibi enim in formis prævidetur, quibus in vocibus singulorum modorum cantus rarius sæpiusve incipitur, & in quibus minime id fiat: ut in plagis quidem minime licet vel principia vel fines distinctionum ad quintas intendere, cum & ad quartas perraro soleat evenire. a) In autentis vero, præter deuterum, eadem principia & fines distinctionum minime licet ad sextas intende-

re, plagæ vero proti vel triti ad tertias intendunt; & plagæ deuteri & tetrardi ad quartas intendunt.

Memineris præterea, quod sicut usus cantuum attestatione perhibetur, autenti vix a suo fine plus una voce descendunt. Ex quibus autentus tritus rarissime id facere propter subiectam semitonii imperfectionem videtur. Ascendunt autem autenti usque ad octavam & nonam, vel etiam decimam. Plagæ vero ad quintas remittuntur & intenduntur. Sed intensionem sextam vel septimam auctoritate tribuitur, sicut in autentis nona & decima. Plagæ vero proti, deuteri, & triti aliquando in a. b. c. acutas necessario finiuntur.

Supradictæ autem regulæ permaxime caventur in antiphonis & responsoriis, quo-

a) Videtur legendum: *soleant pervenire.*

quorum cantus ut psalmis & versibus coaptentur, oportet, communibus regulis fulciantur. Alioquin plures cantus inuenies, in quibus adeo confunditur gravitas & acumen, ut non possit adverti, cui magis, id est, autento an plagæ conferantur. Præterea & in ignotorum cantuum inquisitione, prædictarum neumarum & subiunctionum appositione plurimum adiuuamur, cum talium aptitudine soni cuiusque proprietatem per vim tropicam intuemur. Est autem tropus species cantionis, qui & modus dictus est, & adhuc dicendum est de eo.

CAPUT XIV.

DE TROPIS, ET VIRTUTE MUSICÆ.

Horum quidam troporum exercitati usu ita proprietates & discretas facies, ut ita dicam, extemplo ut audierint, recognoscunt, sicut peritus gentium coram positis multis habitus eorum intueri potest & dicere: hic Græcus est, ille Hispanus, hic Latinus & ille Teutonicus, iste vero Gallus: atque ita diversitas troporum diversitati mentium coaptatur, ut unus autenti deuteri fractis saltibus delectetur; alius plagæ triti eligat voluptatem; uni garrulitas tetrardi autenti magis placet; alter eiusdem plagæ suavitatem probat; sic & de reliquis.

Nec mirum, si varietate sonorum delectatur auditus, cum varietate colorum gratuletur visus, varietate odorum foveatur olfactus, mutatisque saporibus lingua congaudeat. Sic enim per fenestram corporis delectabilium rerum suavis intrat mirabiliter penetralia cordis. Inde est,

quod sicut quibusdam saporibus, coloribus & odoribus, vel etiam colorum intuitu salus tam cordis quam corporis vel minuitur vel augetur. Ita quondam, ut legitur, quidam phreneticus canente Asclepiade medico ab insania revocatus. Et item alius quidam citharæ suavitatem in tantam libidinem incitatus, ut cubiculum puellæ quæreret effringere dementatus: moxque citharoædo mutante modum voluptatis poenitentia ductum recessisse confusum. Item & David Saul dæmonium cithara mitigabat, & dæmonicam feritatem huius artis potenti vi ac suavitatem frangebatur. Quæ tamen vis solum divinæ sapientiæ ad plenum patet. Nos vero quæ in ænigmate ab inde percepimus, in divinis laudibus utamur. Sed quia de huius artis virtute vix pauca libavimus, quibus ad bene modulandum rebus opus sit, videamus.

CAPUT XV.

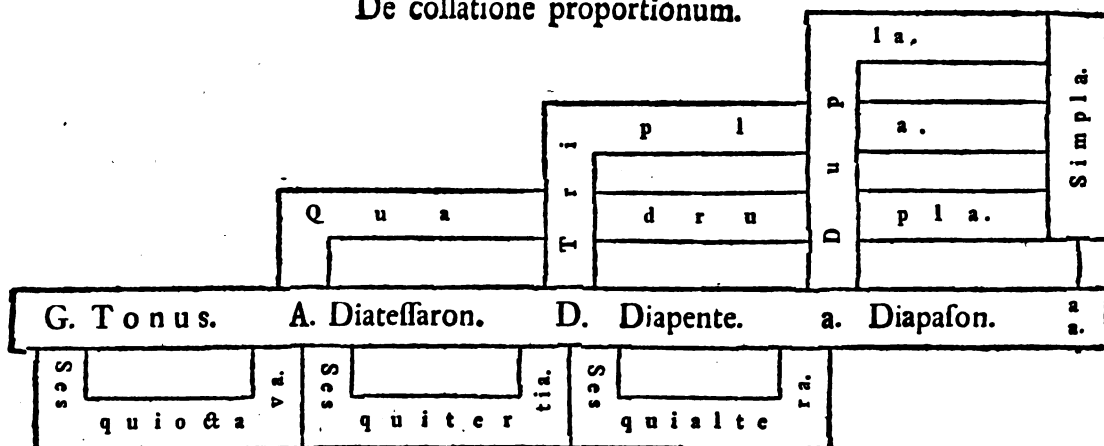
DE COMMODA COMPONENDA MODULATIONE.

Igitur quemadmodum in metris sunt litteræ & syllabæ, partes & pedes, ac versus; ita & in harmonia sunt phthongi, id est, soni, quorum unus, duo, vel tres aptantur in syllabas, ipsæque solæ vel duplicatæ neumam, id est, partem constituunt cantilenæ; sed pars una vel plures distinctionem faciunt, id est, congruum respirationis locum. De quibus illud est notandum, quod tota pars compressæ & notanda & exprimenda est, syllaba vero compressius, tenor vero, id est, mora ultimæ vocis, qui in syllaba quantuluscumque est amplior in parte, diutissimus vero

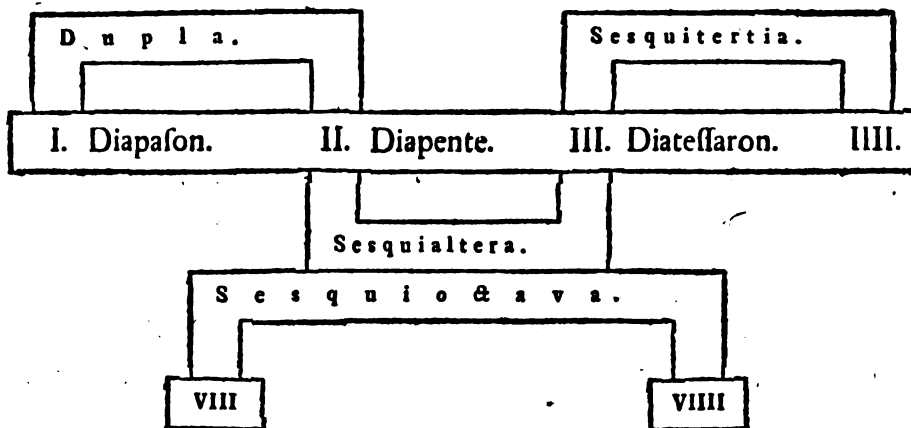
vero in distinctione, signum in his divisionibus existit, sicque opus est, ut quasi metricis pedibus cantilena plaudatur, & aliæ voces ab aliis morulam duplo longiorem, vel duplo brevior, aut tremulam habeant, id est, varium tenorem, quem longum aliquotiens litteræ virgula plana apposita significat: ac summopere caveatur talis neumarum distributio, ut

cum neumæ tum eiusdem soni repercussione, tum duorum aut plurium connexionem fiant, semper tamen aut in numero vocum aut in ratione tēnorum neumæ alterutrum conferantur, atque respondeant, nunc æquæ æquis, nunc duplæ vel triplæ simplicibus, atque alias collatione sesquialtera vel sesquitertia.

De collatione proportionum.

De construendo cantu.

Proponatque sibi Musicus, quibus ex his divisionibus incedentem faciat cantum, sicut Metricus, quibus pedibus faciat versum; nisi quod Musicus non se tan-

tanta legis necessitate constringit, quia in omnibus se hæc ars in vocum dispositione rationabili varietate permutat. a) Quam rationabilitatem etsi sæpe non comprehendamus, rationale tamen creditur id, quo mens, in qua est ratio, delectatur. Sed hæc & huiusmodi melius colloquendo quam conscribendo monstratur.

Oportet ergo, ut more versuum distinctiones æquales sint, & aliquotiens eadem repetitæ, aut aliqua vel parva mutatione variatæ, & cum b) plures fuerint duplicatæ, habentes partes non nimis diversas, & quæ aliquotiens eadem transformantur per modos, aut similes intensæ & remissæ inveniantur. Item ut reciprocatæ neuma eadem via, qua venerat, redeat, ac per eadem vestigia recurat. Item ut qualem ambitum vel lineam una facit saliendo ab acutis, talem inclinatam altera e regione opponat respondendo a gravibus, sicut fit, cum in puteo nos cum imagine nostra contra speculamur. Item aliquando una syllaba unam vel plures habeat neumas, aliquando una neuma plures dividatur in syllabas. Variabuntur hæc vel omnes neumæ, cum alias ab eadem voce incipiant, alias de dissimilibus secundum laxationis & acuminis varias qualitates. Item ut ad principalem vocem, id est, finalem, vel si quam affinem eius pro ipsa elegerint, pene omnes distinctiones currant, & eadem aliquando vox, quæ terminat neumas omnes, vel plures distinctiones finiat, aliquando & incipiat; sicut apud Ambro-

sium curiosus invenire poterit. Sunt vero quasi profaici cantus, qui hæc minus observant, in quibus non est curæ, si aliæ maiores, aliæ minores partes & distinctiones per loca sine discretione inveniantur more profarum.

Metricos autem cantus dico, quia sæpe ita canimus, ut quasi versus pedibus scandere videamur, sicut fit, cum ipsa metra canimus, in quibus cavendum est, ne superflue continuentur neumæ dissyllabæ sine admixtione trisyllabarum ac tetrasyllabarum. Sicut enim Lirici poetæ nunc hos nunc alios adiunxere pedes, ita & qui cantum faciunt, rationabiliter discretas ac diversas componunt neumas; rationalis vero discretio est, si ita fit neumarum & distinctionum moderata varietas, ut tamen neumæ neumis & distinctiones distinctionibus quadam semper similitudine sibi consonanter respondeant, id est, ut sit similitudo dissimilis, more perdulcis Ambrosii. Non autem parva similitudo est metris & cantibus, cum & neumæ loco sint pedum, & distinctiones loco versuum, utpote ista neuma dactylico, illa vero spondaico, illa iambico metro decurreret, & distinctionem nunc tetrametram nunc pentametram, alias quasi hexametram cernes, & multa alia, ut elevatio & positio tum ipsa sibi, tum altera alteri similis vel dissimilis præponatur, supponatur, apponatur, interponatur, alias coniunctim, alias divise, alias commixtim ad hunc modum. Item ut in unum terminentur partes & distinctiones neumarum atque verborum, nec
tenor

a) *Ost. misceri permittit.*

b) *At. perpulchre fuerint.*

tenor longus in quibusdam brevibus syllabis, aut brevis in longis sit, quia a) obſcœnitatem parit, quod tamen raro opus erit curare. Item ut rerum eventus ſic cantionis imitetur effectus, ut in triſtibus rebus graves ſint neumæ, in tranquillis rebus iucundæ, in proſperis exultantes, & reliquæ. Item ſæpe vócbis gravem & acutum accentum ſuperponimus, quia ſæpe ut maiori impulſu quasdam, ita etiam minori efferimus: adeo ut eiſdem ſæpe vocis repetitio elevatio vel deſcriptio eſſe videatur. Item ut in modum currentis equi ſemper in fine diſtinctionum rarius voces ad locum reſpirationis accedant, ut quaſi gravi more ad repauſandum laſſæ perveniant. Spiſſim autem & rare, prout oportet, notæ compoſitæ huius ſæpe rei poterunt indicium dare. Liqueſcunt vero in multis voces more litterarum, ita ut inceptus modus unius ad alteram limpide tranſiens nec finire videatur. Porro liqueſcenti voci punctum quaſi maculando ſuperponimus hoc modo:

G DE Ga a G.

Ad te le va vi.

Si autem eam vis plenius proferre non liquefaciens, nihil nocet, ſæpe autem magis placet. Et omnia, quæ diximus, nec nimis raro, nec nimis continue facias, ſed cum diſcretione.

CAPUT XVI.

DE MULTIPLICI VARIETATE SONORUM ET NEUMARUM.

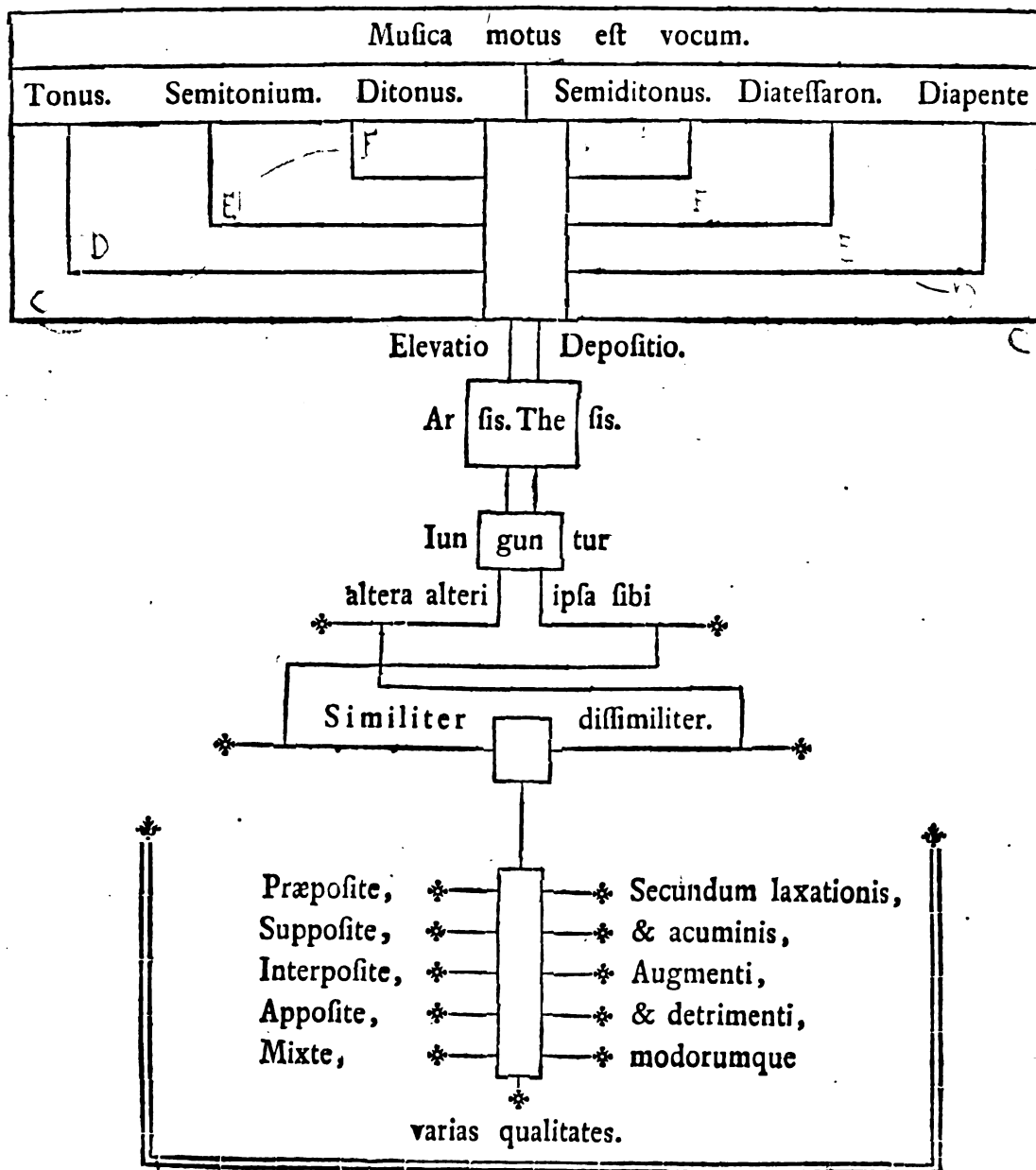
Illud vero non debet mirum videri, cur tanta copia tam diverſorum cantuum tam paucis formata ſit vocibus, quæ voces non niſi ſex modis, ut diximus, ſibi iungantur tam per elevationem quam

per deſcriptionem; cum & de paucis litteris, etſi non per plures, conficiantur ſyllabæ, poterit enim colligi numerus ſyllabarum; infinita tamen partium pluralitas concrevit ex ſyllabis, & in metris de paucis pedibus quam plura ſunt genera metrorum, & unius generis metrum plurimis varietatibus invenitur diverſum, ut hexametrum; quod quomodo fiat, videant grammatici, quoniam illud dicere alterius eſt negotiū. Nos, ſi poſſumus, videamus, quibus modis diſtantes ab invicem neumas conſtituere valeamus.

Igitur motus vocum, qui ſex modis conſonanter fieri dictus eſt, ſit arſi & theſi, id eſt, elevatione & deſcriptione: quorum gemino motu, id eſt, arſis & theſis, omnis neuma formatur, præter reſpercuſſas aut ſimplices. Deinde arſis & theſis tum ſibiſmet iunguntur, ut arſis arſi, theſis theſi, tum altera alteri, ut arſis theſi, & theſis arſi coniungitur, ipſaque coniunctio tum ſit ex ſimilibus, tum ex diſſimilibus. Diſſimilitudo autem erit, ſi ex prædictis motibus, id eſt, tonis, ſemitoniis, ditonis & cæteris alius alio plures paucioresve habeat voces, aut magis coniunctas vel diſiunctas diſſimiliter, deinde vel ſimiliter facta coniunctione motus motui tum erit præpoſitus, id eſt, in ſuperioribus poſitus, tum ſuppoſitus, tum appoſitus, id eſt, cum in eadem voce unius motus finis erit, alteriusque principium; tum interpoſitus, id eſt, quando unus motus infra alium poſitus & minus eſt gravis & minus acutus; tum commixtus, id eſt, partim interpoſitus partimque ſuppoſitus, aut præpoſitus,
aut

a) ſ. abſonitatem.

aut appositus, rursusque hæ positiones mæ quoque per eosdem modos arsis & dirimi possunt secundum laxationis & thesis poterunt variari, & distinctiones ali-acuminis, augmenti & detrimenti, mo- quando. Qua de re & descriptionem sub-dorum quoque varias qualitates. Neu- iecimus, quo facilius per oculos via sit.

CAP.

CAPUT XVII.

QUOD AD CANTUM REDIGITUR OMNE,
QUOD SCRIBITUR.

His breviter intimatis aliud tibi planissimum dabimus hic argumentum, utillimum usui, licet hactenus inauditum. Quo cum omnium omnino melorum causa clauerit, poteris tuo usui adhibere, quæ probaveris commoda, & nihilominus respuere, quæ videbuntur obscoena. a) Perpende igitur, quia sicut omne, quod dicitur, scribitur, ita ad cantum redigitur omne, quod scribitur. Canitur ergo omne, quod dicitur, scriptura autem litteris figuratur. Sed ne in longum regula nostra producat, *sex his de b)* litteris quinque tantum vocales sumamus, sine quibus nulla alia littera, sed nec syllaba sonare probatur, earumque permixta causa conficitur, quotienscumque suavis concordia in diversis partibus invenitur, sicut persæpe videmus consonos & sibimet alterutrum respondentes versus in metris, ut quamdam quasi sym-

phoniam grammaticæ admireris. Cui si musica responsione simili iungatur, duplici modulatione delecteris.

Has itaque quinque vocales sumamus, forsitan cum tantum concordia tribuunt verbis, non minus cantilenæ præstabunt & neumis. Supponantur itaque per ordinem litteris monochordi, & quia quinque tantum sunt, tamdiu repetantur, donec unicuique sono sua subscribatur vocalis, hoc modo:

a b c d.

r A B C D E F G. a b c d e f g. a b c d.
a e i o u. a e i o u. a e i o u. a e i o

In qua descriptione id modo perpende, quia cum his quinque litteris omnis locutio moveatur, moveri quoque & quinque voces ad se invicem, ut diximus, non negetur. Quod cum ita sit, sumamus modo aliquam locutionem, eiusque syllabas illis sonis adhibitis decantemus, quas earumdem syllabarum vocales subscriptæ monstraverint, hoc modo:

G	G	G			
G. u	— rum—tu—rum—				
	F	F	F	F	F
F. o	— Io— to— o— co— o—				
	E	E	E	E	E
E. i	— ri— pi— dig—				
	D	D	D	D	D
D. e	— te— nes— me— neque— ne— nere—				
	C	C	C	C	C
C. a	— Sanc— han— as— ca—				

C D F C D D E F G G F G F E C D D F E D C D D

Sancle Ioannes meritorum tuorum copias nequeo digne canere.

Quod itaque de hac oratione factum est, & de omnibus posse fieri nulli dubium est. Sed ne gravis tibi imponatur necessitas, quia ad hunc modum vix cuilibet symphonix quinque accidunt voces, & ipsas

quinque transgredi sæpe ad votum non suppetat, ut tibi paullo liberius liceat evagari, alium item versum subiungo vocalium, sed ita sit diversus, ut a tertio loco prioris incipiat hoc modo: r A

a) f. absona.

b) Melius: ex iisdem litteris

C a

r ABCDEFG. aḅcdefg. aḅc̣d.
aeiou. ae i ou. ae iou. ae i o
ou. ae iou. a e i ou. ae i ou. ae.

Ubi cum duobus ubique subsonis, in quibus quinque habeantur vocales, cum

videlicet cuique sono & una subfit, & altera satis tibi liberior facultas accedit, & productiori & contractiori pro libitu motu variare & incedere. Unde & hoc nunc videamus, qualem symphoniam huic rhythmo suæ vocales attulerint.

e. ia ————— vi —————
d. eu ————— net, — sum — ven —————
c. ao ————— ror — fo ————— fo — do — con — va — ta —————
h. ui ————— li ————— in ————— ni —————
a. oe ————— fre — temperet, ne — hor ————— te — ne — tes —————
G. ia — Linguam — nans ————— tis ————— gat, ————— riat.
F. eu ————— re ————— hau —————

G G F a G a a a a h G
Linguam refrenans temperet, ne litis
h c h c d e d c d c c a G
horror insonet, visum fovendo contegat,
a c h c a F G G
ne vanitates hauriat:

In sola enim ultima parte hoc argumentum reliquimus, ut melum suo tertrardo conveniens redderemus. Cum itaque suis tantum vocalibus quidam cantus quamdam aptam sibi vendicet adeo cantilenam, non est dubium, quin fiat aptissima, si in multis exercitatus de pluribus potiora tantum, sibi aptius respondentia eligas, hiantia suppleas, compressa resolves, producta nimium contrahas, ac nimis contracta distendas, ut unum quod accuratum opus efficias.

Illud præterea scire te volo, quod in morem puri argenti omnis cantus quo magis usitatur, eo magis coloratur, &

quod modo displicet, per usum quasi lima politum postea collaudatur, ac pro diversitate gentium ac mentium, quod huic displicet, ab alio amplectitur, & hunc oblectat consona, ille magis probat diversa; iste continuationem & mollitiem secundum suæ mentis lasciviam quærit; ille, utpote gravis, sobriis cantibus demulcetur. Alius vero ut amens in compositis & in anfractis vexationibus pascitur, & unusquisque eum cantum sonorius multo pronuntiat, quem secundum suæ mentis insitam qualitatem probat. Quæ omnia si dictis argumentis assiduo exercitio inhæseris, ignorare non poteris. Immo & argumentis utendum est, donec ex parte cognoscimus, ut ad plenitudinem scientiæ perveniamus. Sed quia hæc in longum prosequi proposita brevitatis non exposcit, præsertim cum ex his perplura valeant colligi, de canendo ista

ista sufficiant. Iam nunc diaphoniæ præcepta exequamur breviter.

CAPUT XVIII.

DE DIAPHONIA,

ID EST, ORGANI PRÆCEPTO.

Diaphonia vocum disiunctio sonat, quam nos organum vocamus, cum disiunctæ ab invicem voces & concorditer dissonant, & dissonantes concordant. Qua quidem ita utuntur, ut canenti semper chorda quarta succedat, ut A. ad D. ubi si organum per acutum a. duplices, ut fit D. a. resonabit A. ad D. diatessaron, ad a. diapason, D. vero ad utramque A. a. diatessaron & diapente, a. acutum ad graviore diatessaron & diapason. Et quia hæ tres species ad tantam organi societatem se permiscunt ac suavitate, ut similitudinem vocum fecisse superius sunt monstratæ symphonix, ideo apte vocum copulationes dicuntur, cum symphonia de cantu omni dicatur. Dictæ autem diaphoniæ hoc est exemplum:

Diapason c d e c d e d c c c h a g c d e d d c.

Diapente FGa FGa GFFF EDCFG aGGF.

Miserere mei Deus.

Diatessaron c d e c d e d c c c b a r c d e d d c.

Hæc autem figura aperte emendata continet præcedentes voces huius antiphonæ *Miserere mei Deus.* subsequentes organizando per diatessaron, quod vulgariter dicitur organum a) supra voce, id est, sub his, præcedentes acutas voces retinet organizantes per diapente, quod organum dicitur supra vocem. Hæc au-

tem antiphona de trito tono, id est sexto est, & deponitur in ea organum usque ad C. gravem, ad quam organum nonnumquam descendit. Sicut enim graves descendunt voces, sic ascendunt acutæ. Potes & cantum cum organo & organum cum cantu, quantum libuerit, duplicare per diapason; ubicumque enim eius concordia fuerit, dicta symphoniarum aptatio non cessabit.

Cum itaque iam satis vocum patefacta sit duplicatio, gravem a canente succentum, more, quo nos utimur, explicemus. Superior nempe diaphoniæ modus durus est, noster vero mollis, ad quem semitonium & diapente non admittimus; tonum vero & ditonum & semiditonum cum diatessaron recipimus, sed semiditonum in his infimatum, diatessaron vero obtinet principatum.

His itaque quatuor concordis diaphoniæ cantum b) subsequitur; troporum vero alii apti, alii aptiores, alii aptissimi existunt. Apti sunt, qui per solam diatessaron quartis a se vocibus organum reddunt, ut deuterus in B. & E: aptiores sunt, qui non solum quartis, sed tertiis & secundis per tonum & semiditonum, licet raro, respondent, ut protus in A. & D. Aptissimi vero, qui sæpiissime suaviusque id faciunt, ut tetrardus & tritus in C. F. G. Hæ enim tono & ditono & diatessaron obsequuntur; quorum a trito, in quem vel finis distinctionum advenerit, vel qui proximus ipsi finalitati suberit, subsequitur tamen numquam debet descendere, nisi illo inferiores

a) *Melius*: subb) *lege* cantus

res voces cantor admiserit. A trito enim infimo aut infimis proxime substituto deponi organum numquam licet. Cum vero cantor inferiores voces admiserit congruo loco, & per diatessaron organum deponatur, moxque ut illa distinctionum gravitas ita deseritur, ut repeti non speretur, quem prius habuerat locum subsecutor repetat, ut finali voci, si in se devenerit, commaneat, & si super se est, vicino decenter occurrat, qui occurfus tono melius fit, ditono non adeo, semiditonoque numquam. Ad diatessaron vero vix fit occurfus, cum gravis magis placet illo loco succentus. Quod tamen ne in ultima distinctione symphonix eveniat, est cavendum. Sæpe autem cum inferiores trito voces cantor admiserit, organum suspensum tenemus in trito; tunc vero opus est, ut in inferioribus distinctionem cantor non faciat, sed discurrentibus cum celeritate vocibus præstolanti trito redeundo subveniat, & suum & illius facta in superioribus distinctione repellat. Item cum occurfus fit tono, diutinus fit tenor finis, ut ei partim subsequatur, & partim concinatur. Cum vero ditonus diuturnior, ut sæpe per intermissam vocem, dum vel parva sit obsecutio, etiam toni non desit occurfus. Quod quia fit, tunc harmonia finitur deuterio: etsi cantus non speratur ultra ad tritum descendere, utile tunc erit proto vim organi occupare, subsequenter subsequi, finique per tonum decenter occurrere. Item cum plus diatessaron seiungi non liceat, opus est, cum plus se cantor intenderit, subsecutor ascendat, ut videlicet C. sequatur F: &

D. sequatur G. & E. sequatur a. & reliqua. Denique præter b quadratam singulis vocibus diatessaron subest, unde in quibus distinctionibus illa fuerit, G. vim organi possidebit. Quod tum fit, si aut cantus ad F. descendat, aut subsequitur, aut in G. distinctionem faciat, ad G. & a. congruis locis F. subsequitur, si in G. vero cantus non terminet, F. cum cantu vim organi admittit. Cum vero b. mollis versatur in cantu, F. organalis erit. Cum ergo tritus adeo diaphonix obtineat principatum, ut aptissimum supra cæteros obtineat locum, videmus a Gregorio non immerito plus cæteris vocibus adamatam. Etenim multa melorum principia, & plurimas percussiones dedit, ut sæpe, si de eius cantu triti E. & c. subtrahatur, prope medietatem tulisse videaris. Diaphonix præcepta data sunt, quæ si exemplis probes, perfecte cognosces.

CAPUT XIX.

DICTÆ DIAPHONIX

PER EXEMPLA PROBATIO.

Igitur a trito non deponimus organum, sive in eo, sive in sequentibus finiatur, hoc modo:

F	F	G	G	F	F	D	E	F	E	D	C
Ip	fi	fo		li							
C	C	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C

Ecce finis distinctionis in trito C. a quo non deponimus organum, quia non habet sub se tonum vel ditonum, quibus fit occurfus, sed habet semiditonum, per quem non fit occurfus.

F G

F G G a GGF
fer vo fi dem
C D D E DDC.

Ecce alia distinctio in trito F. in quo & quartis a se vocibus per diateffaron subsequimur, & diateffaron succentus plusquam occurfus placet:

FF ED F GF
Ipsi me to ta
CC CC CDC

Ecce alia eiusdem modi triti in F.

F F F FEG F E D D D
Devotione commit to.
C C C C C D C C C C D

Ecce alia distinctio in proto D. in qua & toni occurfus ad finem patet.

C D C F F F F D E

Item: Homo erat in Iherusalem. aut ita

C C C C C C C D E

F F E D E

Hierusalem.

D D D D E

Ecce distinctio in deuterio E. in qua ditioni occurfus vel simplex vel intermissus placet.

C F F D F C D D C D F E C E D
Veni ad docendum nos viam prudentiæ.
C C C C C C C A C C C C C C D

Distinctio in proto A. In hac distinctio-
ne in inferiore trito C, qui fini proxime
subest D, voces admissæ sunt, & locus
prior finita gravitate repetitus est, ubi
diximus *viam prudentiæ*. Et in hac si-
militer:

F G a F G F F G a G F D F E D C F G G G F
Sexta hora sedit super puteum.

C D E C D C C D E D C C C F F F F F F F

Ecce ut ascendit organum, ne in ultima
distinctione succineret cavens.

F F G G F F D D C F G a G F G F F E D C
Sexta hora sedit super puteum
F F

Ecce quomodo admittente cantore gra-
viores voces organum suspensum tene-
mus in trito.

c c d d c a c b e a G F G G
Victor ascendit coelos unde descendet
G G a a G G G G G F F F F G

Ecce ut ad G. & a in fine subsequitur F.
Idem in plagali trito invenies usurpatum,
ut ad C & d ita h subsequatur, sicut ad
G & ad a sequitur F. hoc modo:

e c d d e d c d d e
Veni te Ad ore mus
c c c c c c c b h c

CAPUT XX.

QUOMODO MUSICA EX MALLEORUM
SONITU SIT INVENTA.

De origine autem musicæ artis, quia
rudem lectorem vidimus, in primis ta-
cuimus, quam iam exercitato, magisque
scienti tribuimus. Erant antiquitus in-
strumenta incerta, & canentium multitu-
do, sed cæca: nullus enim hominum vo-
cum differentias & symphonix discretio-
nem poterat aliqua argumentatione col-
ligere; neque posset unquam certum ali-
quid de hac arte cognoscere, nisi tandem
bonitas divina, quod sequitur, suo nu-
tu disponderet.

Cum Pythagoras quidam magnus phi-
losophus forte iter ageret, ventum est ad
fabricam, in qua super unam incudem
quinque mallei feriebant: quorum sua-
vem concordiam miratus philosophus ac-
cessit, primumque in manuum varietate
spe-

sperans vim soni ac modulationis existere, mutavit malleos; quo facto sua vis quemque secuta est. Subtracto itaque, qui dissonus erat a cæteris, alios ponderavit, mirumque in modum divino nutu primus XII. secundus IX. tertius VIII. quartus VI. nescio quibus ponderibus appendebat. Cognovit itaque in numerorum proportionem & collationem musicæ versari scientiam. Erat enim ea constitutio in quatuor malleis, quæ est modo in quatuor litteris A D E a. Denique si A. gravis habet XII. & a. acuta VI. tenet se acuta a. cum A. gravi proportionem, quæ est in Arithmetica dupla, in musica autem diapason consonantia. D vero gravis, quæ est VIII. cum E. gravi, quod est VIII. tenet se proportionem, quæ est in arithmetica sesquioctava, id est, epogdous, in musica autem tonus consonantia. Item a. acuta cum E. gravi, sicut D. gravis cum A. gravi, tenet se proportionem, quæ est in arithmetica sesquitercia, in musica vero diatessaron consonantia. Item a. acuta cum D. gravi, sicut E. gravis cum A. gravi tenet se proportionem, quæ est in arithmetica sesquialtera, in musica vero diapente consonantia. Et si A. habet XII. & D. IX. ternarii propassus, habebit A. in XII. ternarios quatuor, & D. in VIII. ternarios tres. Rursus cum habeat A. XII. & D. te-

neat VIII. a) quaternarios passus tres habebit A. E. vero duos, & diapente patet. Sint iterum XII. in A. & VI. in altera a. senarius medietas est duodenarii, sicut a. acuta alterius A. medietate colligitur. Adest ergo diapason. Ita ipsa A. ad D. diatessaron, ad E. diapente, alteri vero a. diapason reddit. D. quoque ad E. tonum, ad utrumque A. a. diatessaron aut diapente sonat. Et E. etiam ad D. tonum, utrique A. a. diapente vel diatessaron mandat: a. vero acuta cum A. diapason, cum D. diapente, cum E. diatessaron sonat. Quæ cuncta in supradictis numeris curiosus perscrutator inveniet. Hinc enim incipiens Boetius panditor huius artis, multam miramque & difficillimam huius artis concordiam cum numerorum proportionem demonstravit. Quid plura? Per supradictas species monochordum primus ille Pythagoras composuit, in quo quia non est lasciva, sed diligenter aperta artis notitia, sapientibus in commune placuit, atque usque in hunc diem ars paullatim crescendo invaluit, ipso doctore semper humanas tenebras illustrante, cuius summa sapientia per cuncta viget sæcula. Amen.

Explicit Micrologus,
id est, brevis sermo in musica editus a D.
Guidone musico peritissimo, &
venerabili monacho.

IN-

a) lege & E. teneat VIII.

INCIPIUNT

GUIDONIS VERSUS DE MUSICÆ

EXPLANATIONE, SUIQUE NOMINIS ORDINE.

Gliscunt corda meis hominum mollita Camenis,
Una mihi virtus numeratos contulit ictus,
In coelis Summo gratissima carmina fundo,
Dans aulæ Christi munus cum voce magistri,
Ordine me scripsi, primo qui carmina finxi.

INCIPIUNT ITEM

Musicæ Guidonis regulæ rhythmicæ

in antiphonarii sui prologum prolata.

Musicorum & cantorum magna est distantia,
Isti dicunt, illi sciunt, quæ componit Musica.
Nam qui facit, quod non sapit, diffinitur bestia.
Cæterum tonantis vocis si laudent acumina,
Superabit philomelam vel vocalis asina.
Quare eis esse suum tollit dialectica.
Hac de causa rusticorum multitudo plurima,
Donec frustra vivit, mira laborat infania,
Dum sine magistro nulla discitur antiphona.
Notis ergo illis spretis, quibus vulgus utitur,
Quod sine ductore nusquam, ut cæcus, progreditur,
Septem istas disce notas septem characteribus.

ut. re. mi. fa. ut. sol re. la mi. fa. sol ut.

r. A. B. C. D. E. F. G. a. b. c. d. e. f. g. ²
la. re. mi. fa ut. sol. re. mi la. fa. sol la.

Namque aliæ septenæ, quæ sequuntur postea,
Non sunt aliæ, sed una replicantur regula.
Quia vocum, ut dierum, æque fit hebdomada.
Quas si, sicut audiuntur, vis videre oculis,
Ore interim silente, manualis operis
Argumentum fiat certis diffinitum numeris, a)

r Gam-

a) V. Vi (*f. cuius*) clare parvis pateant puerulis quæ vocamus sic primarum litterarum spatium (*f. spatia*).

r Gamma græcum quidam ponunt ante primam litteram,
 A quo passibus partitur novem tota linea.
 Ubi primus passus finit, prima erit littera.
 Modo simili a prima passus fiant totidem,
 Et secundæ locus patet supradicto ordine:
 Quam concordiam sonorum tonum dicunt musici.

Rursus totam Gammæ chordam divide per quatuor,
 Tertia confestim canet secundæ vicinior,
 Tantillum duobus tonis plus est diatessaron.
 Semitonium vocatur ipsum breve spatium,
 Tonus vero est, quem facit norma novem partium.
 De quaternis habet diatessaron vocabulum.
 Ipsi tonus si addatur, diapente oritur,
 Quod de quinque nomen Græcum in Latinum vertitur.
 Nam si passus ternos facit, quinque constat vocibus.
 Inde prima dabit quartæ, quaternis indicium,
 Et secunda servit quintæ per eundem numerum.
 Tertia conducit sextam, neque mutat calculum,
 Causa septimæ a Gamma a) fac totius medium,
 Tunc a prima sic octava locum sumit proprium.
 Imo prima fit a prima, neque mutat numerum.
 Sic secunda dat secundam, tertiaque tertiam,
 Quarta quartam, quinta quintam, quæque suam litteram,
 Gravior acutam signat per eandem litteram,
 Vocis primæ ad octavam vel eandem litteram.
 Hanc concordiam sonorum diapason nominant,
 Cuius nomen est de cunctis translatus ad litteram,
 Omnes quia habet voces, vel quia totam lineam
 Per duos partitur passus in eandem litteram,
 Ea bisque geminata monochordum terminat.
 Quinque habet ipsa tonos, duo semitonia.
 Habet in se diapente, atque diatessaron.
 Maxima symphonicarum & vocum est unitas.
 Miror, quatuor quosdam fecisse signa vocibus,
 Quasi quintæ sint eadem, quarum quædam dissonant,
 Quædam, quamvis sint affines, non perfecte consonant.

Item de divisionibus.

Item Gamma de novenis passibus, quos diximus,

Sicut

a) A. facit eius

Sicut primam passus primus, sic dat quartam tertius,
 Primam quintus, quartam sextus, primam rursus septimus.
 Primæ quoque passus primus ut secundam statuit,
 Sic & tertius in quinta finem suum terminat.
 Quintus item dat secundam, sextus quintam renovat.
 Primus quoque de quaternis Gammæ dictis passibus
 Sicut tertiam demonstrat, sic secundus septimam.
 Tertius eandem signat triplicatam septimam.
 Tertiam quoque quadrando, ut sextam efficitur.
 Sic mox altero in passu tertiam rescribimus,
 Quam quadrando rursus sextam alteram perficimus.
 Sunt, qui addunt in acutis iuxta primam litteram:
 Sed Gregorio non placet Patri hæc lascivia.
 At moderni sapientes hanc neque commemorant,
 Quamvis ergo apud quosdam ipsa fiat vocula,
 Apud multos tamen iure dicitur superflua.
 Altera vero secunda semper est authentica.
 Nota caute, omnes toni novem fiunt passibus,
 Diatessaron quaternis, sicut supra diximus,
 Diapente semper tribus, Diapason duobus.
 Isto modo monochordum facile est fieri.
 At si cymbala formantur musicorum opere,
 Hæ mensuræ sunt cavendæ maxime in pondere.
 His mensuris comparantur & canora organa,
 Et quæcumque rite fiunt musicorum vascula.
 His mensuris Deo canit tota nunc ecclesia.

Omnis vox secundæ sibi iungitur & tertiæ,
 Quartæ vero atque quintæ non iunguntur aliter,
 Nisi diatessaron sit ibi vel diapente.
 Tono semitoniove vox secundæ iungitur,
 Ditonus vero & semiditonus vocabitur.
 Si qua vero vox ultra secundam tertiam adgreditur,
 Diatessaron habetur, cum ad quartam graditur;
 Diapente nominatur, quintæ cum coniungitur.
 Nisi motibus his lenis nulla vox movebitur.
 Omnis ergo cantilena quia his efficitur,
 Moneo te, prudens cantor, hos perfecte discere:
 Nam qui hos plene cognoscit, nil in cantu dubitat.

Quæ voces elevari vel gravari possint.

D 2

Ergo

Ergo quater elevari vel gravari poterunt
 Prima, tertia & quarta, quinta atque septima;
 Sextæ vero & secundæ non est hæc licentia.
 Nam secunda ad subquartam minime gravabitur,
 Atque usque super quintam numquam elevabitur.
 Superquartæ & subquintæ sextæ non coniungitur.

De vocum discriminibus.

Semitonia & toni, quia dissimiliter
 Septem sonis coaptantur, septem sunt discrimina;
 Ut nullius vocis sonus idem sit in altera.
 Vocibus tamen in septem quædam est concordia.
 Sæpe enim, si non semper, eadem antiphona
 Diversis cantatur sonis, nec mutat harmoniam.

De quatuor modis vocum.

Nempe quatuor sunt modi in septenis vocalis,
 Magna cura cognoscendi: quos Græcorum regula
 Protum, deuterum, tritum, ac tetrardum nominat:
 Protus primus, & secundus nominatur deuterus,
 Tritus tertius vocatur, quartus vero tetrardus.
 Ordinatum disponuntur taliter in vocibus.

De Vicinitate vocum per quatuor modos.

Namque prima vox & quarta primum modum exhibent;
 At secundam dat secunda, atque quinta pariter.
 Tertia collata sextæ sæpe cantat eadem.
 Quartum modum his adiungit singularis septima;
 Quæ tamen in elevando sonat sicut tertia,
 Descendendo sibi quartam perhibet sororculam.

De similitudine vocis primæ & quintæ.

Est præterea cum prima valde quinta similis,
 Sed in deponendo tantum; namque si notaveris
 Semitonia & tonos, hoc, ut audis, videris.
 Reliquæ iam vero voces sibi valde diffident,
 Suam quæque facit neumam alteri dissimilem,
 Neque suæ sedis locum dat neumæ extraneæ.

Item de quatuor tropis in octo dispertitis.

Aure tamen curiosa, valde erit utile,
 Si advertas & cognoscas, harmonia qualiter
 Quatuor canatur modis transformata facie:
 Quatuor ex quibus modis octo dehinc facimus;

Quia

Quia gravia & alta cantica discernimus,
Cum authentos atque plagas more græco diximus.

Item de authentis & plagis.

Alti cantus sunt authentī, graves plagas nominant.
Dumque quatuor in tonis hoc utrumque supputant,
Octo formulas tonorum vel modorum indicant.
Protus est authenticus primus, plagis proti secundus,
Deuterus authenticus exstat, tertium quem dicimus.
Quartus erit plagis eius, ordine qui sequitur.
Quintus est authenticus tritus, sextus est plagis ipsius.
Hinc authenticus est tetrādus, quem vocamus septimum.
Plagis tetrardi octavus, septimum qui sequitur.
Quorum duo unam vocem tenent, ut prædiximus,
Quia vocum in natura quatuor sunt verius,
Quos si sapias, hac in arte nihil est utilius.

VII. I. III. V. I. III. V. VII. I. III. V. VII. I.
r. A. B. C. D. E. F. G. a b a) c. d e f g a b : d.
VIII. II. IIII. VI. II. IIII. VI. VIII. II. IIII. VI. VIII. II.

De Finalibus.

Quāmvīs omnes voces cantus atque modos habeat,
Eius tamen erit modi, quem finalis resonat.
Nam ab ipso sumit normam, qualiter se habeat.
Vocem quartam atque quintam, sextam atque septimam
Finales habemus. Multi sine differentia
Ubicumque ponunt fines sicut & principia.
Quique cantus ad octavas salit regulariter,
Et ad quintas a finali poterit descendere,
Quando plagæ & authentis non sunt differentia.
Quod si plagas ab authentis convenit discernere,
Plagæ saliant ad quintas, nec vadunt ulterius,
Et ad quintas declinando sibi satisfaciunt.
At authentī ad octavas competenter saliant
A finali uno tono, neque cadunt amplius.
Trito tonus cum non sublit, finis est gravissimus.
Finī quoque debet esse consonum principium.
Unde quintum a finali non excedat calculum,
Plagæ vero super quartas non tendant principium.
Inter alias secunda vox iacet ignobilis,

Con-

a) b. durum

D 3

Contra tertia & sexta frequentatur sæpius;
 Cuius rei mihi testis sanctus est Gregorius;
 Principalem quoque esse, quia ipsam a) noluit.
 Deuterus authenticus sumsit loco eius tertiam,
 Cuius finis, quamvis sexta, sæpe ipsam inchoat.
 Multa autem usurpantur, nec tenentur regula,
 Quia tempore a multo iam desuevit musica,
 Dum invidia & torpor cuncta tollunt studia.
 Illud vero late patet, quid fiat de vocibus,
 Velut syllabæ, & partes, cola atque commata.
 Concinnantque sæpe versus arte sicut metrica.
 Solis litteris notare optimum probavimus,
 Quibus ad discendum cantum nihil est facilius,
 Si assidue utantur saltem tribus mensibus.

a d e d e d e c e d e a b a a G G G.
 Sit nomen Domini benedictum in secula.
 F G a G F G F F F c F F F D c D D.
 Adiutorium nostrum in nomine Domini.

Causa vero breviædi neumæ solent fieri,
 Quæ si curiosæ nant, habentur pro litteris,
 Hoc si modo disponantur litteræ cum lineis. b)
 Dehinc studio crescente inter duas lineas,
 Vox interponatur una, nempe quærit ratio,
 Variis ut sit in rebus varia positio.
 c) [Quidam ponunt duas voces duas inter lineas,
 Quidam ternas, quidam vero nullas habent lineas,
 Quibus labor cum sit gravis, error est gravissimus.
 Argumentum vero simplex quia cito capitur,
 Tonus tertius & sextus describuntur sæpius,
 Quos frequenter reperiuntur mox cognoscit animus.
 Litterarum & neumarum usus sit assiduus.
 Quisque sonus quo sit loco facile colligitur,
 Etiam si una (tantum) littera præfigitur.]
 Ut proprietas sonorum discernatur clarius,
 Quasdam lineas signamus variis coloribus:
 Ut quo loco quis sit tonus, mox discernat oculus.

Or-

a) A. voluit.

b) Hic in codice ponuntur lineæ vacuæ, cum litteris initialibus tantum.

c) Uncinis inclusa ex Cod. *Vindob.* desumpta sunt.

Ordine tertiæ vocis splendens crocus radiat,
 Sexta eius sed affinis flavo rubet minio:
 Est affinitas colorum reliquis indicio.
 At si littera vel color neumis non intererit,
 Tale erit, quasi funem dum non habet puteus:
 Cuius aquæ, quamvis multæ, nil profunt videntibus.
 Illud quoque, quod prædixi, valde erit utile,
 Similis figuræ neumas si cures inspicere,
 Locis variis & modis quam diverse resonent.
 Aptitudinem neumarum facile intelligis,
 Quo in loco quis fit sonus in diversis lineis,
 Usus tibi fit si frequens in modorum formulis.
 Cuiusmodi symphoniis symphonia concinit,
 Eiusmodi symphoniam ipsam esse noveris.
 Quare octomela cunctis subdimus antiphonis,
 a) Plures voces brevi fiant metâ fit in spatio.
 Signum est sequentis neumæ, quo loco ponenda sit,
 Suo loco ne ponatur, cum necesse fuerit.
 Quamvis autem quisque cantum personet memoriter,
 Si non cunctos eius motus vel sonos memoriter,
 Qui & quales sint, persentit, nil se dicat sapere.
 Hactenus latentes musas in lucem produximus,
 Et benevolis præstantes invidos offendimus,
 Ad honorem summi Dei, per quem sumus, vivimus,
 Constitutionum formas breviter aperiam.
 Aliquorum sic sonorum nominatur copula,
 Cum intensio est sola, vel contra remissio,
 De duobus erit sonis prima constitutio,
 Et secunda fit de tribus, tertia de quatuor.
 Quarta vero fit de quinta vocibus quibuslibet,
 Quarum prima exstat simplex, duplicatur altera.
 Tertia varietates quatuor inclamitat.
 Quarta octo sonat modis diapente consonis.
 Uni constitutioni modulis in omnibus,
 Vox si una adiungatur, modi fiunt totidem.
 Tollas sonos si secundos, rursus fient totidem.
 Constitutio sic omnis nascitur ex altera.

Nam

a) V. In capite linearum prænotatis litteris.

Nam & prima dat secundam, & secunda tertiam,
Tertiaque facit quartam; hæc ut monstrat pagina. a)

Constitutiones & moduli vocis primæ.							
Prima constitutio simplex est.	Secunda constitutio habet duas formulas.	Tertia constitutio habet formulas quatuor.	Quarta constitutio habet modulos octo, & continet omnes superiores constitutiones.				
			E	E	E	E	E
	C C	D D D D	D	D	D	D	D
		C C C C	C	C	C	C	C
B B	B B	B B B B	B	B	B B	B B	B B
A A	A A	A A A A	A	A	A A	A A	A A
I.	II.	III.	Prima	Secunda	Tertia	Quarta.	

Prima	Secunda	Tertia	Prima	Secunda	Tertia	Quarta
B	B	B B	C	C	C C	C C C C
C	C	C C	D	D	D D	D D D D
D	D	D D	E	E	E E	E E E E
E	E	E E	F	F	F F	F F F F
			G	G	G G	G G G G
Constitutiones & moduli vocis secundæ.			Constitutiones & moduli vocis tertiæ.			

Sonus

a) *Admont.* Viſtor aſcendens celos unde deſcenderat. Ecce ut F. ad G. & a. in fine ſubſequitur. Idem in plagali trito invenies uſurpatum, videlicet, ut ad a. & d. ita b. ſubſequatur ſicut ad G. & a. ſubſequi-

tur E. hoc modo.

e d e d e d d d

e c c c

Venite ad oremus.

cc cc cc o cc b b b

Sonus est in quibuscumque regulæ concordia,
 Constitutionum formas quaslibet associant,
 Donec spatia formarum diapason reprimat.
 Spatioſis namque formis maximeque vacuis
 Raro utimur in cantu: breviores ſpatio
 Atque minus interruptas frequens uſus approbat.
 Cumque formæ ſint maiores factæ de minoribus,
 Non eſt dubium, quod ſi quis minimas cognoverit,
 De maioribus nequaquam dubitare poterit.
 Ruſus qualibet in forma magna ſit varietas,
 Si vox quælibet in cantu modo ſimplex reſonat,
 Modo ſemet reſpercuſſa duplicat vel triplicat.
 Voces deinde affines quas demonſtrat regula,
 Harum conſtitutionum non ſpernit concordia,
 Quin ſit idem ſemper melum in una & altera.
 Feci regulas apertas, & antiphonarium
 Regulariter perfectum contuli cantoribus,
 Quale numquam habuerunt reliquis temporibus.

Precor vos beati fratres pro tantis laboribus,
 Pro me miſero Guidone, meiſque adiutoribus
 Pium Deum exorate, nobis ſit propitius.
 Operis quoque ſcriptorem adiuvate precibus.
 Pro magiſtro exorate, cuius adiutorio
 Auſtor indiget & ſcriptor. Gloria ſit Domino.

Amen.

Omnibus ecce modis deſcripta relatio vocis.
 Eſt tonus in numeris ſuperantur ut octo novenis,
 Semitonus, cuius de nomine nomen ademit.
 Ditonus atque ſemis diateſſaron omne tenebit.
 Idque facit notum quadro diſcrimine totum,
 Cui ſuperadde tonum, videas diapente ſonorum.
 Atque tribus fiſſum tonum ſignabit idipſum,
 In medio ſummæ diapason neſcit utrumque.
 Namque ſonum duplicem ſimplo ſed reddit eundem.
 Adde duplex ſenos videas notus diatriton,
 Ditonus & ſemis, quia ditonus alter habetur.

Motibus his curſum faciet ſine muſica nullum.
 Eſt aliquid factum numero modulante relatum,
 Idque latet fixum patet intendendo remiſſum.

Est modus ad reliquos phthongi collatio phthongos.
 Dant collata modum sibimet discrimina vocum.
 Quam tonus & semis sequitur vox protus habetur.
 Deuterus & tritus quid sit, sapit ordo vicinus.
 Hisque tono tantum placuit differre tetrardum,
 Ditonus & semis cuius mox iura sequuntur.
 Musica vox horum nulla est sine lege modorum.
 Quos tantum vulgus sentit de fine petulcus.
 Quatuor authenti plagas geminantur adepti,
 Ni quartus simplex septem discrimina firmet;
 Unde poeta canit: septem discrimina vocum.
 Septimus octavo similis quapropter adhæsit.
 Ex quibus authenti grave sunt discrimen adepti,
 Cum plagæ voces tenues cupiantque minores.
 In quibus ad modicum tamen & collatio distat.
 Quos si forte duos uni vis scribere voci,
 Quatuor in reliquis primatum delta tenebunt.
 Enthymema fonos claudit signatque remotos.
 Concordant flexu diateffaron addita nexum,
 Comparat intentos diapente relatio gressus.
 Ius tenet ambarum spatium diapason & harum
 Refert alterius cum suscipit altera vices,
 Quas tunc alterius cum suscipit altera vices,
 Unde duo signum variant loca cuius idipsum.

ITEM ALIÆ GUIDONIS REGULÆ

DE IGNOTO CANTU

IDENTIDEM IN ANTIPHONARII SUI PROLOGUM PROLATÆ.

Temporibus nostris super omnes homines fatui sunt cantores; in omni enim arte valde plura sunt, quæ nostro sensu cognoscimus, quam ea, quæ a magistro didicimus. Perlecto enim solo psalterio omnium librorum lectiones cognoscunt pueruli, & agriculturæ scientiam subito intelligunt rustici. Qui enim unam vineam putare, unam arbusculam inferere, unum asinum onerare cognoverit, sicut in uno facit, in omnibus similiter, aut etiam melius facere non dubitabit. Mirabiles autem cantores & cantorum discipuli etiamsi per centum annos quotidie cantent, numquam per se sine magistro unam vel saltem parvulam antiphonam cantabunt, tantum tempus in cantando perdentes, in quanto

to & divinam & secularem scripturam potuissent plene cognoscere.

Et quod super omnia mala magis est periculosum; multi religiosi ordinis clerici & monachi psalmos & sacras lectiones & nocturnas cum puritate vigilias, & reliqua pietatis opera, per quæ ad sempiternam gloriam provocamur & ducimur, negligunt; dum cantandi scientiam, quam consequi numquam possunt, labore assiduo & stultissimo persequuntur.

Illud quoque quis non desseat, quod tam gravis error est in sancta Ecclesia, tamque periculosa discordia, ut quando divinum officium celebramus, sæpe non Deum laudare, sed inter nos certare videamur. Vix denique unus concordat alteri, non magistro discipulus, nec discipulus condiscipulis: unde factum est, ut non iam unum aut saltem pauca, sed tam multa sint antiphonaria, quam multi sunt per singulas ecclesias magistri, vulgoque iam dicitur antiphonarium non Gregorii, sed Leonis aut Alberti, aut cuiuscumque alterius; cumque unum discere sit valde difficile, de multis non est dubium, quin sit impossibile.

Qua in re cum pro sua ipsi voluntate multa commutent, aut parum aut nihil mihi indignari debent, si a communi usu vix in paucis abscedo, ut ad communem artis regulam uniformiter omnis cantilena recurat. Quoniam vero hæc omnia mala & multa alia eorum culpa eveniunt, qui antiphonaria faciunt, valde moneo & contestor, ne aliquis amplius præsumat antiphonarium neumare, nisi qui secundum subiectas regulas bene potest & sapit ipsam artem perficere; alioquin certissime erit magister erroris, qui-

cumque non prius fuerit discipulus veritatis.

Taliter etenim Deo auxiliante hoc antiphonarium notare disposui, ut per eum posthac leviter aliquis sensatus & studiosus cantum discat; & postquam partem eius per magistrum bene cognoverit, reliqua per se sine magistro indubitanter agnoscat. De quo si quis me mentiri putat, veniat, experiatur & videat, quod tale hoc apud nos pueruli faciunt, qui pro psalmorum & vulgarium litterarum ignorantia sæva adhuc suscipiunt flagella, qui sæpe & ipsius antiphonæ, quam per se sine magistro recte possunt cantare, verba & syllabas nesciunt pronuntiare: quod cum Dei adiutorio leviter sensatus & studiosus aliquis poterit facere, si, cum quanto studio neumæ disponantur, curet agnoscere.

Ita igitur disponuntur voces, ut unusquisque sonus, quantumlibet in cantu repetatur, in uno semper & suo ordine inveniat. Quos ordines, ut melius possis discernere, spissæ ducuntur lineæ, & quidam ordines vocum in ipsis fiunt lineis, quidam vero inter lineas, in medio intervallo & spatio linearum.

Quancumque ergo soni in una linea vel in uno spatio sunt, omnes similiter sonant. Ut autem & illud intelligas, quantæ lineæ vel spatia unum habent sonum, quibuslibet lineis vel spatiis quædam litteræ de monochordo præfigurantur, atque etiam colores superducuntur: unde datur intelligi, quia in toto antiphonario & in omni cantu quantæcumque lineæ vel spatia unam eandemque habent litteram vel eundem colorem, ita

E 2

per

per omnia similiter sonant, tamquam si omnes in una linea fuissent, quia sicut linea unitatem sonorum, ita per omnia littera vel color unitatem significat linearum, ac per hoc etiam sonorum.

Quodsi secundum ordinem sonorum ab ipsa littera vel colorata linea ubique inspicias, & illud aperte cognosces, quia in omnibus secundis ordinibus eadem vocum & neumarum est unitas. Similiter de tertio vel quarto ordine & reliquis intellige, sive superiores sive inferiores ordines cernas.

Igitur certissime constat, quia omnes neumæ vel soni in eiusdem litteræ vel coloris lineis similiter positi, vel dissimiliter litterata vel colorata linea pariter elongati, per omnia similiter sonant: in diversis autem lineis vel spatiis etiam similiter factæ neumæ nequaquam similiter sonant. Ideoque quamvis perfecta sit positura neumarum, cæca omnino est, & nihil valet sine adiunctione litterarum vel colorum.

Duos enim colores ponimus, crocum scilicet & rubeum, per quos colores valde utilem tibi regulam trado, per quam aptissime cognosces de omni neuma & unaquaque voce, de quali tono fit, & de quali littera monochordi: si tamen, ut valde est opportunum, monochordum & tonorum formulas in frequenti habeas usu.

Septem vero sunt litteræ monochordi, sicut plenius postea monstrabo. Ubi-
que ergo videris crocum, ipsa est littera tertia C. & ubicumque videris minium, ipsa est littera sexta F. sive in lineis, si ve inter lineas ipsi ducantur colores. Igitur tertio ordine sub croco prima est littera A. in qua tonus primus (&) vel se-

cundus: super hanc iuxta crocum secunda littera B. in qua est tonus tertius vel quartus. Deinde in ipso croco est vox (id est) vel littera tertia C. in qua est tonus quintus & sextus. Vicina super crocum & tertia sub minio, est littera quarta D. in qua est tonus primus vel secundus. Proxima est minio quinta E. in qua tonus tertius vel quartus. In ipso est minio littera sexta F. in qua tonus quintus vel sextus. Iuxta super minium septima est G. in qua tonus septimus vel octavus. Deinde prima repetitur a. tertio ordine super minium & tertio subter crocum, in qua tonus primus (&) vel secundus, ut dictum est. Postquam omnes aliæ reiterantur prioribus in nullo dissimiles. Quæ omnia plenius hæc te figura docebit.

I.	d	II.
V.	c	VI.
III.	b	IV.
I.	a	II.
VII.	g	VIII.
V.	f	VI.
III.	e	III.
I.	d	II.
V.	c	VI.
III.	b	III.
I.	a	II.
VII.	G	VIII.
V.	F	VI.
III.	E	III.
I.	D	II.
V.	C	VI.
III.	B	III.
I.	A	II.
VII.	r	VIII.

Quam-

Quamvis autem duo semper toni in una sint littera vel voce, tamen multo melius & frequentius conveniunt singulis neumis ac sonis formulæ secundi toni, quarti, sexti & octavi. Nam formulæ primi, tertii, quinti & septimi non conveniunt, nisi cum cantus ab alto descendens in gravem devenerit finem.

Illud tandem cognosce, quodsi vis in his notis proficere, necesse est, ut aliquantos cantus ita memoriter discas, ut per singulas neumas modos vel sonos omnes, qui, vel quales sint, memoriter sentias. Quod quidem longe aliud est memoriter sapere, quam memoriter canere, cum illud soli habeant sapientes, hoc vel sæpe faciant imprudentes. Et simplicibus quidem ad cognoscendas simpliciter neumas ista sufficiant. Quomodo autem liquecant voces, & an adhærenter vel discrete sonent. Quæve sint morosæ & tremulæ, & subitanæ, vel quomodo cantilena distinctionibus dividatur, & an vox sequens ad præcedentem gravior, vel acutior, vel æquifona sit, facili colloquio in ipsa neumarum figura monstratur, si, ut debent, ex industria componantur.

EPILOGUS

DE MODORUM FORMULIS, ET CANTUUM QUALITATIBUS.

Vocum modus, veterum editus voto, disgregatus a vero & recto cantionis genere, & in chromaticam mollitiem deductus ob rationis penuriam num ad priorem statum labore haud facili reductus est. Etenim quia (qui) ab auctoribus est editus,

moderaminis iamiamque gravitate carebat. Nec mirum; cum enim existerent quidam, qui illum aurium arbitrio commiserint, quidam vero potiori agentes consilio rationibus assignarint, utrique, prout voluntas tulit, diversi diversa scripserunt. Itaque, prout possumus, rationis speculatores sequentes, breviter & strictim prosequamur.

CAPITULA.

1. De motione & vocis acumine, seu gravitate.

2. De integritate & diminutione.

3. De consonantia, seu minus convenientia vocum earundem.

4. De affinitatibus diversarum vocum. De proprio vel adiectivo accidenti unicuique.

De modorum quatuor generibus, eorumque partitione cum differentibus distinctionibus.

De formulis differentiarum, & earum proprietatibus.

I. Vox est aer ictus auditu sensibilis, quantum in ipso est. Omnis autem vox aut est continua, aut divisa. Continua est, ubi sic se vocum sequitur ordo, ut unius finis, alteriusque principium discerni facile non possit; sicut fit cum in cœlesti arcu colorum habitudines spectamus. Sic enim rubens cernitur, ut tamen eius initium vel finis comprehendere non valeat. Sic est in reliquis. Divisa vero, quæ singillatim profertur. Nulla vero vox fit, nisi motus præcedat. Præcedente autem motu, si fuerit velox, spissiores & acutiores reddit voces, si autem rarus, graves & grossiores.

E 3

Mu-

Musica vox fit motione, motio autem habet in se tenorem. Quod quantitatem motionis exsequitur; ita ut si motus fuerit brevis, perparvus existat & tenor: si maior, ampliorem habebit tenorem. Musicus autem motus fit sex solummodo modis, id est, tono, semitonio, semiditono, vel trihemitonio, ditono, diatessaron & diapente. Intueri ergo libet, ut secundum quod creverit motus, crescat & tenor; verbi gratia: Ditonus duplum tonum, propterea & duplum habebit tenorem. Tenor autem est mora uniuscuiusque vocis, quem ut tempus grammatici in syllabis brevibus & longioribus superscribunt.

II. Ex supradictis autem motibus alii existunt integri, id est, qui monochordum regulariter partiuntur, ut tonus, & reliqui: alii autem ab integritate deficient, qui monochordum æquis ponderibus dividi nequeunt, ut semiditonus. Tonus ergo integra dimensio est, quia per sesquioctavam proportionem regularis monochordi partionem assequitur; diatessaron vero per sesquiterciam; diapente autem per sesquialteram. Quapropter tonus omnis fit novenis passibus, diatessaron quaternis, diapente vero ternis. Diapason autem ubique fit duobus passibus, cum & vicissim sibi in consonantiarum partibus succedunt.

III. Omnis autem cantilena septem dissimilibus vocibus perficitur, ex quibus aliæ sunt consonæ, aliæ vero dissonæ. Prima itaque & quarta vox ternas in depositione, ac binas in elevatione simillimas habent formulas. At secunda & quinta quatuor in depositione, & unam in elevatione. Porro tertia & sexta quatuor ab

inferioribus similes habent formulas, a superioribus nec unam. Post has quarta a septima dissociatur amplius, nec ullam retinent proportionum consonantiam ad se invicem. Itemque prima & quinta a superioribus similes habent formulas, a depositione autem neminem. Secunda vero ac sexta quaternis formulis similibus elevantur, ac una deponuntur: unde & utraque proto adscribuntur. Tertia vero & septima ternas elevationes ac binas depositiones habent, similesque deuteri modi existant. Nam ergo quarta cum octava minus in una elevatione conveniunt. Notandumque, quia unius hæc esse dicantur modi, quæ elevatione magis conveniunt. Quæ quamvis unius esse dicantur modi, habentes similes elevationes & depositiones, nullatenus tamen aliqua ex his cum aliqua sibi depositione concordanti elevatione concordat, aut convenienti in elevatione depositioni concordat.

IV. Unaquæque vero vocum habet aliquid proprium, dum earum affinitas non ex toto acumine vel gravitate concordant, & aliqua semper similitudine cum extraneis admiscuntur, id est, cum eis, qui alterius modi sunt, utpote D. & A. quæ affines sunt, id est, unius modi non sunt proto tum similes, sed singillatim proprias retinent qualitates, dum D. deponitur tono, semitonio, & iterum elevatur tono, semitonio, tritono, & semiditono usque ad aliud d. acutum. Itemque A. ditono deponitur & semiditono, elevatur autem per tonum, semitonium & ditonum usque ad aliud a. acutum. Sed satis nunc ostensam esse dissimilitudinem inter affines voces arbitror.

Nunc

Nunc & similium vocum edifferam similitudinem: dum enim D. sit protus, & G. tetrardus, utraque tamen semitonio & ditono deponuntur, & ea symphonia, quæ D. continetur, si sit depositiva, tum modo & G. cani potest; quod exemplo patet in antiphona hac.

Spiritus alme illustrator omnium.

V. Sunt autem modi vocum quatuor, id est, protus, deuterus, tritus, tetrardus, qui & totidem subiugales habent; & principales quidem authentos dicimus, subiugales autem plagis nominamus. Eorum differentia talis est. Cum quilibet cantus octo vocibus ascendat, descendat vero quinque, atque inter omnes sint XII. una ex his bis annumerata graves omnes cum aliqua parte acutarum plagis attribuunt. Porro authentis cunctæ acutæ cum aliquantis gravium conveniunt. Notatoque, quod sint tres ordines vocum, id est, graves, mediæ & acutæ. Ex quibus mediæ semper annectuntur utrisque, acutæ autem conveniunt authentis, & graves plagibus. Et sic semper tres ex ambabus partibus utrorum sunt propriæ.

VI. Differentiarum autem horum modorum formulæ secundum principia cantuum dispositæ sunt. Et quemadmodum finalis vox aliquem proprium modum metitur, sic & rationabiliter principia eorumdem cantuum aptiores sibi formulas coaptent, quatenus sit pulchra connexio, quæ secundum proprios in unaquaque dirigatur motus.

Quos motus nempe diximus fore sex, qui cum tribus applicantur adhesionibus,

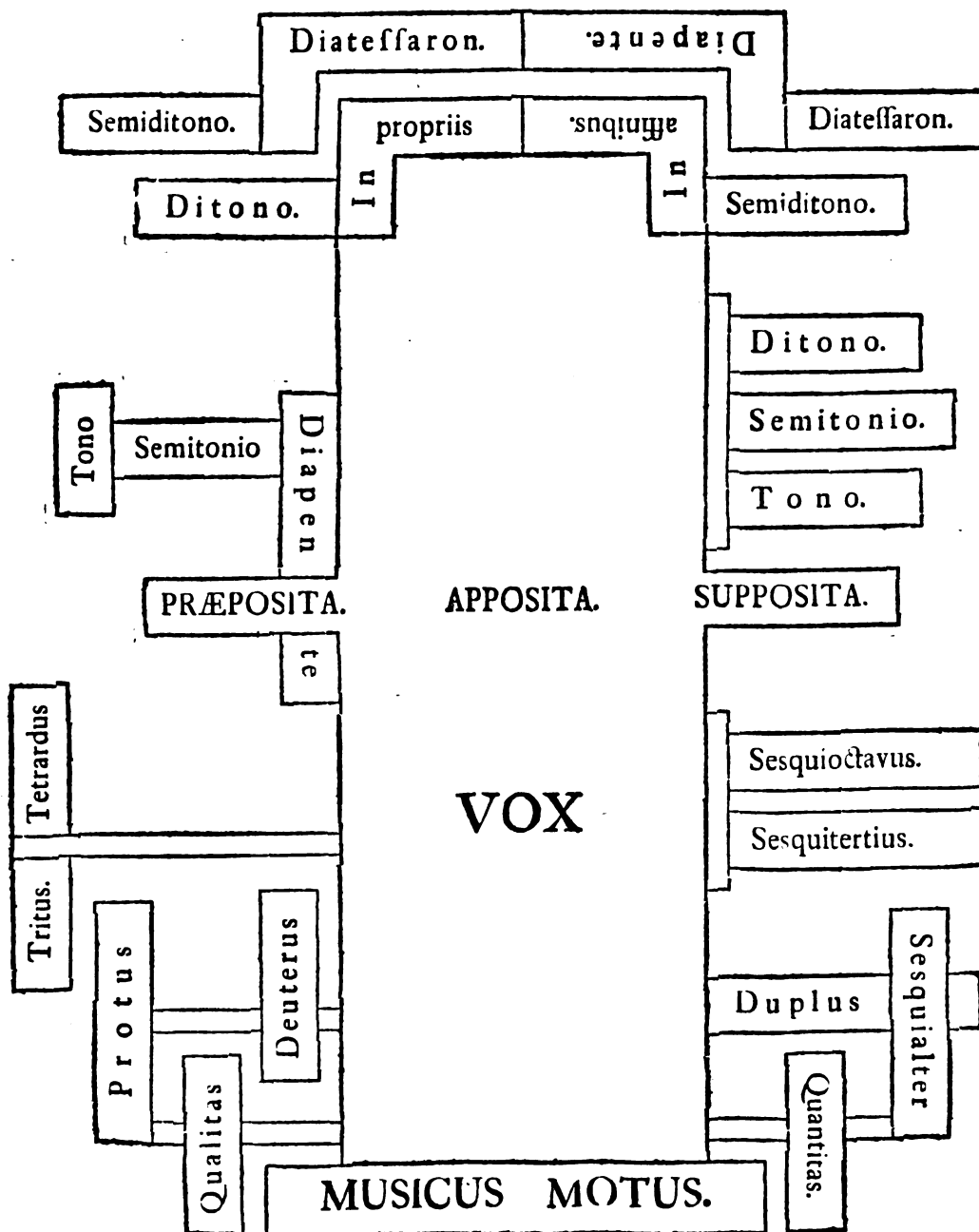
nibus, a) in unoquoque modo diversas & ampliores, & in quibusdam districtiores formulas efficiunt, secundum quod unicuique motiones cum adhesionibus adiungere possunt. Nec aliquis modorum ampliores permittitur habere formulas, nisi quæ ex ipso regulariter generari poterunt; ut sit cautela permaxima in vocum modulis, dum qualitatibus & quantitibus excreverint.

Quocirca musicus motus continet qualitatem & quantitatem. Quodsi deserit qualitatem quantitatemque motus habere, iam non musicus motus erit. Qualitas autem motus est, utrum sit protus vel deuterus, aut quilibet alius modus. Quantitas autem, utrumnam sit duplex, sesquialter aut sesquitertius. Qualitas in modorum speciebus, quantitas in magnitudine præscribitur motuum. Præterea & modorum diversæ species non minima præpollent quantitate seu qualitate, dum unus in modum historiæ recto & tranquillo feratur cursu; alter vero anfractibus saltibus concinatur; alius videatur garrulus, & sævus in sublime extollens audientium animos. Item vero placidus lætitiæque indicans morum; quod cuique prudenti satis patebit, curare si studuerit.

Diversas autem habent formulas singuli modorum, quas regulariter sic de unoquoque producimus modo. Primo omnium constituatur musicus motus, in quo sit qualitas & quantitas, ex quo regularis vox oritur. Ex qualitate autem modi & ex quantitate singuli procreantur motus. Vox autem fit præpositiva, appositiva & subpositiva. Quæ dum simul permix-

a) f. adhesionibus.

mixtæ fuerint, regulares & probatissimas Quod ut facilius pateat, figuram subie-
in unoquoque modo confert formulas. cimus, quo facilior per oculos via fit.

Igi-

Igitur protus decem habet regulares formulas, id est, sex præpositivas, & tres appositivas, unamque subpositivam. Et hæ quidem, quæ præpositivæ sunt, fiunt tono, ditono, semiditono vel trihemitono, & diapente. Appositivæ sunt, quæ in eadem voce, qua formula finitur, antiphonæ principium ponitur. Et hæ quidem duobus modis fiunt, id est, aliquando in prima voce, id est, ea, quæ finem terminat: interdum in affinibus, in his videlicet, quæ finali voce per sex supradictas consonantias conveniunt. Subpositivæ autem fiunt semiditono. Et dicuntur subpositivæ, eo quod fines formularum sub principia ducantur antiphonarum.

Quoniam vero protus duas diversas in una terminatione habere videtur formulas, libet intueri uberius, quibus distinctionibus utraque discerni valeant, cum una ex his sit authentica, altera plagalis.

Et secundum quod in proto diffinitum fuerit, teneatur & in reliquis. Formulas igitur authentici protus quinto loco a finali voce disponimus; quod & in reliquis authenticis similiter facimus. Formulas autem eiusdem plagæ tertia a finali voce constituimus. Hinc itaque custodiendum, ut in plagis distinctionum fines vel principia nullo modo super formulas sibi attributas ponantur. Quod si evenierit, mox in authentici transit potestatem, quia solis authenticis licet intendere fines, principia-ve distinctionum ad quintas. Et quemadmodum illicitum est plagis super proprias formulas distinctionum summam intendere; ita & authenticis non est opportunum, summam earundem plagarum intendere, nisi transferantur. Sicque singuli propriam amittunt vim, dum alterius nituntur adsumere gradum.

Protus adest denis formarum nexus habenis,

Quæ modum authenticum nectunt undique totum.

Hæ tibi sint cordi, ingiter habeantur in ore.

Has quæso ne minuas, poteris si addere curas.

S O N.												B I S													
A P A I D	P E N T E.												A B C D E F G a f c p e f g a	D I A P A											
	S O N, ac D I A T E S													S O N, ac D I A T E S											
	S A R O N.													D I A P A											
	ac D I A T E S													S O N ac D I											
	P A S O N.													P A S O N.											
	D I A													D I A											
	Diatellaron.													Diatellaron.											
	D I A													D I A											
	Diatellaron.													Diatellaron.											
	D I A													D I A											
	Diatellaron.													Diatellaron.											
	D I A P A													D I A P A											
S I B												S O N.													

EPI.

EPISTOLA GUIDONIS ^{a)}

MICHAELI MONACHO

DE IGNOTO CANTU

DIRECTA.

Beatissimo atque dulcissimo Fratri Michaeli Guido, per anfractus multos deiectus & auctus. Aut dura sunt tempora, aut divinæ dispositionis obscura discrimina, dum & veritatem fallacia, & charitatem sæpe conculcet invidia, quæ nostri ordinis vix deferit societatem, quo Philistinorum concio Israeliticam puniat pravitatem; ne si mox fiat quidquid, ut volumus, adeo in se confidens periturus decidat animus. Tunc enim est vere bonum id, quod facimus, cum nostro Factori adscribimus omne, quod possumus.

Inde est, quod me vides prolixis finibus exulatum, ac teipsum, ne vel respirare quidem possis, invidiorum laqueis suffocatum. Qua in re simillimos nos cui-dam dico artifice, qui cum Augusto Cæsari incomparabilem & cunctis inauditum seculis thesaurum, flexibile videlicet vitrum, offerret, quia aliquid super omnes homines potuit, ideoque aliquid super omnes promereri se credidit, pessima forte iussus est occidi; ne si, ut est mirabile vitrum, posset esse durable, regius omnis thesaurus, qui de diversis erat metallis, fieret extemplo vitabilis. b) Sicque ex illo tempore maledicta semper invidia, sicut quondam paradysum, & hoc quoque mortalibus abstulit commodum. Nam quia invidia artificis nullum voluit edoce-

re, potuit regis invidia artificem cum arte perimere.

Unde ego inspirante Deo charitatem, non solum tibi, sed & aliis, quibuscumque potui, summa cum festinatione ac sollicitudine a Deo mihi indignissimo datam contuli gratiam: ut quos ego & omnes ante me summa cum difficultate ecclesiasticos cantus didicimus, ipsos posterius cum summa facilitate discentes, mihi & tibi ac reliquis adiutoribus meis æternam optent salutem, fiatque per misericordiam Dei peccatorum nostrorum remissio, vel modica tantorum ex charitate oratio. Nam si illi pro suis apud Deum devotissime intercedunt magistris, qui hactenus ab eis vix decennio cantandi imperfectam scientiam consequi potuerunt, quid putas pro nobis nostrisque adiutoribus fiet, qui annali spatio, aut si multum, biennio perfectum cantorem efficimus? Aut si hominum consueta miseria beneficiis tantis ingrata extiterit, numquid iustus Deus laborem nostrum non remunerabit? An quia Deus totum hoc facit, & nos sine illo nihil possumus, nihil habebimus? Absit. Nam & apostolus, cum gratia Dei sit id, quod sit, cantat tamen: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.* Se-

a) Apud PEZ. T. VI. Anecd. pag. 223. Msc. Vien. *Epistolaris recapitulatio totius operis eiusdem Guidonis ad monachum.* b) *f.* vitabilis. *Adm.* mutabilis.

Securi ergo de spe retributionis infestamus operi tantæ utilitatis; & quia post multas tempestates rediit diu optata ferenitas, navigandum est feliciter.

Sed quia diffidit tua de libertate captivitas, rei ordinem pandam. Summæ sedis apostolicæ Iohannes, qui modo Romanam gubernat ecclesiam, audiens famam nostræ scholæ, & quomodo per nostra antiphonaria inauditos pueri cognoscerent cantus, valde miratus, tribus nuntiis me ad se invitavit. Adii igitur Romam cum Domno Grunvaldo, reverentissimo Abbate, & Domno Petro Aretinæ ecclesiæ Canonorum Præposito, viro pro nostri temporis qualitate scientissimo. Multum itaque Pontifex meo gratulatus est adventu, multa colloquens & diversa perquirens: nostrumque velut quoddam prodigium sæpe revolvens antiphonarium, præfixasque ruminans regulas, non prius destitit, aut de loco, in quo sedebat, abcessit, donec unum versiculum inauditum sui voti compos edisceret, ut quod vix credebat in aliis, tam subito in se recognosceret. Quid plura? Infirmitate cogente Romæ morari non poteram vel modicum, æstivo fervore in locis maritimis ac palustribus nobis minante excidium. Tandem condiximus, mox hyeme redeunte me illuc debere reverti, quatenus hoc opus prælibato Pontifici suoque clero debeam propagare.

Post paucos dehinc dies Patrem vestrum atque meum D. Guidonem Pomposiæ Abbatem, virum Deo & hominibus merito virtutis & sapientiæ charissimum & animæ meæ partem videre cupiens visitavi, qui & ipse vir perfpicacis

ingenii nostrum antiphonarium ut vidit, extemplo probavit & credidit, nostrisque æmulis se quondam consensisse pœnituit, & ut Pomposiam veniam, postulavit; suadens mihi monacho esse præferenda monasteria episcopatibus, maxime Pomposiam, propter studium, quod modo est per Dei gratiam & reverentissimi Guidonis industriam nunc primum in Italia repertum.

Tanti itaque Patris orationibus flexus, & præceptis obediens, prius auxiliante Deo volo hoc opere tantum & tale monasterium illustrare, meque monachum monachis præstare; cum præsertim Simoniacæ hæresi modo prope cunctis damnatis episcopis, timeam in aliquo communicari.

Sed quia ad præsens venire non possum, interim tibi de inveniando ignoto cantu optimum dirigo argumentum, nuper nobis a Deo datum, & utillimum comprobatum. De reliquo D. Martinum Priorem sacre congregationis, nostrumque maximum adiutorem plurimum saluto, eiusque orationi me miserum plurima prece commendo, Fratrem quoque Petrum memorem memoris esse commoneo, qui nostro lacte nutritus non sine labore maximo agresti vescitur hordeo, & post aurea pocula vini confusum bibit acetum.

Ad inveniendum igitur ignotum cantum, beatissime Frater! prima & vulgaris regula hæc est, si litteras, quas quælibet neuma habuerit, in monochordo sonaveris, atque ab ipso audiens tamquam ab homine magistro discere poteris. Sed puerulis ista est regula, & bona quidem incipientibus, pessima autem perseverantibus.

bus. Vidi enim multos acutissimos philosophos, qui pro studio huius artis non solum Italos, sed etiam Gallos atque Germanos, ipsosque etiam Græcos quæivere magistros; sed quia in hac sola regula confisi sunt, non dico musici, sed neque cantores umquam fieri, vel nostros psalmistas puerulos imitari potuerunt. Non ergo debemus semper pro ignoto cantu vocem hominis vel alicuius instrumenti quærere, ut quasi cæci videamur numquam sine ductore procedere; sed singulorum sonorum, omniumque depositionum & elevationum diversitates proprietatesque altæ memoriæ commendare. Habebis ergo argumentum ad inveniendum inauditum cantum facillimum & probatissimum, si sit, qui non modo scripto, sed potius familiari colloquutione secundum morem nostrum noverit aliquem edocere. Namque postquam hoc argumentum cepi pueris tradere, ante triduum quidam eorum potuerunt ignotos cantus leviter canere, quod aliis argumentis nec multis hebdomadibus poterat evenire.

Si quam ergo vocem vel neumam vis ita memoriæ commendare, ut ubicumque velis, in quocumque cantu, quem scias vel nescias, tibi mox possit occurrere, quatenus mox illum indubitanter possis enuntiare, debes ipsam vocem vel neumam in capite alicuius notissimæ symphonie notare, & pro unaquaque voce memoriæ retinenda huiusmodi symphoniam in promptu habere, quæ ab eadem voce incipiat: utpote sit hæc symphonia, qua ego docendis pueris imprimis atque etiam in ultimis utor

C D F DED DDC D E E EFGE
 Ut queant laxis resonare fibris mira
 DEC D F G a GFEDD GaGFE FGD
 gestorum famuli tuorum, solve polluti
 aGa FG a a GFED C E D.
 labii reatum, sancte Iohannes.

Vides itaque, ut hæc symphonia finis particulis suis a sex diversis incipiat vocibus? Si quis itaque uniuscuiusque particulæ caput ita exercitatus noverit, ut confestim quamcumque particulam voluerit, indubitanter incipiat, easdem sex voces ubicumque viderit, secundum suas proprietates facile pronuntiare poterit. Audiens quoque aliquam neumam sine descriptione, perpende, quæ harum particularum eius fini melius aptetur, ita ut finalis vox neumæ & principalis particulæ æquisonæ sint. Certusque esto, quia in eam vocem neuma finita est, in qua conveniens sibi particula incipit. Si vero descriptam aliquam symphoniam incognitam cantare ceperis, multum cavendum est, ut ita proprie unamquamque finias neumam, ut eodem modo finis neumæ bene iungatur cum principio eius particulæ, quæ ab eadem incipit voce, in qua neuma finita est. Ergo ut inauditos cantus, mox ut descriptos videris, competenter enunties, aut indescriptos audiens cito describendos bene possis discernere, optime te iuvabit hæc regula.

Deinde per singulos sonos brevissimas subposui symphonias, quarum particulas cum diligenter inspexeris, uniuscuiusque vocis omnes depositiones & elevationes per ordinem in principiis ipsarum particu-

cularum gaudebis te invenire. Si autem hoc attentare potueris, ut unius & alterius symphonix quaslibet volueris particulas modularis, omnium neumarum difficiles valde atque multiplices varietates brevissima & facili regula didicisti. Quæ omnia cum vix litteris utcumque significemus, facili tantum colloquio denudamus.

Sicut in omni scriptura XX. & IIII. litteras, ita in omni cantu septem tantum habemus voces. Nam sicut septem dies in hebdomada, ita septem sunt voces in musica. Aliæ vero, quæ super septem adiunguntur, eadem sunt, & per omnia similiter canunt in nullo dissimiles, nisi quod altius dupliciter sonant. Ideoque septem dicimus graves, septem vero vocamus acutas. Septem autem litteræ non dupliciter, sed dissimiliter designantur hoc modo:

r. A B C D E F G a b c d e f g ^{a b c d}_{a b c d}.

Qui vero monochordum desiderat facere, & qualitates & quantitates, similitudines & dissimilitudines sonorum tonorumve discernere, paucissimas, quas subiecimus, regulas summo opere studeat intelligere. In monochordo autem istis litteris vel mensuris disponuntur. a) r græcum, hoc est G latinum pone in capite. Et inde incipiens totam lineam, quæ sonanti chordæ subiacet, per novem partes studiosissime divide, & ubi prima pars fecerit finem iuxta Gamma primam litteram pone A. Ab ipsa prima similiter usque ad finem partire per novem, & ubi prima pars finem fecerit, secundam B.

litteram iunge. Post hæc ad r. revertens, ab ipsa usque ad finem divide per quatuor partes, & in primæ partis finem tertiam C. pone: similiter a prima A. divide per quatuor, & similiter signabis quartam D. Eodem modo sicut cum prima inventa est quarta, ita cum secunda invenies E quintam, & cum tertia F. sextam, & cum quarta G. septimam. Deinde rediens ad primam A. ab ipsa usque ad finem in medio spatio invenies alteram primam a. & similiter cum secunda invenies alteram secundam b. & cum tertia tertiam c. sic & de reliquis ad eundem modum per diapason. Et ut de divisione monochordi in paucis multa constringam, omnes toni novem ad finem passibus currunt. Diatessaron vero semper quatuor passus facit, diapente tres, & diapason duos, quia his tantum quatuor dividimus modis. Deinde nota, quod inter secundam & tertiam vel inter quintam & sextam parvissima spatia fiant, quæ semitonia vocantur; inter alias vero voces maiora intervalla fiunt, & dicuntur toni. At. Bs. Ct. Dt. Es. Ft. Gt.

Iunguntur ad se invicem voces sex modis, tono, semitono, ditono, semiditono, diatessaron, diapente. De tono autem & semitono supra diximus. Ditonus autem est, dum inter duas voces duo sunt toni, ut inter tertiam & quintam, & reliquas.

Semiditonus autem dicitur, quia minor est ditono, cum inter duas aliquas voces est unus tonus & unum semitonium, Dt. Es. F. Diatessaron autem dicitur

a) Delinatum est hoc Monochordum Tomo I. pag. 253.

citur *de quatuor*, cum inter aliquam vocem & quartam a se duo sunt toni, & unum semitonium Dt. Es. Ft. G. Diapente dicitur *de quinque*, cum inter aliquam vocem & quintam a se tres sunt toni, & unum semitonium. Dt. Es. Ft. Gt. a. Non aliter, quam his sex modis, voces iunctæ concordant vel moventur; atque hi dicuntur sex motus vocum, quibus ad se invicem voces concordant vel moventur. Ea vero concordia, quæ est inter gravem aliquam litteram & eandem acutam, sicut a prima in primam, vel a secunda in secundam, diapason dicitur, id est, *de omnibus*: habet enim omnes voces, & tonos quinque cum duobus semitoniis, hoc est, diatessaron & diapente. Hæc diapason in tantum concordet facit voces, ut non eas dicamus similes, sed easdem. Omnes autem voces in tantum sunt similes, & faciunt similes sonos & concordet neumas, in quantum similiter elevantur vel deponuntur secundum depositionem tonorum & semitoniorum: utputa prima vox A. & quarta D. similes & unius modi dicuntur, quia utraque in depositione tonum, in elevatione vero habent tonum & semitonium & duos tonos. Atque hæc est prima similitudo in vocibus, hoc est, primus modus.

Secundus modus est in secunda B. & in quinta E. Habent enim utraque in depositione duos tonos, in elevatione semitonium & duos tonos. Tertius mo-

modus est in tertia C. & in sexta F. ambæ enim semitonio & duobus tonis descendunt, duobus vero tonis ascendunt. Sola vero septima G. quartum modum facit, quæ in depositione unum tonum & semitonium & duos tonos, in elevatione vero duos habet tonos & semitonium.

Et qui plene exercitati sunt in hac arte, possunt unamquamlibet symphoniam secundum hos quatuor variare modos, utputa, si quis unam symphoniam primum in voce prima A. & postea eandem incipiat in voce secunda, dehinc in tertia. Et secundum quod ipsæ voces diversam habent tonorum & semitoniorum positionem, sic variis modis secundum uniuscuiusque proprietatem eam pronuntiet. Quod quidem facere valde est utile, & valde facile, hoc modo.

D F G G G G G a F E D.

Tu Patris sempiternus es Filius.

E G a a a a a b G F E

Tu Patris sempiternus es Filius.

F a b b b b b c a G F

Tu Patris sempiternus es Filius.

G b c c c c c d b a G

Tu Patris sempiternus es Filius.

Igitur curiose est intendendum de omni melo, secundum cuiusmodi proprietatem sonet, sive in principio sive in fine, quamvis de solo fine dicere soleamus. Quædam autem neumæ repertæ sunt, quarum aptitudine hoc solemus advertere, utpote

Pri-

^c
^a ^a ^a ^F
^D ^G ^E ^G ^F ^E ^{DD} ^F ^G ^E ^F
 Primum quærite regnum Dei ^C ^E ^E ^D.

^D ^C ^E ^D ^{DF} ^D ^{CFFF} ^E ^{EE} ^F ^E ^D ^C ^D ^E ^{FF} ^F
 Secundum autem simile est huic ^D ^C ^D ^D.

Cum enim finito aliquo cantu hanc neumam eius in fine bene videris convenire, statim cognosces, quia cantus ille finitus sit in primo modo, & primo vel quarto sono; quia in his duobus sonis primus est modus.

Sola autem hac neuma solemus primum tonum discernere, quamvis cum alia qualicumque symphonia, quæ in eodem sono incipit, hæc possit similiter, & aliquando melius fieri. Cuius enim modi symphoniis quælibet symphonia aptatur, eius modi esse cognoscitur; sicque intelligis, an bene aliquam neumam pronunties, cum eam eiusmodi symphoniis, in quo modo notata fuerit, competenter aptari conspexeris. Nota autem, quomodo modos dicimus eos, qui in formulis tonorum non proprie sed abusive nominantur toni, cum modi vel tropi proprie dicantur.

Illud quoque debes agnoscere, quomodo in omnibus modis, cum grave fuerit melum, gravibus aptatur modulis vel melis. Cum vero alta fuerint mela, altis melius conveniant melis vel modulis. Ideoque habes in formulis modorum duas formulas in unoquoque modo. Prima namque & secunda formula primi est modi: tertia & quarta secundi: quinta &

sexta terti: septima & octava quarti. Id eo enim octo toni dicuntur, quia octo habent formulas. Prima autem & tertia, quinta & septima formula quatuor modorum altos continent cantus; secunda vero & quarta, & sexta & octava eorundem modorum gravia vel minus alta continent cantica. Unde Græci multo melius pro primo & secundo tono dicunt authentum protum & plagis proti; pro tertio & quarto authentum deuterum & plagis deuteri; pro quinto & sexto authentum tritum & plagis triti; pro septimo & octavo authentum tetrardum & plagis tetrardi. Quod enim illi dicunt protum, deuterum, tritum, tetrardum, nos dicimus primum, secundum, tertium, quartum. Et quod illi dicunt authentum, nos maiorem & altum vel acutum nominamus. Plagin vero latine subiugalem vel minorem vel gravem possumus appellare.

Has itaque modorum octo formulas præcipue debet scire, quisquis canendi peritiam vult habere, ut qualiter in singulis modorum cantibus quælibet neuma vel vox resonet, possit advertere. Præterea quamvis primam & secundam & tertiam vocem cum quarta, quinta & sexta concordare dixerim, in eo tamen differunt, neque omnes neumas similiter faciunt, quomodo

do a. b. c. habent post se in depositione tres tonos, ante se in elevatione duos tonos: at vero D. E. F. unum tantum in depositione habent, tres vero tonos in elevatione. Ideoque multi cantus eiusdem sunt modi, sed non eiusdem soni. Quidam autem minus plene pervidentes istam differentiam, adiungunt unam vocem in acutis inter primam & secundam, ut sint duæ secundæ, & veniant duo toni & unum semitonium post D. E. F. sicut post a. b. c. in elevatione; & rursus d. e. f. acutæ possunt deponi duobus tonis, sicut a. b. c. quatenus nulla sit differentia inter D. E. F. & inter a. b. c. cum id, quod cantatur in a. b. c. & in D. E. F. possit cantari.

Ut autem singulis vocibus sua proprietates permaneat, melius est, ut cantuum inspiciatur natura; & cum cantus hos tres tonos videatur admittere, fiat hoc in F. G. a. b. Cum vero post duos tonos non nisi semitonium sumit, fiat hoc in c. d. e. f. præsertim cum pro huius vocis additamento maxima confusio nascatur simplicibus. Nam si duæ sunt secundæ post primam, cum ad alteram semitonio, ad alteram vero tono prima ipsa iungatur, facile est videre, quod ipsa prima, ac per hoc & aliæ contiguæ voces duos habeant tonos; utpote prima, si eam semitonium sequitur, de proto transit in deuterum; si autem duorum vel plurimorum modorum unam vocem esse liceat, videbitur hæc ars nullo fine concludi, nullis certis terminis coarctari. Quod quam sit absurdum, nullus ignorat, cum semper sapientia confusa quæque &

infinita sponte repudiet. Quod si quis dicat, hanc vocem ideo esse addendam, ut gravis F. sexta usque ad superquartam supra lineam ad a. per diapente possit ascendere, aut eadem sexta ad subquintam descendere, illud quoque debet recipere, ut inter sextam F. & septimam G. alia vox addatur, ut naturalis secunda gravis B. elevetur ad quintam, & eadem acuta deponatur ad quartam. Quod quia a nemine est factum, hoc quoque a nemine est faciendum.

Igitur, sicut ex ipsa monstratur natura, & per B. Gregorium divina protestatur auctoritas, septem sunt voces, sicut & septem dies; unde & prudentissimus poetarum *septem cecinit discrimina vocum*; quam sententiam & ipsi philosophi pari concordia firmaverunt. Interea curandum est, ut sciatur de qualibet neuma, in quantis & qualibus sonis esse possit, vel non possit.

Potest enim fieri in tertio, & in sexto, & in septimo sono, quia hi tres soni duobus pariter tonis ascendunt, & ipsa symphonia duobus tantum fit modis.

Præterea septima vox cum tertia in elevatione concordat; utraque enim duobus tonis & semitonio, & item duobus tonis elevantur. Eadem quoque septima cum quarta concordat uno tono in elevatione, & in depositione tono & semitonio, & duobus tonis in utroque cantatur similiter.

Prima quoque cum quinta omnes depositivas neumas communiter facit; deponitur enim duobus tonis & semitonio.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

G

Ita-

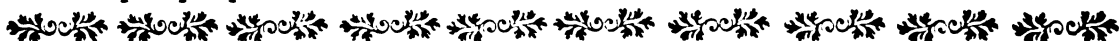
Itaque hæ voces similes faciunt neumas, prima cum quarta; secunda cum quinta; tertia cum sexta; septima cum prima vel cum tertia. Nulla autem vox ultra quatuor elevationes vel depositiones habet, quia non potest gravari vel acui, nisi ad secundam vel tertiam, vel quartam vel quintam secundum sex species, quas supra dixi, id est, teno, semitonio, ditono, semiditono, diatessaron & diapente. Nam cum vox aliqua ad secundam movetur, aut fit tono, aut semitonio; cum vero ad tertiam, ditono vel semiditono. Ad quartam vel quintam non fit nisi per diatessaron & diapente. Intellige præterea, quod in authentis ad octavas cantus a sua finali voce ascendit; descendit autem nonnisi uno tono sub finali, excepto trito, qui a suo fine non deponitur, quia non habet sub se tonum, sed semitonium. In plagis autem a finali voce ad quintam descendimus & ascendimus, nisi sit prolixior cantus, qui plagalem depositionem & authenticam elevationem habeat, quod tamen rarissime fit.

Principia quoque cantuum in omnibus

illis vocibus esse possunt, quæ secundam prædictas sex consonantias cum finali voce conveniunt. Siqua aliter inveneris, ex ipsa raritate cognosces, quod sint auctoritate præsumpta; non autem sunt regulæ firmitate distincta. Illud autem quis non intelligat, quod de vocibus quasi syllabæ & partes & distinctiones vel versus fiunt? quæ omnia inter se invicem mira suavitate concordant, tantum sæpe concordiores, quantum similiores.

Hæc pauca quasi in prologum antiphonarii de modorum & neumarum formula rhythmicæ & prosaice dicta Musicæ artis ostium breviter, forsitan & sufficienter aperiunt. Qui autem curiosus fuerit, libellum nostrum, cui nomen Micrologus est, quærat; librum quoque Enchiridion, quem Reverentissimus Oddo Abbas luculentissime composuit, perlegat, cuius exemplum in solis figuris sonorum dimissi, quia parvulis condescendi, Boetium in hoc non sequens, cuius liber non cantoribus, sed solis philosophis utilis est.

Explicit epistola.

TRACTATUS GUIDONIS ^{a)}

CORRECTORIUS MULTORUM ERRORUM, QUI FIUNT IN CANTU GREGORIANO IN

MULTIS LOCIS.

Ex Cod. Tegernseer. Sec. XIV. vel XV.

Multorum considerans errorem coactus sum Gregorii cantum, quem multis in locis plures enormiter depravarunt, Dei iuvamine veris suis, finali-

bus scilicet, tropis adducere. Cogitavi dolens de diversorum in choro cavillatione, credentes se veram habere cantus semi-

^{a)} Quodsi, ut MS. præferunt, est GUIDONIS, interpolatum tamen produnt, quæ p. 52. ex THEOGE-
no sunt inserta.

femitam, alter alterum iniuste maleque canere reprehendit, iactationem vero veritatis seu falsitatis, atque troporum finales, quos cerno nimium depravatos, alter alteri minime secundum Musicæ practicam assignans.

Multotiens etiam novi, quod per quorundam ignorantiam sæpius cantus depravatur, quemadmodum tam plures habemus depravatos, quos revera non ita, ut nunc in ecclesiis canunt, modulantis auctoritas protulit, sed pravæ hominum voces motum animi sui sequentium recte composita pervertere, perversaque in usum incorrigibilem deduxerunt adeo, ut iam pessimus usus servetur pro auctoritate & conservetur.

Sunt etiam plerique Clerici vel monachi, qui artem Musicæ iucundissimæ neque sciunt, neque scire volunt, &, quod gravius est, scientes refutant & abhorrent, & quod si aliquis musicus eos de cantu, quem vel non rite vel incomposite proferunt, compellat, impudenter irati obstrepunt, nec veritati acquiescere volunt, suumque errorem suo conamine defendunt. Talium igitur bestialitati meo pro posse succurrere proposui, volens quemlibet cantum per eos depravatum terminis musicalibus suum ad tropum, non vocabulis græcis velut speculatione, sed positiva recitatione reducere. Plures etenim tropos vel modos vocant tonos, quos Gregorius in suo libello musicæ redarguit dicens: abusivum esse tropos tonos vocare, ostendens etiam tropum dici a Græco tropos, quod interpretatur conversus vel conversio, eo quod quisque tropus convertit se a cæteris tropis ad suas regulas, & ad proprias

figuras vel modos. Et tonum affirmat dici a tonando aut sonando. Ea igitur proportionem, qua quis maior numerus minorem superat, vel minor superatur a maiore in gravitate eiusdem, & eius vocis prior sonus superat posteriorem, vel posterior superatur a priore. Hic tonus contingit ex (sesqui) octava proportionem, ubi maior numerus, ut iam dictum est, minorem totum in se continet, & eius octavam partem, ut octonarium novenarius.

Talibus speculationibus præsentem omissis, etiam nominibus appellatis, scilicet proslambanomenos, hypate hypaton, item positiva declaratione, prout necessitas requirit, tantumque Missarum solennitatibus communiter insistimus, quem Gradale sancta mater appellat ecclesia, non advertens multum aliquarum notarum subtractionem vel additionem, sed quosdam cantus, quos ad suos veros finales seu tropos perducere teneor, titulo. Cantores vero & lectores huiusmodi, ut non arrogantem, rogo, me putent, sed ne tanti auctoris positio per depravatores totaliter obfuscetur, hanc correctionem & productionm aliquantulum aggressurum.

Omnium quidem cantuum libri Gradalis prolixum esset errorem eradere, nam quidam in cantus inceptione, alii in medio, alii in fine, alii in troporum seu modorum elevatione depreffioneque contra regulas musicorum peccaverunt, ut in hoc introitu: *Populus Sion*. quem plerique a finali inceptione in diapente elevant, quidam in c. acuto sumunt principium, quidam in his dictionibus, scilicet: &

G 2

audi-

auditam faciet. diversis modulantur modis, per quem errorem in magnam pervenit dictus introitus tropi septimi falsitatem. Iuxta regulas musicorum in practica laborantium, Theogeri, cæterorumque idem Introitus incipiendus est in G gravi, transiliens in diateffaron, scil. c. acutum, & sic in heptachordo acuto modulando rite & rationabiliter in a) F. gravi sedem suam perducit ad finalem.

Graduale *Qui sedes.* Hic cantus a multis dinoscitur depravatus, scilicet in principio & in hac dictione *super*, quæ tetrardo authentico naturaliter deputatur. In F. gravi & in c. acutum elevatus sine dubio est incipiendus, & hæc syllaba *su* c. acuto deputabitur, g. acutum gradatim visitans, ut hæc syllaba *per* ab c. acuto a. acutum suum diapente immediate visitat, & artificiali cursu G grave, ut authenticum decet, requirit & recipit pro finali.

Graduale *Tollite portas.* Huius cantus modulatio ab idiotis magnifice depravatus cognoscitur. Nam cum iste cantus sit proti plagalis, huius inceptionem sumunt in G. gravi, ut præsens graduale *Tollite.* vel in E gravi, ut hoc graduale: *In sole posuit.* cum potius in A. gravi vel in D. gravi sumere deberent: & sic eundem cantum finiunt in a acuto ponentes sedem proti plagalis ad ipsorum beneplacitum. Nondum enim legerunt Theogeri verba super hac modulatione dicentis: hoc modo synemmenon in gravibus minus necessarium quibusdam videtur, & contenditur ut videtur. Sed in nostro

cantu, quem Gregorianum nos iactamus, vitari nullo modo potest, ut in hoc cantu: *In sole posuit.* & in aliis, qui eiusmodi canuntur symphonia, & in cæteris quamplurimis; alioquin cantus ex magna parte mutabitur, aut non rite finietur. Et quia voces in speciebus diapason eadem esse dicuntur, ideo nimirum non b) videmus, si tetrachordum synemmenon in acutis inter f. & d. locum habeat, quando etiam in gravibus inter r & D. habere possit & debeat. Hæc sunt ad litteram verba Theogeri. Reducatur igitur secundum eius doctrinam huiusmodi modulatio ad veram formam: dum enim sic, ut dictum est, proti plagalis incipiendus est in D. gravi, ut *Tollite* in A. gravi, ut *a summo cælo*, & in E. gravi eius sede rationabiliter finiendus: sequitur, quod secundum huiusmodi eorum inceptions prosequendo ambo in eorum propria sede finali, quæ est D. grave, finem habebunt. In quibus, sicut in omnibus cæteris gradualibus, quæ huiusmodi melodia cantantur, B. grave a sono proprio liquefcit descendendo in tonum, sicut hoc idem etiam in aliis locis nonnumquam contingit.

Graduale *Ostende nobis.* Error huius cantus est in hoc loco: *miser ricordiam tuam*, ut secundum artem dicatur, si hæc dictio *tuam* vocem finalem huius dictionis *miser ricordiam* repetierit ascendendo, irregulariter terminatur, quia in C. gravi primus semitonium terminaret, quod non est sedes proti plagalis, cum tamen hic cantus sit secundi modi. Ut autem arti-

a) *M.* in G. gravi.

b) non deest in *Mel.*

artificialiter reducat ad sedem, incipiens in G. gravi, & finalis vox huius dictionis *miserencordiam* erit D. grave, & sequens dictio, scilicet *tuam*, incipienda erit in D. gravi, & ita proseguendo plagaliter in E. gravi finietur, finalis vero vox harum dictionum: *tuum* & *avertisti* fungitur ratione praelibata cantus *Tollite*, & cæterorum huiusmodi symphonia.

Grad. *Salvum fac servum*. Quidam hoc gradale in F. gravi incipiunt, & enormiter, cum proti sit authentum, in a. acuto finiunt. Qui quidem finalis est contra omnes musicos; & absque formidine dico musicos; nam infiniti sunt, qui se dicunt musicos, tantum scientes, vel ita putantes se scire vocum discrimina, ut illi, qui vocibus imponunt signa vel nomina, dicentes ut, re, mi, fa, sol, la. Tales in musicæ falsitatibus laborant, & gloriantur, quia omnibus istis signis interentis adhuc vocum naturam mactant. Noto etenim, illos esse musicos, ut Boetius affirmat musicum his verbis: Is vero est musicus, qui ratione perpensa canendi scientiam non servitio, sed imperio speculationis, assumit. Redeundo ad propositum, contra tales musicos est illa finalis vox pro sede protum. Illi autem sunt & dicuntur vituperatores, ut contradictores scilicet, erga ea non sunt digni. Conveniunt enim omnes musici, in hoc enim omnis cantus est in his quatuor vocibus finiendus, scilicet D. E. F. G. gravibus. Sed iste cantus secundum depravatores in neutra harum finietur. Cur autem tantum in his quatuor finiatur, brevitatibus causa omittitur. Incipiendum est hoc gradale in C. gravi, & modulan-

dum per tonum & semiditum & semiditum & semiditum & tonum & tonum & semiditum & semiditum & tonum & tonum & tonum, scilicet ista duo verba: *salvum fac* & sic artificialiter producit ad finalem.

Introitus *Deus in adiutorium*. Raro hic introitus rite canitur, & hoc propter diversam inchoationem; nam quidam in G. gravi inchoant, & statim in his dictionibus, scilicet *Domine* cum sequentibus enormiter errant, & finaliter perveniunt in D. grave, quod non est sedes tetrardi authentum, cuius tropi est dictus introitus. Etiam quidam inchoant in c. acuto, & sic proseguuntur, & tunc finiunt in G. gravi, sed perverse incipiunt. Utens auctoritate Ioannis Anglici dicentis: tota vis cantus ad finales respicit, & quocumque modo variatur, semper ei modus adiudicandus est, in cuius finali cessaverit: unde idem, quomodocumque cantus sit falsificatus vel qualitercumque variatus, ad suum tropum convenienter reducat; dico dictum introitum taliter reduci: Incipiatur in G. gravi, & hæc dictio *Domine* incipiatur in C. gravi, & cantetur intensive per tonum & tonum, & semiditum & semiditum, & hæc dictio *ad* inchoetur in d. acuto, & hæc dictio *adiuvandum* inchoetur in d. acuto, & moduletur per tonum & tonum, & tonum & semiditum, & semiditum & tonum; & hæc dictio *me* finiat c. acutum visitando f. acutum, & sic proseguendo convenienter reducit ad suum tropum, scilicet tetrardum authentum.

Communio *Passer invenit*. Rarissime hæc communio iuste canitur. Errant in hoc,

hoc, quod eam incipiunt in G. gravi, & perducunt in c. acutum vel in d. acutum, & in medio huius cantus proprietatem protipervertunt in proprietatem triti; & ex quo tanti sit erroris, ad proprietatem protipauthenti taliter reducatur: Incipiat iam dicta communio in D. gravi, & perducatur prima syllaba in G. grave, & finita hac dictione *domum* in G. gravi, sequens dictio *Et* recipiat G. grave, & sequens dictio, scil. *turtur* cantetur per F. & G. graves. Similiter & sequens dictio scil. *nidum* cum sequentibus dictionibus modulentur in unisono, & secundam syllabam huius dictionis scil. *reponat*, visitet b. rotundum acutum, & hæc dictio *pullos* per G. & F. graves cantetur. Hæc dictio *suos* cantetur per F. G. D. graves, & hæc dictio *altaria* inchoetur in F. gravi, & cantetur ascendendo per tonum & semiditonum, & sic prosequatur ad finem, & proculdubio in D. gravi a) *raro* permanebit.

Aufer a me. Communionem hanc multi incipiunt in c. acuto, & in a. acuto finiunt, quorum neutrum tamen est aliquis modi, quod evidentissime omnibus liquet musicis. Igitur falsificaverunt usuales iam dictum tonum, & alios infinitos, ignorantia ipsa hæc causante. Hic cantus, cum sit modi tetrardi, incipiendus est in G. gravi, & idem cantus in principio immediate d. acutum suum diapente visitans transit usque ad finalem dictionem, scilicet *est*, quæ modulatur per a. acutum & G. grave tantum, & sic modi tetrardi permanebit.

Graduale *Domine pravenisti.* Etiam hoc gradale absque depravatione nequivit permanere. Similiter & aliud gradale, scilicet *Benedicta Et venerabilis.* eiusdem melodix, licet frequentius in ecclesiis decantetur. Depravatio huiusmodi patet in hac dictione *pretioso*, quæ finiri debet in G. gravi, quia talis melodia est protimodi, sed infiniti finiunt in C. gravi. Statim versus gradalis hoc esse falsum demonstrat, quia finitur in D. gravi. Etiam omnes proprietates proticoncurrunt in eadem symphonia, per quas aperte cognoscitur dictæ melodix depravatio. Canta igitur, ut ad protum pollis pervenire, prædictam dictionem, scilicet *pretioso*, per G D F E F D E D D graves, & ab a. acuto G E G F E D E F D D. & sic regulariter finietur.

Sequentia *Eia recolamus.* Huius sequentix sedes est G. grave, & finito hoc versu, scil. *Deus qui creavit* in d. acuto, sequens versus, scil. *mirabilis*, non incipiat in g. acuto, velut usuales depravaverunt, sed in d. acuto, & hæc dictio *mirabilis* per d c d c & prosequenda est, secundum quod hæc sequentia in hoc libro c) demoratur & finitur in G. gravi d) & eius tetrardus.

Sequentia *Sancti Baptista.* Hæc sequentia dinoscitur depravata in hoc versu: *placatus*, & etiam in hoc versu: *Et agni*; nam quidam hunc versum *placatus* diversimode inchoant, & contendunt quomodo inchoetur, sicut & de hoc versu: *Et agni*. Sed quia præsens sequentia est protipauthenti, merito hic versus, scil. *pla-*

a) *Mel.* sua propria sede regulariter requiescet.

b) *forte*: denotatur

c) *legerem*: & est tetrardus.

placatus, inchoatur in a. acuto, & tunc ultima dictio eiusdem versus vel eius confortis manet in d. acuto, & sic regulariter perducitur ad suum finale, scilicet D. grave.

Sequentia *Laus tibi Christe*. Peccaverunt usuales in hac sequentia, & specialiter in hoc versu: *Aphorisco*; quem incipiunt in c. acuto, & sic proseguendo finiunt etiam in c. acuto. Attamen eam in F. gravi terminare debuissent, ex quo triti sit authent. Dimitte usualement ululatum in hoc versu, & eum incipe in F. gravi, & ita proseguendo sequentiam in F. gravi rationabiliter terminabis. Idem iudicium erit de hac sequentia: *Psallite regi*, quia eiusdem est symphonix.

Laus tibi Christe Patris. Etiam hæc sequentia est depravata in hoc versu: *Ut liceat*. nam quidam prædictum versum inchoant in a. acuto, cum tamen ipsa in D. gravi finiri deberet, eoquod sit ipsa proti authent. Ut igitur dicta sequentia reducat ad suum finalem, finito versu *nobis terrena*, in a. acuto, sequens versus, scil. *ut liceat*, incipiatur in D. gravi, & moduletur sic: D G F c G a F G F E E F G G F E d E D D F E E D D. quo versu & eius consorte finitis ultimus versus ita moduletur: D E F G F F E E G a G F E D F E C E F D D. & sic ad suum regulariter perducitur finalem.

QUOMODO DE ARITHMETICA

PROCEDIT MUSICA.

Sequens opusculum in Cod. MS. S. Emmerami habetur post Micrologum Guidonis. An eiusdem, an alterius auctoris sit ignoro.

Quinq̃ue sunt in Arithmetica inæqualitatis genera. Ex quibus tria postrema respuens musica primum tantum & secundum admittit, id est multiplex & superparticulare. Est vero multiplex, ubi maior numerus minorem numerum habet in se totum vel bis vel ter vel quater ac deinceps, nihilque deest & nihil exuberat. Ex huius generis radice oritur prima & perfectissima symphonia, quæ dicitur diapason, & est in dupla proportionē, & bis diapason quæ quadrupla proportionē colligitur. Superparticulare vero est, quando maior numerus minorem habet in se totum, & unam eius

aliquam partem, eamque vel dimidiam, ut tria ad duo & vocatur sesquialtera, vel fescupla, vel emiolia proportio. Vel tertiam, ut quatuor ad tria & vocatur sesquitercia vel epitrita proportio & deinceps. Ex huius generis radice oriuntur duæ symphonix diapente & diatessaron. Et diapente sesquialtera, diatessaron vero sesquitercia vocatur. Tonus quoque ex eodem genere procedens sesquioctava proportionē colligitur. Reliqua autem inæqualitatis genera reiiciuntur, quia dum maior numerus minorem non parte sed partibus superat, evenit, ut voces etiam his mensuratæ confusæ & absone fiant.

Ver-

Verfatur igitur in multiplici genere dupla, tripla, quadruplaque proportio. Et dupla facit diapason, ut sunt IIII. ad VIII. Tripla vero, a) ut sunt II. ad VI. Quadrupla etiam, ut IIII. ad XVI. bis diapason constituit.

Verfatur vero in superparticulari genere sesquialtera vel sesquitercia & sesquioctava proportio. Et sesquialtera, ut sunt VI. ad VIII. vel VIII. ad XII. diapente. Sesquitercia autem ut VI. ad VIII. vel VIII. ad XII. diatessaron. Mixta vero sesquialtera & sesquitercia faciunt diapason,

ut

dia - - pa - - son.

VI. diapente VIII. diatessaron XII.

Sesquioctava vero, ut sunt VIII. ad VIII. tonum efficit. Multiplex ergo inæqualitatis genus diapason per duplum, ut I. ad II. diapason & diapente per triplam, ut I. ad III. bis diapason per quadruplam ut I. ad IIII. generat proportionem. Superparticulare autem inæqualitatis genus diapente per sesquialteram diatessaron per sesquiterciam, tonum per sesquioctavam creat proportionem.

De Vocibus VII.

Septem sunt diversæ voces, quæ iterum sicut septimanæ dies repetitæ duo diapason complent. Ultra hæc duo diapason monochordum non debet extendi. quia omnis chorda gravioris diapason alteram in acuto diapason sibi concinentem habet. Ideo etiam infra sesquitercium idem diatessaron non potest coaptari, quia

cum diapason V. tonorum & duorum semitoniorum, diapente trium tonorum & unius semitonii, diatessaron duorum tonorum & unius semitonii capax est, in duobus diapason quatuor troporum quaterna positio invenitur. Sic hæc partim speciales sunt, ut graves subiugalibus, excellentes authenticis; partim communes tam subiugalibus quam authenticis, ut finales & superiores, in quibus subiugales cum magistris, b) *id est* diapente, ad hoc etiam *Sæculorum amen*. quamvis non eisdem chordis, in eisdem tamen tetrachordis fines quoque quos & magistri fortiuntur.

De Tropis five tonis.

Tropi, quos abusive tonos nominamus quatuor sunt natura secundum gentium vocabula. Sunt autem dicti dorius, phrygius, lidius, mixolidius. Secundum monochordi vero positionem sic sunt vocati: Protus, deuterus, tritus, tetrardus, secundum literarum autem ordinem sic:

A B C D E F G	a b c d e f g
---------------	---------------

Protus hac ratione constat ab A. in d. Deuterus a B. in E. Tritus a c. in f. Tetrardus a D. in G. Sed cum acumen gravitatem, gravitas acumen confunderet, consilium fuit, ut quisque tropus partiretur in duos, ut gravia gravibus, acuta convenirent acutis. Et acuti authenticis: graves vero græce plagæ, latine subiugales vel laterales vocarentur. Horum primus hypodorius cantatur ab A. in a. Secundus hypophrygius a B. in b. tertius hypolidius

a) diapason & diapente,

b) *lege*: idem habent

Lidius à C in c. Quartus hypomixolidius a D in d. Dorius item authenticus a D in d. phrygius ab E in e. Lidius ab F in f. Mixolidius à G in g. Quatuor hi modi ita naturaliter sunt disiuncti, ut alter alteri in sua sede locum non tribuat, alter alterius neumam aut nunquam recipiat, aut transformet. Ut sunt hæc in offertoriis. *Iubilate. Ipse est Deus &c. Deo nostro. Filia regum. Varietate. Iustitia Dni. Factus est &c. In ea sanctific. &c. Filiorum &c.*

Omnis ergo diatessaron vel diapente vel diapasen species a quovis tropo, cuius est, incipit, & in eundem definit. Quapropter illæ species, quæ ab uno incipiunt & in alium desinunt, licet quidem regularem tonorum & semitonii positionem habeant, tamen non sunt omnino naturales, ut D & G. E & a. Aliæ quoque quæ, in quo incipiunt, non finiuntur tropo, nec consuetam diatessaron habent positionem, id est, duos tonos & semitonium ut est f & h omnino abiiciendæ sunt. Similiter & diapente B & f. quæ non habent III. tonorum & semitonii positionem, non sunt recipiendæ. Unde omnes regulares diatessaron species a gravibus, diapente vero a finalibus oriuntur.

Tetrachorda in monochordo bifariam fiunt, scilicet secundum mensuram & secundum troporum institutionem. Quæ autem secundum mensuram construuntur, habent s in ultimo. Nam ita numerantur ^{o o} i t s. habent quoque coniunctionem tetrachorda, quod græce dicitur synaphe in E. Disiunctos vero tonos, quod græce dicitur diezeusis, inter A & B.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Quæ vero secundum troporum institutionem construuntur, habent s. in medio.

Nam ita numerantur. ^{o o} i t s. Habent quoque synaphe in D & d. diezeusis vero in A & G. & inter a. & g. In hac tetrachordorum institutione cuiusque tetrachordi prima littera protis est, secunda deuteri, tertia triti, quarta communis proto & tetrardo, ut D & d. vel specialis tetrardi, ut G & g. Protus habet diatesseron A D. a. d. deuterus vero B E. h. e. tritus quoque C F. c. f. tetrardo servit D G. & d. g.

Dorius est authenticus, hypodorius subiugalis, phrygius authenticus, hypophrygius subiugalis, lidius authenticus, hypolidius subiugalis, mixolidius dicitur authenticus, hypomixolidius subiugalis.

Quod itaque tropi vocantur protus, deuterus, tritus, tetrardus, id est primus, secundus, tertius, quartus, hoc fit positione monochordi, non pro dignitate. Quisque enim illorum per se authenticus est, id est auctorialis sive magister.

Ab A usque D omnes diatessaron species construuntur naturaliter, quia in quarto spatio totius monochordi diatesseron reperitur. Prima autem diatesseron species est protis, ab A in D. constans ^{o o} i t s. Secunda est deuteri à B in E. constans ^{o o} s i t.

Tertia est triti à C in F. constans ^{o o} i t s. Quarta est communis proto & tetrardo constans eadem forma qua prima, ut à D in G. Si ea protus utitur ascendendo ut est: *Fac mecum.* Tetrardus vero descendendo, ut est: *Dabo in Sion. Iudæa & Ierusalem.* Si quam aliam diatessaron

spe-

H

speciem inveneris, quia in hac regulari institutione locum non habet, repudianda est, ut est ab F in $\sharp$. constans $\begin{smallmatrix} \circ & \circ & \circ \\ \vdots & \vdots & \vdots \end{smallmatrix}$

Qualiter Diapason Species construuntur.

Omnes diapason species ita construuntur, ut a priori diapason incipiant, & in posteriori desinant; quia in secundo totius monochordi spatio diapason reperitur. Scientum est, quod omnis cantilenæ legalis ascensus & descensus per diapason construitur. Prima autem diapason species est subiugalis protæ ab A in a. media D. secunda est subiugalis deuteræ à B. in $\sharp$. media E. Tertia est subiugalis triti à C in c. media F. Quarta est communis protæ & tetrardi subiugalis à D in d. media G. Hic est legitimus subiugalis ascensus & descensus.

Item ad ascensum & descensum authenticorum quatuor diapason species numerantur. Si de prima dictum est, quod quarta sit, quantum ad subiugalem tetrardi, prima quantum ad protum authenticum hæc est à D. in d. media a. Secunda est deuteræ authentici ab E. in e media $\sharp$. Tertia est triti authentici, a F in f. media c. Quarta est tetrardi authentici a G. in g. media d. Hic est legitimus authenticorum ascensus & descensus. Reliquarum in utramvis partem vocum adiectiones licentia vel auctoritate fiunt.

Duo sunt diapason. In utroque horum omnis tropus duas habet litteras. Protus in priori habet A D. in secundo a. d. Deuterus in priori habet B. E. in secundo $\sharp$. e. Tritus in priori habet C F. in secundo c. f. tetrardus in priori habet D & G. in secundo d & g.

Subiugales in gravibus principantur, ab excellentibus excluduntur, in finalibus & superioribus communicant. Graves & superiores subiugaliæ finales & excellentes limites sunt authenticorum. Tetrachordum gravium est gravissimus cantilenæ descensus. Tetrachordum finalium est melodice exitus. Tetrachordum superiorum dat initia differentiarum, id est *seculorum amen*, excipitur *seculorum amen* secundi toni. Tetrachordum excellentium est altissimus cantilenæ ascensus.

Authentici in finalibus terminantur, in superioribus mediantur, & per *seculorum amen* initiantur, in excellentibus exaltantur, subiugales in gravibus deponuntur, in finalibus mediantur, & terminantur, in superioribus exaltantur.

Protus in authentica ratione constans à D in d. habet mediam a. Deuterus in authentica ratione constans ab E in e habet mediam $\sharp$. Tritus in authentica ratione constans ab F in f. habet mediam c. Tetrardus in authentica ratione constans à G in g. habet mediam d. In subiugaliæ medietates & fines unum sunt.

In authenticis medietates & *seculorum amen* idem sunt. Protus indifferenter constans ab A in d habet duas medias d & a. Deuterus indifferenter constans à B in e habet duas medias E & $\sharp$. Tritus indifferenter constans à C in F habet duas medias F & c. Tetrardus indifferenter constans à D in g. habet duas medias G & d. Subiugales a gravibus per finales in superiores ascendunt. Authentici à finalibus per superiores in excellentes scandunt.

dunt. Subiugales diatessaron infra, diapente supra, authentici autem diapente infra, diatessaron habent supra.

De Agnitione quatuor modorum.

Primus modus vocum fit, ubicunque vox tono poterit remitti, & prima specie diapente intendi, ut in A & D, a & d principalibus chordis proti valet agnosci, ut hæc probat antiphona *Propheta prædicaverunt*. Secundum modum vox ditono remissa, & secunda specie diatessaron intensa pandit, qui fit in B & E, h & e principalibus chordis deuteri, hunc plagaliter hæc pandit antiphona *Gloria hæc est*. Tertius modus tertia specie diatessaron remittitur, & ditono intenditur, sicut triti speciales chordæ C. F c & f declarant. Huius modi indicium est in hac plagali antiphona: *Modicum & non videbitis*. Quartum modum vocum tono intentum, & quarta specie diapente remissum tetrardo aptamus: quia ipsius principales chordæ D & G. d & g. illum conficiunt, qui modus & authentice & plagaliter dinoscitur in Antiphona: *Si vere fratres. Multi veniunt*. Notandum est, quod cum quisque troporum in propria chorda *saeculorum amen* habeat, utpote protus in a. tritus in c. tetrardus in d. solus deuterus *saeculorum amen* propter imperfectionem semitonii a h transfert in c. Nullus autem subiugalis cum suo magistro in eadem litera *saeculorum amen* collocat, sed semper inferius, utpote protus in a. sola eius plaga in f. deuterus in c. plaga eius in a. tritus in c. plaga eius in a. tetrardus solus in d. plaga eius in c.

Quæritur de specie diapasone, quæ est à D. in d. cum sit tam proto, quam té-

trardo communis, quare non unum, sed duos modos efficiat. Quod ita solvitur, protus habet finem in D. mediam distinctionem in a. tetrardi subiugales habet tam finem quam mediam distinctionem in G. protus vero versans in subdistinctionibus, mediisque distinctionibus & fine circa a. vel D. propriam quoque diatessaron & diapente speciem frequentat; subiugalis autem tetrardi suis quoque speciebus intentus per cola, & commata maxime circa G. versans, diversos omnino modos efficiunt, protus sæpius intendendo, tetrardus vero sæpius remittendo.

Sola litera D. in monochordo bis principalis est, est enim proti eadem principalis. Ipsius enim diatessaron a & d. circumscribitur. Est etiam eadem D. eiusdem proti cantilenæ finalis. Litera ipsa d. principalis est tetrardi. Per ipsam enim & per specialem suam g. eius diatessaron circumscribitur. Unde eadem quarta diatessaron species proti est tantum in forma, propria autem tetrardi, quia eius principalibus chordis d. & g. clauditur. Est communis eadem D, quia est ultima gravium & prima finalium. Est & finis proti, & gravissimus tetrardi D. per diatessaron descensus. Littera superius d. altissimus est proti ascensus ac tetrardi *saeculorum amen*, & ultima est superiorum, & prima excellentium.

Omnis vox ad sibi vicinam & iusum vel fusum semitonium est aut tonus, omnis vox ad tertiam a se semiditonus est, aut ditonus. Omnis vox ad quartam a se, diatessaron est, exceptis F & h quadrato. Omnis vox ad quintam a se diapente est, exceptis B & F b & f.

H 2

Om-

Omnis cantus una vel duabus vocibus infra finalem descendens & super diapente aliquam vel omnes suas voces si attigerit, authenticus erit. Omnis cantus, qui III. sive V. vocibus infra finalem descendit, & nihil super diapente tetigerit, subiugalis erit. Omnis cantus, qui plene plagalem depositionem habuerit, si super diapente unam vel duas voces tetigerit,

fubiugalis erit. Omnis cantus infra finalem unam vocem habens, & supra diapente non vadens, subiugalis erit. Omnis cantus in V. vocibus tantum se continens potest esse communis, sed ei tribuatur, cuius frequentior habetur. Omnis cantus ad V. voces non pertingens pro sui imperfectione subiugalis erit.

De inventione Synemmenon.

Vult ita synemmenon vocum gravitas ut acumen,
 Illud ab hac duplici poterit ratione probari.
 Respicit octavum quia quævis vocula nervum
 Vult quoque synemmenon resonare suum diapason
 Et propria specie stat quisque tropus diapente
 Authentus supra, lateralis habet suus infra.
 Vult protus ex prima, deutrus constare secunda,
 Tertius ex trita specie, quartus quoque quarta.
 Ecce protus deutri lateralis item quoque triti.
 More suo iam non fieret nisi per synemmenon.
 Id cantus multi solidabunt Gregoriani.
 Imperitat chordis primis protus in tetrachordis
 Scilicet A D G quæ designantur & a d.
 Stans prima specie diatessaron & diapente.
 Sic tetrachordorum voces habet ordo troporum
 Stat deutris deutrus, quia vocibus ut speciebus
 Sicut cuique datur series sua, sic variatur.

De Speciebus Diatessaron.

Se diapente quater variat, diatessaron ut ter,
 Stat natura tribus diatessaron in speciebus.

Limate prima tono constat utrimque dato	A D	} diatessaron.
Limma secunda tonis, postponit formula binis.	B E	
Tertia limma tonos collocat ante duos.	F C	

De Speciebus Diapente.

Sunt ita distinctæ species quas fert diapente

Prima fit ex ditono, limmate, deque tono - ut à F ad D.

Ex tritono deutra cum limmate † tertia contra. * † ut ab F ad c, ‡ mediante.

Constat quarta tono, limmate cum ditono.**

* ut ab E ad B.
 ** ut ab A ad E grave.

De

De Proprietatibus Troporum.

Nobilitas primi iuvat anfractusque secundi
Quarti garrulitas placet, & tua trite voluptas.

Ubi Tetrachordum & Diezeugis.

Ex his D G d tetrachorda notantur utrimque
Inter G simul A diezeugis bis patet una.

De VI. Symphoniis.

Symphoniæ simplæ sunt tres, totidem quoque iunctæ
Diapason simplæ, diatessaron, & diapente
Dicuntur iunctæ, diapason cum diapente
Cum diapente tonus, diatessaron ad diapason.

De Cognatione Proti & Tetrardi.

Hinc aut inde tonum, si iunxeris ad tetrachordum
Vel prima specie, quartave datur diapente
Inde prioratus primi patet atque tetrardi.

BERNONIS AUGIENSIS

OPUSCULA

De Musica &c.

M O N I T U M.

BERNONIS monachi Augiæ divitis prologum in *Tonarium* edimus ex MS. San-Blasiano sec. XII. collato cum Codd. Lipsiensi, San-Emeramenfi, Admontensi, & Ottoburano. *Dedicatus est non GRINOVERO sed PILIGRINO Archiepiscopo Colonienfi, prout ex Cod. sac. XII. Villingano illo (flammis an. 1768. cum monasterio S. Blasii absumto) meis oculis restitui veram hanc lectionem contra præposteram illam, DILECTO FILIO GRINOVERO, quæ MABILLONIO imposuit, editoribusque Gallia christiana T. III. p. 659. crucem fixit, probe perspicientibus GRINOVERO nullum locum inter Archiepiscopos Colonienfes esse potuisse tunc temporis. Variis ductibus cincinnisque pro more sæculi, quod bodieque maleferiati typhotheta usurpare incipiunt, exornata litera Romanæ unciales, quibus perscriptus fuit totus hic titulus seu inscriptio, in transversum egerunt exscriptorem, ut pro PILIGRINO VERO scriberet FILIO GRINOVERO. Rem indubitatam reddunt alii codices quos consulimus. Tonarium vero damus, ex Cod. Vaticano bibliothecæ Palatinæ num. 1344. sec. XI. collato cum Admontensi. Qui tamen admodum variat a principio usque, quod tale est in Cod. Vat. Authenticus protus constat ex prima specie dia-*

pente, & ex prima specie diatessaron superius. Huius ultima syllaba in *seculorum Amen* altius distat a finali diatessaron intervallo. *Admontensis vero habet*: Authenticus protus habet octo differentias: quarum prima *seculorum Amen* definit in lichanos hypaton in diatessaron intervallo.

Eiusdem BERNONIS De varia psalmodiarum atque cantuum modulatione *epistolam* Meginfrido, Eipennoni dilectis in Christo fratribus *inscriptam ex MS. Salemitano sec. XI. vel XII. ex MS. San-Gallensi vero sec. XI. epistolam de consona tonorum diversitate* BURCHARDO & KERUNGO unacum cæteris in dominicarum scholarum Gymnasio Augiæ vacantibus *dicatam exhibemus. Sequitur officium de S. UDALRICO, nec non quadam prosa ac sequentiâ de Epiphania, Purificatione B. M. V. de Quadragesima, de S. WILIBRORDO, de S. VERENA, sermo de S. MATTHIA Apostolo: quæ quidem quia continenter habentur in eodem codice necdum edita, duximus adiicienda.*

MUSICA BERNONIS a)

SEU

PROLOGUS IN TONARIUM.

ARGUMENTUM.

1. Scala musica. 2. Novem sonorum modi. 3. Consonantiæ musicæ. 4. Tetrachordum, præsertim finalium. 5. De consonantiarum speciebus. 6. Octo toni musici usu ecclesiastico. 7. Eorumque limites. 8. Intensiones & remissiones sonorum. 9. Toni medii ac communes, unde qui-

dam duodecim modos statuunt. 10. Toni indifferentes. 11. Cautiones circa modos regulariter componendos. 12. Differentiæ tonorum. 13. Moduli Noanneane &c. 14. Toni & cantus irregulares cavendi. 15. Semitonii positio sedulo attendenda.

Domino Deoque dilecto Pilgrino, vero mundi huius advenæ & peregrino, Berno licet parvus meritis, fervus tamen Dei genitricis virginis municipatum in arce Divinæ speculationis. Præclara Christianæ fidei forma in te splendens egregie probat, animam tuam sedem esse sapientiæ: cum moralis disciplinæ honestas ita naturales animi tui motus componat, ut amore divinæ contemplationis rationabili progressu ad superna proveharis, ubi læto cordis iubilo delectet animam tuam proclamare sponso suo: trahe me post te, curram in odo-

rem unguentorum tuorum, quasi interhabentes in manibus citharas, & cantantes canticum Moyse servi Dei, & canticum Agni.

Quod ego perpendens haud facile indagare valeo, quid causæ extiterit, quod Tu, quem non solum quatuor matheosos disciplinarum speculatio quadratum, verum etiam cœlestis harmoniæ melos divinis laudibus iugiter reddit intentum, me, ut ita dicam, semivocalem, imo pene in artibus mutum ac elinguem, de canora musicæ modulatione iubeas aliquid proferre. Præsertim cum in ecclesia

a) *Lipf. Bernhardi.*

ſia plebs a Deo exaltatus & in cathedra ſeniorum laudatus, affidue læto cordis auditu percipias, qualiter ſapiens & te præſule felix Colonia cum beatis eccleſiæ ſuæ filiis, Apoſtolorum principe linguarum omnium quodammodo plectrum modificante, in decachordo pſalterio cum cantico in cithara pſallat Domino Deo. Sed ipſa natura inſtigante non ambigo, te tam ardentem id a me expetere voluiſſe, ut quoniam tota noſtræ animæ corporisque compago muſica coaptatione coniungitur, animus quoque tuus ſonora artis huius dulcedine ſuavius delectetur. Nihil eſt enim, ut Tullius ait, appetentius ſimilium, nec rapacius, quam natura. Et quoniam eo caritatis affectu, quo me ſemper gratis fovisti, hoc obedientiæ a) opus iniunxiſti, ut cuiusdam verbis utar, ſat b) ſcio, ſi ſat bene, pareo, & libellum, quem tonarium conſueſte vocant, libens porrigo, magis eligens ultra vires præſumere, quam caritati, quæ omnia ſperat, aliquid denegare. Conſidens de te, o præſulum decus & gloria, c) quo placido diſcretionis d) moderatione & errata corrigas, & ſi qua fuerint digne prolata, ſine livore defendas.

Verumtamen non abſimile videtur, ſi prius quædam e) ponantur prologumena, quibus minus ad intelligendum capaces veluti præſoribus interim exercitati, ad ipſius demum ſcientiæ penetralia queant intromitti. Beatitudinem tuam divina clementia hic diu incolumen cuſtodiat, & poſt ad cœleſtia regna per-

ducat: ubi inter pſallentium choros conſtitutus decantare valeas lætus: *ſicut audivimus, ſic vidimus in civitate Domini Dei noſtri, in monte ſancto eius.*

PROMIUM SUBSEQUENTIUM TONORUM.

1. Omnis igitur regularis monochordi conſtitutio ſecundum præclaram diſtiſſimi viri Boëtii inſtructionem, in quindecim chordis conſiſtit, per quas totius harmoniæ viſ rata connexionem decurrit: Si tamen ſynemmenon non deſit. Quæ in quatuor tetrachorda dividuntur, his nominibus diſcreta: tetrachordum gravium, tetrachordum finalium, tetrachordum ſuperiorum, tetrachordum excellentium. Tetrachordum gravium, eoquod ſit infra finalium, & reddat ſonum omnium graviffimum. Tetrachordum finalium, eoquod in eo finis ſit omnium tonorum legitime currentium. Superiorum, quod ſit ſuperius conſtitutum. Excellentium, quia excellit ſonus trium aliorum. In medio horum ſolet interſeri quintum tetrachordum, quod dicitur ſynemmenon, id eſt, coniunctum. f)

Verum quia omnis cantilena, non quibuſcumque vocibus, ſed certis & determinatis ſonis, quos Græci phthongos quaſi a ſimilitudine loquendi vocant, ordinabiliter contexitur, ut quemadmodum litterarum elementis omnis ſermonum ſeries digeritur, ita quoque harmoniæ concentus rationabili ſonorum quantitate promatur: non ab re credimus, ſi propter minus eruditos in hac arte de eorumdem ſo-

a) Lipſ. genus

b) Lipſ. cito

c) Lipſ. quod

d) Lipſ. moderamine

e) Lipſ. proponantur.

f) Hic uſque ad a. 2. deſicit Ottebarnus.

sonorum modis iuxta maiorum traditionem aliquid vel breviter dicimus.

2. Habentur enim novem modi, ut antiquitas sagaci indagavit industria, instar, ut reor, humanæ vocis, quæ novem constat officiis, id est, plectro linguæ, pulsu quatuor dentium, percussione duorum labiorum in modum cymbalorum, cavitate gutturis, & adiutorio pulmonis, qui in modum follis aerem recipit & remittit. Simili de causa etiam Apollini novem Musas designant. a)

Nunc vero ipsos modos, prout possumus, aperire tentemus. Primus modus est in brevissimo duarum vocum spatio, & fit in semitonio, ut hoc liquet exemplo in gravitate & acumine in illa antiph. *Missus est Gabriel. ad id loci Mariam, item Virginem.*

Secundus iam perceptibilioris est intervalli, & fit in tono, ut in hac Antiph. *Missus est.*

Tertius adhuc parvo diductior, hoc est in tono & semitonio, ut in hac ant. *Missus est Gabriel ad Mariam virginem.*

Quartus hoc quoque protensior, qui fit in duobus tonis, ut in hac: *Beati qui ambulant.*

Quintus adhuc spatiosior, id est, duobus tonis & semitonio, ut in hac: *Ne timeas Maria. Item ant. In illa die fluent.*

Sextus nihilominus amplior, id est, tribus tonis continuus, ut in hoc *℞. Iam corpus eius. Cuius pater feminam.*

Septimus hos quoque spatio supervadit, constans tribus tonis & semitonio, ut hæc ant. *Beata Agnes in medio minas.*

Octavam ac si rarius in quatuor tonis, non tamen plenis, reperies, ut in hoc *℞. b) [Tu vir Simphoriane suspendere in tormenta. ab illa namque neuma, quæ deponitur, c) ad eam, quæ elevatur ad in, sunt semitonium, tres toni, item semitonium; quæ duo semitonia simul iuncta non faciunt integrum tonum. Item com.] Principes persecuti. Spolia multa concupivit.*

Nonus prolixiori super omnes spatio tensus metam huiusmodi divisionum sortitur: nam nec ampliores isto, nec strictiores primo ullam musicarum vocum reperies divisionem; constat enim quatuor tonis & semitonio; & habes exemplum in hac ant. *Ad te levavi animam meam, Deus meus. Item ℞. Inter natos mulierum non. Item ℞. Hæc est virgo. Introivit. Item in acumine ant. Iste cognovit. in hoc loco: & inventus est in. Ultra hunc enim novissimum modum si quas voces inter se subalterna percussione distantes quæsieris, in nullo rationabili cantu reperies, donec ad diapason consonantiam pervenias, ubi magis est novæ permutatio vocis, quam progressio modi amplioris: quia nec ipsa humani appulsus possibilitas admittit, ut intervalis tam longe inter se distantibus aliquis aptus reddatur sonus.*

3. In his omnibus quintus tantum & septimus modus inter musicæ artis consonantias reperiuntur: hoc est, diatessaron, quod est sesquitercia; ac diapente, quod est sesquialtera. Et tunc consonantiæ fiunt, quando altrinsecus virilis ac puerilis

VOX

a) Hic desinit *Ottobranus.*

b) Uncinis inclusa desunt in *Lips.*

c) in *de.*

vox pariter sonuerit : vel potius eo cantandi genere, quod consuevit dicitur organizare. In reliquis vero non sunt consonantiæ, sed intervalla, & quædam vocum discrimina. Sunt & aliæ consonantiæ, sicut diapason, videlicet in dupla proportionem: tripla quoque, quæ fit ex diapason & diapente. Diapason vero & diatessaron quamquam Pythagorici negant consonantiam esse, idcirco quoniam nec in multiplici, nec in superparticulari consistit quantitate, quod proprium est consonantiarum artis musicæ; sed in multiplici superpartiente; est enim talis proportio, ut octo ad tria, quæ proportio dicitur in arithmetica dupla superbipartiens, habet enim octonarius ternarium bis, duasque eius partes, id est, duas unitates: Tamen eximio Doctore Boëtio, Ptolomæi sententiam super hoc approbante, necessario fatemur, eam consonantiam esse maximam, quoniam diapason talis est symphonia, ut quamcumque aliam suscipiat consonantiam, servet nec immutet, nec ex consona dissonam reddat. Sicut, inquit, denario numero qui fuerit additus, intra eum positus integer inviolatusque servatur, cum in cæteris id minime eveniat: ita etiam in hac consonantia. Nam si duo tribus adicias, quinque continuo reddes, & numeri species immutata est. Si vero eosdem denario addas, XII. facis, & binarius iunctus denario conservatus est. Ex quibus verbis satis apparet, longe aliud esse per simplices consonantias cum sonorum intervallis cantilenam contexere, aliud per compo-

sitas easdem voces sive superius sive inferius per immutationem resumere: de quibus aliquid dicere alterius est temporis & loci. Est & bis diapason, id est, quadrupla.

4. His ita breviter dictis, vel pauca de his proferre tentemus, quæ ad iniuncti operis negotium necessaria esse putamus. In primis tetrachordum finalium diligentius est intuendum: cui tanta quædam naturalis sonorum inest virtus, ut ex quatuor chordarum eius origine omnis modorum seu tonorum potestas videatur procedere. Neque enim non divine hanc vim soli quaternario contigit inesse: omne enim, quod vocamus principium, non nisi alicuius rei potest esse principium, similiter & finis alicuius rei est finis. Sed ubi principium est & finis, necessario est & medium, a) [*ut a principio & medio, & fine constet, vel*] ut a principio per medium veniatur ad finem. Igitur ut totum aliquid sit, principio & medio & fine constat. Unum ergo non tam numerus, quam principium, fons & origo est omnium numerorum, quod medio & fine caret; nisi forte pro sui perfectione sicut principium, ita & finis dicatur. Dualis vero numerus finem non habet, ad quem per medium perveniri debeat, cuius omnino expers existit. Superest autem, ut ipse principium dicatur, ut hoc alterum principium sit de illo primo, illud vero de nullo. Primum illud principium, a quo numeri omnes oriuntur: hoc vero alterum est, per quod omnes numeri inveniuntur. At si uni duo fuerint

a) Uncinis clausa defunt in *Lips.*

fuerint iuncta, occurrit ternarius, primus impar, qui habet initium, medium & finem, ubi una interiecta medietas pares sibi terminos habet: ex utroque enim latere circumvallatur unitate, & quod extremitates iunctæ, hoc facit medietas duplicata; unum enim & unum faciunt duo, quæ simul iuncta, id est, duo & duo, faciunt quatuor. Primus ergo omnium numerorum est ternarius, cui inter duo summa medium, quo vinciretur, accidit. Quaternarius vero, quia duas medietates obtinuit, & quia tunc arctius extrema vincuntur, quando medietas geminatur, merito artifex natura iussu creatoris hunc sibi numerum ascivit, quo insolubili colligationis vinculo elementa sibimet repugnantia devinxisset, triaque illa musicæ genera, id est, mundanæ, humanæ, & eius, quæ est in instrumentis, rata modulationis lege conformasset. Merito inquam hic numerus musicæ harmoniæ est attributus, qui inferiora superioribus conciliat, animæ corporisque statum iugabili proportionum competentia foederat, bestiales hominum motus comprimit, mores componit, iras dæmonum mitigat, vel potius fugat: etiam ipsam terram sonorum suorum concentibus cœlo quodammodo associat.

Si ipsum quaternarium præcedentibus se naturalibus numeris, id est, uni, duobus, tribus adiunxeris, denarii summam conficies: ut ex hac etiam eius perfectione in decachordo psalterio assuescamus psallere, quatenus Deo nostro sit iucunda decoraque laudatio. Adeo etiam antiqui hunc numerum ad animæ perfectionem

pertinere putabant, si tamen fides huic eorum sententiæ est adhibenda, ut etiam Pythagorici ex eo iurisiurandi religionem sibi facerent, taliter dicendo:

Per qui nostræ animæ numerum dedit ipse quaternum.

Adde etiam, quod idem quaternarius a binario, quem supra diximus principium esse, generatur, a quo & octonarius, qui est primus cubus, procreatur. Nam bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt; his duo bis solidum corpus, quod est VIII. Sub huius numeri mysterio consonus Evangelistarum sonus in omnem terram exivit, & in fines orbis terræ dulcissima prædicationis eorum vox processit. Huiusmodi harmoniæ concentum Deo esse gratissimum, Psalmista noverat, cum ad psallendum Domino mentes hominum quarto invitabat dicens: *Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite sapienter.*

Ergo sive ex istis, quæ pauca protulimus, sive ex aliis, quæ in præsentî minus occurrunt memoriæ, vel omnino abdita latent, satis claret, non sine magno divini muneris nutu hanc vim quaternario esse ingenitam, ut totius harmoniæ concentus ab eo oriatur, & in eundem velut ad principii sui originem revertatur: quemadmodum illi octo toni semper bini & bini ad unam ex quatuor finalium chordis quadam dictante iustitia velut ad parentem redeunt. Unde pulchre eundem octonarium antiqui iustitiam vocaverunt, non solum ob supradictam harmonicæ rationis causam, verum etiam quia primus omnium ita solvitur in numeros æque pariter

riter pares, id est, in quatuor & quatuor: ut nihilominus in numeros æque pariter pares, id est, duo & duo ipsa divisio solvatur.

§. Nunc prout gratia divina inspiraverit, aperire conemur, qualiter unusquisque authenticus vel suus plagalis a suo finali progrediens iterum ad eundem redeat, licet supra vel infra in varios se sonos protendat. Ac primo dicendum, quot sint species diatessaron ac diapente, necnon & diapason. Habet enim diatessaron species tres, diapente quatuor, diapason a) VII. Hæ quidem species vario modo a quibusdam musicis ordinantur. Nos vero magistrorum præcepta sequentes iuxta rationem tonorum ordinabiliter eas ponimus, ut facile intelligere quilibet possit, qui vel tenuiter notitiam huius artis habuerit.

Ergo prima species diatessaron constat ex tono semitonio & tono, exordium sumens a lichanos meson, & finiens in lichanos hypaton; cui si adieceris tonum superius, oritur tibi prima species diapente. Secunda species ex duobus tonis & semitonio, incipiens a mese, & finiens in hypate meson; cui si adieceris tonum superius, erit secunda species diapente. Tertia ex semitonio & duobus tonis, incipiens a trite diezeugmenon, & finiens in lichanos meson; cui adhibendus est tonus inferius, ut fiat tertia species diapente. Quarta species diapente constat ex prima specie diatessaron, adiecto tono inferius, non quidem per eiusdem nominis

chordam b) [*sed per eiusdem speciei formam,*] sed altius, id est, a paranate diezeugmenon incipiens: ac sic per tonum semitonium & tonum in meson descendit, assumptoque inferius tono quartam speciem diapente perficit.

Diapason vero species facile est pervidere: si enim a proslambanomenos inceperis, usque in mese prima species erit; sicque semper semitonio vel tono altius per ordinem repetendo, septimæ speciei finis in paranete hyperboleon erit. Sin autem exordium sumis ab hypate hypaton, erit finis in c) paramese.

d) [Et hæc quidem dispositio specierum in consonantiis secundum veteres quosdam est. Sed moderni diligentiores in omnibus in diapente & diapason eis aliquatenus consentiunt; diatessaron vero in speciebus & aliud exordium & ordinem tribuunt. Quia enim diapason ex diapente & diatessaron consistit, primaque specie a diapason ab A ad a. id est, a proslambanomenos ad mese pertingit, cum prima diapente species a mese incipiens in lichanos hypaton finiatur; incongruum eis visum est in tetrachordum gravium, quod ab eadem lichanos hypaton usque ad proslambanomenos, in quo diatessaron continetur, velut otiosum & inutile ab his speciebus excludatur, hacque de causa statuerunt, ut prima diatessaron species ab A usque ad D protendatur, & ex eadem D prima diapente species in acutam a. producat: sicque prima diapason species

a) *Lips. Ottob. & S. Em. VIII.*

b) *Inclusa desunt in Lips.*

c) *Melius in mese hyperboleon, prout in Lips. manu*

recentiore est correctum.

d) *Uncinis clausa Lips. San-Em. Ottob. & Admont. omittunt usque ad n. 7.*

species in his duabus speciebus ab A in a contineatur. Est igitur prima species diatessaron A B C D a proslambanomenos videlicet ad lichanos hypaton, constans ex tono semitonio & tono. Secunda species B C D E. quæ est semitonium & ditonus. Tertia C D E F. ditonus scilicet & semitonium. Et sic per omnem seriem chordarum computando, id est, per quatuor litteras, per quaternas has alternatim tres species invenies, exceptis duobus locis, scilicet inter parypatemeson & paramese, & inter trite synemmenon & nete diezeugmenon.

Diapente vero species prima, sicut & supra dictum est, continetur D E F G a. tono semitonio ditono. Secunda E F G. a b. semitonio & tribus tonis, ab hypate meson scilicet ad paramese. Tertia F G a b c. tribus tonis & semitonio, a parypate meson ad trite diezeugmenon. Quarta G. a. b. c. d. ditono, semitonio & tono, a lichanos meson ad paranete diezeugmenon. Has species si diligenter inspicias, tonorum & semitoniorum positiones invenies diversas, & per seriem vocum in totius monochordi constructione alternatim dispositas: exceptis tribus locis, videlicet inter hypate hypaton & parypate meson, & inter hypatemeson & trite synemmenon, & inter paramese & trite hyperboleon. Diapason autem quoniam his duabus consonantiis completur, tot habet formas, quot sub his continentur. Septem igitur continet species, pro diapente quatuor, pro diatessaron tres: quarum prima inter A & a. id est proslambanomenos & mese continetur: secunda ab hypate hypaton ad pa-

ramese porrigitur: tertia a parypate hypaton in trite diezeugmenon terminatur: quarta a lichanos hypaton ad paranete diezeugmenon protenditur: quinta ab hypate meson & (ad)nete diezeugmenon limitatur: sexta a parypate meson ad trite hyperboleon intenditur: septima a paranete hyperboleon ad lichanos meson remittitur. Quas omnes species, si tonorum & semitoniorum situm inspexeris, a se invicem distantes videbis. Quodsi octavam a mese per paramese & trite diezeugmenon intendendo ad nete hyperboleon adieceris, a prima non dissentire videbis. Si vero ab eadem mese per trite synemmenon & paranete synemmenon ascenderis, eandem quintæ notabis. Sic igitur diapason septem habet species: una minus quam voces, in quibus octo modorum diversa fit positio, quod sequens expediet ratio. Septem vero tantum modos secundum diapason species primum fuisse, sed Ptolomæum octavum superaddidisse, Boëtium in musica scimus tradidisse: quorum nomina diversitatemque, quoniam brevitati studemus, secundum ecclesiasticum usum expediamus.

6. Octo itaque cantionum modis, quos abusive tonos vocamus, ordo ecclesiasticus utitur. Quatuor excelsiores monochordi voces sortiti sic vocantur: authenticus protus, id est, primus magister: authenticus deuterus, id est, secundus magister: authenticus tritus, id est, tertius magister: authenticus tetrardus, id est, quartus magister. Authentos enim Græci magistros dicunt, quasi auctoratos, id est, auctoritate præditos, quorum præcellit auctoritas. Unde a compa-
ratione

ratione altioris gradus hos modos ita vocari obtinuit usus. Alii vero quatuor inferiora loca possidentes sic vocantur: plagis proti, id est, lateralis primi, subauditur authentici, quasi sub latere eius contineatur, & inferior sit, simili ratione plagis deuteri, plagis triti, plagis tetradi. Sed nos regulas eorum dantes latinis utamur nominibus, & excelsiores magistros, inferiores vero discipulos nominemus.

Sed antequam eorum intensiones vel remissiones incipiamus, finales omnium nervos ostendamus. Quatuor sunt voces, quæ vocantur finales, eoquod in unaqualibet harum regulares finiantur cantiones, videlicet D E F G. quæ sunt lichanos hypaton, hypate meson, parypate meson, lichanos meson; quæ idcirco ex omnibus electæ sunt finales, quod inter septem vocum discrimina inveniantur sonoriores: extra quas si vel vetus vel nova cantio finiatur, irregularis & illegitima sine dubio iudicatur. Cantus igitur magistri eiusque discipuli, id est, primi & secundi modi finitur in D. secundi magistri eiusque discipuli, id est, tertii & quarti modi in E. tertii magistri eiusque subiecti, id est, quinti & sexti modi in F. quarti magistri eiusque discipuli, id est, septimi & octavi modi in G. Sed quia nomina & finales eorum diximus, intensiois & remissionis limites aperiamus.]

7. a) Protus b) [*itaque authentus, id est, primus magister,*] constat ex prima specie

diapente & ex prima specie diatessaron superius, b) [*non quod ibi prima eius species exordiat; sed quod forma & similitudo illius primæ speciei, quæ inferius est, hic sub earum chordarum dispositione contineatur, tono scilicet & semitonio & tono;*] subiugalis vero eius constat ex eadem specie diapente, & ex eadem specie diatessaron inferius: quod autem dico, tale est. Primus tonus a suo finali, id est, a lichanos hypaton habet licentiam ascendendi in diapente, hoc est, in mese; & a mese in paranete diezeugmenon, quod est prima species diatessaron, c) *eo modo, quo prædictum est.* Secundus vero tonus, qui dicitur eius subiugalis, in eadem diapente ascendit; sed per eandem speciem diatessaron d) inferius a lichanos hypaton in proslambanomenon per tonum & semitonium, itemque tonum descendit. Et protus quidem aliquando unum tonum super diatessaron licenter assumit: e) similiter & cæteri authentici præter deuterum, qui semitonium tantum admittit. f) Itemque protus infra finalem suam descendit in sonum sibi vicinum, aliquando in tertium, numquam vero in legitimis cantibus in quartum. Similiter & alii tres authentici iuxta ordinem finalium suorum.

Deuterus constat ex secunda specie diapente, & secunda specie diatessaron superius, illo scilicet modo, quo supra tractatum est. Subiugalis eius ex eadem specie diapente, & ex eadem specie diatessaron

a) Hic pergunt iterum codices reliqui.

b) Uncinis clausa defunt in citt. codd.

c) Addunt citt. Codd. constans ex tone semitonio & tono.

d) *Adm. addit:* secundum BOETIUM.

e) *Adm. addit:* & raro tonum & semitonium.

f) *Adm.* Idem protus infra finalem descendit in diatessaron, aliquando in diapente, similiter in sonum &c.

teffaron inferius: ex superiori autem sermone potes & istud comprehendere. Tritus authenticus, qui est tonus quintus, constat ex tertia specie diapente, & tertia specie diateffaron superius. a) Tetrardus authenticus, [*qui est tonus septimus*]; constat ex quarta specie diapente, & ex forma primæ speciei diateffaron superius, modo dicto. Subiugalis eius ex eadem specie diapente, & ex prima specie diateffaron inferius [*secundum quosdam, revera tamen forma est primæ illius speciei.*] Omnis itaque tonus subiugalis eandem habet diapente & diateffaron, quam authenticus eius: differunt autem in hoc, quod authenticus diateffaron habet supra diapente, subiugalis vero infra.

8. b) Primus igitur modus vel tonus intenditur ad acutam d. id est, paranete diezeugmenon, raro autem ad e. quæ est nete diezeugmenon: & descendit ad C. id est, parypate hypaton, rarissime vero ad B. quæ est hypate hypaton; habens inter D & d. quartam diapason formam, supra vero & infra chordam, & ut dictum est, rarissime duas inferius. Secundus modus ascendit ad a. id est, mese, raro autem ad b. vel ♯, id est, ad trite synemmenon, vel paramese: remittitur ad A. quæ est proslambanomenos, interdumque adhuc sono inferius, quam moderni, ut supra dictum est, addiderunt, & γ. græca littera notaverunt. Possidet autem hic modus inter A & a. primam diapason speciem, supra vero rarius &

infra vocem. Et hi sunt magister primus eiusque discipulus. Magistri autem, id est, primi toni cantus incipitur sex nervis, scilicet C D E F G. a. habens cola & commata, id est, membra & incisiones, quas distinctiones cantus appellamus, in eisdem. Cantus vero discipuli, id est, secundi toni, habet principia legalia quatuor A B C D. a multis vero usitata sex A B C D E F. in quibus etiam cola & commata. Quod si primi cantum C. vel D. vel E. vel F. inceperis, non minus quam c) c. acutam, id est, trite diezeugmenon, ut cuiusmodi sit, ascendendo discernas. Si vero secundi cantum in eisdem inceperis, non minus quam ad B. deponas, ut cuius sit, remittendo ostendas. Sed in eo iudicio quatuor tantum principia unicuique dabuntur discipulo.

Tertius modus intenditur ad e, id est, nete diezeugmenon, raro autem remittitur ad D. quæ est lichanos hypaton. Habet principalis cantus distinctiones nervis sex, D E F G. a ♯. possidens inter E & e. id est, inter hypate meson & nete diezeugmenon, quintam diapason speciem, supra vero & infra vocem. Quartus modus ascendit ad ♯. id est, paramese, raro ad c. quæ est trite diezeugmenon; descendit vero ad B. continens inter B & ♯ secundam in diapason formam, supra vero chordam. Cuius cantus secundum quosdam sex nervis, legaliter vero quatuor incipitur B C D E. & sex distinguitur

a) *Lipf. addit*: subiugalis eius ex eadem specie diapente, & ex eadem specie diateffaron inferius. *Inclusa omittit.*

b) In citt. codd. hæc omnia desunt, usque infra ad n. 9.

c) *Lege*: ad c. acutam intendas,

tur B C D E F G. Et hi sunt secundus magister, eiusque discipulus. Quod si magistri cantum D vel E. inceperis, non minor, quam ad d. id est, paranete diezeugmenon, sit modus intensiōis: a) si discipuli, non minor, quam ad C. depositionis, ut cuiusmodi sit, intendendo vel remittendo discernas.

Quintus modus intenditur ad e, quæ est trite hyperboleon, raro autem ad g. & remittitur ad C. hoc est, hypate meson, continens inter F & f sextam diapason speciem, supra vero & infra vocem. Cuius cantus principia & distinctiones sunt sex E F G, a b c. ab hypate meson ad trite diezeugmenon.

Sextus modus ascendit ad c. quæ est trite diezeugmenon, raro autem ad d. hoc est, ad paranete diezeugmenon: & descendit ad C. quæ est parypate hypaton, possidens inter C & c. tertiam diapason formam, supra vero aliquando chordam. Cuius cantus principia legalia sunt quatuor, C D E F. secundum quosdam sex, sicut & distinctiones C D E F G a. & sunt tertius magister eiusque discipulus. Si magistri cantum E vel F inchoaveris, ad e. quæ est nete diezeugmenon, sit minimus modus intensiōis, discipuli vero ad B. remissionis, ut cui deputari debeat, tali differentia patefiat.

Septimus modus intenditur ad g, id est paranete hyperboleon, & remittitur ad E, id est, ad parypate meson, continens inter G & g. septimam diapason speciem, supra vero & infra vocem. Huius cantus principia & distinctiones sunt sex, F G a b c d.

Octavus modus ascendit ad d. id est, paranete diezeugmenon, raro autem ad e. descendit vero ad D. id est, lichanos hypaton, possidens inter D & d. secundum primum magistrum quartam diapason formam, supra vero chordam. Hunc enim Ptolomæus annexuit, & quia diapason octava specie caret, quartam ut primus obtinuit: qui quamvis eandem habeat speciem, diversam habet finalem, & non eandem ad C remissionem. Huius cantus initia ut aliorum discipulorum legalia sunt quatuor, D E F G. usurpata sex sicut distinctiones D E F G a b. Et hi sunt quartus magister eiusque discipulus. Si magistri cantum F vel G inceperis, ad f. id est trite hyperboleon sit minimus modus intensiōis, discipuli vero causa supradictæ differentię ad E remissionis.

Hæc est regula intensiōis & remissionis octo modorum, & hæc est sequenda lex eorum, quam per singulorum tonorum proprii cantus dissonantiam subtilis & cauta modernorum exaravit diligentia. Antiquitus enim authentici cum plagis etsi non æqualiter intendebantur, indifferenter tamen omnes in quartam vel in quintam chordam remittebantur, quod adhuc multorum cantuum indifferentes inter authentos & subiugales descensus testantur. Unde in pluribus interdum pro ascensu, maxime vero pro descensu fit sæpe dubietas, utrum authento an plagi eorum tribuatur proprietas. Hinc iuniores subtilius & acutius adiudicando, & certius legaliusque discriminantes, nec ex toto antiquis consentiunt, nec ex to-

to

a) forte sicut

to dissentiunt. Aiunt enim, oportere inter modos certas esse differentias, ut cuiuscumque modi sint, cognoscere possimus cantilenas. Sed si primus modus ab acuta e. ad A. id est, a nete diezeugmenon ad proslambanomenon remittatur: secundus vero a paramese, quæ est h. ad eandem A. deponatur: si inter A & a. id est, inter mese & proslambanomenon cantus non excedens componatur, & in D. utriusque finali regulariter terminatur, incertum est, cui potius deputetur. Idem contingit in cæteris: ad quam incertitudinem propulsandam præscriptam iuniorum probamus regulam. a)

9. * b) Animadvertendum nunc est: cum omnis authenticus a suo finali incipiens licenter in nonum sonum ascendat; non quod semper id eveniat, sed quod hæc eius scandendi sit potestas, & nonnisi in sibi vicinum & aliquando in tertium, ut supra etiam aliquid tetigimus, descendat. Subiugalis vero eius in quintum locum ascendat, in quartum autem nec non & quandoque in quintum descendat; & ex hoc facilis sit cognitio authenticici vel sui subiugalis. c) Quid de his sit sentiendum, qui nec ad diapente pertingunt, d) [*nec inferius diatessaron admittunt*], vel supra diapente diatessaron minime habent, sed nec inferius ad diatessaron pertingunt: vel si diatessaron

quidem inferius habent, & supra diapente aliquid, non tamen usque ad diatessaron ascendunt; talis enim ordo super his nobis est servandus. Si quis cantus a finali suo ad diapente non pertingit, nec diatessaron inferius habet pro sui brevitate vel imperfectione, solemus eum subiugali designare, exempli causa, inter protum & eius subiugalem. Antiph. *Benedicat nos Deus Deus.* Ant. *Beata mater.* Ant. *Cæli cælorum.* Ant. *In omnem terram.* Ant. *Iuste & pie.* Ant. *Iuste iudicate.* Inter deuterum & eius plagin Ant. *Benedicat terra Domino.* licet quantum ad iudicium aurium convenientius sonet ad tertium quam ad quartum, non solum præsens regula repugnat, verum etiam si iuxta hanc sonoritatem ipsam velis inchoare, nullo modo ad finalem recto tramite poteris canendo pervenire. At si hanc ad differentiam quarti toni ita finias *seculorum amen*, ac semitonio altius, id est, a parypate meson incipias, absque læsione poteris ad finalem pervenire. Si vero ad diapente quidem pervenit, & nec supra nec infra diatessaron habet: quia diapente amborum commune est, cantus quoque communis fit; ita tamen, ut eorum alteri tribuatur, cuius & frequentior usus habetur. Ecce has antiphonas vel his similes, id est, Ant. *Biduo vivens.* Ant. *Lux orta est.* ad protum

a) Hic rursus ponuntur ea, quæ supra iam pag. 69. posita sunt, scil. *Protus constat ex prima &c.* usque ad *primus igitur modus.* pag. 70. n. 8.

* *Admont.* Animadvertendum nunc est, cum omnis authenticus a suo finali incipiens licenter in nonum sonum ascendat, aliquando in decimum vel in undecimum, quod tantum evenit in deuterio, qui in undecimum ascendit, sed nonnisi in quartum, aliquando

in quintum descendat: Subiugalis vero eius in quintum locum ascendat, & insuper aliquando in tonum, in quartum autem, nec non quandoque in quintum descendat. Et ex hoc facilis sit cogn. &c.

b) *Hic rursus pergunt codices.*

c) Hic desinit *Ottoburanus.*

d) Clausa desunt in *Lips. & S. Emer.*

tum canimus. Has vero, quæ simili modo incipiunt, in eundem locum ascendant ac descendunt in eundem, id est, *Ant. o Domine salvum. Ant. oblatus est.* ad subiugalem eius canimus.

Tales vero solent quidam medios tonos vocare. Et quia inter singulos quatuor authenticos & subiugales huiusmodi reperiri possunt, hos quatuor illis octo adiiciunt, & duodecim tonos dinumerare contendunt. Si vero ultra diapente aliquid superius ascendit, nec inferius diatessaron habet, cantus ille authenticus erit: quod frequentius, quam ut exemplo indigeat, evenire solet: quamvis hoc non usquequaque procedat, ut in illa antiphona adverti potest, *ant. Iste cognovit.* quæ supra diapente semitonio ac tono ascendit; infra finalem vero duobus tonis descendit. Quam tamen quarto tono ideo aptamus, quia tertio euphonia repugnante nequimus. Item *Ant. Dixit Casar ad Hypolitum*, cum tono & semitonio supra diapente altius ascendat, non tamen hanc secundum regulam septimo, sed octavo regimus tono, non id artis magisterio dictante, sed vocis sono cogente. Sin autem inferius diatessaron habuerit, subiugalis erit, ut in hac *ant. In spiritu humilitatis.* ubi in eo loco: *sic fiat*, diapente tono supergreditur: sed quia diatessaron habet inferius hoc loco: *hodie*, subiugalis, ut supra diximus, erit. Vel certe si utrumque, & supra diapente & infra diatessaron invenitur habere, authentico magis debet aptari. Quamquam hæc regula partim cantorum incitiam, par-

tim longo usu inveterato constet omnino in multis vitiata, tum in quotidianis antiphonis, quæ inveniuntur compositæ ex psalmis, tum etiam in aliis plurimis cantionibus, in nocturnis videlicet ac diurnis. Quod quidem ad regulam aliquatenus posset corrigi, si inolita consuetudo ab ore cantantium potuisset ullo modo evelli: ut ex paucis subter positis liquebit exemplis. *Ant. Petrus autem servabatur.* quæ cum sit primi toni, & per suum diastema vel systema, hoc est, cola & comma, semper ad finalem primi toni recurat, ita canendo: *ant. Petrus autem servabatur in carcere.* a) item *Oratio fiebat pro eo sine intermissione ab ecclesia.* ubi in a. syllaba apud quosdam incipit a recto deviare, & in tertium vel quartum tonum declinare, quod tamen talibus neumis, si quis curat, poterit emendare, ut sic canat: *ab ecclesia ad Deum.* Item *ant. Oratio respicientes.* *ant. Pastor bonus.* cum sint magis tertii toni, apud plerosque minus regulariter sortiuntur finem octavi. Quod taliter potest corrigi, si in fine harum antiphonarum, ubi canendum est *Alleluia*, a prima syllaba, id est *al.* quæ venit in mese, per diatessaron in medio, vocibus connumeratis, in finalem descendat ita: b) *Alleluia.* Ideoque magis has tertii toni auctoritate regimus, quia iuxta illum supra diapente diatessaron habent; iuxta octavum vero inferius diatessaron carent, cum supra diapente altius tono abundant.

10. In-

a) cum notulis.

b) cum notis.

10. Interdum etiam miro quodam evenit modo, ut unum idemque melum æque congruenterque cantari possit hoc & illo tono, veluti hæ antiphonæ: ant. *gloriosi principes.* ant. *malos male.* ant. *novit Dominus.* ant. *nemo te cond.* ant. *qui odit.* quæ tam sexto quam octavo reguntur & finiuntur: quas nonnulli magis violenter quam vere ad tertium tonum conantur inflectere. Item hoc *Ꝛ. genti peccatrici.* tam triti quam tetrardi sono regitur: unde eiusdem responatorii versus apud alios ad triti, id est, quinti toni modum ita canitur: *Ꝛ. esto placabilis.* a) apud alios vero ad tetrardum sic: *Ꝛ. Esto.* Antiphonæ, quæ uniformiter ab O. incipiunt, ut ant. *O sapientia.* ant. *O rex gentium.* & his similes, velut in quodam bivio inter protum & eius subiugalem consistunt, eo quod tono diapente in omnibus supervadunt, diatessaron inferius in quibusdam habent, in quibusdam vero minime. Sed frequentior usus in subiugali prævaluit: quia in eiusmodi cantilena aliquotiens non solum diatessaron, sed & diapente invenitur inferius, ut in illa antiphona: *o rex gloria.* in illo loco: *spiritum.* sed hæc apud quosdam. Quamquam illi non errent, qui eas duntaxat, quæ diatessaron inferius non habent, ad protum inflectunt.

11. Propter huiusmodi aliosque devios errorum anfractus debet peritus cantor caute inspicere, utrum cantus regulari a suo finali incipiat ordine; an legitime currat, ne quid naturali vitiata qualitate absonum fiat; si rata tonorum se-

mitoniorumque dimensione consonantiæ bene convenient, ne extra metam inferius aut superius canendi exordium sumat; si ad finalem suum recto legis tramite recurrat: qui finales illius & illius existant. Finales ergo sunt lichanos hypaton, hypate meson, parypate meson, lichanos meson. Omnis ergo protus & subiugalis eius, id est, primi ac secundi toni melodia lichanos auctoritate regitur ac finitur. Deuteri vero, eiusque subiugalis, id est, tertii ac quarti hypate meson regitur ac finitur. Tritus cum suo subiugali, id est, quintus cum sexto parypate meson regitur & finitur. Tetrardus cum suo subiugali lichanos meson sono regitur & finitur. Et hæc est eorum regula ad quodlibet melum inchoandum, ut nec supra quintum superiorem, nec infra quintum inferiorem locum aliquando incipiant, sed inter eas octo voces vel aliquando novem initia sua cohibeant.

Notandum vero est, quod quinto semper loco superioribus cum inferioribus finalibus quædam talis concordia est, ut aliqua mela in eis quasi regulariter inveniuntur finire: velut hoc responitorium: *Factum est dum-tolleret.* quod quidem regulariter incipiens, sed extra regulam ultra nonum in decimum sonum ascendens, nequaquam terminat in lichanos hypaton finali, sed in mese eius sociali. Eodem modo clauduntur *Ꝛ. Terribilis est.* communio: *Cantabo Domino.* Hoc ergo socialitatis foedus obtinet lichanos hypaton cum mese, hypate meson cum paramese, pary-

a) cum notulis.

parypate meson cum trite diezeugmenon, lichanos meson cum paranete diezeugmenon. Cum inferioribus quoque quartis, & in quibusdam quintis parem habitudinem habent; quamvis hoc magis ad initia illorum, quam ad finem pertinere soleat. Fit etiam miro quodam modo, ut finales non solum in quintis, ut diximus, regionibus suos habeant sociales, verum etiam in quartis superioribus locis sibi inveniant compares: ut quemadmodum membra cantionum, quæ sunt cola & commata, in finalibus & in quintis locis, ita per arsin & thesin consistant sæpius in quartis. Amplius autem, quod omnis tropus, sive ille authenticus sit sive plagis, si quarto a finali loco diligentius intueatur, mira ac divina quædam concordia invenitur: ita, ut si quis cantus a finali in quartum locum transponatur, legitime videatur sub eodem modo vel tono currere, & in eodem velut in finali regulariter desinere: adeo, ut pleraque mela ab ipsis finalibus seu dextera lævaque apta incepta minus convenient propter semitonia, quæ defunt per loca; a superioribus vero inchoata absque ullius soni diminutione decurrant modeste, finiantque in socialibus honeste. Ut enim hoc clarius elucescat, ex quarto tono ponamus hæc sub exemplo. Ant. *factus sum.* Ant. *o mors ero.* Ant. *Sion renovab.* Ant. *Sion noli timere.* Ant. *Vade iam.* Si has antiphonas tertio a finali loco, id est, a lichanos meson incipere volueris, in modulando deficiis, dum semitonium, ubi esse debuit, minime reperis. Sin autem quartum locum, id est mese, attendas, ac interposito primum semitonio in synemmenon, deinde

tono, sicque tertio loco, hoc est, paranete synemmenon, easdem inchoaveris, totam cantilenam absque sui læsione videbis decurrere, donec ad finalis sui comparem, id est, mese eam contingat in fine pervenire. Similiter eiusdem modi antiphonas, videlicet Ant. *Ad te Domine levavi.* Ant. *ex Ægypto vocavi.* si a finali ordiri contendis, minus apte in medio convenire pervidebis. Si autem quarto loco, id est, mese incipiunt, absque neumarum dispendio modulantur, donec ibidem finem sortiantur. Quod quidam minus intuentes, magis has & huiusmodi putant septimo, quam quarto regi tono; quamquam non negent, easdem finem sortiri in quarto. Idem neumarum defectus in illa communionione: *Beatus servus.* quæ est tertii toni, proveniet, nisi ab hypate meson transposita in mese fuerit. Non minimum etiam a plerisque erratur in his antiphonis, ant. *ante me non est formatus.* ant. *Ex quo facta.* qui putant eas in principio septimo tono debere regi, propter similitudinem cantilenæ, quam videntur cum superioribus in initio habere: cum apertissime constet, easdem & ab ipso primi toni finali congruenter incipere, legitime per diastemata & syltemata in quartis vel quintis locis currere, regulariterque in eodem finali terminum sortiri. In octavo quoque si illam communionem: *De fructu operum.* a finali cantare ceperis, in medio cantilenam minus apte convenire per sua limmata vel semitonia cognosces. Si vero post duos tonos & unum semitonium quarto loco orditus fueris, totam cantilenæ huius seriem per ordinabilem

K 2

pro-

progressionem senties ad socialis sui pertinere finem.

Idipsum in quintis locis evenire solet; verbi gratia. Nisi enim hæ antiphonæ: *Alias oves habeo. Domine qui operati sunt.* quæ sexti sunt toni, in quintum transponantur locum, hoc est, a parypate meson in trite diezeugmenon, nequaquam in regulari monochordo servare poterunt ordinem suum.

Hæc pauca pro exemplis sint posita. Cæterum ut in huiusmodi defectionibus solet necessario synemmenon in superioribus aliquando suffragari, ita nonnumquam videtur refragari, in his dumtaxat cantibus, qui in inferioribus per synemmenon decurrunt: cuius vicem in superioribus supplere nequeunt, sed & hoc aliquando, non semper. Hoc vero in talibus est observandum, ut si cantus a finali incipiat, quarto loco nihilominus incipere valeat: sin autem inferius vel superius, quoto loco ibi a finali tono, hic ordiatur a quarto sociali.

Oportet etiam & illud considerare, ut cum in omnibus subiugalibus tonis ascensus usque in diapente & ultra suppetat, protus quoque usque in nonum sonum a) in talibus ascendere valeat, & tres alii authentici, videlicet quintus & septimus, in locum regulariter sibi ordinatum deficientibus nervis minus proveniant. Quod doctus cantor, quotiens id ratio exposcit, inferius redeat, ut per octava loca voces resumat, quas in superioribus non invenerat. Sed quanto vorum intervallo singuli authentici vel laterales eorum

supra vel infra a finalibus distent in differentiis suis, vel quam ad ultimam *seculorum amen* syllabam habitudinem seu spatiorum dimensionem habeant, melius ostendemus, cum in ipso tonorum libello suis in locis id explicare curabimus, quia arctius memoriæ commendatur, quidquid præ oculis habetur. Hoc tamen interim breviter notandum, quod omnis principalis sonus, sive ille sit authentici cuiuslibet sive plagis eius, semper a finali suo, in quem regulariter definit, incipiat.

12. Differentiæ vero, quæ ornatus causa peritorum cantorum placito sunt inventæ, a nobis ita sunt ordinatæ, ut cuiusque toni differentia, siqua in ipso finali incipiat, primum locum obtineat, secunda vero proximum inferius locum, sicque inferius, quousque invenitur, progreditur. Deinde superius proximo, quo occurrit, loco iterum incipiat currere ordine suo usque dum ad quintum locum perveniat, ubi unusquisque finalis socialem suum inveniat; quatenus ipse finalis quasi quidam dux ac princeps moderatorque in medio residens ex utraque parte sui differentiis condat legem inchoandi. Ipsas vero differentias quidam diffinitiones vocant. In quo providendum, ne dum quis verbum diffinitionis audierit, eo sensu accipiat, quo sapientes diffinierunt, diffinitionem dictam esse orationem, quæ id, quod diffinit, explicat, quid sit. Sed hic diffinitionem nihil aliud, quam differentiam intelligat, qua initia cantus vel *seculorum amen* a sono principalis

a) 4d. & ultra aliquando ascendere valeat &c.

cipalis tōni sive in extensione, sive in remissione, sive etiam eodem loco incipiendo suavi ac concordabili quadam differunt diversitate. Quamquam nos rectius differentias, quam diffinitiones dici debere arbitremur: maxime cum non aliquid ibi, quid sit, diffiniamus perorando, sed varie *seculorum amen* canendo, aliterque melum ordiendo sonum discernamus a sono.*

13. Inveniuntur & moduli ad vim cuiusque toni investigandam antiquitus constituti, utputa *Noan Noeane. Noeis. Noeane.* a) In quibus magis intelligimus syllabas modulationi aptas, quam significativas rerum notas; quas unacum aliis versiculis a modernis tam ad antiphonas, quam ad introitus & communionem reperiunt, in capite singulorum tonorum apposuimus, quatenus per hæc rudi cantori facilius pateret via intelligendi.

14. Cæterum si quis cantus contra legem finalium ortus inceperit, vel aliter contra regulam in processu variaverit, nec debito fini occurrerit, ita ut ab uno tono ordiatur, & in alio terminetur; hic talis magis nothus quam legitimus est iudicandus. Quapropter non solum hæc atque alia huiusmodi vitia in cantionibus sunt præcavenda, verum etiam pervigili observandum est cura, uti attendas in neumis, ubi b) raræ sonorum morulæ breviores, ubi vero sint metiendæ productiores, ne raptim & minime diu proferas, quod diutius & productius præcinere statuit magisterialis auctoritas. Neque au-

diendi sunt, qui dicunt, sine ratione omnino consistere, quod in cantu aptæ numerositatis moram nunc velociorem, nunc vero facimus productiorem: si grammaticus quilibet te reprehendit, cum in versu eo loci syllabam corripias, ubi producere debeas, nulla alia causa naturaliter existente, cur magis eam producere debeas, nisi quia antiquorum ita sanxit auctoritas; cur non magis musicæ ratio, ad quam ipsa rationabilis vocum dimensio & numerositas pertinet, succenseat quodammodo, si non pro qualitate locorum observes debitam quantitatem morarum? Si aliquando offendere te potuit male prolatum, quod est extra te, quanto magis, quod est c) infra te? non enim grammatica, sed musica hominem consistere percepimus: quod, ut viri eruditissimi verbis utar, quisquis in sese ipsum descendit, intelligit.

Idcirco ut in metro certa pedum dimensione contextitur versus, ita apta & concordabili brevium longorum sonorum copulatione componitur cantus: & velut in hexametro versu si legitime currit, ipso sono animus delectatur. At si verso ordine in penultimo spondæum, in ultimo dactylum admittit, vel si quis in secundæ coniugationis verbo acuto accentu in antepenultima pronuntiat ita: *dó-cete*, vel in tertiæ coniugatione in penultima circumflexo: *legíte*, omnino ipsa auditus novitate tabescit: sic in cantilena ex veterum auctoritate apta & modesta modulationum coaptatione coniuncta, tota ani-

* Hic definit prologus in Cod. *Admontensi*, sequiturque tonarius nomine GUIDONIS, paullum a BERNONIS tonario diversus.

a) *S. Em. & Lipf. Noeais, Noeoeane.*

b) *Lipf. raræ.*

c) Sic omnes, sed omnino legendum *intra*.

animæ corporisque compago delectatur; sicut econtrario ab audiendi voluptate se suspendit, siquid in ea depravatum sentit.

Quisquis igitur sibi videtur sine artis huius notitia bene canere, cum interrogatus de numero vel de intervallis acutorum graviumque sonorum nesciat respondere, vultque solummodo aurium sensui credere, non autem rationi magistræ, cum utrorumque iudicium sit exquirendum, amplius tamen rationis, quæ ipsam veritatem integritatemque ad liquidum in rerum natura, in quantum possibile est, ex munere omnipotentis artificis comprehendit; is inquam talis magis lusciniæ, quæ verno anni tempore ac si numerose & suaviter canat, est comparandus, quam peritus cantor habendus. Quocirca sit nostræ musicæ cantilena rata sonorum quantitate distincta, neumarum gravitate ponderata, pruden-terque coniuncta, modesta, simplex & macula, nec effeminata, quatenus eius dulcedine tacti incitemur ad psallendum Domino læti, semper memores psalmistæ vocis admonentis: *psallite sapienter*.

15. Enimvero sapienter psallimus, si non solum quæque intervalla musicis sonis congruenter aptata observamus, verum etiam, quo harmonice spatio ipsi authentici cum subiugalibus suis inter se differant, diligenter intendimus, ne qua confusibilis inter seipsum commutatio fiat, quæ magis absoniam reddat. Et quoniam tritus ac deuterus discernibili intervallo, cæteri vero distant tono, ideoque minus aperte dinosci valent eorum pro-

prietates in sono, singulorum quatuor diapente cum verborum modulatione curavimus subter notare: quatenus ex illorum ordinis circumstantia facilius cuiuscumque possit comprehendere notitia.

Igitur cum omnium diapente ex tribus tonis & semitonio constet, in eo maxime, cuius horum diapente sit, agnoscitur, si quoto semitonium positum sit loco, non negligenter inspicitur. Diapente protæ post duos tonos semitonium admittit: diapente deuteræ post tres tonos. Diapente triti primo loco semitonium habet: diapente tetrardæ post unum tonum. Ex hoc namque colligitur, quam veridicam super his quidam sapiens proferat sententiam. Protus, inquit, & tetrardus contrarii sunt, eoquod diapente protæ prius habeat duos tonos & postea semitonium, & in fine tonum! diapente vero tetrardæ prius tonum & semitonium, postea duos tonos. Concordant autem prima-specie diatessaron, excepto quod tetrardæ est superior. Deuterus & tritus omnino sunt contrarii, cum diapente deuteræ prius tres tonos habeat & postea semitonium: diapente vero triti prius semitonium, post tres tonos, & diatessaron deuteræ sit duorum tonorum & semitonii; diatessaron autem triti semitonii & duorum tonorum. Si converteris diapente protæ, efficitur diapente tetrardæ: rursus diapente tetrardæ conversa resonat diapente protæ; diatessaron vero ipsorum non convertitur. Si converteris, diapente deuteræ efficitur diapente triti: rursus triti diapente conversa resonat diapente deuteræ. Similiter potest converti diatessaron eorum.

Nunc

Nunc igitur, ut supra promissimus, ponamus singulorum diapente, uniuscuiusque a proprio finali incipientes, & per quinas syllabas, connumeratis quæ in medio sunt vocibus, ascendamus: itemque per alias quinas in usque finales simili modo descendamus, ita proti diapente modulando: *Principium ego sum & finis*. Deuteri vero sic: *duo caritatis praecepta sunt*. Triti vero in hunc modum: *Tria sunt munera pretiosa*. Tetrardi vero sic concinendo: *nomen Domini tetragrammaton*. His ita se habentibus, ne quis me sine pudoris respectu iaculo reprehensionis ferendum putet, eoquod quasdam differentias, quibus aliqui moderni utuntur, huic operi minime addiderim, noverit, mihi id studii fuisse, magis eo-

rum, qui ante nos ætate & scientia rectius sapuerunt, observare voluisse constitutiones, quam vocum sequi novitates. Et ne omnino intactas easdem relinquam, in primo tono aliis, quam nos, utuntur differentiis, ad hanc antiphonam: *Biduo vivens*, ita *seculorum amen*. itemque *seculorum amen*. *O beatum pontificem*. tono videlicet inferius finientes: multaque id genus. In quarto vero in hac antiphona: *nos scientes*. In septimo in ista: *Loquebantur*. peregrinos quosdam modulantur sonos: & si qua inveniri possunt similia. Nunc vero si adeo huiusmodi novæ sonoritatis flagrant desiderio, agant, ut libet animo. Ego vero iam desinam multa loqui, ut finis sit prologi.

TONARIUS BERNONIS

EX

COD. PALATINO BIBLIOTH. VATIC.

COLLATO CUM CODICE ADMONTENSI.

Authenticus protus constat ex prima specie diapente, & ex prima specie diatessaron superius. Huius ultima syllaba in *seculorum amen* altius distat a finali diatessaron intervallo.

NONANNOEANE

*Primum quærite regnum Dei**Seculorum amen.*

Lichanos hypaton.

A. *Angelus Domini nuntiavit &c.* a)

Differentia b) prima, quæ a finali quidem incipit, sed mox in quintum sonum

ascendit, ut sicut antiphona ab ultima *seculorum amen* syllaba in gravitate, ita secunda neuma distet diapente a prima in acumine.

Seculorum amen. lichanos hypaton.

Ant. *Domine dominus noster &c.* Hæ antiphonæ tono inferius cum subsequenti differentia taliter *vadit amen*. incipiunt, sed cum superiori post contiguum tonum statim in diapente confurgunt: ideoque in medio ambarum hic eas collocavimus, ut

a) *Adm.* Hæ antiphonæ non in finali incipiunt, sed superius tono ac semitonio, id est, in parypate meson. A. *In lege Domini &c.*

b) *Adm.* secunda

ut cuilibet earum illas attribuas, non delinquas. Ant. *Amice non facio* &c.

Differentia secunda ab ultima syllaba *seculorum amen* per diateffaron, vocibus quæ sunt in medio annumeratis, finalem usque descendit, sicque tono inferius incipit.

Seculorum amen. Ant. *Amen dico vobis* &c. Hæ antiphonæ licet a finali incipiant, tamen quia per quilismata, quæ nos gradatas neumas dicimus, magis gutturis, quam chordarum vel alicuius instrumenti officio modulantur, potius huius differentię sono, quam principali ipsius authentici promantur modo.

Seculorum amen. Ant. *Columna es.* Ant. *Euge serve bone.*

Hæ antiphonæ tono ac semitonio superius a finali suo sub eiusdem differentię sono incipiunt. Habet etiam hæc eadem differentia in his & in aliis similibus vicinitatem quamdam cum eo, qui est plagis proti.

Parypate meson. Ant. *Ananias Azar.* &c. Differentię tertię huius *seculorum amen* a finali diateffaron intervallo distat; ipsa autem ab eadem finali tono & semitonio inchoatur superius, tono ab *Amen* inferius.

Seculorum amen. Ant. *Apertis thesauris* &c. Differentia quarta, quæ cum eodem loco quo & superior ordinatur; melius tamen sono vocis per *Amen* in fine dinoscitur.

Seculorum Amen. Ant. *Alleluia, ego sum vitis* &c. Differentia quinta ultimam sui *Amen* syllabam quinto loco a finali su-

perius deponit, ordiendi vero melum in medio diapente a) initium sumit.

Seculorum amen. Ant. *Circumdantes.* Differentia sexta *Amen* quarto a finali loco in acumine deponit, canendi vero exordium tono inferius assumit in parypate meson: quidam vero altius hoc ad lichanos meson inchoant.

Seculorum amen. Ant. *Ave Maria* &c. Plagis proti constat ex eadem specie diapente, qua & authenticus eius, & ex eadem specie diateffaron inferius. In eodem vero finali, ubi incipit, *seculorum amen* finit.

Noeais

Secundum autem simile est huic.

Seculorum amen. Ant. *Michael archangele* &c. Hæ tono a finali distant in gravitate, reguntur tamen eodem sono.

Ant. *Assumpsit Iesus.*

Hæc una differentia semitonio ac tono distat a finali in acumine, quæ fit magis intervallo quam sono.

Seculorum amen. Ant. *A seculo non est* &c. Authenticus deuterus constat ex secunda specie diateffaron: b) finit *seculorum amen* altius semitonio ac tono.

Noeane.

Tertia dies est, quod hæc facta sunt.

Seculorum amen. Ant. *Accipiens Dominus VII.* Differentia prima semitonio & tono superius incipit, ubi & ultimam syllabam finit.

Seculorum amen. Ant. *Fac benigne.*

Differentia secunda semitonio ac tono altius incipit *amen* suum, a se toni, a finali vero diateffaron finit intervallo.

Se-

a) Adm. id est in parypate meson.
Secunda specie diapente, & secunda specie diateffaron:

b) Videtur legendum: Authenticus deuterus constat ex

Seculorum amen. Lichanos meson. Ant. *Domine probasti me.*

Differentia tertia in eadem quidem chorda, qua & superiores, melum inchoat, sed ultimam *amen* syllabam a finali sexto loco determinat.

Seculorum amen. Ant. *Accipiens Si-meon* &c.

Harum antiphonarum cantilena sexto loco a finali contra artem incipiunt, ubi & *amen* finit. Ant. *Vivo ego.* Ant. *Unum opus feci.*

Differentia quarta eundem quem & superior ordiendi obtinet locum, sed non similem in penultimo *Amen* reddit sonum. Unde non adeo delinquit, si quis vel superiores antiphonas huius soni tenore proferat, vel istas superiores differentias sono in concinendo pronuntiet.

Seculorum amen. vel ita: *Seculorum amen.* Ant. *Auferte ista* &c.

Plagis deuteri constat ex secunda specie diapente, sicut authenticus eius, & ex secunda specie diatessaron inferius.

Noeais.

Quarta vigilia venit ad eos. *Seculorum amen.* Ant. *Annunciate* &c.

Differentia prima *seculorum amen* semitonio altius a finali determinat, at vero melum tono inferius inchoat.

Seculorum amen. Ant. *ambulabunt mecum.* Differentia secunda duobus infra finalem tonis incipit, *amen* syllaba inter utrasque chordas media quievit.

Seculorum amen. Ant. *Accesserunt ad Iesum* &c.

Differentia tertia ultimam syllabam *amen* semitonio & tono ultra finalem de-

ponit, canendi autem exordium infra uno tono assumit: sicque initium & finem, id est, *amen* diatessaron recte coniungit.

Seculorum amen. ant. *Ante torum.*

Differentia quarta *amen* in finali deponit, semitonio superius incipit; sed in quibusdam finalem, in quibusdam autem tertium a finali obtinet locum.

Seculorum amen. Ant. *Anxietus est.*

Hac finali incipiunt sub eadem differentia, excepto quod in his antiphonis, Ant. *Ad te Domine levavi.* Ant. *ex Aegypto vocavi.* minus recte semitonium evenit, si a finali cantilena currere ceperit. Qualiter vero absque neumarum dispendio valeant modulari, plenius in proœmio notare curavi. Ant. *Ad te Domine levavi* &c. Isti vero semitonio & tono superius sub eodem sono incipiunt. Ant. *Benedictus Dominus* &c.

Differentia quinta in tertia a finali chorda, ubi *amen* deponit, initium sumit Lichanos meson

Seculorum amen. Ant. *A viro iniquo.*

Differentia sexta semitonio & tono superius incipit, *amen* in diatessaron a finali concludit.

Seculorum amen. Ant. *Factus sum sicut.*

Hæc antiphona ad finalem diatessaron ad ultimam syllabam *amen* resonat, superius diapente: attamen dulci quodam canori gutturis reflexu facit discrimen ab alterius differentie sonitu.

Seculorum amen. Ant. *Nisi diligenter.* non. & cætera.

Authenticus tritus constat ex tertia specie diapente, & ex eadem specie diatessaron superius.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

L

Noe-

Noeaeane.

Quinque prudentes intraverunt ad nuptias &c.

Seculorum amen. Ant. *Adbuc multa.*

Quidam hanc a mese incipiunt Ant. *Laudem dicite* &c. Differentia prima supra finalem duobus tonis incipit, ubi & amen finit.

Seculorum amen. Ant. *Exultavit spiritus* &c.

Differentia secunda, ubi & superior amen finit, melum vero per diapente a finali superius incipit.

Seculorum amen. Ant. *Alleluia quem quaeris.*

Plagis triti constat ex eadem specie diapente, qua & authenticus eius, ex eadem specie diatessaron inferius.

Noeais.

Sexta hora sedit super puteum. Seculorum amen. Ant. *Ascendente.*

Hæc sola tono altius apud quosdam incipit Ant. *Nesciens mater.*

Hæ iterum ubi superiores incipiunt. Ant. *Notum fecit* &c.

Hæ semitonio ac tono inferius sub eodem sono incipit Ant. *Si ego verus Christi.*

Hæc differentia sexti toni amen tono superius finit, incipiendi autem exordium ab ipso finali sumit. Parypate meson. *Seculorum amen.* Ant. *Benedictus Dominus.* Ant. *Benedixit.*

Authenticus tetrardus constat ex quarta specie diapente, & ex prima specie diatessaron superius.

Noeoeane.

Septem sunt spiritus ante thronum Dei. Seculorum amen. Ant. *Benedicta tu* &c. Hæc antiphona uno tono superius incipit. Ant. *Ipse praibit.*

Differentia prima a finali quidem ut principalis tonus incipit, & amen quinto loco superius per diapente finit; sed post initium cantilenæ variando se dinoscitur a principali differre.

Seculorum amen. Ant. *Assumptu est* &c.

Differentia secunda a finali incipit, amen tono superius deponit.

Seculorum amen. Ant. *Accipite Spiritum* &c.

Differentia tertia item a finali incipit, statimque in tertium locum ascendit, ubi & amen deponit.

Seculorum amen. Ant. *Ascendo ad.*

Differentia quarta ultimæ amen syllabæ per diapente in finali concinit, ac reciproca vice de ipsa finali in eandem consonantiam redit.

Seculorum amen. Ant. *Aqua comburit.*

Hæ antiphonæ licet post ascensum in diapente mox in alium se modum mutant, ad eandem tamen differentiam se habent, ant. *Argentum* & *aurum* &c.

Differentia quinta duobus tonis superius incipit, tono diatessaron amen a finali desinit.

Seculorum amen. Ant. *Benedicta filia.*

Differentia sexta quarto a finali loco superius amen finit, ibidemque incipit

Seculorum amen. Ant. *Aquæ multæ.*

Differentia septima a suo finali in amen per diapente in acumine distat, per diatessaron inchoat: differt enim ista a superiori, quod hæc a finali raro ad diapente pervenit; illa vero non solum in diapente licenter pertingit, verum etiam aliquando contra legem ulterius procedit.

Seculorum amen. Ant. *Deus deorum* &c.

Differentia octava quasi rara ac barbara

ra in ultimo ponitur extraordinaria, quæ *seculorum amen* quarto loco a finali inferius deponit: melodiam vero aliquando quinto orditur loco, ita ut diapente intervallo distet a finali suo, aliquando vero quatuor, ut subiectis liquebit exemplis.

Sicut erat in principio & nunc & semper, & in secula seculorum amen. a) Ant. *Angeli Domini.* Ant. *Martyres Domini.*

Simili modo istæ tonantur, quamvis inferius ordiantur. Ant. *Nos qui vivimus.* Ant. *In ecclesiis bened.*

At vero hæ, quæ sequuntur, licet in eodem loco inchoent, magis tamen principali sono per diapente respondent.

Seculorum amen. Ant. *in camino ignis.* Ant. *Sapientia clamitat.* Ant. *Stabunt iusti.*

In his enim tribus a primo supremo usque ad nonum sonum cantilena inflectitur ita; ut a finali, qui est lichanos meson, singulas chordas tangendo in quintum phthongum utraque regione ducta protendatur.

Modi vel tropi, quos usualiter tonos vocamus, nocturnalium responforiorum, licet a diversis chordarum sedibus incipiant, tamen unusquisque illorum per uniformem versuum suorum modulationem facilem sui præbet cognitionem; veluti ex paucis, quæ pro exemplo subter notavimus, manifestus patet intellectus. Nisi forte multiplicata neumarum b) variarum velit quis ipsorum versuum modulationem decentius adornare.

AUTHENTICUS PROTUS.

℞. Beata es Maria.

℣. Ave Maria gratia plena, Dns tecum.

℞. Confirmatum est.

℣. O regem cœli cui. Gloria Patri' & Filio, & Spiritui sancto.

PLAGIS PROTI.

℞. Sancta & immacul.

℣. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.

℞. Agnus Dei Christus.

℞. Lætentur cœli.

℞. Audi Israel. Gloria Patri.

AUTHENTICUS DEUTERUS.

℞. Congratulamini.

℣. Tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum: si tu sustulisti eum, dicito mihi.

℞. Postquam impleti sunt.

℣. Salvatorem expect. Gloria Patri.

PLAGIS DEUTERI.

℞. Rex noster adveniet.

℣. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

℞. Sicut cedrus.

℞. Dum transisset.

℞. Ascendens in altum. Gloria Patri & Filio.

AUTHENTICUS TRITUS.

℞. Benedictus qui.

℣. Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli; a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

℞. Angelus Domini locutus.

℞. Hodie nobis cœlorum. Gloria Patri & Filio.

PLA-

a) Cum notulis.

b) f. varietate.

PLAGIS TRITI.

- R. Aspicebam in visu.
 V. Ecce dominator Dominus cum virtute veniet,
 R. Beata es virgo Mariæ,
 R. Decantabat populus.
 R. Modo veniet. Gloria Patri.

AUTHENTICUS TETRARDI.

- R. Beata viscera Mariæ.
 V. Dies sanctificatus illuxit nobis: venite gentes, & adorate Dominum.
 R. Elifabeth Zachariæ.
 R. Puer meus noli.
 R. Aspiciens a longe. Gloria Patri & Filio.

PLAGIS TETRARDI.

- R. Dies sanctificatus.
 V. Venite adoremus eum, quia ipse est Dominus Deus noster.
 R. Doceam iniquos vias.
 R. Sicut mater consolatur.
 R. Oravit Iacob.
 R. Senex puerum. Gloria Patri.

Toni pertinentes ad Introitus & communionem per consuetam modulationem *Gloria Patri* satis possunt discerni. Quæ dum in singulis tam in antiphonis, quæ dicuntur Introitus, quam in Communionibus uniformiter vadat: nos tamen pro conservando cantandi ordine quædam Gradalia, Alleluia, Offertoria, curavimus interponere.

AUTHENTICUS PROTUS.

Primo pro culmine tuæ quærere iustitiæ Domine verum summum quoque lu-

men fac nos petimus, ut in cœlo semper tibi iubilemus. Amen.

Seculorum amen.

- Ant. Gaudete in Domino.
 Ant. Exurge quare.
 Ant. Exaudi Domine vocem.
 Ant. Laudate pueri.
 Ant. Iustus ut palma.
 Ant. Iustus non conturbabitur.
 Ant. Dicit Dominus, sermones.
 Ant. Da pacem Domine.
 Ant. Statuit ei Dominus.
 Ant. Factus est Dominus.
 Ant. Iustus es Domine.
 Ant. Etenim sederunt.
 Ant. Misereris omnium.
 Ant. Ego autem in Domino.
 Ent. Exclamaverunt.
 Ant. Dominus secus mare.

Seculorum amen.

- Ant. Rorate cœli,
 Ant. Gaudeamus omnes.
 Ant. Suscepimus Deus.
 Ant. Inclina Domine aurem.

Seculorum amen.

- Ant. Lex Domini irrep,
 Ant. Meditatio cordis.
 Ant. Sapientiam sanctorum.
 Ant. Salus autem.
 Ant. Scio autem (cui) credidi.

Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto, sicut erat in principio & nunc & semper, & in secula seculorum amen.

Gradalia.

- Gr. Miserere mei Deus.
 Gr. Beata gens cuius.
 Gr. Posuisti Domine.
 Gr. Sacerdotes eius.

All.

Alleluia.

Al. Qui timent Dominum.
 Al. Iustus ut palma.
 Al. Mirabilis Dominus.

Offertoria.

Off. Repleti sumus.
 Off. Iubilare Deo univ.
 Off. Benedicam Domino.

Communiones.

Co. Ecce Virgo con.
 Co. Vos qui secuti.
 Co. Qui vult venire.
 Co. Panis quem ego.
 Co. Principes persecuti sunt.
 Co. Manducaverunt.
 Co. Cum invocarem te.
 Co. Domine Dominus noster.
 Co. Cantate Domino.
 Co. Gaudete iusti.
 Co. Psallite Domino.
 Co. Petite & accip.
 Co. Confundantur superbi.
 Co. Posuerunt mort.
 Co. Notas mihi fe.
 Co. Amen dico vobis.
 Co. Etsi coram hom.
 Co. Dominus dabit benignitatem.
 Co. Revelabitur gloria.
 Co. Viderunt omnes.
 Co. Fili quid fecisti.

Rectius has regeret authenticus tetrardus, si inveteratus permitteret usus.

Co. Illumina faciem.
 Co. Quicumque fecerit.
 Co. Amen dico vobis.
 Co. Data est mihi.

Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto, sicut erat in principio, & nunc & semper, & in secula seculorum amen.

PLAGIS PROTI.

Secundum quæ legis verbum, mutua quo dilectione Dei & proximi Christe mandasti colere, quo per hæc geminæ observantiæ præcepta reddamus amen.

Seculorum amen.

Ant. Dominus dixit ad me.
 Ant. Redime me Domine.
 Ant. Ex ore infantium.
 Ant. De ventre matris.
 Ant. Vultum tuum.
 Ant. Fac mecum Domine.
 Ant. Clamaverunt.
 Ant. Terribilis est.
 Ant. Multæ tribul.
 Ant. Sacerdotes eius.
 Ant. Sitientes venite.
 Ant. Mihi autem nimis.
 Rnt. Veni & ostende nobis.
 Ant. Ecce advenit.
 Ant. Lætetur cor quær.
 Ant. Cibavit eos.
 Ant. Dominus illuminatio.
 Ant. Dominus fortitudo.
 Ant. Me expectaverunt.
 Ant. Venite adoremus.

Gloria Patri & Filio, & Spiritui sancto, sicut erat in principio & nunc & semper, & in secula seculorum amen.

Gradalia.

Gr. De necessitatibus.
 Gr. Universi qui te.
 Gr. Ne avertas faciem.
 Gr. Angelis suis.

Alleluia.

Al. Dies sanctificatus.
 Al. Video cœlos.
 Al. Dominus regnavit.

L 3

Offer-

Offertoria.

Off. Laudate Dominum.
 Off. Protege Domine.
 Off. Vir erat in terra.
 Off. Ad te Domine levavi.
 Off. De profundis.

Communiones.

Seculorum amen.
 Co. Multitudo Lang.
 Co. Potum meum.
 Co. Hierusalem surge.
 Co. Lætabimur in f.
 Co. Aufer a me.
 Co. Vovete & reddite.
 Co. Narrabo omnia.
 Co. Tu puer propheta.
 Co. Cantabo Domino.
 Co. Domine Deus meus in te.
 Co. Exiit sermo.
 Co. Dominus Iesus postquam.
 Co. Dominus regit me.
 Co. Dominus firmamentum.

Gloria Patri & Filio &c.

AUTHENTICUS DEUTERUS.

Tertia die Christe te resurgere, (&
 mundo ferre lumen credimus. O alme fac
 nos & tuum semper laudare nomen, &
 in patriæ te æternæ regione cernentes
 sedere amen.

Seculorum amen.

Ant. Miserere mihi Domine quoniam.
 Ant. Ego autem sicut oliva.
 Ant. Dum clamarem.
 Ant. Confessio & p.
 Ant. Cognovi Domine.
 Ant. Ego clamavi quoniam.
 Ant. Dum sanctificatus.
 Ant. In nomine Domini.

Ant. Vocem iocunditatis.
 Ant. Repleatur os meum.
 Ant. Si iniquitates.
 Seculorum amen.
 Ant. Deus dum egredereris.
 Ant. Intret oratio.
 Ant. Sacerdotes tui Domine.
 Ant. Tibi dixit cor.
 Ant. In Deo laudabo.
 Ant. Liberator meus.
 Ant. Omnia quæ fecisti.
 Ant. Caritas Dei.
 Ant. Loquetur Dominus.
 Ant. Timete Dominum.
 Ant. Dispersit dedit.
 Ant. Benedicite Domino.

Gloria Patri & Filio & Spiritui san-
 cto, sicut erat in principio & nunc &
 semper, & in secula seculorum amen.

Gradalia.

Gr. Eripe me Domine.
 Gr. Iuravit Dominus.
 Gr. Adiutor in op.
 Gr. Speciosus forma.
 Gr. Exurge Domine.

Alleluia.

Al. Adducentur.
 Al. Lætatus sum.
 Al. Spiritus Domini replevit.
 Al. In te Domine speravi.

Offertoria.

Off. Benedictus es.
 Off. Sperent in te.
 Off. Exulta satis.
 Off. Perfice gressus.

Communiones.

Seculorum amen.
 Co. Beatus servus.
 Co. Qui meditabitur.

Co. Sca-

Co. Scapulis suis.
 Co. Passer invenit.
 Co. Iustorum animæ.
 Co. Gustate & videte.
 Co. Tu Domine servabis.
 Co. Dominus virtutum.
 Gloria Patri & Filio & Spirit. &c.

PLAGIS DEUTERI.

Quarta te noctis Christe vigilia discipulis dare coeleste solamen nos humiles fidentes, te cantantes, laudantes, tuæque nomen potentia nos quaternæ tuæ evangelicæ vocis da cognoscere munimen.

Seculorum amen.

Ant. Prope esto Domine.
 Ant. Nos autem gloriari.
 Ant. Iudica Domine nocentes.
 Ant. De necessitatibus.
 Ant. Exaudivit de templo.

In aliis vero ab eadem chorda incipientibus, & ad eandem statim relabentibus ita canitur:

Seculorum amen.

Ant. Resurrexi & adhuc.
 Ant. Reminiscere.
 Ant. Misericordia Domini.
 Ant. In voluntate.
 Item ut supra.
 Ant. Intret oratio.
 Ant. Omnis terra.
 Ant. Sancti tui Domine.
 Ant. Scelus populi.
 Ant. Nunc scio.
 Ant. Protector noster.
 Ant. Exaudi Domine.
 Ant. Dicit Dominus Petro.
 Ant. Sicut oculi.
 Ant. Iudica me Deus.

Ant. Deus in nomine.
 Ant. Accipite iocunditatem.
 Ant. Eduxit eos Dominus.
 Gloria Patri & Filio, & Spiritui sancto &c.

Gradalia.

Gr. Tu es Deus qui.
 Gr. Exurge Domine.
 Gr. Ego autem.
 Gr. Tibi Domine derelictus.

Alleluia.

Al. Excita Domine.
 Al. Laudate pueri.
 Al. Dexterâ Domini.

Offertoria.

Off. Tui sunt cœli.
 Off. Terra tremuit.
 Off. Lætentur cœli.
 Off. Lauda anima.

Communiones.

Seculorum amen.
 Co. Vidimus stellam.
 Co. Exulta filia.
 Co. Quod dico vobis.
 Co. Erubescant & c.
 Co. Tanto tempore.
 Co. Dilexisti iustitiam.
 Co. Ab occultis meis.
 Co. Acceptabis.
 Co. Pater cum essem.
 Co. Inclina aurem.
 Co. Ierusalem quæ æd.
 Co. Magna est gloria.
 Co. Benedicite omnes.
 Co. Memento verbi.
 Co. Semel iuravi.
 Co. Tollite hostias.
 Co. Feci iudicium.

Gloria Patri & Filio &c.

AUTHEN-

AUTHENTICUS TRITUS.

Quinque tu Domine in cœlum virgines te recipere dignatus es, plebi tuæ verbis revelare signis & ostendere, sensus ecce nostros ut te precamur Domine te disponere.

Seculorum amen.

Ant. Loquebar de.

Ant. Miserere me Domine, quoniam trib.

Ant. Domine refugium.

Ant. Verba mea auribus.

Ant. Exaudi Deus orationem.

Ant. Deus in loco sancto.

Seculorum amen.

Ant. Circumdederunt.

Ant. Lætare Ierusalem.

Ant. Domine in tua misericordia.

Gloria Patri & Filio.

Gradalia.

Gr. Locus iste.

Gr. Ex Sion species.

Gr. Viderunt omnes.

Gr. Propitius esto.

Gr. Discerne causam.

Alleluia.

Al. Diligam te.

Al. Memento Domine.

Offertoria.

Of. Intende voci.

Of. Populum humilem.

Of. Benedic anima,

Of. Sanctificavit Moyfes.

Communiones.

Co. Intellige clamorem.

Co. Voce mea ad Dominum.

Co. Lætabitur iustus.

Co. Qui mihi ministrat.

Co. Non vos relinquam.

Co. Dicit Dominus implete.

Co. Adversum me.

Co. Servite Domino.

Co. Ultimo festivitatis.

Co. Iustus Dominus.

Co. Quis dabit Dominus.

Co. Tu mandasti.

Co. Pacem meam do.

Co. Panem de cœlo.

Co. Dico vobis.

Co. Signa eos.

Co. Domus mea. Gloria &c.

PLAGIS TRITI.

Sexta tuæ Christe potentiæ corporalis hora resplendet formæ, ecclesiæ vitam tribue salientem aquæ vivæ, fervore quoque plenæ gratiæ hanc semper accende.

Seculorum amen.

Ant. Os iusti meditabitur.

Ant. Esto mihi in Deum.

Ant. Omnes gentes.

Ant. Iusti epulentur.

Ant. Respice in me.

Ant. Sacerdotes Dei bened.

Ant. Dicit Dominus.

Ant. Exultate Deo.

Ant. Hodie scietis.

Ant. In medio ecclesiæ.

Ant. Cantate Domino.

Ant. Quasimodo.

Gloria Patri &c.

Gradalia.

Gr. Fuit homo m.

Gr. Exiit sermo.

Gr. Ego dixi Domine.

Gr. Venite filii.

Gr. Constitues eos.

Alle-

Alleluia.

Al. Dulce lignum.
 Al. Domine in virtute.
 Al. Vox exultationis.

Offertoria.

Off. Domine Deus in simplicit.
 Off. Domine convertere.
 Off. Domine in auxilium.
 Off. Iustitiæ Domini.

Communiones.

Co. Pascha nostrum.
 Co. Tu es Petrus.
 Co. Dicit Andreas.
 Co. Mitte manum.
 Co. Quinque prudentes.
 Co. Domine quis habitabit.
 Co. Lutum fecit.
 Co. Ecce Dominus veniet.
 Co. Anima nostra.
 Co. Venite post me.
 Co. In splendoribus.
 Co. Diffusa est.
 Co. Qui me dignatus.
 Co. Honora Dominum.
 Co. Surrexit Dominus.
 Co. Qui manducat.
 Co. Posuisti Domine.
 Gloria Patri & Filio &c.

AUTHENTICUS TETRARDUS.

Septemplicem te nunc quoque nobis
 adesse deposcimus alme paraclete, nostræ
 mentes ut tuæ gratiæ semper exuberent
 perfecto munere, quæque nocent extin-
 gue, & cuncta, quæ proficiunt, accen-
 de semper amoris igne.

Seculorum amen.

Ant. Populus Sion.
 Ant. Puer natus est.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Ant. Oculi mei semper.
 Ant. Aqua sapientiæ.
 Ant. Adorate Dominum.
 Ant. Gloria & honore.
 Ant. Ne timeas Zacharia.
 Ant. Iudicant sancti gentes.
 Ant. Respice Domine.
 Ant. Audivit Dominus.
 Ant. Ne derelinquas.
 Ant. Expecta Dominum.
 Ant. Viri Galilæi.
 Ant. Protexisti me.
 Ant. Venite benedicti.
 Ant. Eduxit Dominus,
 Gloria &c.

Gradalia.

Gr. Iacta cogitatum.
 Gr. Dirigatur oratio.
 Gr. Oculi omnium.
 Gr. Liberaſti nos.

Alleluia.

Al. Pascha nostrum.
 Al. Exultate Deo.
 Al. Venite exultemus.
 Al. Quoniam Deus magnus.
 Al. Domine refugium.

Offertoria.

Off. Precatus est.
 Off. Confitebuntur.
 Off. Eripe me de inimicis.

Communiones.

Co. Dicite pusillan.
 Co. Tolle puerum.
 Co. Fidelis servus.
 Co. Dum venerit Paracletus.
 Co. Si conresurrexistis.
 Co. Populus acquisitionis.
 Co. Factus est repente.
 Co. Ne tradideris.

M

Co. Eru-

Co. Erubescant & rever.
 Co. Ego sum vitis.
 Co. Pater si non potest.
 Co. Redime me Deus.
 Co. Domine quinque.
 Co. Vox in Rama.
 Co. Qui biberit aquam.
 Gloria &c.

PLAGIS TETRARDI.

Octo pie rex Christe lucide beatitudines evangelicæ gratiæ plebi tuæ præbe benignus & clemens sempiternam requiem, & refove sine fine credentes in te.

Seculorum amen.

Ant. In excelsa throno.
 Ant. Invocavit me.
 Ant. In virtute tua.
 Ant. Iubilare Deo.
 Ant. Lætabitur iustus.
 Ant. Dilexisti.
 Ant. Probasti Domine.
 Ant. Victtricem manum.
 Ant. Miserere mei Domine, quia ad te.

Seculorum amen.

Ant. Ad te levavi.
 Ant. Lux fulgebit.
 Ant. Introduxit vos.
 Ant. Spiritus Domini replevit.
 Ant. Domine ne longe.
 Ant. Dum medium.

Gloria &c.

Gradalia.

Gr. Benedictus Dominus.
 Gr. Propter veritatem.
 Gr. Benedicam Domino.

Alleluia.

Al. Adorabo ad templum.

Al. Deus iudex iustus.
 Al. Ostende nobis.
 Al. Specie tua.
Offertoria.
 Off. Miserere mei.
 Off. Angelus Domini.
 Off. Posuisti Domine.
 Off. Domine Deus salutis.
 Off. Exaudi Deus orationem.
Communiones.

Seculorum amen.

Co. Spiritus sanctus docebit.
 Co. Christus resurgens.
 Co. Dico autem vobis.
 Co. Circuibō & immolabo.
 Co. Simile est regnum cœl.
 Co. Primum quærite.
 Co. Introibo ad altare.
 Co. Oportet te.
 Co. Nemo te condemnavit.
 Co. Hoc corpus.
 Co. Video cœlos.
 Co. Domine memorab.
 Co. Spiritus ubi.
 Co. Ego clamavi.
 Co. Responsum accepit.
 Co. Lavabo inter innocentes.
 Co. Comedite pingua.
 Co. Ego sum pastor.

Gloria &c.

Hæc munera quondam Sion animo exultante, prout potuimus, concinendo depromsimus: nunc autem velut super flumina Babylonis sedentes malis amaricati iam organa nostra suspendimus, lacrymabiliter clamantes ac dicentes: quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Terra quippe nobis facta est aliena: quandoquidem nec vivere, ne dicam

cam cantare licet in ea. Impleta in nobis prophetia, quæ olim miseræ ac infelici Iudææ taliter est comminata: terra vestra deserta, civitates vestræ igne succensæ, regionem vestram in conspectu vestro alieni devorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. Propterea defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster, cecidit corona capitis nostri, ita ut compellamur dicere: væ nobis, quia peccavimus; & ut quidam sapiens dicit: vacat hoc tempore potentibus opprimere, privatis perdere, miseris flere.

Sed quid inter hæc restat agendum, nisi ut in illo prophetico volumine, in quo scripta sunt lamentationes, carmen & væ, die noctuque meditemur, ut dum filia Babylonis misera, hoc est, iniqua nos persequentium multitudo retribuente Domino recipiet retributionem, quam retribuit nobis, scilicet væ perenne, nos per lamentationes dignas a) potentiae verum mereamur cantare carmen lætitiæ, suffragantibus principis Apostolorum meritis, cuius amore tuis beatissime Pater in hoc opere studuimus præceptis obedire.

BERNO AUGIENSIS DE VARIA PSALMORUM ATQUE CANTUUM MODULATIONE.

Ex MS. Salemitano Sec. XI. vel XII.

S Y N O P S I S.

1. Esdras scripturam S. restituit. 2. LXX. Interpretes. 3. Aliæ scripturæ interpretationes. 4. Psalterii versio Gallica & Romana. 5. Differentiæ versionis Romanæ a Gallicana. 6. Differentiæ in Isaia & aliis prophetis. 7. Nihil canatur in ecclesia, nisi ex S. scriptura, aut a prudentioribus tractata. 8. Verba S. scripturæ non

immutentur. 9. Nihilque contra ipsius fidem ponatur. 10. De antiphonis ab O. incipientibus in Adventu, & nonnullis in festis natalitiis. 11. De officio Septuagesimæ, quando alleluia deponitur. 12. De responsoriis, quibus versus non satis respondent: 13. Aut aliis mendis scatent.

Bern. qui quod vult Deus, Meginfredo, Eipennoni, dilectis in Christo Fratribus, perenne immarcescibilis gloriæ decus.

Rationabile mihi videtur, ut quos unus spiritus vinculo charitatis ligat, hos litterarum textus non dissolvat, imo epistola iungat, quos charæ amicitiae sodalitas conglutinat. Igitur fraternæ dile-

ctionis tuæ rogatu compulsus, o Meginfride! aliquid tibi scribere de varia psal-morum atque cantuum modulatione, quæ dissimiliter vel confuse solet in ecclesia fieri, prius cupio aliquam de Interpretum translatione memoriam facere; quatenus velut hoc quodam iacto sermonis fundamento, nostræ narrationis ædificium solidius surgat in altum.

1. Ut

a) mel. penitentia.

1. Ut enim maiorum firmat auctoritas, omnis veteris testamenti scriptura inprimis hebræo sermone constat conscripta. Sed post destructam Ierusalem, & legem accensam a Chaldæis, dum Iudæi reversi sunt a Babylonia captivitate in Ierusalem, Esdras scribe doctus scientia divina, omnem veteris testamenti bibliothecam, & cuncta legum & prophetarum volumina reparavit, atque in viginti duobus voluminibus secundum numerum hebraicarum litterarum constituit, correxit, ordinavit. Ad eius imitationem multi gentilium gesta aliorum congregaverunt, & bibliothecas constituerunt. Inter quos quidam Episthratus floruisse dicitur: deinde Xerxes, post Seleucus, ac Alexander Magnus.

2. Sed & Ptolomæus, cognomento Philadelphus, omnes litteratos studio superans non solum gentium, sed etiam divinas litteras in bibliothecam contulit. Nam septuaginta millia librorum, ut fertur, huius temporibus Alexandriae inventa sunt. Hic etiam ab Eleazaro pontifice petens scripturas veteris testamenti ab hebræa lingua in græcam converti, LXX. interpretes impetravit, qui eius voluntati satisfacerent. Nam quidam mirabiliter de iisdem septuaginta interpretibus asserunt, quod singuli per singulas cellas divisi ita omnia per Spiritum sanctum sint interpretati, ut nihil in alicuius eorum codice inventum sit, quod in cæteris vel in verborum ordine discreparet. Cui opinioni S. Hieronymus vehementer obstitit, ita inquires: Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo construxerit, quibus divisi eadem scriptarent, cum Aristheas eiusdem Ptolomæi

ὑπεροπίας, (quod interpretatur protector fidelis) & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse: aliud est enim, inquit, vatem esse, aliud interpretem: hic spiritu ventura prædicit; hic eruditione & verborum copia ea, quæ intelligit, transfert. Et paullo superius, cum ea commemorasset, quæ a septuaginta interpretibus sunt prætermissa, ait: Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolomæus unius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem divinitatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebat, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubicumque sacratum aliquid scriptura testatur de Patre & Filio, & de Spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt, ut & Regi satisfacerent, & arcanum fidei non vulgarent. Legite prologum eiusdem Beati Hieronymi super librum Genesis.

3. Fuerunt & alii interpretes, qui ex hebræa lingua in græcum sacra eloquia transtulerunt, sicut Aquila, Symmachus, Theodotion. Est etiam & vulgaris interpretatio, cuius auctor non apparet; & ob hoc sine nomine interpretis quinta editio vocatur, quam Origenes & Eusebius Cæsariensis *κοινή*, id est, communem vel vulgatam appellant; quam Origenes miro labore reperit, & cæteris editionibus comparavit. Sed & multi Græciæ tractatores variis modis eam transtulerunt, atque corruerunt. Quam multi Latinorum, & maxime Romanorum, ante sanctum Hieronymum acceperunt, & hucusque utuntur, tenent & servant. Quorum

rum diversitatem, imo errorem Beatus Hieronymus corrigere cupiens, utpote multarum linguarum peritus, omnem scripturam veteris testamenti ex hebræo in latinum vertit eloquium: cuius interpretatio merito cæteris antefertur, ut Isidorus ait; est enim & verborum tenacior, & perspicuitate sententiæ clarior. Sed & S. Gregorius Papa ipsius translationem cæteris asserit esse veraciorem. Est & sexta editio, de qua Beatus Hieronymus, Illud, inquit, breviter admoneo, ut sciat aliam esse editionem, quam Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesque Græci tractatores κοινή, id est, communem appellant atque vulgatam; aliam LXX. interpretum, quæ in ἐξαπλοις codicibus reperitur, & a nobis in latinum sermonem fideliter versa est, & in Hierosolymæ atque in Orientis ecclesiis decantatur. Et paullo post iterum infert: sicut autem in novo testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, & est inter exemplaria varietas, concurrimus ad fontem græci sermonis, quo novum scriptum est instrumentum: ita in veteri testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad hebraicam confugimus veritatem, ut quidquid de fonte proficitur, hoc quæramus in rivulis. Κοινή autem ista, hoc est, communis editio, ipsa est, quæ & LXX. sed hoc interest inter utramque, quod κοινή pro locis & temporibus, & pro voluntate scriptorum vetus corrupta editio est; ea autem, quæ habetur in ἐξαπλοις, & quam nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta & immaculata LXX. interpretum translatione servatur. Quidquid er-

go ab hac discrepat, nulli dubium est, quin ita & ab Hebræorum auctoritate discordet. Hucusque Hieronymus. Hic talis ac tantus aliquando ad tribunal æterni Iudicis raptus, ubi divina increpatione est admonitus, ut studiis divinis insisteret, & sanctæ Ecclesiæ utilitati deserviret.

4. Inter cætera ex emendata LXX. interpretum translatione Psalterium ex græco in latinum vertit, illudque cantandum omnibus Galliæ ac quibusdam Germaniæ ecclesiis tradidit: & ob hoc Gallicanum psalterium appellant, Romanis adhuc ex corrupta vulgata editione psalterium carentibus, ex qua Romani cantum composuerunt, nobisque usum cantandi contradiderunt. Unde accidit, quod verba, quæ in diurnis vel in nocturnis officiis canendi more modulantur, intermiscantur, & confuse nostris psalmis inferantur, ut a minus peritis haud facile possit discerni, quid nostræ vel Romanæ conveniat editioni. Quod pius pater ac peritus magister Hieronymus intuens, tres editiones in uno volumine composuit: Gallicanum psalterium, quod nos canimus, ordinavit in una columna, in altera Romanum, in tertia Hebræum. Et ubicumque aliquid in nostro interpositum est, quod in hebræo non habetur, obelo, id est, veru taliter cum hoc signo notavit. ÷ ubi vero ex hebræo aliquid addidit, cum asterisco, id est, stella ✕ hoc modo illucescere fecit.

5. Huius igitur summi Doctoris, licet scientia multum inferior, utpote qui in eius comparatione nec linguam me habere putem, a longe vestigia sequens
M 3 vestra

vestræ dilectionis causa cupio aliquid discernere, quid in antiphonis, responsoriis gradalibus, offerendis, communionibus modulando psallamus, quid in ecclesiis distincte proferendo dicamus. Et quia sensu sum parvulus, ingenio tardus, & si ætate provectus, senio iam defectus, more puerorum, qui post prima elementa solent discere psalmorum carmina, in primis incipio exordium sumens a timore: quia initium sapientiæ timor Domini est, ut per timorem perveniamus ad charitatem, quæ perfecta foras mittit timorem. Et non solum in cantu, verum etiam in aliis quibusdam locis, ubi nostra & Romana editio in verbis discrepare videntur, notare nitimur.

Itaque antiphonas vel communionem, quæ iuxta Romanum psalterium canuntur: *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore*, nos iuxta emendationem Beati Hieronymi canimus: *& exultate ei in tremore*. In tertio psalmo, ubi illi canunt: *ego dormivi & somnum cepi*; nos: *Ego dormivi & soporatus sum*. In quarto psalmo, ubi illi canunt: *Cum invocarem te, & exaudisti me Deus*; nos dicimus: *Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ*. Quod vero a prima persona subito transit ad secundam ita dicens: *in tribulatione dilatasti mihi*, more omnium prophetarum ait, qui solent tempora & personas sæpiissime permutare, & rationis ordinem tali modo observare.

In quinto psalmo: *dirige in conspectu tuo viam meam*; quod, ut B. Hieronymus dicit, nec LXX. habent, nec Aquila, nec Symmachus, nec Theodotion,

sed sola *κοινῇ* editio habet. Denique sicut in hebræo scriptum est, omnes voce simili transtulerunt: *dirige in conspectu meo viam tuam*, secundum illud, quod in oratione dominica dicitur: *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum*; non quo nobis orantibus sanctificetur in nobis: ergo & nunc propheta postulat, ut via Domini, quæ per se recta est, etiam sibi recta fiat.

In sexto psalmo, ubi illi canunt: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me*; nos canimus: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me*. Item *Convertere Domine, & eripe animam meam*; nos dicimus: *convertere Domine, eripe animam meam*. In septimo, ubi illi canunt: *Exurge Domine Deus meus in precepto*; nos dicimus: *& exurge Domine*.

In octavo psalmo: *video cælos tuos*, non habetur in græco, sed in hebræo legitur שָׁמַיִם Samecha, quod interpretatur cælos tuos. & de editione Theodotionis in LXX. interpretibus additum est sub asterisco ·X· Ubi Romani canunt: *Tibi enim derelictus est pauper: pupillo tu eris adiutor*; nos relicto enim dicimus: *tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor*. In illo psalmo: *Dixit insipiens, finito versu: omnes declinaverunt*, tres qui sequuntur: *Sepulchrum patens est: contritio & infelicitas, usque: non est timor Dei ante oculos eorum*, in hebraico non habentur, sed a beato Hieronymo de græco in nostram translationem interpositi sunt.

Illi: *custodi me Domine ut pupillam oculi*, nos: *custodi me ut pupillam oculi*. Sed
ubi

ubi ipsius psalmi verba non præcedunt, nec subsequuntur, non obest, si in solo versu dicimus: *Exurge Domine*; sicut in illo versu: *salvum fac populum tuum Domine, & benedic hereditati tuæ*; nostrum psalterium habet: *salvum fac populum, & benedic hereditati tuæ*. Ubi illi canunt: *Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor, dum manifestabitur gloria tua*; nos dicimus: *ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor, cum apparuerit gloria tua*.

In XVII. psalmo: *præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*; dicit B. Casiodorus: non est iste versus facile transiendus: *præfulgora* una pars orationis est, id est nominativus pluralis, & respondet ad *nubes*; nubes autem, sicut superius dictum est, prædicatores divini verbi intelligendi sunt. In XVIII. psalmo: *exultavit ut gigas ad currendam viam suam*; nec in græco, nec in hebræo habetur *suam*, sed a Beato Hieronymo sub veru, id est, tali signo ÷ additum est. In eodem, ubi illi canunt: *Lex Domini irreprehensibilis, nos lex Domini immaculata*.

In illa offerenda: *Iustitiæ Domini rectæ latificantes corda*, quia defunt illa verba, quæ in psalterio posita sunt, usque in illum locum: *& dulciora super mel & favum*; rectius caneremus: *iustitiæ Domini rectæ latificantes corda, & dulciores super mel & favum*. In illo tractu, ubi Romani canunt: *Annuntiabunt cæli iustitiam eius*, nos cæli non dicimus, sed canimus: *Annuntiabunt iustitiam eius*. Ubi Romani canunt: *& poculum tuum inebrians quam praeclarum est*; nostra editio

habet: *& calix meus inebrians quam praeclarus est*. Romani canunt: *vias tuas Domine notas fac mihi, & semitas tuas doce me*; nos vero: *vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas doce me*. In illo psalmo, ubi isti canunt: *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te, tibi dixit cor meum, quasi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram*. Nos autem: *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi, tibi dixit cor meum, exquisivit facies mea, faciem tuam Domine requiram*. In illa offerenda: *In te speravi Domine, dixi tu es Deus meus, in manibus tuis tempora mea*; nos pro eo, quod sunt tempora, habemus: *sortes meæ*. In illo psalmo: *conversus sum in arumna mea*, in græco *mea* non habetur, sed ex hebraico, & de translatione Theodotionis sub asterisco, id est, stella .x. additum est.

In illa antiphona vel communionem, ubi illi canunt: *gaudete iusti in Domino*; nos canimus: *exultate iusti in Domino*. In illo introitu, ubi in cantu psallimus: *& ex omnibus tribulationibus eius liberavit eum*; nos psalterium decantando dicimus: *salvabit eum*. In eodem psalmo, ubi illi canunt: *Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum*; nos dicimus: *non est inopia timentibus eum*. Ubi illi: *non deficient*; nos: *non minuentur omni bono*. In XLI. psalmo, ubi illi canunt: *sicut cervus desiderat ad fontes*; nostra translatio habet: *quemadmodum desiderat cervus*. & in alio versu: *sititit anima mea ad Deum vivum*; nos habemus sub asterisco .x. ad Deum fortem. Sciendum est, in hoc psalmo bis inve-

inveniri: *salutare vultus mei Deus meus*; in secundo autem, id est, in fine ipsius psalmi; *salutare vultus mei & Deus meus*: ita dumtaxat, ut & coniunctio de hebræo & Theodotione sub asterisco .X. additum sit. In eodem: *exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei*, quod apud Romanos non habetur, sed in hebræo positum est: *exprobraverunt mihi hostes mei*.

In psalmo XLIII. secundum Romanum scriptum est: *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris*; sed *Deus* ibi superfluum est. Item in eodem psalmo, cum in cantu & in versu psallamus: *Exurge Domine adiuva nos, & libera nos propter nomen tuum*; secundum editionem nostram solummodo dicimus: *Exurge, adiuva nos, & redime nos propter nomen tuum*. Ubi Romani cantant: *Adiuvabit eam Deus vultu suo, Deus in medio eius non commovebitur*; nos dicimus: *Adiuvabit eam Deus mane diluculo*. Illi: *Ascendit Deus in iubilatione*; nos: *Ascendit Deus in iubilo*. Illi: *Sicut audivimus, ita & vidimus*; nos: *Sicut audivimus, sic vidimus*.

In psalmo XLVIII. ille versiculus: *homo cum in honore esset*, bis positus est, & in priore additam habet & coniunctionem, ut: *& homo cum in honore esset*; in fine coniunctionem non habet, sed ita: *homo cum in honore esset*. Illi: *invoca me in die tribulationis tue, eripiam te, & magnificabis me*; nos autem: *& invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me*.

In quinquagesimo psalmo illorum editio habet: *amplius lava me ab iniustitia*

mea, & a delicto meo munda me; nostra vero: *amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me*. Illa: *quoniam iniquitatem meam agnosco, & delictum meum coram me est semper*; nostra vero: *quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper*; Illa: *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea*; nostra: *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*. Item illa: *doceam iniquos vias tuas*; nostra vero: *docebo iniquos vias tuas*. Illi iuxta finem psalmi canunt: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humilatum Deus non spernit*; nos autem: *sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies*.

In LII. psalmo, qui ita incipit: *Dixit insipiens*, in secundo versu additum habet: *non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum*; nos versum finimus solummodo: *non est qui faciat bonum*. At vero quarto versui, qui ita incipit: *omnes declinaverunt*, adiungimus in fine: *non est usque ad unum*. Illi modulantur: *nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis*; & paullo post: *trepidaverunt timore, ubi non erat timor*; nos autem: *nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ut cibum panis*; & in fine versus: *trepidaverunt timore, ubi non fuit timor*. Illi: *cum averterit Dominus captivitatem plebis tue*; nos: *cum converterit Dominus captivitatem plebis sue*. Illi pri-

mum

mum versum subsequenter psalmi ita finiunt: *Et in virtute tua libera me*; nos vero: *Et in virtute tua iudica me*. Illi cantant: *Exaudi Deus orationem meam*, *Et ne despexeris deprecationem meam*; *intende in me Et exaudi me*; nos vero: *intende mihi Et exaudi me*. In eodem psalmo, ubi illi modulantur: *timor Et tremor venerunt super me*; *Et contexerunt me tenebrae*; nos: *timor Et tremor venit super me*, *Et contexit me tenebra*. Nec vos conturbet, quod interpretes circa regulam grammaticæ artis singularem numerum, quod est *tenebra*, posuerunt pro plurali; cum S. Gregorio teste verba cœlestis oraculi non sint inflectenda sub regulis Donati: sicut idem propheta non veritus ferulam grammaticorum posuit: *libera me de sanguinibus*; & in Ioannis Evangelio: *qui non ex sanguinibus*, inquit, *neque ex voluntate carnis*, *neque ex voluntate viri*, *sed ex Deo nati sunt*. Sicut ibi numerum pluralem posuit pro singulari, ita hic singularem pro plurali posuit, hebraicæ veritatis consonantiam sequens, quæ dicit: *Timor Et tremor venit super me*, *Et operuit me caligo*. Ubi illi canunt: *iacula in Domino cogitatum tuum*; nos canimus: *iacula super Dominum curam tuam*.

In illo quinquagesimo sexto psalmo ille versus: *exaltare super cœlos Deus*, in medio & in fine ponitur; in medio habetur: *Et in omnem terram gloria tua*; in fine: *Et super omnem terram gloria tua*. Ubi nos alternatim in choro canimus: *Deus ostendit mihi super inimicos meos*, *ne occidas eos*, *ne quando obli-*

scantur populi mei; illi: *Deus meus ostendit mihi bona inter inimicos meos*, *ne occideris eos*, *ne quando obliviscantur legis tuæ*. Et in sequenti versu pro eo, quod nos canimus: *depone eos protector meus Domine*; illi dicunt: *destrue eos protector meus Domine*.

In LVIII. psalmo habetur: *Iuda rex meus*, *Moab olla spei meæ*: in centesimo septimo: *Moab lebes spei meæ*. Ubi nos dicimus: *mihi alienigena subditi sunt*; Romani: *mihi allophili subditi sunt*. In fine istius psalmi canimus: *Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos*; in alio: *Et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros*. In illo versu: *omnis terra adoret te*, *Et psallat tibi*, ubi illi concludunt: *psalmum dicat nomini tuo Domine*; Romanorum editio habet: *nomini tuo Altissime*; nostra tantummodo: *psalmum dicat nomini tuo*: hebraica canit: *nomini tuo*. Ubi illi canunt: *Deus in loco sancto suo*, *Deus qui inhabitare facit unanimes in domo*; nos dicimus: *Deus inhabitare facit unius moris in domo*. De hoc versu, qui apud nos legitur: *viderunt ingressus tui Deus*, dicit B. Hieronymus: ergo a nobis ita legendum est: *viderunt ingressus tuos Deus*, & scriptoris vitium relinquendum, qui nominativum posuit pro accusativo. Ubi illi canunt: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*, *dedit dona hominibus*, nos canimus: *ascendisti in altum*, *cepisti captivitatem*, *accepisti dona in hominibus*.

In illo psalmo: *Salvum me fac*, ubi nos canimus; *operuit confusio faciem meam*; illi: *operuit reverentia faciem meam*.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

N

meum.

meam. Nos: extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae; illi: hospes filiis matris meae. In illo psalmo: Deus iudicium regi da, illi canunt: omnes reges terrae, omnes gentes servient ei; nos: omnes gentes servient ei. In eodem dicit B. Hieronymus: Benedictus Dominus Deus Israel, dictus in græco Deus bis non haberi, cum in hebraico & apud LXX. manifestissime Domini Dei, quæ nuncupatio mysterium Trinitatis, sit, id est, Benedictus Dominus Deus, Deus Israel. Illi canunt: quia zelavi in peccatoribus; nōs: quia zelavi super iniquos. In eodem psalmo: tenuisti manum dexteram meam, & voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me; nos vero: & cum gloria suscepisti me.

In LXXII. psalmo, cum B. Hieronymus exponeret illum versum: *respice in testamentum tuum, quia repleti sunt, ita exposuit: quia obscurati sunt dumis iniquitatum; dumi, inquit, interpretantur spinæ: hi ergo, qui obscuraverunt persecutionibus suis terram tuam, repleti sunt sensibus iniquitatis. Tu vero Domine, qui per testamentum tuum sive vetus sive novum, quia utrumque a te processit, etiam quod unum habetur, promissisti protegere nos, succisis nunc spinis erue nos. In illo psalmo, ubi illi canunt: vovete & reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius offertis munera; nos: qui in circuitu eius afferent munera. In illa offerenda illi canunt: terra tremuit & quievit; nos: terra timuit & quievit.*

In illo LXXVII. psalmo, in illo versu, ubi multi canunt: & meditatus nocte

cum corde meo, & scopebam spiritum meum, vel scopabam; Hieronymus ita ponit: & scrobebam spiritum meum, hoc est, inquit, fodiebam quasi agrum, ut ibi mitterem semen doctrinarum Domini. In illo versu, ubi canitur: sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, multi dicunt: & viduae eorum non plorabuntur, futuro tempore: sed nos rectius dici putamus præterito tempore: non plorabantur; quia propheta præteritos sermones quasi transactos narrat, & hebraicum huic sententiæ congruit, cum dicit: sacerdotes eius gladio ceciderunt, & viduae eius non sunt fletæ. Ubi illi: posuerunt mortalia servorum tuorum; nos dicimus: morticina servorum tuorum. Ubi illi: qui sedes super Cherubim, appare coram Effrem; nos: qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim. In illo introitu: Exultate Deo adiutori nostro, ubi illi canunt: canite initio mensis tuba; nos canimus: buccinate in comenia (neomenia) tuba. In illo versu, ubi illi canunt: scapulis suis; nos: in scapulis suis. Illi canunt: perambulante in tenebris arvia; nos: ab incurso, & demonio meridiano. Illi: invocavit me; nos: clamavit ad me. Ubi illi canunt: Iustus ut palma florebit, sicut cedrus, quæ in Libano est, multiplicabitur; nos: iustus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur. Illi canunt: Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem & præcinxit se virtute; nos: Dominus regnavit, decore indutus est, indutus est Dominus fortitudine, & præcinxit se.

In psalmo nonagesimo quarto, qui ita

ita incipit: *Venite exultemus Domino, ubi illi canunt: quoniam non repellit Dominus plebem suam; nostra editio non habet. Ubi illi canunt: quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspiciat; nos: quia in manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. Illi: & aridam fundaverunt manus eius; nos: & siccam manus eius formaverunt. Illi: ploremus coram Domino, qui fecit nos; nos: ploremus ante Dominum, qui fecit nos. Illi: nos autem populus eius, & oves pascuæ eius; nos: nos autem populus, & oves maris eius. Illi: sicut in exacerbatione; nos: sicut in irritatione. Illi: probaverunt & viderunt opera mea; nos: probaverunt, & adiungimus sub obelo ÷ me, & viderunt opera mea. Illi: quadraginta annis proximis fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde; nos: quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper errant corde. Illi: quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam; nos: ut iuravi in ira mea, si intrabunt in requiem meam.*

Ubi Romani canunt: *confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia; nos: confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia & magnificentia. Illi: tollite hostias & introite in atria eius, adorate Dominum in aula sancta eius; nos: tollite hostias, & introite in atria eius, adorate Dominum in atrio sancto eius. Illi: etenim correxit orbem, qui non commovebitur, iudicabit populos in aquitate, & gentes in ira sua; nos tantummodo: iudicabit popu-*

los in aquitate. Illi: notum fecit Dominus salutare suum ante conspectum gentium; nos: in conspectu gentium revelavit iustitiam suam. Illi: viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri; nos: viderunt omnes termini terræ.

In illo centesimo primo psalmo, ubi illi canunt: *percussus sum sicut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum manducare panem meum; nos dicimus: percussus est, ut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Illi canunt: potum meum cum fletu temperabam; nos: poculum meum cum fletu miscebam. In illo versu: hoc mare magnum & spatiosum manibus, in græco non habetur manibus, ex hebraico & de editione Theodotionis in septuaginta sub asterisco .x. id est stella, additum est. Metaphorice dicitur de mare, quasi expansas manus habeat, & in se cuncta suscipiat. Apud Romanos canitur: *exurge gloria mea; apud nos tantummodo: exurge psalterium; nam gloria mea nec apud Hebræos, neque apud ullum interpretem reperitur, sed solummodo in quinquagesimo sexto psalmo invenitur.**

In centesimo nono psalmo, qui ita incipit: *Dixit Dominus Domino meo, primum nomen Domini, ut B. Hieronymus dicit, in hebræo his litteris scribitur, quibus Dominus Pater designatur; secundum vero nomen Domini his litteris scribitur, quibus solent homines dominum vocare: unde & a Domino Patre homini, qui a Deo assumptus est, præcipitur ut sedeat. Hoc adversus Arianos*
N 2 dixi-

diximus, & adversus eos, qui dicunt, maiorem Patrem, qui iubet ut sedeat, quam ille cui iubetur. Omnia Evangelia personant de persona hominis, & nunc non est necesse adprobatio, quia omnia, quæcumque vilia videntur, referuntur ad carnem.

Ille psalmus, qui incipit: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*. hic in eo superfluum est. Ubi Romani canunt: *exortum est in tenebris lumen rectis corde*; nos corde non habemus. Romani: *in memoria aterna erit iustus*, ab auditu malo non timebit; nos: *ab auditione mala non timebit*. Quia *inclinavit aurem suam mihi*, & *in diebus meis invocabo te*, dicit B. Hieronymus in epistola sua ad quosdam: dicitis, quod in græco non sit, *te*, & bene de vestris codicibus radendum est. In ipso: *placebo Domino in regione vivorum*; pro quo in græco legisse vos dicitis: *placebo in conspectu Domini*; sed hoc superfluum est.

In illo psalmo: *Confitemini Domino*, Romani canunt: *circumdantes circumdederunt me*, & *in nomine Domini vindicabor in eis*; nos: & *in nomine Domini quia ultus sum in eos*. Item in eodem illi: *O Domine saluum me fac*, o Domine bene prosperare; nos: o Domine saluum fac, o Domine prosperare.

In centesimo XVIII. psalmo, ubi Romani canunt: *quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine, super mel & favum ori meo*; nos: *quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo*. *Anima mea in manibus tuis semper*. De hoc versu dicit B. Hieronymus ad Sunniam & Fre-

tulam: pro quo in græco legisse vos dicitis: *anima mea in manibus tuis semper*. Sed sciendum, & apud LXX. & omnes alios interpretes scriptum esse: *in manibus meis*, & non: *in manibus tuis*; & omnes apud Græcos ecclesiastici interpretes istum locum sic edisserunt, & est breviter hic sensus: quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meum porto, & tamen legem tuam non obliviscor. In eodem: *exitus aquarum deduxerunt oculi mei*, quia non custodierunt legem tuam; pro quo in græco legisse vos dicitis: *quia non custodivi legem tuam*; sed hoc superfluum, quia & in hebræo legitur: *rivi aquarum fluebant de oculis meis*, quia non custodierunt legem tuam.

Romani canunt: *vidi non servantes pactum*, & *tabescam*; nos: *vidi pravaricantes & tabescebam*. In illo versu: *Domine libera animam meam a labiis iniquis*, a lingua dolosa, in græco legisse vos dicitis, & a lingua dolosa; & ergo superfluum est. In subsequenti psalmo, ubi illi canunt: *levavi oculos meos ad montes*; nos dicimus: *in montes*. Ubi illi canunt: *nisi quod Dominus*; nos: *nisi quia Dominus*. In illo versu: *beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis*; & in græco dicitur *Vir non haberi*: quod manifestissime & in græco, & in Septuaginta continetur.

In psalmo centesimo trigesimo quarto, ubi Romani canunt: *laudate Dominum, quia benignus est*; nos: *laudate Dominum, quia bonus est Dominus*. Ubi illi canunt: *quia iudicabit Dominus populum suum*, & *in servis suis consolabitur*;

tur; nos: deprecabitur. Qui fecit luminaria magna: dicit B. Hieronymus ad eos, quos supra dicitis, quia in græco inveneritis magna solus; sed hoc de superiori versiculo, ubi legimus: qui facit mirabilia magna solus. Ibi ergo legendum est, & hic quod i superfluum est, & non scribendum. In illo psalmo super flumina, ubi illi cantant: dum recordaremur tui Sion; nos dicimus: cum recordaremur Sion. Illi canunt: memento, Domine filiorum Edom; nos: memor esto. In illa offerenda: Si ambulavero, ubi illi canunt: extendes manum, nos: extendisti. In illo tractu: Eripe me Domine, ubi illi cantant: a viro iniquo libera me. nos: eripe me. Illi: qui cogitaverunt malitias in corde; nos: qui cogitaverunt iniquitates. Illi: ab hominibus iniquis libera me Domine; nos: eripe me. Illi laqueos; nos laqueum. Illi: & funes extenderunt in laqueum pedibus meis; nos: & funes extenderunt in laqueum. Illi: obumbravit caput meum; nos: obumbrasti. In illo responsorio, ubi illi canunt: educ de carcere animam meam; nos: educ de custodia. Ubi illi canunt: anxius est in me spiritus meus; nos: anxius est super me spiritus meus.

In psalmo centesimo quadragesimo tertio, ubi Romana editio habet: *qui das salutem regibus, qui liberaisti David servum tuum de gladio maligno; nostra habet: qui das salutem regibus, qui redemit David servum suum, de gladio maligno eripe me. Nec perturbare debet lectorem subita transmutatio personæ vel temporis; quia solent prophetæ Spiritu sancto edocti transire de personis ad perso-*

nas, & temporibus ad tempora, & sic divina proferre eloquia. In illo introitu, ubi illi cantant: Sancti tui Domine benedicent te; nos: sancti tui benedicant tibi. In illo gradale: prope est Dominus omnibus invocantibus eum, ubi canitur: laudem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomen sanctum eius: nos: laudationem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius. In illo psalmo, ubi illi canunt: lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quamdiu ero; nos: psallam Deo meo quamdiu fuero. In illo centesimo quadragesimo sexto psalmo, qui ita incipit: Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus, inter quosdam contentio est, utrum rectius dicatur: laudate Dominum, quia bonus est, aut: laudate Dominum, quia bonus est psalmus: sed ex hebræo, ubi dicitur: laudate Dominum, quoniam bonum est canticum, animadvertere possumus, quod rectius dicatur: quia bonus est psalmus, id est, bona res psallere, ut B. Hieronymus exponit: psallere autem, inquit, non voce, sed corde: quanti bonam vocem habent, & quoniam peccatores sunt, male psallunt. Bene psallit, qui cantat in corde, qui cantat Christum in conscientia. Hæc pauca de psalmis utcumque sufficiant dicta.

6. Nunc manum conabor transmittere ad Esaïam, qui, ut B. dicit Hieronymus, non tam propheta, quam Evangelista & Apostolus est dicendus; ipse enim de se, & de cæteris Evangelistis testatur dicens: *quam speciosi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem; & ite-*

rum de seipso: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Et quia *Apostolus* interpretatur *Missus*, ad ipsum quasi ad *Apostolum* loquitur *Deus*: *quem mittam, & quis ibit ad populum istum?* & ille respondit: *ecce ego mitte me.* Et quia multi non solum litterarum scientia minus perfecti, verum etiam liberalibus artibus eruditi solent in hoc propheta multo aliter, quam veritas se habeat, in lectione distinguere, vel cantu verba proferre: placuit, summam loca notare, ubi minus recte sententias distinguant, vel verba aliter, quam se veritas habeat, promunt.

Nunc primo videamus de eo, quod scriptum est: *quo mihi multitudinem vestimarum vestrarum dicit Dominus.* Et cum inferendum & distinguendum sit, *plenus sum*, hoc est, nulla re indigeo, secundum quod alibi scriptum est: *Domini est terra & plenitudo eius*; quidam vitiose huic sententiae, *plenus sum*, per ablativum adiungunt, *holocausto arietum & adipe pinguium*; & post inferunt accusativum: *& sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui*: cum priora verba: *holocaustum arietum & adipem pinguium* per accusativum sunt proferenda, sicut & hoc, quod sequitur: *& sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui.* Et iterum in eo loco, ubi scriptum est: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon & terra Nephtalim, & in novissimo aggravata est via maris trans Iordanem Galilaeae.* Ubi quidam dictionem, quae est *gentium*, subsequenti sententiae iungunt ita: *gentium populus, qui ambulabat in tenebris*; cum longe aliter sit distin-

guendum. Denique duae sunt Galilaeae, una trans Iordanem, in qua viginti civitates Salomon dedit Hiram regi Tyriorum in sorte tribus Nephtalim: altera iuxta stagnum Genesareth in tribu Zabulon circa Tiberiadem. Ad cuius distinctionem, quae est in Iudaea, dicit nunc *trans Iordanem Galilaeae gentium.* Deinde infert: *populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.* Et ubi scriptum est: *& sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian*; quidam mendose pro ablativo singulari ponunt pluralem, & dicunt: *sicut in diebus Madian.*

In illo introitu, quem canimus in die Natalis Domini: *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis*; nostra translatio secundum hebraicam veritatem habet: *Parvulus natus est nobis, Filius datus est nobis*: & pro eo, quod canimus: *cuius imperium super humerum eius*, hebraica veritas habet: *& factus est principatus super humerum eius.* Et pro eo, quod canimus: *& vocabitur nomen eius magni consilii angelus*, in hebraeo sex nomina habentur: *admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.* Ubi notandum, quod non, ut plerique putant, bina iungenda sunt nomina, ut legamus: *admirabilis consiliarius*, & rursus: *Deus fortis*; sed *admirabilis* legendum est separatim, & *consiliarius* seorsum, & *Deus* separatim, deinde *fortis*, postmodum iungenda sunt duo nomina: *pater futuri seculi, princeps pacis.*

In illa lectione: *super montem excelsum ascende*; quidam codices in masculino

linò genere habent : *qui evangelizas Sion*, & *qui evangelizas Hierusalem* : cum iuxta hebraicum feminino genere pronuntiandum sit : *quæ evangelizas Sion*, & *quæ evangelizas Hierusalem* ; præcipiturque Sion & Hierusalem, ut super montem excelsum, id est, ad alta virtutum ascendant, & in fortitudine vocem suam exaltent, & absque timore nuntient, & dicant civitatibus Iuda : *ecce Deus vester*, & cætera, quæ sequuntur.

Illam antiphonam, quam quidam modulantur : *Sancti qui sperant in Domino, habebunt fortitudinem, assument pennas ut aquila, volabunt & non deficient* : in hebræo habetur : *qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut pennas aquila, current & non laborabunt, ambulant & non deficient* : hoc significans, quod Sancti assumptis alis virtutum, sicut aquilæ in senectute solent mutatione pennarum reviviscere, ita isti in Dei servitio semper current, & non laborent, ambulent, & non deficient, sicut de eis scriptum est : *ambulant de virtute in virtutem* : ut post huius vitæ terminum assumpto corpore immortalis Deus deorum ab eis possit videri.

In illo responsorio : *illuminare, illuminare Hierusalem, venit lux tua* ; in hebræo scriptum est : *Surge, illuminare, quia venit lumen tuum* ; nomen *Hierusalem* in hebræo non habetur, ut significet ea, quæ scripta & promissa sunt, non solummodo ad Hierusalem & ad Iudæos pertinere ; sed ad omnes generationes generaliter, quæ in Christum erant cre-

dituræ. Et infra : *Filii tui de longe venient, & filia tua lac sugent* ; quidam ita distinguunt, ut dicant, *de lacte*, & postea subiungant, *resurgent*, putantes consequens esse, ut illi dictioni *de longe*, respondeat altera dictio *de lacte*. Sed B. Hieronymus alium sensum ponit, ut dicat : *filia tua lac sugent*, ut animæ in Christo lactantes, in baptismo parvulorum, sicut Petrus apostolus dicit : *quasi modo geniti infantes, rationabiles sine dolo lac concupiscite* ; velut parvuli lac, id est, doctrinam apostolorum interim sugant, donec solidum perfectæ doctrinæ cibum capere valeant : vel sicut aliqui codices habent : *de latere surgent* ; aut enim legendum est : *filia tua lac sugent*, aut : *filia tua de latere surgent*. Hoc significans, quod sicut Eva mater omnium ex costa lateris Adæ formata est, ita Ecclesia ex latere Christi ædificata est, quando iuxta Evangelium Ioannis unus militum lancea aperuerat latus Christi, & statim profluxit sanguis nostræ redemptionis, & aqua baptismatis, quod ita est coniunctum, ut aqua baptizemur, & sanguine redimamur.

In illo cantico Ezechiae, & in illo versu : *Dixi non videbo Dominum* ; quidam codices habent : *Dominum Deum*, sed falso scriptum est ; bis enim repeti debet *Dominum Dominum*, sicut B. Hieronymus dicit. Illum versum : *non aspiciam hominem ultra & habitatorem*, ita dividunt & terminant, ut subsequens versus ita incipiat : *quievit generatio mea*. & Beatus quidem Hieronymus propter ambiguitatem verbi primum ita transtulit, sed

sed postea correxit: *habitatores quietis*. vera quies & vera exultatio vita æterna est; vita aurem æterna est contemplatio & visio Trinitatis. Quis est habitator æternæ vitæ, nisi ipse Deus omnipotens & electi illius? In illo versu: *Domine vim patior*, quidam codices habent: *responde pro me*. sed falso scriptum est; melius est enim, ut expositores dicunt: *sponde pro me*; ac si diceret: si quid erravi, tu sponde pro me, hoc est, sis mihi fideiussor, & accipe me in fide & protectione tua; non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei est. Et iterum ibi: *Domine sic vivitur*: quidam codices habent: *si sic vivitur*; sed non est ita, sicut B. Hieronymus ait: philosophatus est rex de statu huius vitæ, ita dicendo: *Domine sic vivitur*, id est, ita fragilis & caduca est humana fragilitas.

Item in illo introitu, ubi canitur: *Sitientes venite ad aquas, & qui non habetis pretium, venite*; quidam canunt: *bibite cum latitia*; sed dicendum est iuxta prophetam: *comedite*, non: *bibite*. Sed quo modo possumus aquam comedere? nam sacra scriptura in quibusdam locis est cibus, in quibusdam potus: ubicumque cum difficultate capitur, cibus est, ubi vero facilem habet intelligentiam, potus est. Et est sensus: O gentiles, qui sitiendo desideratis scientiam veteris & novi testamenti, venite ad aquas baptismatis, vel ad dona Spiritus sancti, & qui non habetis argentum, id est, eloquia Domini, de quibus dicit psalmista: *eloquia Domini eloquia casta, argentum*

igne examinatum, probatum; properate, cito venite ad fidem meam, emite dona Spiritus sancti, & aquam baptismatis, non pretio auri vel argenti aut aliquo huiusmodi, sed credendo & bene operando, comedite ipsam aquam, doctrinam scilicet spiritalem, vel dona Spiritus sancti, audiendo, legendo, meditando, corde retinendo.

In illa lectione, ubi legitur: *Non vocaberis ultra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius desolata*; in quibusdam codicibus subsequitur: *sed vocaberis voluntas mea in ævo*; sed falso: nam hebraicæ consuetudinis est, ut ex rebus vocabula semper imponant, sicut Abram, qui prius dicebatur pater excellus; iterum quando audivit per promissionem: *& in semine tuo benedicentur omnes gentes*, appellatus est Abraham, id est, pater multarum gentium, & Dominus Salvator inter cætera nomina appellatus est Emmanuel, quod interpretatur nobiscum Deus: ita nunc ecclesia vocatur hebraice Ephiba, quod interpretatur voluntas mea in ea; & est sensus: non vocaberis ultra derelicta a Deo, & terra tua, id est, habitatio tua non vocabitur amplius desolata, quia Christus habitabit in medio tui; sed vocaberis voluntas mea in ea, id est, ecclesia Christi; & dicetur de te: ista ecclesia Christi, quæ voluntatem Domini facit. Igitur rogemus Dominum, ut voluntatem eius facientes ipsius sanctæ matris ecclesiæ & dici & esse filii possimus, ut in æternum & in seculum seculi cum ipso & in ipso permanere valeamus.

7. Nunc

7. Nunc igitur libet animo notare quosdam cantus, qui in sancta ecclesia absque sacrae scripturae auctoritate videntur compositi, vel humano usu iuxta libitus carnalium extraordinarie compilati: non attendentes, qui talia concinebant, quod Dominus præcipiendo per prophetam clamat: *psallite sapienter*; & in concilio Africano constitutum est, ut preces & orationes, nisi probatae fuerint, non dicantur, nec aliqua ex his omnino canantur in ecclesia, nisi quæ a prudentioribus tractata, & comprobata fuerint in synodo: ne forte aliquid contra fidem vel per ignorantiam vel per studium sit compositum. Ubi breviter considerandum, quod non solum ea, quæ studio perfidiæ, sed etiam illa, quæ simplicitate ignorantia contra fidei regulam fuerint composita, pari animadversione sunt repudianda. Beatus quoque Hieronymus, cum exponeret præceptum Apostoli, ubi ait: *Implemini spiritu, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino*; inter cætera ait: canere igitur & psallere, & laudare Dominum magis animo quam voce debemus. Unde sanctus Pater Benedictus nobis præcipit dicens: *sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ*. Quomodo mens nostra voci concordat, cum modulando in altum vocem levamus, aut omnino de sacra scriptura tacemus, aut verba aut sensum in alienum intellectum mutamus, illud Virgilianum potius implentes: *dat sine mente sonum*; quam illud apostolicum, quod supra posuimus, præceptum?

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

8. Et mirum in modum, dum quidam huius mundi sapientes videri & esse volunt, per superstitionem intelligentiam sacrae scripturae verba suo sensui applicare conantur, & verba, quæ ipsa Dei virtus & Dei sapientia per se protulit, vel Spiritus sanctus per ora prophetarum ac apostolorum prædixit, aliter secundum Donatum & Priscianum permutando canunt & dicunt; dum omnis philosophia mundana & secularis scientiæ doctrina originem a sacrae scripturae auctoritate sumpserint. Quæ enim est consequentia, ut Priscianus audiat, & veritas, quæ Deus est, contemnatur? Sic enim Terentius, Virgilius, Tullius, cæterique liberalium litterarum sequaces in suis scripturis hoc meruerunt, ut eorum dicta permanerent inconvulsa, ut sunt: *advortite, diunt, ipse, optumus, maxumus, olli*, multaque his similia: quanto magis coelestium verborum oracula in sua perseverare debent regula? nam quidam in evangelio, ubi legitur: *& dico huic, vade, & vadit; & alio, veni, & venit*; cupiunt emendare: *& alii, veni, & venit*: & ubi sanctum evangelium dicit: *quia virtus de illo exiebat, & sanabat omnes*; illi emendant, *quia virtus de illo exibat*. Et ubi Zachæus in evangelio dicit: *si aliquem defraudavi*, illi dicunt *defraudavi*.

Sed in illa offerenda pro defunctis, ubi canimus: *libera animas omnium fidelium defunctorum de manu inferni, & de profundo laci*; aliqui cum quodam mentis cothurno canunt: *de profundo lacus*, minus attendentes, quod illud nomen *lacus* genitivum iuxta utramque declinationem, id est, secundam & quartam solet

O

per-

perferre. Verum secundum idioma sacrae scripturae sapius solet poni laci, quam lacus, praecipue ubi alta fovea & abyssus vel profundum inferni designatur. Igitur Isaïas propheta, qui de se dicit: *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur*: ipse, inquam, dixit: *verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci*; & iterum: *qui descendunt ad fundamenta laci*, id est, inferni. Iure igitur censemus, illius auctoritatem magis sequi, cuius labia mundata sunt igne coelesti, quam magisterium alicuius auctoris grammatici.

Et Daniel huic sensui congruit: *allatus est lapis unus, & positus est super os laci*; & iterum: *& non pervenerant usque ad pavimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt*. Petimus igitur canendo, ut Dominus animas suorum fidelium de profundo laci, id est, inferni liberet.

Debemus igitur sacrae scripturae seriem firmiter tenere, ac eius tenorem in omnibus inviolabiliter observare, attendentes, quod quidam sapiens admonet dicens, prudens lector semper cave superstitiosam intelligentiam, ut non tuo sensui attemperes scripturas, scripturis sensum tuum adiungas. Igitur constitutum est, ut sacra Evangelii verba, Patriarcharum ac Prophetarum oracula, Apostolorum scripta fide integra, devotione congrua, ut in authenticis libris re-

periuntur, incommutabiliter servemus. teneamus, custodiamus, nec aliquid addentes, nec dementes, nec mutantes, si velimus illam comminationem evadere, quam Spiritus sanctus iuxta finem Apocalypsis videtur intentare: *Si quis adposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto*: & si quis deminuerit de verbis libri prophetiae huius, auferet Deus partem eius de libro vitae, & civitate sancta, & de his, quæ sunt scripta in libro isto. Ergo si quis per grammaticæ artis regulam ingenium suum acuere voluerit, exerceat se in scholis, utatur, si libet, Donato & Prisciano magistris, dummodo salva veræ interpretationis integritate non renuat debitum honorem divinis eloquiis conservare. Sed de his satis. Nunc videamur de cæteris.

9. Denique illud responsum, quod primo ponitur in antiphonario: *aspiciens a longe*; vel ille introitus: *in excelsa throno*; nec non & illud responsum, quod canitur de sancta Maria semper Virgine: *Vidi speciosam sicut columbam, ascendentem desuper rivos aquarum*; in tota sacrae scripturae serie, ubi scripta sint, reperire non potui; nisi forte existunt, qui dicant, in initio nascentis ecclesiae multos interpretes fuisse, qui sacram scripturam de græco in latinum verterent, & inde ista assumpta sint, antequam B. Hieronymus divinae legis interpret totum vetus testamentum de hebræo in latinum verteret, & LXX. interpretum editionem emendatam latinis auribus traderet. Sed probare inde aliquid non audemus,

demus, unde nihil certi tenemus: quamquam ipse Beatus Hieronymus in quodam sermone, quem ad Paulam & Eustochium de assumptione sanctæ Dei genitricis Mariæ semper Virginis composuit, testetur, huius responatorii verba in canticis canticorum haberi, ita inquit: De huius nimirum ad cœlos ascensione multo admirantis intuitu secretorum contemplator cœlestium in canticis sequitur: *vidi*, inquit, *speciosam sicut columbam ascendentem desuper rivus aquarum*, & cætera. Verum ubi illa verba invenerit, utrumnam ipse ea transtulerit, incertum habemus: pro certo scientes, quod iuxta hanc editionem, quam nos ab eo tenemus, minime invenire possumus.

Quod canitur de sancto Michaelē in illa antiphona vel alleluia: *concussum est mare, & contremuit terra, ubi archangelus Michael descendebat de cœlo*: quo quærendum & inveniendum sit loco, penitus ignoro. Illa antiphona, quam quidam cantant in ecclesia: *sancti estis, dicit Dominus, multiplicabo numerum vestrum, ut oretis pro populo meo in loco isto*; ubi Dominus hæc verba dixerit, non facile invenitur. Sed quia Deus veritas est, debuit veritatem dicere, qui de eo talia præsumit proferre, non timens illud, quod Dominus per prophetam comminatur dicens: *numquidnam visionem cassam videritis, & divinationem menducem locuti estis? & dicitis: ait Dominus, cum ego non sim locutus*.

In illo respontorio: *Suscipe Verbum virgo Maria*, in illo loco, ubi scriptum est: *concupies per aurem*; & in illo respontorio: *annuntiatum est* (per) *Gabrie-*

lem archangelum Mariæ virgini; de introitu regis: & ingressus est per splendendam regionem aurem Virginis, visitare palatium uteri, & regressus est per auream portam Virginis satis pueriliter & simpliciter, utinam non minus catholice dictum est; si enim, ut illi asserunt, statim, ut verba angeli audivit, concepit, quid faciunt moræ tantarum sententiarum ab illo loco, ubi angelus dixit, Ave Maria gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus; quæcum audisset, turbata est in sermone eius, & ne timeas Maria, ecce concipies in utero, & paries filium; & vocabis nomen eius Iesum; hic erit magnus; & Filius Altissimi vocabitur, usque in illum locum, ubi sancta Maria dixit ad angelum, quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & respondens angelus dixit ei, non de præsentī, sed de futuro prædicens: Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei; usquedum Maria ita conclusit, ecce ancilla Domini, non indicando, sed optando ait: fiat mihi secundum verbum tuum. His verbis satis datur intelligi, quod nemo unquam scire potuit, potest, vel poterit, quomodo filius Dei per uterum intactæ virginis ad salvationem humani generis intravit, & clauso sanctæ castitatis sigillo exivit. Ipsa enim iuxta Ezechielis vaticinium præfigurata est illa porta iugiter serata, soli Deo pervia; cooperante Spiritu sancto ineffabiliter virgo filium Dei concepit, & in unitate personæ verum Deum & verum hominem virgo peperit, & post partum

virgo permanfit. Unde in illo responforio : *fufcipe Verbum*, ubi nos canimus : *concupies per aurem*, rectius diceremus : *concupies in utero*. Illud vero : *annuntiatum eft per Gabrielem archangelum*, iure a fapientibus videtur effe reprobatum ; ficut & illud, quod in ipfa fancha Nativitatis nocte canitur : *Descendit de cœlis miffus ab arce Patris, introivit per aurem virginis in regionem noſtram*, merito refutatur, & pro eo multis Galliarum ecclefiis, quod fubter fcribendo fubiecimus, taliter modulatur : *Descendit de cœlis Deus verus a Patre genitus, introivit in uterum virginis, nobis ut appareret visibilis, indutus carne humana protoparentis Adæ, & exivit per claufam portam Deus & homo, lux & vita, conditor mundi. V. Tamquam ſponſus.*

Illud quoque refponforium, quod in ipfa facratiffima nocte canitur, ita incipiens : *fancha & immaculata virginitas, quibus te laudibus referam, nescio ; quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contuliſti*, quam iuſte queat reprehendi, facile poteſt adverti ; ait enim ad virginitatem quaſi ad quamdam feminam : *fancha & immaculata virginitas* ; cum virginitas non fit femina, ſed quædam virtus, a nomine, quod eſt virgo, ſic denominata : & finito refponforio apoſtropham ad ipſam facit, cum dicit : *benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui* ; cum rectius & magis catholice idem refponforium taliter modularetur : *Sancta & immaculata virgo Maria, quibus te laudibus referam, nescio, quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contuli-*

ſti. V. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.

Illâ antiphonâ, quæ in vigilia eiufdem dominicæ Nativitatis canitur : *dum ortus fuerit ſol de cœlo, videbitis regem regum* ; in quibusdam codicibus habetur ſcriptum : *procedentem a Patre tamquam ſponſum de thalamo ſuo*, quamvis id, a Patre, a modernis ſit abraſum : non enim Deus Dei Filius a Deo Patre tamquam ſponſus de thalamo ſuo proceſſit, ſed in virgine matre humanam naturam ſibi aſſociavit, & ſic de virginis utero tamquam ſponſus proceſſit de thalamo ſuo : ideo rectius canitur : *videbitis Regem regum procedentem a matre tamquam ſponſum de thalamo ſuo.*

I I. Nunc, licet præpoſtero ordine, illas antiphonas convenit conſpicere, quæ ad invitandum Dominum ab littera O. incipiunt, & ſic per ordinem eiufdem litteræ vadunt. Nam ſicut ſancitum eſt a ſanctis Patribus, ille peroptabilis Domini adventus trium hebdomadarum numero ante adventum Domini eſt conſtitutus, quæ per ſingulos dies variis antiphonarum cantilenis ſunt præſcriptæ & præordinatæ. Sed & tria officia per ſingulas trium hebdomadarum dominicas ſunt conſtituta : & quia idem terminus adventus Domini a quinta Kal. Decembris uſque in Nonas eiufdem menſis ſolet extendi. Ex his diebus, quæ de quarta hebdomada ſupercrescunt, unus aut duo dies vel tres, vel aliquando integra hebdomada, placuit antiphonarii ordinatori per ſingulas noctes in illâ quarta hebdomada, cum ſupercrescere ſolet, matuti-

tutinales laudes componere, & ad vespertinales laudes ad invitandum Deum antiphonas ordinare, incipiens a Dominica, & perveniens usque ad sextam feriam. Prima antiphona sic incipit: *O sapientia, quæ ex ore Altissimi prodisti*, concluditur: *veni ad docendum nos viam prudentiæ*. II. *O Adonai*. III. *O radix Jesse*. IV. *O clavis David*. V. *O Oriens splendor lucis æterna*. VI. *O Rex gentium*. VII. *O Emmanuel*. quæ omnes per illud verbum *Veni*, in fine clauduntur. Quas ideo notare curavi, ut aperte daretur intelligi, illas solas esse, quæ regulariter ac recte compositæ videntur ad adventum Dominicum invitandum pertinere. Illæ vero, quæ ad harum similitudinem modulantur, utrum sensu & verbis convenient, qui voluerint, videant & intelligent.

In illa antiphona, quæ canitur in octava Domini: *mirabile mysterium declaratur hodie*, scriptum invenimus: *innovatur naturæ*; & mirari nequeo, quæ illæ sint naturæ, quæ dicuntur innovatæ. Nam Deus ex substantia Patris ante secula genitus, homo ex substantia matris in seculo natus apparuit inter homines verus Deus & verus homo, subsistens in duabus naturis, id est, divina & humana, & in una persona. Unde sic legimus in quadam synodo in civitate Spalense (Hispalensi) habita: *Si quis igitur in Domino nostro Iesu Christo aut duas naturas, aut unam noluerit credere ac predicare personam, vel si quis noluerit confiteri eundem Deum atque hominem, id est, verbum incarnatum de Maria vir-*

gine, pro nostra salute veraciter natum, tantum a catholica fide reprehenditur ac demonstratur extraneus, ut sacramento redemptionis humanæ resistat ingratus. Apparet igitur, quod Divina natura existat invisibilis, impassibilis, immutabilis, nec mutari, nec reparari, nec innovari potuit: humanam vero naturam verus Deus Dei Filius in unitate personæ sine divisione aut commixtione assumpsit, & nos in ligno Crucis redemit, reparavit, innovavit; ac per hoc innovatio ad solam naturam hominis pertinet, ideoque rectius dici poterat: *innovatur natura*; vel ut quibusdam placet: *Innovator naturæ Deus homo factus est*.

Illud responsum: *In columbæ specie Spiritus sanctus visus est, Paterna vox audita est: hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*; ubi finitur & terminatur: & quidam adiiciunt: *ipsum audite*; quæ vox non in baptismo est audita, sed in monte, ubi transfiguratus Dominus, a Patre est prolata, & ideo huic responso non est copulanda.

12. Nunc igitur necessarium videtur aliquid tractandum de solemnitate, quæ septuagesima prætitulatur, quæ ad vespem incipit, & contra morem ecclesiasticum ad matutinas definit. Igitur quæcumque festivitates solemniter ad celebrandum sunt constitutæ, a priori vespere solent inchoari, & per nocturnas & matutinas horas per regulares totius diei cursus conveniunt, & sic ad secundam vespem pertingunt. Hæc sola vero, ut supra dictum est, ad vespem incipit, & vix ad matutinas horas pervenit. Hinc

coniicitur, quod aliqui dulcedine canoræ laudis attachi hunc terminum posuerint *Alleluia* modulationi. Unde huius nocturni officii auctor a quibusdam reprehenditur, eoquod sine sacræ scripturæ testimonio ad ipsum *Alleluia* quasi quamdam personam alloquendo talem musicæ cantilenæ narrationem studuerit contexere. Sed nos ea, quæ ex authenticis scripturis aliquo modo sumpta cognovimus, reticere nolumus. Nam in libro Iudicum legimus, quod quidam generum suum proficisci cupientem ita sit allocutus: *confidera, quod dies ad occasum declivior sit, & propinquet ad vesperam, mane apud me etiam hodie, & duc latum diem, & cras proficisceris, ut vadas in domum tuam.* Ex occasione huius sententiæ exorsus est sic ad *Alleluia* dicere: *mane apud nos hodie.* & cætera quæ sequuntur. In libro sapientiæ legimus: *O quam pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius, quoniam & apud Deum nota est & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam, & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat.* Et in eodem libro: *Delectatio bona in operibus manuum illius, honestas sine defectione.* Et Tobiam legimus ad uxorem de filio suo dixisse: *Credo enim, quoniam angelus Dei bonus comitetur ei, & bene disponat omnia, quæ circa ipsum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos.* Illud responsum: *multiplicentur a Domino anni tui*, de parabolis Salomonis ex occasione huius sermonis scriptum esse credimus: *Audi fili mi, & suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi*

anni vitæ: viam sapientiæ demonstrabo tibi, ducam te per semitas aquitatis. Item illud responsum, quod canimus: *All. nomen bonum melius est; quam divitiæ multæ*; similiter in parabolis Salomonis invenimus. Cætera vero, exceptis his, quæ de psalmis composita sunt, ex quibus scripturæ locis possint inveniri, nondum reperi. Igitur rectius mihi videtur, ut ipsius *Alleluia* cantus in sexta feria ad vesperam inciperetur, & per diem sabbatum celebraretur, & in vespere cum *Alleluia* cantu in Domini laude finiretur. Hoc enim, secundum quod sentio, ex me profero, non præiudicans aliorum prudentiæ, quos in laude Dei studiosos cognosco exillere. Quod quidam illa responsoria, quæ post Resurrectionem Domini in ordine sunt posita, quæ ita incipiunt: *Si oblitus fuero tui.* in hac Dominica nocte, quæ Septuagesima prætitulatur, volunt ponere, videtur mihi ratione carere: quia si auctor antiphonarii in primis voluisset ea tum decantari, ibi utique ea scriberet, & non post Pascha poneret.

In illa lectione de Ecclesiastico libro assumpta, quæ ita incipit: *in omnibus requiem quasi vi*, quidam versus in quibusdam codicibus sic habetur: *sicut cinnamomum & balsamum aromatizans*; in quibusdam vero: *sicut cinnamomum & asphaltum aromatizans odorem dedi.*

Illud responsum: *Salus nostra*, quod canitur in Quadragesima, quidam ita concludunt: *ut securi serviamus tibi*; sed rectius canitur, ut in Genesi habetur: *respiciat super nos misericordia tua, ut securi serviamus Regi.*

13. Igitur nunc placet stylum vertere ad ea Responſa, cum quibus verſus ſui minime concordant, ſed ſenſu & verbis multum diſcrepant. Illi reſponſorio: *Ave Maria gratia plena*, illum verſum ap- tant: *tollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales*; cum illæ por- tæ, & illi principes, & illæ æternales portæ, quæ elevari iubentur, magis ad alias perſonas pertineant, quam ſanctæ Mariæ ſemper virgini conveniant: & quia Angelus ad Mariam ait: *Ave Maria gra- tia plena*, illa in verſu interrogando re- ſpondit: *ſ. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognosco?* & reſpondens An- gelus dixit ei: *Spiritus ſanctus*.

℞. Ecce Dominus veniet. *ſ.* Ecce Domi- nus cum virtute veniet, & regnum in manu eius & poteſtas & imperium. Super omnes.

℞. Hieruſalem plantabis vineam. *ſ.* Ex- ulta filia Sion, iubila Hieruſalem. Sur- ge Sion.

℞. Bethleem civitas Dei ſummi. *ſ.* Lo- quetur pacem gentibus, & dominabi- tur a mari uſque ad mare. Et pax erit.

℞. Suscipe Verbum virgo Maria. *ſ.* Pa- ries quidem filium, & virginittis de- trimentum non patieris, efficeris gra- vida, & eris ſemper virgo intacta. Ut benediſta.

℞. Ægypte noli flere. *ſ.* Ecce veniet Do- minus exercituum, Deus tuus in pote- ſtate magna. Liberare.

℞. Descendet Dominus ſicut pluvia. *ſ.* Et adorabunt eum omnes reges, om- nes gentes ſervient ei. Orietur.

℞. Ecce radix Ieſſe. *ſ.* Dabit ei Dominus ſedem David patris eius. Et erit.

℞. Docebit nos Dominus vias ſuas. *ſ.* Venite, ascendamus ad montem Domi- ni, & ad domum Dei Iacob. Quia.

℞. Canite tuba. *ſ.* Annuntiate in finibus terræ, & in inſulis, quæ procul ſunt, dicite. Ecce Deus.

℞. Virgo Iſrael revertere. *ſ.* In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te mi- ſerans. In ſalvationem.

℞. Iuravi, dicit Dominus. *ſ.* Iuxta eſt ſalus mea, ut veniat, & iuſtitia mea, ut reveletur. Et teſtamentum.

℞. Clama in fortitudine. *ſ.* Super mon- tem excelfum ascende tu, qui evange- lizas Sion, exalta in fortitudine vo- cem tuam. Ecce Deus.

℞. Orietur ſtella ex Iacob. *ſ.* Et adora- bunt eum omnes reges, omnes gentes ſervient ei. Et erit omnis.

℞. Egredietur Dominus. *ſ.* Et elevabitur ſuper omnes colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ſtabunt.

℞. Præcurſor pro nobis ingreditur. *ſ.* Ipſe eſt rex iuſtitie, cuius generatio non habet finem. Pontifex.

℞. Videbunt gentes. *ſ.* Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema re- gni in manu Dei tui. Et vocabitur.

℞. Radix Ieſſe. *ſ.* Super ipſum conti- nebunt reges os ſuum, ipſum gentes deprecabuntur. Et erit.

℞. Congratulamini mihi. *ſ.* Beatam me dicent omnes generationes. Quia.

℞. Continet in gremio. *ſ.* Maternis vehitur, qui matrem vexerat, ulnis; angelici proceres quem ſtipant agmi- ne fido. per quos.

℞. Patefactæ ſunt. *ſ.* Mortem enim, quam Salvator dignatus eſt pro om- nibus

- nibus pati, hanc ille primus reddidit
Salvatori. Et ideo.
- ℞. Qui vicerit, faciam illum. *℣.* Vin-
centi dabo edere de ligno vitæ, quod
est in paradiso Dei mei. Et.
- ℞. Magi veniunt. *℣.* Vidimus stellam
eius in oriente. Et venimus.
- ℞. Omnipotens, adorande. *℣.* Te con-
fiteor labiis, te corde, te totis visce-
ribus concupisco. Quia.
- ℞. Agathes lætissima. *℣.* Nobilissimis or-
ta natalibus ab ignobili gaudens tra-
hebatur ad carcerem. Et quasi.
- ℞. Alleluia. dum præsens. *℣.* In amici-
tia illius delectatio bona quoniam im-
mortalis est memoria illius.
- ℞. Erit mihi. *℣.* Si reversus fuero pro-
spere ad domum patris mei. Decimas.
- ℞. Audi Israel. *℣.* Observa igitur, &
audi vocem meam, & inimicus ero
inimicis tuis. Et.
- ℞. Opprobrium factus. *℣.* Locuti sunt
adversum me lingua dolosa, & sermo-
nibus odii circumdederunt me.
- ℞. O Iuda. *℣.* Corpore tantum cum
cœnantibus recumbebas, & mentem
invidiæ furore armabas. Et pacis.
- ℞. Surgens Iesus. *℣.* Una ergo sabbat-
orum, cum fores essent clausæ, ubi
erant discipuli congregati, *venit Ie-
sus*, stetit Iesus in medio, & dixit
eis. Pax.
- ℞. Isti sunt agni. *℣.* In conspectu agni
amicti sunt stolis albis, & palmæ in
manibus eorum. Modo.
- ℞. De ore prudentis. *℣.* Sapientia re-
quiescit in corde eius, & prudentia in
sermone eius. Favus.
- ℞. Locutus est. *℣.* Et sustulit me in
spiritu in montem magnum & altum.
Et vidi.
- ℞. Hæc est Hierusalem. *℣.* Portæ eius
non claudentur per diem: nox enim
non erit in ea. Q.
- ℞. Non conturbetur. *℣.* Ego rogabo
Patrem, & alium Paraclitum dabit vo-
bis. Et.
- ℞. Priusquam te. *℣.* Posui verba mea
in ore tuo. Et ante.
- ℞. Præcurzor Domini. *℣.* Hic est enim
propheta, & plusquam propheta, si-
cut Salvator ait. Non.
- ℞. Puer meus. *℣.* Liberabo te de manu
pessimorum, & eruam te de manu
fortium.
- ℞. O Hippolyte si credis. *℣.* Si dictis,
inquit, facta compensas, faciam quod
hortaris, cui Beatus Laurentius di-
xit. Et.
- ℞. Hic est vir. *℣.* Strinxerunt corporis
membra posita in craticula, subiicien-
tibus prunas insultat levita Christi. Q.
- ℞. In conspectu gentium. *℣.* Cantate
Domino canticum novum, bene psal-
lite ei in iubilatione. A.
- ℞. O beatum virum. *℣.* Oculis ac mani-
bus in cœlum semper intentus, invi-
ctum ab oratione spiritum non relaxa-
bat. Q.
- ℞. O beata Cæcilia. *℣.* Beata es virgo &
gloriosa, & benedictus sermo oris tui.
Quæ.
- ℞. Virgo gloriosa. *℣.* Cilicio Cæcilia
membra domabat, Deum gemitibus
exorabat. Et.
- ℞. Cilicio Cæcilia. *℣.* Non diebus neque
usque divinis. Tiburtium.
- ℞. Beata Cæcilia. *℣.* Sicut enim amor
Dei

- Dei fratrem tuum mihi coniugem fecit, ita te mihi cognatum. Q.
- ℟. Cæcilia me misit. V. Inveniens Valerianus pauperes dixit: ostendite mihi sanctum Urbanum.
- ℟. Dilexit Andream. V. Elegit eum Dominus, & honestum fecit illum. Quem.
- ℟. Exaudisti Domine. V. Domine qui custodis pactum & misericordiam servis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo. Ben.
- ℟. Domine si conversus. V. Si peccaverit in te populus tuus, & conversus egerit poenitentiam, veniens oraverit in loco isto. Lib.
- ℟. Initium sapientiæ. V. Dilectio illius custodia legum est, quia omnis sapientia timor Domini. Lauda.
- ℟. Peto Domine. V. Omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viæ tuæ misericordia & veritas. N.
- ℟. Tempus est. V. Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viventibus confitemini ei. Et.
- ℟. Domine rex omnipotens. V. Exaudi Domine orationem meam, & converte luctum nostrum in gaudium.
- ℟. Spem in alium. V. Domine Deus cœli & terræ, respice ad humilitatem nostram. Q.
- ℟. Tua est potentia. V. Creator omnium Deus, terribilis & fortis, iustus & misericors.
- ℟. Tu Domine univerforum. V. Tu Domine, cui humilium & mansuetorum placuit deprecatio. Con.
- ℟. Disrumpam vincula. V. Revertar ad

Hierusalem in misericordia, domus mea ædificabitur in ea. E.

- ℟. Muro tuo inexp. V. Erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo. Libera.
- ℟. Civitatem istam. V. Avertatur furor tuus Domine a populo tuo, & a civitate sancta tua. Exaudi.
- ℟. Qui cœlorum continet. V. Non enim in iustificationibus nostris prosterimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi.

14. Inter hæc sciendum, quia etsi quidam versus cum suis responsoriis conveniunt, ex nimia tamen assiduitate, qua sæpius ponuntur, quodammodo vilescunt, & fastidium ingerunt, sicut sunt: *Deus a Libano veniet: A solis ortu: Qui regis Israel: multique huiuscemodi.* Unde & nos non solum eos versus, quos in emendationibus antiphonariis invenire potuimus, emendationis causa posuimus, verum etiam alios pro superioribus noviter conditos adnotare curavimus. Ille versus, qui ad illud responsum pertinet, quod *in sudore vultus tui* canitur, qui ita orditur V. *pro eo, quod obedisti voci uxoris tuæ.* quidam cantant: *plusquam me*; cum rectius dicatur *plusquam meæ*, id est, magis deberes meæ voci obedire, quam voci uxoris tuæ. Ille versus: *cumque abiisset Ruben ad puteum, & non invenisset eum*, a quibusdam modulatur: *scissisque vestibus*; sed que coniunctio ibi superflua est, & magis regulariter dicitur: *scissis vestibus pergens ad fratres ait.*

Restat adhuc unum responforium, quod mihi videtur non prætereundum, quod taliter incipit: *Dum deambulet Dominus in paradiso*; cui versus supponitur: *Domine audiui auditum tuum & timui*. Et adiungitur, quod in Habacuc propheta habetur: *consideravi opera tua, & expavi*; cum rectius illa dictio subsequeretur, quæ in Genesi legitur: *Domine audiui auditum tuum & timui, eoquod nudus essem, & abscondi me*. Nec prætereundum, quod Deus perditum hominem ad auram post meridiem quæsit, ac nudum reperit. In meridie solet sol

ferventior esse, & postmodum in auram declinare. Primus homo a fervore solis iustitiæ defecit, quando in amore conditoris non stetit, ad auram post meridiem declinavit, quando in perfidiæ culpam ruit. Sed nos divino amore ferventes, semper veste nuptiali induti incedentes, cœlestem sponsum quæramus in meridie, dicentes cum sponsa: *indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie*: quatenus in fervore geminæ dilectionis manentes, semper cum Christo lætemur ovantes.

DE CONSONA TONORUM DIVERSITATE.

Ex MS. San-Gallensi cœvo.

Berno gratia Dei, etsi non merito, tamen officio Abba.

Dilectissimis in Christo filiis Purchardo & Kerungo, unacum cæteris in dominicarum scholarum gymnasio Augiæ vacantibus, de virtute in virtutem diatim proficere, ut Deum deorum in Sion valeant conspiciere.

Vestri precum instantia nuper admonitus, ut quosdam versiculos super consona tonorum diversitate compositos vestræ sagacitatis industriæ ad discendum contraderem, non statim hac de causa ad id faciendum animum appuli, quia ridiculo me non defuturum apud posteros credidi, si inter sapientiæ thesauro abundantes, ac divinarum humanarumque litterarum larga copia instar torren-

tis affluentes, ego totius eloquentiæ expers quiddam mutire præsumerem, illamque sententiam mihi posse obiici non immerito expavi:

In silvam ne ligna feras: & in mare pisces?

Sed rursus illam Domini sententiam considerans, quæ ait: *Qui petit a te, da ei, & volenti a te mutuari ne avertaris*; etsi non ut petentibus, saltim ut mutuum sibi præstari volentibus, penitus denegare nequaquam sum ausus: non parum fœnoris me sperans adquisiturum, si pro verbosa vel undecumque adq̄sita compositiunculæ garrulitate, docta domesticæ eloquentiæ vestræ merear participari sobrietate.

Igitur octo tonis manifestum est musicam

ficam consistere, per quos musicæ modulationis consonantiæ, quas nunc interim brevitatis studio præterimus, amica quadam suæ coniunctionis affinitate sibi invicem videntur concordare. Quorum apud nos nomina, a primo usque octavum, ex ordinis sui auctoritate sumpsere primordia. Ex quibus quatuor, id est, primus, tertius, quintus, septimus Græco eloquia authentici vocantur: eo quod cæteris, videlicet secundo, quarto, sexto, octavo quasi quadam magisterii auctoritate præesse videantur; authenticum namque auctorem sive magistrum sonat. Unde sicut superiores authentici vocantur, ita inferiores plagæ, quasi partes ex latere superiorum procedentes dicuntur.

Qua ratione contigit, ut qui communi Latinorum locutione dicitur primus, ab huius artis magisterio imbutis nominetur authenticus protus, quasi primus auctorialis; secundus plagis protus, vel plaga, id est, pars proti: tertius authenticus deuterus, eo quod secundæ sit auctoritatis: quartus plagis vel plaga deuteri: quintus authenticus tritus, nihilominus ex ternario & auctoritate nomen sortitus; cui sextus secundum supradictam rationem subiicitur. Septimus authenticus tetrardus ab ordine & ipse ita vocatus; tetra namque quatuor dicuntur. Deinde sequitur octavus, qui septimo subditur; unde & plagis tetrardus vel plaga tetrardi vocatur.

Denique non immerito primus, tertius, quintus, septimus authentici vel principale dicuntur, cum eorum sonus sit altior,

ascensus superior. Nam sicut unusquisque eorum a suo finali incipiens, novennarium limitem licenter ascendendo contingit, descendendo in sibi vicinum, aliquando usque ad tertium sonum pervenit; ita inferiores in quintum usque ascendunt, in quartum vero sonum descendunt. Unde & hi inferiores, scilicet secundus, quartus, sextus, octavus, a superioribus velut discipuli a magistris ex toto non recedunt, sed quodam vicino sonorum tenore adiuncti quamdam sui discipulatus formam ad superiores prætendunt: dum & ascensus eorum, ut supra prænotavimus, sit brevior, & descensus inferior.

Omissis igitur singulorum tonorum differentiis, quæ pro diversa Doctorum consuetudine aliquibus in notulis parum quid discordare videntur, singulis tantum versiculis principalem sui sonitus tenorem tam in antiphonis quam in responsoriis, exempli causa adiunximus. Insuper & alios eiusdem regulæ versus, ad introitus & communionem pertinentes, cum suis tamen differentiis, quia pauciores sunt & certiores, nihilominus superaddere curavimus. Quodsi charitatem vestram differentias sive diffinitiones antiphonarum delectat vestro more subnectere, sat placere nobis scitote. Cæterum obedientiam vestram omnino contestor, quatenus hæc eo charitatis affectu, quo a me sunt composita, suscipiatis, meique utpote boni filii sui patris, memoriam in Christo habeatis. Valete.

PRIMUM QUÆRITE REGNUM DEI.

Gloria. Seculorum amen. Ecce nomen

P 2

Do-

Domini. Angelus Domini. Antequam convenirent. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Beata es Maria.

SECUNDUM AUTEM SIMILE EST HUIC.

Gloria. Seculorum amen. Iuste & pie vivamus. Archangele. Assumpsit Iesus. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Veni electa.

TERTIA DIES EST, QUOD HÆC FACTA SUNT.

Gloria. Seculorum amen. Domine probasti me. Domine spes Sanctorum. Claudus quidam. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Hodie nata est.

QUARTA VIGILIA VENIT AD EOS.

Gloria. Seculorum amen. Credo videre. Ite nuntiate. Sanctis qui in terra sunt. Gloria Patri & Filio & Spiritu sancto. Quæ est ista.

QUINQUE PRUDENTES INTRAVERUNT AD NUPTIAS.

Gloria. Seculorum amen. Allel. quem quaris. Ecce iam veniet. Adhuc multa habeo. Cæli aperti sunt. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Obsecro Domine.

SEXTA HORA SEDIT SUPER PUTEUM.

Gloria. Seculorum amen. Ædificavit Moyses. Alias oves. Benedictus Dominus. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Beata es.

SEPTEM SUNT SPIRITUS ANTE THRONUM DEI.

Gloria. Seculorum amen. Hierusalem respice. Sapientia ædificavit sibi domum. Hoc iam tertio. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Gloriosa Virginis.

OCTO SUNT BEATITUDINES.

Gloria. Seculorum amen. Angeli eorum. Iustorum anima. Amen amen dico

vobis. Malos male perdet. Adorna tabernaculum. Deus adiuvat. Beatus vir qui suffert. Si ignes adhib. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Beatam me dicent.

Gloria Patri. Seculorum amen.

Primo pro culmine tuæ quærere iustitiæ Domine veri summi quoque lumen fac nos petimus, ut in cœlo semper tibi iubilemus. Amen.

Rorate cæli. Suscepimus. Gaudeamus. Seculorum amen. Gaudete in Domino. Et enim sederunt. Statuit ei Dominus. Amen. Dominus dabit. Ecce virgo. Viderunt omnes. Gloria Patri &c.

Gloria. Seculorum amen.

Secundumque legis verbum mutua, quo dilectionem Dei & proximi Christe mandasti colere, quæ per hæc geminæ observantiæ præcepta reddamus amen.

Veni & ostende. Vultum tuum. Ecce advenit. Amen. Hierusalem. Exiit sermo. Dominus Iesus. Gloria Patri &c.

Gloria. Seculorum amen.

Tertia te die Christe resurgere, mundo ferre lumen credimus. O alma fac nos & tuum semper laudare nomen, & in patriæ te æternæ regione cernentes sedere amen.

Ego autem. Confessio & pulchritudo. Repleatur. Amen. Beatus servus. Christus resurgens. Gustate. Gloria Patri &c.

Gloria. Seculorum amen.

Quarta te noctis Christe vigilia discipulis dare cœleste solamen nos humiles fatentes, te canentes, laudantes, tuæque nomen potentiæ nos quaternæ tuæ Evangelicæ vocis da cognoscere munimen.

Prope esto. Sacerdotes tui. Omnis terra.

ra. Seculorum amen. Resurrexi. Misericordia. In voluntate. Amen. Exulta. Vidimus. Feci iudicium. Gloria Patri.

Gloria. Seculorum amen.

Quinque tu Domine in cœlum virgines, te recipere, dignatus es plebis tuæ verbis revelare, signis & ostendere. Sensus ecce nostros in te precamur Domine te disponere. *Loquebar. Circumdederunt me. Latere Hierusalem. Domine in tua. Amen. Domine refugium. Verba mea. Ecce Deus. Amen. Servite Domino. Iustus Dominus. Signa eos. Gloria Patri &c.*

Gloria. Seculorum amen.

Sexta tuæ Christe præsentiae corporalis hora resplendet, fontem ecclesiæ vitam tribue salientem aquæ vivæ, fervore quoque plenæ gratiæ hanc semper accende.

Hodie scietis In medio. Quasimodogeniti. Amen. Diffusa est gratia. In splendoribus. Pascha nostrum. Gloria Patri &c.

Gloria. Seculorum amen.

SeptemPLICEM te nunc quoque nobis adesse deposcimus alme Paraclite, nostræ mentes ut tuæ gratiæ semper exuberent perfecto munere: quæque nocent extingue, & cuncta, quæ proficiunt, accende semper amoris igne:

Puer natus est. Venite benedicti. Viri Galilæi. Amen. Dicite pusillanimis. Tolle puerum. Factus est repente. Glor. Patri &c.

Gloria. Seculorum amen.

OCTO pie Christe lucide beatitudines evangelicæ gratiæ plebi tuæ præbe benignus, & clemens sempiterna requiæ refove sine fine credentes in te.

Ad te levavi. Domine ne longe. Spiritus Domini. Amen. Latabitur iustus. Invocavit me. Probasti Domine. Amen. Vi-

deo cœlos. Responsum. Hoc corpus. Gloria Patri &c.

POST HÆC IN MS. SEQUITUR CONTINENTER HOC OFFICIUM S. UDALRICI.

(*Ant. ad Magnif.*) Venerandi Patris Wodalrici sollemnia magnæ iucunditatis repræsentant gaudia: quæ merito cleri ac populi suscipiuntur voto, celebrantur tripudio. Lætetur tellus tali compta præfule. Exultet polus tanto ditatus compare. Solus dæmon ingemat, qui ad eius sepulchrum suum assidue perdit dominium. Ave nunc corona Martyrum. Salve gloria Confessorum. Simulque Sanctorum decus omnium, nos Christo commenda in perpetuum.

(*Invitatorium.*) Adoremus regem Christum Dominum, qui hodie sanctum Wodalricum perduxit ad regna cœlorum.

(*Antiphonæ nocturnorum.*) 1. Beatus Wodalricus ex nobilibus & religiosis parentibus Deo prædestinante in salutem plurimorum extitit ortus. Beatus vir.

2. Hunc religiosi parentes commendaverunt in sancti Galli cœnobium, sacris litterarum studiis imbuendum. Quare fremuerunt.

3. Qui inter egregios regularis disciplinæ magistros dulcissimos theoriæ carpebat quotidie fructus.

Domine quid multiplicati.

4. Igitur sacrae institutionis norma sanctus adolescens perductus, in cathedram pontificalem est sublimatus.

Cum invocarem.

5. Vox beato sic ait in visu: Wodalrice episcopo scias te hodie hospites susceptrum esse. Verba mea.

P 3

6. Inter

6. Inter cætera miraculorum insignia vir Dei persæpe cœlesti meruit perfrui visione. Domine Dominus noster.

(*Responsoria I. nocturnitria.*) (R. 1.) Beatissimi pontificis Vuodalrici diem natalitium recolentes, qui hunc tantis coruscare fecit virtutibus * Christum condignis veneremur laudibus. (V.) Qui inter cætera dignationis suæ beneficia huius Sancti nobis donavit patrocinia. Christum.

(R. 2.) Puer Dei inclitus Vuodalricus infra duodecim ætatlæ suæ hebdomadarum curricula * ex divina admonitione a materno suspendi iussus est lacte. (V.) Ut solido cibo confortatus cœlestis verbi dispensator præfiguraretur egregius. Ex divina.

(R. 3.) Cum transacto infantia termino iam bonæ indolis puer existeret, in sancti Galli cœnobium est commendatus * sacris litterarum studiis imbendus. (V.) Ubi multorum futurus magister Deo favente sætegit prudenter. Sacris.

7. (*Antiphona II. nocturni.* Sanctus sacerdos dum divina quondam celebraret mysteria, dextera Dei superna visibiliter apparuit supra sacrosancta. Domine quis habitabit.

8. Quadam nocte in visu ei sancta Afrika apparuit, & locum collocationis proprii sui corporis in ecclesia demonstravit. Domine in virtute tua.

9. Sanctum Agaunensium locum orandi gratia adivit, ubi Thebæorum Martyrum reliquias Deo donante adquisivit. Domini est terra.

10. Quas cum summo honore Augu-

stam attulit, ac in oratorio Dei Genitricis cum hymnis & psalmodiis religiose collocavit. Benedicam.

11. Per oleum, quod sanctus Pontifex in Coena Domini consecravat, plurima curationum beneficia ægrotis Christi gratia condonavit. Te decet.

12. Celebratis missarum solemnibus quendam fluvium periculosa aquarum inundatione refusum transvadavit cum incolumitate suorum. Bonum est.

(*Responsoria II. nocturni tria.*) (R. 4.) Deo dilectus veluti per divinum oraculum fuerat edoctus in pueritia, * in civitate Augusta sacerdotali decoratus est infula. (V.) Hic Dei gratia se præveniente, ac totius plebis voto in unum concurrente. In civitate.

(R. 5.) Orationes tuæ & eleemosynæ Vuodalrice Deo sunt acceptæ, qui binis antecessoribus tuis te commendavit, * ut tibi sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant. (V.) Vuodalrice episcopo scias te hodie hospites suscepturum esse. Ut tibi.

(R. 6.) Vir Deo plenus dum hostiam salutarem immolaret, ipso ex more signum crucis agente, dextera Dei sancta visibiliter apparuit, * quæ sacrosancta Dominici sacramenti mysteria cœlitus consecravat. (V.) Vere felix & sanctus, cui hora sancti sacrificii dextera Dei apparuit ministranti. Quæ sacrosancta.

(*Ant. ad Cantica.*) Surge Vuodalrice, & secundum meum sermonem in ecclesia hodie divinum ministerium festina implere.

(*Respon-*

(*Responsoria traba III. nocturni.*) (R. 7.)

Quidam verbis viri Dei non obaudiens sensum cum visu & auditu perdidit, sed mox ad ipsum perductus * pristinae sanitati est restitutus. (V.) Cuius tribulationibus cum mitissimus condolens indulgentiam & benedictionem donaret. Pristinæ.

(R. 8.) Sanctimonialis femina ut per sancti pontificis orationem est sanata, mox currendo præcessit eum * laudans & benedicens Dominum. (V.) Pedibus eius provoluta gratiarum actiones egit devota. Laudans.

(R. 9.) Sancte Dei Vuodalrice virtutum gratia plene, spes miserorum, decus ecclesiarum, * intende preces populi supplicantis, ut impetres veniam pro delictis. (V.) Ecce quia super pauca fidelis exististi, super multa constitutus in gaudium Dei tui introisti. Intende.

1. (*Antiphona ad Laudes & horas.*) Dominus Iesus Christus de coelo misericorditer in terram prospexit, quando sanctum Vuodalricum catholicæ ecclesiæ pontificem fieri destinavit.

2. Cultor Dei egregius ad culmen pontificatus divina electione promotus cœlestis verbi semina ubique spargebat per fidelium corda.

3. Huius sanctissimi viri salutaria dogmata divinorum signorum semper cœlitus comitabatur efficacia.

4. Sancta Afra martyre viro Dei quondam visione ducatum præbente supernorum civium coetui feliciter meruit adfociari.

5. In huius sacri conventus medio

Apostolorum principem vidit cum aliis, quos vel olim in carne vel tunc primum in spiritu cognovit.

(*Ad Bened.*) O beatum virum cœlesti visione dignum, qui etiam inter cætera divinæ revelationis arcana superventurum Pannonicæ gentis didicit bellum, & triumphum Christianæ parti cœlitus concessum.

(*Ad Magnif. in 2. vesp.*) Sacerdos Dei Vuodalricus cum ex ergastulo carnis ad æthera esset sublevatus, tanta de exanimi eius corpore suavissimi odoris manavit fragrantia, ut cunctorum ibi adstantium perfunderet nares & pectora. In cuius veneratione dicamus: Gloria tibi Domine.

(*Collecta ad Missam.*) Deus qui hodiernæ festivitatis diem beati Vuodalrici Confessoris tui atque Pontificis transitu gloriosum fecisti: concede propitius; sic tanti Patroni atque Doctoris merita venerari in terris, ut ipsius apud te patrocinia sentiamus in cœlis. Per.

(*Secreta.*) Munus Domine nostræ devotionis sacro altari superpositum pia beati Vuodalrici supplicatio tibi Domino Deo nostro reddat acceptum, & ad hoc percipiendum purificet corda omnium nostrum. Per.

(*Præfatio.*) Æquum & salutare. Te quidem in Sanctis tuis mirabilem prædicare, cuius gratuiti semper est muneris, quidquid in eorum vel verbis sonat mirabile, vel virtutibus coruscat insigne. Unde ex eorum collegio beati Vuodalrici Confessoris tui atque Pontificis solemniter celebrantes, eadem sacrosancta Filii tui Domini nostri Iesu Christi dextera petimus

mus in æternūm consignari, quæ singularem redemptionis nostræ hostiam ipso sacerdote sacro altari adstante visibiliter voluisti benedici. Per eundem Christum Dominum nostrum: per quem maiestatem tuam laudant.

(*Postcommunio.*) Coelestium Sacramentorum participes effecti quæsumus Domine Deus noster: ut interveniente beato Vuodalrico Confessore tuo atque Pontifice, & peccatorum nostrorum indulgentiam, & vitam consequi mereamur æternam. Per.

a) Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia. In lectulo meo per noctem quæsi, quem diligit anima mea &c.

PROSA IN FESTO EPIPHANIÆ.

Eia nunc focii! dicamus cum propheta modulamine dulci. Ecce advenit, qui creditur habere potestatem mortis ac vitæ. Et regnum. Cui laus atque gloria & potestas.

Quem Prophetæ prædixerunt, & Magi oblati muneribus adoraverunt. Qui hodie in Iordane lavit nostra crimina, in laude eius cantemus voce sonora. Ecce advenit.

(*Hymnus iambicus.*)

Festiva mundo gaudia, reducta solis orbita,
In Trinitatis nomine, læti colamus carmine.

Felix dies hæc annua, quæ tanta fert solemnia,

Cum tale factor omnium præbet sui vestigium.

Hic nempe natus Virgine, nostro Deus cum corpore,

Novi per ortum syderis se prodidit mox seculis.

Quem tunc ævi principes, reges Arabum nobiles

Donis honorant mysticis, tanti datorem luminis.

Legalis observantiæ, aqua tumescunt hydræ,

Ut vina fundant dulcia: hæc signa Christe sunt tua.

Vox ergo Patris intonat, baptisma proliæ consecrat,

Formam columbæ Spiritus sumit sacer Paraclitus.

Sit Trinitati gloria, honor, potestas inclita,

Uni Deo per omnia, in sæculorum sæcula. Amen.

In Purificatione B. Virginis.

Exultet omne seculum

Lati per orbis circum:

Hymnum canat concentibus:

Quis non stupet de talibus?

Cum Patre formans omnia

Formatus est ex femina,

Nulla virili semine,

Sed casta natus Virgine.

Fit parvus hic infantulus,

Subiectus est parentibus:

Observat & legalia

Nostræ salutis gratia.

Quem Simeon susceperat,

(Et) Anna decantaverat,

Ætas aut sexus concinat,

Iam Christus advenerat.

Cui laus, potestas, gloria,

Per seculorum secula:

Qui regnat unus Numine,

Cum Patre & sancto Pneumate. Am.

In

a) Quorsum hæc pertineant, ignoro, forte ad S. Magdalenam.

In Quadragesima.

Omnis chorus ecclesiarum, claro modulamine vocum,
 Dulcem sonet ocyus hymnum, pangant simul astra polorum.
 Instant ecce quater deceni soles merito recolendi:
 Quorum Deus extitit auctor, hominumque Dei mediator.
 Cuius Moyfi vel Helix numeri placuere figuræ.
 Sub quo pie se macerando, Dominum coluere precando.
 Hinc turmula Christicolarum, imitans sacra vota piorum,
 Nunc parcius utitur escis, ut possit inesse supernis.
 • Quin spernimus ergo quietem, pigrique soporis amorem?
 Ut clamat ab ore propheta: noctis meditamur in hora.
 Nunc Christe rogamus ovantes, audi tibi vota ferentes:
 Sic vox reboetur in alto, ut nos placeamus in actu.
 Sit doxa Dei Genitori, eius Genitæ quoque Proli,
 Ac Spiritui simul almo; manet hic Deus unus in alto.

De S. Willibrordo.

Laudes Christo die nunc isto
 Celebrent omnes ubique fideles
 Magno tripudio,
 Ob venerationem patris eximii
 Sancti Willibrordi.
 Hunc cœlitus delapsa enitens notavit luna,
 Quæ eius matri visa per cœleste aroma.
 Hinc veluti fidus clarissimum
 Sui iubaris radium
 Per mundi sparserat circulum:
 Dum tetras peccati tenebras
 Cordi hominum infitas
 Verbi splendore fugaverat.
 Hoc gens Britonum atque Hibernia
 Cum omni Frefia,
 Hoc testantur Franci & Germani
 Gallorum populi.
 Nec inclita ignoravit hunc urbs Romula,
 Et si potens mundi domina.
 Angelico quando præsul doctus oraculo
 Illum subsecravit Domino.

Dehinc fidei fervore succensus,
 Aras dæmonum fregit providus.
 Gladii ictus attigit
 Ipsius caput, aliquid sed non nocuit.
 Nam lympa suæ preci tradita
 Iam multorum agmina potavit in arida.
 Tum vini auxit satis pocula:
 Infirmis perplurima contulit subsidia
 Hic hodie verus Israelita
 Ægypti tenebras evasit
 Vicini auctus spoliis.
 Et veniens cum lucro fideliter,
 Audire meruit gratanter,
 Euge intra feliciter.
 Eia nunc devoti quem rogitemus
 Cuncti ore, corde psallentes ac dicentes:
 Nos tui qui festa colimus
 Mente pia o clemens clementer
 Adiuva semper.

De S. Verena. a)

Lætetur Ecclesia

Iubilans catholica,

Pro-

a) & de aliis Sanctis Thebæis.

Prole mater inclita
 Sed fidei dote virgo pudica.
 Quos ut, puerpera
 Parturit hic per tormenta,
 In cœli regia
 Conspicatur cives læta.
 Nam legio Martyrum
 Thebæorum sacra,
 Hæc sanguine rosea
 Compfit solemnita.
 Cumque Maximiani iussa trucid
 Spernerent fortiter pro Christo impia,
 Et diis nollent ferre thura,
 Corporum subeunt dira supplicia.
 Hinc Verena novenis
 Splendet mirifica.
 Tripudiat Victore victrix & Troia.
 Hos inter plurima Gereon cum turba
 Dux præsidet te fovens sancta Colonia.
 Huius sociorumque meritis freta
 Laudum Deo debita refer præconia.
 Cui vox omnigena
 Dulci melodia
 Martyrum pro hac victoria
 Personet in alta nunc (curia) Amen.
 Alleluia.

Sermo de S. Matthia Apostolo.

Dum præclara beati Matthiæ Apostoli
 festivitas per annui cursus revolutionem
 se repræsentat, maximæ iucunditatis gau-
 dia merito nobis multiplicat. Cur enim
 homo detrectet gaudere, cum carnis suæ
 portionem per misericordiam mediatoris
 Dei & hominum cognoscat in cœlo col-
 locari? In hac siquidem die sanctus Mat-
 thias Apostolus carniæ habitationis erga-
 stulo solutus, in cœlestis regiæ aulam
 lætantibus feliciter est susceptus. Hodie

iuxta vocem psalmistæ in pace factus est
 locus eius, & habitatio eius in Sion. De-
 nique, ut Apostolicorum Actuum edocent
 scripta, postquam Iudas pœnam suis sce-
 leribus dignam se suspendendo suscepit,
 ne Apostoli in undenarii imperfectione
 velut decalogi transgressores remanerent,
 Barfaban & Matthiam eligentes in medio
 statuerunt, atque fusa ad Dominum pre-
 ce sortes super eos dederunt.

Legimus in veteri testamento, Ionam
 prophetam, cum mallet fugere, quam
 Ninive subversionem prædicare, ob ma-
 rinæ tempestatis periculum fortis agita-
 tione deprehensum. Quod licet divina
 dispensatione speremus contigisse, non
 tamen trahere convenit in exemplum,
 quod a viris gentilibus constat peractum.
 Ionas vero, qui interpretatur columba,
 quem suo præfiguraret exemplo, Domi-
 nus docet in Evangelio: *Sicut, inquit,
 fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus &
 tribus noctibus; ita erit filius hominis in
 corde terræ.* Sed & in lege summus Sa-
 cerdos sorte quærebatur, sicut de Zacha-
 ria legitur: *Secundum consuetudinem sa-
 cerdotii sorte exiit, ut incensum poneret.*
 Qua in re typice monstrabatur, verum
 sacerdotem semper esse quærendum, do-
 nec ille veniret in carne, qui, ut Apo-
 stulus ait, *non per sanguinem hircorum aut
 vitulorum, sed per proprium sanguinem
 introiit semel in sancta, aterna redem-
 tione inventa.* Et quia Salvator non ve-
 nit legem solvere, sed adimplere, Apo-
 stoli non debuerant subito a mandato ve-
 teris legis discrepare, donec radiante per
 orbem lumine evangelicæ prædicationis
 paullatim evanesceret umbra veritatis: ut
 sicut.

sicut magister sua circumcissione ac legalibus hostiis pro se Deo Patri oblatis veteri legi ac circumcissioni, ita discipuli hac in re finem imponent antiquarum fortium inquisitioni. Hinc est, quod postmodum septem Diaconi nequaquam forte ad opus ministerii leguntur, sed tantum Apostolorum oratione pariter & manuum impositione venerabiliter ordinantur.

Hæc idcirco, dilectissimi! proferre dignum duximus, ne simpliciores quique exemplo Apostolorum ac Prophetarum putent, Deum fortibus hoc in tempore consulendum; cum magos, ariolos, sortilegos sacræ scripturæ auctoritate certissime sciamus esse damnandos. Quamquam & præcedentium Sanctorum sortes merito mundissimæ intelligantur preces, aliquod divinæ clementiæ indicium de re dubia postulantes. Quo fortium genere Matthias electus, Apostolorum collegio est sociatus.

Matthias namque Dei parvus interpretatur. Cum audieris parvum, non corporis quantitatem, sed morum attende qualitatem. Dei parvus intelligitur humilis & quietus; unde & Dominus in Evangelio præcipit dicens: *discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris*. Et alibi: *finite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum*. Hanc vocem hic Dei parvus auditu intelligens, atque actu intellecta perficiens, iure duodenarium superbi apostatæ mutilatum abiectione suæ parvitatæ complevit adiectione, ut per ipsum tunc perficeretur in re, quod olim prædixerat David in spe: *Fiat,*

inquit, habitatio eius, videlicet Iudæ traditoris, deserta, & non sit, qui habitet in ea, & episcopatum eius accipiat alter; quem iste sanctus suscipiens obediendo, honorifice decoravit evangelizando.

Nec vacat a mysterio duodenus Apostolicæ dignitatis ordo; duodenarii etenim summa, quæ tribus ac quatuor invicem multiplicatis succrescit (sive enim tria per quatuor, vel quatuor per tria multiplices, eandem duodenarii formam procreari conspicias) significat fidem sanctæ Trinitatis per voces quatuor Evangelistarum atque eorumdem Apostolorum per latitudinem quadrifidi orbis prædicandam. Possumus & aliud intueri. Nam idem duodenarius, æqualibus suarum partium quantitibus mensus, in X. & VI. fit computatus. Nam duodenarii medietas sunt VI. tertia pars IIII. quarta pars III. sexta pars II. duodecima pars I. Ergo VI. & IIII. & III. & II. & I. XVI. faciunt. Et X. quidem ad decalogi mandata pertinent: senarius vero, qui nullo sui damno minuitur, aut superflua adiectione augetur, sed æqualibus membrorum suorum partibus arithmetica lege perfectus pronuntiatur, perfectam supradicti decalogi significat impletionem. Quam beatus Matthias consecutus talentum sibi a Domino per coapostolos suos creditum non ut servus piger in terra abscondit, sed fidelium corda voce & opere instruendo velut servus prudens cumulare non cessavit. Quapropter ex dominica voce hodierna die promeruit audire: *Euge bone serve & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.*

Q 2

Si

Si iste sanctus, dilectissimi! ideo intrare in gaudium Domini sui potuit, quia super paucis fidelis extitit, summopere nobis est cavendum, ne lucro commissi talenti neglecto, ab æterni regni arceamur ingressu. Qui cum a sancta matre ecclesia in fide sanctæ Trinitatis baptizati sumus, ac eiusdem fidei sacramenta cognovimus, donum intelligentiæ adsecuti sumus, procul dubio talentum a Domino percepimus. Sed hoc in terra abscondimus, si bona, quæ intelligimus, per compassionem proximis non indicamus. At contra de accepto negotio lucrum facimus, si ea, quæ intelligimus, etiam audire nolentibus fideliter intimamus. Digne itaque hodie iste sanctus immenso laudis celebratur præconio, quando Domino suo talentum reportavit cum lucro. Ipse enim inter coapostolos constitutus, audire a Domino meruit: *beati oculi, qui vident, quæ vos videtis*. Hodie multo beatorum cæteris Sanctis cantare feliciter potuit: *Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Dei nostri in monte sancto eius*. Vere felix ac beatus, quia ut idem cecinit propheta: *beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te*.

Quia hic Christi dilectus forte, ut paulo ante prælibavimus, est electus, congruit hoc nomen Christiani vocabuli honore prædictis, & maxime graduum dignitate in ecclesia prælatis, quod fors vel hereditas latine, clerici dicitur græce. Unde dicuntur clerici, qui in sortem Domini delegati, ab omni mundanæ ambitionis actu student esse alieni, ut in domo Domini mereantur fieri heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, ore & corde cantantes illud psalmographi: *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi*.

Igitur dilectissimi! si ad hanc hereditatem prospero successu volumus pervenire, interim in hac convalle lacrymarum boni operis effectu curemus nos exercere. Hodiernæ festivitatis diem in huius sancti veneratione debita cum laude celebremus, ut eius precibus & meritis apud eum iuvenmur, qui mirabilia in Sanctis suis operatur, Iesus Christus Dominus noster: qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat Deus in secula seculorum. Amen.

HERMANNI CONTRACTI

AUGIENSIS MONACHI

OPUSCULA MUSICA.

Ex MS. Biblioth. Vindobonensi &c.

M O N I T U M.

Io. TRITHEMIUS in *chron. Hirsaug. ad an. 1005. & de Script. eccl. n. 321. in recensione operum HERMANNI primo statim loco ponit de musica librum unum.* De

mo-

monochordo librum unum, quos quidem Anonymus Mellicensis de scriptor. eccles. cap. 91. silentio præterit, testatus tamen, HERMANNUM in musica pene modernis omnibus subtiliorem extitisse, & cantilenas plurimas de musica, cantusque de Sanctis satis auctorabiles edidisse; unde palam fit, eum perinde ac in metris concinnandis pro cantu sacro, etiam in musica theoretica & practica excelluisse. De eo generatim HONORIUS Augustodunensis lib. IV. de scriptor. eccl. c. 12. testatur, eum quadam scripsisse, & dulcisonum cantum composuisse. Versus quosdam, quos ad finem adicio; passim reperi in Mss. sub eius nomine; libros autem quos TRITHEMIUS recenset, frustra in bibliothecis Italiæ, Galliæ & Germaniæ quæsiui, alterum tandem, cuius initium ponit TRITHEMIUS l. c. de script. eccles. delitescentem in bibl. civica Viennensi, dum ex ea in bibliothecam cæsaream transferuntur Mss. a me, tunc Viennæ agente, avide descriptum hic edo.

MUSICA CLARISSIMI VIRI HERIMANNI.

In consideranda monochordi positione ea prima speculatio occurrit, quod omnis eius integritas quadruplo, id est bis diapason, comprehenditur: quorum utrumque sesquialtri ac sesquitertii i. e. diapente & diatessaron collatione perficitur. Quare autem non ultra quadruplum extendatur, vel infra sesquitertium coarctetur, hæc est ratio: quod cum diapente & diatessaron unum diapason perficiant; diapason autem quinque tonis & duobus semitonis, diapente vero tribus tonis & semitonio, diatessaron duobus tonis constet & semitonio, diapason autem duplicetur, non erunt deinceps consonantiæ, quæ extensiores sint quadruplo, aut contractiores sesquitertio. Solus, qui has coniungat, tonus, sesquialteri videlicet ac sesquitertii differentia, restat. Ergo in utraque diapason septem voces omnino inter se diversæ: nam nulla earum cum alia perfecte concordat, nisi cum sua octava. Diapason superius,

quia gravibus modulatur vocibus aperte, literis insignitur maioribus, posterius vero causa acuminis, eisdem quidem literis sed acutis notatur formulis. Ubi intuendum non alias atque alias denuo nasci, sed semel natas more septem septimanæ dierum iterum repeti sive innovari. Quare autem non amplius quam septem diversæ sint, non debet mirum videri: eousque enim in definiendis rebus diversitas, quousque diverse desinant videri, requiritur. Ut enim ex multis pauca dicamus, sic grammatica ad octo, isagoge ad quinque, prædicamenta ad decem varietates rediguntur: itemque aliæ in aliis; ita in monochordo elementario quadruplici comprehensio rata proportionum dimensione septem diversarum vocum capax octavo semper in loco eundem tropum sicut eadem soni virtute, ita etiam eadem reddit caractere. Licet autem & in aliis locis tropi rede-

Q 3

ant,

ant, tamen ut voce, ita literarum diffimiles sunt positione.

Inter hæc etiam non otiosa erit speculatio: quare musicæ integritate quadrupla magis quam alia conveniat proportio. Ubi primo omnium diligentius intuenti occurrit, quod ipsius quadrupli genitura statim inter primas omnium numerorum radices i. e. primo & secundo mirabiliter emergit. Unum enim ad duo comparatum duplum atque ideo diapason reddit. Binarius enim per se multiplicatus generat quatuor, cui unum collatum restituit quadruplum, quod est bis diapason. His ergo terminis i. e. I. & IIII. naturaliter includuntur numeri II. & III. qui superparticularibus proportionibus diapente & diatessaron constituent. Duo enim ad tria diapente, tria ad quatuor diatessaron efficiunt. Unum quoque tribus comparatum diapason cum diapente compositum tripla proportionem constituit. Cum ergo diapente ac diatessaron differentia sit tonus, ipseque quamvis a consonantiis exclusus, consonantias tamen iungat, videamus, an ipsius quoque proportio pythagoricis malleis producta in his lateat seminibus.

Ubi primum nobis quædam admiratio de toni qualitate occurrit. Ipse enim consonantiis non indiget; consonantiæ vero ipso constitutæ videantur spaciorem raritatem quasi quadam vastitate sesquialteræ. Quod quomodo sit, cum post de inveniendis singulis vocibus docuerimus, apparebit. Nunc interim, ut eum ad suum hiatum complendum valeant corrigere, omnes suas mensurabiles partes, ut eum efficiant, præparent comportare.

Ergo diapason duas, diapente tres, diatessaron partes exhibet quatuor. Itaque II. III. IIII. in unum collectæ VIII. atque ideo tonum sesquioctava proportionem faciunt. Igitur breviter ac manifeste patet, quod a principali unitatis id sibi merito musica dignitas vendicavit, quod primoralis numerorum natura excellentissimis proportionibus creavit. Id inquam illud est, quod a principali unitatis incipiens positura, ne vacillare possit, in quaternarii finivit quadratura, qui primus omnium duabus nitens medietatibus elementorum foederat conpugnantiam, temporumque contemperat diversitatem, qui etiam musicæ necessarius est quam maxime, quatenus homini ex ea sicut ex quatuor elementis existenti in nullo contraria vel in consonans possit haberi.

Potest etiam adhuc mirum videri, quod sicut in quolibet semine totus simul futuri corporis effectus latet; ita in eo, quod prædiximus, originali consonantiarum semine primum etiam illi, qui in malleorum ponderibus reperti sunt numeri, occultantur. Quos hoc modo quasi ex silice ignem excudemus, si primo multiplicator, id est binarius quaternarium, ternarius vero seipsum multiplicet. Quo facto VI. VIII. XII. inveniuntur. Qui videlicet numeri instar teneri germinis emergentes miro modo, suo quidem semine quantitate numerosiores, sed proportionibus sunt contractiores: in semine quippe, utpote in toto omnes simul musicæ proportionem, id est dupla, tripla, quadrupla, sesquialtera, sesquitercia, sesquioctava senario quoque numero admirabiles inveniuntur, quas isti non nisi binario

nario multiplicati æquiparabunt. Quod qui facere noluerit, hos numeros VI. VIII. X. XII. XVI. XVIII. XXIII. integram videlicet consonantiarum complexionem habebit.

His igitur in sterili consideratione tractatis, quid septenæ voces variæ ad se invicem copulatæ efficiant videamus, prius id, quod quemlibet simplicem movere poterit, solventes, cur cum bis septem quatuordecim reddant, quindecim potius voces habeantur. Hoc quidem numero tantum, non varietate fieri perspicuum est: nam sive susum sive iusum bis septem numeros, relinquitur quintadecima, quæ quia ad mese octava est, æqualis ei & virtute est & caractere. Idipsum etiam in simplici diapason potest prævideri. Septem enim disparibus enumeratis vocibus relinquitur octava, quæ æqualem primæ sonum habet & caracterem.

Hæc hætenus; quod cœpimus exequamur. Igitur quadruplo i. e. bis diapason bis septenas salva ratione XV. complectente voces rursus eadem ad similitudinem elementariæ parentis in quadrichordis resolvetur congeries: quæ cum semel nata quatuor primarum chordarum positione invicem sibi eousque succedere non desinunt, quousque omnis tropus propriis omnium consonantiarum speciebus informari, ac in legalem tam arsis quam thesis terminum possit accipere. Hæc autem ipsorum vocabula sunt quadrichordorum, grave, finale, superius, excellens, quæ quia tam chordarum numero, quam continua successione, nec non etiam tropica institutione solum qua-

ternarium repræsentant, propriam velut filii ad parentum vultus nati generositatem demonstrant. Intuendum tamen, quid pro repetitione IIII. pro naturali vero ratione duo sunt, grave enim & superius, item & finale & excellens unius naturæ sunt. Hoc autem quod aliis pro qualitate vocum grave, nos pro multimoda effectus eius vi ac potentia primum vel principale nominamus: quia quantum ad nomen primatus primum ad ipsum si dextrorsum mensuretur, primus etiam quadrupli passus concludit; quantum vero ad nomen quadrichordi, idem ipsum etiam, si sinistrorsum mensuretur, quod & magis valet solus quartus, primæ partitionis passus complectitur. Primus enim vacuus, secundus diapason, tertius diapente, quartus diatessaron, id est omnium quadrichordorum & troporum, sicut tertius omnium pentachordorum fontem mirabiliter elicit. Nam horum alter omnes diatessaron, alter omnes diapente species naturali genitura producit. Hinc etiam colligitur, non esse naturaliter plures quam quatuor tropos, quos primum, ut dictum est, quadrupli quartus passus includit, quamvis unusquisque eorum maiorum consilio in duos divisus sit, quatenus gravia gravibus, acuta convenire valeant acutis. Unde etiam factum est, ut, qui quatuor sunt in natura, octo computentur ex numero. Est igitur talis ipsorum quadrichordorum positio, ut quia tria-quatuor inter voces sunt spatia, primum & tertium tono, medium occupetur semitonio; sicque duo in extremitatibus toni quatuor, medium vero semitonium duorum sit distantia troporum.

Illud

Illud quoque sciendum, quod cum in uno diapason septem diversæ sunt voces, nonnisi duo quadrichorda efficiant; septenarius vero unam, ut cunctis liquet, medietatem possideat, necesse est duo quadrichorda ipsa una medietate contineri, quod Græci synapen, (συναπην) nos coniunctionem possumus dicere, ut videlicet superioris sit quarta vel acutissima, posterioris vero prima vel gravissima: quam medietatis rationem pro literarum positione solum D sorte ordinis exequentiam obtinuit. Quo loco quidam enchiridis musicæ auctor non mediocriter erravit, qui ipsa bina septenarium vocum quadrichorda duabus contra naturam medietatibus separans ipsius medietatis tropum, quod impossibile est, duplicavit; & ita pro duorum naturali positione tonorum continuum tritonum incurrit; sicque totius monochordi structuram regulari eius ordine disturbato destruxit, & tam eam, quæ est secundum antiquos atque modernos, quam eam, quæ est secundum ipsius naturæ auctoritatem, harmoniæ speculationem confudit. Sicut enim omnibus illud opusculum legentibus manifestum esse poterit, nulla, quam vel usus habet, vel naturæ constantia exposcit, in eius descriptione invenitur specierum constitutio, nulla troporum dispositio, nulla rata vel plenaria principalium chordarum operatio, nullus in agnitione modorum consequens ordo. Quippe ubi nulla eiusdem dispositionis chorda in octava eadem esse reperitur, quod tamen quia oporteat, & unanimi omnium assertionem, & insuperabili naturæ veritate comprobatur. Cum enim

propter significandam æquisonantiam omne diapason a qua incipit, in eadem littera terminari debeat, quale est in hac, qua de agitur descriptione, quod cum A cecineris, in octavo loco secundum ipsum G id est tetrardus respondeat: cum B id est deuterum dixeris, in octavo A id est protus occurrat. Et ut breviter perstringamus, quamcunque fustum vel iustum chordam incœperis, eius similem non in octava, quod oportet, sed in nona potius regione invenias. Hoc itaque, quia locus obtulit, ideo redarguimus, ne quisquam simplex dum aliam ibi, aliam in aliis institutionem intenderit, de omnibus incertus reddatur.

Adhuc & illud in quadrichordorum speculatione scire oportet, quod cum in multis communia, in hoc privata & propria possident officia, quod primum & quartum sibi in extremitatibus opposita, alterum necessario gravissimum melodiæ descensum, alterum altissimum ascensum, duorum vero mediorum alterum cantilenæ exitum, alterum una excepta omnium continet initia differentiarum. Ubi illud non prætereundum videtur, quod quemadmodum discipulus non est super magistrum, ita nulla subiugalis differentia vel super magistrum vel cum ipso, sed semper inferius locum accipit. Omnis enim autenticus protus, deuterum quinto a finali loco, omnis autem subiugalis subtus in secunda vel tertia chorda differentiam collocat.

Quæritur etiam, quare cum quatuor tantum sint quadrichorda, tam subiugalis, quam autentici tria possideant. Quod facile considerata processionis eorum ratione

tione solvitur. Nam cum omnis autentus a propria finali incipiens propria diapason specie per superiores in suam transeat excellentem, omnis quoque subiugalis a sua gravi per finales in suos ascendat superiores, necesse est, ut duo extrema semel, duo vero media, quia dupliciter sunt pervia, bis numerentur. Quæ ex re quoque colligitur, quod graves & superiores subiugales, finales vero & excellentes includunt autenticos, suntque subiugaliū extremitates graves & superiores, finales mediæ, autenticorum vero extremitates finales & excellentes superiores mediæ. Quæ autem principalium, finalium, superiorum, excellentium sunt officia, iam diximus, & adhuc dicemus.

Interim quasi segnibus non est delasandum, sed quæ in monochordo quadrichorda bifariam fiunt, quæ eorum differentia sit, videndum. Ea quidem quæ dextrorsum numerantur, & de quibus iam aliqua diximus, troporum constitutiva dici possunt, habentque, ut dictum est, tonum in extremitatibus, semitonium in medio, bis synaphen in d. bis diezeuxin inter G. & a. Ea vero quæ sinistrorsum computantur, ad mensuræ rationem pertinent, habentque post duos tonos semitonium, id est in ultimo bis synaphen in E. bis diezeuxin inter a. & b. includunt, ista inter a. & b. excludunt, tonosque, quos illa inter g. & a. excludunt, ista inter g. & a. includunt. Illa per tonum, semitonium & tonum, ista per tonum, tonum & semitonium numerantur. Illa a gravibus in acutas, ista ab acutis transeunt in gra-

ves. Illæ five a gravi five ab acuta voce incipiant, æqualem sibi positionem defendunt; ista vero ab acutis transeunt in graves. Illa five a gravi five ab acuta voce incipiant, æqualem sibi positionem defendunt, ista vero ab acutis tono, tono & semitonio, a gravibus vero conversim semitonio, tono & tono, diversam videlicet positionem sortiuntur. Quorum quadrichordorum ad mensuram videlicet pertinentium nomina, quia a multis dicta sunt, supersedemus dicere.

Sufficiat igitur hæc nos de uniformibus vel tropicis quadrichordis dixisse, quæ fortasse diligentioribus ad maiora investiganda viam fecerunt. Nunc qualiter ex eo, quod principale diximus omnium quadrichordorum, id est diatessaron, specierum tam ordo quam proprietas oriatur, diligenter inquiramus. Quod ut apertius fiat, duorum quadrichordorum, id est quatuor troporum bis positorum, voces pro sorte ordinis propriis denotemus literis, una in medio propter prædictam medietatis rationem bis numerata, non mensurata. Sunt igitur hæc graves five principales A. B. C. D. finales hæc D. E. F. G. Est igitur necessario prima species diatessaron A. D. constans tono, semitonio, tono, propriis comprehensa literis. Secunda B. E. constans semitonio, tono, tono, propriis inde hinc conclusa literis. Tertia C. F. constans tono, tono, semitonio, suis utrinque munita literis. Quarta D. G. in positione prima, in constitutione & potestate quarta, regulariter propriis literis septena vocum discrimina determinat hoc modo.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

R

Pri-

Prima diateffaron species constat ex prima gravi, & ex prima finali A. D. Secunda ex secunda gravi & secunda finali B. E. Tertia ex tertia gravi, & tertia finali C. F. Quarta ex quarta gravi & quarta finali D. G.

Videsne quæso, ut principalis quadrichordi genitura omnes diateffaron species propriis comprehensas literis procreet; nihilque desit, nihil exuberet? In qua descriptione illud est notandum, quod principio & fine principalitas vel proprietas specierum continetur: nam interpositæ voces ex caritate subserviunt. Quare autem in extremitatibus specierum duæ diversæ sunt literæ, non mirum videatur. Nam cum nulla prædictarum vocum cum alia concordet, quamvis quarto loco eadem positio & ideo idem tropus redeat, tamen quia non æqualem vocem, idcirco nec eandem repræsentat literam. Quæ videlicet tam vocis, quam literæ æqualitas soli diapason, ut post liquebit, reservatur. Igitur secundum numerum septenarium vocum concordat, prima vox cum quarta, secunda cum quinta, tertia cum sexta, quarta cum septima. At vero secundum troporum in quarto vel quinto loco reditum concordat prima cum prima, secunda cum secunda, tertia cum tertia, quarta cum quarta: secundum positionem dico, non secundum vocem.

Sciendum quoque est, quod quasi quædam diateffaron species F. & G. inveniuntur, sed quia inter legales constitutiones locum non habet, repudiatur, ipsæque inter se nec acuuntur, nec gravantur, unde etiam cuiusdam intervallum ex eisdem statuentis error convincitur. Pos-

sumus quoque in harum constitutione specierum naturæ virtutem potestatemque mirari. Nam si eas in sequens quadrichordum, quod tertius & ideo diapenticus quadrupli passus invenit, transponamus, erit prima D. G. ratione perversa. Nam quamvis D. propter communionem possit esse prima, tamen G. numero septima tropice quarta, nunquam potest esse prima. Secunda ab E. quæ est deuteri incipiens, in a, quæ est protæ, desinit. Tertia ibi, si natura inspicitur, nulla est. Quarta a G. quæ est tetrardi inchoans, in c. quæ est triti, terminatur. Sed cum hæc confusio, si per ordinem numerentur, oriatur, quantum ille deliquit, qui solas formas non solum naturalium constitutionum intuens causas, D. G. primam, E. a. secundam, tertiam G. c. nimis incaute definiunt, solam cæterum primam, id est a. d. recte ponens, sed sibi ipsi contrarius, qui prius D. G. primam posuit. Quod ideo tam isti, quam omnibus musicis evenit, quia in positione primæ nulla quartæ consideratio est.

His ita se habentibus sciendum est, quod si quis ea, quæ dicta sunt, in secundo diapason facere tentaverit, non aliam genituram diateffaron nasci, sed eam, quæ iam dicta est, repeti videbit, & quod in gravibus vel principalibus factum est, in superioribus, qui eiusdem naturæ sunt, efficere valebit. Sicque colligitur, quatuor esse primas A. D. a. d. quatuor secundas B. E. b. e. quatuor tertias C. F. c. f. quatuor quartas D. G. d. g.

Cum igitur, sicut iam sæpe dictum est, quartus quadrupli passus quatuor vocum capax,

capax, & quatuor troporum ordinem, quatuor quoque diatessaron species progeneret, videamus quoque de diapente speciebus, an & ipsæ de suo, hoc est tertio quadrupli passu, naturaliter orientes & ordinabiliter præcedentes, sicut diatessaron species in finalibus, ita ipsæ disponi detrectent in gravibus. Ubi primo sciendum est, quod sicut diatessaron species per graves & finales, ita diapente species per finales conficiuntur, & superiores. Est igitur prima D. a. constans tono, semitonio, tono, & propriis ex utraque clausa literis. Secunda E. b. constans, semitonio, tono, tono, tono, & suis ex utraque parte nitens literis. Tertia F. c. constans tono, tono, tono, semitonio, & propriis hinc inde munita literis. Quarta G. d. constans tono, tono, semitonio, tono, & propriis literis tam se ipsam quam utrumque finiens quadrichordum. Quas ut manifestiores reddamus, aliis eas verbis replicemus. Prima D. a. constat ex prima finali & ex prima superiori. Secunda E. b. ex secunda finali, & ex secunda superiori. Tertia F. c. ex tertia finali & ex tertia superiori. Quarta G. d. ex quarta finali, & ex quarta superiori. Quæ si vicissim ad graves transponantur, occurrit prima A. E. naturali quidem positione tonorum dico & semitoniorum, sed non ex duabus primis duorum quadrichordorum constans vocibus, neque eodem tropo, quo incipitur, finitur; sed hinc prima gravium, inde secunda finalium, atque ideo hinc proprio tropo inde alieno, hoc est deuterio, finitur. Secunda B. F. quæ deinceps non esse diapente species demonstrabitur. Tertia C. G. si

tertia dici potest, ubi prima deviat, secunda omnino non est; non tamen ipsa ex duabus tertiis duorum quadrichordorum vocibus, sed hinc tertia gravium, inde quarta finalium, atque ideo dissimilibus tropis, trito scilicet constans & tetrardo. Quarta iam sola perfecta occurrat, id est D. A. excepto quod hæc non quarto, sed primo ordini deputatur. Nonne ergo attendis, quod vicissim & diatessaron in finalibus, & diapente species violenter requirantur in gravibus? Ergo quod constitutio repudiat, forma tantum, si r græcum apponatur, synemmenon quoque fieri potest, ut sit quasi prima r. A. B. C. D. secunda A. B. C. D. E. tertia B. C. D. E. F. quarta C. D. E. F. G.

Nunc etiam de diapason speciebus videamus. Superius dictum est, quod duo septena vocum discrimina quatuor reddunt quadrichorda, quæ omnia secundum uniformem troporum successionem sunt æqualia, secundum institutionem vero specierum diapente & diatessaron primum tertio, secundum æquale est quarto. Unde necesse est, ut cum superiores gravium, excellentes octavæ sint finalium, quatuor diapason species inceptæ, a gravibus finiantur in superioribus, eademque repetitæ a finalibus terminentur in excellentibus. Erit igitur prima A. a. ex prima gravi & ex prima superiori. Secunda B. b. ex secunda gravi & ex secunda superiori, tertia C. c. ex tertia gravi, & ex tertia superiori. Quarta D. d. ex quarta gravi, & ex quarta superiori. Item prima propter prædictam communionis causam D. d. ex prima finali, &

R 2

pri-

prima excellenti. Secunda E. e. ex secunda finali & ex secunda excellenti. Tertia F. f. ex tertia finali, & ex tertia excellenti. Quarta G. g. ex quarta finali & ex quarta excellenti. Quid quæso iocundius, quid certius erit, quam omnes prædictas species diapason, diapente, diatessaron a suo ordine non deviare; sed omnes primas in primis literis quadrichordorum, in secundis secundas, in tertiis tertias, in quartis quartas contineri?

Restat adhuc una vox, sed cur, postea patebit; nunc interim de tropis videamus. Tropus est inter unumquodque diapason multarum vocum ratis effecta intervallis apta in unum corpus modulatio. Tropi autem sunt quatuor in natura; sed sicut prædictum est, propter specialitatem acuminis & gravitatis subdividuntur in quatuor. Sunt ergo simul octo: quorum quatuor autentici, id est auctores, quatuor plagæ, id est laterales vel subiugales sunt. Vocantur ita secundum veteres Dorius, Phrygius, Lidius, Mixolidius; subiugales vero ita hypodorius, hypophrygius, hypolidius, hypomixolidius. Autentici quia finalibus concluduntur & excellentibus, his pro litterarum positione vocantur nominibus D. E. F. G. d. e. f. g. subiugales vero, quia gravibus connectuntur & superioribus, & ipsi ista a literis trahunt vocabula A. B. C. D. a. b. c. d. Vocantur etiam autentici & ab ordine protus, deuterus, tritus, tetrardus. Sed hoc secundum monochordi positionem fit, non secundum dignitatem. Nam unusquisque eorum authenticus est; hoc est auctor sive magister. Protus tono a deuterio, sed ipse semitonio a trito, qui item tono distat a tetrardo.

Nunc quod hucusque longo tractum est sermone, hoc compendio terminemus; ut unumquemque tropum suis principalibus literis, propriis etiam omnium consonantiarum speciebus informemus: quatinus proto omne primum, deuterio omne secundum, trito omne tertium, tetrardo omne suscipiente quartum, nil otiosum, nil superfluum relinquatur. Protus cum suo subiugali, quia primi sunt, necessario omnia quæ prima sunt requirunt; primas videlicet in omnibus quadrichordis literas, quæ sunt A. D. a. d. primas species diapason, quæ sunt A. a. D. d. primam speciem diapente, quæ est D. a. primam speciem diatessaron quæ est A. D. Quæ generalis institutio utrique nunc secundum suam proprietatem specialiter subdividatur. Ex quatuor prædictis literis authenticus tres sibi vendicat, id est D. a. d. & est diapason D. d. in quarum una altissime, quantum ad legem, ascendit, in altera finit; in a. media *seculorum amen* canit. Habet diapente D. a. diatessaron a. d. in superioribus. Quomodo hæc consent species, superius petendum est. Subiugalis vero similiter tribus formatur literis A. D. a. & est diapason A. a. id est acutissimum & gravissimum. D. vero media finit eum cum magistro: cum quo etiam diapente communitur; diatessaron id ipsum quod magister accipit in gravibus. Quomodo ergo protus cum suis tantummodo principalibus informatus est literis, sic & cæteri omnes secundum ordinem.

Deuterus cum suo subiugali, quia secundi sunt, necessario omnia, quæ secundum-

cunda sunt, exigunt: secundas videlicet in omnibus quadrichordis literas quæ sunt B. E. b. e. secundas species diapason B. b. E. e. secundam speciem diapente E. b. secundam speciem diatessaron quæ est B. E. Hæc generalis institutio ita utrique specialiter subdividitur. Ex quatuor prædictis literis tres sibi autenticus vindicat id est E. b. & est E. e. diapason, id est eius acutissimum & gravissimum, b. vero media *seculorum amen* propter imperfectionem semitonii transfert in c. Habet diapente E. b. diatessaron b. e. in superioribus. Subiugalis vero eius similiter tribus formatur literis id est B. E. b. & est diapason B. b. id est eius acutissimum & gravissimum, E. vero media finit eum cum magistro, cum quo etiam diapente communitur, diatessaron vero possidet in gravibus.

Tritus cum suo subiugali, quia tertii sunt, necessario omnia quæ tertia sunt exposcunt: tertias videlicet in omnibus quadrichordis literas, quæ sunt C. F. c. f. tertias diapason species, quæ sunt C. c. F. f. tertiam speciem diapente, quæ est F. c. tertiam speciem diatessaron quæ est C. F. Hæc generalis institutio ita utrique subdividitur. Ex quatuor prædictis literis tribus autenticus dominatur id est F. c. f. & est F. f. diapason, id est eius acutissimum & gravissimum, c. vero media per *seculorum amen* est officiosa. Habet diapente F. c. diatessaron c. f. in superioribus. Subiugalis vero similiter tribus constituitur literis, quæ sunt C. F. c. & est C. c. diapason, id est eius acutissimum & gravissimum, F. vero media finit

eum cum magistro, cum quo etiam diapente communitur, diatessaron vero suscipit in gravibus.

Tetrardus cum suo subiugali (quia quarti sunt) necessario omnia, quæ quarta sunt, requirit: quartas videlicet in omnibus quadrichordis literas, quæ sunt D. G. d. g. quartas diapason species, quæ sunt D. & G. g. quartam diapente speciem, quæ est G. d. quartam quoque diatessaron speciem, quæ est D. G. Hæc generalis institutio ita illis subdividitur. Ex quatuor prædictis literis tres sibi sumit autenticus, id est G. d. g. & est G. g. diapason, id est, eius acutissimum & gravissimum, D. vero media *seculorum amen*. continet. Habet diapente G. d. diatessaron d. g. in superioribus. Subiugalis eius similiter tribus disponitur literis, quæ sunt D. G. d. & est D. d. diapason, id est, eius acutissimum & gravissimum. G. vero media finit eum cum magistro: cum quo etiam diapente communitur, diatessaron vero collocat in gravibus. Ecce omnes ordinatim expensæ cum tropis etiam literæ finitæ sunt.

Restat, ut supradictum est, vox una, id est, a, superacuta, cuius hæc secundum mensuram est ratio, quod in ea primus quadrupli passus sicut in media a. secundus finitur. Secundum distributionem vero literarum, cum omnis tropus supra diapason aliquam vocem licentia accipiat, etiam & ipsam, id est a. tetrardus, qui ei proximus est, iure licentiæ obtinebit. Quam rationem Ptolomæus non intuens, nec prædictam D. duplici-
 R 3

co

co & coniunctionem quadrichordorum posita tam subiugalem tetrardi, quam etiam protum informare debeat expensis quatuor autenticis, & tribus subiugalibus, cum secundum eum tetrardo subiugalis deesset, & omnibus ad invicem comparatis ipsum a. superesset, octavum tonum per a. quod est mese, & per prædictum a. id est nete hyperboleon disposuit multipliciter delinquens: quia & dispositis rite tribus subiugalibus, quartum quarto loco subtraxit, & eundem post omnes finales ponens discipulum magistro superposuit, & ideo hypomixolydium vocavit, cum reliqui recte a subiectione vocabula tenerent. Postremo, quod est absurdissimum, cum eius dispositio ab a. in a. consistat, non aliam quam hypodoricam positionem, de qua etiam prædictum est, incurrit. Nulla enim alia positio est a mese ad nete hyperboleon, quam quæ est a proslambanomenon ad mese, & ideo ipsa lege naturæ utrimque hypodorica est. Est enim a. diapason, id est acutissimum & gravissimum; media vero D. quæ item non alius tropi finalis, quam proti sui que subiugalis esse poterit. Item

E. F. quæ deuteri sunt & triti, non erunt mediæ inter A. & a. ideo nec finales. Quid ergo? Quia discipulus est tetrardi, fortasse finit magistri literam, id est G. sortitur mediam, & ideo finalem, sed G. non est media inter A. & a. ergo nec finalis. Amplius. Omnis subiugalis a sua gravi propria diatessaron specie ad finalem suum, a finali vero eadem diapente specie qua & magister ascendit. Ergo si G. inter A. & a. media vel finalis erit, oportet ut infra se diatessaron & supra diapente habeat. Sed G. infra bis diatessaron, supra tonum habet, non est ergo subiugalis. Age ergo, sit authenticus quintus ab A. in a. sed omnis authenticus habet aliquam mediam ex his literis a. b. c. d. & inter A. & a. media est D. sed hæc ostensa est esse proti eiusque subiugalis. Non est igitur hic aliquis novus tropus, sed hypodorus repetitur. Dicatur ergo huic Ptolomaico tropo: quia super magistrum esse voluisti, tam tuum, quam magistri ius perdidisti. Sit ergo pro te octavus tonus a D. in d. mediante G. Placet igitur omnes tropicas repetere institutiones, & brevissima sententia facere manifestiores.

Hypodorus disponitur ab A. in a. Mediatur & finitur D.

Hypophrygius constituitur a B. in b. Mediatur & finitur E.

Hypolidius constituitur a c. in c. Mediatur & finitur F.

Hypomixolidius ordinatur a D. in d. Mediatur & finitur G.

A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	b.	c.	d.
Extremitas			ma.	Mediæ,			Extre-			ma.
graviffi-			quæ & fi-			mitas acutiffi-				
Graves.			Finales.			Superiores.				

Hic

Hic notandum, quod omnis subiugalis in quarto, omnis autem autenticus, ut post patebit, in quinto loco mediam sortitur, quod non est mirum. Nam quartus quadrupli passus, a quo subiugales oriuntur, quatuor; tertius autem, a quo autentici procedunt, quinque voces includit. Unde cum unaquæque ex quatuor gravibus sua in quatuor finalibus pro media vel finali suam octavam in quatuor su-

perioribus acceperit, recte quatuor subiugales per graves finales superiores gravati, mediati, exaltati dispositionem suam terminaverunt. Ubi hoc vigilanter intuendum est, quod si subiugalis quartus socios suos quarto loco non sequeretur, G. quoque sola ex mediis medietate privaretur. Nunc his non inutiliter inspectis de autenticis similia faciamus.

Dorius disponitur a D. in d. Mediatur & initiatur in a.
Phrygius construitur ab E. in e. Mediatur, sed non initiatur in ♯
Lidius ordinatur ab F. in f. Mediatur & initiatur in c.
Mixolidius modulatur a G. in g. Mediatur & initiatur in D.

D.	E.	F.	G.	a.	♯	c.	d.	e.	f.	g.
Extremitas				Mediæ, in quibus			Extremitas altissimi			
gravissima, in qua &				& initia differ			entiarum. ma, in qua altissimus			

Sicut subiugales superius principio, medio, fine propriis & principalibus chordis ideoque & literis informati tria prima quadrichorda, id est grave, finale, superius occupaverunt, excellens vero reliquerunt; simili modo autentici propriis & principalibus chordis & literis instituti tria sequentia, id est, finale, superius, excellens possederunt, grave vero dimiserunt. Et notandum, quod omnia extremitatem, duo tantum quadrichorda obtinent medietatem, hæc autem sunt finale & superius. Sciendum

quoque est vigilantissime, quod non secundum quorundam opinionem ideo autentici vocantur, quod tria suprema occupantes quadrichorda per acumen se extollere poterunt: cum si in hac re ad vocem intendatur, etiam in gravibus idem ipsi haberi possint; sed ideo, quia in medietate, quæ principalitatem obtinent, primi primordiale troporum positionem cum ipsis primis literis, in extremitatibus vero secundam troporum positionem five repetitionem cum ipsis literis secundis habent. Primæ enim literæ sunt A.

B. C.

B. C. D. secundæ vero d. e. f. g. Subiugales vero inde dicuntur, quod in medietatis suæ principalitate secundas literas, id est, D. E. F. G. in extremitatibus primas sortiuntur, id est A. B. C. D.

Quodsi aliquis argutius occurrens dicat, cum similis sit quadrichordorum vel troporum positio, non multum curandum, quas literas quodlibet accipiat quadrichordum, & nos idipsum fatemur, dummodo utrumque diapason similibus notetur literis. Nam cum duo septena vocum discrimina quatuor, ut dictum est, reddant quadrichorda, quælibet vox in

duabus prioribus suum diapason, quod est octava vel æquisonantia, in duabus sequentibus simili requirit licentia. Quapropter si prædictis siue aliis duo diapason notentur literis, nihil præfatæ poterit obesse rationi, sed quæcunque primæ proponentur, autenticis ad medietates, sublugalibus devenient ad extremitates; & quæ secundæ, subiugalibus ad medietates, autenticis provenient ad extremitates. Sit ergo propositum primas, literas H. I. K. L. Secundas L. M. N. O. haberi, has ergo in quatuor disponamus quadrichordis.

Graves.							Finales.							Superiores.							Excellentes.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
H.	I.	K.	L.	M.	N.	O.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												</

Videsne quæso, quod literarum mutatio nihil prædictam autenticorum & subiugaliū rationem mutet; sed quæ pro primis habitæ sunt, autenticorum, quæ pro secundis, subiugaliū teneant medietatem. Ex his omnibus etiam errasse illos colligitur, qui nullam vocum vel quadrichordorum differentiam facientes eadem fere ubique in quintis locis signa ponunt: cum indubitanter verum sit, quod nullus sonus cum suo quinto perfecte concordat.

Non abs re est etiam illud considerare: cum quatuor tropica sint quadrichorda, & post graves aliud altius ascendit: quare solum tertium superius vocetur? cum ei adhuc aliud, id est excellens superius sit. Sciendum est ergo hoc, cum secundum positionem, tum etiam secun-

dum dignitatem fieri, quod etiam comparativum nomen ostendit. Nam cum duo sint media, finale & superius, finali superius tam dignitate quam positione altius ascendit. De positione nihil attinet dicere; de dignitate, unde & maxime nomen accepit, illud dicendum est, quod ei soli ex mediis primordialis troporum positio cum ipsis primis literis forte cecidit. Unde & ex eo, sicut supra dictum est, autentici principalitatem, sicut & sequenti medio, cui secunda troporum positio cum secundis literis contigit, suam subiugales accipiant dignitatem. Excellent non de maiori dignitate, sed de acutissima vocis qualitate nomen accepit, quod etiam positivum nomen ostendit. Cui cum finale tam positione quam literis

ris sit æquale, quæri potest, quare illi potius quam isti fines cantionum deputati sint. Ad quod dicendum: quia prior est intensio, quam remissio, & cuiuslibet operis processus intensio, finis vero quærit remissionem. Unde & cantilenæ post excellentium intensio in inferioribus finem requirunt vel remissionem, ideoque & finales dicuntur.

In quo loco quæri potest, quare autentici per tria quadrichorda ascendent, & per eadem descendentes requiescant; subiugales vero similiter quoque per tria ascendentes non per tria descendant, sed in media via, id est, in finalibus subsistant. Quod ita solvitur. Congruum est, ut duo principalia officia, id est, *seculorum amen* & fines in principalitate duarum medietatum teneantur: ut sicut semel in primaria medietate *seculorum amen*; ita in secundaria simul omnes fines suos possideant. Quia ergo nobis propositum est, quæcunque idonea suggerit speculatio, ad dilucidandas multiplices monochordi obscuritates in hoc opusculum quasi in unum fasciculum conferre, nolumus & illud esse occultum, quare tam hypomixolidius, quam Dorianus inter D. & d. dispositionem accipiat. Potest enim mirum videri, quomodo in una eademque regione duo diversi efficiantur modi. Quod hac solvitur ratione. Cum quatuordecim voces ex quatuor reddantur quadrichordis, necesse est, eas secundum paris numeri naturam duas medietates, quæ & prædictam diezeugmen

faciunt, habere. Hæ sunt autem G. & A. quarum una subiugali medietates vel fines terminat, altera authenticorum medietates inchoat. Unde necesse est, ut ea, quæ quarto loco subiugales secundum medietates terminat, tetrardi, eiusque subiugalis, qui quarti sunt, propria sint, id est G. illa vero quæ authenticos secundum medietates inchoat, solius proxi propria sint id est A. Hæ igitur duæ medietates inter unum diapason duos diversos, de quibus agitur, modos hac ratione conficiunt. Protus dispositus a D. in d. mediam habet A. finalem D. Ergo per cola & commata finemque has suas proprias sæpius frequentans literas, proprias quoque diatessaron & diapente species, quæ sunt A. D. & D. a. in cantando recognoscens hypomixolidio omnino dissimilis erit. Item propter sæpe dictam septenarum vocum medietatem, quæ sicut duo quadrichorda connectit, ita etiam duorum dispositionem troporum accipit, hypomixolidius quoque a D. in d. dispositus mediam habet G. ad quam & ipse per cola commata finem sæpius intensus sive remissus recurrens, proprias quoque diatessaron & diapente, quæ sunt D. G. & G. d. frequentans, proto omnino contrarius efficitur.

His cognitis non est scitu ignobile, etiam indifferentes troporum positiones cognoscere. In qua descriptione quod octo specialiter hæc quatuor generaliter accipiunt hoc modo:

Protus disponitur ab A. in D. mediatur in D. & a.
 Deuterus construatur a B. in e. mediatur in E. & ♯
 Tritus ordinatur a C. & f. mediatur F. & c.
 Tetrardus modulatur a D. in g. mediatur G. & d.

Ut ergo omnia priora fiant manifestiora, omnium troporum singillatim dispositionem sternamus hoc modo:

Hypodorius.	D i a p a f o n .									
	Diateffaron.					Diapente.				
	r.	A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	
	D i a p e n t e .									

Hypophrygius.	D i a p a f o n .									
	Diateffaron.					Diapente.				
	A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	♯	
	D i a p e n t e .									

Hypolidius.	D i a p a f o n .									
	Diateffaron.					Diapente.				
	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	♯	c.	
	D i a p e n t e .									

Hypomixolidius.	D i a p a f o n .									
	Diateffaron.					Diapente.				
	C.	D.	E.	F.	G.	a.	♯	c.	d.	
	D i a p e n t e .									

Dorius.	D i a p a f o n .									
	Diapente.					Diateffaron.				
	D.	E.	F.	G.	a.	♯	c.	d.		

Phrygius.	D i a p a f o n .									
	Diapente.					Diateffaron.				
	E.	F.	G.	a.	♯	c.	d.	e		

Lidius.	D i a p a f o n .									
	Diapente.					Diateffaron.				
	F.	G.	a.	♯	c.	d.	e.	f.		

Mixolidius.	D i a p a f o n .									
	Diapente.					Diateffaron.				
	G.	a.	♯	c.	d.	e.	f.	g.		

Nunc

Nunc quod ad hunc locum dicendum distuli, magis apparet: quare videlicet mediæ dicantur; ob hoc scilicet, quod unusquisque tropus proprio diapason conclusus, unam accipit mediam, quæ in subiugalibus diatessaron a gravibus, diapente ab acutis, in autenticis vero diatessaron ab acutis, diapente accipiat a gravibus. Igitur quia septem diversæ voces octo tropos omnino inter se diversos efficiunt, colligi potest, quod septem per se multiplicati, id est, septies septem, quadraginta novem vocum discrimina positione diversa reddunt hoc modo:

A. B. C. D. E. F. G. a.	In præcedenti figura diligentissime disposita etiam minus intelligentibus patet, quibus diapason, diapente, diatessaron speciebus omnis tropus consistat: quod autenticos finales, & excellentes, subiugales vero graves includant, & superiores: quod autenticos finales & superiores, subiugales vero graves, finales superiores deprimant, medient, exaltent: quod subiugales primum diatessaron, dein diapente; autentici vero primum diapente, postea vero habeant diatessaron: quod autenticis regulariter in graves, subiugalibus similiter non sit transitus in excellentes: quod autentici subiugalibus per diapente in finalibus, subiugales vero autenticis per diatessaron communicent in superioribus: quod diapente in gravibus, diatessaron vero in finalibus formis tantum non legitima institutione
B. C. D. E. F. G. a. ♯.	
C. D. E. F. G. a. ♯ c.	
D. E. F. G. a. ♯ c. d.	
E. F. G. a. ♯ c. d. e.	
F. G. a. ♯ c. d. e. f.	
G. a. ♯ c. d. e. f. g.	

inveniat: quod tres diversæ species diatessaron, quatuor diapente, octo vero constituent diapason propter octo troporum qualitates: octava quippe species inter unum idemque diapason, quo & protus disponitur, sed diversa medietate diversis quoque diapente & diatessaron speciebus distincta, quod & superius plenius dictum est, quod D. sola inter omnes chordas biformis sit; hoc est, quia quarta gravium & prima est finalium; & quia secundum id, quod quarta quartam diatessaron speciem in positione primæ repræsentet, similiter acutum d. quarta est superiorum & prima excellentium, secundum id quod prima primas iterum diatessaron & diapente species unam claudit, alteram inchoat, secundum id quod quarta iterum quartam diatessaron speciem repræsentat, secundum id, quod prima protum quantum ad legem altissimo ascensu, secundum id quod quarta quartum etiam subiugalem cum proto, tetrardum vero quartum autenticum per *saeculorum amen* incipit. Et ut manifestius dicamus, in nomine primæ & quartæ primum autenticum, & quartum subiugale hinc per gravissimum deprimat descensum, proto adhuc specialiter in ea finem habente, inde eosdem per altissimum elevat ascensum, tetrardo adhuc in ea *saeculorum amen* specialiter modulante. Hæc ideo breviter sunt recapitulata, ut uno intuitu lectoris oculis ingesta, promtiori, & tenaciori capiantur memoria.

Oportet autem nos scire, quod omnis musicæ rationis ad hoc spectat intentio, ut
S 2 can-

cantilenæ rationabiliter componendæ, regulariter iudicandæ, decenter modulandæ scientia comparetur: quorum trium cui facultas affuerit, is demum musicus recte dicendus erit. Cæterum non parvi habendus est, qui nesciens componere, competenter novit iudicare. Porro tertio, hoc est, modulandi immo ululandi studio cæcum cantorum vulgus occupatur, nullius rationi cedens, nullius sententiæ acquiescens; illud etiam non quasi proverbium, sed quasi legibus indictum frequentans, verbum neuma quasi nemo, cum græco eloquio neuma quasi noeumane, id est flatus ascendens dicatur. Flatus vero duas habet partes, id est arsin & thesin, hoc est elevationem & depositionem. Sed a meliori, id est, elevatione neuma dicitur, ut moneamus in cantilenæ dulcedine, quia flatu ab inferioribus ad superiora sonum impellente conficitur, ut cor de terrenis ad cœlestia levemus. Alioquin in vanum cantat, cuius mens voci non concordat. Aut ergo isti errant, aut divina sapientia, quæ quia apud se sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, etiam huius artis inspirata notitia sapienter sibi voluit cantari. Sed quomodo sapienter cantant, qui nihil de prædictis sciunt, qui tropum tro-

po permutantes confundunt, qui solam altisonantiam laudant? In hoc tamen iusto iudicio asino inferiores & imperitiores, qui & multo altius resonat, & nunquam rudium mugitu vel alia qualibet voce mutabit. O infanam hominum miseriam! Nemo quippe in grammatica, quæ ad placitum constat, vitium patitur; in musica vero, quæ est omnino naturalis, omnes fere non solum vitia non corrigunt, sed etiam defendunt.

Haftenus his plus iusto verbosius immoratus sum, dum me horum piget pudetque. Nunc te convenio, qui hoc delectaris studio, te hortor, tibi suadeo, ut iam dicta, & deinceps dicenda tam manus quam vocis comprehendas exercitio. Maxime tamen troporum tibi curæ sit agnitio, propter quos fere omnis musicæ laborat intentio. Ad quam rem multum proderit, si quis proprias cuiusque diapente & diatessaron species tam monochordi, quam vivæ vocis usu memoriæ inculcaverit. Non enim quemvis audiens tropum, quis sit, indubitanter pronuntiare poterit, nisi iam dictis & deinceps dicendis diu multumque exercitatus fuerit. Sic ergo fufum & iufum diatessaron species modulare:

Proti.			
Intense	D		Remisse.
	C	C	
	B	B	
	A	A	

Deuteri.			
Intense	E		Remisse.
	D	D	
	C	C	
	B	B	

Triti.			
Intense	F		Remisse.
	E	E	
	D	D	
	C	C	

Tetrardi.			
Intense	G		Remisse.
	F	F	
	E	E	
	D	D	

Videsne, ut omnes regulari & inconfuso ordine a propriis gravibus vel prin-

cipalibus inchoentur, in propriis finalibus eleventur, item ubi inceperunt, de-

po-

ponantur. Inter quas quædam bifor-
 mas potest notari, quia & altissima est pri-
 mæ & gravissima quartæ. Prima quoque
 & quarta in positione, non in potestate si-
 miles, in hoc differunt, quod prima prius
 intenditur, postea remittitur: quarta prius
 remittitur, postea intenditur. Has species
 facile etiam una voce cantabis, si eas per
 consuetam *seculorum amen* melodiam in-
 ceperis, & prima definitione termina-
 veris. Quæ quidem definitiones licet plen-
 iter & perfecte in finalibus cantentur &
 superioribus, tamen ultimæ neumæ in
 unoquoque quadrichordo a suo non dis-
 cordant tropo.

Ut autem longe superius dictum est,
 quasi quædam diatessaron species F. ♯ vi-
 detur, sed quare non sit, quia ibi non
 dictum, hic dicendum videtur. Ubi pri-
 mum dicimus simpliciter, quod cum di-
 versæ diatessaron species per graves di-
 sponantur, & finales, nulla harum tri-
 toni dispositione consistit. Item, quia
 omnis diatessaron species duobus tonis
 constat & semitonio, F. ♯ quia econtra
 tritono continuo continetur diatessaron
 non reputatur. Item omnes diatessaron
 & diapente species duorum quadrichordo-
 rum collatione perficiuntur, diatessaron
 quidem ex gravibus & finalibus, dia-
 pente vero ex finalibus & superioribus.
 Ergo si volo D. G. primam dia-
 tessaron speciem dicere, quia ex duobus
 non fit quadrichordis, mentior. Ergo erit
 necessario quarta, constans ex quarta gra-
 vi, & quarta finali. Si dixerò eam pri-
 mam, forma me non institutione dixisse,
 firmissime recale. Si E. a. secundam
 definiam speciem, erro. Quamvis enim
 ex duobus fiat quadrichordis, tamen re-

ctum non sequitur ordinem: nam E. se-
 cunda finalium, a. vero prima est supe-
 riorum, primaque cum secunda nec ea-
 dem positione, nec eodem tropo con-
 gruit. Restat ergo, ut sit secunda species
 E. a. formaliter. Similiter si F. ♯ quo-
 de agitur, tertiam speciem dixerò, re-
 prehendor: quia licet ex duobus fiat
 quadrichordis, tamen F. tertia finalium
 cum ♯ secunda troporum nec positionis
 nec tropi natura congruit, & cum trito-
 no, quo nulla alia species contineatur,
 nec constitutiva, nec formalis species ha-
 benda est. Restat igitur, ut hoc in loco
 tertia species formaliter per F. & per b.
 synemmenon, quamvis extraordinaria ra-
 tione fiat. Eodem modo G. quarta finalium
 cum c. tertia superiorum, ut fiat quarta
 diatessaron species, non federatur.
 Nam si regularis eius positio inspiciatur,
 id est, tono-tono semitonio, erit potius
 tertia diatessaron species. Igitur & in hoc
 loco formaliter quarta species per G. c.
 interiecto semitonio synemmenon habe-
 tur. Manifestum est ergo, quia institutive
 diatessaron species a finalibus recte remo-
 ventur & superioribus, quia si ibi natu-
 raliter essent, nulla utique species deesset.
 Si enim synemmenon, quod non est
 regulare, aufero, simul ibi tertiam spe-
 ciem cum quarta tam naturalem quam
 formalem percino. Sed hoc, ut longe su-
 perius dictum est, non est mirum: nam
 tertius primæ mensurationis passus, quia
 quinque voces includit, potius in his lo-
 cis pentachorda, quam tetrachorda ope-
 ratur.

Est adhuc subtilior ratio, quare F. ♯
 diatessaron non habeatur. Hæc ita con-

sideratur. Intendo D. G. diatessaron, & possum remittere diapente G. c. quia diatessaron & diapente tono differunt. Item intendo E. a. diatessaron, & possum remittere diapente a. D. quia differentia sesquialteri & sesquiertii congruit. Item, intendo E. h. diapente, sed non possum remittere diatessaron h. F. quia semitonium nunquam erit sesquialteri ac sesquiertii differentia.

Hæc pulcherrima solutio dictorum, solummodo privilegio sequestratur, atque immerito aurea vocatur. Sciendum quoque est, Boetium antiquissimos secutum musicos, tres quidem diversas diatessaron species diffinire, quas tamen minime naturali ordine disponit, quia eas a proprio fonte non educit, quod quis diligens collatis nostris & ipsius verbis pervidere poterit. Qua de re vero

in forma primæ secundum illum nulla quidem mentio est, unde etiam factum est, ut ignorata huius speciei proprietate tropus quoque hypomixolidius, cuius ipsa est species, incongrue fieret dispositione: quod quia in superioribus pleniter absolvimus, hic iam minime repetimus. Tu ergo quousque es meus auditor, ut superius tibi dixi causa agnitionis troporum, species iam dictas tam chordæ tractu, quam viva voce inculca memoriæ, & lassitudinem vel manus vel vocis propositis in quæstione prædictis rationibus relevabis, sicque duplici iocunditate lætaberis: hoc est, & dulcedine modulationis & alternorum varietate sermonum.

Perceptis autem perfecte diatessaron vocibus sic susum & iusum diapente species, cantabis.

Proti.			
Inten su	G F E D	a	Remisse. G F E D

Deuteri.			
Inten su	G F E	h	Remisse. a G F E
		a	

Triti.			
Inten su	G F	c	Remisse. c a G F
		a	

Tetrardi.			
Inten su	G	d	Remisse. c a G
		c	

Nonne consideras diligens dicta, ut etiam diapente species a propriis finalibus naturali ordine incipiantur, in propriis superioribus exaltentur, inoffenso gradu ad exordium suum revertantur? Quas item, sicut superius dixi, si consuetis differentiis & diffinitionibus cantaveris, suaves tibi troporum agnitiones comparabis. Ut autem sicut prædictum est, in

diapente dispositionis iure duæ voces inveniuntur, id est F. h. quæ licet quatuor voces concludant, tamen a diatessaron speciebus excluduntur; ita etiam in locis diatessaron proprie subiectis, id est, gravibus & finalibus, superioribus & excellentibus duæ voces, id est, B. F. reperiuntur: quæ etsi quinque voces includunt, ab omnibus tamen diapente specie-

ciebus secluduntur. Quod quare sit, ita considera. Omne regulare diapente tribus tonis semitonioque constituitur; ista vero anomala species duobus tonis, totidemque semitoniis completur; quæ duo semitonia iuncta non faciunt integrum tonum, sicque ad completionem diapente comma cum semitonio deerit. Ergo quia tali imperfectione tenetur, inter diapente species censeretur non meretur. Amplius. Inter quatuor diversas diapente species, quæ naturaliter finalium & superiorum collatione constituitur, nulla est, quæ duobus tonis totidemque semitoniis invenitur: & ideo, quod in fonte non fuerit, extra in hypocrisi repertum iudicatur & reprobatur. Poterat etiam hinc subtilior haberi ratio, quæ ita procedet. Possum intendere diapente A. E. & remittere diatessaron E. B. quia differentia congruit: Item possum intendere diatessaron B. E. non possum remittere diapente B. F. quia semitonio obistente differentia deficit. Et possum remittere diatessaron F. C. sed non possum remittere diapente F. B. ob eandem causam. Similiter de F. dicendum. Possum enim intendere diapente F. c. & remittere diatessaron c. G. Item possum intendere diapente F. c. sed non possum intendere diatessaron F. h, quia semitonium pro differentia non erit. Item, possum intendere F. b. sed non possum remittere diapente b. E. quia differentia per semitonium non erit. Item, possum remittere diapente h. E. sed non possum remittere diatessaron b. F. quia semitonium differentiam sesquialteri ac

sesquitertii non facit. Differt autem F. a B. quia F. a se media & in acutum diapente, & in grave deorsum diatessaron potest remittere. B. sola inter omnes voces a se ipsa media nec sursum diapente intendit, nec deorsum diatessaron remittit: unde a quibusdam ignobilis vocatur, nec etiam in ordine suo deuteri *seculorum amen* recipit.

Videtur autem Boetius quadam in definiendis diapente speciebus labi inconstantia. Nam quatuor earum varietates esse dicens, easdem a h quadrata ad B. gravem remittit: in quibus locis omnes naturales non inveniens F. B. ultimam ponit, quæ probata est propter suæ differentiae defectum in diapente speciebus non reputari. Postea vero quasi sui oblitus, dum quæ species in immobilibus vocibus contineantur, a) loqueretur, illam anomalam F. B. quam prius ultimam posuit, reticens, quatuor demum naturales diapente species ab E. in e. intendens denotavit; non tamen quæ species, cui tropo, vel quo ordine vel loco aptanda sit, demonstravit. Hoc autem quia a nobis sæpe in superioribus dictum, iam notissimum est, non est amplius memorandum. Quapropter ulterius iam transeamus, & quæ ad agnitiones troporum utilia sunt, adhuc videamus.

Itaque species diapente & diatessaron singillatim, ut supra dictum est, tam voce quam chorda in usum versis, accedit adhuc maior troporum agnitio, quæ talis est, ut iunctis binis & binis speciebus, id est prima cum prima, secunda cum secunda,

a) In margine alia antiqua manu: Immobiles vocat species, quæ sunt in se institutivæ naturaliter

da, tertia cum tertia, quarta cum quarta, in autenticis quidem diapente diatessaron, in subiugalibus vero diatessaron præposi-

to diapente integrum cuiusque tropi ordinem proprietatemque sumum & iusum recitare discas hoc modo :

Hypo-dorius.	Hypo-phrygius.	Hypo-lidius.	Hypo-mixolidius.	Dorius.	Phrygius.	Lidius.	Mixolidius.
a	♭	c	d	d	e	f	g
G G	a a	♭ ♭	c c	c c	d d	e e	f f
F F	G G	a a	♭ ♭	♭ ♭	c c	d d	e e
E E	F F	G G	a a	a a	♭ ♭	c c	d d
D D	E E	F F	G G	G G	a a	♭ ♭	e e
C C	D D	E E	F F	F F	G G	a a	c c
B B	C C	D D	E E	E E	F F	G G	♭ ♭
A A	B B	C C	D D	D D	E E	F F	a a
							G G

Nonne perspicuum est, prædictas diatessaron & diapente species de purissimo fonte eductas, recto ordine esse dispositas? cum ipsæ iunctæ, ut præcedens monstrat figura, omnia octochorda, hoc est, cuiusque tropi diapason a propriis litteris inchoaverint, mediaverint, exaltaverint, finierint. Sicut enim duæ minores symphonix, quod suum est, duabus inæqualibus, sed tamen propriis litteris clauduntur, sic econtra maxima, id est, diapason, quod suum est, duabus æqualibus propter æquisonantiæ naturam utrinque concluditur; mediatur autem vel distinguitur una dissimili, sed tamen æque propria. Quod, sicut longe ante dictum est, non mirum debet videri: quare cum propriis litteris unumquodque diatessaron sibi que conveniens diapente debeat in medio copulari; tamen cum nondum ibi sit æquisonantia ab his, quæ diapason claudunt, necessario erunt diversæ. Unde longe a veritate discordant,

qui fere ubique in quintis locis eadem signa, quasi ibi perfecta concordia sit, ponunt. Quibus etiam hoc vitio contingit, ut contra communem omnem musicorum consensum, immo contra ipsius iura naturæ, eadem signa in nona potius quam octava regione veniant; sicque, quod nimis absurdum est, characteres tantum non voces æqualitatem habeant. Quocirca talis dispositionis studio immorantibus considerandum est, quod ubi dissipata principalium chordarum operatione, perturbata specierum constitutione, disiecto troporum ordine, nil fere veritatis, nil pene certitudinis constat, nihil se verum, nihil certum acturos sciant. Quod ut manifestius fiat, eandem sub oculis dispositionem ponamus.

♭	♭	♭	♭
A. tonus.	B. semiton.	C. ton.	D. ton.
♭	♭	/	♭
A. tonus.	B. semiton.	C. ton.	D. ton.
			A. ton.

f	f	h	f
A. tonus.	B. femiton.	C. ton.	D. ton.
f	f	x	f
A. tonus.	B. femiton.	C. ton.	D. ton.
f	f		
A. tonus.	B. femiton. a)		

Si quis igitur ita studiosus fuerit, ut omnia ab initio huius opusculi dicta vel deinceps dicenda per hanc dispositionem exemplificare certaverit, quanto se errori eiusdem descriptionis involverit, procul dubio inveniet. Cuius rei facultatem facere volentibus relinquentes, nos ut fastidium legentium & operis longitudinem temperemus, id omittimus. Ut vero cœpimus, adhuc unam de agnitione troporum regulam a maioribus quidem ut rudem massam effossam, sed pleniter non a rubigine eocostam videamus, eamque, ut diligentibus constare poterit, lucidam & puram reddamus. Quæ videlicet agnitione licet contracta sit brevitate, tamen lata & celebris est nobilitate: quia quod valde pulchrum in ea notatur, inter proprias & legitimas troporum sedes contruitur. Est autem eius talis ratio. Accipe tetra-chordum, quodcunque volueris, verbi gratia gravium, addito utrinque tono, habes terminos modorum, qui fiant sedes troporum. Sunt autem quatuor tropi, & totidem vocum modi. Primus vocum modus est, qui tono deponitur, & pri-

ma specie diapente intenditur. Hic habet agnitionem in hac antiphona: b) *Propheta predicaverunt*. Et: *In tuo adventu*, & similibus, quæ sex chordas non excedunt. Hic modus in principalibus proti chordis A. D. a. d. agnoscitur. Secundum modum ditono remissum, & secunda specie diatessaron intensum in principalibus chordis deuteri B. E. f. e. existentem pandit hæc antiphona: *Gloria hæc est*, & similes seu authenticæ, seu subiugales, quæ sex chordas non excedunt. Tertius modus tertia specie diatessaron remittitur, & ditono intenditur, sicut triti principales chordæ C. F. c. f. declarant. Huius indicium est in hac antiphona: *Modicum & non vid.* & similibus. Quartum modum vocum tono intensum, & quarta specie diapente remissum tetrardo aptamus, quia ipsius principales chordæ D. G. d. g. illum conficiunt, quod in his antiphonis *Si vere fratres*, & *Multi venient*, & similibus potest dinosci. Quæ ergo dicta sunt in sex vocibus constructa tam senarii numeri, quam maximi intervalli, quod tot vocibus constat, perfectionem demonstrant.

Et hæc secundum nostram speculationem dicta sunt; cæterum maiores in his effodiendis agiles, in expurgandis segnes, dum sæpe dictam D. biformitatem non attendebant, in quarto loco quarti tropi agnitionem subtrahentes offendebant, non con-

a) De hac dispositione plura dicta sunt in Musica HUGBALDI P. I. p. 152. & seq. ubi tamen nonnulla notarum & signorum discrepantia occurrit. Primæ ibi sunt *excellentes*, sed cum X. loco N. alteræ vero

superiores, sed cum / loco h. tertiæ *inales*, sed cum / loco N. quartæ *graves*, sed cum N. loco X.

b) Notulas antiquas hic & in sequentibus ob typorum defectum omittimus.

considerantes, tropos invicem converti: ut protus tono depositus prima specie diapente intendatur; tetrardus vero e contra quarto ei loco oppositus, tono intensus, quarta specie diapente remittatur: deuterus ditono remissus secunda specie diapente remittatur. Tertius vero e contra ditono intensus, tertia specie diatessaron remittatur. Ubi & hoc notandum, quod extremi, id est, protus & tetrardus per tonum & proprias species diapente, medii vero, id est, deuterus & tritus per ditonum & proprias species diatessaron variantur.

Ergo uno vulnere in hac offensione sanato, alteram tribus ægram vulneribus requiramus, & humiliter sanitati restituamus. Hi ergo, de quibus loquimur, ignorant ea, quæ dicta sunt, in sex vocibus perfectissime constare, dum extractis regulariter tribus tropis per A. B. C. quartus secundum eos defuisset, assumpserunt adhuc septem voces, & antedictorum troporum ordinem æquali regula per D. E. F. repetentes, quartum demum tropum per solum G. tono remissum, duobus tonis semitonioque intendebant, ita ut dictum est delinquentes, quod eundem tropum contra oppositum suum, id est, protum eo quo dictum est modo non converterunt, deinde quod eum supra modum intendentes, legitimam sex vocum metam excesserunt, quæ a C. incipiens in a. porrigitur: postremo eandem intensiorem nulla propria specie confecerunt.

Ergo hanc agnitionem troporum in quolibet tetrachordo, adiecto utrinque tono, perfecte fieri manifestum est. Si

quadrichordum gravium elegeris, erit tibi quartus, de quo agitur, tropus in D. quia communis est inter protum & tetrardum. Si finale sumpseris, erit tibi e contra protus in D. tetrardus in G. nusquam prædicta vacillante regula. Eadem in superioribus & excellentibus speculari licet. Manifestum est ergo in hac regula priores musicos non agnitioni troporum intendisse; sed simpliciter per septem vocum discrimina septem quoque tropos dinumerasse. Unde quidam ignorata biformitate D. octavum tropum omnino tacerunt: quidam eum super magistrum, quidam cum ipso statuerunt: quæ omnia æqualiter absurda esse nemo est, qui nesciat. Si enim quartus authenticus subiugalem non habet, unde tres præcedentes habent? Si habet, sed iniuriose suo superponitur capiti, ibi eum locum non habere, tam subiectionis iure, quam dispositionis ratione sufficienter in superioribus monstratum est. Si secundum quosdam ipsius magistri sibi semitam usurpabit, ridiculum erit: quia inter G. & g. una media, id est, d. existente, simplicibus quoque diatessaron & diapente speciebus sibi succedentibus illo modo biformitas ibi non erit, quo inter D. & d. duabus mediis G. & a. speciebus quoque diatessaron & diapente non simpliciter existentibus aptissima duobus tropis finum biformitas aperit. Sed de his iam sufficienter dictum est.

Nonnihil quoque ad agnitionem proderit troporum, si quis simul omnium troporum diversitates dinumeratis hoc modo locis intuetur.

Species Diatessaron.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Species Diapente.
	A. $\overset{\circ}{T}$.	B. $\overset{\circ}{S}$.	C. $\overset{\circ}{T}$.	D. $\overset{\circ}{T}$.	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	B. $\overset{\circ}{S}$.	C. $\overset{\circ}{T}$.	D. $\overset{\circ}{T}$.	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	C. $\overset{\circ}{T}$.	D. $\overset{\circ}{T}$.	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
Species Diapente.	D. $\overset{\circ}{T}$.	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Species Diatessaron.
	D. $\overset{\circ}{T}$.	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	E. $\overset{\circ}{S}$.	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	d. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	F. $\overset{\circ}{T}$.	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	d. $\overset{\circ}{T}$.	e. $\overset{\circ}{S}$.	
Species Diatessaron.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	d. $\overset{\circ}{T}$.	e. $\overset{\circ}{S}$.	f. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	G. $\overset{\circ}{T}$.	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	d. $\overset{\circ}{T}$.	e. $\overset{\circ}{S}$.	f. $\overset{\circ}{T}$.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
	a. $\overset{\circ}{T}$.	b. $\overset{\circ}{S}$.	c. $\overset{\circ}{T}$.	d. $\overset{\circ}{T}$.	e. $\overset{\circ}{S}$.	f. $\overset{\circ}{T}$.	g.	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	

Si quis ita hebetis ingenii fuerit, ut præcedentium lectione minus proficere possit, in præsentem figuram oculos infigat, digitum impingat, & absque labore omni diversitatem & concordiam troporum, proprietates, ordinemque omnium specierum denotet, & pro modulo suo sufficienter in hac arte scientiam acquirat. Multum quoque ad cognoscendam troporum qualitatem iuvat, si consuetas diffinitiones, diffinitionumque versiculos multosque cuiusque tropi & maxime prolixos cantus assidue ruminaveris: quales sunt in hypodorio *Collegerunt pontifices. Cum fabri-*

cator. In hypophrygio ant. Tota pulchra. Ostendit sanctus Gamm. & similes. In hypolidio ant. Adorna thal. Confitemini Domino. Hodie nobis. & similes. In hypomixolidio ant. Ante sex dies. Cum rex gloria. Christe qui regnum. & similes. In Dorio, qui est primus autentus, ant. Ave gratia plena. Hodie completi sunt. Nativitas tua. Homo quidam. Duo homines, & similes. In Phrygio Gr. Iuravit Dominus. Exaltabo te. Ant. Respice in me. & simil. In Lidio Offert. Sanctificavit. cum versibus suis, & plures similes.

miles. In mixolidio ant. *Cum audisset populus. Sedit angelus.* & similes. Hæc id eo dixi, quia cum vox prolixo cantui diutius immoratur, cognitio tropicæ qualitatis amplius in mente formatur.

Sciendum quoque est, quod his & prædictis & adhuc dicendis multum quis assuefactus quemlibet tropum audiens cognoscere, melos quoque regulariter valebit efficere: quo nomine vero cuiusque tropi habitum expresse nominet, non poterit invenire, sicut in habitu hominis licet dicere hunc alba, illum vero nigra indutum esse tunica, sicut in facticiis bovis, equi, lupi, canis, asini, ovis, corvi quoque vocem mugitum, hinnitum, ululatum, latratum, ruditum, balatum, crocitatum solemus proprie nominare: sicut etiam Solis habitum verno tempore clarum, æstivo anhelum, autumnali subalido, hiemali pallido discernimus radio. Si protum, deuterum, tritum, tetrardum dixerem, ordines eorum secundum monochordi positionem, non habitus eorum secundum melodiæ qualitatem nomen protuli. Similiter si dorium, phrygium, lidium, mixolidium vocavero, secundum quod quis ab illa vel illa gente magis amatus vel frequentatus est, non secundum melodiam habitum vocabula applicui. Eodem modo si generaliter pro naturali ratione hypodorium suavem, hypophrygium modestum vel morosum, hypolidium lamentabilem, hypomixolidium iocundum vel exultantem, dorium grave vel nobilem, phrygium incitatum vel saltantem, lidium voluptuosum, mixolidium garrulum nominavero, aliquid

plus in his quam aliis vocabulis designavi; nondum tamen specialia, quæ huius suavitatis, modestiæ, lamentationis, iocunditatis, cæterorum naturalium accidentium vim exprimant, nomina reperi. O miram in hac re musicæ profunditatem, quæ aliquatenus patens intellectu nonnisi quibusdam superficialibus poterit vocabulis demonstrari.

Verbosus fortasse fastidiosus videor, qui omnia sibi absque scientiâ scire videntur. Sed hi quæso attendant, non sibi hæc vilia, utpote philosophis ingeri, sed simplicibus, hoc est, mei similibus ad maiora confortandis, quasi lactea alimenta prælibari. Qui si aliquando remoto supercilio ad hæc legenda otio indulserint: videbunt me benevolentiae causa in monochordi dispositione laborasse, ut obscura in veterum dictis dilucidarem, omissa repeterem, reprehensibilia corrigerem. Sicut ergo quis habens aurum vel argentum, dummodo in arca sit, minime qua in parte iaceat, curat; ita & ego dummodo quidquid speculari potero, in hoc reperiatur opusculo, non multum, ut quidam, de ordinis diligentia curo.

Quocirca iam quia diu de tropis locutus sum, adhuc, si qua mens suggererit, adiiciantur. Omnis tropus, id est indivisus, constat ex omnibus, id est, ex quatuor principalibus proprietatis suæ chordis & speciebus: utpote protus ex prima gravium, ex prima finalium, prima superiorum, prima excellentium, & ex prima specie diatessaron, quæ ab A. in D. & ex prima specie diapente, quæ est a D. in a. & ex prima specie diapa-
son

ts, t, t, t, ts, s, t, te, tt,	t, t, t, t, et,
toni distantiam signat.	T. toni differen-
t, t, t, ts, , ts. Ts, ,	e, ts, s, ts, t, ts,
tiam tonat. S. cum T.	femiditonum sta-
ts, ts, t. tt, tt, t, ts.	e, tt, tt, d, tt, s. t.
tuit TT (tt) duplicata	ditonum titulat.
, d, d dt d dt.	t. s. d, d. t, δ
D (d) diateffaron symphoniam denotat.	

^{s, s, t, t, e, t, t, s, t, t, δt, t,}
 quaternos cum limmate tonos, maxi-
^{t, s, t, ts, s, s, ts, t, s, e, e, t,}
 mum videlicet in cantilenis nostris
^{s, t, t, δt, t, d, t, s, t, t, e,}
 phthongorum intervallum determinat.

^{d, s, t, d} ^{d,} ^{ts, t,} ^{t s, t,} ^{t t,}
 Sed hæ notæ cum punctis remissas, fine
^{t, s, t, t,} ^{ts,} ^{e,} ^{d t.} ^{t, d, t, d t,} ^{e.} ^{t, t}
 punctis intensas vocum differentias discer-
^t ^{s, t,} ^{ts,} ^{s.}
 nunt prætexatas.

QUÆ IN SEQUENTIBUS VERSIBUS
OCCURRUNT. a)

E ^{e. e. t.} ^{e, e. t. t.} ^{e, s.} , ^{S, s.}
(e) voces unisonas æquat. S. semi-

EX IISDEM CODICIBUS.

**Versus atque notas Herimannus protulit istas,
Pandat ut ad notum cuique exemplaria vocum.**

T^t ^{t, t.} ^{t, ts.} ^{d,} ^{d,} ^{δ.} ^{d, e, t,} ^{ts. d, e,}
 Er tria iunctorum sunt intervalla sonorum,
 e d, t, e, e, e, t, e, e, s, t, t d, e,

Nam nunc unisonas exæquat vocula phthongos:

Nunc

a) Litteras hic expofitas, nempe e. s. t. ts. tt. d. Δ. fen d. ds. dt. & ſyllabis ſuperpoſitas notarum antiquarum vagarum loco (dum necdum linæ & claves, quibus hodie utimur, a GUIDONE Aretino inventæ percrebeſcerent) opportune ſubſtituenda exiſtimavi HERRMANNUS, cuius ſtructuræ ratio hic datur. Signa inter-

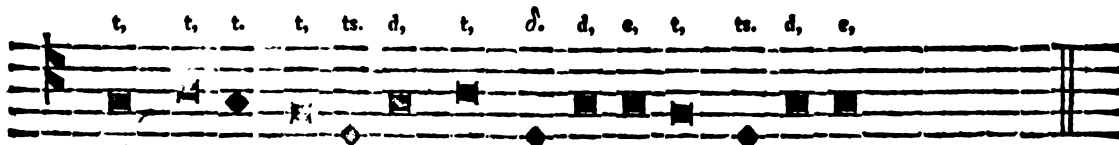
iecta earum quantitatem determinabant, scilicet, (co^{ma}) litteræ postpositum notam longam, punctam vero brevem indicabat; unde hic dicitur, quod notæ cum punctis sint remissæ, sine punctis vero intensæ: quæ magis ex sequentibus patebunt.

• t, t, t, t, s, t, ts, e, t, t, s, t, t, e
 Nunc prope confimilem discernit limma canorem:
 e, t, t, t, t, s, t, ts, t, t, t, t, t, e
 Nunc tonus affini tribuit discrimina voci:
 d, ts, ts, s, t, t, e, ts, ts, d, ts, t, ts, ts,
 Nec non assidue coniuncti limma tonusque;
 t, ts, ts, t, t, ts, ts, s, t, ts, t, t, ts, t, e,
 Et duo sæpe toni pariter sibi continuati:
 d, d, ed, t, d, ts, e, s, t, t, e, d, d, e, d, d, e,
 Sæpeque dulcisonas moderans diatessaron odas:
 e, dd, d, t, t, t, t, ts, t, e, d, e, d,
 Et crebro grate mulcens aures diapente:
 d, ds, ts, t, t, e, t, t, t, s, ds, s, t, t, e,
 Interdumque toni bino cum limmate terni:
 t, ds, t, t, s, t, t, t, t, s, t, t, ds, t, e,
 Ac quandoque tonis connexum limma quaternis.
 e, e, d, e, ts, t, t, d, [s, t, t, ts, t, ds, e,]
 Hæc si voce notisque simul discernere noris,
 d, e, d, ts, ts, ts, s, t, d, d, ds, ts, t, t, e,
 Quemvis distinctum potes his mox pangere cantum,
 t, t, t, s, t, t, d, t, t, ts, d, t, ts, t, e,
 Discernendo thesin sine præcentore vel arsin.

Quæ sequuntur, in cod. San-Blas. sec. XII. immediate præcedentibus sunt subnexa, alibi etiam a me lecta.

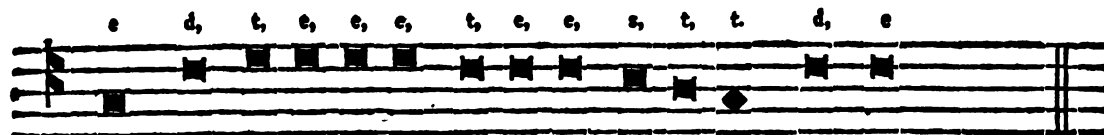
Ter terni sunt modi, quibus omnis cantilena contextitur: scilicet unisonus, semitonium, tonus, semiditonus, ditonus, diatessaron, diapente, semitonium cum diapente, tonus cum diapente, ad hæc sonus, diapason. Si quem delectat, eius hunc modum esse agnoscat. Cumque tam paucis clausulis tota harmonia formetur, utilissimum est, eas alte memoriæ commendare, nec prius ab huiusmodi studiis quiescere, donec vocum intervallis agnitis harmoniæ totius facillime queat comprehendere notitiam.

Quo vero clariora hæc fant, præcedentes versus HERMANNI cum notis, quas chorales vocant, ex codice Lipsiensi bis subiicimus, quibus litteras & signa superius iam expressa denuo superius ponimus, ut totum Veterum musicorum artificium ex mutua collatione ad oculum pateat.

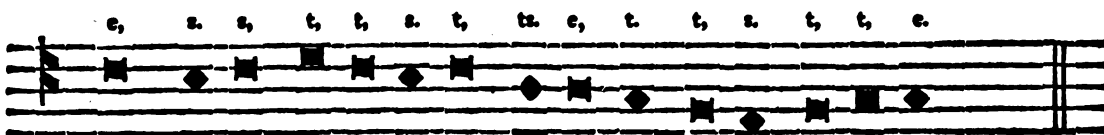

Ter tri a iundorum sunt in ter val la so no rum.

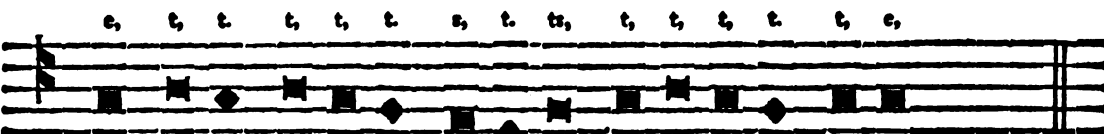
Nam

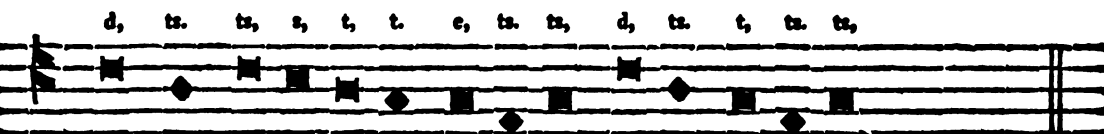
Nam nunc u ni so nas ex æ quat vo cu la phthongos:

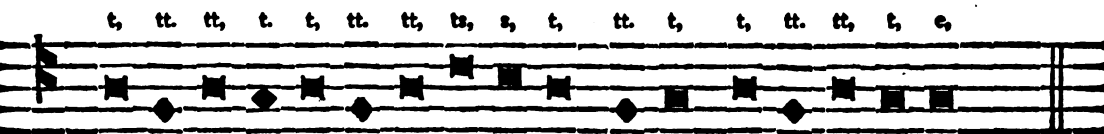
Nunc pro pe con fi mi lem di fcer nit lim ma ca no rem:

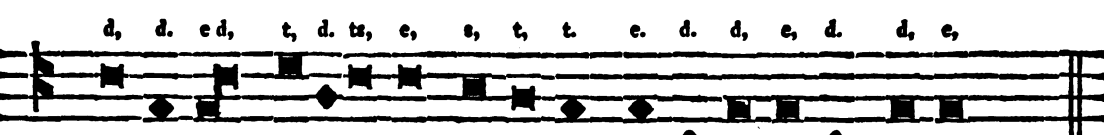
Nunc to nus af fi ni tri bu it di fcri mi na vo ci:

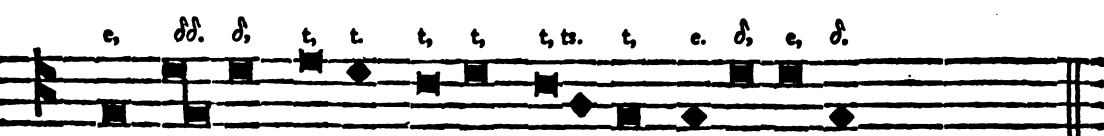
Nec non af fi du e con iun cti lim ma to nus que:

Et du o fæ pe to ni pa ri ter fi bi con ti nu a ti:

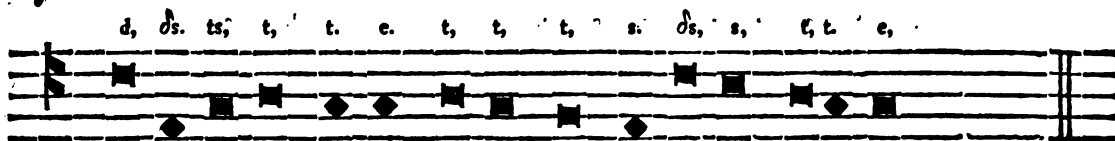

Sæ pe que dul ci so nas mo de rans di a tes fa ron o das:

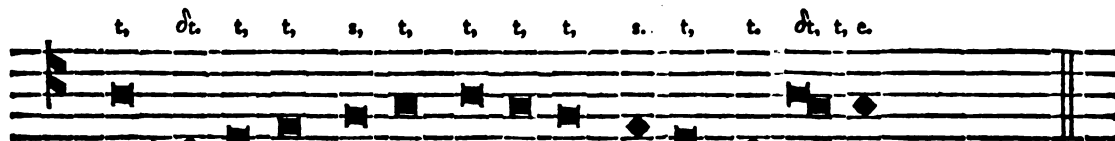

Et cre bro gra te mul cens au res di a pen te:

In-

Interdumque to ni bi no cum lim ma te ter ni:

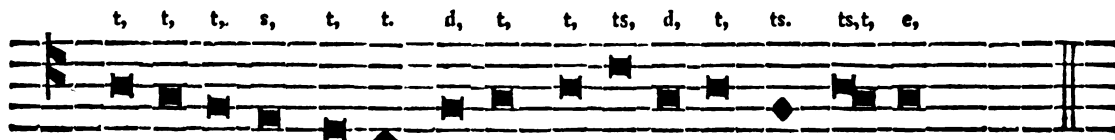
Ac quando que to nis con ne xum limma qua ter nis.

Hæc fi vo ce no tis que fi mul di scer ne re no ris,

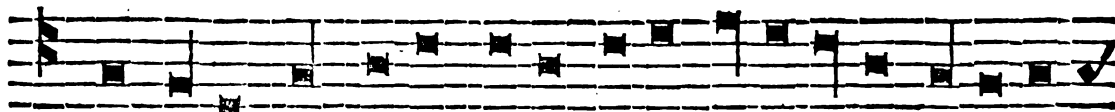

Quem vis di stinctum po tes his mox pan ge re can tum,

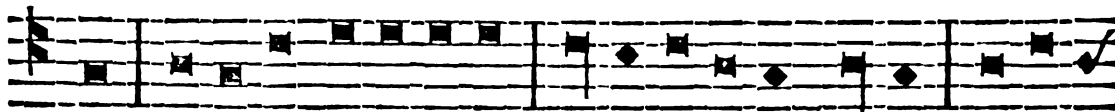

Discernen do the sin fi ne præcen to re vel ar sin.

In eodem Lipsiensi Cod. & in Cod. San-Petrino, ex quo infra THEOGERI musicam dabimus, iisdem notis, sine tamen litteris superpositis, sequuntur quæ supra iam ex cod. San-Blas. dedimus.

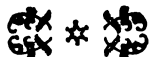

Ter ter ni sunt mo di quibus om nis can ti le na con te xi-

tur, fci li cet u ni so nus, fe mi to ni um, to nus, fe mi-
dito-

di to nus, di to nus, di a tef fa ron, di a pen te, fe-
 mi to ni um cum di a pen te, to nus cum di a pen te,
 ad hæc fo nus di a pa son, fi quem de le ctat, ei us hunc
 modum ef fe ag no scat. Cumque tam pau cis clau su lis to-
 ta har mo nia for me tur, u ti lis si mum est, e as al-
 te me mo ri æ com men - - da re, nec pri us, ab hu ius-
 mo di stu di o qui e sce re, do nec vo cum in ter val lis a-
 gnitis har mo ni æ to ti us fa cîl li me que at com pre hen-
 de re no ti ti am.

MUSICA S. WILHELMI

HIRSAUGIENSIS ABBATIS

*Ex Cod. San-Blasiano Sec. XII.**Collato cum altero Vindob. Biblioth. Cas.*

M O N I T U M.

Opusculum hoc S. WILHELMI celebratissimi Hirsaugienſis abbatis in ſolo primum codice San-Blasiano reperi, qui ac 1768. igne cum monaſterio conſumtus fuit. Accidit vero feliciter; quod Bononiæ apographum in P. Io. Bapt. MARTINI inſtruſtiſſima bibliotheca ſcriptorum de re muſica reponerem: quod dein mecum eadem communicavit iterum benevolentia, qua a me acceperat. Invenimus poſtea idem opusculum in Cod. Vindob. Mſc. lectionesque variantes noſtro exemplari charactere curſivo ſuis locis inſeruimus. Singularis eſt in hoc opusculo duodecim troporum explicatio, qua GLAREANO facem prætuliffe videtur ad Dodecachordon a ſe editum. Uſus quippe erat GLAREANUS hoc ipſo codice San-Blasiano tunc monaſterii S. Georgii, ex quo deſcriptum eſt hoc opusculum, pro adornanda editione operum BOETII, ut in fronte teſtatur, illumque vocat aureum.

MUSICA WILLEHELMI.

*Incipit præmium in artem muſicam Wilhelmi Abbatis ſub ipſius nomine
& cuiusdam Othlobi per dialogum compoſitam.*

I.

Othl. **P**ostquam donante Deo petitionibus meis & quæſtionibus in astronomica ſatiſfecisti diſciplina, conſequens eſt, ut ad Muſicam tranſferatur collatio, quatenus poſt præcepta rerum, quæ ad aſtronomiam pertinent, non ſine harmonia, ut aiunt Philoſophi, currentium, ipſius etiam harmonicæ artis originem & naturam, quantum auctor naturæ conceſſerit, adhuc latentem proferas.

Wilb. Rem ſatis arduam, utpote a peritiſſimis hucusque intactam iubes. Sed quia freno me caritatis potenti manu tenes, in quæcumque montana duxeris, facilius æſtimo relabi aut retro cadere, quam recalcitrare. Verumtamen ne poſt diurnæ viæ terminum caſtrametandi tempore novam & nondum certam inconfultè aggrediamur, reſpirationi atque meditationi reliquum diei concedatur ſpatium, & cras in nomine IESU congregemur; ſicque ipſo

ipso nos mediante ac ducente propositum iter incipiamus.

W. Helterni promissi debitum, quod a me, carissime frater! exigis, aliter perolvere nequeo, nisi eorum *recognitione vel* recognitione, quæ tam ex musica Boëtii, quam ex probabilibus modernorum scriptis tibi cognita sunt, isagogen quamdam præparem ad incognita.

O. Nihil iocundius illo tractatu, quo proferuntur nova & vetera: quin immo ad hoc etiam nolentem precibus obnixis traherem, quatenus veterum & modernorum sententias tuis vel præponas, vel intermisceas, eo tenore, ut si quid minus dixerint, adicias; si quid obscure, exponas; si quid non caute, corrigas.

W. Forſitan, quia ex caritatis imperio camelina tibi adgeniculor mansuetudine, dum parvulis his, quibus unum ſufficeret, plura vis deferre munuſcula, nec alpinam itineris difficultatem, nec modicas iumenti animi vires in onerando conſideras. Cæterum ne non fiducialiter agam in Domino, ita onuſtus viam carpere tentabo, & primam a præcedentibus muſicis triam ingrediar, donec divertendi locus occurrat.

II.

Incipit Musica Wilhelmi Abbatis de regularis monochordi ſtructure.

W. Tota regularis monochordi ſtructure conſtat quindecim chordis in duo diapason diſtinctis; quorum inferius eſt a proſlambanomenos uſque meſe, at ſuperius a meſe uſque ad nete hyperboleon; & utrumque continet, ut notum eſt, ſeptem diſcrimina vocum. In ipliſ

quindecim chordis inveniuntur *tetrachorda nominibus, genere, ſpecie valde diverſa, id eſt*, Hypaton, Meſon, Diezeugmenon, Hyperboleon. Item tetrachordum gravium, finalium, ſuperiorum, excellentium. Et hæc eis (*eius*) diverſitas nominum. Differunt autem genere (*generatione*), quia illa, quæ prius ſunt dicta, meſuræ ſubiecta probantur. Ex his, quæ ſequuntur, melodia enucleari videtur. Quando enim totam ex ordine meſuram in tetrachorda dividendo a nete hyperboleon deſcendimus dicentes, tonus tonus ſemitonium, itemque tonus tonus ſemitonium; quid aliud quam illa priora ſtatuiſmus? Specie quoque diſcrepant, quoniam illa ſemitonium habent in ultimo, iſta in medio: illa bina & bina in utroque diapason coniuncta, quia Guidonem in litterarum poſitione ſequimur, e. & E. ſynaphen, tonum vero ſupra meſe proximum diezeugxin habebunt. Iſta ſimili modo ſi copulentur, D. & d. ſynaphen, tonum autem infra (*meſe*) proximum diezeugxin designabunt. In illorum enim duali coniunctione, ſive ſingulari diſpoſitione de utroque diapason tonus remanet, *in illorum inferius*, in iſtorum ſuperius. Ex illis enim primum deſcendit ab $\frac{3}{2}$ in e. ſecundum ab e. in b. & ibi remanente ſeu diſiungente tono, tertium dimittitur ab A. in E. quartum ab E. in B. itemque tonus ſupererit. Econtra ex iſtis primum aſcendit ab A. in D. ſecundum a D. in G. ubi tono reſtante tertium ſcandit ab a. in d. quartum a d. in g. tono item ſuperſtuo. Illa ſunt notabilia. Iſta nomino, ſicut & ſunt, principalia. Hæ ſunt ſpecificæ tetrachorda

trachordorum differentiarum. Musica enim species est quædam habitudo diversæ positionis tonorum & semitoniorum.

O. Video, quod frustra de impositis tibi quæstionibus conquestus es. Potenti enim apertissime novaque ac vetera proferentis institutionis gressu arripuisti viam; unde perveniendi vires tibi etiam onustiori sufficere non dubitem. Iam in diversis musicorum scriptis eadem, quæ dixisti, colliguntur quidem tetrachordorum vocabula; differentias autem eorum, & proprietatum qualitates ab omnibus pene intactas, & hucusque inauditas esse fateor. Et quoniam a præcedentium semita iam divertisti, perge quæso! ac prætermisissis prioribus ad mensuram tantummodo spectantibus tetrachordis, de his, quæ ad melodiam pertinent, quomodo plus aliis ad eam pertineant, & unde ipsa principalia dicas, expone. Denique vulgaria eorum vocabula, id est, gravium, finalium, superiorum, excellentium, quod dicta sunt, norunt etiam simpliciores.

III.

De principalitate quatuor tetrachordorum.

W. Quatuor hæc tetrachorda omnia quidem & sunt, & vocanda sunt principalia, eoquod omnium specierum, modorum, troporum in se continent vim, ordinem atque naturam: sed in his omnibus unum deprehenditur, a quo cætera nomen & vim, dignitatemque, & ipsum Esse suum sortiuntur: non illud, quod Mercurius invenisse dicitur, id est, meson; neque illud, quod ab antiquis Musicis hypaton est appellatum; sed ne-

que hoc, quod moderni sapientes primum esse affirmant, id est, finalium.

O. Quod illud sit, velociter quæso pronunties, ne cupidissimum vel ad momentum suspendas.

W. Illud est, quod natura, immo naturæ auctor, primo per quadrupla proferri voluit, dico autem tetrachordum gravium. Ex hoc nimirum, quia cætera veluti fonte quodam derivantur, nomen principalitatis effectumque naturæ mirabilem ab ipso mutuuntur. Namque tetrachorda finalium, superiorum, excellentium, nihil aliud sunt, nisi huius quaterna positio, sive terna repetitio. Quod multiplicibus ex causis principale vocari videtur: in primis, quia primum est omnium; secundo, quod primis principalium tetrachordorum nervis clauditur; tertio, quod troporum differentiarum ex eo producuntur, si harmonia infra septem principalia duum tetrachordorum, gravis scilicet & finalis, discrimina coarctatur; quarto quod (in) generali constitutione troporum ex hoc constituitur protus, sicut a finali tetrardus; quinto, quod omnis specierum naturalis ordo & calculatio, ipsa etiam cætera tria tetrachorda, totaque, ut prædiximus, harmonia, sed & quatuor troporum elementa sive mutatoria, ex ipso quasi quodam naturæ fonte producuntur & derivantur. Quorum quædam ad præsens exponuntur, quædam vero post suis in locis plenius exponenda reservantur.

IV.

Ex quibus causis vocentur principalia.

Primum autem & omnium, quia mira & naturali quadam investigatione, non so-

solum ante alia tetrachorda, sed ante omnia minorum sonorum intervalla statim in ipso mensurandi monochordi effulget initio. Tanta enim vis & virtus inest proportioni quadruplæ, ut quidquid per eam fiat, totum nomine, voce & dignitate sit primum. Itaque monochordo in quatuor spatia primitus diviso, primum spatium est quasi vacuum, secundum diapason, tertium diapentè, quartum idem sibi vendicat diatessaron. Cæterum si ex altera parta versa vice mensura incipiatur ipsum tetrachordum, harmoniæ totius manifestum erit primordium. Sed hæc tria, id est, diatessaron, diapente, diapason inter omnia intervalla nomine & dignitate prima esse & earumdem consonantiarum primas species in eisdem spatiis consistere, ipsa etiam puncta singulorum principalium tetrachordorum, solo primo excellentium puncto prætermisso, primas voces efficere, scire volentibus liquet. Primis *etiam* chordis clauditur, quia *cum* in quatuor tetrachordis quatuor sint primæ, quatuor secundæ, quatuor tertiæ, quatuor quartæ, ipsum diatessaron non solum inter primas, sed etiam inter primarum primas locatur. His ergo aliisque adhuc exponendis causis merito & ipsi, & ab ipso aliis ex ipso ita, ut dictum est, manantibus tetrachordis nomen conceditur principalitatis. Sed competens narrationis ordo iam cum supernæ illustrationis auxilio intueri nos admonet, quantum vim potentiamque naturæ vel ipsum in se contineat, vel cæteris ex se profluentibus tetrachordis mirum in modum transfundat.

V.

Quod a tetrachordo gravium cætera nascantur.

Igitur a principio repetens, non in ea, quæ stultitia est apud Deum, sed in ea, quæ superbiorum & sublimium colla philosophorum calcat, sapientia videtur, quia omnis musicæ artis disciplina, totaque monochordi structura, ex illo, quod gravium vocant, ego autem principale nomino, producitur tetrachordo. Hoc siquidem in inferiori diapason duplicatum generat ex se tetrachordum finalium, & ex his duobus procedunt septem principalia vocum discrimina. Nam septies septena diversa discrimina vocum in monochordo reperiuntur. Et ipsa denuo in superiori diapason repetita, phthongo nete hyperboleon assumpto, universam monochordi fabricam conficiunt. Nam tetrachordum superiorum ipsum est principale, & tetrachordum excellentium finale, nullaque inter hæc naturæ nisi solius nominis & positionis erit alteritas, ita tamen, ut principale unum atque idem sit in omnibus. Sed sicut ab ipso cuncta oriuntur, sic a finali reguntur omnia, disponuntur & diiudicantur; & ideo in his duobus viget universa naturalis vis harmoniæ, adeo ut cætera omnino necessaria non essent, si generalem istorum potentiam quique simpliciores pervidere potuissent, sunt namque in eis, ut dictum est, septem vocum discrimina omnigenæ musicæ artis varietati sufficientia, sicut quisque huius disciplinæ peritus facile, si quæsierit, inveniet. Ubi & hoc manifestissimum de

ori-

originali principalis tetrachordi dignitate ac de omnimoda ipsius cum tetrachordo superiorum unitate datur indicium, quod omnis cantilena, quæ modo secundum spatiosam duorum diapason vagandi licentiam in superioribus incipit, si infra eadem discrimina septem naturali refragatione cohibeatur, in gravibus, id est, eodem principali tetrachordo sumit initium. Verbi gratia: omnes differentiae ad primum, quartum, sextum tonum pertinentis melodiæ, quæ in acuta a. inchoantur, eadem in gravi A. ut in diaphoniæ præcepto patet, naturale habent principium. Et nunc quia de sæpe dicto sæpiusque dicendo principali tetrachordo totum quidem, cur principale, ac fontem & originem cæterorum, sive totius monochordi summam dixerim, ex parte autem, quam vim & potentiam naturæ in se habere prædicaverim, audisti; adhuc plenius *licet* ut audias de ipsa originaliter in eo scatente potentia, eisdemque in cætera tetrachorda diffusionem. Quam facilius videbis, si prius, ex quarum rerum comprehensione ipsius musicæ artis natura maxime percipiat, & qualiter eadem res in his tetrachordis reperiantur, videris.

VI.

*Unde natura musicæ artis maxime
cognoscatur.*

Natura musicæ artis post novem intervalla sonorum potissimum ex prædictarum quatuor rerum scientia inspiciatur, id est 1. rata & rationabiliter ordinata constitutione specierum trium symphoniarum diatessaron, diapente, diapa-

son: 2. cautissima & naturaliter facta dispositione troporum: 3. vigilanter perspecta modorum differentia, quam verius dixerim agnitionem sive proprietatem troporum: 4. valde necessaria principalium chordarum operatione. Hæc autem quatuor, id est, constitutio specierum, dispositio troporum, differentia modorum sive agnitio vel proprietas troporum, operatio principalium chordarum, naturali quadam & inseparabili proprietate ita principalibus insunt tetrachordis, ut si ea in illis, quæ ad mensuram pertinent, quæras, nullo competenti ordine, sicut in sequentibus clare fit, invenias. Sed etiam opportunum dicere videtur, quod memini me in superioribus usque ad hunc locum distulisse, scilicet, quod tetrachorda eadem in quatuor primas, in quatuor secundas, in quatuor tertias, in quatuor quartas dividuntur. Prima ergo gravium est A. secunda, tertia, quarta B. C. D. Est item prima finalium eadem D. secunda, tertia, quarta E. F. G. Item prima superiorum est a. secunda, tertia & quarta b. c. d. Est item prima excellentium eadem d. secunda, tertia & quarta e. f. g. Tetrachordum igitur principalium primæ chordæ sunt A. D. a. d. secundæ B. E. b. e. tertiæ C. F. c. f. quartæ D. G. d. g. quas ideo & singillatim & congregatim designare non piguit, quia sequentis operis textura crebro ipsarum indiget subtemine. Et ne mireris, quod nete hyperboleon prætermisssa cæterarum quatuordecim chordarum in sexdecim fiat partitio, quater enim IIII. erunt XVI. duas ex ipsis XIII. id est, D. & d. bifformes, *bisque numerandas esse noveris.*
Qua-

Qualiter autem biformes sint in dispositione troporum, plenius clarebit; sunt namque inter prædicta *tetrachorda* quædam, quæ comparata proferunt ex se species diatessaron: quædam item sunt, quæ collata diapente species ex se producant.

VII.

In quibus chordis species diatessaron, diapente & diapasos naturaliter consistant.

Videamus ergo, quæ sint illa, & qualiter ex ipsis probabili ratione absque ordinis confusione, plano itinere ac sine offendiculo procedant. Ex naturali coadunatione tetrachordorum principalis ac finalis omnes diatessaron species prodeunt. Prima ergo gravium & prima finalium depromunt primam; secunda item gravium & secunda finalium reddunt secundam; iterum tertia gravium & tertia finalium proferunt tertiam; quarta item gravium & quarta finalium vice quartæ iterum repræsentant primam, sive, ut verius dicamus, in forma primæ retinent quartam. Quæ licet specie prima esse videatur, harmoniæ tamen natura diligentius perspecta, triplo quarta esse declaratur, primo quod inter quartas continetur, secundo quod in generali troporum dispositione, ut prædiximus, pertinet ad tetrardum, tertio quod contraria est primæ, quoniam sicut melodia a prima intenditur, ita a quarta semper remittitur, ut in hoc eodem finalium tetrachordo hæc testantur exempla. Protus ant. *fac mecum*. ant. *a bimatu*. Tetrardus ant. *dabo in Sion. Iudæa*.

Media item tetrachorda, finalium dico, & superiorum, si conferantur, omnes diapente species eodem naturæ & ordinis decore nascuntur. Nam prima finalium & prima superiorum continent primam, & utriusque tetrachordi secundæ secundam, tertię tertiam, & quartæ concludunt quartam. Ultima bina, quæ restant tetrachorda, superiorum scilicet & excellentium, si comparentur, diatessaron item reddunt species, quemadmodum & prima, quia, sicut dictum est, eadem sunt in natura. Prima superiorum & prima excellentium demonstrant primam, secundæ secundam, tertię tertiam, quartæque iterum in specie primæ continent quartam. Ergo si diatessaron species inter illa, quæ ad diapente, vel diapente species inter illa, quæ ad diatessaron pertinent, quæsieris, offendiculum incurris, quia ratum ordinem earum invenire non poteris. Sed ut manifestius, quod dicimus animadvertas, si quo in loco præter illa, quæ exposita sunt, species easdem repereris, minus regulares esse noveris, eoquod uno eodemque minus includuntur numero.

Videsne, frater carissime! quomodo in hac nostra specierum constitutione ipsarum specierum & chordarum tam nominis quam dignitatis, ut dictum est, naturalis ordo servatur, & qualiter idem ordo plano itinere ac sine offendiculo progreditur, ubi prima species in primis chordis, secunda in secundis, tertia in tertiis, quarta in quartis & incipitur & finitur. Numquid non plane intelligis, ipsas quoque species naturaliter a constitutivis earum chordis vel primas, vel se-

secundas, vel tertias, vel quartas vocari? Nonne & habitudines earum manifestius intueris, quomodo prima diatessaron species semitonium habet in medio; secunda in primo, secundum intensiorem dico; tertia in ultimo; quodque prima diapente species habet semitonium post tonum, postea ditonum, secunda in primo, tertia in ultimo, quarta post ditonum, postea tonum? Nonne clare intueris, qualiter iste specierum ordo vel ex hoc maxime naturalis probari potest, quia primæ speciei sedem tribuit in spatio principalis tetrachordi, quod inter primarum chordarum primas, id est, A. & D. ut superius tibi nondum intelligenti dictum est, locatur? Perpende, quæso, diligenter, & illud perpende, quomodo in ipsa primarum specierum naturali processione ipsum etiam tetrachordum finale quodam occulto ordine & lege naturæ productum est. Quid est ergo earundem specierum principium, nisi principale tetrachordum? vel quid ipsarum consummatio, nisi tetrachordi finalis ex principali genitura quædam & productio? Simili modo in constitutione specierum diapente tetrachordum superiorum ex finali, & ex subsequentibus speciebus excellens ex superiori procedit. Sic singulorum tetrachordorum ad troporum institutionem spectantium, primæ ex principalis tetrachordi prima, sic omnes secundæ ex ipsius secunda, sic tertiæ ex tertia, & quartæ ex quarta quasi ex quatuor diversæ naturæ elementis producuntur, sive nata, tonis derivantur.

O. Placent *cuncta* admodum quæ dicis, & non solum hæc perpendo, sed & alia quædam prius obscura iam ex eorum illustratione satis perspicaciter video, quæ dudum interrogassem, nisi quod novarum rerum & dulcedine captus, & admiratione attonitus iocundissimam verborum tuorum seriem interrompere nolui. Video inquam, non leviter peccasse quemdam ex modernis, quia species diatessaron & diapente constituens, primæ speciei diatessaron a lychanos meson, hoc est, a G. sumit exordium, & finit eam in lychanos hypaton, id est, in D. Sed D. quia ut iam dixisti, biformis est, tam inter primas, quam inter quartas numeratur; G. vero simpliciter quartis adscribitur, ideoque speciei huius faciem & solam in medio positi semitonii qualitatem intuitus, interiorem naturæ vim & proprietatem non perspexit. Similiter secundam incipit in A. quæ est prima, terminatque in E. quæ est secunda; & ut singula huius erroris pariter breviterque concludam, in disponendis more suo diapente speciebus nullam diatessaron speciem, primam, secundam, tertiam, naturali loco inserit, præter illam, quam quarto loco ponit *quæ est* inter A. & D. utrasque videlicet primas collocat. Nos autem pravis errantium viis compendiose transcurfis ad directa naturæ itinera festine redeamus. Sed restat adhuc quæstio minus prætereunda, quid sit, quod species a nonnullis musicis disponuntur descendendo, cum totum ordinem specierum earundem statueris ascendendo.

VIII.

Quare a quibusdam species descendendo disponantur.

W. **A** quibuscumque id factum inven-
ris, secundum remissionem, quæ
se species magis declarat cantando, or-
dinatum esse noveris, non secundum in-
tensionem, licet intensio ubique prior sit
quam remissio, ut in arcu, ut in sagitta
furfum directæ, ut in pluvia; hæc enim
& huiusmodi omnia prius intenduntur,
quam illo, unde procedebant, remittan-
tur. Denique & species singulæ ordine
prædicto de tetrachordo in tetrachordum
intensæ si remittantur, initio sumto ab
ultimis, ubi terminum earum statuimus,
omnes eadem via, qua venerunt, ad prin-
cipale tetrachordum velut ad originis suæ
fontem recurrunt; quamquam omnis
melodia a principali digressa, a finali, ut
prædiximus, moderetur, regatur iam &
diudicetur.

O. Nunc igitur, dilectissime! quia &
in hac quæstione satisfacisti, post pul-
cherrimam & naturali thalamo suo specie-
rum diatessaron & diapente productio-
nem, post tetrachordorum profectionem,
post subtilem primarum, secundarum, ter-
tiarum & quartarum chordarum ex tetra-
chordo principali, ac per hoc harmoniæ
totius, ut promiseras, derivationem, dia-
pason quoque species eodem quæso de-
core, quo & minores, facias procedere.

VIII.

De Speciebus Diapason.

W. **D**e speciebus diapason quid amplius
nosse laboras, nisi quod omnes

Musici asseverant, scilicet septem esse se-
cundum septem discrimina vocum, &
quia eadem discrimina in monochordo ge-
minata sunt, primam a primo discrimine
ad primum, id est, ab A. ad a. secun-
dam a secundo ad secundum, id est,
a B. in b. ascendere, sicque semitonio
vel tono per ordines litterarum scandere,
donec septima in g. superacuta finiatur.

O. Si tu, quem naturæ Niliaco fonte
occultioris investigatoribus non paucis
facile pertulerim (l. prætulerim) hanc spe-
cierum diapason constitutionem ea, qua
promisisti, ratione probaveris, id est,
quod a principalibus tetrachordis inoffen-
so naturalis ordinis pede progressa sit, ni-
hil est, quod ultra de his quærere labo-
rem.

W. Antiqui & moderni musicæ artis
auctores multa scripsere probabilia, mul-
ta utilia & valde necessaria, quin immo
primas eiusdem artis invenere venas, ip-
sum quoque limpidissimum fontem, id est,
principale tetrachordum quodam Peri-
pateticæ rationis ex parte detexere fossio-
rio, licet quidam illarum quatuor rerum,
in quibus artis huiusmodi summa confi-
stit, aliquantisper turbante ignorantia non
perspicuos inde haustus propinaverint.
Unde nos per omnia venerabiliter illis
assurgere, & si quid turbidum hauserint,
cautius perspicere, perspectumque hu-
millime purgare oportet: quod tum in
promptu erit, si Patre luminum donante,
lucidam, ut incepti, non solum specierum
diapason, quam postulas, sed & omnium
pari modo memorabilium quatuor rerum
seriem indissociabiliter sibi cohærentem ex-
tam

tam purissimo quam verissimo fonte naturæ produxero. Ipse enim sicut mox audita naturali specierum diatessaron & diapente constitutione, quid in ipsa quidam ex modernis erraverit, iudicasti; ita statim perspecta cæterarum puritate, quid in eis priorum ignorantia turbaverit musicorum, aut per te potenter decerneres, aut me decernentem velociter intelliges. Species diapason secundum numerum troporum in autenticos & subiugales distinctorum, octo esse, natura monstrante manifestum est. Quæ tamen naturalis numeri ordine ita computandæ non sunt, ut dicas prima, secunda, tertia, quarta, quinta, sexta, & sic ad octavam pervenias: sed post quatuor iterum aliæ quatuor, non a quinta, sed a prima de novo incipientes numerandæ sunt & constituendæ. Igitur si tetrachorda principale ac superius e regione compares & iungas, finali medietatum & vinculorum vice interposito, quatuor species diapason exinde, quas desideras, naturalis ortus & ordinis decore procedent. Denique prima species diapason a prima gravium A. & a prima superiorum a. continetur, & a prima finalium D. medietate distinguitur. Secunda item ab utriusque tetrachordi secundis, id est B. & b. comprehenditur, & a secunda finalium E. connectitur. Item tertia a tertiis, id est C. & c. implicatur, & a finalium tertia F. coniungitur. Quarta item a quartis, id est D. & d. includitur, & a quarta finalium G. propria & quasi hereditaria nativæque sede vinculatur. Has autem duas D. & d. bifformes esse ac duplices, pernecessarium est, ut sæpius recogitando rumines, donec te-

naci memoriæ committas, quia maximus error tam scientia devitatur, quam ignorantia incurritur. Item tetrachorda principale & excellens, superiori ea median- te, si e diverso conferas, aliæ quatuor species diapason consimili naturæ ornatu apparebunt. Prima item diapason species a prima finalium D. & a prima excellentium d. quoniam numero duplices sunt, sicut & quarta continetur, sed alio medietatis vinculo, scilicet prima superiorum a. medietate compaginatur. Secunda ab utriusque tetrachordis secundis, id est E. & e, cohibetur, & a secunda superiorum b. coadunatur. Tertia a tertiis, id est F. & f. constringitur, sed a superiorum tertia c. distinguitur. Quarta item a quartis, id est G. & g. comprehenditur, & a quarta superiorum d. connectitur. Nonne primæ diapason species & dicendæ sunt, & veræ sunt, quæ a primis chordis & extremitate continentur, & medietate distinguuntur, & a primis minorum consonantiarum speciebus instituuntur? An quæ a secundis, quæve a tertiis, sive a quartis eodem modo informantur, non sunt merito secundæ, vel tertiæ, vel quartæ?

O. Potenti & insuperabili ratione probasti ea, quæ promissisti: sed perge, quæso, velociter, ut Domino iuvante ad effectum operis pervenire valeas.

W. Itaque octo speciebus naturaliter constitutis illorum, quos abusive tonos dicunt, octo troporum naturalis oritur dispositio, ita ut quatuor priores in quatuor subiugales, & quatuor sequentes in quatuor autenticos transeant. Si enim tropi, qui quatuor sunt in natura pro-
ficer-

scernenda cantus varietate in octo distribuuntur, illa, quæ priorum quatuor specierum diapason prima est, in subiugalem protæ convertitur, secunda in subiugalem deuteri, nec non reliquæ duæ in alios duos, ut dictum est, similiter illa, quæ in sequentibus quatuor speciebus prima est, quæ inter D. & d. continetur, in autenticum protum transfertur; secunda in autenticum deuterum, & item cæteræ duæ in remanentes duos. Si vero ita disponuntur, ut quisque autenticus iuncto sibi subiugali suo unus indifferenter tropus habeatur, & ex octo naturaliter quatuor fiant species quoque diapason, quas autenticus & subiugalis eius sibi vendicant, & unde constant, iungi & coadunari necesse est. Verbi gratia: in protum indifferenter statuendum quatuor priorum & quatuor sequentium specierum duæ primæ concurrunt, una, quæ est ab A. in a. altera, quæ est a D. in d. in deuterum indiscrete componendum utrarumque quatuor specierum secundæ conveniunt, una quæ est a B. in b. altera quæ est ab E. in e. In tritum coniunctim informandum utriusque ordinis tertiæ coeunt, una quæ est ab C. in c. altera quæ est a F. in f. In tetrardum simili modo continuandum quartæ utrobique se conferunt, una quæ est a D. in d. altera quæ est a G. in g.

X.

Quod in principalium chordarum operatione sit omnis vis & agnitio troporum.

Sed hæc tropica dispositio sive in octo diffundatur, sive in quatuor coërceatur, totus naturalis eius vigor, necnon

eiusdem vigoris intima & acutissima, cautissimaque speculatio vel agnitio, in principalium chordarum sita est operatione: & non solum hæc, sed & omnis iam dicta specierum constitutio, & adhuc dicenda modorum differentia, insuper omnes melodiarum principales distinctiones, aliæque proprietates, seu quæcumque materia ex principalis tetrachordi vena conflatur, & ut ita dixerim, commassatur, tota eisdem principalibus singulorum troporum chordis, quasi malleis quibusdam, formatur; licet enim secundum id, quod dividitur in genus in species, huic, id est, operationi principalium chordarum cæteras tres coæquevas posuerim, ipsas tamen mirabili quodam effectu naturæ præcellit. Nam quemadmodum caritas virtuti unicuique reliquis partibus eius ex divisionis præcepto subiicitur, omnia tamen, de quibus virtus prædicatur, per ipsum complentur: ita principalium chordarum operatio sub genere quidem, quod est musica disciplina, patitur (*partitur*) coæquevas, eandem tamen quodammodo peragit, disponit & moderatur.

O. Ego iam factam specierum omnium constitutionem dispositionemque troporum ita perfectissimam crediderim, ut si quid amplius addatur, superfluum sit, non necessarium, quippe quæ specierum primas inter primas chordarum collocavit, secundas inter secundas, tertias inter tertias, quartas inter quartas; & quæ tropos ita naturaliter disposuit, ut protus cum subiugali suo ex utrisque primis speciebus diapason consistat, deuterus ex secundis, tritus ex tertiis, tetrardus ex quartis.

X 2

W. Nul-

W. Nulla in his, neque in aliis adhuc proferendis absque plena principalium chordarum operatione poterit esse profectio: quam operationem facilius tandem in his, quæ iam constituta vel disposita sunt, plenam sive non plenam intelliges, postquam de ipsis principalibus chordis, quæ sint, & qualiter pro diversis effectibus diversa fortiantur nomina, & quomodo plus in maioribus, in minoribus minus operentur, quod Dominus dederit, exposuero.

XI.

Quæ sint principales chordæ, & quæ operationes ipsarum.

Exædem ergo chordæ, quæ in constitutione specierum primæ dicuntur, quia primam speciem includunt; & quæ secundæ, quia secundam; & quæ tertiæ, quia tertiam; & quæ nominantur quartæ, quia quartam determinant, in dispositione troporum principales appellantur: eo quod, licet in cæteris omnibus generaliter maximam, ut præfatus sum, habeant potentiam, in hac tamen specialiter mira & ineffabili dignitate principantur, & in ipsa, utpote spatiis maiore, multo plura, quam in constitutione specierum diatessaron vel diapente operantur. Diatessaron enim vel diapente, quæ singulæ per se tetrachordæ vel pentachordæ sunt, in primis aut secundis, vel tertiis sive quartis chordis incipi tantum & finiri sufficit: diapason vero, unde tropi disponuntur, & quæ singulæ ex utrisque, id est, diatessaron & diapente consistunt, octochordæ sunt; & ideo quasi maiores spatio eisdem principalibus chordis non

solum initiantur & terminantur, verum etiam in medio sui variis distinguuntur modis. Quatuor namque species diapason, quæ subiugales totidem statuunt medias, huiusmodi quærunt distinctiones, ut ipsæ medietate diapente habeant supra, & diatessaron infra. Illæ autem, quæ in autenticos transeunt, ita mediandæ sunt, ut diatessaron superius, & diapente sistant inferius. Et ut iam non de speciebus diapason, sed de tropis, qui ex his constant, loquamur, & quemadmodum ipsæ in tropos transferuntur: sic nostra quoque ad ipsas ad eos vertatur collatio.

XII.

Naturalis Dispositio troporum separatim in VIII. coniunctim in IIII.

Octo troporum singuli unam tantummodo mediam distinctionem habent, iuncti vero & naturaliter positi duas. Quod ut enucleatius proferatur, omnes hic pariter ordinentur, & separatim in octo, & coniunctim in quatuor, ut per initia & fines, mediasque distinctiones eorum, plena in eis principalium chordarum, specialisque regiminis dignitas exprimatur. Autenticus protus, qui est a D. in d. mediam distinctionem habet in a; subiugalis eius, qui est ab A. in a. mediam distinctionem ponit in D. qui si iungantur, ut indifferenter sit protus, ascendit ab A. in d. duas continens distinctiones medias, id est, D. & a.

Autenticus deuterus, qui est ab E. in e. mediam distinctionem sortitur in B. subiugalis eius, qui est B. in b. mediam distinctionem locat in E. qui si adunentur, ut continuatim sit deuterus, scandit a B.

in-

in e. duas recipiens distinctiones medias, id est, E. & b.

Autenticus tritus, qui est ab F. in f. mediam distinctionem elicit in c. subiugalis eius, qui est a C. in c. mediam distinctionem signat in F. qui si copulentur, ut uniformiter sit tritus, surgit a C. in f. duas capiens distinctiones medias, id est F. & c.

Autenticus tetrardus, qui est a G. in g. mediam distinctionem delibat in d. subiugalis eius, qui est a D. in d. mediam distinctionem notat in G. qui si connectantur, ut naturaliter unus sit tetrardus, attingit a D. in g. duas determinans distinctiones medias, id est G. & d. Hæc autem troporum dispositio, licet distincte pleniterque, ut arbitror, iam peracta sit; ne forte ipsa sui plenitudine aciem intellectus, dum singula penetrare laborat, quovis nubilo perplexionis obtundat; manifestius adhuc tam corporis tam cordis visu figuræ huius perspicacia subiciatur. *Vid. Fig. A.*

XIII.

In qua nimirum figura totam susceptæ a nobis materiæ abyssum, quæ iam in satis latum constitutionis omnium specierum ac dispositionis troporum æquor collationis nostræ ductu diffusa est, velut infra parvissimi laci marginem naturali quodam æstu receptum collectumque mirabere. Habet enim quaternos tramites in vice quatuor naturalium troporum, id est, cum subiugalibus unitorum positos, quorum singuli eiusdem tropi, cuius obtinent vicem, quatuor etiam principalibus chordis post certa diatessaron & diapente, sive

diapason spatia inscripti totius iam decursæ narrationis brevissimam & tamen plenissimam apertissimamque recapitulationem continere probantur. Tanta quippe vis, effectusque potentia inest principalibus chordis, quod & supra memoravi, ut hæc brevis illarum connexio pene omnium, quæ iam tacta vel adhuc tangenda sunt, plenitudinem contineant. In ultimo enim tramite, qui proto prætitulatur, primis omnibus collectis, & ab invicem, ita ut in monochordo, proportionaliter seiunctis, liquido inspicitur, ut A. & D. sicut in constitutione specierum dictum est, primam speciem diatessaron D. & a. primam speciem diapente a. & d. primam iterum speciem diatessaron, & rursus A. & a. primam speciem diapason, itemque D. & d. primam speciem diapason concludant; & ut autenticus protus ex ipsa *prima* specie diapason, quæ est a D. in d. constet, mediam distinctionem faciens in a. & ab eadem a. diatessaron superius, diapente autem habens inferius; & quomodo subiugalis eius ex illa prima specie diapason, quæ est ab A. in a. subsistat, mediam distinctionem statuens in D. & supra eandem D. diapente, infra vero diatessaron assumens; & quemadmodum hæc duæ species diapason protum indifferenter conficiant duabus mediis distinctionibus dilatatum, & quam omnino mirando moderamine naturæ omnis primarum chordarum operatio solum protum constituat.

Similiter in secundo tramite, qui deuterio præsignatur, secundis omnibus; atque in tertio, qui trito prænotatur, omnibus tertiis; nec non in quarto, qui

tetrardo præscribitur, omnibus quartis eadem, qua dixi, spatiorum proportionē ordinatis, non tardo hebetantis animi ænigmate, sed momentanea sensibilis obtutus perlustratione, quasi facie ad faciem cognoscitur: quia unaquæque ipsarum principalium chordarum series in illo tropo, cui adscripta est, eandem quam primæ in proto regendi specialiter operandique habeat potestatem. Quidquid enim A. & D. in proto, hoc B. & E. in deuterio, id etiam C. & F. in trito, ipsum quoque D. & G. constituunt in tetrardo. Idem est in cæteris. Et ut hoc similiter corporeo videas intuitu, singulos figuræ nostræ tramites, quos in quatuor naturalium troporum vice positos brevi principalium chordarum descriptione constrinximus, in regularis licentiæ diffusionem relaxemus hoc modo. *Vid. Fig. B.*

XIII.

Figura Monochordi & explanatio eius.

Universaliter autem hic notandum est, quod omnes autentici a finalibus incipientes ad excellentes ascendunt, & in superioribus distinguuntur: omnes vero subiugales a gravibus inchoantes in superioribus finiuntur, & in finalibus mediantur; sicque finales & superiores utrisque sunt communes, graves autem subiugalibus, excellentes autenticis propriæ sunt; & quod naturales, id est, indifferentes quatuor tropi a gravibus initiantes ad excellentes usque pertingunt, & tam in finalibus quam in superioribus medias distinctiones accipiunt; sic tamen initiis & terminis mediisque distinctioni-

bus omnium ab invicem inæqualiter distantibus, ut hæc in omnibus regnet æqualitas, ut quisque suis principalibus chordis, quod & supra memoravimus, & incipiatur, & finiatur & distinguatur, totusque inde constet & regatur, utpote protus *ex omnibus primis: deuterus ex omnibus secundis, tritus ex omnibus tertiis, tetrardus ex omnibus quartis.*

Sed & hoc satis notabile videtur, quod ipsius naturæ auctoritas hic manifeste concedit Ptolomæo, consonantiam diapason cum diatessaron ab antiquis philosophis, eo quod & ex superpartiente constat proportionē, repudiatam verissima ratione probanti; singuli enim naturalium quatuor troporum licet ex his diapason secundum prædictam specierum coadunationem componantur, secundum planam tamen descriptionis huius formam simplicemque numerum chordarum ex eadem diapason cum diatessaron tantum existunt consonantia. Igitur in octo discreti singuli habent tres principales chordas, in quatuor autem recontinuati, quatuor; sicque fit, ut duo ab invicem disiuncti, & singulariter inspecti sex principales chordas contineant, coniuncti vero & in unum tropum redacti nonnisi quatuor habeant.

Hoc etiam pene præ omnibus & super omnia hic memorabile est, quia hæc principalium chordarum distributio, quæ fixæ per initia & fines mediasque distinctiones singulorum octo troporum, illud, cuius in superioribus mentionem habuimus, & quod sæpius retractandum atque ruminandum esse diximus, manifeste declarat: id est, quomodo D. & d. biformes
fiant

er troporum totus, id est indivisus, constat ex omnibus, id est, ex qua-
 proprietas suæ chordis, & speciebus, utputa protus ex prima gravium,
 ima superiorum, & prima excellentium, & ex prima specie diateffaron,
 , & ex prima specie diapente à D in a, & ex prima specie diapason ab
 ia illius consonantiæ specie, quæ est diapente cum diateffaron, & diateffa-
 d acutam. Sic de cæteris troporum chordis & speciebus.

Diateffa-		species Dia-		species Dia-	
ron.		Omnes	pent.	Omnes	teffaron.
constat	S.	G.	III. ex omnibus quartis	d.	III. chordis & speciebus.
onstat	A L E	F.	III. ex omnibus tertiis	c.	III. chordis & speciebus
	A		II.		II.
			II		EL L E N T E S
					g
					f
					c.

A.	F.
G.	

in

I	U	S.
.		

P. II. ad p. 166.

	e.	f.	g.	a. a.	b. b.	iii. ii.	c. c.	d. d.	
	e.	f.	T E S.	g. a.	a.				Tetrardus.
	d.	e.	L E N	f. g.	a. a.				Tritus.
			C E L				a.		Deuterus.

stant ac duplices. Sane tres modi bifor-
mitatis atque duplicitatis eorum patenter
hic ostenduntur.

XV.

Unde bifformes & duplices sint D. & d.

Primus, quod in ordine five numero
chordarum principalium tetrachordo-
rum & ultimæ sunt gravium ac superio-
rum, & primæ finalium ac excellentium.
Secundus, quod in dispositione troporum
eædem uno ac eodem spatio & autenti-
cum protum & subiugalem tetrardum in-
cludunt. Tertius, quod in differentia
modorum, id est, agnitione troporum
eædem & primum modum instituunt &
quartum: qui tertius duplicitatis modus
interim tibi erit cæteris duobus obscu-
rior, donec de modis vocum tractare ce-
perimus. Pro his ergo tribus modis su-
premo largitori eo maiores a nobis refe-
rendæ sunt grates, quo hucusque inco-
gniti omnibus antiquis & modernis la-
tuerunt, latentesque maxima eis errandi
causa fuerunt. Nam etsi generaliter ex
ignorantia illa quatuor rerum, in quibus
artis musicæ summa consistit, diversis lo-
cis, ut prædictum est, deviaverint; in
hoc tamen loco, id est, in ipsarum D.
& d. biformitate agnoscenda speciali
quadam cæcitate percussi, & quasi unani-
mi offensione repulsi, omnes adducti sunt
in errorem. Interius igitur mirabilem ip-
sarum D. & d. naturam speculantes, se-
cundum id, quod in quolibet biformita-
tis & duplicitatis suæ modo faciunt utra-
que unum, non inconvenienter eas lapi-
des angulares diximus: secundum id
vero, quod omnes musici graviter in
eis offenderunt, non immerito lapides

offensionis, & scandali petras nomina-
mus; quod ut indubitanter probemus,
quam fortiter in his maximus antiquo-
rum Boëtius, ac modernorum potissimi
Otto & Guido offenderint, in memo-
riam reducamus.

XVI.

*Qualiter Boëtius & ceteri Musici in D.
& d. erraverint, & quod duplex A.
necessario assumatur.*

Boëtius in dispositione octo figuraliter
descripta, ubi tropos primis eorum
nominibus, protum autenticum dorium,
deuterum phrygium, tertium lydium,
tetrardum mixolydium, subiugales hy-
podorium, hypophrygium, hypolidium,
hypomixolydium vocans in tantum de-
viavit, ut cum subiugales inde dicantur,
quod subiugati & subditi five suppositi
sint autenticis, ipsi subiugalem tetrardi,
quem nos octavum dicimus, autentico suo
mixolydio superposuerit, unde & hy-
permixolydium eum nominavit: ubi, ne
dicam, quam incongruum, sed quam
prorsus nullum, id est, subiugalis habeat
locum, ipsius naturæ docet auctoritas,
quæ unicuique tropo, ut sufficienter iam
diximus, talem locum tribuit, ut in suis
principalibus chordis & initium & finem
& mediam distinctionem accipiat, & quæ
tropicam dispositionem quatuor princi-
palium tetrachordorum terminum, qui
est in excellenti g. vetat transcendere:
unde D. & d. tam in numero quam effe-
ctu chordarum duplices biformesque sta-
tuens, tropicam dispositionem totam in-
fra quatuordecim chordas, id est, septem
discrimina bis posita peragit; sicque acu-
tam a. quasi superfluam remanere patitur,
in

in quam subiugalis ille secundum Boëtium finitur. Quare secundum Boëtium, & non secundum Ptolomæum, vel secundum omnes antiquissimos Musicorum dicamus? Quod enim eadem tropicæ dispositionis figura suis temporibus ab antiquis derivata sit Musicis, & quod Ptolomæus eorum nobilissimus eundem in supremo addiderit subiugalem, ipse in musica sua meminit, post peractam troporum dispositionem ita dicens: „Quorum non ut intelligentiæ „solum ratio comprehendatur, verum o- „culis quoque forma possit agnosci, ab „antiquis tradita Musicis descriptio sup- „ponenda est.“ Et post hæc quibusdam interpositis: „atque hic est, inquit, octa- „vus modus, quem Ptolomæus superan- „nexuit.“ Causam quoque huius annexio- nis aperuit, scilicet quod antiquis non nisi septem modos quemadmodum & septem species diapason secundum septem discrimina vocum recipientibus, eorum- dem modorum dispositione ab eis in pros- lambanomenos, quod est A. incepta, & usuali tonorum aut semitoniorum inten- sione in paranete hyperboleon, quod est g. gradatim perducta ibique finita, quo- niam hæc tropica dispositio ex simplici- bus quatuordecim chordis consistit, & adhuc de bis diapason suprema chorda nete hyperboleon, quæ est $\frac{a}{4}$. defuit, ut bis diapason totum in hoc ordine insu- meretur, octavus modus a Ptolomæo ad- iectus & inter a. & $\frac{a}{2}$ locatus est. In qua sententia id sentire videntur antiqui, tro- pos propter hoc augendos esse, ne in eo- rum dispositione de summa chordarum quid supersit; cum nos vere sentiamus, magis chordas propterea etiam supera-

bundantes ponendas esse, ne solum de naturali dispositione, sed & de regulari diffusionem licentiaque troporum, in qui- bus tota vis harmoniæ sita est, quid de- sit. Dicimus enim, quod & certissimis Gregoriani cantus exemplis probamus, quoniam omnes tropi supra & infra na- turales diapason sui terminos aliquando in sonum vicinum, aliquando in tertium licenter se diffundunt, quæ licentia, ut omnibus æqualiter attribuat, a. acuta omnino est necessaria. Ex hoc etiam ea- dem a. nullatenus de summa chordarum perire poterit, quia quadrupla, quæ men- surandi monochordi est initium, primum in eum spatium terminat. Quam penitus etiam inde sit inevitabilis, quod in ge- nerali structura monochordi nihil propor- tionale sine ipsa potest regulari ordine inveniri, vel simplicium nullus ignorat. Hac igitur triplici ratione nete hyperbo- leon adstruitur, nec idcirco aboletur, si superflua videatur in naturali troporum dispositione, utpote quam absque hac pleniter ex bis diapason, id est, sexdecim chordis infra spatium quatuordecim chor- darum existere, iam, ut arbitror, ma- nifestum est.

XVII.

Qualiter moderni erraverint in eisdem chordis. —

Hactenus de offensionis loco secundum veteres. Iam videamus de ipso secun- dum illos, quos proposuimus modernos, & hoc eo districtius, qua latius de anti- quorum scandalo planæ intelligentiæ cau- sa tractavimus. Otto in enchiriade sua satis declarat, quia solus eundem com- munis offendiculi locum naturalis ingenii sub-

sublimitate deprehenderat; sed dum nimis cautus & quasi cæteris circumspiciatior circa illum extitit, cæteris gravius in ipsum offendit. Solus enim biformes duplicesque D. & d. intellexit, & dum hoc distincte aperteque omnibus intelligendum proferre studuit, modum in distinguendo excessit. Cum enim D. una eademque ultima sit gravium & prima finalium, & cum eademque prima sit & quarta, ipse in descriptione sua, ubi de tropis & principalibus chordis cuiusque tropi subtilissima & veritati satis propinqua ratione loquitur, vitandæ, ut credo, perplexionis causa, noluit eandem in uno & eodem loco primam & quartam dicere: sed ut eo manifestius duplicem esse designaret, proprio quidem loco ac ordine, id est, quarto quartam nominat, & tono interiecto quinto in loco primam pronuntiat, & sic ex una D. naturaliter utraque unum faciente, contra naturam quodammodo duas facit. Idem de d. dictum puta.

Et ut ipsius offensionem cum antiquorum scandalo comparemus, quod natura duplicat, ut secundum proprietatem rei verbum fingamus, illi simplicant; & e contra quod natura iungendo & coadunando simplicat, iste separando & dividendo duplicat. Illi enim tantummodo septem vocum discrimina intendentes, omnesque chordas monochordi simplices esse credentes, ex his non nisi septem statuere modos, octavum secundum prædictam D. & d. duplicatam inter ipsos latitantem non videntes, utpote ipsam earum duplicatam, qualiter eadem pri-

mæ sint & quartæ, minus intelligentes. Nam cum principalia tetrachorda naturaliter ita distincta sint, ut singula ex singulis quaternis principalium chordarum ordinibus, quæ troporum constitutivæ sunt, unam contineant, id est primam ex primis, primam ex secundis, primam ex tertiis, primam ex quartis, & cum tetrachorda gravium & finalium in D. concurrant, ita ut eadem & quarta sit gravium & prima finalium, eodemque modo tetrachorda superiorum & excellentium in d. conterminent, ita ut eadem & quarta sit superiorum & prima excellentium: illi hanc earum biformitatem, ut sæpe iam diximus, ignorantes, utramque primam prædicant, & quartam esse reticent; & sic tetrachordis gravium ac superiorum quartam suam subtrahentes naturalem eorum in principalibus chordis perfectionem quodammodo evacuant & mutilant. Iste autem e contra & biformitatem sive duplicatam D. & d. & naturalem tetrachordorum perfectionem, id est, quaternariam eorum in principalium chordarum habitudine soliditatem acutissima intellectus acie præ omnibus penetrans, ipsamque omnibus, ut præfati sumus, declarare desiderans, unicuique tetrachordo primam, secundam, tertiam & quartam suam, initium quoque ac finem suum in singulis nervis pleniter distincteque tribuere voluit, & hac intentione naturalem coadunationem coniunctionemque primæ ac quartæ in D. & d. non satis cauta nec bene provisæ interpositione toni disiecit, sicque totius monochordi structuram regulari eius

eius ordine disturbato destruxit; & tam eam quæ est secundum antiquos atque modernos, quam eam quæ est secundum naturæ ipsius auctoritatem, harmoniæ speculationem omnem confundit. Ut enim ibi quærentibus manifestum est, nulla vel usualis vel naturalis in eius descriptione invenitur constitutio specierum, nulla dispositio troporum, nulla principalium plena chordarum operatio, nullus in agnitione modorum consequens ordo: quippe ubi nulla ipsius descriptionis chorda in octava eadem esse reperitur, quod tamen quia oporteat & unanimi omnium assertionem & insuperabili naturæ veritate comprobatur. Hæc de venerabilis viri Ottonis offensione dicta sufficiant, cui si diutius promisso immorati sumus, propter vix solubilem & eluctabilem nodositatis eius difficultatem veniabile putamus.

O. Nihil hic præter utile ac necessarium dixisse argueris: nam quod repetisti quædam superius dicta, sed ad hæc ita prorsus pertinentia, ut sine ipsorum illustratione nullo modo pelleretur obscuritatis nebula, (nec) superfluum neque absurdum est. Non enim absque re sæpius repetitur, quod adeo semper sciendum est, ut si semel nesciatur, perutilis multarum ex hoc procedentium rerum scientia evacuetur: unde securior

de venia, quam si aliquid eorum, quæ modo dicta sunt, non dixisses, perge quæso, & qualiter Guido etiam in hunc offensionis locum incideret, expone.

XVIII.

Quod Dominus Guido antiquorum errorem cognoscens non correxit.

W. Guido ibidem graviter impingens antiquorum devia primo quidem secutus est; sed in processu quasi sub lucido quodam ingenii splendore tactus, quia seducti essent quos insequabatur, ex parte recognovit, sicque substitit, ut nec post illos pererraret, nec errata reflexo itinere dirigeret. Asserens enim in Musica sua, quod octo modi verius in natura sint quatuor, & quod ab unoque ipsorum quatuor duo contineantur, id est, a proto primus & secundus, a deuterio tertius & quartus, a trito quintus & sextus, a tetrardo septimus & octavus, & hoc figuraliter volens exprimere, omnes principales chordas uno ponit in ordine, & singulis proprium tropum cum subiugali suo attitulat, scilicet singulis primis primum cum secundo, singulis secundis tertium cum quarto, singulis tertiis quintum cum sexto, singulis quartis septimum cum octavo, hoc modo describens

I.	III.	V.	I.	III.	V.	VII.	I.	III.	V.	I.	III.	V.	VII.	I.
A.	B.	a) C.	D.	E.	F.	G.	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	a.
II.	III.	VI.	II.	III.	VI.	VIII.	II.	III.	VI.	II.	III.	VI.	VIII.	II.

In hac igitur descriptione quantum periorum quartam suam ademit, & quoad ad id, quod tetrachordis gravium & duplicitatem D. & d. non intellexit. Si enim

a) Hic & alias apud veteres B. durum accipitur seu quadratum, quod recentiores per H. exprimunt, ut in scala superiori b.

enim intellexisset, utrimque primum cum secundo, & septimum cum octavo pariter annotasset hoc modo:

VII. I. VII. I.
D. d.
VIII. II. VIII. II.

Et quod cæteris omnibus tropis indifferenter quatuor principales chordas tribuens, soli tetrardo nonnisi duas concedit, antiquorum devia secutus est. Quantum ad id vero, quod in eadem descriptione septem vocum discrimina secundum antiquissimos adeo non intendit, quin octavum modum recipiat, & quod eum recipiens inter A. & a. secundum Ptolomæum autentico suo superiorem non ponit, ipsos, post quos abierat, seductos esse sentiens quodammodo substitit, nec omnia seductionis eorum vestigia pererrando collegit. Rursus quantum ad id, quod eidem octavo modo inter G. & g. id est, in spatio autentici sui, & non potius inter D. & d. sedem largitur, errata non direxisse cognoscitur. Idem etiam alias bis in ipso communi offendit scandalo, quod quia de modis vocum sive agnitione troporum loquens fecisse deprehenditur. Post illa quæ nobis Dominus inde loqui concesserit, consequentius & ad intelligendum facilius dicetur.

O., Quæcumque a te dicta sunt, cum ex lucidissimo narrationis ordine, tum ex manifestissimo figuræ tuæ iudicio mihi pervidere videar, præter hoc solum, utrum omnes totius monochordalis descriptionis chordæ sint principales, an quædam, & si omnes, quod verius vi-

detur, utrum simul, an vicissim principales fiant.

XIX.

Quod omnes chordæ, cum sint principales, quomodo sibi invicem principentur, & iterum sibi invicem subiiciantur.

W. Si universalis monochordi structura in tetrachorda secundum mensuræ modum, ut in capite huius collationis tractavimus, distincta fuerit, pene nulla chordarum principalis esse poterit. Si vero in principalia tetrachorda naturaliter dividatur, omnes erunt principales, exceptis 1. & 2. quæ principalium tetrachordorum terminos excedunt; aliæ, inquam, omnes sunt principales, nec tamen simul, sed mutua forte. Si cuius enim tropi melos assumitur, quamdiu ipsum cantatur, principales eius chordæ in toto monochordo ius & regimen atque ducatum sibi vendicantes cæteris omnibus quasi caritative servituti subiectis unanimiter principantur: quod item de modis vocum tractantes planius explanemus.

O. Quanto plura in hunc tractatum dilata sunt, tanto minus ipsi aliquid volo interponas; sed protinus non incompetenti, ut mihi videtur, ordine incipias.

W. Consequentem, fateor, observasti ordinem, scilicet ut postquam ex illis quatuor rebus, in quarum notitia summa musicæ artis consistit, tres explanavimus, quartam, id est, modos vocum subiungere debeamus. In quo, sicut in omnibus, quia caritati tuæ obsecundari libet, primum quid sint modi vocum, &

Y 2

quar-

quare verius agnitiones troporum dicantur, exponamus, ut eo facilius intellectu capiantur, quæcumque de ipsis dixerimus.

XX.

De quatuor modis Vocum.

Modi vocum sunt proprietates specierum cantilenæ, id est, troporum. Ipsi enim quatuor tropi, quos naturales & indifferentes dicimus, quatuor sunt species cantilenæ, tanta neumarum disparitate ab invicem diversæ, ut sicut venerabilis Guido testatur, nulla earum alteri in sua sede locum tribuat, neumamque alterius aut numquam recipiat aut receptam transformet. Quatuor ergo troporum singuli, quos abusive tonos vocamus, proprias habent neumarum qualitates, ex quibus mox in initio vel etiam in medio cuiusque cantus a musicis agnoscitur, cuius tropi sit, quod cantur. Quæ neumarum diversæ qualitates a memorando Guidone, qui solus de his loquitur, modi vocum nominantur, quos nos propter iam dictam rationem verius agnitiones troporum vocandas esse arbitramur: sed pro debita præcedentium Patrum veneratione usuale nomen retinentes, de modis ipsis vocum, quæ ubi vult spirans Spiritus inspiraverit, tali si possumus tractatu exequamur, qualem tu in huius dialogi principio postulasti; scilicet ut, si quid de his venerandus Guido minus dixerit, adiiciatur; si quid obscurum, exponatur; si quid non caute, non in ostentationis temeritate sed in caritatis obedientia humiliter corrigatur.

Igitur secundum numerum quatuor naturalium troporum quatuor modi vo-

cum sunt, ex quibus singulis eorundem troporum singuli, ut dictum est, agnoscuntur, quos dominus Guido sic exponit. Primus modus vocum est, cum vox tono deponitur, & tono semitonio & duobus tonis intenditur, ut A. & D. Secundus modus est, cum vox duobus tonis remissa, semitonio & duobus tonis intenditur, ut B. & E. Tertius modus est, qui semitonio & duobus tonis descendit, duobus vero tonis ascendit, ut C. & F. Quartus vero deponitur tono, surgit autem per duos tonos & semitonium, ut (D. &) G. Post hæc subiungens ait: & nota, quod se per ordinem sequuntur; primus in A. secundus in B. tertius in C. itemque primus in D. secundus in E. tertius in F. quartus in G.

Qui primitus musicam artem invenerunt, vel post compositas chordas diverso modo inventas ea usi sunt, principium monochordi in hypate hypaton, quæ inde quoque principalis principalium interpretatur, statuentes quatuordecim tantum chordas in conficiendis cantilenis habuerunt: postea Ptolomæus Rex Ægypti vocem proslambanomenos A. id est adquisitam aut potius prosmelodon, id est aptum melo in principio apposuit. Hæ sunt quindecim regulares chordæ monochordi, quorum nomina & interpretationes nunc singillatim dicere præterivi, quia multos hæc scripsisse inveni. Moderni vero adhuc in principio sonum unum & grave synemmenon B. propter quasdam, quas postmodum dicemus, utilitates adiecerunt.

In hoc differunt quatuor principalia tetrachorda, quæ sunt secundum melodiam

diæ modum, vel secundum institutionem troporum, ab illis quatuor, quæ secundum mensuræ modum conficiuntur; quia illa habent semitonium in medio, ista in ultimo; illa iunguntur in D. gravi & d. acuta, ista in e. & E; in illis superest tonus in utraque diapason superius, in istis inferius.

Initia autem troporum ibi esse noscuntur, ubi differentia eorum, id est *seculorum amen*, inchoantur; quivis enim autenticorum supra finalem suam in quinto loco, id est, in propria specie diapente incipit, præter solum deuterum, qui propter imperfectionem semitonii, immo propter metam & sedem troporum se transfert ab secunda sui principali chorda in c. protus namque in mese incipit, deuterus in C. ut dictum est, per transmutationem, in qua tritus per naturam orditur, tetrardus vero d. inchoatur. Plaga autem non supra finalem in diapente, ut magistri, sed aliquantulum inferius, ubilibet illis convenit, initium habent; sicut plaga proti in F. plagæ deuteri vel triti simul in mese, plaga tetrardi in c. initiantur. Primus ergo tonus vel quartus vel sextus in mese, solus secundus in F. tertius quintus & octavus in C. solus septimus in d. initium habent. Unusquisque autem tropus in propria finali chorda unacum plaga sua finitur, utpote protus in D. deuterus in E. tritus in F. tetrardus in G. unde & istud tetrachordum finalem dicitur. Differentia in tropis bifariam fiunt, primo quia in naturali diversitate ab invicem differunt in structura, in consonantiis, in speciebus, in prin-

cipalibus chordis, in distinctionibus, in modis vocum, in initiis & finibus suis, & quia alter alteri locum in sua sede non tribuit, & alter alterius neumam aut transformat aut numquam recipit, aliaque perplura huiusmodi. Secundo quia cantus singulorum troporum non unum semper idemque habet initium; sed qui in finali cuiuslibet illorum chorda incipit, primæ differentia locum obtinet; qui vero infra finalem in vicino vel tertio sono orditur, secundæ vel tertiæ differentia nomen habet. Supra finalem autem in tertia quarta vel quinta voce, quartæ quintæ & sextæ differentia patebit.

XXI.

Quot sint intervalla Vocum.

Intervalla vocum, quibus omnis cantus digeritur, domnus Guido sex tantum esse testatur, id est, semitonium, tonum, ditonum, diatessaron, diapente, a principio quidem unisonantiam, a fine autem diapente cum semitonio & diapente cum tono abscidens, dicensque, non debere eas cum cæteris annotari, quasi quæ numquam in regulari cantu valeant approbari. Nos vero non solum hæc novem intervalla, sed & diapente cum semitonio, id est bis diatessaron, interdum etiam ipsum diapason in Gregoriano cantu reperimus: ideoque, si quod de his intervallum abiicere debeamus, nescimus.

Quia ergo domnus Berno novem consonantias exemplis elucidavit, nos ab eo prætermittas exequemur. Unisonantia est, ubi vox non variatur, sed multæ neumæ crebris iterationibus in uno so-

no continuantur, ut in exordio huius antiphonæ probatur: Ant. *Ecce veniet desideratus.* itemque in hac ant. idipsum lucidissime patet: *convertimini ad me in toto corde vestro.* Diapente cum semitonio est, cum vox quatuor tonis & duobus semitoniis intenditur vel remittitur, ut in illo *†. da mihi intellectum.* quivis probare poterit, qui illum post finem prioris per istud intervallum recte inceperit: in versu autem *Domine Deus tu cognovisti.* in depositione ultimæ neumæ *iustitiam meam.* & in elevatione primæ *non abscondi.* diapason intervallum esse dinoscitur. Oportet ergo has consonantias rite animo atque auribus esse notas; frustra enim hæc arte atque scientia colliguntur, nisi fuerint usu atque exercitatione notissima.

XXII.

De Consonantiis.

Sex sunt consonantiæ, tres simplices & tres compositæ. Simplices sunt diatessaron, diapente, diapason; compositæ diapason cum diatessaron, diapason cum diapente, bis diapason.

XXIII.

Unde consistunt Intervalla.

Diatessaron constat ex duobus tonis & semitonio, diapente ex tribus tonis & semitonio, diapason ex quinque tonis & duobus semitoniis.

XXIII.

Quot sint species earumdem Consonantiarum.

Diatessaron tres species habet, diapente quatuor, diapason septem. Pri-

ma species diatessaron habet semitonium in medio, ut ab A. in D. Secunda in primo, ut a B. in E. Tertia in ultimo loco, ut a C. in F. Prima species diapente habet semitonium post tonum, postea ditonum, ut a D. in a. Secunda in primo semitonium, postea tritonum, ut ab E. in b. Tertia in ultimo post tritonum, ut ab F. in c. Quarta post ditonum semitonium, dehinc tonum, ut ab G. in d.

Ordo specierum diapason secundum positionum litterarum in monochordo habitus est, id est, prima species ab A. in a. secunda a B. in b. tertia a C. in c. & sic cæteræ.

Exempla intervallorum vel consonantiarum in versibus illustrissimi viri Hermannii patebunt:

Ter tria iunctorum sunt intervalla sonorum. Id est, qualem neumam sonat semitonium, tonus, semiditonus, ditonus, diatessaron, diapente, diapente cum semitonio, diapente cum tono.

XXV.

Quibus proportionibus consistunt Intervalla.

Diatessaron constat ex sesquitercia proportionem, diapente ex sesquialtera, diapason ex dupla, tonus ex sesquioctava, semitonii partes apotomæ dicuntur.

XXVI.

In quot chordas ascendat vel descendat quisque Troporum.

Quilibet autenticus tropus a finali suo in decimam chordam licenter, & non ulterius, præter tetrardum, qui non nisi in nonum phthongum, ascendit; infra

fra finalem vero autentus quisque in vicinum vel tertium, numquam in quartum, descendit, nisi sit communis cantus, qui est tropus indifferens. Plagæ vero a finali ultra diapente in sextam, raro vero in septimam vocem scandunt; infra finalem autem ad diatessaron sæpe tonum assumunt.

XXVII.

Cuius Tropi sint qualibet chordæ.

Singulorum tetrachordorum primæ principales chordæ sunt proti & eius plagæ, scilicet A. D. a. d. deuteri secundæ B. E. b. e. triti tertiæ C. F. c. f. tetrardi quartæ, D. G. d. g. quilibet igitur illorum unam habet in gravibus, unam in finalibus, unam in superioribus, unam in excellentibus.

Primo quia troporum unusquisque secundum naturæ suæ proprietatem in principalibus chordis suis æqualiter intenditur & remittitur, ut in proto, omnes primæ id est A. D. a. d. tono remittuntur, & prima specie diapente intenduntur. Similiter deuterus in omnibus principalibus suis nervis, id est in secundis scilicet B. E. b. e. ditono deponitur, & secunda diatessaron specie intenditur. Tritus in omnibus tertiis, id est in C. F. c. f. ditono intenditur, & tertia specie diatessaron deponitur. Tetrardus in omnibus quartis, id est in D. G. d. g. tono intenditur, & quarta diapente specie deponitur. Secundo quod in singulorum troporum prima principali gravissimus descensus, in secunda melodice exitus, in tertia principium differentiarum, in quarta summus ascensus. Tertio quod in eisdem chordis troporum neumæ distin-

guuntur & producuntur. Quarto quod secundæ & quartæ principales chordæ concludunt autenticos, primæ vero & tertiæ subiugales.

XXVIII.

De sedibus Troporum.

Sedes vel metæ troporum octo, legitimæ autem nonnisi in quatuor locis esse noscuntur, id est in C. in G. in a. in c. Videamus igitur, quot metæ vel intervallo metarum in monochordo fieri possint, & cur in præfatis locis magis legitimæ esse dicantur, quam in aliis, sicut superius dictum est. Secundum melodice modum vel institutionem troporum quatuor tetrachorda in monochordo firman- tur, id est gravium A. B. C. D. finalium D. E. F. G. superiorum a. b. c. d. excellentium d. e. f. g. cuiuscumque horum tetrachordorum tonum ex utraque parte addideris, oritur tibi aliqua meta troporum, utpote a gravibus prima meta est a r. in E; a finalibus secunda a C. in a; a superioribus tertia a G. in e; ab excellentibus quarta a c. in $\frac{a}{2}$. quinta per symmenon nasci poterit ab F. in d. Prima igitur meta ab r. in E. quia regulari tono orditur, & minus perfecte in semitonio terminatur, nullam tropi sedem ex illa percipiunt, ideoque legitima non est. Secunda & a regulari tono incipit & in regulari tono, id est, mese finitur, ideoque nobilissima & perfecta est, & in initio eius & in fine tropi quasi in quibusdam sedibus requiescunt. Tertia a regulari tono quidem, id est in G. incipit, sed minus perfecte in semitonio, id

id est in e. definit, ideoque legitima est in initio suo, finis vero non recipitur. Quarta a regulari tono, id est in c. incipiens ideo non perfecta est, quia terminatur in $\sharp$, sed quia synemmenon in monochordo sedes troporum esse non poterit, quinta in medio posita propter minus regulare synemmenon penitus non recipitur. Vides igitur, legitimas troporum sedes in illis locis esse, in quibus dictum est.

XXIX.

In quibus tetrachordis uniuscuiusque Tropi principales chordæ consent.

Prima principalis chorda est in quolibet tropo finalium, secunda superiorum, tertia excellentium, quarta gravium, ut puta proti D. d. & propterea gravissima est ultima, quia autenticus prius per has chordas debet construi, quam plaga eius; quæ sicut autenticus sursum, sic ipsa debet construi deorsum. Separemus autenticum protum a plaga sua: hic incipit in D. & finitur in d. & habet has principales tres chordas D. a. d. sursum: subiugalis vero incipiens in A. & finiens in a. habet & ipsa has tres a. B. A. deorsum, quæ simul iunctæ sex fiunt. Similiter de cæteris facias.

XXX.

Quot chordæ communes sint autenticis & plagis, & quæ propria.

Autentici duas communes cum subiugalis in finalibus, & in superioribus principales chordas habent, & propriam unam in excellentibus: plagæ

vero unam habent propriam in gravibus, & duas itidem communes cum autenticis suis, in finalibus videlicet & in superioribus, sicut protus a D. in d. conscendens primam & mediam habet communes cum plaga, tertiam habet propriam. Plaga vero ab A. in a. tendens primam A. habet propriam, secundam D. & tertiam a. cum autentico communes. Hinc est, quod superius dictum est, quia quæ simplices sunt, simplicem tropum & modum vocum percipiunt, quæ duplæ duplicem; quia duæ mediæ autenticum & plagam communiter concludunt, prima vero A. simplicem plagam, quarta a. simplicem autenticum determinat.

XXXI.

Quæ chordæ autenticos, quæ plagam includant.

Secunda igitur & quarta principalium chordarum concludunt autenticum, tertiaque media est; prima, & tertia plagam, & secunda media est, utpote protum D. & d. concludunt, cuius media distinctio est a. plagam eius A. & a. concludunt, media est D.

XXXII.

De octo Tropis.

Octo modi troporum sunt, cum separatim ostenditur, qualem symphoniam singuli octo troporum proprias neumas conficiant.

XXXIII.

De circulis Troporum.

Circuli troporum sunt, cum cantus singulorum in regulari suo cursu ductus

aus, & reductus ad finalem suum sæpius recurrit.

XXXIII.

Quomodo Tropi sint similes.

In hoc pene consimiles habentur, quod authenticus tetrardus & subiugalis eius per eandem speciem diateffaron melodiam suam componunt; in hoc vero valde dissimiles, quod in naturalibus vocum suarum modis longe diversas distinctiones faciunt. Sicut enim primæ speciei diateffaron si addideris tonum superius, oritur prima species diapente, quæ est protî, vel si conversim eidem primæ speciei diateffaron addideris tonum inferius, oritur quarta (*tertia*) species diapente, quæ est tetrardi. Sic mirum in modum contrario ordine naturalium vocum suarum primæ speciei diateffaron si addideris tonum ex utroque latere, inferior tonus remissus primum modum vocum protî per propriam speciem diapente intendi, tonoque facit remitti: superior autem tonus intensus quartum modum vocum, quæ est tetrardi, tono surgere & propria specie, id est quarta diapente deponi cogit. Cuiusque enim speciei diateffaron tonum addideris supra vel infra, oritur tibi species protî vel tetrardi. Quamcumque speciem diapente protî vel tetrardi, siquidem ibi aliqua species fieri potest, quod deuterus ac tritus in modis vocum habent in diateffaron, hoc protus & tetrardus habent in diapente, hi in intendendo, illi in remittendo.

XXXV.

De refragatione Troporum.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Refragatio deuteri vel trîti primo fit in modis vocum, quia quod protus & tetrardus habent in diapente, isti habent in diateffaron. Secundo, quod bisariam per diapente & diateffaron constitui non possunt in diapason, quemadmodum cæteri, deuterus in plaga, tritus in autentico. Tertio, quod deuterus principalem sui chordam propter sedes troporum infra ac supra rarissime contingit.

XXXVI.

Qualiter tres subiugales species diapente infra finalem habeant.

Quod subiugales tres magis vi quam potentia naturæ propriam speciem diapente intra finalem expetunt, inde fit, quod inferius synemmenon a modernis inventum, minus regulare, ideoque minus est naturale. Primus subiugalis per D. C. B. A. r. per propriam speciem diapente descendit. Secundus per E. D. C. B. A. per suum diapente remittitur. Tertius vero per F. E. D. C. B. per propriam speciem (diapente) deponitur. Quartus autem subiugalis synemmenon non contingens naturale a G. in C. infra finalem habet diapente, videtur aliquibus musicis in superiore cantu regulariter composito non opus esse; minime considerantes, quam pernecessariæ sint utilitates etiam in inferiore, non dico ad dulcis cantilenæ ornatum, verum etiam ad omnium plagarum naturales, inevitabilesque dispositiones, quæ magis vi quam potentia naturæ infra finalem suum non solum diapente, sed & propriam speciem diapente expetunt, excepto subiugali quarto.

Z

XXXVII

XXXVII.

Quod per elevationem & depositionem varie construantur Tropi.

Diapason proti a D. in a. diapente, ab a. in d. diatessaron; e converso a d. in G. diapente, a G. in D. diatessaron bifariam construnt: idem quoque facere poteris de diapason, plagæ eius, & de diapason autentici deuteri. Diapason vero subiugalis deuteri a B. in b. per diapente (&) diatessaron secunda vice construi non potest propter duo semitonia dumtaxat B. F. infra quæ tritonus non habetur, quia diapente semitonio uno & tribus tonis conficitur. Similiter authenticus tritus in suo diapason bifariam per diapente & diatessaron non construitur, quia infra duo semitonia tritonus deest. Si autem semel dixeris a F. in c. diapente, & a c. in f. diatessaron, quomodo hoc conversim secunda vice facias non habes. Plaga vero eius & authenticus tetrardus cum plaga sua semel per intensiorem, secundo per remissionem, sicut protus & plaga eius, & deuterus sine plaga sua bifariam construntur.

Quatuor principales chordæ proti A. D. a. d. quia æqualiter omnes tono remittuntur, & prima specie diapente intenduntur, primi modi qualitatem reddunt. Principales chordæ deuteri B. E. b. e. ditono remissæ, & secunda specie diatessaron intensæ secundi modi differentiam pandunt. Principales chordæ triti C. F. c. f. tertia specie diatessaron remissæ & ditono æqualiter intensæ tertii modi qualitatem aperiunt. Principales chordæ tetrardi D. G. d. g. tono omnes in-

tenstæ & quarta specie diapente remissæ quarti modi differentiam pandunt.

Ecce diversas quatuor modorum qualitates quatuor principales chordæ troporum apertissime manifestant. Ideo autem hæ diversitates in septem discriminibus fieri dicuntur, quia in monochordo septenæ voces in acutis, id est, a mese usque ad finem non aliæ sunt, sed eadem, quæ in gravibus: unde singuli troporum quascumque principales chordas habent in gravibus, easdem habent in acutis; sicut protus in gravibus A. & D. & similiter in acutis a. & d. principales chordas habet. Sic & de cæteris.

XXXVIII.

De modis Vocum.

Primus modus vocum fit, ubicumque vox tono poterit remitti, & prima specie diapente intendi, ut in A. D. a. d. principalibus chordis proti potest agnoscere, ideoque idem modus proto indifferenter aptatur, quemadmodum hæc authentica antiphona probat: *Propheta predicaverunt*. Secundum modum vox ditono remissa, & secunda specie diatessaron intensa pandit, qui fit in B. E. b. e. principalibus chordis deuteri, cui & idem modus attitatur, hunc plagalis hæc antiphona pandit: *Gloria hæc est*. Tertius modus tertia specie diatessaron remittitur, & ditono intenditur, sicut triti principales chordæ C. F. c. f. declarant, cuius & idem modus est; huiusmodi indicium est in hac plagali antiphona: *Modicum, & non videbitis*. Quartum modum vocum tono intensum & quarta specie diapente remissum tetrachordo aptamus,

mus, quia ipsius principales chordæ D. G. d. g. illum conficiunt, qui modus hoc speciale inter cæteros obtinet, quod non solum hac autentica antiph. *Si vere fratres*, sed & hac plagali antiphona: *Mul-ti veniunt*, potest dignosci; primo, quia cum omnes chordæ infra statutum terminum quindecim chordarum suarum octavam repetant, b. quoque molle suum repetit B. secundo, quia unusquisque tropus sine inferiori synemmenon propriam speciem diapente infra finalem suam non potest habere, præter tetrardum.

XXXVIII.

Quomodo proportionibus quatuor consonantia consent.

Diateffaron constat ex sesquitertia proportionem, sicut est quatuor ad tria, ubi maior numerus habet in se minorem numerum totum & insuper eius tertiam partem, id est unitatem, qui simul iuncti fiunt septem: per septem igitur monochordum metiens habebis in medio ex utraque parte certissimam diateffaron consonantiam. Diapente constat ex sesquialtera proportionem, sicut est tria ad duo, ubi maior numerus minorem habet in se, & eius alteram partem, quos simul coniungens habebis quinque: per quinque enim monochordum metiens diapente consonantiam reperies. Diapason constat ex dupla proportionem, sicut quatuor ad duo; quos si iunxeris, fiunt sex; per sex igitur diapason consonantiam debes metiri. Diapason cum diateffaron constat ex dupla superbipartiente, sicut est octo ad tria, habent enim octo in se ternarium bis, & hinc vocatur duplex, & binas tertias, qui

iuncti faciunt XI: per XI. igitur consonantiam illam debes metiri. Diapason cum diapente constat ex tripla, sicut est tria ad unum; qui simul iuncti fiunt quatuor; per quatuor igitur debes eandem consonantiam mensurare. Bisdiapason constat ex quadrupla proportionem, sicut est quatuor ad unum: hi ergo iuncti faciunt quinque; per quinque ergo debes eam consonantiam mentiri.

XL.

De Mensura Monochordi.

Figuram nostram, cui theorema troporum vel cribrum monochordi non inconueniens, ut arbitramur, nomen damus, quisquis celeriter & continuatim construere velis, spatio secundum altitudinem monochordi litteris congrue imprimis concessio, reliquum in quatuor æque divide intervalla. Horum singula singulis deputentur tropis, ipsorumque propriis inscribantur nominibus; infimum namque intervallum tibimet contiguum nominetur protus, huic vicinum deuterus, penultimum tritus, supremum tetrardus, & non solum tetrardi, sed etiam dispositionem regularis continet monochordi. Nomina vero singulis intervallis inscribenda primæ sint syllabæ singulorum quatuor troporum PR. DE. TR. TE. Hæc autem monogrammata ita tenaci memoriæ debes commendare, ut cum aliquid nominaveris, statim cuius tropi sit illud intervallum, intelligas.

Positis itaque, ut diximus, quinque intervallis linearum ductu distinctis, in ultima utrimque linea secundum mensuram Guidonis puncta e diverso ponantur;

Z 2

tur; ad quæ citius inveniendâ ipsius domini Guidonis placet ut celeriori mensura utaris, quam & hic subscribere non piguit, ut eam habeat in promptu, qui prius non habuit in usu. Cum primum a r. usque ad finem novem passus id est particulas facias, primus passus terminabit in A. secundus vacat, tertius in D. quartus vacat, quintus in a. sextus in d. septimus in $\frac{a}{\flat}$. reliqui vacant. Item dum ab A. ad finem novenis partiris, primus passus terminabit in B. secundus vacat, tertius in B. quartus vacat, quintus in $\frac{b}{\flat}$. sextus in e. septimus in $\frac{b}{\sharp}$. reliqui vacant. Item cum a r. ad finem quaternis dividis, primus passus terminabit in C. secundus in G. tertius in d. quartus finit. A C. vero ad finem similiter quatuor passus dum facis, primus terminabit in F. secundus in c. tertius in $\frac{c}{\flat}$. quartus finit. Ab F. autem quaternorum passuum primus terminabit in b. rotundum, id est synemmenon, secundus in f. reliqui vacant. A b. item rotunda ad finem duorum passuum prior terminabit in $\frac{b}{\flat}$. secundus finit. A d. vero ad finem duorum passuum prior terminabit in $\frac{d}{\flat}$. secundus finit.

Secundum hanc ergo dimensionem in lineis terminalibus punctis impressis, & ad singula puncta litteris affixis, totam structuram facillime ordinabis. Sed quia aliquantula perplexionis inde generatur difficultas, quod cuiusque tropi mensura suis certis in locis habet synemmenon, ipsa synemmena & eis proxima semitonia per duas syllabas SY & SE. hoc modo distinguimus. Monogrammatibus,

quibus apposita est SY. synemmena, quibus vero SE. vicina semitoniorum loca notamus. Igitur in $\frac{d}{\flat}$. & in punctum sibi oppositum directâ regula notatur summitas protî, in $\frac{g}{\flat}$. terminus deuteri cum proto, in $\frac{h}{\sharp}$. extremitas triti, in $\frac{b}{\flat}$. rotunda DE. PR. in $\frac{a}{\sharp}$. finis TE. TR. PR. In g. conveniunt omnes pariter excellentes. TE. TR. DE. PR. in f. TE. DE. PR. in e. TE. TR. SE. PR. in d. consonant omnes superiores, TE. TR. SE. DE. PR. in c. TE. SY. TR. DE. PR. in $\frac{h}{\flat}$. SE. TE. TR. in b. rotunda. SY. TE. DE. PR. in a. TE. TR. PR. item in G. concinunt omnes finales, in F. TE. DE. PR. in E. TE. TR. PR. item in D. omnes coadunantur graves, in C. TE. DE. cum principio protî, in B. SE. TE. TR. inter B. & A. inferius synemmenon, cum initio deuteri: in A. TE. cum inceptio triti: in r. TE. cum tota initiabitur structura.

Adhuc defunt semitonia triti & deuteri cum symmeno protî & deuteri. Semitonia triti quæsiturus a penultimo puncto illius lineæ, quæ deuterum & tritum media dirimit, id est ab A. triti, ad terminum dexteræ magadæ novenis divide partibus, & prima terminabit in semitonio, secunda vacat, tertia in semitonio, quarta vacat, quinta in semitonio, sexta in semitonio, reliquæ vacant. Semitonia vero deuteri inventurus, ab eodem puncto similiter usque ad magadam decenis partire passibus, & primus vacat, secundus finit in semitonio, tertius vacat, quartus in semitonio, quintus vacat, sextus in semitonio & in synemmeno protî, septimus in semitonio, reli-

reliqui vacant. Synemmenon deuteri, leantur, ut figura per se integritate sui quod solum restat, sesquialtera proportionem facilius reperire poteris. Et ut eo magis tota dilucidetur structura, illis quatuor principalibus locis, id est in D. in G. in d. in g. quibus omnes pariter concurrunt tropi, quia in ipsis omnes etiam principales conveniunt chordæ, scilicet graves, finales, superiores, excellentes, minii coloris inducantur lineæ, hisque singulis singula eadem adscribantur nomina, graves in D. finales in G. & sic reliqui per ordinem. Ergo peracta structura litteræ duplices nete excellentes de-

Sed quoniam ad exercitandum valde utilis est, etiam ipsa differentiarum loca intimanda videntur. In ordine proti & triti autenticorum differentiarum in quinto, subiugali ipsorum in tertio a finali loco ponuntur, in ordine deuteri & tetrardi; autentici deuteri differentiarum in sexto, tetrardi in quinto, subiugales eorum in quarto a finali loco locantur. En habes mensuram metricæ & profaice; sed metricam propter acutiores, profaicam propter nostri similes imperitiores compositam esse noveris. a)

S. XLI.

Mensura thorematis troporum arte metrica.

Mensurare novum qui vis thorema troporum,
 Primo magadas in latum divide fines;
 Scilicet A. B. C. Vacuum concede superne,
 Et reliquum spatiis paribus partire quaternis.
 Quatuor ergo tropi totidem spatiis dominati
 Quisque suum captet proprioque charactere signet,
 A. B. contiguo sedem largire tetrardo;
 Hinc tritus, hinc deustus, teneatque novissima protus.
 Tunc inter magadas mensus Guidonice ponas
 Puncta, quot ipse velit. Nec hypernete tibi desit.
 Huius hypernete synemenon & A. gravis adde.
 Sicque bis undena statuentur in ordine puncta.
 Ultimus his æque limes punctetur utrinque.
 Basis & hinc proti, coraustus & inde tetrardi.
 Ac mensura statim peragatur continuatim,
 Cuius erit facilis perpetratio, si memor eris,
 Prima voce tropos PR. DE. TR. TE. titulos,
 Et monogrammaticam teneas hanc mente figuram:
 Quæ totidem spatiis constans, quot puncta Guidonis

Z 3

Dixi.

a) Hic finit codex Blasianus, sequentia addit Vindobonensis, mensuram nimirum metricam, de qua hic fit mentio.

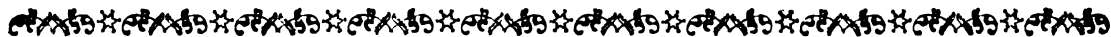
Diximus, a ^d se tendit ad infima Gammæ,
 In spatii horum retinens monogramma troporum,
 Linea quos tangat, cum regula puncta peragrat.
 Sed monogrammatibus liquido Synemena notamus,
 Est quibus appositum SY; lymmata vero quibus SE.
 Quæque vicina tenes.

r.	A.	S.	B.	C.	D. Graves.
TE.	TE. TR.	Syn. TE. DE.	Se. TE. TR.	TE. DE. PR.	TE. TR. DE. PR.
E.	F.	G. Finales.	a.	S.	
TE. TR. PR.	TE. DE. PR.	TE. TR. DE. PR.	TE. TR. PR.	Sy. TE. DE. PR.	
b	c.	d. Superiores.	e.		
Se. TE. TR.	TE. Sy. TR. DE. PR.	TE. TR. Se. DE. PR.	TE. TR. Se. PR.		
f.	g. Excellentes.	a.	b.	c.	d.
TE. DE. PR.	TE. TR. DE. PR.	TE. TR. PR.	DE. PR.	TR.	DE. PR. PR.

Sic autem lymmata quæres:

Deutri, sive triti, quæ lineæ subiacet uni,
 Imminet atque alii, qua sunt mediante diremti.
 Primitus hanc ab eo, quod habet penultima puncto,
 Passus in denos si dividis, inde novenos:
 Ex denis isti salient in lymmata deutri,
 Septimus & sextus, quartus simul atque secundus:
 Contra quem sextum proti synemenon habendum.
 At sua cuncta trito de nonis hic notat ordo:
 Tertius & primus, quintus, post hunc quoque sextus.
 His ita dispositis necdum synemenon habebis
 Deutri symphonice, quod & addes absque labore.

Explicit Musica Beatri Patris Willelmi Hirsaugiensium Abbatis.

MUSICA THEOGERI

METENSIS EPISCOPI.

Ex Cod. San-Blasiano,

Collato cum Tegernseensi & San-Petrino.

M O N I T U M.

Idem ac præcedens S. WILHELMI, tulit fatum in conflagratione monasterii nostri sequens opusculum THEOGERI monachi Hirsaugiensis sub eiusdem S. WIL-

HEL-

HELMI disciplina, a quo anno 1090. Abbas renunciatus est monasterii ad S. Georgium in Nigra Sylva, postea factus Episcopus Metensis. Sed restitui aliunde etiam potuisset ex codice Tegernseensi hæc THEOGERI musica, cum quo iam contuleram codicem San-Blasianum, itemque ex altero nuper detecto, quem humanissime communicavit mecum Revmus monasterii D. Petri in Sylva Nigra Abbas PHILIPPUS IACOBUS, sagacissimus antiquitatum investigator, quocum etiam hunc nostrum recens contulimus, variantesque ex eo lectiones uncinis P. inclusas cursivo charactere adnotavimus.

Optandum modo esset, ut, quam auctor aliquoties commendat gravitatem modorum plagalium, recentiores non neglexissent: ut, inquit, etiam hoc modo admoneamur contemnere puerilem levitatem garrulitatis, & adamare virilem dignitatem gravitatis. Et iam supra: proportionalis, inquit, prærogativa gravitatis commendata est nobis, maturæ auctoritas gravitatis, & decoræ probitas honestatis, quæ semper præhabenda est levitate garrulitatis & lascivæ exultationis.

INCIPIT MUSICA THEOGERI.

DE REPERTORIIS MUSICÆ ARTIS.

Pythagoras philosophus primus apud Græcos musicæ artis repertor (P. fuisse) legitur. Translator autem (P. eiusdem scientiæ) in Latinum asseritur (fuit) Boëtius genere & scientiâ clarissimus, ac eiusdem artis secundum numerorum proportionem investigator profundissimus. Guido vero monachus extitit vocum indagator diligentissimus, & commendator traditorque certissimus. Extat autem monochordum huius artis evidentissimum argumentum. cuius etiam primus institutor (fuisse) dicitur supradictus Græcorum philosophus.

DE MONOCHORDO.

Monochordum autem est musicum instrumentum, quod naturaliter & sufficienter antiquitus constabat octo chordis, quæ notantur totidem primis alphabeti litteris secundum usum modernorum. Nam in his chordis extant septem disci-

mina vocum. Procedente autem tempore, musicæ artis scientia proficiente, (periti in eadem) intelligentes eius gnari ad eiusdem artis experientiam prodesse multum, si augeretur numerus chordarum, octo addiderunt (chordas) non alias, quod natura prohibebat, ponentes, sed easdem repetentes, gravitate & acumine, sicut se habet puerilis vox ad virilem, tantum discernentes. Ideo etiam signabant eas eisdem litteris (quibus & priores signantur) in eo differentibus (in hoc tantummodo differentiam facientes), quod graves maiore, istæ vero minore signantur charactere. Boëtius autem nominat eas græcis nuncupationibus, singulis sonis (ipsis chordis) convenientibus, sicut suo in loco (in musica ipsius Boëtii) lector inveniet. Sed quia hæc melius in monochordo cognoscuntur (de monochordo diximus), nunc de eius mensura (mensuratione) videamus.

De

DE MENSURA MONOCHORDI.

Dividatur novem passibus a magada usque ad magadam (*Dividantur novem passus a magada usque ad magdam*), ita quippe vocamus ligna concava, quæ sustinent (*sustentant*) chordam, in principio. Et græca littera r. posita proxime ad magadam (*magdam*). Inde in primo nono passu (*in fine primi passus, vel in prima sectione*) ponatur gravis A. Iterum ab A. usque ad finem divisio fiat novenis passibus, & ecce in primo nono passu ponenda est B. Deinde redeatur ad Gamma, & inde fiant quatuor passus usque ad finem. Primus (*itaque*) passus complectitur diatessaron, & terminatur in C. Secundus diapente & finit in G. (*in G. finitur, & habet in se diapente*). Tertius diapasos, & demonstrat g. (*retinet, & terminatur in g.*) quartus finit (*finitur*). Item ab A. usque ad finem quatuor passus fiant, & primus cum diatessaron offert D. Secundus cum diapente a B. usque ad finem, (*a. tertius cum diapasos aa. quartus finitur. Eodem modo quatuor passus fiant a B. usque ad finem, &*) ecce primus passus cum diatessaron signat E. secundus cum diapente h. reliqui vacant. Item a C. totidem passus, *id est, quatuor*, ad finem fiant, & primus passus cum diatessaron ostendit F. secundus cum diapente c. reliqui vacant. Item a D. usque ad finem quatuor passus fiant, (*&*) primus passus cum diatessaron repræsentat G. quod iam habemus. Secundus cum diapente offert d. reliqui vacant. Deinde ab E. usque ad finem totidem passus fiant, & primus passus cum diatessaron repræsentat a.

quod iam habemus. Secundus e. cum diapente, reliqui vacant. Ab F. quoque usque ad finem totidem passus fiant, & primus passus b. synemmeni (*sive b. molle*) affert cum diatessaron. Secundus f. acutam cum diapente, reliqui vacant. Igitur inventis (*itaque*) omnibus chordis præter B. synemmeni in gravibus, ut eam inveniamus, ad F. grave attendamus, quod idem B. grave synemmeni eodem intervallo respicit, quo melius b. h. f. acutum prospicit, constatque verissimum utriusque chordæ meditullium, utpote determinans hinc diapente, inde diapasos, & est utrique satis rationabile. (*Est utique satis rationabile*), F. gravem assumisse sibi genituram synemmeni superioris, cum sit etiam proportionalis & origo inferioris. En habemus omnes chordas, quarum prima illa habetur (*illa est prima*), quæ A. signatur, sicut & ab omnibus semper musicis habetur, nam Gamma (Γ) ex abundanti (*superabundantia*) superaddita est, ut usui, sicut reor, non (*ut*) regulæ mos geratur.

QUOD SPATIUM DICATUR TONUS, QUOD SEMITONIUM ET CÆTERA.

Dispositis itaque (*bis*) inter duas chordas (*chordis*) aliàs maius spatium cernitur, ut inter Γ & A. & inter A. & B. aliàs minus, ut inter B. & C. & reliqua (*& sic de aliis*). Et maius quidem spatium tonus dicitur, minus vero (*dicitur*) semitonium, *semis videlicet*, id est, non plenus tonus. Item in tribus chordis (*tum alicubi*) ditonus est, id est, duo toni, ut a c. ad e. *tum (alicubi vero)* semiditonus, qui habet tantum tonum & semitonium, ut a D. ad F. & reliqua (*& sic*

sic in cateris.) Diatessaron autem est, cum inter quatuor chordas duo sunt toni, & unum semitonium, ut ab A. ad D. & a B. ad E. & reliqua. Diapente vero uno tono maior est, constans quinque chordis, ut ab A. ad E. & a C. ad G. & reliqua. In fex vero chordis existunt diapente cum tono, *ut a C. ad a.* & diapente cum semitonio, ut ab e. in c. (*ut a C. ad a. vel ab E. in c.*) Denique diapason in octo (*chordis*) existit, ut ab A. in a. & a B. in $\sharp$ & a C. in c. & cætera. Dicitur autem diatessaron, quasi de quatuor, sicut diapente quasi de quinque, quia tot chordas includunt. Diapason autem (*dicitur*) quasi de omnibus, eo quod (*quoad*) omnes modos vocum includat.

DE NOVE MODIS VOCUM.

(H)i sunt novem modi vocum, quorum (*septem*) Virgilius vocat septem discrimina vocum. Nam diapente cum tono, & *diapason* diapente cum semitonio antiqui non assumerunt. Sed nostra eos consuetudo (*hos modos*) in tantum arripuit, ut non sine magno sui dispendio ipsos amittere possit. Addunt quoque moderni his modis unifonum, ponentes illum primum, & vocantes abusive modum, sicut grammatici nominativum casum, & ipsi tamen (*non tamen*) computantes tantum novem modos vocum, quia intermittunt diapason ob rarissimum in cantu eius usum.

DE CONSIDERATIONE NUMERORUM.

Porro nunc paulisper digrediamur ad numerorum considerationem, & men-

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

suræ manifestandam & enucleandam rationem, ut & lectori proportionem, & naturam (*naturas proportionum*) minus intelligenti satisfaciatur, & sermo in posterum planius & evidentius procedat. In arithmetica igitur sæpe *sapius* legitur dupla *duplex* proportio, sesquialtera, sesquitercia, sesquioctava.

DE PROPORTIONIBUS DUPLA, SESQUI-
ALTERA ET SESQUITERCIA.

Proportio autem est similitudo, qua numeri se ad invicem habent. Dupla igitur proportio est, ubi maior numerus minorem bis in se habet, ut unitatem binarius, binarium quaternarius, ternarium senarius, quaternarium octonarius, quinarium denarius, & sic in infinitum. Sesquialtera *autem* (*porro*) est, ubi maior numerus minorem totum in se continet, & eius alteram partem; ut binarium ternarius, quaternarium senarius, senarium novenarius, octonarium duodenarius, & cætera. Sesquitercia proportio est, ubi maior numerus minorem totum in se continet, & eius tertiam partem, ut ternarium quaternarius, senarium octonarius, novenarium duodenarius, & cætera. Sesquioctava etiam proportio est, ubi maior numerus minorem totum in se continet, & eius octavam partem, ut octonarium novenarius. Hæc de numeris sufficiant.

DE EADEM PROPORTIONE IN MENSURA
CONSIDERATA.

Eadem autem proportionem in mensura (*sive in quantitate continua*) conside-

Aa

ran-

rantur. Est enim dupla proportio, ubi maius spatium minus bis in se continet. Dupla itaque (autem) proportio est exemplum (exemplar eius consonantiae, quae) diapason (dicitur), omnes enim eius species in duobus passibus fiunt. Sesquialtera vero (proportio) in mensura est proportio, ubi maius spatium minus in se continet, & eius alteram partem, & hoc est exemplar (huius consonantiae, quae est) diapente, cuius omnes species fiunt in tribus passibus. Item sesquitertia proportio est in mensura, ubi maius intervalum continet minus in se (totum), & eius tertiam partem, sicut dictum est (prius) in quaternario & denario (ternario): & hæc est forma diatessaron, cuius omnes quaternio (quaternario) fiunt passu. Identidem sesquioctava proportio est in mensura, cuius maior intercapedo minorem totam in se continet, & eius octavam partem, quæ sit, sicut dictum est, in (inter) octo & novem. Hæc etiam forma est toni, cuius omnes, ut ita dicam, species novenario fiunt passu: unde verius & rectius epogdous dicitur quam tonus; hoc enim nomen habet proportionaliter, eoquod sit super octo. Tonus autem dicitur a tonando, id est, a sonando. Ea igitur proportionem, qua quisque maior numerus vel maior intercapedo minorem superat, vel (minor) superatur a maiore, eadem cuiuslibet dictæ vocis (prædictæ consonantiae) prior sonus superat posteriorem, vel posterior superatur a maiore (priore) in gravitate. Et revera proportionalis prærogativa gravitatis commendata est nobis, maturæ auctoritas gravitatis, & decoræ probitas honestatis, quæ semper

præhabenda est levitati garrulitatis, & lasciviae exultationis. (Hoc quoque adspiciendum est, quod graves voces priores sunt acutis in monochordo, & in hoc dispositio monochordi naturam & rationem imitatur: sicut enim graves prius & maturæ priores ac digniores sunt petulantibus, garrulis & lascivis; sic & in musica graves voces priores & digniores acutis & levibus habendæ sunt). Hæc autem, quæ de numeris dicimus (numero diximus), interiori oculo contemplanda sunt, quæ vero de mensura, etiam exteriori oculo videri possunt, sicut in monochordo patet. Rectissime igitur dicimus (et dicere possumus) voces et vocum modos naturales (esse): quibus creatrix natura, quæ omnia formavit, in numero, pondere & mensura talia subtravit, vel impressit exemplaria. Nunc ad rem redeamus, quamvis a re non longe digressi fuerimus.

DE DIVISIONE MONOCHORDI.

Monochordum itaque priusquam (postquam) sicut superius præscriptum est, dimensum atque consummatum fuerit, dividitur in quatuor tetrachorda, id est, in tetrachordum gravium, in tetrachordum finalium, in tetrachordum superiorum, in tetrachordum excellentium.

DE TETRACHORDIS.

Tetrachordum autem est spatium, quod continet quatuor chordas regulariter dimensas (divisas). Tetrachordum gravium ideo dicitur, quia graves voces ibi sonant. Tetrachordum finalium ideo (dicitur), quia omnis regularis cantus ibi fini-

finitur. Tetrachordum superiorum ideo dicitur, quia superiores voces ibi sonant. Tetrachordum excellentium ideo dicitur, quia excellentiores voces ibi sonant.

QUOMODO CONSTENT TETRACHORDA.

Primum autem tetrachordum constat ex tono, & semitonio & tono, & fit ab A. gravi usque in D. grave. Secundum tetrachordum (*similiter*) constat ex tono, & semitonio & tono, & fit a D. gravi usque in C. (G) grave. Tertium tetrachordum constat (*item*) ex tono, & semitonio & tono, & fit ab a. acuto usque in d. acutum. Quartum tetrachordum (*sicut & precedentia*) constat ex tono, & semitonio & tono, & fit a d. acuto usque in g. acutum. In hac divisione quatuor tetrachordorum remanent tres toni, primus inter F. & inter A. grave; secundus inter G. grave & a. acutum; tertius inter g. acutum & (*inter*) aa. duplex. His *ab initio (etiam)* quatuor tetrachordis interferuntur duo tetrachorda, quæ vocantur synemmena, id est, coniuncta; unum constat ex tono & semitonio & tono, & fit a r. usque in C. grave. Alterum constat (*etiam*) ex tono & semitonio & tono, & fit a G. gravi usque in c. acutum. Horum duorum tetrachordorum illud, quod est in acutis, in communi usu habetur & frequentatur; quod vero in gravibus (*est*) minus necessarium (*quibusdam*) videtur, & *contenditur, ut videtur (contendunt quidam, ut vitetur), id (sed) in nostro cantu, quem Gregorianum nos vocamus (iactamus), vi-*

tari nullo modo potest, ut in *responsorio* graduali: In sole posuit; & in aliis (*similibus*) quæ huiusmodi symphonia canuntur, & in cæteris (*cantibus*) per pluribus: alioquin aut cantus ex magna parte mutabitur, aut non *certo finali (recte)* finietur, aut omnino intermittetur. Et quia voces in speciebus diapason eadem esse dicuntur, ideo nimirum nos non videmus, si tetrachordum synemmeni in acutis inter G. & c. locum habet, quin etiam in gravibus inter r. & C. (*locum*) habere possit & debeat. Sciendum tamen, quod hæc duo tetrachorda, quamvis non sint regularia, (*multum*) tamen *nimum* sunt usitata. Quidam (*autem*) musici non ponunt tetrachordum synemmeni, sed tantum unam chordam, & vocant eam *molem (mollem)*. Sed raro mutantur voces in una chorda, quin potius *permeant (percurrant)* totum tetrachordum, vel *eo (ad hoc)* amplius.

DE QUATUOR TETRACHORDIS ALIIS.

[a] Sunt præterea quatuor tetrachorda a prædictis nomine & situ differentia: vocantur enim hypaton, meson, diezeugmenon, hyperboleon, & habent in suo fine semitonium. Illa vero in medio duorum tonorum. Horum dispositio ab acutis incepta, planissima fit. Igitur tetrachordum hyperboleon fit ab ^a duplici usque in e. diezeugmenon, ab b) f. in h. meson, ab a. in E. hypaton, ab E. in B. In distributione horum tetrachordorum remanent tres toni a h. acuto usque in a. acutum, & a B. gravi usque in

a) Uncinis clausa non habentur in cod. *Petrino*.

b) *legendum* ab e. in $\square$.

A a 2

in A. grave, scilicet proslambanomenos, id est, adquisitus, quem Ptolomæus rex Ægypti ad quatuordecim voces, quas solas antiquiores habuisse dicuntur, addidisse refertur, & ille quoque, quem moderni adiecerunt. Differunt igitur & in hoc a præfatis quatuor regularibus tetrachordis, quod e. & E. habent coniunctionem, paramese vero disiunctionem; illa autem habent d. & D. coniunctionem, mese vero disiunctionem.]

Regularium autem (*tetrachordorum*) primum est tetrachordum gravium, non solum numero & positione, sed etiam *privilegii dignitate (gravitatis)*, ut etiam *hoc modo admoneamur contemnere puerilem levitatem garrulitatis, & adamare virilem dignitatem gravitatis. (Insuper)* est enim *principium fons & origo trium cæterorum*. Nam gignit tetrachordum finalium dimensionis proportionem sesquitertia; tetrachordum vero superiorum dupla; ipsa vero nata procreant tetrachordum excellentium generatione vicaria, prius quidem (*nam tetrachordum finalium gignit tetrachordum excellentium proportionem*) dupla, sequens vero (*& idem tetrachordum excellentium gignitur a tetrachordo superiorum proportionem epitrita sive*) sesquitertia. Et hæc est tam naturalis genitura, ut prima primam, (*secundam*) secunda secundam, tertia tertiam, quarta (*tertia*) procreat quartam, ea qua diximus mensura: hæc inquam est inviolabilis procreatarum forma chordarum secundum rationem dietarum proportionum, & hoc est exemplar dicendarum specierum trium symphoniarum. Sunt enim inter supradictos modos vo-

cum tres, *qui (quæ)* dicuntur symphonizæ, propter suaves vocum copulationes, id est, diatessaron, diapente, diapason.

DE SPECIEBUS DIATESSARON.

Sane diatessaron habet bis quatuor principales species, quatuor in gravibus, quatuor in acutis, duas primas, duas secundas, duas tertias, duas quartas, quæ supradicto *quæque suo quasi* imprimuntur exemplari sesquitertio (*ita quidem quælibet suo sesquitertio imprimitur*). Nam prima (*species*) primis (♭) secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis, duobus gravium & finalium constat (*constant*) chordis, & fit prima ab A. in d. (D), secunda a B. in E. tertia a C. in F. quarta a D. in G. Eodem modo altera prima eius species prima primis, altera secunda secundis, altera tertia tertiis, altera quarta quartis superiorum & excellentium *duabus* constat chordis, fitque prima ab a. in d. secunda a b. in e. tertia a c. in f. quarta a d. in g.

DE SPECIEBUS DIAPENTE.

Diapente vero habet tantum quatuor principales species, quæ non minus naturaliter fiunt habentes formam quæque *sua sesquialtera (suam sesquialteram)*. Nam eodem modo prima primis, secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis finalium & superiorum *duabus* constat chordis, & fit prima a D. in a. secunda ab E. in b. tertia ab F. in c. quarta a G. in d. (*Et nota quod in his duobus tetrachordis simul iunctis, seu finalium & superiorum potius ponitur genera-*

neratio specierum diapente quam in aliis; quia nec tetrachordum gravium & finalem, nec tetrachordum superiorum & excellentium simul iuncta ad istam sufficient genituram propter paucitatem chordarum.)

DE SPECIEBUS DIAPASON.

Porro diapason sicut (&) diatessaron habet bis quatuor principales species, duas primas, duas secundas, duas tertias, duas quartas, quæ habent formam quæque suam proportionem duplam. Illæ tamen *species superiores (prioris symphonia)* constant (*tantummodo*) chordis vel vocibus: *istæ vero species (autem diapason)* constant (*ex*) speciebus compositis (*videlicet ex speciebus diatessaron & diapente*). Nam prima species diapason constat ex prima (*specie*) diatessaron, & ex prima specie diapente, & fit ab A. gravi usque in a. acutum, & habet medium terminum D. quod etiam finale est proti. Secunda species diapason constat ex duabus secundis speciebus, id est, ex secunda specie diatessaron, & ex secunda specie diapente, & fit a gravi B. (*usque*) in b. acutum, & habet medium terminum E. grave, quod etiam finale est deuteri. Tertia species diapason constat ex duabus tertiis speciebus, id est, ex tertia specie diatessaron, & ex tertia specie diapente, & fit a C. gravi usque in c. acutum, & habet medium terminum F. quod etiam finale est triti. Quarta species diapason constat ex duabus quartis speciebus, id est, ex quarta specie diatessaron, & ex quarta specie diapente, & fit a D. gravi usque in d. acutum, & habet medium terminum

G. quod etiam finale est tetrardi. Altera vero prima species diapason constat ex duabus primis speciebus, id est, ex prima specie diapente, & (*ex*) altera prima specie diatessaron, & fit a D. gravi usque in d. acutum, & habet medium terminum a. acutum. Altera secunda species diapason constat ex duabus secundis speciebus, id est, ex secunda specie diapente, & ex altera secunda specie diatessaron, & fit a E. gravi in e. acutum, & habet medium terminum in b. acutum. Altera *quarta (tertia)* species diapason constat ex duabus tertiis speciebus, & (*id est*) ex tertia specie diapente, & ex altera tertia specie diatessaron, & fit ab F. gravi in f. acutum, & habet medium terminum e. (c.) acutum. Altera quarta species diapason constat ex duabus quartis speciebus, id est, ex quarta specie diapente, & ex altera quarta specie diatessaron, & fit a G. gravi in g. acutum, & habet medium terminum d. acutum. In hac *distributione (divisione)* specierum diapason remanent duo toni, unus inter r. & A. grave, alter in g. acutum & a. duplex. *Dicimus (diximus)* ubique principales, sed tamen id cum differentia intelligendum est.

QUOD GRAVIORES SINT PRINCIPALIORES.

Grares enim dicuntur principales ut antiquiores, acutæ (*vero*) principales ut iuniores; illæ ut matrices, istæ vero ut obitetrices. Denique ut dicitur solemnitas solemnitatum, ut cantica canticorum; ita illæ dici possunt principales principalium, istæ vero ultimæ vel postremæ principalium. Notandum autem, quod in con-

stitutione specierum non ita recte octo species sicut bis quatuor species possumus dicere, quod *hic (is)* qui *hac* diligenter legit, potest intelligere.

DE CONSTITUTIONE QUATUOR TROPORUM.

Ex his itaque trium symphoniarum speciebus constituuntur quatuor tropi. Tropus autem dicitur a Græco tropos, quod interpretatur conversus vel conversio, eoquod (*quisque*) tropus convertat se a cæteris tropis ad suas regulas, & ad proprias figuras vel modos, (*vel quia quilibet tropus, quantumcunque ascendat vel descendat, ultimo tamen se ad suam finalem convertit*). Guido autem vocat eos modos, & constituit illos quatuor *inde*, unde nos species constituimus, *informatæ per eos, sicut nos per species, quatuor tropos, videlicet protum, deuterum, tritum, tetrardum.*

DE PROTO.

Protus autem, *id est primus*, constituitur ex omnibus primis: deuterus, id est secundus, ex omnibus secundis: tritus, id est tertius, ex omnibus tertiis: tetrardus, id est quartus, ex omnibus quartis, quos ideo græcis nuncupationibus nos nominamus, quia eos ita vocat generalis usus, & *quia Græci forsitan diligentius regulis inhaerent naturalibus*. Protus itaque constat ex duabus primis speciebus diatessaron, & prima specie diapente, & duabus primis diapason. Huius exemplum habemus antiph. Domine non est alius, quæ in letaniis scripta invenitur. Incipitur enim in A. gravi

& *permeat (permanet) usque ad (in) d. acutum: quæ duæ chordæ omnes primas species includunt.*

DE DEUTERO.

Item duæ secundæ species diatessaron, & secunda diapente, & secunda (*duæ*) diapason informant deuterum, cuius exemplum satis reperiri potest.

DE TRITO.

Tritum vero duæ tertiæ species diatessaron, & tertia diapente, duæque tertiæ diapason consummant, ut antiph. O Christi pietas, sicut diligens inquisitor inveniet.

DE TETRARDO.

Tetrardus quoque constat ex duabus quartis speciebus diatessaron, & quarta diapente, & duabus quartis diapason, cuius exemplum ad præsens habemus R. Audi fili mi, quod (R.) ascendit & descendit per omnes quartas species, & ultra. Et hæc quidem (*est*) constitutio quatuor troporum, vel modorum. Ista vero est divisio (*eorundem*.)

DE DIVISIONE PROTI.

Coniuncta prima specie diapente cum prima diatessaron, quæ est in gravibus, & confecta prima specie diapason, constituitur prior, ut ita dicam, protus. Item eadem specie diapente iuncta cum altera prima specie diatessaron, & confecta altera prima specie diapason, constituitur, ut ita dicam, alter protus. Inde sunt illa nomina, quæ dicuntur *autenticus (autentus)* protus, & plaga protus.

D.

DE DIVISIONE DEUTERI.

Eodem modo secunda specie diapente coniuncta cum secunda specie diatessaron, quæ constat in gravibus, & composita secunda specie diapason, generatur (constituitur) prior deuterus. Item eadem secunda specie diapente iuncta cum altera secunda specie diatessaron, & formata altera secunda specie diapason, constituitur (generatur) alter deuterus. Et hæc (inde) sunt nomina, quibus dicitur (autentus) deuterus, & plaga deuteri.

DE DIVISIONE TRITI.

Similiter tertia figura (specie) diapente adiuncta cum tertia specie diatessaron, quæ in gravibus est, & composita tertia specie diapason, consummatur, ut ita dicam, (prior) tritus. Item eadem tertia specie diapente cum altera tertia specie diatessaron iuncta, & confecta altera tertia specie diapason, constituitur, ut ita dicam, alter tritus. Inde solet dici authenticus (autentus) tritus, & plaga triti.

DE DIVISIONE TETRARDI.

Simili modo quarta specie diapente coniuncta cum quarta specie diatessaron, & composita quarta specie diapason, nascitur (inde), ut ita dicam, prior tetrardus. Item eadem specie quarta diapente iuncta cum altera quarta specie diatessaron, & inde nata altera quarta specie diapason, gignitur, ut ita dicam, alter tetrardus. Inde sunt nomina authenticus (autentus) tetrardus, & plaga tetrardi. Authenticus (autentus) autem dicitur quasi magister & prælatus, quia sumit nomen ab auctoritate. Plaga (plagalis) vero a

græco est, ut aiunt, & dicitur discipulus & collateralis vel subiugalis.

HANC DIVISIONEM NON ESSE RECENTEM.

Nec hæc recens est divisio, sed antiqua; vetus (est) non nova. Legimus namque in veteribus gentilium auctoribus pro proto & plaga (plagali) eius dorus, hypodorus; pro deuterio & discipulo (plagali) eius phrygius, hypophrygius: pro trito & collateralis eius (suo) lydius, hypolydius: pro tetrardo & subiugali eius mixolydius, hypomixolydius. Hucusque divino auxilio processimus per omnia fere sententiis innisi naturalibus. Nunc autem in dicendis cum usum secuti fuerimus (simus), nisi caute agamus, contrarii nobis erimus.

DE DIVISIONE TROPORUM NATURALES REGULAS NON SERVASSE.

In divisione etenim troporum vel modorum non adeo quidem (quidam) naturales regulas (non) servaverunt, immo multum usui indulserunt, & secundum ipsum (usum) regulas, quas nec vitare possumus nec debemus, contexuerunt. Sunt autem tropi vel modi (proprie dicti), quos nos abusive nuncupamus (nominamus), ut quidam dicunt, tonos. Sed cum tonus a tonando, id est, sonando dicatur, quam commode epogdoo (tonus) adscribitur, tam convenienter tropo vel modo tribuitur. In eo (eis) autem plus peccavit usus, quod sicut a proto & plaga eius confecit primum & secundum, ita a deuterio & eius discipulo tertium & quartum: a trito quoque & eius collateralis quintum & sextum: a tetrardo vero & eius subiuga-

iugali confudit septimum & octavum. Quæ quia tantum invaluit abusus, incedat hic nostra quoque sententia capite verso. Verumtamen nunc ad superiora revertamur, & quia aliud non possumus, usui faventes ad ipsum stabiliendum & confirmandum rationes invenire nitamur, ostendentes adiutorio divino, ob quam causam naturales in *eisdem* (*ipsis*) tonis (*usus*) transposuerit constitutiones. Graves igitur (*quippe voces*) *naturalis proportionis* (*ex naturali pralatione*) cum suis *cenforibus* (*confortibus*) *secundum supradictam rationem* principalem locum obtinere (*deberent*;) nemo (*quoque*) est, qui (*hoc*) abnegat, nemo (*est*), qui aliud affirmare possit. Acutæ autem (*tamen*) cum suis socialibus sonoritatis & intensio- nis altitudinem *præripuerunt* (*obtinent*), & in tali sublimitate primarium locum possederunt, quantoque sunt remotiores, tanto in hoc tali prioratu existunt excellentiores, quod demonstrant nomina *eorum* (*earum*) quibus vocantur superiores & excellentes (*excellentes*). Quæ nomina non esse recentia, non esse nova, probant *ea* (*earum*), quæ Boëtio teste habent græca vocabula, trite hyperboleon, parane- te hyperboleon, nete hyperboleon. Ob huiusmodi elevationis sublimitatem, & eius oppositæ dispositionis (*depositionis*) remissionem, consuetudo ab acutis transtulit *intimatum* (*infimatum**, a gravibus autem principatum. Hæc itaque causa est, & ratio, ob quam in acutis *autenticos* (*auten- tos*), *plagas* (*plagales*) vero in gravibus constituunt omnes latini musici, haud sci- mus, an græci. Assentiamus ergo & nos,

& quamvis sufficere posset, quod supe- rius eos naturaliter constituerimus, tamen & hic ipsos *usualiter* quanto brevius po- tuerimus, constituamus.

DE PRIMO TONO.

Primus igitur tonus vel tropus, sive modus versatur regulari cursu inter D. & d. utpote in suis speciebus, & ex licentia assumit *utramque* (*utrimque*) chordam, *vel vocem*, cuius formula hæc est: Eius seculorum amen incipit in a. cantus vero (*abit*) in C. ut *antipho- na* Arguebat. sæpius autem in D. quæ est eius finalis, ut antiph. Ecce nomen Do- mini, & *Euge serve bone*, & *Columna est*, & *Domine Dominus noster*. In E. sed raro, ut R. Veniens a Libano, (& R. *E- go te tuli*). In F. quoque, ut *Biduo vi- vens*, & *Ave Maria*, & *Apertis thesau- ris*, *Domine si hic*. (*ant. Beati mundo*). In G. ut *ant. Secundum magnam*, ut R. *Vidi Ierusalem*. In a. quoque, ut *ant. Beati mundo*. Est etiam, quando idem tropus incipit in A. gravi, ut *ant. Domi- ne non est al.* (*Saulus adhuc*); hoc tamen rarissime fit, tunc videlicet, cum indif- ferens est, habens diatessaron superius, sicut inferius.

D i a p a s o n .							
P r o t u s .							
Tonus.	Diapente.		Diateffaron.			Tonus.	
C.	D.	E.	F.	G.	a.	b $\flat$.	c.
	d.	e.					

* Recte.

DE SECUNDO.

Secundus subiugalis (*est*) eius, habet eandem finalem, quam (&) magister, *id est*, (*in*) D. grave, versaturque inter A. & a. *id est*, in sua diapason, & assumit utrimque vocem. Hæc autem est formula eius: (*quod patet in hac figura*) ipsius seculorum amen incipit in F. (f.) cantus vero in r. sed raro, ut R. Educ de carcere, Natus ante secula. In A. ut offert. Ad te Domine levavi. In C. (c.) ut ant. *Nonne cor nostrum.* (*Sicut lilium.*) In D. (d.) ut ant. Ecce in nubibus. In E. quamvis raro, ut R. *Ego te.* (*ant. Ecce Maria*). In F. ut ant. Quem vidistis. Repertur etiam inchoare in B. inferioris synemmeni, ut Grad. Salvum fac servum.

Diapason.			
Plaga Proti.			
Tonus.	Diateffaron.	Diapente.	Tonus.
r.	A.	B.	C. D. E. F. G. a. b̄.

DE TERTIO.

Tertius modus finitur in E. gravi, proceditque regulariter ad e. acutum, scilicet per duas (*suas*) species assumens utrimque chordam: cuius formula hæc est (*quod patet in figura*). Eius seculorum amen (euouae) incipit in C. (c. *acuta*), cantus vero (*terminatur*) in E. ut ant. Quando natus es. In F. ut Introit. Nunc scio vere. In G. ut ant. Fac benigne. In c. ut ant. Vivo ego. & Unum opus feci.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Diapason.			
Deuterus.			
Tonus.	Diapente.	Diateffaron.	Tonus.
D.	E. F. G. a. b̄.	c.	d. e. f.

DE QUARTO.

Quartus autem plagis eius (*tonus plagalis tertii*) eandem habet finalem, curritque regulariter inter B. & b̄. assumens utrimque chordam, tangensque persæpe utrumque B. b̄ (*b.*) synemmeni. Formula autem eius hæc est. Eius seculorum amen (euouae) incipit in a. sicut *primi* (*primus*), cantus vero in C. ut antiph. Hodie natus est. In D. ut antiph. Benedicta tu. In e. (E), ut ant. Gaude Maria. In F. (f.) ut ant. Ecce merces. In G. ut ant. O mors. In a. sed raro, ut ant. Nisi diligenter.

Diapason.			
Plaga Deuteri.			
Tonus.	Diateffaron.	Diapente.	Tonus.
A.	B.	C.	D. E. F. G. a. b̄. c.

DE QUINTO.

Quinti finalis est F. inde ascendamus (*ascendentis*) ad f. inter quas continentur eius species, *quin assumit utrimque vocem, cuius formula est.* (*Et nota, quod quintus tonus non assumit vocem ex parte gravium, sed ex parte acutarum tantum, ut hic patet*). Huius seculorum amen (Eius euouae) incipit in C. (c.) sicut

B b

ter-

tertii, cantus vero in F. ut ant. Adhuc multa. ut ant. Haurietis. In G. (*sed raro, ut com. Non vos rel.*) *Raro vero in a. (In d.)* ut ant. Exultabunt omnia. In c. ut ant. Elevamini portæ æternales, & ant. *Ecce iam veniet.*

D i a p a s o n .						
T r i t u s .						
D i a p e n t e .		D i a t e s s a r o n .			T o n u s .	
F.	G.	a.	b $\flat$	c.	d.	e.
					f.	g.

DE SEXTO.

Sextus vero discipulus eius eandem habet finalem, vaditque regulariter a C. in c. per suas species, & hic assumit utrimque chordam, cuius formula hæc est, (non hic ex parte gravium assumit chordam). Eius seculorum amen (*euouvae*) incipit in a. ut primi & quarti; cantus autem in C. grave. ut antiph. Vox exultationis. In D. ut antiph. Si ego verus. In F. ut ant. O admirabile. In G. raro, ut ant. Nesciens mater. Rarius vero in b. synemmeni superioris, ut Com. Redime me. Invenitur quoque incipere in B. inferioris synemmeni, ut antiph. Adorna thalamum; quæ inchoatio rarissima est, & a multis vitatur, præsertim *ad (cum)* hoc synemmenon a plerisque vitari satagatur.

D i a p a s o n .						
P l a g a T r i t i .						
T o n u s .		D i a t e s s a r o n .		D i a p e n t e .		T o n u s .
B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.
					b $\flat$	c.

DE SEPTIMO.

Septimus modus terminatur in G. procceditque inde in g. suam diapason, & assumit chordam utrimque, cuius formula (*est hæc*). Eius seculorum amen (*euouvae*) incipit in d. cantus vero in G. ut antiph. Assumpta est. In a. ut antiph. Ipse præbit, & x. Elisabeth. In b. ut ant. Cum angelis. In c. ut ant. Benedicta filia. In d. ut ant. Agathes lætissima.

D i a p a s o n .						
T e t r a r d u s .						
T o n u s .		D i a p e n t e .		D i a t e s s a r o n .		T o n u s .
F.	G.	a.	b $\flat$	c.	d.	e.
					f.	g.

DE OCTAVO.

Octavus collateralis eius eadem finali terminatur, versaturque inter D. & d. sicut in suis speciebus, accipiens (*totum*) tonum utrimque. Formula (*eius est hæc, quæ subsequitur*). Eius seculorum amen incipit in c. sicut tertii & quinti, cantus vero in C. ut ant. *Iustorum anima (Cornelius)* ant. Stabunt iusti. In D. ut ant. Dixit Dominus mulieri. In E. ut x. Iste est, qui ante Deum. & Hodie Maria. In F. ut ant. gloria in excelsis. In G. ut ant. advenerunt nobis. In a. ut ant. apertum est. In c. ut ant. Aquam quam ego. In d. ut ant. *Tu es qui venturus, ut ant. undecim discipuli*. Inchoat etiam aliquando in b. synemmeni superioris, ut vers. offert. Notas mihi fecisti.

Dia-

D i a p a f o n .			
Plaga Tetrardi.			
Tonus.	Diateffaron.	Diapente.	Tonus.
C.	D. E. F. G.	a. b $\sharp$ c. d.	e.

D i a p a f o n .			
Decachordum secundi toni.			
Diateffaron.	Diateffaron.	Dia	teffaron.
A. B. C. D.	E. F. G.	a. b $\sharp$ c.	

Cum igitur unusquisque troporum ad regularem cursum in superioribus suis vocem unam accipiunt (*accipit*), primus, secundus, tertius & octavus inveniuntur aliquando assumere duas, & facere decachordum, quod constat tribus tetrachordis. Horum exempla scripta (*subscripta*) sunt. (*Exemplum de primo tono est hoc*) $\Re$. Hæc est Ierusalem, & $\Re$. Plateæ tuæ: & $\Re$. Filia Ierusalem.

D i a p a f o n .			
Decachordum primi toni.			
Diateffaron.	Diateffaron.	Dia	teffaron.
D. E. F. G.	a. b $\sharp$ c.	d.	e. f.

DECACHORDUM SECUNDI ET EXEMPLA
EIUS.

(*Exempla secundi sunt hæc*) $\Re$. Rorate coeli. $\Re$. Qui vicerit. $\Re$. Angelus Domini. $\Re$. Tentavit Deus, & ant. In spiritu humilitatis. Hoc decachordum secundi a plerisque deutonicis maxime frequentatum vitant Itali vel Romani, continentes se in b. molli; quos imitantur quidam Teutonici.

DECACHORDUM TERTII, ET EXEM-
PLA EIUS.

(*Exempla de decachordo tertii sunt hæc*) $\Re$. Virtute magna. $\Re$. Peccavi super.

D i a p a f o n .			
Decachordum tertii toni.			
Diateffaron.	Diateffaron.	Dia	teffaron.
E. F. G.	a. b $\sharp$ c. d.	e. f.	g.

DECACHORDUM OCTAVI ET EXEM-
PLA EIUS.

(*Exempla octavi sunt hæc*) $\Re$. Ecce radix Iesse. $\Re$. Pretiosus confessor Domini. $\Re$. Oravit Iacob. & $\Re$. Nuntiaverunt Iacob.

D i a p a f o n .			
Decachordum octavi toni.			
Diateffaron.	Diateffaron.	Dia	teffaron.
D. E. F. G.	a. b $\sharp$ c.	d.	e. f.

Non solum hæc, sed & alia exempla diligens inquisitor reperire potest, maxime in difficiliore cantu. In quinto & B b 2 sex-

sexto & septimo (*talem cantum non invenimus, forsitan hac ratione, quia in illis tonis*) non invenimus (*possumus invenire*) tetrachordum (*decachordum*), quod constet ex tribus tetrachordis, in quinto quidem & sexto, impediēte tritono; in septimo vero propter defectum chordarum in monochordo. In quarto autem tono tale tetrachordum invenire possumus, sed nos talem cantum non recordamur nos invenisse). Quoniam autem non solum hæ diversitates vel varietates, sed etiam aliæ non modicæ in cantu patent, quæ in troporum errorem mittant (*mittere possint*) cantorem, ut ignoret, quis cui attribuat, operæ pretium duximus audere (*generales cudere*) regulas, quibus *autenticos a subiugalibus vel communibus (autentos a plagalibus)* evidenter segregemus.

GENERALES REGULÆ AUTENTICI CANTUS,

Quicumque igitur cantus diatessaron habet superius *ipso (supra)* diapente, si descendat etiam usque ad duodecimam chordam, *D. videlicet ab a* vel citra in qualibet subsistat, dum tantum (*tamen*) ad finalem regulariter (*currat vel*) perveniat. Similiter qui duas chordas supra diapente, *utputa h vel c. & (vel)* infra unam vel nullam habet. Item qui supra unam & infra diapente nullam; omnis huiusmodi cantus sine contradictione autentico tribuetur, dum tantum (*tamen*) regulariter terminetur.

a) Hic finit. *Tegerns.*

b) Annectuntur hic in Cod. *San-Petrino* regulæ super discantum, quas omittimus, melius suo loco ex *FRANCONE & IOANNE de Muris* explicandas. Nec dubitamus ad eam ipsam ætatem *Sæc. XIII.* vel *XIV.*

GENERALIS REGULA PLAGALIS CANTUS.

Qui autem habet diatessaron inferius, *id est gravibus*, si ascendat a r. ad decimam (*chordam*), sive descendat ad decimam citrave, in qualibet remaneat, dum tantum (*tamen*) ad finalem secundum regulas accedat. Similiter qui duas voces infra diapente, & unam vel nullam supra citrave (*vel si citra diapente*) ubilibet subsistat. Item qui infra (*diapente*) unam, & supra diapente nullam habet, citrave in qualibet subsistat. Idem, qui nullam infra habet, nec ad diapente pleniter ascendit. Universus talis cantus ad subiugalem referendus est, si tamen regulariter finiatur.

GENERALIS REGULA COMMUNIS CANTUS.

Communis vero cantus est, qui *inter (infra)* diapente eam pleniter attingens versatur, nec utrolibet evagatur. Similiter qui supra & infra unam vocem æqualiter accipit. Item qui utrimque duas æqualiter assumit. Illud autem in communi cantu observatur, ut ei tropo (*tono* attribuat, qui in usu habetur) tribuatur. a) (*cum quo magis concordat, vel cui usitatum est eum attribuere. Diximus regulas verisimiles & quæ probari possunt; sed in quibusdam, ut dicit Priscianus, regula quidem scienda est, usus vero observandus*). b)

INCI-

esse referendas eas regulas super discantum, atque ad scriptorem codicis, non ad acutorem esse referendum vericulum qui subnequitur: *Qui me scribat, Dicterus nomen habebat.*

INCIPIT

MUSICA ARIBONIS SCHOLASTICI.

M O N I T U M.

ARIBONIS *Scholastici musicam ad ELLENHARDUM episcopum Frisingensem, quem an. 1078. obiisse probat P. CAROLUS Meichelbeck in historia Frisingensi, ex cod. Admontensi Sac. XII. primum in lucem proferimus. Fragmenta quædam huius operis in codice San-Emmeranensi reperimus, quæ suis locis contulimus, cum Admont.*

Domno suo Ellenhardo præfulum dignissimo in universa morum honestate præclaro, Aribo, quæ præparavit Deus diligentibus se. Literarum mearum Pater & Dñe venerabilis præsentix vestra quæso præsentetur dignatio, donec auribus misericordiæ percipiat, quid meus stilus pannosus videlicet referat legatus. Qui licet velle nuptiali non intret, prius tamen, deprecor iterum atque iterum, non abhorreatur, quam suam legationem representet.

Cum summæ capacitatis in musicæ monochordique fitis regulis ut cantilenarum vestrarum observata diligentia affatim vobis perhibent testimonia; præsumpsi vos eligere in iudicem Palemonem, ad cuiusdam theorematis, id est, speculationis perceptionem. Post seriarum rerum laboriosam intensionem, in istis aliquando quasi ludi blandientem habeatis remissionem.

De Quadripartita Modernorum Figura.

Est quædam quadripartita figura modernis adeo venerabilis, ut paucissima si-

ne ea sint monochorda. Quæ ita constructur, ut una series primi insimul & secundi toni mensuram contineat, secunda tertii & quarti, tertia quinti & sexti, quarta septimi & octavi. Cuius dispositio non ultimæ famulatur commoditati. Nam sicut post Abecedarii indiscretam generalemque seriem specialiter erant coadunandæ vocales, semivocales, mutæ; ita post naturalem monochordi permixtionem specialius erant tropi cum suis subiugalibus discernendi, sicut etiam elementa lucidius apparuerunt discreta relicto sinu primitivæ confusionis. Dispositis separatim tropis evidentius intuemur, qualiter protus cum suo subiugali constet prima gravium, in A. prima finalium in D. Distinctius quoque videmus, quomodo Deuterus cum suo plaga construat secundam gravium, secunda finalium, secunda superiorum, secunda excellentium, in B. E. & e. Quomodo tritus cum plagali constituatur omnibus tertiis, in C. F. c. f. Qualiter tetrardus sibi plaga subiunctus disponantur ex omnibus quartis, quarta gravium, in D. quæ est

B b 3

du-

duplicis naturæ : quia sicut est quarta gravium, ita est prima finalium. Quæ omnia lucebunt in sequentibus, cum de troporum tetrachordorum principalium chordarum natura differemus abundantius, quia præsens tractatus principaliter est de quadripartita figura prætitulandus.

De vitio Quadripartite.

Est tamen aliquid in eadem figura, quod mihi, ut minus sapiens dico, non videtur usque ad fundum penitus esse limpidum.

Adtentum facit præfulem.

Huc pater auriculas converte benignius
ambas.

Has præful nugas meditans sis totus
in illis.

Homines reprehendere degenerantes.

Solent homines admodum improbare, cum vident aliquem de parentum virtute degenerare. Scimus autem & istam & omnem musicam figuram nativitatis suæ primordium sumpsisse de primitiva regularis monochordi dispositione. Cum autem hic videamus collecta, quæ ibi sunt dispersa, hic dispersa quæ ibi sunt collecta, nonne ista figura degenerat a sua genitrice, monochordi videlicet mensura?

De perversa Tetrachordorum collectione.

In ista figura collectæ sunt in unum locum omnes graves, in unum locum omnes finales, similiter in unum omnes superiores, omnes etiam excellentes, quod

penitus non concedit monochordi natura, quæ cuilibet tetrachordorum quatuor diversa partitur loca.

De perversa diezeuxi, id est disiunctione.

In ista figura disiunctæ sunt quarta gravium, prima finalium, quarta superiorum, prima excellentium, quæ in monochordi naturali structura unum & eundem obtinet locum, utpote in una & eadem littera.

De acumine non naturali proti, & gravitate tetrardi non competenti.

In hac eadem quadripartita figura protus est acutissimus, tetrardus gravissimus, quod quam contrarium sit naturæ monochordi potest quivis etiam mediocriter his imbutus facillime contemplari.

De Dictatoris Admiratione.

Hæc cum diutina mecum admiratione revolverem, & si quid naturalius occurreret indagarem, inveni capream matri simillimam, quæ habet in uno loco quartam gravium, primam finalium, quartam superiorum, primam excellentium. Quæ habet in IIII. locis diversis, graves, finales, superiores. Quæ habet protum gravissimum, tetrardum acutissimum, ut naturam quam in principali genitricis gremio possideant, in filiarum mansuinculis non amittant.

De miniatis tetrachordorum lineis.

Quatuor obliquæ lineæ quatuor tetrachordis in gravium, finalium, superiorum, excellentium, minio superinductæ qua-

quadripartitam nostri tropici theorematis ita penetrant latitudinem, ut non solum demonstrent unamquamque gravium, finalium, superiorum, excellentium, in sui tropi intervallo, sed etiam in vero & naturali loco, secundum protoplastæ conditionis, quæ est in monochordo, testimonium.

Quid bene quid male quadripartita explicet.

Quadripartita modernorum figura bene exprimit unamquamque principalium literarum seu chordarum suo tropo contraditam. Sed in hoc delinquit, quod eas in alio loco, quam monochordum velit, constituit divisiones troporum. Quod minus est bene condit gravitatis acuminisque legem, quod maius est non caute distribuit. Sed gratia lausque sit patri luminum, a quo est omne datum optimum & omne donum perfectum, nostra immo sua ut dicamus cum psalmista, *Non nobis Domine non nobis sed n. t. d. g.* & bene divisiones troporum constituit, & naturale secundum monochordum gravitatis & acuminis eorum differentiam evidenter proponit.

De naturali caprea veritate & eiusdem mensuræ magna facilitatē.

Hæc cum tantam habeat naturæ veritatem secundum antiquissimam monochordi nativitatem, potest eam & hoc commendare uberius, quod simplex monochordi mensura fiat hac parum celerius. Omnis tonus, omne semitonium, omne etiam synemmenon, omnis denique IIII. troporum mensura est æquissime

sibi met opposita; sed illius, quæ mihi causa fuit huius, tanta est in metiendo difficultas, tam inextricabilis perplexio, ut admodum dura sit eiusdem textura.

Quare caprea tali nomine censeatur, & quid præfuli offeratur.

Nostri theorematis novitatem propter eius mensuræ celeritatem nuncupavi capream: & quia velocius occurrebat cum venabar eam, voluntas enim Dei fuit ut cito occurreret mihi quod volebam, eandem pater venerande capream vobis offero degustandam cordis palato, ut si quid vobis in ea sapiat, benedicat mihi anima vestra.

Quæ sit in caprea commoditas.

Habetis in ea planam mensurandi facilitatem, naturæ non redarguendam veritatem, quæ omnia monochordi repræsentat legitima sicut decet. Nam de primitivo monochordo derivativam aliter quam monochordum velit componere figuram, hoc est iuxta pedem dextrum calceum formare sinistrum. Quod quomodo theoremate in nostro sit deviatum, vestro penitus sit iudicio reservatum.

Quæ causa sit contrarietatis inter monochordum & Quadripartitam figuram modernorum.

Causam autem contrarietatis inter illam quam moderni diligunt figuram & monochordum, arbitror esse imo scio, quod dispositiones troporum ita varie incipiunt, ut I. II. tono, II. III. tono, III. IIII. semitonio præcedat, cum potius in illis procurari deberet, quatenus primæ dispo-

dispositionis gravis, id est A. secundæ dispositionis gravem in B. tono præcederet; secundæ dispositionis gravis, idem videlicet B. tertiæ dispositionis gravem in C. semitonio præiret: tertiæ dispositionis gravis idipsum scilicet C. IIII. dispositionis gravem in D. tono rursus præveniret: quod facillimum esset si ab uno principio ipsas mensurarum integritates inchoarent, aut a gravibus incipientes dictam diversitatem inceptionis observarent. Sed hæc hæcenus de caprea: Qua in vestræ gratiæ scrutinio derelicta, tendimus ad alia.

De hoc quod monochordum nec in disiuncta nec in coniuncta dividitur.

Monochordum una diapason non esse contentum, triplex esse causa creditur. Una quod simplicioribus curtum videretur, qui irreflexibili voce ad organalem ignorant reverti gravitatem. Sicut equus indocilis rigidæque cervicis, non potest in arcto circinari clipeo. Secunda quod vox acutior mulcet aures gratiosius, sicut etiam gracile corpus blanditur oculis iocundius. Tertia quod ipsa naturalis chordæ ac vocis possibilitas posteriores spontanea petit metas. Sicut nonnumquam in amæna loca voluntate procedimus non necessitate.

Cur diapason tres non sint in monochordo.

Tribus diapason protensum esse monochordum non patitur altissimæ fidis sonus gracillimus, nulli subteriorum consonus. Sicut enim pueri tenellæ vocis in moderato acumine cantilenas edunt adeo

inconsonas, ut easdem vir non intelligat more clangentis barræ & recinentis cicadæ. Est modus in rebus sunt certi denique fines, ultra quos citraque nequit consistere verum.

Cur in Tetrachorda dividatur.

Divisum esse monochordum in tetrachorda potius quam aut in dichorda vel trichorda, seu pentachorda, hæc est ratio, quod post diapason in nullo tanta est, ut in tetrachordis similitudo. Si enim in dichorda facta fuisset divisio, primum occurreret dissimilitudo, quia post tonum, qui est ab A. in B. sequitur semitonium. Si autem in trichorda, item diversitas semitam obsideret. Nam post semiditonum, qui est ab A. in C. sequeretur ditonus a C. in E. At si divisio fuisset per pentachorda eadem dissimilitudinis obviaret importunitas, quoniam quidem ab A. in E. est diapente, & ibi sequitur semitonium faciens dissimilitudinem.

Tetrachorda quædam esse primæ quædam secundæ similitudinis.

Tetrachordorum ergo quædam primæ, quædam similitudinis sunt secundæ. Primæ gravium, finalium, superiorum, excellentium, quia plena similitudine & intenduntur & remittuntur tono, semitonio, tono. Quædam sunt similitudinis secundæ, hyperboleon, diezeugmenon, meson, hypaton: quæ quamvis invicem comparata nihil differant intensa & remissa; quia unumquodque illorum intenditur semitonio, & ditono, remittitur autem ditono & semitonio: ipsa tamen

men intensio & remissio dissimilis est. Quæ in prioribus est simillima, quia sicut tono, semitonio, tono, intenduntur, ita & remittuntur.

De similitudine Neumarum.

Similitudo tetrachordorum similitudini servit neumarum: quia eadem neuma, quæ intenditur ab A. in D. intenditur a D. in G. quæ remittitur a G. in D. remittitur etiam a D. in A. sic etiam in cæteris, ut facillime potest perpendere quivis.

De hoc quod Monochordum nec in disiuncta, nec in coniuncta dividitur.

Monochordum non esse divisum vel in penitus coniuncta vel in penitus disiuncta tetrachorda, hæc est ratio: quod prædicta tunc cessaret similitudo. Si enim inciperet tetrachordum superiorum in G. ubi desinit finalium, similitudo deficeret: quia tetrachordum superiorum intenderetur ditono & semitonio, cum priora tono, semitonio, tono. Item diversitas occurreret si penitus disiuncta fuissent tetrachorda; quæ omnia quia satis sunt manifesta, non est opus dicere plenius.

De diezeugmenon & synemmenon.

Priori patet ratione quod tetrachorda diezeugmenon & synemmenon sint necessaria. Si enim aut coniunctio aut disiunctio tetrachordorum esset penitus, & similitudo periret, & creber in cantu defectus occurreret.

De hoc quod quælibet chorda superius & inferius quartam & quintam velint habere propter diatessaron & diapente quæ multum dominantur in cantu.

Propter diatessaron & diapente, quæ in cantilenis pollent præcipue, desiderat unaquæque chorda vel littera quartam quintamque supra vel infra habere. Quapropter F. & f. admodum indigent synemmenon, ut gravis supra quartam, acuta infra habeat quintam ad se resultantem per diapente.

De communione Tetrachordorum.

Eadem intensio & remissio omnibus est illis tetrachordis, quæ ascendunt, id est gravium, finalium, superiorum, excellentium. Omnibus autem descendantibus id est hyperboleon, diezeugmenon, meson, hypaton eadem est intensio, eadem quoque remissio, quamvis ascensus sit dissimilis & descensus, quia ascensus est semitonio, ditono, descensus ditono, semitonio.

De differentia tetrachordorum ascendentium & descendantium.

Qualiter autem eadem differant tetrachorda, si vacat, & placiti rationem admittitis, edam. Differunt nomine, quod est planum, differunt qualitate, quod debet explanari, quia latine nuncupata potius sunt constitutiva specierum trium symphonicarum, diatessarou, diapente, diapasou, quam græce vocata. Differunt specie, quia hæc in medio, illa semitonium habent in extremo.

De quibus litteris & chordis unumquodque tetrachordum consistat.

Tetrachordum gravium secundum Guidonem constat A. B. C. D. quod idem iuxta Boëtium est proslambanomenos, hypate hypaton, parypate hypaton, lichanos hypaton. Tetrachordum finalium est Guidonice D. E. F. G. hoc ipsum est in Boëtio lichanos hypaton, hypate meson, parypate meson, lichanos meson. Tetrachordum superiorum iuxta modernos est a. b. c. d. Idem est Boëtii mese, paramese, trite diezeugmenon, paranete diezeugmenon. Tetrachordum excellentium est d. e. f. g. secundum Guidonem, iuxta Boëtium autem paranete diezeugmenon, nete diezeugmenon, trite hyperboleon, paranete hyperboleon.

Qualiter tetrachorda species operentur.

Nunc disputemus qualiter ista tetrachorda operentur constitutionem specierum diatessaron & diapente. Tetrachordum gravium tetrachordo finalium collatum omnes diatessaron species, quæ IIII. sunt, perficit hoc modo. Prima gravium, primæ iuncta finalium, parturit primam diatessaron speciem. Eodem modo sunt vice parentum, a) III. gravium III. finalium, IIII. gravium, IIII. finalium, tertiæ & quartæ speciei diatessaron. Eadem diatessaron specierum nativitas est in copulatione superiorum & excellentium, & tam naturali ordine idem, ut de primis I. II. de secundis, III. & IIII. de tertiis, ac quartis procedat: & hoc necessario, quia superiorum & excellen-

tium collatio nihil est aliud quam collationis gravium & finalium repetitio. Unde est necesse, ut quicquid inter graves & finales, idipsum fiat inter superiores & excellentes: quia sicut eadem superiores quæ graves, ita sunt eadem excellentes, quæ finales.

Quod diatessaron & diapente inter diversa consent tetrachorda.

Omnes ergo IIII. diapente species ita inter finales constant & superiores, sicut omnes diatessaron, aut inter graves & finales, aut inter superiores consistunt & excellentes, eodemque ordine dispositis naturæ ut I. de primis, & quælibet species de sui nominis constet chordis ac litteris.

Quod in locis diatessaron diapente non inveniatur, nec diatessaron in sedibus diapente.

Admodum naturale esse generationem specierum inter graves ac finales, & inter superiores ac excellentes; diapente autem specierum inter finales & superiores naturalem esse ortum, ex hoc potest perpendi: quod nec naturaliter inter graves & finales, aut superiores & excellentes diapente procedunt species, ubi diatessaron naturales habent sedes, nec inter finales & superiores inveniuntur naturales diatessaron sedes, sicut diapente species sunt inibi naturaliter procedentes. Naturales dico species ut prius dixi de sui nominis litteris consistentes, ut I. de primis, & cætera.

De

a) *Addendum videtur: secunda gravium, & secunda finalium secundæ speciei diatessaron*

De formalibus Speciebus.

De formalibus tempestivum est dicere speciebus. Formales sunt dicendæ quæ formam habent non naturam, sicut est a D. in G. forma est primæ speciei diatessaron habens semitonium in medio. Sed quia non inter duas constat primas, sed inter primam & quartam, dicenda est prima formalis, non prima naturalis. Naturalis autem est prima, quæ non solum in medio habet semitonium, sed inter duas primas consistit, ut illa quæ est inter A. & D. quarum altera prima est gravium, altera finalium. Sic species diapente inter A. & E. prima est formalis non naturalis, quia licet ut prima naturalis scandat tono, semitonio, tono, & tono, non tamen inter duas primas, sed inter primam constat ac secundam, sicut illa quæ est inter D. finalem & A. superiorem.

Quod principales chordæ dicantur quæ constitutivæ sunt troporum.

Principales chordæ dicuntur quæ in troporum dispositionibus principatum sortiuntur, sicut in autentico proto principales sunt istæ: prima finalium, prima superiorum, prima excellentium. Finalis est merito principalis in primis: quia si secundum convenientiam, quam ipsa prædocet, cantum incipimus, & usque ad finem procedere non possumus, ostendit illum esse aut vitiosum, aut iuxta alium modum gubernandum. Quidam cantant illam antiph. *Alliga Domine in vinculis*, secundum finalis convenientiam incipientes eam in G. sed quia defectus occurrit chordarum ut cantari non pos-

sit, cogitemus eam aut secundum alium modum iubilandam, aut penitus esse mendosam. Sed falsam esse dicere prius non debemus, quam secundum omnium finalium convenientiam incipientes exploremus, si in ullo modorum inoffensam reperiamus eam: sicut istam iuxta primi finalis convenientiam inchoantes in F. sine scandalo percantabimus. Est quoque principalis ob hoc dicenda, quod initium cantus principiumque non numquam procedit ex illa, ut, *Ecce nomen Domini. Ecce in nubibus cæli. Ecce venit Deus & homo, leva Ierusalem, & alia innumerabilia*, quæ ad reperiendum sunt planissima. Est principalis quia distinctionum interdum principia, interdum fines converfantur in illa, aut aliqua musica proportionem distant ab illa, id est aut tono vel semitonio, sive semiditono, seu ditono, aut diatessaron, diapenteve. Principalis est merito, cum omnis cantilenæ finis & requies sit in eius hospicio.

Superiores chordæ ideo principalitatis dignantur nomine, quia principales autentorum partes diapente videlicet ac diatessaron medietatis vinculo copulant: & quod ad eas nonnumquam pertingant neumæ principales, principia dico distinctionum ac fines, ac tonorum differentiarum. Excellentes iure sunt principales, quæ ita dominantur autentis, ut in ipsis sit ascensionis eorum finis.

Quæ chordæ sint principales in cantibus plagalibus.

In plagalibus quoque eadem ratione dicuntur principales graves, finales, superiores.

riores. Quapropter non difficile inde huc similitudinem transferre.

Quod principalitas chordarum discernenda sit.

Principalitas chordarum accipi discretive debet, non ubivis illa principalitas sed in sua specie consideretur. Sicut prima gravium, prima finalium, prima superiorum principales sunt in prima specie plagalium cantuum, id est in secundo tono, quæ principaliter eiusdem sunt constitutivæ. Principaliter dico, quia aliæ chordæ cooperantur, istæ ut prædictum est principantur, sicut in aulæ constructione principales partes sunt columnæ. Principales quoque sunt in secunda specie plagalium, id est in III. tono II. gravium II. finalium II. superiorum, quæ principaliter illum constituunt. Sic constitutivæ sunt III. & IIII. gravium, finalium, superiorum, tertiæ & quartæ speciei plagalium troporum, id est sexti & octavi toni.

De autenticis protis.

Prima finalium, prima superiorum, prima excellentium sunt principales in prima specie autentorum cantuum, id est in primo tono quem principaliter constituunt: secunda finalium, secunda superiorum, secunda excellentium, principales sunt in secunda autentica specie diapason, id est in tertio tono cuius principaliter sunt constitutivæ: sic de tertiis tertia autentica diapason constituitur, quarta de quartis.

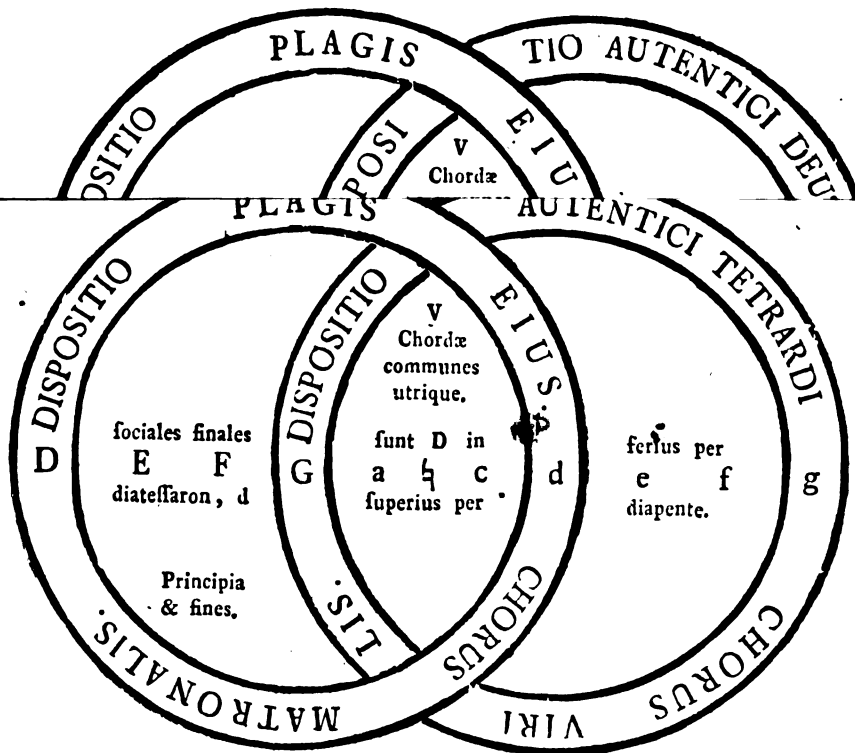
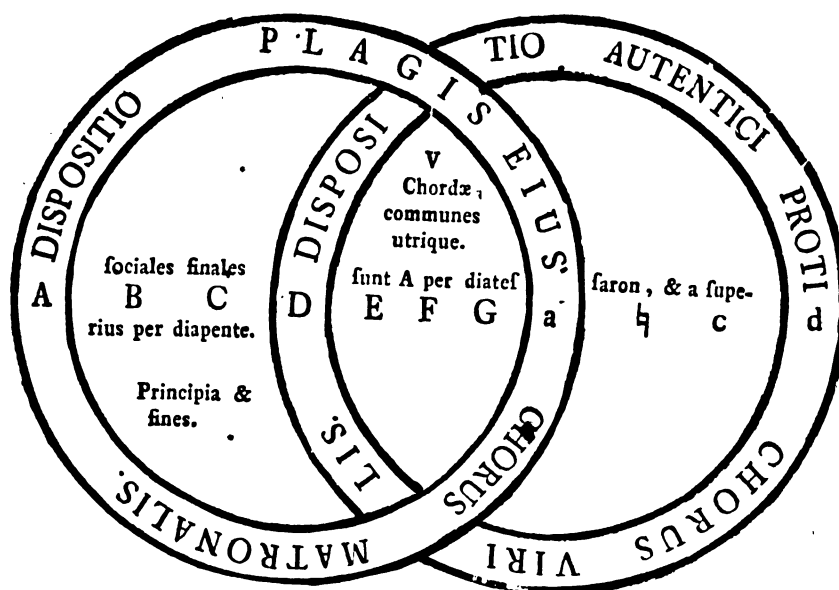
Quod principium similitudinis est in illis.

Principales quoque dicuntur chordæ, quia principium sunt eiusdem habitudinis. Habitudinem autem appello, ascensionis vel descensionis, aut utriusque similitudinem, qualis est intensio ab A. in D. talis est a D. in G. & qualis est remissio a G. in D. talis est a D. in A. quia talis est concordia non solum quartis, sed quintis infra & supra, ut media alterius elevationem, alteriusque sumat depositionem. Et si ad quartam supra confertur cum elevatione ad quintam superius respondet cum depositione; ac e contra cum quarta inferiori per remissionem, cum quinta concordat per intensiorem, excepto gravi deuterio & superiori, qui infra non inveniet diatessaron, supra se vero caret diapente quamvis V. sint chordæ. Et hinc monemur ut caute diffiniamus symphonias. Si aliquo me interrogante, quid est diatessaron, vel diapente, respondebo, quatuor chordæ, quinque chordæ, non caute dixero, cum quatuor sint chordæ. A. b. c. & tamen non contineant nisi semiditonus. Cum quinque chordæ sint, B. C. D. E. F. & non cohibeant nisi diatessaron, & semitonium. Idcirco dicamus, diatessaron est semitonium cum duobus tonis in nullo participantibus. Diapente est semitonium cum tribus tonis in nullo participantibus. Hoc dico propterea, quia tonus, qui est ab a. in b. cum illo tono qui est a b. in c. participat spacium, quod est a b. in b. quod est *maius toni* a) spacium, quod apotome dicitur, quia ali-

a) f. maioris semitonii

Fig. A.

ad pag. 205. P. II. Litt. Cc.

aliter poterit probari a) & semitonium esse diatessaron, & diatessaron esse diapente.

De similitudine divitum & pauperum ad tropos utrosque.

Concordant discordantque autenti & plagales sicut divites & pauperes: quia licet hi in alto hi in humili degant loco, quamvis isti b) ambullentur in tragœdia, illi mustitent in comoedia, unum tamen & æqualem exspectant obitum & finem, ita quamvis ascendant descendantque diverse, eosdem tamen finales fortiuntur autenti & plagales.

De similitudine virilis femineique chori ad autentos & plagas.

Concordant discordantque autenti cum plagis, quomodo si procederent de quatuor thalamis totidem nuptæ modestæ cum suis sponis, copularentque duos chorearum circulos, ut ipsi thalami matronali choro essent centra: id est medietates virilibus choris terminales, ut in hoc etiam evangelistarum exprimerentur volumina: de quibus pronunciat propheticus Ezechielis spiritus, quasi sit rota in medio rotæ: quia sicut evangelistarum opera concordant discordantque, ita autenti cum plagis. Nam quinque chordas habent communiter, tres autem singulariter: ut duo circuli ita sibimet sint implicati, ut utriusque extremitas centrum, id est medietatem alterius perfectet, habent medium spatium commune, altrinsecus scilicet spatium situm sine participatione.

De Differentia Autentorum & Plagarum iuxta Horatium & Flaccum.

Differunt quoque autenti & plagæ instar Horatianæ sententiæ: ut
*Festis matrona moveri iussa diebus,
 Intererit satyris paulum pudibunda
 protervis.*

Non est enim suum matronalis incessus saltantes satyros imitetur ut Alpheusibeus, sicut cantus plagalis. Hæc principia, hæc fines distinctionum tendit ad quintam, cum etiam raro mittat ad quartam. *Vid. Fig. A.*

Iterum differentia Tetrachordorum.

Tetrachordum quoque differentia est nonnulla, quia tetrachordum gravium & superiorum claves sunt plagalium, tetrachordum finalium & excellentium claves sunt autentorum. Et medietatis vicem obtinent finales & superiores: finales plagalium, superiores autenticorum diatessaron & diapente convincientes, ex hisque diapasen componentes.

Quomodo tetrachordum gravium mystice pertineat ad Matthæum & ad humanitatem Christi.

Tetrachordum gravium typice congruit salvatoris humanitati quam Matthæus describit, in qua Christus gravia quæque sustinuit, esuriendo sub infructuosa ficulnea, sitiendo & lassescendo super puteum, vulpibus pauperior ac volucris foveas ac nidos habentibus, cum non haberet, ubi caput suum reclinaret.

Quo-

a) *Melius*: tonum & semitonium

b) *Snn-Emer.* Ambulent.

C c 2

Quomodo tetrachordum finalium Salvatoris passioni congruat & morti.

Tetrachordum finalium vitalem Christi mortem significat: cum non solum ipse ad tempus vitam finivit, sed etiam ad finem tetenderunt templi velum, soliditas petrarum, solis claritas, terræ stabilitas.

Quomodo Tetrachordum superiorum Christi significet resurrectionem.

Tetrachordum superiorum Christi gloriosam designat resurrectionem: in qua ad huius vitæ superiora remeavit, nobisque vitæ supernæ hereditatem delegavit.

Quomodo Tetrachordum excellentium Christi significet Ascensionem.

Tetrachordum excellentium typice iubilat excellentiam ascensionis Christi, in qua ascendit Deus in iubilatione & Dominus in voce tubæ ostendens se excellentissimum esse.

Quod duo tetrachorda ad humilitatem, duo ad Christi pertineant Celsitudinem.

Quorum tetrachordorum duo id est gravium & finalium sicut sunt humilia, ita humilitatem Christi quæ fuit in humanitate & passione designant: duo excelsa id est superiorum & excellentium celsitudinem Salvatoris, quæ in resurrectione & ascensione patuit, declarant.

Item de discordia tetrachordorum, & quod quadam incipiant quadam species finiant.

Discordant tetrachorda quoniam quoddam est specierum diatessaron & diapente inceptivum non finitivum, ut gravium; quoddam diffinitivum non inceptivum, ut excellentium. Quædam & inchoativa & determinantia, ut finalium & superiorum: quia finales determinant species diatessaron, incipiunt species diapente; superiores finiunt species diapente, incipiunt species diatessaron. Et hoc ita naturali ordine, ut sive incipiat seu terminet, sive faciat utrumque inter primas prima, secundas secunda, tertias tertia, & inter quartas quarta sit species vel diatessaron seu diapente.

Quomodo graves sui nominis species diatessaron incipiant.

Prima gravium incipit primam speciem diatessaron, secunda secundam, tertia tertiam, quarta gravium id est D. quæ biformis est, quartam speciem diatessaron incipit, quæ & finit primam, secundum quod prima finalis est.

Quomodo finales finiant & incipiant species.

Prima finalis idem videlicet D. finit primam diatessaron, sed incipit primam diapente speciem, E. secunda finalium, secundam diatessaron, & diapente speciem finit & incipit, F. tertia finalium tertiam utriusque speciem finit & incipit, G. quarta finalium quartam finit, & quartam incipit.

Quod contra legem finalium superiores finiant species & incipiant.

E contrario prima superiorum id est, A. primam finit speciem diapente, incipit pri-

primam diateffaron, quam finit prima excellentium.

Oppositio Tetrachordi.

Opposita sunt tetrachorda finalium & excellentium tetrachordo gravium & superiorum. Nam ista omnes diateffaron incipiunt, illa finiunt, sed etiam media opponuntur, id est finalium & superiorum, quia omnes diapente species incipiunt finales, finiunt superiores. Opposita quoque sunt ultima sicut media tetrachorda: quia gravium solummodo omnes diateffaron species incipit, excellentium easdem tantum finit. Finalium omnes diapente species incipit, superiorum finit. Finalium omnes diateffaron species finit, superiorum incipit.

Quod tria sint in inchoando, tria in determinando, duo in utroque.

Tria sunt in inchoando similia, gravium, finalium, superiorum, tria in determinando, finalium, superiorum, & excellentium; duo in utroque, finalium, superiorum singulariter ad incipiendum tantum gravium, ad finiendum dumtaxat excellentium.

Quod oppositio quoque sit in speciebus diateffaron & diapente.

Ultimæ quoque species & mediæ diateffaron & diapente sibimet sunt oppositæ. Nam intensio primæ remissio est quartæ, secundæ ascensus est tertiæ descensus. Prima species diateffaron tono, semitonio, tonq̄ intenditur ab A. in D. Quarta eodem modo remittitur a G. in D. secunda intenditur a B. in E. semito-

nio, ditono, tertia remittitur ab F. in C. semitonio, ditono.

De oppositis diapente speciebus.

Prima species diapente ascendit tono, semitonio, ditono a D. finali in a. superius. Quarta descendit tono, semitonio, ditono a D. superiori in G. finalem. Secunda suspenditur ab E. finali in b. superius, semitonio tritono. Tertia deponitur semitonio, tritono a c. superiori in F. finalem.

Quod oppositio specierum ad similitudinem fiat Metricorum pedum.

Species prima diateffaron constat ut amphymacrus ex longa & brevi, & longa, id est ex tono, semitonio, tono: secunda intensa, ut bachius ex brevi & duabus longis. Remissa ut antibachius ex duabus longis & brevi. Tertia species diateffaron constat secundum intensiorem sicut secunda, iuxta remissionem, ut antibachius, secundum remissionem ut secunda, iuxta intensiorem sicut bachius. Quarta rursus ut *insula*.

De speciebus diapente ad pedum similitudinem se habentibus.

Diapente prima species constat ex trochæo & spondeo suspenso, ut *liberant*. Deposita constat ex spondeo & iambo, ut *convenerant*, secunda intensa ex epitrito primo, ut *Sacerdotes*! Remissa ex spondeo & trocheo, ut *Sacramenta*. Tertia ascendens ut secunda descendens ex spondeo & trocheo. Descendens ut illa ascendens ex epitrito primo. Quarta ascendens ex spondeo & iambo, ut prima

ma descendit, descendens ut prima, ascendens ex trocheo & spondeo.

De speciebus Diapason.

Prima species diapason constat ex prima diateffaron & diapente specie, secunda de secundis, tertia de tertiis, quarta de quartis. Et in his speciebus diateffaron, diapente, diapason naturalem merito miramur ordinem, quia omnes in eandem desinunt, a) ex qua desinunt, & hæ sunt sui nominis.

De quatuor speciebus diateffaron.

Diateffaron species prima incipit a prima gravium A. desinit in prima finalium D. Secunda species diateffaron incipit a secunda gravium B. desinit in secunda finalium E. Tertia species diateffaron incipit a tertia gravium C. desinit in tertia finalium F. Quarta species diateffaron incipit & desinit a quarta & in quarta D. G.

Quod similiter incipiant & finiant omnes diapente species.

Eodem modo species diapente inchoant & expliciunt. Prima a prima finalium, & in primam superiorum D. A. secunda a secunda & in secundam E. b. Tertia a tertiis, quarta constat a quartis E. c. G. d.

Quod ad eundem modum species diapason incipiant & finiant omnes.

Prima species diapason constat a prima gravium, prima finalium, prima su-

periorum: ita ut gravis & superior legitimi sint ascensus, descensusque claves, finalis medium eiusdem diapason vinculum, in qua est D. commissura diateffaron & diapente. Sic secunda species diapason, secunda gravium, secunda superiorum clauditur. B. b. & secunda finalium E. vinculatur. Tertia tertiis, quarta quartis & clauditur, & dimidiatur C. F. c. D. G. d.

Quod eodem modo ab aliis speciebus consistant authentica species sicut a prælibatis speciebus subiugales.

Sicut istæ quatuor species diapason, id est quatuor plagarum constant gravibus & superioribus, dimidianitur autem finalibus, prima primis, secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis; sic quatuor sequentes ad autenticos pertinentes clauduntur finalibus & excellentibus, dimidianitur autem vel vinculantur superioribus, prima primis, secunda secundis, tertia tertiis, quarta quartis: ut optime conservatus ordo naturalis Dei voluntate quæ est rerum natura conlaudet, illuminans omnem hominem, quod in natura latuit venatrices mentes investigare concessit.

Utrum sint VII. vel octo discrimina vocum, cum synemmenon videatur octavum.

Synemmenon octavum vocis discrimen non facit, quia nunquam b. molle atque quadratum in unam conveniunt neumam. Cum omne discrimen vocis fiat aut

a) forte legendum: in quam desinunt & hæ, (nimirum species diateffaron & diapente) quæ sunt sui nominis.

aut tonō vel semitonio, seu ex his compositis consonantiis, & inter b. & a. nulla sit consonantia, patet profecto quod illæ duæ litteræ sint pro uno discrimine. Illarum litterarum neumæ nunquam in unum conveniunt, sicut libra & aries pariter non videntur. Consurgens aries libram, libra vellera mergit.

Quod divisio monochordi fiat aut per quantitatem aut per qualitatem.

Monochordi divisio fit bipartito. Cum enim dico totum monochordum in duas dividi diapason vel duobus passibus fieri diapason, tribus diapente, quatuor diatessaron, tonum novem, quantitatis est & numeri ad mensuram pertinens monochordi. Cum autem tetrachorda quædam dico intendi per tonum, semitonium, tonum, quædam vero remitti per ditonium & semitonium, designo qualitatem ad melodiam pertinentem, quasi dicerem: Cum tetrachordum gravium, finalium, superiorum, excellentium, intendatur & remittatur per tonum, semitonium, tonum, potes quamlibet neumam susum iusumque resultare: sic & de illis quæ descendunt perpendas tetrachordis.

Utrum idem modus qui dicitur Dorius dicendus sit hypomixolidius propter

D. d. quod est biforme.

Antiquitus erant quatuor tantum naturales tropi. Quare autem quatuor naturales dicam tropos, quæstionis scrutinio dignum est. Cum quis authenticus adiuncto sibi suo subiugali constet prima gravium, prima finalium, prima superio-

rum, prima excellentium, quid obstat, quin sit unus modus, cum de unis ut ita dicam fiat chordis, videlicet omnibus primis; sed secundum placitum facti sunt de quatuor octo, cogente tamen ratione. Cum quilibet cantus legitime vagari per XI. chordas potuisset, qui discursus cuilibet autentico cum suo plaga composito deputatur, evenit sæpe propter cantus prolixitatem, ut aliquis versus, seu brevis psalmus adiunctus ab illo discordaret, cum omnem suum ascensum descensumve non potuisset implere: tandem est excogitatum, ut quivis IIII. troporum in duos divideretur, quorum uterque integra tantum diapason esset contentus, ut quilibet sibi subiunctum suum posset æquiparare discursum, sicut nonnunquam propter infirmiores comitis caballum vicinius petimus diversorium.

De hoc quod quadripartita figura & caprea sint imitatrices antiquitatis troporum.

Quatuor troporum naturalis antiquitas in quadripartita modernorum figura & in nostra patet caprea. Divisionem autem eorum nostra circularis repræsentat figura, quam de virilibus femineisque choreis compinximus.

De hoc quod quatuor tropi dividuntur in octo.

Maiores nostri perpendentes quemlibet tropum adhuc indivisum quatuor principalibus ita chordis consistere, ut altrinsæ collatæ duas diapason species possent conficere, diviserunt eos in autentos

&

& plagas, autentos vocantes auctoriales & digniores, plagas autem laterales & subiectos. Quod nomen subiectionis etiam græca sua testantur vocabula, quia primus tonus appellatur græce Dorius, secundus vocatur hypodorius, id est, subiugalis Dorii: ita quartus & sextus hypophrygius & hypolidius dicitur.

Diviserunt protum primam finalium cum altrinfecus posita cum prima excellentium coniungentes, & autentum primum, primum videlicet tonum statuentes. Primam vero gravium cum altrinfecus sita prima superiorum conferentes, & primum plagam, tonum scilicet secundum, componentes. In deuterio secundam finalium cum altrinfecus locata secunda excellentium iunxerunt, & secundum autentum, tertium quippe tonum, composuerunt: secundam gravium cum secunda iunxerant superiorum, & secundum subiugalem, quartum nempe tonum, statuerunt. In trito tertiam finalium cum altrinfecus posita tertia excellentium, & tertium autentum, quintum nempe tonum, confecerant. Similiter tertiam gravium cum altrinfecus scripta tertia superiorum coniunxerunt, & tertium plagalem, id est sextum tonum, posuerunt. Eodem modo in tetrardo quartam finalium id est G. cum altrinfecus statuta quarta excellentium contulerunt, quartum autentum, id est septimum tonum, composuerunt. Quartam gravium id est, D. cum altrinfecus notata quarta superiorum videlicet d. iunxerunt, & quartum subiugalem, octavum quippe tonum, constituere voluerunt. Sed quia eundem modum prius in proto autenticam speciem

diapason, id est, tonum primum fecerunt; recusaverunt illum in tetrardo vel habere vel appellare plagalem, non pervidentes quod D. d. bifformes sint litteræ potentes naturaliter tam plagalem quam autenticam constituere speciem. Unde ille bifformis modus propter antiquorum a) non acquisivit suæ subiugali naturæ debitum nomen, ut diceretur hypomixolidius, id est, mixolidii septimi videlicet toni subiectus.

Quomodo iuniores eiusdem modi geminam intellexerint vim atque naturam.

Solertius autem prælibati modi naturam & efficaciam iuniores intuentes plagales sibi formulas vel differentias attribuerunt. *Octo sunt beatitudines. Seculorum amen. In illa die & cæteras. Seculorum amen. Dum medium silentium.*

Quod sanctus Gregorius eiusdem modi duplicem perspexerit operationem.

Patet admodum, beatum Gregorium totius pene ecclesiastici cantus auctorem duplicem eius cognovisse operationem, qui in autentico non potius autenticas, quam plagales diligit odas. Cum autem aureo ipsius & sancti Ambrosii plagalis esse comprobetur testimonio, quid nobis est dubitandum, quin, ut est, dicamus illum non solum dorium sed hypomixolidium?

Quod idem modus habeat materiam plagalis.

Cum idem modus habeat plagalis materiam, plagalem ex hac componamus formam, aut si possumus, naturaliter ne-ge-

a) forte auctoritatem supplendum.

gemus D. non esse quartam gravium, d. non esse quartam superiorum, aut esse concedamus. Si negabimus, ab adversario subsequente constringemur argumentatione: Omnis chorda, quæ duorum synemmesis, id est, coniunctio, est tetrachordorum, alterius est finis, alteriusque est principium; sed D. synemmesis est tetrachordi gravium & finalium. Si finis est tetrachordi, quarta est chorda; sed finis est, ergo quarta: quia omnis tetrachordi finalis quarta est. Argumentum a genere. Maxima propositio, quod in omnibus valet, valet & in uno, ab argumento præcedenti vel iambicum, oppositus scandat per ditonum, qui duo modi diapente componunt. Possset secundum iudicium auditus prior per ditonum appositus per diatessaron surgere: sed principium præcedentis finisque sequentis nulla coniungitur proportionem. Possset e contrario prior per ditonum appositus scandere per semiditonum proportionaliter, quippe cum in diapente ambo concludantur, sed integræ non est euphoniæ.

De Interposito.

Interpositus necessario fiet intensus & remissus, in diatessaron tono semitoniove; in diapente autem ditono, semitonio, tono, semitonio: quia diatessaron in medio aut tonum habet aut semitonium. Diapente vero vel ditonum, vel semiditonum, sive tonum, seu semitonium.

De convenientia motus, qui dicitur commixtus.

Commixtus motus venerabilior est omnibus. Ille autem duabus diapente

diatessaronve potest convinculari solum & iusum, & ditono & semitono: sed ita ut semitonius iambicus ascendat, non descendat, nisi si duo semitoni convinculentur: quia tunc uterque semitonius & trochæicus & iambicus intenduntur, remittenturque convenientius.

De distinctionibus cantuum, & cur finales dicantur ac superiores.

Quamvis principia, præsertim tamen fines distinctionum sunt considerandi, qui præcipue debent finales repetere, ut dominus Guido dogmatizat dicens: Item ut ad principalem vocem, id est, finalem pene omnes distinctiones currant, hoc tamen rarius invenitur, quam crebrius. Invenitur in hac antiph. *Nativitas tua Dei genitrix virgo. Gaudium annuntiavit universo mundo. Ex te enim ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster. Et confundens mortem donavit nobis vitam sempiternam.*

Finales voces triplici ex causa nuncupari videntur, & quod finiunt legitimum autentorum ascensum, & quod omnem determinant cantum, & quod in eosdem nonnunquam fines distinctionum perveniunt. Ideo dicimus nonnunquam, quia non semper in illas, sed in superiores & principia distinctionum pertingunt & fines, & in primam sub finalibus in autenticis cantibus, in plagis etiam inferius. Superiores autem dicuntur, vel quia superiores plagalis cantilenæ sunt claves, vel quod superius sunt mediatrices autentorum diatessaron & diapente convincientes, ex hisque autenticam diatessaron componentes: vel quod superiores sunt a fi-

D d 2

nali-

nalibus, quam finales a gravibus, aut excellentes a superioribus.

De proti autentæ speciebus diapente & diatessaron utilibus melodiam comminiscens.

Præmissis modulationi utilitatibus cum domno Guidone nobis communibus, quia sua non solum verba exposuimus, sed etiam commodiores motuum species, quas ipse penitus reticuit, proposuimus, ad singularia dona iubilandi nobis divinitus concessa veniamus.

Solum protum autentum sumamus nobis in exemplum, ut modulandi commoditatem in aliis modis reperire non desperemus, quam in huius experiamur speciebus.

Protus autentus, id est, primus tonus V. species diatessaron includit, unam primam formalem, unam secundam formalem, unam tertiam naturalem, unam tertiam formalem, unam primam naturalem. Quarum V. unaquæque tres habet mutationes, saltatricem continuam vel spissam, ternariam. Saltatrix duas ultimas tangit chordas, continua cunctas, ternaria tres. Saltatrix & spissa duplices sunt intendendo & remittendo. Ternaria quadrupla, utpote duplex intendendo, duplex remittendo, quia quinque species sunt diatessaron, quarum quælibet duas habet saltatrices, duas continuas. Dicamus quinquies quatuor vel quater V. viginti sunt. Quoniam autem ternaria est quadrupla, multiplicemus quatuor per V. & item erunt XX. quæ iunctæ prioribus XL. componunt. In eodem quoque proto III. sunt species dia-

pente, quarum cum unaquæque duas habeat saltatrices, duas spissas, tres quaternarias, tres ternarias, multiplicatæ per quatuor XL. fiunt. Quæ totidem prioribus copulatæ complent octoginta mutationes absque his quæ in eodem tropo fieri possunt, ditono, semiditono, tono, semitonio. Cognito numero principalem mutationum in proto, perpendendum est in primis, quia neumæ ex prædictis mutationibus natæ non sunt omnes in eadem generositate, sed quædam primæ, quædam secundæ dignitatis sunt, & tertiæ. Ex his generosiores ad olorinas musarum choreas sunt admittendæ, cæteræ non Orpheis sed exteris sunt relinquendæ. Omnes saltatrices laudabiles, sed tamen nobis generosiores videntur quam Longobardis. Illi enim spissari, nos rariori cantu delectamur. Prima & secunda & quarta spissa diatessaron species intensa & remissa bene sonat, sed tertia surdus. Ex eodem genere spissitudinis quarta species formalis in diapente, & prima ac quarta naturalis satis sunt euphoniæ & intensæ & remissæ; secunda vero & tertia propter innominati tritonî raucedinem melibeis & ululis delegentur, excepta saltatrice quæ in omnibus est æqualis, nisi quod inest differentia gravitatis & acuminis. Ternaria diapente triplex est, & aliquantulæ sonoritatis. Ternaria diatessaron duplex est, & minus sonora. Reprobæ sunt secundæ & tertiæ species diapente, excepta saltatrice. Utiles colligamus, ut earum numerum sciamus. Reprobatis de secunda & tertia specie diapente quatuor spissis, sex quaternariis, octo ternariis: de V. speciebus

bus diateffaron X. ternariis, utpote duabus de unaquaque & infimul collectis XXVIII. de LXXX. abiiciemus & remanebunt LII. habiles cantilenas commincentibus & opportunæ.

De varia Oppositione Neumarum.

Interdum saltatrix contra saltatricem, spissa contra spissam, quaternaria contra quaternariam, & cæteræ æquivocales sunt constituendæ, interdum variandæ, ut spissa contra saltatricem, vel quaternariam vel ternariam opponatur, vel spissa diapente contra diateffaron, ut laudabilis similitudo vel dissimilitudo discernere scientibus commendetur: qui non solum hoc sed neumarum proportionem requirant, ut triplex sit suavitas, una cantionis, quæ comprobetur ab auriculis; secunda proportionis vocum, & neumarum ac distinctionum, quæ delectatio est rationis; tertia pulchræ similitudinis ac dissimilitudinis sex consonantiarum.

De Nobilitate & ignobilitate consonantiarum.

Sex consonantiarum tres nobiles, tres sunt ignobiles. Nobiles diapente, diateffaron, tonus, quia originem & parentelam suam profiteri possunt: quippe cum hæc sesquialteræ, hæc sesquitertiæ, hæc sesquioctavæ sit proportionis, unde etiam eas credimus esse minus dulcisonas.

De consideratione constitutivarum partium diateffaron & diapente.

Aliquotiens considerationem constitutarum habeamus partium in diateffaron & diapente, aliquotiens specierum

suarum, nonnunquam etiam interpositionis minorum consonantiarum. Constitutivæ partes sunt diateffaron tonus & semiditonus, vel ditonus & semitonium. Interdum partes præponamus, interdum postponamus, & si una vice præponamus vel postponamus istas, alia vice illas, aliquando quoque cingamus diateffaron partibus, ipsa in medio vice dominæ constituta. Constitutivæ partes præponuntur, sequitur ipsa diateffaron in hunc modum. *Ecce ego mitto vos sicut.* Præponitur tonus intensus: *Ecce;* præponitur semiditonus intensus & remissus: *Ego;* sequitur diateffaron spissa per remissionem, saltatrix per intensionem: *Mitto vos sicut.* Ambæ partes diateffaron præponuntur tonus semiditonus, semitonium ditonus sequente diateffaron ut in hac: *Rogo ergo te Pater ut.* Interdum totum præponitur partibus dividendum ut hæc: *Surrexerunt.* Hæc consideratio non est inter contemnendas, cum in illa dialectica luceat qualitas. Nam partium compositio totum facit, totius resolutio partes ostendit. Eadem observatio debet esse in diapente. Partes eius sunt tonus, diateffaron, semiditonus, ditonus. Quibus præmissis ipsa sequitur vestigio, ut venientibus sagmis Domini sperantur. Hoc dicimus non ut ita semper inveniatur. Sed ut ita fieri oporteat naturaliter, cum sine partibus totum non esse, nec positum possit abesse.

De Contubernio diateffaron & diapente.

Aliquotiens diateffaron & diapente commilitent, ita ut si altera saltatrix intendatur, altera spissa remittatur, aut si
D d 3 hæc

hæc quaternaria remittatur, hæc ternaria intendatur. Tum diapente sibimet conferatur, ut si hæc surgat spissa, illa deponatur saltatrix, vel quaternaria, vel ternaria. Interdum per commixtum motum, quem prælibavimus, sibimet convinctetur. Eodem modo diatessaron: aliæ quoque consonantiæ aut pariter bis deponantur, vel simul intendantur, seu in commixto concatenentur. Et propter iocunditatem suam species illæ gemellæ diatessaron & diapente admodum in quibusdam cantilenis suum ostendunt conubium.

De Consideratione proportionum in his speciebus.

In his ergo omnibus considerationem proportionis observemus: ut si diapente saltatrix sit in ista neuma, in hac sit vel tonus vel alia saltatrix: sive sit in diapente, sive in diatessaron, sive in ditono, seu semiditono, ut æqua sit responsio. Aut contra saltatricem ponamus aut spissam diatessaron, aut diapente quaternariam, ut dupla fiat proportio. Aut contra saltatricem constituamus ternariam diatessaron vel diapente, aut ditonum semiditonumve spissum, ut sesquialtera fiat responsio, ut sine subtili collationis consideratione nihil temere fiat ignoranterque penes nos, qui histrionibus dulce iubilantibus veram iubilandi naturam comparisonemque penitus ignorantibus admodum dissimiles esse debemus. Omnes saltatrices in omnibus consonantiis æqua proportionem conferuntur, & cum his tonis ac semitonium. Diapente spissa contra sese æqua conferuntur collatione aut contra saltatricem simul & ternariam, aut

contra saltatricem simul & ditonum sive semiditonum spissum: aut contra tonum sive semitonium cum ditono, sive semiditono: aut contra quaternariam & simplicem neumam: aut contra unam simplicem & quatuor repercussas: aut contra tonum sive semitonium, & tres repercussas. Quæ consonantiæ æqua copulentur proportionem, primum est perpendere. Proinde ad aliarum collationem redeamus. Quaternaria ad ternariam, ditonum, semiditonum, sesquitercia est; ad tonum autem semitoniumve dupla. Ternaria ditonus semiditonus, sesquialteram faciunt proportionem ad tonum semitoniumve.

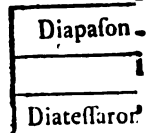
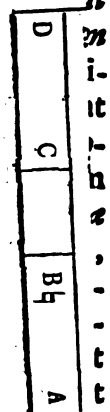
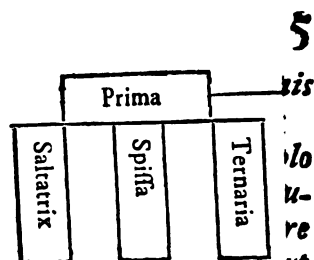
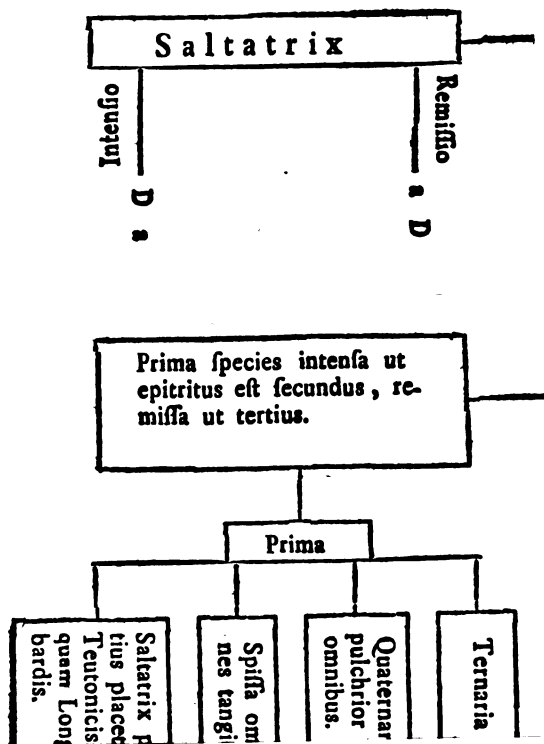
De Multiplicitate specierum.

Duplices sunt saltatrix & spissa, utpote unam intensionem habentes & remissionem. Quaternaria in diatessaron non est, quia non habet nisi quatuor chordas, quæ spissam faciunt. Ternaria in diatessaron octupla est, quadrupla intendendo, quadrupla remittendo. Quaternaria in diapente decupla est: quia quinque intenditur, quinque modis remittitur. Iam persolvimus, quæ cantilenarum auctoribus non nihil profore credidimus. *Vid. Fig. B.*

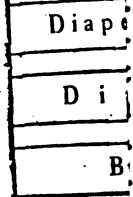
De Caprea repetitio commendationis.

Capream, domine, quam vobis obtuli, in vestram commendo gratiam, ut ipsa natura vestræ experientiæ commendet eam. Evidentem troporum divisionem ostendit, propter quadripartita penes modernos laudem promeruit. Sed si ipsa non naturaliter hoc faciens est gratiosa,
caprea

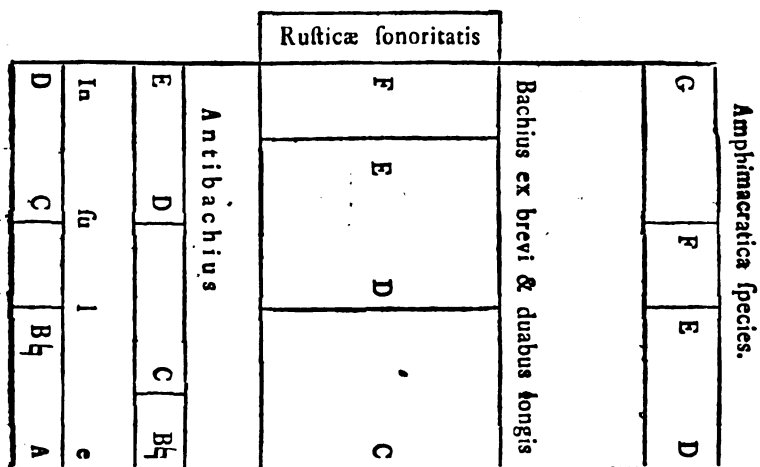
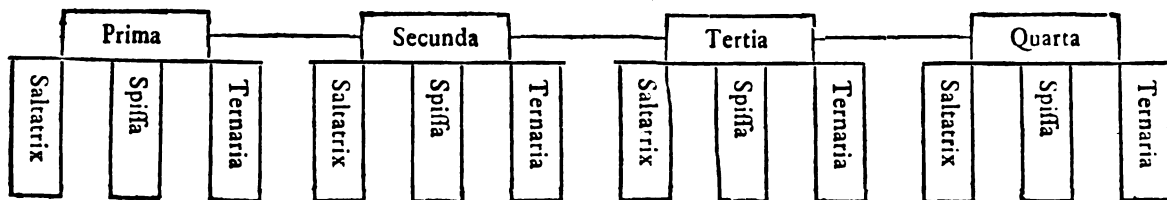
Fig. B.

Nunc ima voce. VI.

Istam figuram sine infp
litteris aliquis igno- feci

Diapafon & Diapente, quod est tripla proportio.

Diateffaron	Diapente	Diateffaron	Diapente
-------------	----------	-------------	----------

c ima voce. VI. VIII. IX. XII. XVI. XVIII. XXIII. Nunc summa voce.

	Tonus	Diateffaron		Tonus	Diateffaron
Diapente.			Diapente.		
Diapafon.			Diapafon.		
Bis	Diapafon.				

istam figuram sine inspectione memoriter debemus scire, ut iubilare possimus, si ipsis forte
 ris aliquis igno- secundis: & qualibet novissimæ novissimis iunctæ tus nobis neumetur

caprea, naturaliter idem conficiens non sit exosa. Si quadripartita in unam lineam omnes contra naturam monochordi conferens graves laudetur, nostra caprea in unam iuxta monochordi constitutionem colligens easdem non vituperetur. Quadripartita quarta gravium, prima finalium, quod primitiva dispositio renuit, longe divisit, nostra caprea collegit. Si autem illa perversa divisio commendet, istam naturalis collectio non condemnet. Si quadripartita protum acutissimum, tetrardum faciens gravissimum, celeberrima sit omnibus, capream non obscuret penitus, quod utique naturalem gravitatem dedit & acumen. Easdem litteras in nostra caprea contra se esse positas nemo reprehendat. Sed aliter secundum naturam fieri non posse reprehendat, cum A. gravis sit proti, qui secundum monochordum tono differt a gravi deuteri B. si in depositione deuteri non esset A. contra A. quod est in dispositione proti, fieret aut perversa coniunctio, aut perversa disiunctio. Si B. opponeretur A. esset perversa coniunctio, quam in quadripartita reprehendo, gravibus duorum modorum in uno convenientibus loco. Si autem gamma deuteri poneretur contra proti A. perversa fieret disiunctio, A. gravem proti, & B. gravem deuteri, ditono dirimente, penitus id natura monochordi renuente. Quid ulterius procedimus? in quo nostram capream quadripartita præcellat ignoro, nisi in mensuræ difficultate, quæ si merito laudabilior est facilitate, scio pluribus id admirationem generare. Nunquam aliud natura, aliud mea caprea dicit.

Utilis expositio super obscuras Guidonis sententias. a)

Et aliæ voces ab aliis morulam duplo longiorem vel duplo brevioram aut tremulam habeant. Et paulo post summopere caveatur talis neumarum distributio, ut cum neuma eiusdem soni repercussione, tum duorum vel plurium connexionem fiant, semper tamen aut in numero vocum, aut in ratione tenorum neumæ alterutrum conferantur & respondeant. Ut mihi videtur triplicem per hæc verba designat cantilenæ collationem: quia vult ut proportionalis fiat, aut intercapedo duarum vocum, quod notat dicendo: Et aliæ voces ab aliis morulam duplo longiorem, vel duplo brevioram aut tremulam habeant: aut ut numerum vocum proportionaliter consideremus, quod his intimat verbis; aut in numero vocum, seu ut fiat comparatio, ut in ipsius vocis ultima protensione. Hæc tria ut apertius intelligantur, sunt exemplificanda. Morula dupliciter longior est vel brevior, si silentium inter duas voces duplum est, ad aliud silentium inter duas voces. Eodem modo morula dupliciter est brevior, si taciturnitas inter duas voces simpla est ad aliam taciturnitatem inter duas voces. Quod dicit: aut tremulam habeant, putato intelligendum sic esse. Tremula est neuma quam gradatum vel quilisma dicimus, quæ longitudinem de qua dicit duplo longiorem cum subiecta a) virgula denotat, sine qua brevitatem, quæ intimatur per hoc quod dicit, vel duplo brevioram, insinuat. Secunda pars proportionis, quæ describitur his verbis, aut in nume-

a) Microl. GUIDONIS *Art. c. 16.*

70

Em. plana.

ro vocum, hunc ut arbitror habet intellectum. Ipse vocum numerus invicem est conferendus, ut neumæ nunc æquæ æquis, nunc duplæ vel triplæ simplicibus atque alias collatione sesquialtera vel sesquitertia respondeant. Æquæ æquis respondent, ut *semen cecidit in terram bonam*. Quinque voces sunt in duabus dictionibus prioribus, *semen cecidit*, totidem in tribus sequentibus, *in terram bonam*, nunc duplæ simplicibus, ut, *Et obtulit fructum*. Et obtulit quatuor sunt voces, duæ in *fructum*, dupla ergo collatio. Nunc triplæ simplicibus ut *aliud*, a) habet unam vocem, *liud* tres: quia *li* duas possumus colligere voces in prædata neuma, unam in *ud*, tres ad unam p triplum faciunt: atque alias collatione sesquialtera, ut *centesimum* dimidium dictio, id est *cente* duas alias, medietas, id est *simum* tres habet voces, unam in *si*, duas in *mun*, quæ conquiniscentem, id est, inclinativam resultat. Ternarius ad binarium sesquialtera vel sesquitertia collatione, sicut est *venite Benedicti*. *Venite* tres, *Benedicti* quatuor habet voces. Quaternarius ad ternarium est sesquitercius, tertia pars est proportionis, quæ describitur his verbis, *aut in ratione tenorum neumæ alterutrum conferantur* & respondeant. Tenor est ultimæ vocis protensio, quæ ad invicem confertur ita, ut numerus vocum & intervalla, earum nunc æquæ æquis, nunc duplæ vel triplæ simplicibus, atque alias collatione sesquialtera vel sesquitertia conferantur, & respondeant. De quo tenore vel protensione

Domnus Guido dicit: *Tenor vero, id est mora ultimæ vocis, qui in syllaba quantuluscunque est amplior in parte, diutissimus vero in distinctione*. v. g. *Dixit Dominus mulieri Cananea*. Unam ergo distinctionem habet in *dixit*, partem in *dixit Dominus*; distinctionem *dixit Dominus mulieri Cananea*. Habeatis syllabam. In *dixit* finalis. *xit*. aliquantulum protendatur. In *dixit Dominus* finalis *nus* producatur amplius. In *dixit D. m. C.* finalis protendatur diutissime.

Proponat sibi musicus, quibus ex his divisionibus incedentem faciat cantum, a) vel quæ sint illæ divisiones. Sicut enim metrorum plurimæ sunt divisiones, quia quædam sunt Asclepiadea, quædam Sapphica, quædam Alchaica, & ad hunc modum Hyponactica, nonnulla etiam Gliconica: sic melodiarum neumæ plurimas habent divisiones, dum una sit divisio æquarum ad æquas, altera & tertia duplicarum triplarumque ad simplices, quarta quintave ut sesquialterarum sesquiterciarumque distinctiones distinctionibus sunt æquales, ut in bene procuratis cantibus apparet sicut in illo *Ecce nunc tempus acceptabile*, una distinctio. *Ecce nunc dies salutis*, altera. *Commendemus nosmetipsos*, tertia. *In multa patientia*, quarta. *In ieiuniis multis*, quinta. *Per arma iustitiæ*, sexta. *Virtutis Dei*, septima. Quæ omnes pene sunt commensurabiles, b) ut in modum currentis equi voces ad locum respirationis accedant. c) Spissim autem & raro prout oportet notæ compositæ huius rei poterunt indicium dare.

Equus

a) Vel . . . divisiones defunt in *Em*.
voces.

b) *Em*. Interdum vero ut in modum currentis equi rariusque

c) *Em*. Spississime autem vel rarer.

Equus dum currit, crebrius ungulas figit, dum cessare cogitat, rarius vestigia collocat, ita iuxta finem distinctionum ut rariores, i. e. tardiores voces succedant est procurandum. a) Quod autem dicit, *spissim autem & raro prout oportet notæ compositæ, huius rei poterunt indicium dare*, b) arctius est scribendi & neumandi distinctio, donec ad finem appropinquet. Iuxta finem autem dissipetur scriptura cum neumis, ut cantori sit indicium prædictæ tarditatis in hunc modum, *Miserere m. f. d. c)* quia si in tetrachordo finis est quarta chorda, principium est in eo prima chorda, sed hoc est; ergo D. secundum hanc rationem, & quarta est gravium, & prima finalium. Hac ipsa argumentatione sit probatum, quod d. sit quarta superiorum, prima excellentium.

Quod probatio ista pertineat ad materiam autenti & subiugalis.

Iam probavimus, quod modus sæpe dictus inter D. d. constitutus tam materialis sit plagæ quarto, id est, octavo tono, quam autentico primo, primo videlicet tono, quodque tam vere dicatur hypomixolidius quam dorius: quia cum constet quarta gravium, quarta superiorum, prima finalium, prima excellentium, probandum erit, quartam gravium, quartam superiorum plagali esse materiales: aut adimamus, si naturaliter possumus tribus gravibus A. B. C. tribus superioribus a. b. c. quod non sint constitutivæ & materiales

tribus plagis, tono scilicet secundo, quarto, sexto, aut quartæ gravium, quartæ superiorum: concedamus, ut materiales sint claves quarto plagali, octavo denique tono; sed impossibile est, ut tribus præpositis gravibus & superioribus trium plagarum constitutionem adimamus. Ergo possibile est & verissimum, ut quartæ gravium & superiorum quarti plagæ, id est, toni octavi essentialem concedamus.

De proprietate Protorum, Deuterorum, Tritorum, Tetrardorum.

Proprietas est protorum, ut concordent in elevatione per diapente, in depositione per tonum.

Proprietas est deuterorum cum integra diatessaron per intensionem, ditono per remissionem.

Proprietas est tritorum, ut concordent intensione ditono, diatessaron remissione.

Proprietas est tetrardorum, ut protis opponantur; quatenus horum elevatio istorum sit remissio.

Quod non sit firmitus argumentum, quam proprietas.

Quamvis satis sit probatum, quod de plagali materia, videlicet quarta gravium, quarta superiorum, quarta plagalis species, id est, tonus octavus possit conformari, nam inficiari vere non possumus, quin possit aureus de auro fieri stilus; tamen adhuc ipsi sufficientiæ violentiam volumus inferre, etiam non necessarium copiam ministrantes argumentorum.

Effi-

a) Quod . . . dare defunt in *Emer.*

b) *Em.* Arctius autem est scribenda & neumanda.

c) Hic desinit *San-Emeram*, & quæ hic sequuntur, cum præteritis non coherant.

Efficacius argumentum ipsa proprietate non possumus invenire. Neque enim temere proprietates troporum cogitavimus præmittere. Videamus si D. d. tam tetrardi, quam proti proprietates possit habere. Tetrardorum est proprietas, ut protorum intensio sit illorum remissio. Sed D. ita remittitur per tonum, semitonium, tonum, sicut A. protus tono, semitonio, tono intenditur.

*Quod æqualiter de se prædicentur
species & propria.*

Omnis homo risibilis est, & omne risibile homo est. Omnis tetrardus per tonum, semitonium, tonum remissibilis est, & omnis remissio toni, semitonii, toni tetrardus est. Sed D. d. remittitur tono, semitonio, tono; ergo tetrardus est. Si tetrardus est; aut autentus, aut plagalis. Sed necesse est, ut sit plagalis, quia nullus autentus gravibus & superioribus constat. Irrefragabilibus transactis argumentationibus, & prolixo naturæ suæ finito scrutinio, baptizemus eundem modum, nominantes eum hypomixolidium, ut sic sit binomius, sicut eum biformem novimus.

Cur dicantur Tropi.

Tropi dicuntur a reversione; quia ubi cantus quocumque ascendat seu descendat, ad ultimum in finalis revertitur domicilium.

*Utrum Tritæ Synemmenon infra vel supra
transduçtoriam ponenda sit lineam, & utrum
molle b. rotundumque sit magis ne-
cessarium, minusve quam quad-
ratum h.*

Causa est antiquior quam effectus, ut ignis combustionem præcedit. Cum hiatus diezeuxis, id est disiunctionis tetrachordorum, patribus nostris plurima canendi prætendisset offendicula: quia tritus finalis F. supra quarta, tritus excellens f. infra caruit quinta, interposuerunt trite synemmenon ad emendandum iubilationis defectum. Ibi causa est diezeuxis, interpositio synemmenon est effectus, ergo posterior. Quæ sit posterior inventionne, sit etiam posterior in sessione, sicut advena in domo aliena. Suscepta quidem sicut iambus spondeos stabiles in iura paterne recepit, commodus & patiens, non ut de sede secunda cederet, aut quarta focaliter. Ergo synemmenon infra collocetur, non supra. Quæ harum sit utilior chordarum, perpendere possumus, si discernemus, cuius sit frequentior usus.

*Quod tritus maxime indigeat synemmenon,
cum ipsa suppleat vicem superioris triti.*

Cantus quinti & sexti toni potissimum indigent synemmenon, cum ipsa sit vicaria triti superioris. In proto quoque succinit, sed rarissime, ut in *Ecce nomen Domini v. d. l.* Quadratum autem h. non solum in deuterio, qui suus domesticus est, sed etiam in proto, in tetrardo, in ipso quoque trito conversatur assidue: quamvis trito familiari non sit vicinitate coniunctum, quia nec a finali F. nec ab excellenti f. aliqua distat consonantia. Hinc licet perpendere b. utile, h. autem multum utilius esse, ideoque admodum esse commodiorem coniunctione disiunctionem. Qua etiam ratione frequentioris utilitatis & rarioris possumus colligere
infra

infra b. supra h. notandum esse in hunc modum.

a	h	c
b		

Quod non sit dicenda quinta, sexta, septima, octava species diapason, quamvis sint octo.

Licet sint octo species diapason, quintam tamen & sextam, septimam, & octavam dici naturæ veritas non patitur. Cum enim omne totum de suis partibus nominetur veraciter, idem in tota diapason, & in suis partibus, diatessaron scilicet ac diapente, considerare debemus. Species diatessaron & diapente non plures quam quatuor scimus esse; sed cum species diapason constituentur de speciebus diapente & diatessaron, non possunt fieri plures, quam partium species: sed quoniam quatuor species diapason constituuntur, ita ut diatessaron præcedat, diapente sequatur, quæ sunt plagales; quatuor autem ita, ut diapente prævia diatessaron sit affecla, quæ sunt authenticæ: patet perfecto octo species esse, sed nullam earum quintam vere dici posse, cum neque diatessaron nec diapente quinta species inveniatur esse. Quis dicit aulam ligneam de ligni partibus non constructam? Similiter quis dicit quintam speciem diapason de quintis partibus non consistentem: cum nulla diapente sit quinta, nulla diatessaron, quæ sunt constitutivæ partes diapason? Sed tamen octo species sunt diapason, quamvis nulla quinta: quia octonarius veraciter habetur ac computatur,

ubi quaternarius duplicatur. Quatuor species sunt diapason autenticarum, quatuor plagalium, quæ complent octonarium; nullam tamen, ut prædiximus, quintam vere dicere possumus.

De similitudine gemelliparæ quatuor vicibus geminos.

Cogitemus aliquam in tantum esse festam, ut quatuor vicibus sit gemellipara, quosdam germanorum primigenas, vel, ut ita dicamus, secundigenas, tertigenas, quartigenas dicere possumus, nullum autem quintigenam, cum eorum nemo quinta vice sit genitus, quamvis octo tamen esse non dubitemus.

Quod quidam unam musam, quidam duas, tres, quatuor, quinque, sex, septem, octo, novem esse possint dicere secundum multiplices rationes.

Unam musam possumus asserere, generalem, scilicet monochordum vocis humanæ, quæ ex una fistula colli efficacissime iubilat omnia melorum genera, cui nullæ hydraulix, nullæ aliæ comparantur fistulæ. Hæc cum cunctarum suppleat officium, duas musas possumus conicere in autentorum & plagarum esse dualitate, aut in pulsationis, ac inflationis duplicitate: quarum altera cymbalis & chordis, altera fistulis servit & tybiis: vel in bifida arsis & thesis, id est, elevationis & depositionis natura, sine qua non fit aliqua vox musica. Quid est musica? Motus vocum. Omnis autem vocis motus vel arsi fit aut thesi.

Tres musas intelligimus, non absurde tria genera musicæ: Diatonicum, Chroma-

maticum, Enarmonium: seu tres sunt musæ, ipsa vox humana, pulsationis, inflationisque mixtura marinis in scopulis resultans syrena. Quæ græcum sortitur vocabulum: *Syrin* (συρίν) enim græce dicitur contrahere, unde syrtes dicuntur, ubi arenæ contrahuntur. Hinc etiam comicus dicitur syrus, qui sua calliditate fugitivum argentum traxerat ad se. Pauca sunt in fabulis, quæ non aliquo fonte deriventur veritatis. Ferunt Syrenas cantatrices esse maritimas, quæ nautas interficiant improvidos dulcioribus, ad se modis illectos. Quædam concava saxa in mari sunt prominentia, in quibus collisio procellarum dulcisonam imitatur melodiam, quæ cum dulcedine sua prætereuntes contrahit, miserabili nonnunquam naufragio submergit. Sicut huius mundi Syrenæ blandientes, videlicet illecebræ, nostri similes periculosissimo animarum submergunt naufragio.

Quatuor musas temere non arbitramur aut quatuor continuos antiquorum, quos prælibavimus tropos, vel quatuor tetrachorda, G. F. S. E. omnem melodiam possidentia. Sive pythagoricos quatuor malleos, quibus quatuor symphoniarum, toni, diatessaron, diapente, diapasen, reperit proportionem, seu quadripartitam monochordi distributionem, quæ ascendendo primo constitutivo passu diatessaron, secundo diapente, tertio diapasen constituit; descendendo autem e contrario primo constitutivo passu diapasen, secundo diapente, tertio diatessaron.

Quinque credimus musas V. maiores symphonias sesquiterciam, sesquialteram, duplam, triplam, quadruplam, aut V. vo-

cales, sine quibus non fiunt voces litterales, seu ad V. referamus musas omnes penitus litteras, V. modis divisas: quia

I. II. III. IV. V.
quædam sunt vocales, quædam semivo-
cales: hæ mutæ, illæ liquidæ, duplices aliquæ. Seu intelligamus V. musas V. sensuum noxias fenestras, per quas anima bibit temporalium delectationes & musas.

Sex musas sex minores perpendamus esse consonantias: semitonium, tonum, semiditonus, ditonus, diatessaron, diapente: quibus omnis conformatur neu-
ma regularis. Has sex dumtaxat dominus Guido diligebat.

Septem musarum ad intellectum sumamus septem discrimina vocum: quia cæteræ non additio sunt, sed earundem repetitio: vel septem planetas.

Octo musas octo tonos intelligamus, quorum magisterio totum corpus cantionis disponimus, & gubernamus.

Novem esse musas omnis consensit antiquitas, imitatrix mundanæ, quæ novem circulis continetur, musicæ. Cœli & terræ duo circuli, septem planetis adiuncti novem perficiunt: ad quam similitudinem in terrestri nostra musica novem computaverant musas, novem videlicet consonantias. Voces unisonas, semitonium, tonum, semiditonus, ditonus, diatessaron, diapasen, diapente cum semitonio, diapente cum tono. Unisonæ voces ut: *Adiuvā nos Deus f. n.* semitonium ut *Missus est G. a. ad M.* sed puerile est de tam manifestis uti exemplis. De novissimis tantum duabus exempla proponamus: id est, de diapente cum semitonio,

nlo, de diapente cum tono, quia hæ & minus proportionales & minus usuales. Diapente cum semitonio sonat in illius hymni principio. *Mare, fons, ostium.* atque diapente cum tono in: *Ad te levavi animam m. d. m. in te.* Et in: *Iam non estis h. & advenæ, sed estis cives s. & domestici.*

De simplici cymbalorum mensura sesquitertia & sesquialtera proportionione intensa & remissa, & cur similis sit monochordæ cymbalorumque mensura.

Arbitror idcirco eodem modo se habere mensuram monochordi, cymbalorumque, quod pulsatio sonum excitat utrimque, tinnitus chordæ & cymbali ferit aerem liberum nullis circumstantiis clausum. Sed distat ab illis mensura fistularum, fortassis propter aerem in ipsis coarctatum, qui dum se dilatandi libertatem fistulæ circumstantiis cohibitus non habeat, quærit non solum longitudinis, sed etiam grossitudinis adiectionem. Unde in reperiendo tono non solum priores fistulæ longitudinis, sed grossitudinis, id est diametri octavam partem assumimus, ut patebit in sequentibus: sed ad cymbala redeamus.

Propter toni tarditatem sesquitertia sesquialteraque proportionione mensuram statui intendere & remittere. Octo cymbala sunt ratione dimetienda reponderatione ceræ, quam ad primum cymbalum expendas, duas diligenter provideas: quarum alteram in duas, alteram in tres partes distribuas. Et isti, quam in duas divisisti, propria medietate, illi tertia sui adiecta parte formes tibi duo cymbala, primo per diatessaron & diapente

respondentia, habeas quoque illius, quam in duo distribuisti, reponderationem, quam dividens in quatuor dimoveas quartam de tribus partibus secundum cymbalum compositurus. Eiusdem secundi cymbali reponderationem ceræ sumas, & eius medietate sibimet superposita formam sexti fingas cymbali. Cuius reponderationem quatuor partibus distribuens, quartam secernens, de tribus tertium conformes cymbalum, quod per medium dividens tantumque ut est dimidium superaddens, proponas septimum. Cuius reponderationem quadripartiens quartamque reiiciens, de tribus synemmenon conficias.

Monochordi mensura eiusdem proportionibus constituta.

Totum monochordum a gamma quatuor passibus divides, & in primi fine C. secundi G. tertii g. ponas. Post a gamma tribus passibus ascendas, ac in primi fine D. secundi d. constituas. Deinde remittas diatessaron ad D. tribus, quarta vice A. positurus, ascendas ab A. tribus, diapente intensurus. In primi fine ponas E. in secundi e. iam remittas tribus diatessaron ad E. quarta vice ponens B. a C. diatessaron intendas, & in primi fine F. scribe, secundi c. Ex F. diatessaron intendas, ut primo synemmenon, secundo f. invenias, a. b. a. residuæ litteræ dupla ab æquivocis inveniantur proportionem. Eandem remittas diapente duobus ad F. tertia vice inferius synemmenon scribe.

Eiusdem mensuræ epigramma.

Passibus in primis totum partire quaternis.

E e 3

r. gam-

r. gamma locans C. G. g. divide post tribus æque,

Inscribe D. d. post hæc remeas tribus ad D. Scribatur gravis A. suspendas tribus E. post e. Ponas, descendens & ad E. tribus in quarta vice fac B.

Bis binis ex C. veniens F. scribe, dehinc c. Sic synemmenon & f. totidem fac passibus ex F.

Quicquid adhuc restet iam dupla portio præstet,

A b. rursus & a. sunt æquivocis statuenda b. de b. legem require decet per eandem.

Alia monochordi mensura ab acutis incipiens.

Primus passus ab a. per diatessaron remittitur in E. secundus vacat, tertius in A. quartus vacat, quintus in E. sextus in D. septimus & octavus vacant, nonus in A. Ab a. per diapente in D. remitte; inde a D. per diatessaron in G. remitte: a G. per diapente primum passum in c. secundum in G. tertius vacat, quartus in C. quintus vacat, sextus finit in gamma. Fiat ut f. de c. bis binis scandimus æque: ab f. remitte per diapente, primus passus in synemmenon, secundus tendit in F. tertius vacat, quartus in synemmenon inferius: ab e. remitte diatessaron, primus terminat in b. secundus vacat, tertius in E. prius inventum, quartus vacat in B.

Antiqua fistularum mensura quæ intenditur.

Mensuram duorum ordinum, id est XVI. fistularum hic dicere sufficiat, secundum quam alios quot libeat ordines quivis adiiciat. Primam fistulam tantæ longitudinis ac latitudinis delibera, quan-

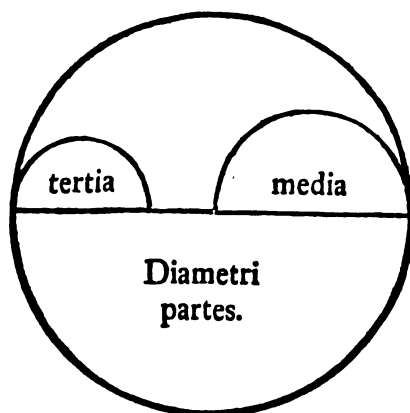
tam mediocritas cum arbitrio doceat, longitudo aut fistulæ ac plectro sursum habetur, & latitudo est ipsius concavitate capacitas, qua se in summitate in modum circuli aperit: qui nimirum circulus non secundum ambitum suum, sed per medium duobus hemispheriis divisus diametrum dicitur. Huius diametri longitudinem circino deprehensam statim post primæ fistulæ informationem in summitate eiusdem primæ fistulæ duabus lineis æqualibus depinge, & unam earum in octo, alteram in duas & in tres, & in quatuor æquas partes divide, & post hæc tota mensura tibi erit facillima. Secundam autem a prima sumpturus octavam diametri eiusdem primæ fistulæ longitudini aufer, reliquum eius spatium usque ad plectrum in octo partire, & nona in summitate reiecta, habebis secundam. Tertiam inventurus secundæ fistulæ longitudini octavam diametri tolle, residuum eius spatium usque ad plectrum in novem divide, & nona parte in summitate prætermittit tertiam invenisti. Quartam quæsiturus primæ fistulæ longitudini tertiam diametri adime, & quartæ parte ablata quartam cum integro diatessaron addidisti. Quintam reperiurus primæ fistulæ diametri medietatem disiunge, reliquum eius usque ad plectrum spatium in tria divide, & tertia in summitate separata, quintam cum diapente aggregasti. Sextam appositurus secundæ fistulæ longitudini item medietatem diametri abscide, reliquum eius spatium in tres partire, & tertia relicta sextam subiunxisti. Synemmenon ostensus quartæ fistulæ tertiam diametri re-

feca,

secā, residuum ad plectrum spatium in quatuor divide, & quarta parte omīssa synemmenon designasti. Septimam invenies si tertiæ medietatem diametri amputabis, & reliquum in tres divides, & tertia in summitate reiecta, septimam finalem constituisti. His ita dispositis octavam a prima, nonam a secunda, decimam a tertia, undecimam a quarta, duodecimam a quinta, decimam tertiam a sexta, inferius synemmenon a superiori synemmenon, decimam quartam a sexta, hoc modo facillime ordinabis, ut unicuique superiorum integrum diametrum excipias, & reliquum eius spatium usque ad plectrum in duas partes divides, ac superiore declinata, inferiorem, plectro dico contiguam, pro octava fuscipias.

Nova fistularum mensura quæ remittitur.

Domnus Willelhelmus prius Emmerammenensis Ratisponæ monachus, nunc autem alibi a) abbas venerandus fistularum novam exquisivit mensuram prioris intensionem convertens in remissionem, quam mecum communicavit. Nam meam dilexit parvitatem ultra parvitatē dignitatem, qui est musicus primus; modernus videlicet Orpheus & Pythagoras. Cuius est ista dispositio. Primæ ergo longitudo, sicut placuit domno Willehelmo, usque ad plectrum hæc est. Grossitudinem autem quæ æqualis est omnibus, iste designat circulus.

Primæ igitur fistulæ quantitas in octo dividatur, eique octava pars cum octava diametri apponatur, & erit secunda: secundæ item longitudo in octo partiatur, additaque octava cum diametri octava, erit tertia. Primæ item in tres dividatur, additaque tertia cum tertia diametri habebis diateffaron in ipsa quarta peractum. In hac ipsa incipit integer minor ordo priorque. Tertia item fistula in octo dividatur, additaque octava cum octava diametri, synemmenon reperitur. Item prima in duo dividatur, additaque medietate diametri, quinta perficitur. Secundæ item longitudo in duo partiatur, additaque medietate cum medietate diametri, sexta peragitur. Tertia similiter in geminas partes dividatur, appositaeque altera cum altera diametri parte, septima producitur. Octava a prima sic inveniatur. Prima duplicetur, insuper integrum diametrum apponatur, & octava reperitur. Et sicut per primam inventa est octava, eodem modo omnes subsequentes facillime reperire poteris, tantum si singulis integrum diametrum apposueris.

a) *Hirsaugia* scilicet, cuius musicam supra a pag. 154. dedimus; in qua tamen nihil de hac fistularum mensura.

Aribunculina a) fistularum mensura ,nec in toto remissibilis , nec in toto intensibilis sesquitertia & sesquialtera proportionē.

Nos autem in utraque progredientes modo hanc intendendo & abiiciendo, modo illam remittendo & adiiciendo, sequentes in neutram declinamus, quia tonum per octo novemve particulas reperire nolumus. Non sine ratione quidem; quanto enim mensura celerior, tanto & verior est. Alicuius spatii quartam vel tertiam dimidiumve octava vel nona parte quæri certius & velocius pene patet omnibus. Unde sesquitertia sesquialteraque tendere sumumque iusumque disposuimus proportionē. Primæ fistulæ pars tertia cum tertia diametri sibi addita format quartam. Item primæ medietas cum diametri medietate sibi iuncta generat quintam. Quinta quarta sui parte cum tertia diametri deposita secundæ staturam proponit. Secunda sui diametricque medietate præsumpta, sexta est mensura. Sexta quarta sui tertiæque diametri reiecta tertiam constituit. Tertiarum medietas cum diametri medietate sibi superposita, mater est septimæ. Cuius quarta cum diametri tertia detruncata, quod restat, fistulæ synemmenon retinentis longitudinem præstat. Vela sollicitudinis deponamus, quia iam securitatis portum occupamus. Prima duplex cum integro diametro reddit octavam, secunda nonam, tertia decimam, quarta undecimam, synemmenon aliud synemmenon, quinta duodecimam, sexta decimam tertiam, septima decimam quartam: totidem etenim organicis fistulis uti placuit expe-

a) Ipse videlicet ARIBONIS.

rientiæ domni Willehelmi, qui duobus ordinibus, quatuordecim videlicet fistulis tres adiecit, ut tetrachordum præstrueret, ut competens acumen in minimis, & opportuna gravitas responderet in maximis.

Organica dispositionis mensura.

Ex a. suspende primum diatessaron in D. Ex a. rursus in E. resupinam duc diapente. Deponas & ab E. passum diatessaron in B. Rursus in F. de B. memor intendas diapente.

Ex F. depone speciem diatessaron in C. Intendas a c. contingens G. diapente. A D. suspendi debet diatessaron in Sy.

Qualiter ipsæ congruenter fiant fistulae.

Sicut fistulæ eiusdem sunt grossitudinis, ita laminæ, de quibus fiant, eiusdem sunt latitudinis. Prius iuxta domnum Willehelmum grossitudinis depinximus circulum. Qui de qua latitudine possit provenire, caute debemus perpendere. Dicit Macrobius de somnio Scipionis: *Omne diametrum cuiusque orbis triplicatum cum adiectione septimæ partis suæ mensuram facit circuli.* Hæc sunt verba Macrobi. Unde eius auctoritatem sequentes præscripti circuli diametrum triplicemus, septimamque diametri simul adiungamus: & secundum quantitatem lineæ, quæ inde procedat, omnium laminarum fistulis materialium latitudo fiat. Hæ laminæ in lateralibus extremitatibus attenuantur; præcipue, quæ extremitates cum fabril manu eas incurvante convenient, non superponantur sibi, sed osculo tantum collidantur coniunctissimo. Ad cuius osculi commissuram tegendam præparentur laminæ-

minellæ festucae tenuitatem & latitudinem habentes, quæ sibi tenacissimo conglutinentur stagno, seu alio, quod lentius diuturniusque perseveret, lotario. Postquam autem in lamina adhuc patula cuiusque fistulæ longitudo determinetur punctis utrimque in lateribus fixis, linea per transversum de puncto tendat in punctum. Illa linea terminalis sit foramini & ori fistulæ: quod os super ipsam ita excidatur lineam, ut ad medietatem latitudinis fistulæ aperiatur. In ipsam quoque lineam plectrum arctissime conglutinetur. A quo plectro subterius oris labrum mediocris festucae distet latitudine.

De naturali musico & artificiali.

Quamvis nihil ars primo, natura inveniat postremo, ut quidam asserit sapientium, expolitius tamen fiet per artem, quod incultum & hirtum naturæ genitricis procedit ab utero. Ars enim ab arctis, quibus constringi conformarique debet, dicitur regulis. Nobis admodum consanguineam & naturalem esse musicam præcipue possumus ex hoc perpendere, quod quique histriones totius musicæ artis expertes quaslibet laicas irreprehensibiliter inbilant odas, in varia tonorum semitoniorumque positione nihil offendentes, ad finalem chordam legitime recurrentes. Unde quamvis non vere, verissimiliter tamen tractat Plato de animæ genitura, dicens eam compositam musicis proportionibus. Cum enim dupla proportio, sesquitercia, sesquialtera, sesquioctava iocunditatem mentibus intonat, potest a gentilibus credi non

incongrue animas ex eisdem proportionibus consistere; cum similitudo sit amica, dissimilitudo odiosa. Nam etiam boni bonos, reprobi diligunt perversos. Sed histriones & cæteri tales musici sunt naturales non artificiales. Artificialis autem musicus est, qui naturalem omnium specierum diatessaron, diapente, diapasen constitutionem intelligit subtiliter: qui dispositionem troporum naturæ pedissequam cognoscit rationabiliter: qui principalium chordarum operationem perpendit efficaciter: qui troporum proprietates, quæ in sex chordis consistunt, tenet memoriter. Ipse quoque artis facultate optime sciat legitima comprobare, vitiosa quælibet emendare, irreprehensibiles per semetipsum cantilenas excogitare.

De Musicæ artis moralitate.

Ethicam, id est, moralem esse musicam, quivis ex hoc potest percipere, quod, ut supra dictum, sua confert beneficia sine artis perceptione. Unde eius usus arte possessus tanto nobis stabiliior & perseverantior, quanto ipsa nobis est naturalior, ut diuturnius argento inhæret aurum quam cupro. Moralis esse penitus ostenditur, cum omnis sexus, omnis ætas in illa delectatur. Nec solum humanæ, sed etiam ferinæ suam iocunditatem communicat naturæ. Percepimus quippe autentica, venatores foliis recincentes capreas aliasque feras ad se pellexisse; patetque non penitus fabulosum esse, Orpheum lyra Plutonium placasse, cum legamus Davidem dæmoniacam Saulis feritatem citharizando mitigasse. Nonne modulator Arion

mortis evasit periculum, excutiens se super unum ad melodiam suam confluentium delphinorum? Musicae moralitatem etiam Plato demonstrat dicens: *Animorum item placiditatem constituebamus in delinimentis & affabilitate musicae*. Merito dicit Plato placiditatem animorum esse in musica, cum nulla inquietudo cum assidua musicae conversetur delectatione. Est tamen, ut legimus, quidam expertus, & in illa hoc satis esse ratum, nihil omni parte beatum: qui quosdam modos infirmiores, quosdam etiam sensit saniores, quem Phrygius ad quendam thalamum traduxit, hypophrygiusque poenitentem reduxit. Nos quoque scimus, quasdam species, & diatessaron & diapente aliis esse pulciores, ut prima, & quarta, secunda, & tertia superant consonantiam. Prima & quarta semitonium habent in medio, ideo melius resonant. Secunda & tertia semitonium habent, hæc in principio, illa in fine, & ideo surdus sonant. Sed in diatessaron speciebus tolerabilis est diversitas, in quibus ditonus sequitur semitonium, ut in secunda; vel præcedit semitonium, ut in tertia. In diapente autem secunda & tertia specie intolerabilis conturbavit nos tritonus: quem propter in consonantiam cantionum possumus alterum nominare Coridonem; sed tamen est obsequio cantilenæ nonnunquam necessarius, sicut rusticus Coridon dominorum sumptibus.

De Opportunitate modulandi.

Duplex est iubilandi dulcedo, si ita proportionaliter conferantur neumæ distinctionesque, sicut ipsæ monochordi voces dispositæ, sicut dominus Guido do-

cet, musicus quidem tempore novissimus, utilitate primus, cuius merito alios eiusdem artis præceptores ita comparamus, ut mutas vocalibus, cuius hæc sunt verba: a) „Ac summo opere caveatur talis neumarum distributio, ut cum neumæ eiusdem soni percussione, tum duarum aut plurium connexionem fiant, semper tamen aut in numero vocum, aut in ratione tenorum neumæ alterutrum conferantur atque respondeant: nunc æquæ æquis, nunc duplæ, vel triplæ simplicibus, atque alias collatione sesquialtera vel sesquitercia. Item ut more versuum distinctiones æquales sint, & aliquoties eadem repetitæ, aut aliqua vel parva mutatione variatæ, & cum perpulcre fuerint duplicatæ habentes partes, non nimis diversas, & quæ aliquoties eadem transformantur per modos, aut similes intensæ & remissæ inveniantur. Item ut reciprocata neuma eadem via redeat qua venerat, ac per eadem vestigia recurat. Item ut qualem habitum, vel lineam una facit saliendo ab acutis, talem altera inclinata e regione opponat respondendo a gravibus. Item aliquando una syllaba unam vel plures habeat neumas, aliquando una neuma plures dividatur in syllabas.“

Quoniam quidem dominus Guido has præceptiones suas sine exemplis reliquit, quia eas, ut sunt satis manifestas, credidit, nos eas valde simplicibus pro nostro captu exponemus. Neumæ nempe unius soni sunt percussione, cum simplices sunt, id est vel una virgula, vel una iacens, vel cum duplices aut triplices in eiusdem sunt soni percussione, tum duorum

a) Vide supra p. 15. seqq.

duorum aut plurium connexione fiant. Duorum aut plurium sonorum connexione fiunt omnes neumæ, exceptis præscriptis. *Duæ tribus. . . tres tribus. . .* & aliæ de ampliortibus, quas modo præterimus. Semper tamen aut in numero vocum, aut in ratione tenorum alterutrum conferantur, nunc æquæ æquis. Æquæ æquis conferuntur, cum simplices simplicibus, duplices duplicibus, triplices triplicibus opponuntur. Et hoc aut in numero vocum, ut in æquis duæ duabus, tres tribus conferantur. In duplis duæ uni, quatuor duabus, triplæ simplis, aut in ratione tenorum. Tenor dicitur mora vocis, qui in æquis est, si quatuor vocibus duæ comparantur, & quantum sit numerus duarum minor, tantum earum mora sit maior. Unde in antiquioribus antiphonariis utrisque c. t. m. reperimus persæpe, quæ celeritatem, tarditatem, mediocritatem innuunt. Antiquitus fuit magna circumspèctio non solum cantus inventoribus, sed etiam ipsis cantoribus, ut quilibet proportionaliter & invenirent & canerent. Quæ consideratio iam dudum obiit, imo sepulta est. Nunc tantum sufficit, ut aliquid dulcisonum comminiscamur, non attendentes dulciorem collationis iubilationem. Item ut more versuum distinctiones æquales sint. Sicut in bene procuratis cantibus invenimus, quos metricos dicere possumus, ut: *Non vos*

II.

relinquam orphanos, alla. Vado & veniam

III.

ad vos, alla, & gaudebit cor vestrum, alla. Talis consideratio similis est rhetorico colori, qui compar dicitur, qui constat

fere ex pari numero syllabarum. Hoc non de murmatione nostra fiet, dicit Tullius, nam id puerile est, sed tantum afferet usus. „Et aliquotiens eadem repetitæ, vel parva mutatione variatæ,“ diversitatem neumarum ostendit, quia similitudo mater est societatis, ut Tullius dicit. Exemplum sit istud: a) *In Iherusalem. . . .*

„Eadem repetitæ vel parva mutatione variatæ.“ *Pater resuscitat m.m.c.d. Fluxum S.c. & satiavit de panibus quinque millia.* „Et cum perpulcre fuerint duplicatæ,“ quasi exegesis est & expositio priorum, tamquam si diceret: Eadem sint repetitæ, sed tunc cum perpulcræ fuerint. „Et quæ aliquotiens eadem transformantur per modos,“ ut *Festum nunc c.* semitonius est utrimque, sed diversi modi qualitatisque similis intensæ & remissæ, ut *qui cogitaverunt.* „Item ut reciprocata neuma eadem via redeat qua venerat“ ut *sydera maria continens arva.* „Item ut qualem habitum vel lineam una facit saliendo ab acutis, talem altera inclinata e regione opponat respondendo a gravibus“ ut: *O admirabile.* „Item aliquando una syllaba unam vel plures habeat neumas“ ut *laudes Deo*; „aliquando una neuma plures dividatur in syllabas“ ut *Christi pugna.*

Dicit item domn9 Guido: b) Motus motui tum erit præpositus, i. e. in superioribus positus: tum appositus, i. e. cum in eandem vocem unius finis erit, alteriusque principium; tum interpositus, i. e. quando unus modus infra alium positus & minus est gravis, & minus acutus; tum commixtus, id est, partim interpositus, partimque suppositus. „Quo-

F f 2

rum

a) Hæc cum notulis antiquis, sequentia sunt antiphonarum initia.

b) Vid. pag. 17.

rum exempla sicut priorum, ne simplicitas laboret aliquorum, proponemus. Motus motui erit præpositus, ut: *Clarum decus*; appositus, ut: *Ecce ego m. v.* interpositus, ut: *Nascetur nobis p. & vocabitur*, Commixtus, ut: *A dextris Patris qui s. f. m. n. f.*

De opportunitate motus, qui dicitur præpositus, & quod tantum sit ascensionis.

Præpositus erit opportunior, si prior surgat per tonum, & intermisso semitonio præpositus iterum surgat per tonum, quia ita ambo in diapente constant, ut: *Clarum decus*; aut per ditonum tendens præpositus ad principium prioris per diapente resultet; quia considerationem proportionis, i. e. collationis habere debemus in illis. Unde præpositus per diatessaron & diapente non est formandus. Si autem prior surgat per semitonium interposito tono, præpositus scandat per tonum, ut ita principium eius & finis ad principium prioris per diatessaron & diapente, ad finem autem eius per tonum ditonumque resultet: aliis modis minus erit commode, cum proportionis commoditasque & concinentia non consideratur. Idem quoque motus tantum fit ascensione.

De commoditate apposita, & quod tam ascendendo, quam descendendo fit.

Appositus ut ascensionis, ita est obnoxius & descensionis, ut *Ecce ego m. Et dicent gloria tibi Dne.* Item intensus: *Benedic D.* qui motus honestior erit, si

in proto ita fiat intensio: ut si prior surgat per tonum, appositus ascendat, aut per semitonium trocheicum, i. e. cuius longum toni spatium breve semitonii præcedit: quia semitonius est quidam trocheius, i. e. ex longo & brevi; quidam iambicus ex brevi, & velut D. E. F. G. Ditonus uniformis est tantum spondeicus, aut per diatessaron seu diapente, sed diatessaronice melius ascendit appositus, quia eius principium & finis proportionaliter conferetur principio & fini præcedentis, finis principio & fini per diatessaron & diapente, principium fini per tonum. Sed diapenticus appositus tantum per finem fini præcedentis respondet per diapente, aut si prior surgit per trocheium, semitonium habet... a) Sed hæc apertius se præsentibus offerent colloquendo, quam absentibus scribendo. Quod nobis invidet commodum detestabilis intercapedo locorum; in sola enim ultima parte hoc argumentum reliquimus, ut melum suo tetrardo conveniens redderemus. Recordari debetis, dne mihi dilectissime, venerabilem Guidonem dixisse. Has itaque V. vocales sumamus. Forsitan enim tantum tribuunt concordie verbis, quantum concinentie præstabant & neumis. Supponantur itaque litteris monochordi, & quia V. tantum sunt, tamdiu repetantur, donec unicuique sono sua subscribatur vocalis, & ad istum dirigent modum.

a b c d.

r A B C D E F G. a b c d e f g. a b c d.

a e i o u. a e i o u. a e i o u. a e i o]

o u. a e i o u. a e i o u. a e i o u. a e

Et

a) Sequentia omnia abrupta, nec cum præcedentibus coherant.

Et quibusdam interpositis subiungit : hoc modo : *Ecce quomodo moritur*. Omnes syllabæ contra suum vocalem sunt positæ excepta *bau*, quæ est in *hauriat*, ultima videlicet huius versus parte, quia *bau* syllabæ sunt, h. & u. & e. & musicus causam tradit, cur ita mutaverit, quia convenientius sonat *bau* in F. quam in G. quæ tetrardi finalis debet esse. a)

—vi—
 —net—sum—ven—
 —ror—fo—fo—do—con—va—
 —li—in—ni—
 —fre—temperet ne—hor—te—ne—tes—
 —Linguam—nans—tis—gat—ta—riat.
 —re—hau—

Aribonis sententia.

Quamvis autem duo semper toni in una sint littera vel voce, tamen multo melius & frequentius conveniunt singulis neumis ac sonis, formulis toni, secundi, quarti, sexti, & octavi. Nam formulæ primi, tertii, quinti, septimi non conveniunt, nisi cum captus descendit ab alto, & in gravem devenerit finem.

Alia sententia utiliter explanata.

Quamvis cantus sit autenticus, tamen plures eius neumæ & soni versantur in V. eius chordis, quæ communes sunt autentis & plagalibus, quam versibus, quæ autentis separatim deputantur; ideoque sæpius & melius formulis plagalium et-

iam neumæ autenticorum conveniunt, in quibus sæpius morantur in antiphonis: *Ecce nomen D.* quamvis sit autentica, plures tamen eius neumæ possunt plagales videri quam autenticæ, utputa: *Ecce*, & *nomen*, & *Dni*, & *de longinquo*, ac *claritas*, & *eius*, & *replet*, & *orbem*, & *terrarum* sunt plagales, utpote spatio plagalium currentes; sola *venit* est autentica; omnes tamen eius neumæ plagales sunt dicendæ, quia a finalis quinta non transcendit chordam: sic in pluribus eadem ratio est habenda, de quibus modo non est dicendum per singula. Quando autem a finali chorda diapente transcendunt, & sextam, septimam, octavam tangunt melodix, tunc autenticorum formulis,

F f 3

a) Vide sequentem tabellam supra p. 20. in GUIDONE.

mulis, quæ alte extenduntur, conveniunt. *alto descendit & in g. d. f.*

Et hoc est, quod dicit, *nisi cum cantus*

Explicit Musica Aribonis.

IOANNIS COTTONIS MUSICA.

*Ex MS. San-Blas. sæc. XII. collato cum Vindobonensi
& Lipsiensi.*

M O N I T U M.

Frustra hactenus, quis sit IOANNES iste, indagare studui, qui in Msc. Lipf. COTTONIUS cognominatur, qua de re nihil notavit Cl. bibliotheca Casf. Vind. Custos MARTINEZIUS, qui variantes lectiones ex cod. Vindob. collegit optima nota. In cod. Paris. notatur prologus Epistola Ioannis COTTONIS ad FULGENTIUM episcopum Anglorum. In MS. San-Blasiano, quod an. 1768. incendio periit, simpliciter inscribatur Ioannis Musica, ut passim alias, quippe non raro occurrit auctor iste pro sua præstantia, post GUIDONEM Aretinum, quem uti & BERNONEM Augiensem citat, nulli secundus sæc. XI. vel XII. Sunt qui illum Pontificem Romanum arguerent ex formula Servus servorum Dei, qua utitur; at vero etiam alii viri religiosi, veluti FAUSTUS monachus Glanofoliensis in vita S. MAURI, hac formula sunt usi. Qui hodie historia musica studiose admodum operam navant viri docti Angli, prodere aliquid de Ioanne ex nomine FULGENTII, Anglorum antistitis, cui inscribit librum, in lucem queant, quos frustra tamen consului.

P R O L O G U S.

Domino & patri suo venerabili Anglorum antistiti Fulgentio, viro scilicet ex re nomen habenti, quippe qui & prudentia pollet, & sanitate fulget; Ioannes servus servorum Dei quicquid patri filius, dominoque servus. Cum me plurima atque diversa videres indagare studia, uni tamen arti, videlicet musicæ præcipue operam dare, de ipsa me arte compellare cepisti, suadens uti ad doctrinam & illuminationem minus eruditorum aliquam ingenioli mei curarem emittere scintillulam; quod cum dubius trepidusque, tanquam qui ad hoc implendum haudquaquam mihi videbar idoneus, refugerem, crebra aures meas

admonitione pulsabas, versiculumque illum veritatis doctor, & caritatis amator semper mihi instillabas: sapientia occulta, & thesaurus absconditus, quæ utilitas in utrisque. Ad hæc me tibi respondentem, quod hebetis, & imbecillis essem ingenii, tali obiectione compescebas: quid est fili, quod dicis, quid est, inquam, quod loqueris? nonne ego te Boëtii musicam, atque Guidonis, necnon & Bernonis, si recte memini, legisse comperi? nonne & ego quanta sit tui facultas ingenii quam plurimis edidici experimentis, adeo ut quid tui portare queant humeri, & quod minime nemo melius me atque

atque indubitanter noverit? Profecto non bona nec recipienda te contra me ratione tueris, atque si rectius omnia perpendere velles, quo minus me monitusque meos sequerere, causam non haberes; nam ut de Martiale, Ottone, Notkero, quorum libros tu utpote in hac arte probatissimorum diligenter perspexisse diceris, sileam, de præfatorum virorum opusculis satis aptas & utiles legentibus, si velles modo, posses excerpere regulas; proinde ut hæc una excusatio prorsus cesset admoneo, cum etiam, ut beatus Gregorius dicit, vires, quas imperitia denegat, caritas subministret. His ergo dictis retusus extemplo, atque, ut verius dicam, tam potenti compulsus iussione, opus quod mihi iniunxeras confidenter aggressus sum; prudentiorum namque & perspicaciorum derisui subiacere malui, quam in tuam indignationem, si obtemperare nollem, incidere. Puerili quidem stilo usum me profiteor, verumtamen quæ utiliora videbantur ac magis necessaria ex aliorum codicellis compendiose collegi, de meo interdum etiam addens igniculo. Placuit autem aliquantis libellum capitulis distinguere, ut si quid lector inter cætera avidius quæsierit, citius hoc atque facilius per præmissas annotationes recipi valeat. Tuæ igitur, quod te suadente incepti, & Domino opitulante perfeci offero clementiæ, quatenus per te probetur, & per te corrigatur, atque a venenatis detractorum moribus tua auctoritate defendatur.

Finitur Præfatio, incipiunt Capitula.

I. Qualiter quis ad musicæ disciplinam se aptare debeat.

II. Quæ utilitas sit scire musicam, & quid distet inter musicum, & cantorem.

III. Unde sit dicta musica, & a quo & quomodo sit inventa.

IV. Quot sint instrumenta musici soni.

V. De numero litterarum, & de discretione earum.

VI. Qualiter mensurandum sit monochordum.

VII. Unde dicatur monochordum, & ad quid sit utile.

VIII. Quot modi sint, quibus melodia contextitur.

IX. Quot sint vocum discrepantiæ, & de Diapason.

X. De modis, quos abusive tonos appellamus.

XI. De tenoribus modorum, & finalibus eorum.

XII. De regulari cursu modorum, atque licentia.

XIII. Super græca notarum vocabula expositio.

XIII. Quid faciendum sit de cantu, qui in perpetuo cursu deficit.

XV. Quod stultorum ignorantia sæpe cantum depravet.

XVI. Quod diversi diversis delectentur modis.

XVII. De potentia musicæ, & qui primitus ea in Romana ecclesia usi sint.

XVIII. Præcepta de cantu componendo.

XIX. Quæ sit optima modulandi forma.

XX. Qualiter per vocales cantus possunt componi.

XXI. Quid utilitatis afferant neumæ a Guidone inventæ.

XXII. De pravo usu abiiciendo, & superfluis

perfluis quorundam modorum differentiis.

XXIII. De diaphonia, id est organo.

XXIII. De primo modo, & eius discipulo cum differentiis.

XXV. De tertio tono & quarto, & eorum differentiis.

XXVI. De quinto & sexto, & eorum differentiis.

XXVII. De septimo & octavo, & eorum differentiis.

Expliciunt Capitula.

INCIPIT TRACTATUS IOHANNIS DE MUSICA.

*I. Qualiter quis ad Musicæ disciplinam
se aptare debeat.*

Primum hoc illi, qui se ad Musicæ disciplinam aptare desiderat, iniungimus, uti litteras monochordi cum syllabis superscriptis firmare studeat, nec antequam eas memoriter teneat, ab hoc opere desistat: sed de litteris nunc dicere differimus, ut post hoc commodius, atque uberius de eis tractemus; nunc autem de syllabis aliquid dicamus, Sex sunt syllabæ, quas ad opus musicæ assumimus, diversæ quidem apud diversos; verum Angli, Francigenæ, Alemanni utuntur his *ut, re, mi, fa, sol, la*. Itali autem alias habent, quas qui nosse desiderant, stipulentur ab ipsis. Eas vero, quibus nos utimur syllabas, ex hymno illo sumptas aiunt, cuius principium est: *Ut queant laxis resonare fibris mira gestorum*, quomodo hoc facile consideratur, *UT queant laxis*, ecce habemus *ut*; *REsonare fibris*; ecce *re*; *Mira gestorum*, ibi, *mi*; *FAmuli tuorum*, illic *fa*; *SOLve polluti*, ecce hic *sol*; *Labii reatum*, ecce habemus *la*. Per has itaque syllabas is, qui de

musica scire affectat, cantiones aliquas cantare discat, quousque ascensiones, & descensiones, multimodasque earum variationes plene ac lucide pernoscat. In manus etiam articulis modulari sedulus assuescat, ut ea post quotiens voluerit pro monochordo utatur, & in ea cantum probet, corrigat, & componat. Hæc ubi aliquamdiu iuxta quod diximus frequentaverit, & altæ memoriæ commendaverit, facilius procul dubio ad musicam iter habebit.

II. Quæ utilitas sit scire musicam, & quid distet inter musicum & cantorem.

Videtur autem nunc congruum, ut quid utilitatis conferat musicæ notitia brevi attingamus ratione; quanto namque in musica quisque se reddit studiosiorem, tanto & ipsam artem novit esse utiliorem. Musica una est ex septem artibus, quas liberales appellant, naturalis quidem quemadmodum & aliæ; unde & ioculatores & histriones, qui prorsus sunt illiterati, dulcisonas aliquando videmus contexere cantilenas. Sed sicut grammatica,

tica, dialectica & cæteræ artes, si non essent conscriptæ, ac per præcepta elucidatæ, incertæ haberentur & confusæ; ita & hæc. Sciendum autem, quia ars ista haud infima inter artes est reputanda, præsertim cum clericis maxime sit necessaria, & quibuslibet eam exercentibus utilis & iocunda. Quisquis namque incessanter ei operam adhibuerit, & sine intermissione indefessus institerit, talem inde consequi poterit fructum, ut de cantus qualitate an sit urbanus, an sit vulgaris, verus an falsus, iudicare sciat, & falsum corrigere, & novum componere. Non est vel igitur parva laus, non modica utilitas, non vilipendendus labor musicæ scientia, quæ sui cognitorem compositi cantus efficit iudicem, falsi emendatorem, & novi inventorem. Nec prætereundum videtur, quod musicus & cantor non parum a se invicem discrepant; nam cum musicus semper per artem recte incedat, cantor rectam aliquotiens viam solummodo per usum tenet. Cui ergo cantorem melius comparaverim quam ebrio, qui domum quidem repetit, sed quo calce revertatur, penitus ignorat; sed & molaris rota discretum aliquando reddit stri-dorem, ipsa tamen quid agat nesciens, quippe quia res est inanimata. Unde Guido pulchre in micrologo suo sic ait:

Musicorum & cantorum magna est distantia,

Illi dicunt, isti sciunt quæ componit musica;

Nam qui facit quod non sapit, diffinitur bestia; & cætera.

III. Unde sit dicta musica, & a quo & quomodo sit inventa.

Dicitur autem musica, ut quidam volunt a musa, quæ est instrumentum quoddam musicæ decenter fatis & iocunde clangens. Sed videamus, qua ratione, qua auctoritate a musa traxerit nomen musica. Musa, ut diximus, instrumentum quoddam est, omnia, ut diximus, excellens instrumenta, quippe quæ omnium vim atque modum in se continet, humano siquidem inflatur spiritu ut tibia, manu temperatur ut phiala, folle excitatur ut organa, unde & a græco, quod est *μυσα*, id est media, musa dicitur, eoquod sicut in aliquo medio diversa coeunt spatia, ita & in musa multimoda conveniunt instrumenta. Non ergo incongrue a principali parte sua musica nomen sortita est. Dicunt etiam aliqui, musicam a musis nomen accepisse, pro eo, quod ipsæ apud antiquos in hac arte perfectæ crederentur, & ab eis modulandi peritia quæreretur, unde & *ἀπὸ τῆ μουσῆς*, a) id est a quærendo musæ dictæ existimantur. Alii musicam quasi modificam, id est a modulatione; alii moysicam ab aqua, quam moys appellatam opinantur. Alii musicam quasi mundicam a mundi & coeli cantu dictam putant. Si quis autem de musicæ appellatione melius sentit, ei nos nequaquam invidemus, quia, ut ait Paulus apostolus, singulis dividit prout vult Spiritus sanctus. Refert autem Moyses artis huius Tubal repertorem fuisse. Alii Linum Thebæum, alii Amphionem, alii

a) Vel potius *ἀπὸ τῆ μαορίων*. Vid. P. I. pag. 15. not. c.

alii Orpheum artem hanc reperisse arbitrantur. Verum Græci, quibus, ut ait Horatius, musa ore rotundo loqui dedit, aliter de hoc nos sentire volunt; asserunt namque, philosophum quemdam Samium, Pythagoram nomine, artis huius inventorem extitisse; hic erat vir, ut aiunt, sapientia clarissimus, facundia invictissimus, ingenio acutissimus. Unde & musicam subtili satis investigatione fertur reperisse; nam cum tempore quodam iter faciens fabricam præteriret, diversos in ea, ut fieri solet, malleorum audivit sonitus. Ubi cum aliquantisper attentius auscultaret, variisque magis ac magis oblectaretur sonitibus, vim artis musicæ, ut erat calidissimus, ibi latitare cognovit. Nec mora, in fabricam introivit, malleosque cautius pensare cœpit, paulatimque septem vocum discretiones, nec non & ipsarum consonantias, de quibus in consequenti latius tractaturi sumus, solenter indagavit. Sic vir ille egregius musicam informem prius & ignotam primus in Græcia reperit, scripsit & docuit. Cuius notitia Latinis per Boëtium, & alios Græcorum litteris imbutos postmodum manifestata est.

IV. Quot sint instrumenta musici soni.

Sciendum quoque, quod duo sunt instrumenta omnium sonorum, naturale scilicet; & artificiale; naturale aliud mundanum aliud humanum; & mundanum quidem secundum philosophos est cœlestis volubilitatis concors dissonantia, quæ proprie harmonia nominatur. Naturale autem instrumentum humanum dico illas gutturis cavitates, quas arterias vocamus; ipsæ enim naturaliter aptæ

sunt, recipere aërem & reddere, unde sonus naturalis procreatur. Ob hoc & commercia eas quidam nuncupare solent, ut Prudentius in *psychomachia*:
. animamque malignam
Fraſta intercepti commercia gutturis ar-
tant.

Artificiale vero instrumentum est, quod non per naturam, sed per artificium ad reddendum sonitum adaptatur. Naturalis autem sonus alius est discretus, alius indiscretus; discretus est, qui aliquas habet in se consonantias; indiscretus est, in quo nulla discerni potest consonantia, ut in risu vel gemitu hominum, & latratu canum, aut rugitu leonum. Simili modo discretum & indiscretum sonum in artificiali perpendere potes. Fistula namque illa, qua decipiuntur aviculæ, vel etiam olla pergameni superducta, unde pueri ludere solent, indiscretum reddunt sonitum. At vero in sambuca, in fidibus, in cymbalis, atque in organis consonantiarum bene & distincte discernitur diversitas. Illud ergo sonum, quem indiscretum esse diximus, musica nequaquam recipit: solus autem dumtaxat discretus, qui etiam proprie phthongus vocatur, ad musicam pertinet; est enim musica nihil aliud, quam vocum congrua motio. Hæc autem contra idiotas præcipue diximus, quo illorum compesceremus errorem, qui quemlibet sonum esse musicum stulte autumant. Hoc quoque adiciendum, quod cum tria sint musicæ melodix genera, enarmonicum, diatonicum, chromatium, primo propter nimiam difficultatem, tertio propter nimiam molliem abiecto, medium usus retinuit.

V. De

V. De numero litterarum, & de
discretione earum.

His itaque prælibatis nunc de notis monochordi tractare incipiamus, ac primum de numero earum dicamus. Vetusissimi litteras decima quinta non plures in monochordo posuerunt, ab A. videlicet inchoantes, & in a desinentes; nondum enim r additum fuit, nec b, quod nos molle vel rotundum dicimus, a quibusdam græco nomine synemmenon, id est adiunctum appellatur. Moderni autem subtilius omnia atque sagacius intuentes, quia, ut ait Priscianus, quanto iuniores tanto perspicaciores, viderunt notas illas ad melodiam quamlibet exprimendam non sufficere, cantumque plagalis protialiquotiens per litterarum paucitatem deficere, & ideo r in primo apposuisse loco, quod in hac antiphona facile qui vult

D F E F D F D C D D C E F F F

considerare potest: *O rex gloria Domine virtutum*, & cætera; nam *Spiritus veritatis*, quod ab A. capitali incipiendum est & deponendum, si r non esset appositum, quorsum descenderet non haberet. Præterea b rotundum, quoniam id interdum in cantu videbatur necessarium, addidere, eique nomen hoc, ut scilicet b molle vocaretur propter mollitiem soni atque dulcedinem, indidere; sicque his duabus litteris adiunctis XVII. sunt numero. Dominus autem Guido, quem post Boëtium nos in hac arte plurimum valuisse fatemur XX. & I. in musica sua ponit notas, ne iam ullus in cantu possit subrepere defectus.

Nunc de earum discretione videamus. Et inprimis diligens lector animadvertat, quod omnes monochordi notæ in figura sunt dispares. Verbi gratia r in figura a G differt capitali, sic A capitale ab a minuto, sic B a b, C a c, D a d, E ab e, F ab f, G a g; iterum a minimum ab a duplicato. Sic b a ^b_b, c a ^c_c, d a ^d_d. Variantur etiam per spatia, & lineas. Cum enim r ponatur in linea, g erit in spatio, item cum A capitale sit in spatio, a minutum erit in linea, & ita etiam de cæteris. Notandum autem de b molli, & de c quadrato, quod & in figura & in syllabis superscriptis disconveniant. Unum quidem sive in spatio, sive in linea possident locum, sed hoc modo discernuntur, quod in qua neuma b molle sonat, super eandem a scriptore ponendum est. Habent & aliam omnes monochordi litteræ qua distinguuntur, varietatem, hanc scilicet, quod a r usque ad C propter soni gravitatem graves dicuntur, a D usque ad G. eoquod omnium in eis modorum cantus finiatur, finales appellantur, ab a minuto usque ad d acutæ vocantur, propter acutum quem reddunt sonum, a d usque ad g superacutæ dicuntur, quia acutas vocis acumine superant. Item ab a usque ad d excellentes nominantur, eoquod etiam superacutas soni gracilitate excellent.

graves	finales	acutæ	superacutæ
r A B C	D E F G	a b c d	e f g a
			Excellentes
			b c d
			b c d

G g 2

Da-

Datur eis ad hoc & alia a quibusdam per græca vocabula discretio, quæ quia minus eruditis non multum utilitatis conferre videbantur, ad præsens omiſſa ſunt. Fiant autem omnes hæ litterarum diſtinctiones, ut quoniam diverſas habet proprietates, facilius quæ ſit illa, & illa poſſimus internoſcere. Et de numero quidem litterarum, ac diſcretione ſufficienter dictum eſt, nunc de menſura monochordi videamus.

VI. Qualiter menſurandum ſit monochordum.

Multæ quidem ac diverſæ ſunt monochordi diſenſiones, quas omnes enarrare tædium potius, quam proficuum legentibus generaret. Quapropter nos compendioſitatem ſectantes, ex multis unam, quæ facilior atque celerior videbatur, regulis noſtris inferere curavimus. Primum ergo r in ſiniſtra parte monochordi ubi volueris ponito, a quo uſque in finem novem paſſus æquales metire. Quibus æqualiter diſenſis diligenter conſidera, quod primus paſſus terminat in A, ſecundus vacat, tertius in D, quartus vacat, quintus in a, ſextus in d, ſeptimus in $\frac{a}{2}$, reliqui vacant. Item ab A, uſque ad finem novenis paſſibus æqualiter partitis, primus paſſus terminabit in B, ſecundus vacat, tertius in E, quartus vacat, quintus in $\frac{1}{2}$ quadratum, ſextus in e, ſeptimus in $\frac{1}{2}$ duplicatum, reliqui vacant. Item cum a r ad finem quatuor

paſſus æqualiter diſenſis, primus paſſus terminabit in C, ſecundus in G, tertius in d, quartus finit. Similiter a C ad finem quatuor paſſibus æqualiter diſenſis primus terminabit in F, ſecundus in c, tertius in e, quartus finit. Ab F autem ad finem quaternorum paſſuum primus terminabit in b molle, ſecundus in f, reliqui vacant. a) A d vero ad finem quaternis paſſibus factis, primus terminabit in g, quod iam poſitum eſt, ſecundus in $\frac{d}{2}$, reliqui vacant. Ab f quoque ad finem quatuor paſſibus partitis, primus terminabit in $\frac{b}{2}$ rotundum duplicatum, reliqui vacant. Et in hac quidem diſenſione, quæ videlicet ſit quaternis paſſibus, totum monochordum rectiſſime menſurare poterit, qui diligentiam adhibere voluerit. A quacumque enim nota ad finem monochordi quatuor æquales paſſus fiunt, tres ex illis diateſſaron, & diapente, nec non & diapason continent, ultimus vero finit. Verbi gratia a r uſque ad finem quatuor diſenſis paſſibus, primus terminabit in C, quod eſt diateſſaron, ſecundus in G, quod eſt diapente, tertius in g quod eſt diapason, quartus finit. Eodem modo & reliquas invenire potes.

VII. Unde dicatur monochordum, & ad quid ſit utile.

Cognita iam monochordi diſenſione, unde monochordum dicatur, & quid utilitatis conferat animadvertendum eſt.

Mono-

a) Hæc de verbo fere ex WILHELMII Hirſaug. muſica, ſupra pag. 180. ubi tamen hæc interponit: a b item rotunda ad finem duorum paſſuum prior termi-

nabit in $\frac{b}{2}$, ſecundus finit. A d vero ad finem duorum paſſuum prior terminabit in $\frac{d}{2}$, ſecundus finit. Quæ vero hic ſequuntur: ab f ibi deſunt.

Monochordum propter unam, quam solummodo habet, chordam nomen accepit. Monos (*μνος*) siquidem unus & solus græce dicitur, unde & monachus dictus, quod solus ac singularis esse debeat. Itaque sicut decachordum a decem chordis, & octochordum ab octo, sic monochordum ab una chorda est appellatum. Ad hoc autem instrumentum istud perutile est, ut cantus, de quo dubitatur verusne sit an falsus, in eo probetur. Pueris quoque sive adolescentibus ad musicam adspirantibus adhibeatur, ut ad id, quod discere volunt, ipso duce sono facilius pertingant. Adde præterea, quod contra quorundam insulforum rebellionem plurimum valet; sunt etenim plerique clerici vel monachi, qui artem hanc neque sciunt, neque scire volunt, & quod gravius est, scientes fugiunt, & abhorrent. Quodsi aliquando, ut fit, musicus eos de cantu, quem vel non recte, vel incomposite efferunt, compellat, irati impudenter obstrepunt, veritati acquiescere nolunt, suumque errorem summo conamine defendunt. Quos ego invitus, ad corripiendam tamen stultitiam dico, cæco insipientiores haud iniuria æstimaverim, cæcus namque quod in se non habet, extrinsecus quærit, ducatum videlicet hominis vel baculi, sicque sibi providet, ne in foveam cadat; cum huiusmodi inutiles, quos Græci pulchre energuminos ^{a)} vocant, neque per se videant, neque videndum ducatum incedere contendunt. Ad eorum itaque, ut diximus, obstina-

tionem confutandam monochordum opponitur, ut qui verbis musici credere nolunt, ipsius soni attestatione convincantur.

VIII. Quot modi sint, quibus melodia contextitur.

Inter cætera hoc quoque scire convenit, quod novem omnino sunt modi, quibus omnis melodia contextitur. Unifonus, semitonium, tonus, ditonus, semiditonus, diatessaron, diapente, semitonium cum diapente, tonus cum diapente. Ex his sex consonantiæ dicuntur, scilicet quæ in cantu sæpius consonant, id est simul sonant: aut certe quod sonant, id quibusdam proportionibus naturæ invicem continent, quæ dicuntur sesquioctava, sesquiertia, sesquialtera, dupla, de quibus tractare quia & pueris & minus eruditis esset onerosum, pueris enim & nondum perfectis loquimur, arithmeticorum hoc subtilitati relinquimus.

Dupla.		Sesquiertia.	
Diapason		Diatessaron.	
II.	I.	IV.	III.
Sesquialtera.		Sesquioctava.	
Diapente		Tonus	
III.	II.	VIII.	VIII.

Unifonus dicitur quasi unus sonus, quod cum sit una vox, continue repercutitur. Tonus a tonando vocatur, est autem tonare potenter sonare, & tonus for-

^{a)} Melius *ἀνεργούμενος*, id est, sine sensu aut opere, inertes.

fortem habet sonum respectu semitonii: Vel certæ a Græcis sumptum est hoc nomen; cum enim ipsi dicant *τονος*, nos *o* in *u* mutata tonus dicimus. Sic *κάλαμος* calamus; *ὑμνος* hymnus. Semitonium a Platone Limma vocatum est, eoquod sit non plenus tonus sed imperfectus, non ut quidam imperiti resolvunt, dimidius tonus. Virgilius semiviri phryges, id est, non pleni viri, quia more feminarum se vestiunt. Ditonus græce appellatur, quod duos in se tonos habeat. Semiditonus vocatur, quod non sit plenus ditonus: huius sunt species duæ, una tono & semitonio, altera semitonio, & tono constans. Diatessaron interpretatur de quatuor, ab una enim voce incipiens ad quartam transilit, constans ditono & semitonio, ut a *r* ad *C*. Est autem diatessaron trimodum, verbi gratia [*ut fa*] [*re sol*] [*mi la*]. Diapente latine de quinque sonat, eoquod ab una incipiens voce ad quintam saltum facit, habens in se diatessaron & tonum. Est autem quadrimodum, primum inter [*C* & *G*] secundum inter [*D* & *a*] tertium inter [*E* & *h*] quadratum, quartum in inferioribus syllabis inter [*r* & *C*]: duo autem, qui restant modi, scilicet semitonium cum diapente, & tonus cum diapente, intervalla vocantur. Et nota, quando dicis semitonium cum diapente, unum modum significas, quando vero semitonium & diapente, duos modos enuntias. Idem de tono cum diapente considera. Et hæc duæ clausulæ rarius in cantu inveniuntur. Ut autem horum omnium de quibus diximus modorum intensiones & remissiones facile pateant, figura hæc perspicenda est.

C	C	C
ut	ut	ut
Unifonus		

F
intensio <i>fa</i> remissio
<i>E mi</i> <i>mi E</i>
Semitonium

D
intens. <i>re</i> remiss.
<i>Cut</i> <i>Cut</i>
Tonus

F
intens. <i>fa</i> remiss.
<i>Dre</i> <i>Dre</i>
Semiditonus

E
intens. <i>mi</i> remiss.
<i>Cut</i> <i>Cut</i>
Ditonus

F
intens. <i>fa</i> remiss.
<i>Cut</i> <i>Cut</i>
Diatessaron

G
intens. <i>sol</i> remiss.
<i>Cut</i> <i>Cut</i>
Diapente

c
intens. <i>fa</i> remiss.
<i>E mi</i> <i>E mi</i>
Semiton. cum diapente

a
intensio <i>la</i> remissio.
<i>Cut</i> <i>Cut</i>
Tonus cum diapente

IX. Quot sint vocum discrepantiæ, & de Diapason.

Omniū autem harum clausularum exempla in cantu nosse desiderans discat cantilenam istam. *Ter terni sunt modi quibus omnis cantilena contextitur & cæ-*

cætera. a) Hæc enim ad dignoscendas omnes canendi varietates adeo utilis est, ut pueris etiam facillimum ad musicam

accessum paret. Similiter & ista. *Ter*

tria iunctorum sunt intervalla sonorum. b)

Superius, cum de notis monochordi tractaremus, unam causam dimisimus indiscussam, hanc videlicet, cur septem notis eadem repetantur; quod nunc libet aperire. Septem notæ ob totidem vocum discrepantias ponuntur. Septem autem positæ eadem repetuntur, quia cum septem voces inter se sint dissonæ, octava cum prima concordat. Quod ille egregius artium investigator c) rectissime perpendit quoniam ait: *Obloquitur numeris septem discrimina vocum.* Sicut ergo omne tempus per septem dies currit, dum videlicet septem transeunt, & eadem repetuntur; sic musica per septem tantummodo vocum varietates graditur. Notandum tamen, quod notæ eadem re-

petuntur, sed non omnino eadem, quia in figura non eadem. Aliam namque figuram habet r, aliam G capitalis & ipsa G capitalis aliam quam g minuta, & sic de aliis. Quemadmodum ergo octava nota, cum prima est eadem, sed non omnino, ita nimirum vox octava cum prima in soni concordia est eadem, sed non omnino, quia sonus iste gravis est, ille acutus. Et hic canendi modus rarissime in cantu usitatus reperitur. Græco autem vocabulo diapason nominatur, quod interpretatur de omnibus, & hoc nomen habet, sive quod omnes consonantias in se includit, sive quod ab una voce inchoans ad octavam saltum facit, sicque omnes vocum discrepantias, quæ sunt septem, in se continet. Quam pulchram vero quamque decentem diapason concordiam habeat probari perfacile est, si duo vel tres simul cantent, ita scilicet, ut unus gravi, secundus acuta, tertius excellenti voce utatur hoc modo.

{	<i>Excell.</i>	g g g a a g d c h c a g a g g Laudes salvatori voce modulemur supplici.
	<i>Acut.</i>	G G G a a G d c h c a G a G G Laudes salvatori voce modulemur supplici.
	<i>Grav.</i>	r r r A A r D C B C A r A r r Laudes salvatori voce modulemur supplici. d)

Non-

a) Hanc habes in HERMANNI musica, supra pag. 152.

b) Hanc vide ibidem pag. 150.

c) Virgilius.

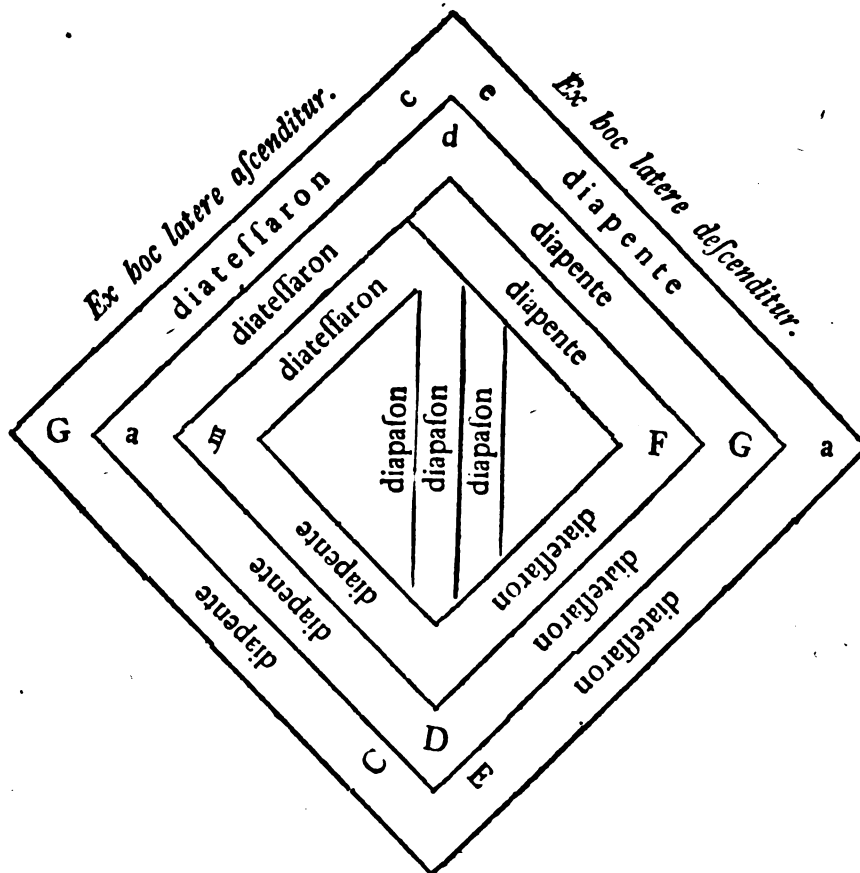
d) In scala musica vox gravis & acuta ita exprimitur nostris notulis

Lau des Sal va to ri vo ce mo du le mur sup pli ci

Excellens vero in suprema octava seu bisdiapason constituitur.

Nonnulli etiam diapason consonantiam vocant vel propter proportionem, vel quia in prima & octava consonam reddit modulationem, vel etiam quia ex consonantiis constat, siquidem diatessaron & diapente constituunt diapason, præfer-

tim cum inter primam & octavam vocem vel inferius diatessaron, & diapente superius, vel e converso habeatur, ut inter C & c, inter D & d, inter E & e, quod in hac figura considerare potes.

X. De modis, quos abusive tonos appellamus.

Sciendum quoque, quod modi, quos, uti Guido asserit, abusive tonos appella-

mus, octo sunt, ad imitationem videlicet octo partium orationis. Congruum quippe videtur, ut sicut octo partibus con-

continetur omne quod dicitur, sic moderetur modis octo omne quod canitur. Sed cum nunc octo sunt, quondam dumtaxat quatuor erant, ad similitudinem fortasse quatuor temporum. Sicut enim secula variantur quatuor temporibus, sic quatuor modis distinguitur omnis cantus. Et hos quatuor modos Psalmista notare videtur, ubi dicit: *psallite Deo nostro psallite, psallite regi nostro psallite*. Sed cur nunc octo sint, cum olim tantummodo quatuor essent, licet paulisper intermittere, & cur modi vel tropi dicantur, causam reddere.

Modi a moderando sive modulando vocati sunt, quia videlicet per eos cantus moderatur, vel regitur, vel modulatur, vel componitur. Quicumque enim musicæ habens notitiam regularem cantum componere curat, prius ad quem tonum evenire faciat, secum destinat. Ideo autem musicæ habens notitiam diximus, quia artis expertus, & si recte facit quod facit, tamen quoniam inscius facit, parvipenditur, præsertim cum & mimi & chorearum præcentores plerumque dulciter canant, quod eis non ars, sed natura subministrat. Tropi a convenienti conversione dicti; quomodocunque enim cantus in medio varietur, ad finalem semper per tropos, vel tonos convenienter convertitur. Quos autem nos modos vel tropos nominamus, Græci phthongos vocant. Et sciendum, quod eos tonos appellari Guidoni incongruum videtur, &

abusivum. Nos autem si rem diligentius intueamur, non omnino abusivum videtur vocabulum istud. Latini quippe inopia eloquii plerumque propriis carent indiciis, cum demonstrationibus interdum necessitate compulsi aliena sibi vocabula usurpando adsciscunt, quod Græci *καταχρησιν* a) vocant. Cum ergo Latini antiqui consonantiam quandam in musica tantummodo tonum vocarent, grammatici & accentus orationis, vel distinctiones tonos appellare usurpato nomine cœperunt. Rursus latini cantores non parvam esse similitudinem inter cantus & accentus prosaicae locutionis modosque psallendi considerantes, nomen hoc commune utrique esse sanxerunt. Sicut enim toni vel accentus in tres dividuntur species, scilicet gravem, circumflexum, acutum, ita in cantu tres distinguuntur varietates. Nam cantus nunc in gravibus vagatur ut in offertorio illo, *In omnem terram*; nunc circa finales quasi quadam circumflexione versatur, ut in antiphona illa, *benedicat nos*; nunc in acutis quasi saltando movetur, ut in antiphona illa, *veterem hominem*. Vel certe toni dicuntur ad similitudinem tonorum, quos Donatus distinctiones vocat; sicut enim in ipsa tres considerantur distinctiones, quæ & pausiones appellari possunt, scilicet colon, vel membrum, comma incilio, periodus clausura sive circuitus, & ita in cantu. In prosa quippe quando suspensive legitur, colon vocatur; quando per legitimum

a) Id est, alieni nominis usurpationem. FERTUS: *Catachresis tropus est, nos ad-fionem dicimus, cum alienis abutimur perinde ac propriis, cum propria deficiunt.*

mum punctum sententia dividitur comma; quando sententia ad finem deducitur periodus est. Verbi gratia: *Anno quintodecimo imperii Tiberii Caesaris*, hic in omnibus punctis colon est, deinde ubi subditur, *Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha*, comma est: in fine autem versus verbi est *Zacharia filium in deserto*, periodus est. Similiter cum cantus in quarta vel quinta a finali voce per suspensionem pausat, colon est; cum in medio ad finalem reducit, comma est; cum in fine ad finalem pervenit periodus est. Ut in hac antiphona, *Petrus autem*, colon, *servabatur in carcere*, comma, *& oratio fiebat*, colon, *pro eo sine intermissione*, comma, *ab ecclesia ad Dominum*, periodus. Qua in re animadverti potest, quod modi non omnino abusive toni vocantur, nec incongrue distinctio- num, seu accentuum nomen sortiuntur, quorum varietates imitantur. Quod autem in prosa grammatici colon, comma, periodam vocant, hoc in cantu quidam musici diastema, systema, teleusini nominant. Significat autem diastema distinctum ornatum, qui fit, quando cantus non in finali, sed in alia decenter pausat; systema coniunctum ornatum indicat, quoties in finali decens melodiæ pausatio fit; teleusis finis est cantus.

Sane quod nunc octo sunt modi, cum quondam non essent nisi quatuor, de hac re sic est sentiendum. Qui primitus de musica scripserunt, natura vocum diligenter considerata, prout tunc vires inge-

nium præbuit, omnem modulandi varietatem in quatuor distinxerunt modos, unde & quatuor tantum finales habentur. Moderni autem priorum inventa subtilius examinantes, considerabant, harmoniam modorum confusam esse ac dissonam. Videbant namque cantum eiusdem modi nunc in gravibus principium habere, & circa ipsas vagari, nunc in acutis inchoari, & ibidem maxime commorari. Hanc igitur dissonantiam volentes avertere, unumquemque modum in duos partiti sunt, ut videlicet ille canendi modus, qui in acutis versaretur, autentus, id est, auctorialis sive principalis vocaretur, qui vero magis in gravibus moram faceret, plagis vel plagalis, id est, collateralis, seu subiugalis diceretur. Distinguuntur autem sic. Autentus protus apud latinos cantores primus tonus vocatur; plagis protus secundus; autentus deuterus, tertius; plagis deuterus, quartus; autentus tritus, id est, quintus; plagis tritus, id est, sextus; autentus tetrardus, id est, septimus; plagis tetrardus, id est, octavus. Interpretatur autem protus primus, deuterus secundus, tritus tertius, tetrardus quartus. Autentus vero auctorialis græce αὐθεντικὴ sonat, auctoritatem namque ipsi αὐθεντικὰν vocant. Plagius a) autem quasi partialis, vel collateralis exponi potest; dicimus enim: in illa plaga, id est in illo latere, sive in illa parte. Græci autem phtongos, id est tonos, gentium vocabulis sic efferunt:

I.	II.	III.	IIII.
Dorius,	hypodorius;	phrygius,	hypophry-

a) Πλαγιῶς quasi obliquus, vel ex latere adiunctus.

v. phrygius; lydius, hypolydius; mixo-
viii. lydius, hyppomixolydius.

XI. De Tenoribus modorum, & finalibus eorum.

Sicut autem octo sunt toni, ita & octo eorum sunt tenores. Tenor autem a teneo, sicut nitor a niteo, & a splendo splendor. Et tenores quidem in musica vocamus, ubi prima syllaba, *faculorum amen*, cuiuslibet toni incipitur. Quasi enim claves modulationis tenent, & ad cantum cognoscendum nobis adiutum dant. Sed & moram ultimæ vocis Guido tenorem vocat. Notandum autem, quod sicut fines octo tonorum in quatuor notis, quæ ob id & finales dicuntur, dispositi sunt, sic octo tenoribus, videlicet tonorum aptitudinibus notæ quatuor attributæ sunt, sed diverso modo. Semper enim duorum troporum finis ad unam respicit, itemque duorum ad unam, & sic per cætera. In tenoribus vero non ita est; nam nunc quidem unus in una, nunc vero tres in una considerantur. Est autem in F tenor secundi toni, in *a* acuta primi, quarti, sexti. In C tertii, quinti, octavi, in *d* septimi. Nec incongrue tenor secundi & septimi singularia sibi loca vendicarunt, quoniam iste secundus in quartam maxime descendit, & septimus præ cæteris omnibus ascendit. Sunt autem proprie, ut supra diximus, tonorum quatuor finales istæ, D, E, F, G, & D quidem finalis est primi & secundi, E tertii & quarti, F quinti & sexti, G septimi & octavi. Ideo autem proprie diximus, quod & alias finales interdum can-

tus sibi usurpant. Quod quomodo & cur eveniat, in sequenti annuente Deo sufficienter demonstrabimus. Sciendum autem quod tota vis cantus ad finales respicit. Nam ubicunque cantus incipitur, & quomodocunque varietur, semper ei modo adiudicandum est, in cuius finali cessaverit. Unde & istud *℞. Preparate corda vestra*, licet cursum protinere videatur, tantumque in E finali exit, legitime deuterio attribuitur. Item istud *℞. Factum est silentium*, quamvis inceptionem habeat similem responsorum septimi toni, ut in *℞. Missus est Gabriel*, *℞. Lapides torrentis*, *℞. Ductus est Iesus*; tamen finis istud primo abdicat. Nec incongrue hoc musicorum providentiæ visum est, uti modorum considerationem fini attribuerent, cum in gerendis rebus sola finis consideratio sapientes ab incautis secernat, teste Boetio, qui dicit: Rerum exitus providentia metitur. Sicut ergo rerum actio ad finem respicit, sic cantuum modulatio non inconvenienter ad finem tendit. Unde hodieque vulgare proverbium est; Omnis laus in fine canitur. Sed cum iam de tenoribus modorum atque finalibus aliquid dictum sit, nihil obest, si etiam de gloria cuiuslibet toni, ubi sit incipiendum lectorem certificemus.

Secundi ergo toni gloria in C gravi incipit: quarti in E finali: primi, quinti, sexti in F, tertii, octavi in G, septimi in c, acuta. Nunc de singulis ut tenoribus finalibus & gloria tonorum exempla subdamus, ac primum de gloria & forte *seculorum amen* per omnia exemplificemus.

H h 2

Pri-

Primi	F. Gloria	Seculorum amen	Secundi	C. Gloria	Seculorum amen
Tertii	G. Gloria	Seculorum amen	Quarti	E. Gloria	Seculorum amen
Quinti	F. Gloria	Seculorum amen	Sexti	F. Gloria	Seculorum amen
Septimi	c. Gloria	Seculorum amen	Octavi	G. Gloria	Seculorum amen

De finalibus exempla autem daturi dignum duximus ad demonstrandam plenius troporum cognitionem, cantionculas quasdam hic subscribere, quas etiam aptitudines sive formulas modorum appellare possimus. a)

Primum quærite regnum Dei	D
Secundum autem simile est huic	D
Tertia est dies quod hæc facta sunt.	E
Quarta vigilia venit ad eos.	E
Quinque prudentes virgines intraverunt ad nuptias	F
Sexta hora fedit super puteum.	F
Septem sunt spiritus ante thronum Dei	G
Octo sunt beatitudines	G

Scire præterea convenit, quod apud quosdam phthongi, id est, toni vocabulis, tonorum autem differentiarum, quas quidam abusive diffinitiones vocant, con-

sonantibus signantur hoc modo. Primum tonum a notat, secundum e, tertium i, quartum o, quintum u, sextum H græcum, septimum y, Octavum α. Primam autem cuiusque toni differentiam b indicat, secundam c, tertiam d, quartam g, & ita mutæ per ordinem. His ita utiliter digestis, iam nunc tempus est, ut de regulari sive licenti omnium modorum cursu regulas demus.

XII. De regulari cursu modorum atque licentia.

Cum igitur de cursu modorum dicturi simus, quid cursum eorum vocemus, primitus discutiendum est. Cursum modorum sive tonorum dicimus legem, qua sub certa regula coercentur, quantum scilicet quisque ascendere vel descendere, quantumque intendi vel remitti debeat.

Sed

a) Exempla ista, ex BERNONIS Tenario supra p. 79. seqq. desumpta, in codice cum notulis antiquis signantur.

Sed quoniam, cum cantus intenditur & remittitur, ascensio & descensio dici potest, quod in cursu modorum ascensionem & descensionem itemque intensiorem ac remissionem vocemus, distinguendum est, ne ulla ex parte rudi lectori occasio vacillandi ingeratur. Ergo ascensionem tonorum & descensionem vocamus certam ipsorum ascendendi & descendendi legem, id est, quantum a finalibus suis ascendant sive descendant. Intensionem vero & remissionem tonorum dicimus certitudinem illam, per quanta vocum intervalla a finali suo quisque suum principium habere debeat. Quibus ita necessario præmissis, de cursu modorum prout proposuimus, differamus. Omnes itaque autentici a finali suo ad octavam, quod est diapason, regulariter ascendunt, licenter ad nonam vel decimam. Licentiam autem idcirco a regula secevimus, ut sciatur, quia illæ voces perraro contingendæ sunt, quæ per licentiam conceduntur: Quod enim quis per regulam habet, quasi ex debito habet, ideo liberius eo frui potest; quæ autem per licentiam possidentur, ea tamquam per gratiam possessa humiliter atque prudentius sunt tractanda. Descendunt a finali ad proximam, ubi nonnullam eis licentiam a peritis musicis concessam reperi. Excipitur inde autentus tritus, qui simpliciter quintus nominatur: huic nulla infra finalem descensio attributa est, non aliam ob causam, nisi quod semitonii imperfectio competentem fieri descensum non permittit. Plagales autem omnes a finali usque ad quintam, quæ est diapente, ascendunt, & licenter sextam as-

sumunt. Nec est mirandum, quod plagales minorem ascendendi licentiam habent, quam autentici, quia plagales semper in inferioribus morari debent, & perraro a finali ad quintam ascendere. Nam & Odo huius artis experientissimus, & a Guidone in fine tractatus sui comprobatur, cantum, qui a finali ascendens quintam ter vel quater repercutit, autentico deputat. Unde & hæc antiphona. *Ecce tu pulcra*: quamquam in cursum secundi toni decidat, tamen quia superius quintam a finali sæpius reverberat, primo tono deputatur. Item: *Rex Dominus omnium*, quia in superius frequentius versatur, in *unctione* ad A capitale descendat, primo tamen tono adscribitur: Quod ideo fit ut honor principibus conservetur. Dominus namque sive magister non tantum in propria potestate habet, sed etiam in ea, quæ sunt subditi eius. Subdito autem sufficere debet, si a magistro sibi concessis humiliter uti liceat, nedum ad ea, quæ sunt prælati, temere se propriat. Si ergo plagales in ascensu quintam perraro debent contingere, quanto rarius sextam. Descendunt autem omnes subiugales a finali ad quartam, quod est diatessaron, vel etiam ad quintam regulariter. Nam licentiam descendendi neque autentici, neque plagalibus nusquam legi concessam. Sciendum tamen quod quidam musici haud incongrue regularem cursum modorum, qui sunt octo, per totidem diapason dimetiuntur. Et secundum illorum assertionem pene omnes modi unam infra finalem assument per licentiam, quam prius eis regulariter attribuimus. Cum ergo octo

toni

toni per totidem diapason currant, sic duo toni ut magister & discipulus cohærent, sic & eorum diapason connectuntur, ita ut in eis facile animadverti possit, quæ voces proprie sint plagalis, quæ autentæ, quæ communes utrique, quod figura harum quas subiecimus octo rotarum cautius intuita apertissime demonstrat. a)

Hoc quoque intimandum videtur, qualiter accipiendum sit, quod dicimus, autentos ad octavas, & subiugales ad quintas ascendere: ut enim supra testati sumus, pueris in hoc opusculo viam signamus. Sic ergo intelligendum est, quando toni ad octavas vel quintas ascendere dicuntur, quando tam alte ascendant, ut ascendendi potentiam habeant. Neque enim omnis cantus autentorum ad octavas, neque plagalium omnis canor ad quintas pertingit, sicut patet in hac primi toni ant. *In tuo adventu*, & in hac secundi ant. *Consolamini, consolamini*. Intensione autem & remissione modorum sic est animadvertendum. Autentis omnibus licet suum cuique principium a finali ad quintam intendere, & ad eam, quæ sub finali proxima est, remittere. Si autem ad quintam licet, quanto magis ad quartam vel tertiam? Solus autem autentus deuterus, id est, tertius istam legem transgreditur: ad sextam namque plerumque principium suum intendit, ut in hac ant. *Tertia dies est*. Subiugalibus vero licet principia sua, vel etiam hemitonia ad quartas intendere, & ad quintas interdum remittere. Hemitonia autem eo respectu quo & tonos æquivoce accipi-

mus, vocum inceptions vocamus, quæ fiunt per pausationem in cantus medio: hemitonia enim proprie semitonia vocamus. Attendendum præterea, quod cum prædicta lex & certa regula disposita sit tonorum cursibus, plerique novi modulatores id tantum attendentes, ut pruritum aurium faciant, sæpissime eam confundunt, communemque cantum faciunt, uni videlicet melodix cursum duorum tonorum tribuentes: quemadmodum in hac cantilena patet: *Ter terni sunt modi*. In huiusmodi itaque cantibus, qui tam laxè atque confuse componuntur, cantoris arbitrio relinquitur, uti talem cantum ei tono adaptet, cui cantus principium competentius responderit.

XIII. Super græca notarum vocabula expositio.

Quoniam autem in continuo modorum tractatu est tædium super ipsas notas ponere, vocabula earum, quæ a Græcis sortiuntur, interpretari libeat: quatenus ea, quotiens opus fuerit, pro ipsis notis introducamus. Horum equidem vocabulorum nominationem in tractatu quarti capituli fecimus. Sed de his tunc dicere distulimus, ne rude & inexercitatum novi lectoris ingenium subitanea obscuritate obrueremus. Ut autem, quæ sequuntur melius intelligantur, oportet nos de tetrachordis veterum musicorum aliquid interferere. Antiqui siquidem musici quatuor tetrachorda in monochordo disposuerunt. Primum fuit ab A. usque ad D. & hoc vocabant tetrachordum prin-

a) Defunt Figuræ, forte eadem sunt, quæ in Musica ARABONIS.

principalium, eoquod illæ notæ in principio locatæ essent: secundum ab E, usque ad a, & hoc appellabant mediarum, quod per eas medias, id est mediatrices, cantus a gravibus ad acutas progredierentur, & regredierentur. Tertium a η quadrato usque ad e, & hoc dicebant disiunctarum, quia eas a præcedentibus disiunctas, id est, differentes videbant, & in figura, & in soni acutione. Quartum fuit a præmissa e usque α duplicatum, & hoc nominabant excellentium, quoniam eas in soni gracilitate omnibus aliis videbant excellere.

Itaque secundum illos, qui nec Γ admiserant, nec illas tres notas, quas post α duplicatum ponimus, vocabula ista, quæ interpretaturi sumus, musicis vocibus imposita sunt. Prima ergo A apud Græcos musicos vocatur Proslambanomenos, ut acquisita sive assumpta, quoniam a grammatica, præ qua primum reperta est, ad opus musicæ assumpta est: vel certe id eo acquisita vocatur, quia vetustissimi musici eam primum non ponebant. Secundum B, ut videlicet vocum dispositio a minimo intervallo vel semitonio, quod est inter B & C, exordium haberet: unde & ipsa B vocatur hypate hypaton, id est, principalis principalium, quia nimirum apud antiquissimos prima fuit principalium, id est, gravium. Hæc quorundam sententia est: sed obiici potest a callido auditore, non esse cogentem causam, quam de semitonio subintulimus; si enim vetustissimi musici vellent, ut dispositio vocum a semitonio inciperet, tam bene illud inter A & B constituere potuissent,

sicut inter B & C. quapropter melius est, ut secundum priorem sententiam dicamus, A primum in monochordo locatam. Sed tunc rursus obiici potest, cur B vocetur principalis principalium, cum potius A sic vocanda est, quia prima est gravium. Ad quod dicimus, quia B non ideo vocatur principalis principalium, quod una prima sit in ordine earum, sed quod prima inter principales divisum sonum gignit: A enim cum sit in principio monochordi locata, nullam soni diversitatem facit. C autem vocatur Parypate hypaton, id est, iuxta principalem principalium, quia est iuxta B. D autem dicitur Lichanos hypaton, id est, digitalis principalium, & dicitur digitalis, quasi discretiva, quia discernit, id est, segregat principales a mediis. E vocatur hypate meson, id est, principalis mediarum. F parypate meson, id est, iuxta principalem mediarum. G lichanos meson, id est, digitalis mediarum. Et hoc nomen ideo habet, quia ipsa una ex mediis discernit capitales notas a minutis. Sequitur α quæ vocatur mese, id est media, scilicet inter A capitalem, & α duplicatam; nulla etenim nota apud vetustiores ter repetitur, nisi ista. Quadratum autem η nuncupatur paramese, id est, iuxta mediam, scilicet a. Deinde c, quæ vocatur tritezeugmenon, id est, tertia disiunctarum, quod nomen habet per præposterum ordinem numerandi. Cum enim post c sit d, & post d sit e; si dicas e primam, d secundam, c erit tertia; quod autem dicimus tertia disiunctarum, tantum valet ac si diceremus, una de tribus, quæ

quæ dicuntur disiunctæ. Post hanc enim d, quæ dicitur paranete diezeugmenon, id est, iuxta ultimam disiunctarum, quia est iuxta e, quæ vocatur nete diezeugmenon; interpretatur autem nete ultima, diezeugmenon disiunctarum. Sequitur f, trite hyperboleon, id est, tertia excellentium; quo nomine idem sentiendum est, quod de

c diximus. Post f locata est g, quæ dicitur paranete hyperboleon, id est, iuxta ultimam excellentium, quia est iuxta $\sharp$, quæ vocatur nete hyperboleon, id est ultima excellentium. Ut autem manifestiora sint, quæ diximus, veterum musicorum tetrachorda cum vocabulis superscriptis subiecimus.

Proslambamenos	Hypate hypaton	Parypate hypaton	Lichanos hypaton	Hypate meson	Parypate meson	Lichanos meson	Mese
A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a
G r a - - v e s .				m e - - d i - æ .			
Parame- se	Trite diezeug- menon.	Paranete diezeug- menon.	Nete die- zeugme- non.	Trite hy- perbo- leon.	Paranete hyperbo- leon.	Nete hyperbo- leon.	
$\flat$	c.	d.	e.	f.	g.	$\sharp$ a.	
dis - iun - - ct æ .				e x c e l l e n t e s .			

XIV.) Quid faciendum sit de cantu, qui in perpetuo cursu deficit.

Expositis itaque notarum vocabulis, de cantibus dicendum est, qui in proprio cursu deficientes alias sibi finales usurpant. Fit autem ista cantuum illegalitas in quibusdam venialiter, in quibusdam vero minime. Interdum fit ex cantorum vicio, plerumque ex irrefutabili antiquitate. In quibus autem cantuum perturbatio tolerabiliter evenit, hi tres modi: Protus, deuterus, tritus. His autem legalibus trans-

gressionem musici idcirco ignoscunt, quia affines habent voces. Affines autem illas voces dicimus, quæ in depositione & elevatione concordant: Verbi gratia D finalis propter cum a acuta concordat; ambæ enim tono deponuntur, & tono & semitonio eleuantur. Item E finalis deuteri cum $\flat$ quadrato affinitatem habet, cum similiter deponantur & eleventur. Sic & F finalis cum c acuta in depositione & elevatione convenit. Propria autem affinitas non est in depositione, nisi utrumque vel

vel saltem elevatio duplicetur. Sed quoniam finalis tetrachordi huiusmodi affinitatem non habet, ideo delicti venia caret. Oportet namque, ut qui vicarium habere non potest, ipse suum per se officium convenienter administret; si ergo aliquotiens in cantu tetrachordi ulla evenit aberratio, dicimus eam procedere ex cantorum inscitia, & corrigendam esse musicorum peritia. In cantu autem prædictorum modorum, scilicet protæ, deuteri, triti, quotiens opus fuerit, vice finalium affines haud incongrue subrogantur. Ut autem quod dicimus clarius elucescat, exempla subdimus: *Gaudendum est nobis*: cum sit protæ, in suo loco cantari non potest, quia in quibusdam locis sub parypate hypaton C gravitonum requirit, qui ibi non est: cæterum in mese, id est a, incepta absque errore ad eandem A in fine deducetur. Similiter & ista ant. *Magnam hereditatis*. Quod autem quidam evitare volentes ponunt A & B græcum, quod etiam synemmenon vocant, id est adiunctum, ut ita sub Ctonum habeant; verumtamen nulla id auctoritate confirmare queunt; nam Guido, qui ad hoc solum studuit, ut nullus in monochordo esset defectus, hanc procul dubio interseuisset, si necessariam vidisset. Est & aliud quod assertionem illorum improbat, hoc videlicet, quod cantus plerumque non modo sub parypate hypaton, sed etiam sub parypate meson totum requirit, qua necessitate compellimur ad superiores confugere, ut in hac com. *Aufer a me*. & in hac ant. *Germinavit*. Item cantus in proprio cursu deficit, ut in hac

Antiph. *Tu Domine universorum*. Sed & cantus triti in loco suo aliquotiens cantari nequit, quemadmodum hæc communio: *De fructu*. Hæc omnia quisquis in affinibus finalium cantaverit, absque errore ad finem perveniet.

XV. Quod stultorum ignorantia sæpe cantum depravet.

Quod autem illa & alia istiusmodi in proprio cursu cantari nequeunt, utrum ex cantorum vitio processerit, an sic modulante primum prolata fuerint, incertum habemus. Cæterum hoc certissime novimus, quod per quorundam ignorantiam multoties cantus depravatur, quemadmodum iam plures habemus depravatos, quam enumerare possumus. Quos revera non ita, ut nunc in ecclesiis canunt, modulantium auctoritas protulit, sed pravæ hominum voces motum animi sui sequentium recte composita pervertere, perverſaque in usum incorrigibilem deduxere, adeo ut iam pessimus usus pro auctoritate teneatur. Siquidem imperiti cantores aliquando canendi tædio prægravati, quæ elevanda erant, depresso, & plerumque petulantia inducti, quæ inferius erant canenda, ultra legem extulere; ut patet in hoc graduali: *Qui sedes Domine*. Nam *super Cherubim*, quod in paranete diezeugmenon incipiendum est, in mese incipere solent, ideoque fit, ut cantus in lichanos hypaton contra ius exeat. Item in hac commun. *Principes persecuti sunt me*. plerique non minimum errant. Nam *Concupivit*, quod in trite diezeugmenon incipiendum est, ipsi in b molli incipiunt.

piunt, sicque insolitum inter E & b molle intervallum faciunt, cantumque legali cursu destituunt. Similiter nonnulli inconvenienter efferunt grad. *Probasti Domine*, versum namque eius *Ignem me examina*. in trite diezeugmenon incipiendum, in parypate meson inchoant, sicque legitimam cantus seriem ex toto conturbant. Sed cum in hoc cantu peccetur, dum ea quæ elevanda sunt deprimuntur; in aliis quibusdam nonnulli errant, dum ea, quæ deprimenda sunt, elevare moliuntur, ut in hoc *2. Ductus est Iesus in desertum*, cum enim: *Dic ut lapides*, in trite diezeugmenon sit incipiendum, ipsi illud in trite hyperboleon incipiunt. In hoc etiam *2. Terribilis*. plerique delinquant in eo loco ubi est, *Et porta cæli*: elevant enim hoc subito ad acutas transilientes, cum potius circa finalem D sit canendum. Falluntur etiam persæpe indocti cantores in iudicandis tonis, & similibus cantuum principiiis, ut verbi gratia: multi hanc ant. *Iste puer*. plagis deuterio adiudicant, quia in inceptione convenit cum ista ant. *In odorem*, est autem *iste puer* autentici protis: *In odorem* plagis deuteri. Similiter & has antiphonas: *Ipsæ præibit. Dirupisti Domine*, cum sint mixolydium, non bene quidam hypophrygio adscribunt, quia cum quibusdam antiphonæ hypophrygii concordare videntur; quemadmodum: *Ipsæ præibit*. cum ipsa ant. *Rorate cæli. Dirupisti*. cum ista ant. *Da mercedem Domine* &c. Item hæ antiphonæ: *Malos male*, & *qui odit*, & *novit Dominus*, cum sint hypomixolydii, & hoc ipsarum diastemata & systemata apertissime testentur (nam de teleusi patet) a quibusdam

phrygio tribuuntur, quoniam in principio conveniunt cum istis antiph. *Domine spes Sanctorum. Tu Bethlehem terra*. Similiter & hæ antiph. *Ascendente in. Benedicta sit. Gloriosi*. cum sint hypomixolydii, a nonnullis phrygio adaptantur. Sed *Gloriosi* quidem magis hypolydio convenire videtur. Non solum autem quidam ex similibus principiiis seducuntur, sed ipsi ultro pravis vocibus suis quosdam a suo cursu detorquent cantus, quemadmodum istas ant. *Quid retribuam. Cum inducerent. Cum audisset Iob*. cum enim istæ sint dorii, & leniter sint incipiendæ, ipsi eas voce acriter suspensiva ad acutas sustollunt, ita ut cum istis conveniant: *In principio. Qui de terra. Quando natus es*. Nec mirum de principiiis, cum etiam fines cantuum pervertant, atque a suo statu prave canendo deflectant, ut ant. *Petrus autem*. Nam cum cursum protis habeat, idque diastemata eius, atque systemata aperte demonstrent; nonnulli eam in hypate meson satis absone exire faciunt.

XVI. Quod diversi diversis delectentur modis.

Cum autem iam per multa exempla sit demonstratum, quomodo tropi variantur, quomodo etiam per ineptos cantores depravantur, hoc quoque de ipsorum qualitate subnectendum videtur, quod diversi diversis delectentur. Sicut enim non omnium ora eodem cibo capiuntur, sed ille quidem acrioribus, iste vero lenioribus escis iuvatur: ita profecto non omnium aures eiusdemmodi sono

no oblectantur. Alios namque morosa & curialis vagatio primi delectat, alios rauca secundi gravitas capit; alios severa & quasi indignans perfultatio tertii iuvat; alios adulatorius quarti sonus attrahit; alii modesta quinti petulantia ac subitaneo ad finalem casu moventur; alii lacrymosa sexti voce mulcentur; alii mimicos septimi saltus libenter audiunt; alii decentem, & quasi intonalem octavi canorem diligunt. Quapropter in componendis cantibus cautus musicus ita sibi providere debet, ut eo modo quam decentissime utatur, quo eos maxime delectari videt, quibus cantum suum placere desiderat. Nec mirum alicui videri debet, quod diversos diversis delectari dicimus, quia ex ipsa natura hominibus est inditum, ut non omnium sensus eundem habeant appetitum. Unde plerumque evenit, ut dum quod cantatur, isti videatur dulcissimum, ab alio dissonum iudicetur, atque omnino incompositum. Certe ego ipse memini, me cantiones aliquot coram quibusdam cecinisse, & quod unus summopere extollebat, alii penitus displicuisse. Habent autem modi speciales & inter se diversas sonorum proprietates, adeo ut diligenti musico, seu etiam exercitato cantori cognitionem sui ultro ingerant. Et quemadmodum aliquis mores, habitusque diversarum gentium perscrutatus, cuiuscunque nationis hominem videt, docte internofcit; videlicet hunc esse Græcum, & hunc Germanum; illum Hispanum, illum vero Gallum indicans; ita musicus, non autem solo nomine, audita qualibet harmonia statim cuius toni sit, agnoscit. Quamvis tamen hoc in aliquantis fallat. Nam ali-

quando cantus non tantum initio, sed etiam in medio alicuius toni cursu utitur, cui tamen in fine contradicit; quod liquet in hoc *Æ. Gaude Maria Virg.* cum enim in principio, & in medio deuterio autentico subserviat, in fine tamen se plagii trito dicat. Cantus toni huiusmodi monent, ne quis de tonis temere iudicet, sed potius finem, in quo omne canendi iudicium pendet, providus expectet, ne, si ante tempus tonum edixerit, sine dicta eius refutante pœniteat eum non tacuisse. Ad hoc etiam considerandum est, quod cantus quorundam modorum tanta aliquando videntur similitudine convenire, ut vix, aut nunquam nullum cantor discernere possit, cui tono rectius eos adaptare debeat. Hoc autem in autentico trito, autentico tetrardo evenire solet, & præterea in plagalibus istorum; quemadmodum in his antiphonis considerari potest: *Gloriosi principes, & pro nobis Gallus.* Hæ enim tam competenter hypolydio, atque hypomixolydio conveniunt, ut cui potius attribui debeant, haud facile discernas. Item hoc *Æ. Genti peccatrici*, tam lydio, quam mixolydio convenire videtur. Unde apud quosdam usus est, sic cantatur: *Esse placabilis*; apud plerosque autem sic: *Esse*. Introitum etiam istum: *Dominus in loco*. quidam lydio, quidam mixolydio adaptant: ego vero illos sequendos iudico, qui utrumque horum lydio attribuunt. Huiusmodi autem prædictorum troporum consonantiam Græci, ni fallor, animadvertierant, quando eis parum discreta, & fere eadem vocabula imposuerunt. In aliis talem nullam convenientiam reperies, excepto,

cepto, quod cantus proxi in hypate meson, quæ finalis est deuteri, aliquotiens commode pausat, ut in *alleluia. Iuravit Dominus. & in hac communione: Principes persecuti sunt.* Sic etiam aliqui cantus tanta similitudine convenientes, ut secundum diversas emissiones diversis tonis copulari congrue possint, quemadmodum hæ antiphonæ: *Et respicientes. Lupus rapit.* Prior enim ad plagalem tetrardum, posterior ad plagalem tritum respicit, si hoc modo canuntur.

a) *Erat quidem magnus valde alleluia.*

Oves propriæ, alleluia!

Phrygii autem ambæ erunt, si sic emittuntur.

Magnus valde alleluia. Oves propria alleluia.

XVII. De potentia musica, & qui primitus ea in Romana ecclesia usi sint.

Sed nec hoc reticere oportet, quod magnam vim commovendi auditorum animos musicus cantus habet, siquidem aures mulcet, mentem erigit, præliatores ad bella incitat, lapsos & desperantes revocat, viatores confortat, latrones exarmat, iracundos mitigat, tristes & anxios lætificat, discordes pacificat, vanas cogitationes eliminat, phreneticorum rabiem temperat. Unde & de Rege Saul in libro Regum legitur, quod a dæmonio correptus David in cithara canente mitigabatur, cessante vero nihilominus vexabatur. Item phreneticus quidam Asclepiade medico canente ab insania fertur fuisse liberatus. Sed & de Pythagora memoratur, quod luxuriosum quemdam iuvenem, ab im-

moderata libidine musica modulatione revocaverit. Habet autem musica secundum diversos modos diversas potentias. Sic enim per unum canendi genus poteris aliquem ad luxuriam provocare, eundemque per aliud quantocius poenitentia ductum revocare: cuius rei experimentum Guido de juvene quodam refert.

Cum ergo in commovendis mentibus hominum tanta sit musica potentia, merito eius usus acceptus est in sancta Ecclesia. Primum autem a S. Ignatio martyre, nec non & a S. Ambrosio Mediolanensium antistite usus in Romana ecclesia musica haberi coepit. Post hos Beatus PP. Gregorius Spiritu sancto ei, ut refertur, assidente & dictante cantum modulatus est, cantumque Romanæ Ecclesiæ, quo per anni curriculum Divinum celebratur officium, dedit. Quod autem canendo laudandus sit Dominus, non parvam in veteri pagina auctoritatem habemus; legimus namque in libro Exodi, quod submerso Pharaone Moyses & filii Israel canticum cecinere domino. Sed & Psalmista artis huius haud ignarus in Decachordo, quod est instrumentum musicum, laudes Domino cecinit, nosque ad concinendum hortatur dicens: *Cantate Domino canticum novum, Laus eius in Ecclesia sanctorum.* Nec solum naturali sono uti nos in laude Domini voluit, cum & per manufacta musica artis instrumenta Dominum laudari commonens ait: *Laudate Dominum in sono tubæ, in psalterio & cithara, in tympano & choro, in chordis & organo.* Cum ergo huius disciplinæ in veteri

a) Delunt nota musica.

terti testamento inveniatur auctoritas, cumque eam tam religiosi viri in ecclesia sanxerunt, cum denique efficax ad commovendas, ut dictum est, mentes hominum sit eius potentia, quem huius scientiæ sanum pigeat? quis ei non toto affectu studiosus adhæreat? Verum quia non solum præfati sacri cantus officiales in sancta Ecclesia modulati sunt, sed & alii quidam non longe ante nostra tempora cantuum compositores extitere; quod nos quoque cantum vetet contexere non video. Nam etsi novæ modulationes nunc in Ecclesia non sunt necessariae, possimus tamen in rhythmis, & lugubribus versibus poetarum decantandis ingenia nostra exercere. Quoniam autem modulandi licentiam vicissim & petimus & damus, congruum videtur, ut de cantu componendo præcepta supponamus.

XVIII. Præcepta de cantu componendo.

Primum igitur præceptum modulandi subnectimus, ut secundum sensum verborum cantus varietur. Quis autem canendi modus cuilibet materiæ conveniat, prius docuimus, cum diversos diversis delectari diximus: Quosdam enim curialitati, quosdam lasciviæ, quosdam etiam tristitiæ aptos monstravimus. Sicut autem laudem desideranti poetæ studendum est, ut facta dictis exæquet, neve eius, quem describit, fortunis abscondat; sic laudis avido modulatori animadvertendum est, uti ita proprie cantum proponat, ut quod verba sonant, can-

tus exprimere videatur. Itaque si iuvenum rogatu cantum componere volueris, iuvenilis sit ille & lascivus: sin autem senum, morosus sit, & severitatem exprimens. Quemadmodum enim Comædiarum scriptor, si partes iuvenis seni, vel luxuriosi avaro mandaverit, derisui subiaceret, quales apud Flaccum a) Plautus & Dorsennus inducuntur, ita reprehendi potest modulator, si in tristi materia salientem modum adduxerit, vel in læta lacrymabilem. Providendum ergo est musico, ut ita cantum moderetur, ut in adversis deprimatur & in prosperis exaltetur. Hoc autem non adeo præcipimus, ut semper necesse sit fieri, sed quando fit, ornatui esse dicimus. Habemus tamen de his, quæ diximus, aliqua exempla. Siquidem Antiphonæ in resurrectione Domini exultationem in ipso sono prætereundum videntur. Ita autem Antiph. *Rex autem David*, non tantum in verbis, sed etiam in cantu moerorem sonare videtur. Sed in auctoribus quæri non potest per hypolydium, quia is miserabilem sonum habet, frequentissime decantantur.

Illud præterea laudis cupido modulatori iniungimus, ne in una neuma nimium eam inculcando oberret, ut quanta opera peritus poeta vitare contendit vitium illud, quod Græci dicunt ὁμοιωπ-
των, id est, similitudinem casuum; tanto nimis cantuum compositor vitium, quod apud musicos ὁμοιόφθογγον, id est, similitudinem sonorum appellatur, cantare. Sed de priore vitio grammatici b) sive etiam
rhetor-

a) HORAT. epistolar. lib. II. epist. 1. n. 170.

b) uti QUINTILIANUS l. 9. c. 3.

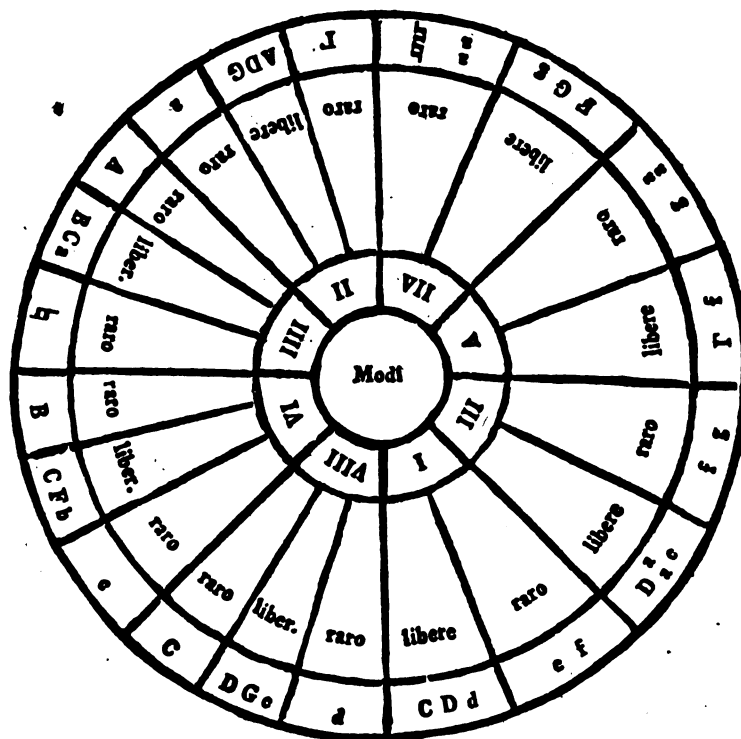
rhethores videantur. Nos autem de posteriori, quod musicis vitandum esse diximus, exemplum damus, ut hoc *℞. Ecce odor*. Nam in eo loco ubi est: *Cre-scere te faciat Deus meus* vitiosa est unius neumæ inculcatio. Similiter in *℞. illo: Qui habitat*, vitiosa est unius podati crebra percussio in eo loco: *℞. refugium meum*. Si autem interdum aliquæ decentes neumæ semel repetantur, non vituperamus, ut in fine *℞. Qui cum audissent*, ubi est, *laudantes Clementium*: itemque in fine *℞. sint lumbi vestri*, ubi est, *a nuptiis*. Sciendum autem, quod in principalibus ad finem cantum paulatim ducere laus est: in Collateralibus vero ad finem cantum præcipitare decet.

XIX. Quæ sit optima modulandi forma.

Optima autem modulandi forma hæc est, si ibi cantus pausationem finalis recipit, ubi sensus verborum distinctionem facit. Quod considerare potes in hac Antiph. *Cum esset desponsata*. Hoc autem præceptum non bene inspexit, qui versiculos illos modulatus est, quorum initium est: *Homo quidam erat dives*: Nam iste idem versiculus nusquam in recta distinctione finalem contingit. Sed & hoc harmoniam non minimum exornat, si in cantibus discipulorum id observetur, ut finalem sæpe repetant, circæque illa versentur, & in quarta rarissime pausent, in quinta vero nullo modo. Sed & si quintam aliquando contigerint, raptim & quasi formidando eam contingentes properanter recurrant, ut in hac Antiph. *Ait Petrus*. In cantibus

autem magistrorum id providendum est, ut in acutis maxime versentur, & postquam in quinta a finali bis vel ter pausaverint, finalem requirant, rursusque ad superiores festinando se transferant; quia sicut subiugaliū est maxime in gravibus, ita autentorum maxime in acutis conversari. Huius vero præcepti exemplum habes in hac Antiph. *Muneribus datis*. Observandum etiam de diapente, ut in melodia subiugaliū a finali nunquam ad superiores saliat; Diatessaron vero supra & infra libere fiat. Quarti tamen cantus per diapente competentior quam per diatessaron cadit, & resurgit. Nec mirum, cum & magistri huius harmonia sæpius & melius ad sextam quam ad quintam intendatur & remittatur. Notandum quoque, quod in cantibus autentorum plurimum sit, eos a finali crebro per diapente deponi & elevari, in tertio id inconcinnius est, sed in quinto decentissimum. In quo & hoc ornatui est, si plerumque cantus eius a finali per ditonum, & semiditonum surgat, ut patet in Ant. *Paganorum*. Hoc autem præceptum de utrisque breviter damus, ut cantus subiugaliū & infra finalem & supra quintam rarissime contingat: infra propter nimiam gravitatem: supra propter nimiam sonoritatem, ne autentis tribuatur. Cantus vero principalium, si non sit quinti, ad proximam finali deponatur: ad octavam autem tam quintus quam alii principales potenter ascendant, sed nonam vel decimam rarissime contingant; quod te hæc figura luculenter edocet.

Ani-

Animadvertendum præterea, quod maximam in cantu iocunditatem faciunt istæ duæ consonantiæ diatessaron & diapente, si convenienter in suis locis disponantur; pulcrum namque sonum reddunt, si remissa aliquotiens, statim in eisdem vocibus eleuantur; quemadmodum patet in antiph. *Vox exult.* Verumtamen diatessaron multo dulciorem melodiam facit, & maxime in autento deuterio, si interdum ter vel quater, vel eo amplius varie repercutiatur: sicut in fine huius antiphonæ: *O gloriosum lumen.* bene consideranti, liquet hoc modo: a)

Quos fecisti veritatis lumen agnoscere.

Item pulcrum est, si per quas notas neuma descendat, per easdem statim ascendat, ut hic: *Meruit divina revelatione.* Item decentissimus in cantu sonus est, si diatessaron interdum ita varietur, ut semiditonus vel ditonus nunc præcedat, nunc subsequatur, ut hoc exemplo manifestum est:

Hodie Procepit - - fit ad ortum.
Sunt & aliæ modulandi species quamplurimæ egregiæ, quas omnes, ne tædium potius quam doctrinam lectoribus ingeramus, enarrare non oportet. Cantus autem huiusmodi musici accuratos vocant, quod in eorum compositione cura

ra

a) Defunt notæ musicae.

ra adhibeatur. Hos etiam metricos per similitudinem appellant, quod more metrorum certis legibus dimetiantur, ut sunt Ambrosiani.

XX. Qualiter per vocales cantus possunt compari.

Adhuc & aliam modulandi monstramus viam pulcram fane, sed ante Guidonem inusitatam. Inprimis in cuius toni cantum componere velis tecum destinato: & quinque tonis cum totidem vocalibus per ordinem superscriptis collato in tabulis, & secundum quod te singularum vocales duxerint syllabarum, canendo rite incedas hoc modo:

				tu	u
		fo		os	o
F	ri	ri	lis	li	i
	ve		ter	be	e
	Ma a		ma	ra	a
	Sup				u
				o o	o
F	pli	in	ti	ti	i
	ces	cel		ne	e
		fan	ra		a

Item alterius modi per eandem regulam F G A h c.

				tus		fuf		u
						nottros		o
		ti	i	ti	mi		ci	i
F	cer		ites	De	ne	ge		e
	Sa	An		Mar				a
		dol				bus		u
								o
	in	ti	im		gi	ti		i
F	gen		pe	semper		te		e
		am	tra		fla	tan		a

Quo-

Quoniam autem ista, quam dedimus, modulandi regula minus stricta videretur, qualiter laxiorem atque liberiorem componendi viam tu possis parare, edocebimus. Dispone sex, vel octo, vel etiam plures, si libeat, per ordinem notas, eisque vocales dupliciter adscribas, ita scilicet, ut unicuique notæ duas seriatim attribuas hoc modo: a)

i o u a e i o u
F G a b c d e f
o u a e i o u a.

*Vox clamantis in deserto, parate viam
Domino,*

Rectas facite semitas Dei nostri.

Vide autem, ne te ista, quam præmissimus, vocalium dispositio ad hoc inducat, ut eas semper necessario ita disponendas existimes: sicut enim pictoribus atque poetis licet incipere quod volunt; sic nimirum sic modulanti per vocales æquā potestas est pro velle suo eas in principio disponere: itemque quemadmodum illis providendum est, ut id, quod incepterunt, perficiant, isti ita studendum est, ut ordinem inceptum finitenus deducat. Verbi gratia: Cum enim ego in præmissis cantu parypate meson *oi* attribuerim, tu ibidem *ei*, vel *ao*, vel *au*, vel quidquid tale volueris, locare poteris, dummodo persistas in ordine, quem incepteris. Quod ut magis pateat, melum alterius modi exempli gratia supponimus:

e i o u a e i o
C D E F G a b c
i o u a e i o u.

b) *Nuncius celso veniens olympo te patri
magnum*

*Fore nasciturum nomen & vitæ seriem
gerendæ ordine promiss.*

Possent tamen vocales tali modo etiam triplicari, vel quadruplicari, nisi quod tunc nimia confusio modulandi obsteret. Cum itaque, ut ostensum est, cantus per vocales componatur, sitque manifestum, ex vocalibus constare, quæcunque dicuntur, rectissime ait Guido, quod ad cantum redigatur omne quod dicitur.

*XXI. Quid utilitatis afferant neumæ
a Guidone inventæ.*

Ne forte vero moveat lectorem, quod in primo capitulo ei iniunximus, ut cantare per musicas assuesceret neumas, & de eis tractare hucusque distulimus; attendat quod non abs re fecimus: nisi enim prius sciret musice canere, exempla passim ob diversas causas introducta nullatenus posset intelligere. Cur autem a Guidone inventæ sint huiusmodi neumæ, non statim oportuit dici; cum earum causa & utilitas per ea, quæ iam præmissa sunt, satis possit experiri: cum enim in usualibus neumis intervalla discerni non valeant, cantusque, qui per eas dicuntur, stabili memoriæ commendari nequeant, ideoque in cantibus plurimæ falsitates obrepant, hæ autem omnia intervalla distincte demonstrent, usque adeo, ut errorem penitus excludant, & oblivionem canendi, si semel perfecte sint cognitæ, non admittant; quis non magnam in eis
uti-

a) Hæc eadem fere supra in GUIDONE, p. 19. seq. & ARIBONE p. 228. seq. notæ vero antiquæ iterum passim in exemplo allato deficiunt.

b) Hic in codice exprimuntur notulæ antiquæ.

utilitatem esse videat? Qualiter autem irregulares neumæ potius errorem, quam scientiam generent, in virgulis & inclinibus, atque podatis considerari perfacile est: quoniam quidem & æqualiter omnes disponuntur, & nullus elevationis vel depositionis modus per eas exprimitur. Unde fit, ut unusquisque tales neumas pro libitu suo exaltet, aut deprimat, & ubi tu semiditonum vel diateffaron sonas, alius ibidem ditonum vel diapente faciat; & si adhuc tertius adsit, ab utrisque disconveniat. Dicat namque unus hoc modo: Magister Trudo me docuit; subiungit alius; ego autem sic a magistro Albino didici; ad hoc tertius: certe magister Salomon longe aliter cantat. Et ne te longis morer ambagibus, raro tres in uno cantu concordant, ne dum mille, quia nimirum dum quisque suum profert magistrum, tot fiunt divisiones canendi, quot sunt in mundo magistri. Ut autem manifeste videas, quod in legalibus neumis sæpe per ignorantiam cantus depravetur, exemplum tibi sit antiph. *Collegerunt*. Plerique enim clinem in prima syllaba & penultima plus iusto deprimunt, videlicet diapente facientes, & sequentem neumam tono inferius incipientes: cum constat, quod a G, usque ad lichanos hypaton D diapente est, & sub r nulla consistit nota; & præterea quod nullus subiugalis sextam infra finalem contingere debeat. Nonnulli etiam cantum eiusdem antiphonæ in alio loco confundunt, dum in ea voce *concilium* inchoant, per quam *Pharisæi* remittunt, & antepen-

ultimam dictionis eius inferius incipiunt, quam primam emittant. Qui autem concedere volunt veritati regulæ, quam pravo usui incorrigibiliter adhærere, eum canere convenit hoc modo:

a) *Collegerunt pontifices & Pharisei concilium & dicebant*. Sed & in communione: *Beatus servus*. levis error habetur, qui per unum podatum incongrue prolatum efficitur. Hunc autem quidam sic corrigunt: quod *Dominus*, a trite diezeugmenon c in mese a cadere faciunt, & *Invenerit*, in parypate meson F incipiunt, & *super omnia*. in lichanos meson G; alii autem ita emendant, quod *Invenerit*. iuxta usum incipiunt, & penultimam eius in mese a inchoantes, in lichanos meson per unisonum cantetur, quod & Guarino & Stephano in musica subtilibus placet. Sed si quis obiiciat, deesse in quibusdam locis semitonia; dicimus non esse ibi necessaria semitonia, ubi ipsis videtur. Sæpe etenim ex cantorum ineptia evenit, quod inter alias cantuum depravationes semitonia proferunt, ubi proferre non debent, & interdum negligunt, ubi negligere non debent. Iam vero manifestum est, quod duræ hominum voces & incompressæ semitonia quam maxime devitant, qui autem flexibiles habent voces, semitoniis plurimum gaudent, eoque ut ibi etiam aliquotiens semitonia depromant, ubi depromenda non sunt, quemadmodum patet in multis quarti toni antiphonis, ut in his: *Custodiebant. Ex Ægypto. Sion renovaberis*. Simili modo quidam delinquant in R.

Con-

a) Hæc iterum cum notulis antiquis expressa.

Conclufit u. m. femitonia fonantes ubi non sunt, videlicet in illis dictionibus: *In, unicus infidiator.* Idem $\mathfrak{x}$. plerique in fine confundunt, quia *anima mea*, quod in mese *a* est incipiendum, in nete diezeugmenon *e* incipiunt. Sed de cantibus per irregulares neumas depravatis in fequenti capite latius differemus.

Solent autem nonnulli neumas illas quibusdam notis refarcire, per quas cantorem videntur non docere, sed duplicato errore impedire. Nani cum in neumis nulla fit certitudo, notæ fupraſcriptæ non minorem prætendunt dubitationem, præfertim cum per eas multæ dictiones diverſarum ſignificationum incipiant, ideoque ignoretur quid ſignificent. Sed & ſi eis tribuatur aliqua certa ſignificatio, non tamen per hoc extirpatur omnis dubitatio, dum cantor adhuc manet incertus de modo intenſionis & remiſſionis, ſiquidem c. diverſarum dictionum principium eſt, veluti *cito, caute, clamore*: ſimiliter *l* ut *levia, leniter, laſcive, lugubriter*: ſimili modo *f*, quemadmodum *ſurſum, ſuaviter, ſubito, ſuſtenta, ſimiliter* &c. Hoc autem de muſicis & regularibus neumis breviter intimare poſſumus, quod muſica tam vero tamque levi tramite ducat cantorem, ut etiam ſi velit, errare non poſſit: & poſtquam quivis, ſeu magnus, ſeu puſillus, quatuor hiftorias, vel totidem officia per eas a præcentore didicerit, antiphonarium totum & graduale abſque magiſtro addiſcere poterit. Irregulares vero, ut oſtenſum eſt, dubietatem gignunt & errores, nec tan-

tulam utilitatem cantori conferre valent: ut poſtquam per eas totum graduale uſque ad unum officium, & ut amplius dicam, uſque ad unam communionem a magiſtro didicerit, illam unam communionem, quæ reſtat, canere per ſe ſciat. Liquet ergo, quod qui iſtas amplectitur, amator eſt erroris ac falſitatis, qui autem muſicis adhæret neumis, tenere vult ſemitam certitudinis & veritatis.

Sciendum præterea, quod tribus modis muſicæ neumæ fiunt: uno modo per notas in monochordo diſpoſitas, quo veteres muſici uſi ſunt: ſecundo modo per intervallorum designationes, quod neumandi genus Hermannus Contractus reperiſſe dicitur, fit autem hoc modo: a) E. vocationis æqualitatem designat. S. ſemitonium notat. T. tonum demonſtrat. T. iunctum cum S. ſemitonium oſtendit hoc modo TS. T. duplicatum ditonium declarat ita TT. D. capitalis diateſſaron prætendit. Δ. diapente demonſtrat, cui ſi adiungas S. ſemitonium cum diapente notat hac figura ΔS. ſin autem T. apponas, tonum cum diapente designat hoc modo ΔT. & ſi diapaſon designare voveris Δ. & D. capitalem coniungas ita ΔD. Horum autem ſignorum unumquodque abſque puncto intenſionem notat, cum puncto remiſſionem. Et hæc quidem omnia pleniffime docet cantilena ab ipſo Hermanno, ut fertur compoſita; E. *voces uniſonas æquat* &c. niſi quod diapaſon intenſionem non facit. Tertius neumandi modus eſt a Guidone inventus. Hic fit per virgas, clineſ, qualismata, pun-

a) Videantur hæc ſupra-p. 149. in muſica HERMANNI Contracti, ex qua hæc correximus.

puncta, podatos, cæterasque huiusmodi notulas suo ordine dispositas, quas etiam meta in margine apposita multum facit expeditas. Per hunc itaque modum quisquis celeriter & proficue ad canendum musice introduci desiderat, tribus insudandum laboribus esse sciat. Primus quippe labor est, ut quæ vel quot syllabæ cuique voci attributæ sint, diligenter consideret. Deinde nihilominus studendum est, ut quæ voces in linea vel spatio constitutæ sunt, recte perpendatur. Tertius vero labor est cantionis, ne cantorem vocum varia dispositio ducat in errorem, qui hoc modo facile evitari poterit, si diligentius animadvertatur, quod littera^F unaquæque minio, & C. unaquæque croco signatur. Quidam tamen si color desit, pro minio punctum in principio lineæ ponunt. Idcirco has duas, litteram^F scilicet & C. vel etiam colores, quibus notantur, tantopere observari præcipimus, quoniam per eas aliæ notæ reguntur, eisque de loco motis cæteræ pariter moventur. Sed si his neumis colores vel notæ non aderunt, tales sunt neumæ, qualis puteus sine fune.

*XXII. De pravo usu abiiciendo, &
superfluis quorundam modorum
differentiis.*

Libet modo quorundam cantuum recordari, qui per irregulares neumasiam dudum sunt depravati, utque pravus usus & in his & in aliis omnibus corruptus hucusque servatus abiiciatur, magnopere hortari. Cum enim Dominus una fide, uno baptismo, & omnino morum unitate delectetur, quis non credat

quod idem ex multiplici cantorum discordia, quam non inviti, neque ignorantes, sed voluntarie constrepunt, offendantur? Nos ergo, qui rectam canendi viam nutu Dei novimus, errorem non decuit pati, nec multum curandum fuit, si quidam insulsi cantores in vitiis pertinares locum non dent veritati, dum id efficere possimus, ut aliqui sanæ mentis errorem deferant, ultro emendati. Tanta autem in corrigendis cantibus mediocritate usi sumus, ut & pro paucitate sui tædium lectoribus non ingerant, & in emendatione non multum ab usitato tramite discedant.

Sciendum sane, quod quidquid vitiose canitur, aut in principio, aut in medio, aut in fine pervertitur. In principio quippe interdum cantus depravatur, cum vel in propria nota non inchoatur, vel in sua nota inchoatus per incompositam proferentis vocem nimium deprimitur aut elevatur. In medio quoque vel in fine per incongruum elevationis vel depositionis sonum plerumque corrumpitur: de singulis exempla subdamus. Diversi hoc & *Ego pro te rogavi*, in diversis locis incipiunt: quidam videlicet

^E in hypate meson, quidam in lichanos me-

^a son, nonnulli in mese, & in medio errorem videntes, cantum falsitatis arguunt, eumque emendare contendunt.

^b Verumtamen si in paramese principium sumit, absque impedimento ad finalem suam legitime decurrit.

Item in medio cantus error invenitur, ut in &. *Bethlehem civitas*. quod in duobus

bus locis emendari convenit: ita scilicet ut in ultima syllaba *dominator* in parypate meson F incipiatur, & in terra in

paranete diezeugmenon principium sumat. In terra nostra sic in fine cantus a quibusdam erratur ut in *Mane surgens Jacob*. Hoc enim cum verissime sit quar-

ti toni, quidam imperiti in Lichanos meson emittunt, & tamen ei usum quarti toni incompetenter adiungunt: quidam etiam hanc Ant. *Pater manifestavi*, cum

fit hypolidii, in lichanos hypaton emittunt, dorioque eam attribuunt. Quod

vitium illi leviter devitant, qui in parypate meson per unisonum cantant. Item plerique indocti delinquant in Ant. *Simile est regnum cæli decem*, dum eam in

parypate hypaton exire faciunt, alte cantare nolentes, quasi magnum sit nefas, si post pentecosten in antiphona vel aliis cantibus alte proferatur. Eadem culpa illos redarguit, qui offertorium, *posuisti*

Domine: in mese emittunt, & alta relinquunt. Notandum autem, quod, sicut supra diximus, is sæpe cantum depravat, qui eum non voce congrua, sed secundum suam opinionem inchoat, ut patet in hac communione: *Scapulis suis*: Hanc

enim quoniam quidam in lichanos meson incipiunt, defectum pati conspiciantur, eamque corrigendam arbitrantur. Sed

si in parypate meson incipitur, absque errore ad finalem revertitur, & emenda-

tione non indiget. Sciendum præterea, quod, sicut superius ostendimus, sunt aliqui cantus, qui in proprio cursu deficient, sed in affinibus absque impedimento decurrunt: ut introitus iste: *Exaudi Domine vocem meam* altera & reliqua, & communio: *Dicit Andreas*, in affinibus canenda est secundum illos, qui eam plagali tetrardo attribuunt, in proprio cursu bene cantatur. Sunt item aliqui cantus, qui nec in proprio cursu nec in affinibus cantari possunt. De quibus tale præceptum damus, ut ad proprium cursum corrigantur. Si autem multum sint confusi & in affinibus facilius possunt emendari, eo dirigantur, quemadmodum illud offertorium:

In die sollemnitatis vestræ usque & lac
& mel

Alle - - luia.

Providendum est etiam de *Re*. *Hic qui*

advenit, ut in mese principium sumat, & in eodem loco habens incipiatur, & in paranete diezeugmenon emittatur. Sic & de *Re*. *Viri impii* curandum est, ut emendetur in hoc loco.

Sapientiam & rei facti sunt in cogitationibus.

Hoc etiam *Re*. *Domine ne in ira emendatione* indiget in medio. Nam *Miserere* quod proprius usus in lichanos hy-

paton incipit, in lichanos meson incipiendum est. Item hoc *Re*. *Egregie Dei martyr*: quidam corrumpunt, quod in

trite diezeugmenon non emittunt, & *Ecce* non leniter efferunt. Item in hoc

K k 3

Re. *Egy-*

2. *Ægypte noli flere*, a quibusdam erratur, qui *flere* ultra mese extollunt. Item in hoc grad. *Ad Dominum* quidam de-

linquunt, quod *dum tribularer* in parypate meson non incipiunt. Item in hoc Grad. *Esto mihi in Deum*, nonnulli con-

turbantur, quod *protectorem* in lichanos meson non inchoant. Considera etiam quod in offert. *Confirma hoc Deus*. Con-

firma ultra mese non esse extollendum,

Deus autem in parypate meson incipiendum. Sed & in offert. *Oravi Dominum meum* in duobus locis emendatione indiget, scilicet in principio, & ubi est *super*. In communione etiam, *Cantabo Domino*

perverse cantant, quod *bona* in parypate hypaton non incipiunt. Sed communio *Potum meum* rectius cantatur, si *cum fle-*

tu atque *Ecce ego* in parypate hypaton inchoantur. Item communio *Domus mea* sic incipienda. a) *Domus mea domus orationis* &c. Verum hos versiculos cantus ad præsens correctos esse sufficiat. Post hæc in tonario etiam aliquos, qui memoriæ occurrunt, emendabimus.

Nunc autem antequam ad exemplificandos tropos veniamus, de superfluis ipsorum differentiis tractandum est. Sed quoniam differentiæ multimodis dicuntur, quid troporum differentiæ vocemus, primitus aperiendum est. Differentias in tonis nominamus, quando in *secula seculorum amen* aliquæ neumæ ra-

tionabiliter permittantur. Et sciendum est, quod differentiarum, quæ tonis subscribuntur, aliæ sunt competentes, & necessariae; aliæ etsi competentes, non tamen necessariae; aliæ neque competentes neque necessariae, imo prorsus nullæ. Competentes & necessarias dicimus illas differentias, quas usus cantorum habet ab antiquis modulatoribus constitutas. Competentes autem non necessariae dicuntur, quæ non necessitatis causa, sed solius curialitatis adiunguntur: quemadmodum patet in hac Ant. *O beatum pont.* Cum enim ista sit secundæ differentiæ autenti protî, plerique illa neglecta talem ei differentiam adaptant:

Saculorum amen. O beatum pontificem.

Illæ autem neque competentes neque necessariae sunt, quæ non in recto tenore, sed secundum libitum canentium adaptantur, ut ista: *Saculorum amen. Nos qui vivimus* &c. Sed & illæ differentiæ, quas quidam differentias esse asseverant, non dico non necessariae, imo prorsus nullæ sunt: cum videlicet unum *seculorum amen* nulla parte consequenter diversificatum, multis cantibus diversa principia habentibus adiungitur. Siquidem ex his Ant. *Tecum principium. Et Bido vivens.* cum proprie primi toni sint, quidam duas differentias supervacue faciunt. Nam si diversa principia cantuum differentiis numerum darent, multo plures essent differentiæ in hypolidio, mixolidio, & hypomixolidio, quam nunc sunt. Quæ omnia in tonario satis patebunt. Volumus autem lectorem scire, quod

a) Notæ musicæ defunt

quod de illis diximus; alias autem, quoniam superfluas reputamus, relinquimus. Nec prætereundum est, quod in ferilibus antiphonis, in quibus minime convenit, plurimum delinquitur, quarum quædam non recte emittuntur, quædam incongruis differentiis reguntur, quædam utroque illegalitatis modo efferuntur. Quem multiplicem errorem is perspicue videt, qui tonorum vel modicam notitiam habet. Sunt autem huiusmodi antiphonæ a rusticis & incultis clericis per indiscretam vulgarium neumarum considerationem depravatæ: quemadmodum patet in Ant. *Facti sumus*. Hæc enim adeo perversa est, ut cum *saeculorum amen*, quod ei adaptari solet in monochordo, nullatenus cantari valeat, alterutro deficiente. Ut autem ista depravatio manifestius videatur, præmissam ant. irregularibus neumis notatam simul cum *saeculorum amen* supponimus: *Saeculorum amen*. *Facti sumus sicut consolati*. a) Est autem certissime authenti tri-

E

ti in parypate meson emittenda. Possent & aliæ in hunc modum corruptæ facili satis mutatione emendari, si, ut ait Ber-
no, vitiosa consuetudo ab ore canentium ullo modo posset evelli.

XXIII. De diaphonia, id est organo.

Breviter nunc & succincte de diaphonia differere volumus; quatenus lectoris aviditati in hac quoque re satisfaciamus, quantum possumus. Est ergo diaphonia congrua vocum dissonantia, quæ ad minus per duos cantantes agitur: ita scili-

cet, ut altero rectam modulationem tenente, alter per alienos sonos apte circueat, & in singulis respirationibus ambo in eadem voce, vel per diapason conveniant. Qui canendi modus vulgariter organum dicitur: eo quod vox humana apte dissonans similitudinem exprimat instrumenti, quod organum vocatur. Interpretatur autem diaphonia dualis vox vel dissonantia. Sed antequam organizandi præcepta demus, de motibus vocum, quorum consideratio ad hoc negotium utilis est, pauca perstringere volumus. Cum enim organum per consonantias fiat, ipsarum autem constitutiones per motus vocum variantur, quod eorum insertio hoc in loco utilis sit, nulli dubium est. Fiunt autem vocum motiones per arsin & thesin, id est, per elevationem & depolitionem. Quorum videlicet arsis & thesis omnis neuma præter simplices & percussas gemella motionem conformatur. Simplicem autem neumam dicimus virgulam vel punctum; percussam vero, quam Ber-
no distropham vel tristropham vocat. Arsis autem & thesis interdum sibimet iunguntur, ut arsis arsi, thesis thesi, interdum altera alteri, ut arsis thesi. Sed ipsa iunctio partim fit ex similibus motibus, partim ex dissimilibus. Dissimiles quippe motus fiunt in prædicta iunctione, cum alius alio plures vel pauciores habet voces, sive magis coniunctas, sive magis disiunctas. In coniunctione autem similiter vel dissimiliter facta motus motui tum præpositus invenitur, ut in superioribus positus; tum sup-

a) Cum notulis.

suppositus, id est in inferioribus positus; tum appositus, cum in qua voce finis est præcedentis, principium est consequentis; tum interpositus, cum unus motus infra alium positus & minus est gravis, & minus est acutus; tum mixtus, id est partim interpositus, partim suppositus, aut præpositus, aut appositus. De his omnibus si exempla darem, tædium potius lectori, quam proficuum nimia prolixitate ingererem, præsertim cum hæc omnia per se videre possit, quisquis cantuum diligens investigator fuerit. Variantur eadem neumæ in motibus suis secundum diversas modorum proprietates. Cuius rei exemplum subiicere volumus, ut inde non solum discens organizare proficiat, sed & novum cantum componere cupiens modulandi formulam habeat.

DFE FGEF D

*Ancilla Christi sum ideo me ostendo
servilem personam.*

Considera etiam, quodsi cantum proti in cursu deuteri simili vocum dispositione cantaveris, perparvam videbis disconvenientiam. Idem inter tritum tetradumque fieri solet. His ita compendiose insertis ad diaphoniam redeamus. Ea diversi diverse utuntur. Cæterum hic facillimus eius usus est, si motuum varietas diligenter consideretur: ut ubi in recta modulatione est elevatio, ibi in organica fiat depositio & e converso. Providendum quoque est organizanti, ut si recta modulatio in gravibus moram fecerit, ipse in acutis canendo per diapason occurrat; sin vero in acutis, ipse

in gravibus per diapason concordiam faciat: cantui autem in mese vel circa mese pausationes facienti in eadem voce respondeat.

Observandum est, ut organum ita textatur, nunc in eadem voce, nunc per diapason alternatim fiat; sæpius tamen & commodius in eadem voce. Quamquam autem quæ diximus, studioso lectori liquida sint, volumus tamen parvum exemplum benevolentiae causa adducere.

Laudate Dominum de cælis. a)

Animadvertere etiam debes, quod quamvis ego in simplicibus motibus simplex organum posuerim, cuilibet tamen organizanti simplices motus duplicare vel triplicare, vel quovis modo competenter conglobare si voluerit licet. Et de diaphonia istud tantillum nos dixisse sufficiat.

XXIII. De modis & eorum differentiis. b)

Iam nunc modos per omnia exemplificaturus, quæstionem quorundam de differentiarum ordine, videlicet cur eum ordinem habeant quem habent (f. proponam). Ego autem nullam huius rei causam nisi solum usum invenio; sed nec ab ullo musicorum scriptam reperi. Nam quod quidam dicunt, eas secundum antiphonarum dispositionem in antiphonario esse ordinatas, illud non ita esse vel idiota advertere potest. Nec hoc prætermittere curavi, quod rectius mihi fecisse videntur, qui principalia *seculorum amen* omnium modorum simplicem neumam in fine habere

a) Defunt notæ musicæ.

b) Quatuor hæc capita superius distincte notata, hic

in unum contrahuntur, quia pertinent ad tonarium, quem omittimus.

bere sanxerunt, quam qui aliter ea disposuerunt. Hi enim aliquam cantori certitudinem conferunt, illi nunquam. Neve quis existimet de etymologia officialium nominum, ut est responsum & antiphonarum &c. talia me dicturum, illud imprimis abnuo. Satis enim mihi est, si proposita ad plenum exequi possim. Scire ea cupientem ad librum Isidori, qui intitulatur *Etymologiarum*, vel etiam ad Amalarium utile opus ire iubeo. Hoc quoque recusabo, ut more Bernonis tonarium disponam: videlicet ut nonannoane ad singulos modos præscribam, vel differentias quas supra taxavi superfluas interferam, vel omnes antiphonas ad unum *faculorum amen* pertinentes in

unum colligam, præsertim cum prolixitas sit tædiosa, & lectori usque huc pro vecto paucula exempla sufficiant. De omni autem officiali cantu compendiose exempla dabo absque cantiunculis, quas supra modorum formulas nominavi: quia quas iam posui; non necesse est iterum ponere. His ita præmissis de principalibus *faculorum amen* omnium modorum ac differentiis, prout propositum est, differamus.

Explicit tractatus Iohannis de arte musica.

Incipit tonarius eiusdem.

Autentus protus constat ex prima specie diapente, & ex prima specie diatessaron superius. Huius ultima syllaba in *faculorum amen* &c. a)

TONALE S. BERNARDI.

M O N I T U M.

Ex Msc. San-Blasiano Sac. XIII. edimus TONALE, prout ibi habetur Anonymum, ab HOMEYO autem in Supplemento Patrum S. BERNARDO Clarevallensi tribuitur. Certe si non ipsi BERNARDO, cuidam saltem ex Correctoribus cantus ac antiphonarii Cisterciensis sub ductu S. BERNARDI tribui potest. Vid. etiam MABILLONII admonitio in S. BERNARDI tractatum de correctione antiphonarii ab ipso vulgatum T. II. opp. eiusdem p. 691.

INCIPIT TONALE.

Discipulus. Quid est tonus?

Magister. Regula, naturam & formam cantuum regularium determinans.

D. In quo natura, in quo forma cognoscitur?

M. Natura consistit in dispositione: forma in compositione & progressionem.

D. Quid dispositionem, quid progressionem, quid vero vocas compositionem?

M. Dispositio est tonorum & semitoniorum directæ ordinatio secundum naturam-

a) Supervacaneum iudicamus describere vel edere Tonarium, in quo differentie eadem, quæ in BERNONIS

TONARIO, tantum multo minore copia notantur, alix ad verbum fere conveniunt.

turalem litterarum positionem. Progressio vero est elevatio & depositio. Compositio autem consistit in levitate & gravitate, in extensione & reflexione, in variis anfractibus multisque diverticulorum varietatibus. Cognoscis ergo naturam cantus, si cognoveris, cuius dispositionis sit, vel cuius maneriæ: Cognoscis formam, cognito utrum authentice vel plagaliter progrediatur sive componatur.

D. Quot sunt maneriæ?

M. Quatuor.

D. Quomodo inter se differunt?

M. Prima est, quæ a finali ascendit per tonum & semitonium, & descendit per tonum. Secunda, quæ a finali ascendit per semitonium & tonum, & descendit per tonum. Tertia, quæ a finali ascendit per duos tonos, & descendit per semitonium. Quarta, quæ a finali ascendit per duos tonos, & descendit per tonum.

D. Quid vocas finalem?

M. Finales sunt litteræ terminativæ cantuum.

D. Quot finales singulæ habent maneriæ?

M. Prima duas: D. & a. Secunda duas: E. & b. quadrum. Tertia duas: F. & c. Quarta unam tantum, scilicet G.

D. Utrum tot toni sunt, quot maneriæ?

M. Quatuor sunt maneriæ, sed octo sunt toni, qui sub maneriis continentur. Quorum impares, videlicet primus, tertius, quintus & septimus authentici vocantur, utpote qui maioris sunt dignitatis. Pares vero, videlicet secundus, quartus, sextus, & octavus tonus, quia indigniores sunt, plagales vocantur. Continet autem unaquæque maneria unum authenticum, & plagalem eius. Prima primum

& secundum, secunda tertium & quartum, tertia quintum & sextum, quarta septimum & octavum.

D. Quæ differentia est inter authentos & plagales?

M. Authentus potest ascendere ultra litteram, quæ sexta est a finali: plagalis non. Plagalis potest descendere plusquam una voce sub finali, authentus non.

D. Quot vocibus superat authentus plagalem in elevatione, & superatur ab ipso in depositione?

M. Tribus.

D. Quot ergo vocum est cantus?

M. Decem.

D. Quare?

M. Quia secundum dispositionem tonorum & semitoniorum, quam habent musici, nullus cantus fieri potest in decem vocibus vel citra, qui notari non possit, sed undecim vocum cantus fieri potest, qui notari non potest. Ideo non est necesse, ut usque ad incertitudinem illam infra vel supra cantus exeat.

D. Cuiusmodi est dispositio quam habent musici?

M. Primæ & quartæ & septimæ litteræ altrinsecus tonum attribuunt, secundæ & quintæ inferius tonum, & supra semitonium, tertiæ & sextæ econverso, videlicet supra tonum, & inferius semitonium, non prætermittentes quandoque b. rotundum pro asperitate tritoni.

D. De illis cantibus quæro, qui non ascendunt ultra sextam, nec descendunt subter primam sub finali, utrum authentici sint, an plagales?

M. Quidam eorum sunt authentici, quidam plagales.

D. Quæ

D. Quæ inter illos est distinctio?

M. Hi non per progressionem, sed per compositionis distinguuntur considerationem. Quilibet enim cantus huius diminutæ & contractæ progressionis, si in quinta inceperit, aut eam frequentans in ea paufaverit, vel incipiens in finali ad eam saltum fecerit, authenticus est; excipe in tertio tono sextam pro quinta. Quicumque autem cantus quartam non excefferit, sine dubio plagalis est. Quod si eam quandoque excefferit, sed se infra statim retraxerit, moras & circumflexiones suas sub ea faciens, iterum plagalis est; nisi constet, alicuius authentici propriam inesse compositionem.

D. Quæ sunt illæ propriæ compositiones?

M. Inspice neugma primi toni, & propriam ipsius compositionem. Non neugmate reperies, quam nisi hæc antiphona *Lex per Moysen*, & multæ consimiles haberent, omnino plagales essent. Similiter est in cæteris authenticis. Iterum quilibet cantus huius diminutæ progressionis, si in principio sui a finali ad quartam ascenderit per diatessaron plenarie formatum, & inde cito ad finalem rediens in ea paufaverit, plagalis est. Hoc determino propter quædam principia septimi toni, quæ licet per diatessaron ascendant, ipsum tamen reflectunt, & mox ad quintam profiliunt. Per hanc regulam hæc antiphona: *Petrus apostolus*. plagalis est; licet authentici sui propriam videatur habere compositionem.

D. Restat ut insinues, quis cantus sit regularis.

M. Ut eum tibi propria & convertibili descriptione comprehendam: cantus

regularis est, qui sibi perfecte consonans suam in se maneriam certificat.

D. Expositione indiget brevis quidem, sed obscura definitio.

M. Ille cantus perfecte sibi consonat, in quo nec inconueniens est progressio, nec progressionis siue dispositionis dissimilis est compositio, nec compositionem dissolvit oppositio.

D. Da exemplum de singulis.

M. In illo cantu est inconueniens progressio, in quo authenticæ elevationi plagalis subiungitur depositio. Qui nimirum inconsulte progrediens, metasque debitas utrobique transgrediens, humano capiti caudam subiungit equinam. Huius nævo vitii decolorata sunt hæc responsoria; *Sancte Paule. Cornelius.* & plures alii cantus, circa quos ut ingrediamur sine macula, operati sumus iustitiam. Inconuenienter etiam cantus ille progreditur, qui nimis contractam habet elevationem; sicut enim sunt metæ, ultra quas non debet ascendere, ita sunt litteræ, ad quas eum necesse est ascendere. De omni namque authentico certum est, quod necesse est eum ascendere ad quintam. Plagalis autem elevari debet usque ad quartam, vel ad minus usque ad litteram illam, in qua incipit suum *Seculorum*. Assume enim hanc antiphonam: *Clamavi*. secundum quod canitur in quarto tono; qua finita, si eius *Seculorum* inceperis, ridiculosum & dissonantem saltum facies. Illa siquidem antiphona non ascendit ultra. F. grave, *Seculorum* autem incipit in a. acuto. Propter hoc prolixiorem dedimus ascensum quibusdam antiphonis in hoc vitiosis, scilicet: *Dele Domine.*

mine. Omnis terra. Si iniquitates, & consimilibus.

D. Procede, ut ea quæ sequuntur, similis illuminet evidentia.

M. In illo cantu progressionem reclam composio, qui ubique authenticam habens compositionem, plagalem alicubi descensum interferit; sicut erat: *Deus omnium. Sint lumbi.* & multa alia, tam antiphonæ quam responsoria. Sunt alii cantus, in quibus progressionem compositio consentit, sed dissentit a dispositione, quia secundum naturalem dispositionem litterarum unius sunt maneriarum, sed secundum compositionis similitudinem sub alia videntur & dicuntur contineri maneria, sicut *Benedicta tu.* & multæ consimiles antiphonæ, quæ apud fere omnes hoc laborant vitio, quia secundum naturalem dispositionem primæ sunt maneriarum, & tamen propter similitudinem compositionis dicuntur & creduntur esse secundæ. Illius vero cantus compositio oppositione dissolvitur, qui in partibus suis dissimiliter compositus est, ita ut in una parte sui cuiusdam toni, in altera alterius toni esse videatur, sicut erat: *Beata Cæcilia. Videntes Ioseph. & Dediti Domine.*

D. Qui sunt, qui suam in se maneriam non certificant?

M. Qui ita cuiuslibet maneriarum carent proprietate, ut in diversarum finalibus maneriarum pariter terminari possint, & diversorum esse tonorum. De numero quorum erant: *Ecce sacerdos magnus,* & multi alii cantus septimi toni: *Visita nos,* & multi octavi toni: *Nazæus vocabitur,* & plures quinti toni: *Miserere mei Deus,* & plures sexti toni.

D. Illas maneriarum proprietates mihi vellem exprimi, quibus cantus innixi, diversis non possunt fluctuare finalibus.

M. Qui cantus vitiose composuerunt, vel bene compositas male notando vel cantando postmodum depravaverunt, si has, quas requiris, cognovissent proprietates, non tot cantuum emerissent improprietates. Ut ergo ad interrogata breviter respondeam, in nullo prima vel secunda maneria debet prætermittere semitonium, quod finali vicinius est, quin alicubi vel semel inveniatur: & sic finales illarum maneriarum alternari non possunt. Similiter omnes cantus quinti toni debent habere sub finali vel sub quinta semitonium, vel supra sextam tonum: omnes vero cantus sexti toni exigunt sub finali vel sub quinta semitonium. Omnes autem cantus septimi toni debent habere sub quarta semitonium, & præter hoc vel sub finali tonum, vel supra sextam semitonium: cuius plagalis semitonium sub quarta & tonum exigit sub finali.

D. Præmissis quæ ad notitiam tonorum videntur necessaria, ad faciendam doctrinam de singulis potes commodius accedere.

M. Tuis quæstionibus prout potui compendiose respondi: cæteris, si quas habes, eadem responsurus diligentia.

Discipulus.

Quid est primus tonus?

M. Regula authenticum primæ maneriarum determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus in D. vel in a. authenticus est primæ maneriarum.

neriæ. Quæ sit autem authentica elevatio vel compositio, superius dictum est.

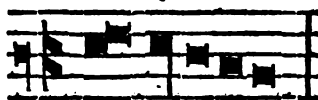
D. Quid si cantus aliquis authentice elevetur, non tamen authenticam sed plagalem habeat compositionem?

M. Hunc sibi vêtusta vendicat irregularitas, sicut a novitate usus nostri, ita & a præsentis disputatione penitus alienum.

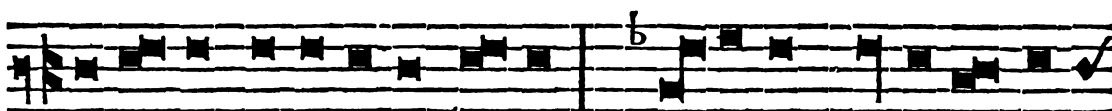
D. Quot differentias habet?

M. Exclusis multiplicium, quæ ab aliis canuntur superfluitatibus, differentiarum tres quibusdam videntur necessariæ. Prima, quæ maturis & gravibus; secunda, quæ levibus & acutis; tertia, quæ mediocribus habeat subservire principiis. Quorumdam tamen importunitate minus discrete brevitate æmulantium, relicta ea quæ gravibus principiis proprie conve-

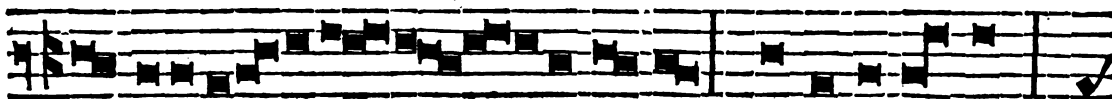
nit, & in primo tono canitur; scilicet

a men reliquis duabus in hoc tono utimur, quas subiecta docet formula. Nam tertiam differentiam, quæ illi antiphonæ, scilicet *Nos qui vivimus* adaptatur, magis voluntas quam ratio retinuit: Cum enim illam abiecerint, quæ non solum adeo propria sed & levior & usitator est, qua ratione hanc in uno tantum psalmo retinuerunt? Utinam tamen vel hac sola in primo tono contenti fuissent, cum primi toni proprietatem exprimat, & alii tono servire non possit. Nam de reliquis duabus differentiis neutrum verum est.

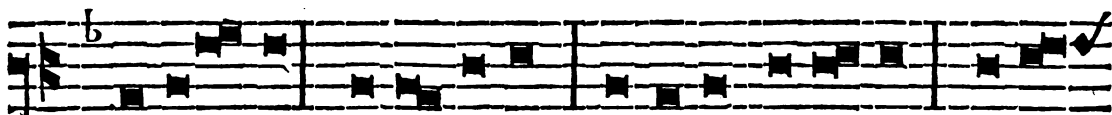

Glo ri a se cu lo rum a men. A. Pri mum quæ ri te reg-

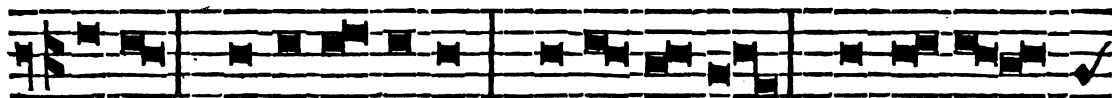

num Dei.

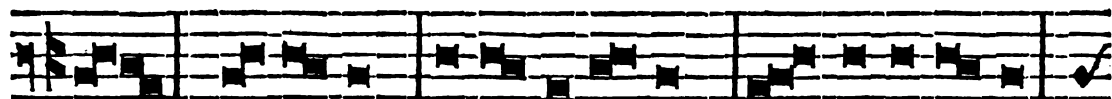
A. A ve Ma ri a.

A. Mu li e res. A. Ec ce no men. A. An ge li Do mi ni. A. Ve nit

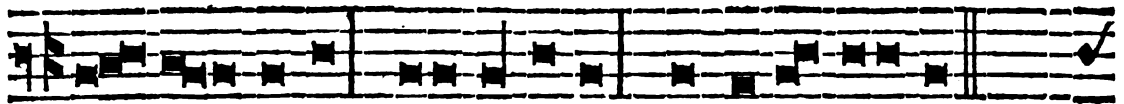
lu men A. Ad iu to ri um. A. Speci o sus. A. Chri sti vir-

go. A. I sti sunt. A. Bi du o vi vens. A. O quantus lu 'tus.

L 1 3

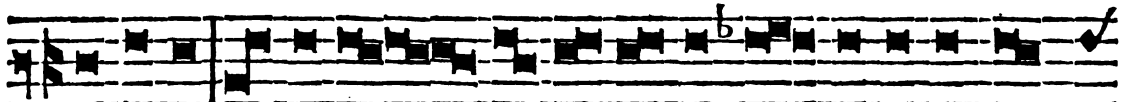
A. Euge

A. Eu ge fer ve. A. In me di o. A. Cum sub le vaf fet.

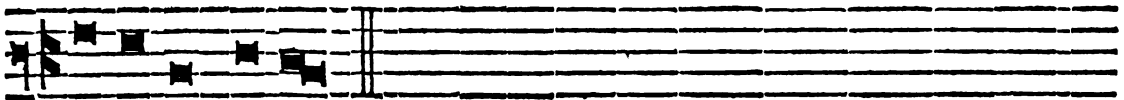
Glo ri a fe cu lorum amen. A. Vidi Do mi num. A. Ec ce ve re.

A. A per tis. Glo ri a Pa tri & Fi li o & Spi ri-

tu i fan cto. A. Nos qui vi vi mus. Glo ri a fe-

cu lo rum a men.

Discipulus.

Quid est secundus tonus?

M. Regula plagalem primæ maneriæ determinans.

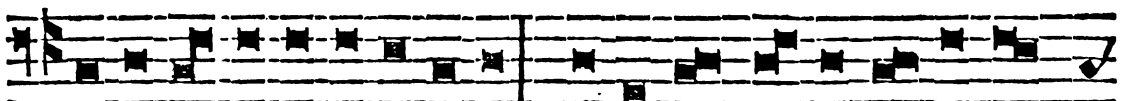
D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagaliter depositus vel compositus, finem fa-

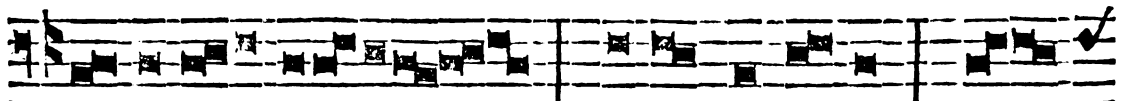
ciens in D. vel in a. plagalis, est primæ maneriæ. Quæ autem sit plagalis depositio vel compositio, superius dictum est.

D. Quot differentias habet?

M. Unam tantum, omnibus ipsius principiis satis commode servientem: ut patet in sequentibus.

Glo ri a. fe cu lo rum amen. A. Se cun dum au tem fi mi le

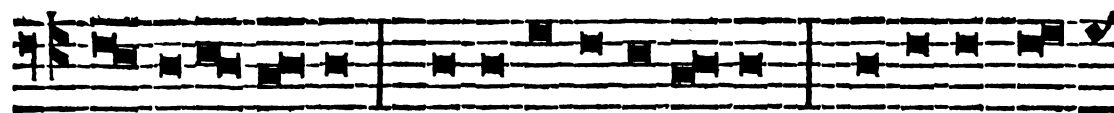

est hu ic.

A. I sti sunt fan cti.

A. O

fapien-

fa pi en ti a. A. In u ni ver fa ter ra. A. In omnem ter
 ram. Glo ri. a Pa tri & Fi li o & Spi-
 ri tu i san cto.

Discipulus.

Quid est tertius tonus?

M. Regula authenticum secundæ ma-
 neræ determinans.

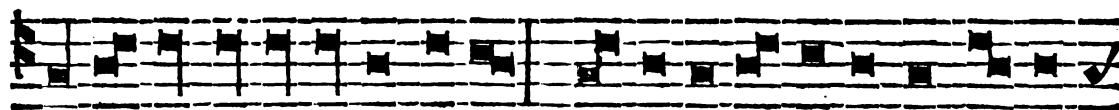
D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authen-

tice elevatus vel compositus terminatus
 in E. vel in $\flat$. authenticus est secundæ ma-
 neræ.

D. Quot differentias habet?

M. Duas, alteram inferioribus, alte-
 ram superioribus principiis satis commo-
 de deputatas: ut docet subiecta formula.

Glo ri a. fe cu lo rum a men. A. Ter ti a di es est quo hæc fa-
 cta sunt. A. Cum for tis arma-
 tus. A. Ni gra sum. A. Ma los ma le. A. Quo ni am. A. Do mi ne.
 Glo ri a. fe cu lo rum a men. A. Quî de ter ra est.

Glo-

Discipulus.

Quid est quartus tonus?

M. Regula plagalem secundæ maneræ determinans.

D. Quæ est illa?

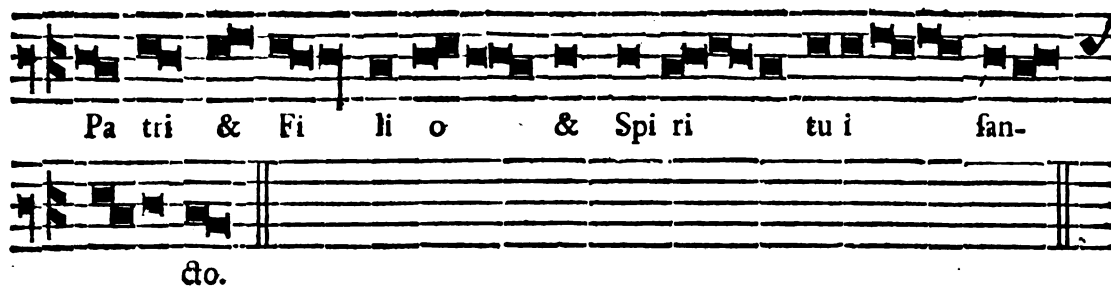
M. Quilibet cantus regularis plagalter depositus vel compositus, finem fa-

ciens in E. vel in $\sharp$. plagalis est secundæ maneræ.

D. Quot differentias habet?

M. Duas, unam principiis cantuum mature incedentium, alteram reliquis omnibus congruentem: ut subiecta docet descriptio.

Discipulus.

Quid est quintus tonus?

M. Regula authentum tertiarum maneriarum determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authen-

tice elevatus vel compositus, terminatus in F. vel in C. authentus est tertiarum maneriarum.

D. Quot differentias habet?

M. Unam solummodo, omnibus ipsius principii congruentem: ut inferius ostenditur.

Discipulus.

Quid est sextus tonus?

M. Regula plagalem tertiarum maneriarum determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagali-

ter depositus vel compositus, finem faciens in F. vel in C. plagalis est tertiarum maneriarum.

D. Quot differentias habet?

M. Unam, universis eius principii aridentem, ut subiecta formula declarat.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

M m

Glo-

Glo ri a. fe cu lo rum amen. A. Sex ta ho ra fe dit fu-

per pu te um. A. O ad mi ra bi le

com mer ci um. A. Be ne di ctus Do mi nus. Glo ri a

Pa tri & Fi li o & Spi ri tu i fan-

cto.

Discipulus.

Quid est septimus tonus?

M. Regula authentum quartæ maneræ determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus

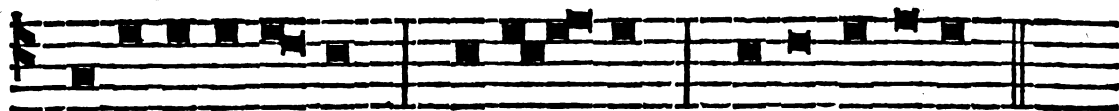
in G. authenticus est quartæ maneræ.

D. Quot differentias habet?

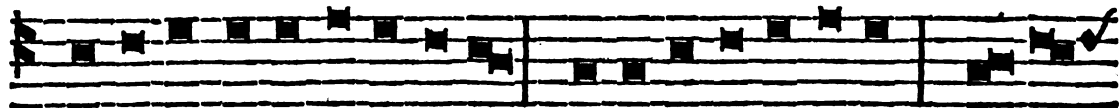
M. Duas, alteram servientem principiis, quæ in quinta fiunt, vel ad ipsam saliant: alteram congruentem principiis, quæ a finali per quosdam gradus ad quintam ascendunt: ut patet inferius.

Glo ri a fe cu lorum amen. A. Septem sunt spi ri tus an te thronum

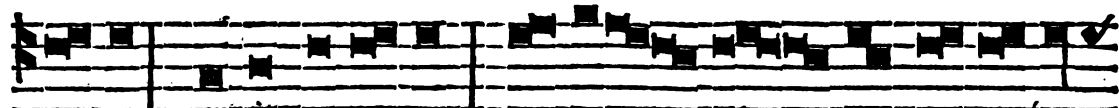
De i. A. Omnes fitientes. Vete-

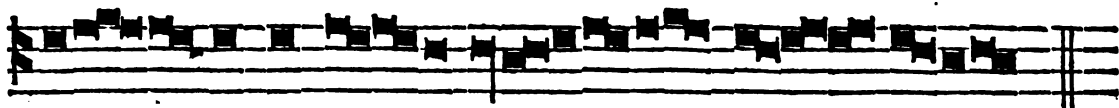
A. Ve te rem ho minem. A. Ar gen tum. A. Vi vit Do mi nus.

Glo ri a fe cu lo rum a men. A. Di xe runt dis ci pu li. A. le ru-

fa lem. A. Be ne di cta tu. Glo ri a Pa tri & Fi-

li o & Spi ri tui san cto.

Discipulus.

Quid est octavus tonus?

M. Regula plagalem quartæ maneriæ determinans.

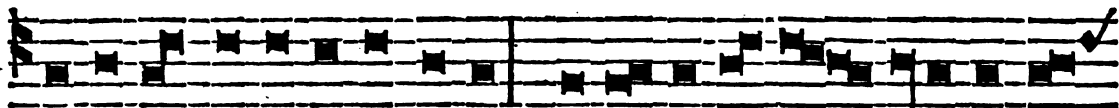
D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagali-

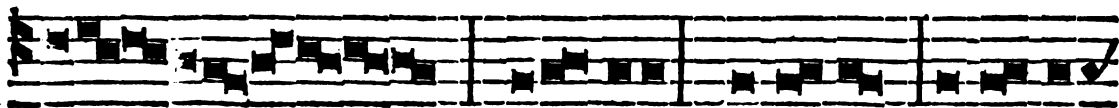
ter depositus vel compositus, terminatus in G. plagalis est quartæ maneriæ.

D. Quot differentias habet?

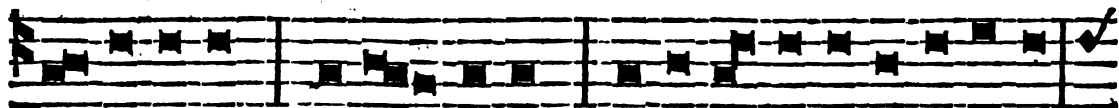
M. Duas, alteram servientem principiis cantuum in quarta a finali incipientium: alteram cæteris ipsius omnibus principiis deputatam: ut subiecta docent.

Glori a. fe cu lo rum a men. A. O cto sunt bea ti tu dines.

A. Scriptum est. A. Nu pti æ. A. Ad o ra-

te Do minum. A. Dum me di um. Glo ri a fe cu lo rum a men.

M m 2

A. Ecce

A. Ec ce an cil la. A. Do minus di xit. A. De pro fundis. A. In æ-
 ter num. Glo ri a Pa tri & Fi li o &
 Spi ri tu i fan cto.

D. Memini te dixisse superius de duabus differentiis primi toni, quod proprietatem sui modi non exprimunt, & alii tono possunt aptari. Supra posita differentia reliquorum modorum suntne obsecro propriae?

M. Quaedam illarum sunt propriae & competenter inventae, sicut differentia secundi toni, & prima differentia quarti, quae eiusdem toni sunt cum suis antiphonis. Sed differentiae tertii toni in secundo tono canuntur, & longe competenti-
 us cantibus secundi toni possunt aptari, quam cantibus tertii, cum in eisdem finalibus habeant terminari. Differentia vero quinti in quarto tono canitur, & differentia septimi itidem in secundo. Differentiae autem sexti & octavi toni suorum modorum proprietates non exprimunt. Unde a peripateticis musicorum omnes haec vitiosae reputantur; debet enim differentia illius modi esse, cui attribuitur, ut eiusdem modi sit differentia & antiphona, & in eodem modo psalmus canatur. Intellexisti haec omnia?

D. Intellexi utique, & verissimum esse videtur, quod dicis. Est enim my-

sterium absconditum a seculis, & est mirabile sacramentum, quod non licet homini loqui, quod differentiae tertii toni & septimi canuntur in secundo tono, & differentia quinti in quarto.

M. In hoc profecto peccavit inventio, vel inventionem corrumpit oblivio.

D. Miror similiter de versibus responsoriorum, quod in eisdem finalibus cum suis responsoriis terminari non habeant, & alterius toni esse convincantur, praeter versus sexti & octavi toni.

M. Ad hoc solet dici, quia si de cantu versiculi per se iudicetur, vere alterius modi est: sed de ipso non debet iudicari sine illa parte responsorii, quae resumitur, ut sit unus cantus versiculi & repetitionis, sicut in responsoriis multae sunt clausulae, quae si per se iudicarentur, & male compositae & alterius modi invenirentur. Proinde sicut unus cantus est totum responsum, licet ex diversis clausulis constet, quae diversorum sunt modorum: ita unus cantus est versiculi & repetitionis, ex hoc & illo compositus. Propter hoc repetitio responsorii

forii debet concordare versiculo, & secundum litteraturam & secundum modulationem.

D. Lubrica nō fallor est hæc sententia, quoddamque videtur subterfugium, solido carens veritatis. Cæterum iam de tuo sensu loquens, de metris, de differentiis, & versiculis quid sentias, profer in medium.

M. Quod quæris, non est præsentis negotii, cum prohibente sancto Cisterciensi capitulo, nec in Guidonis antiphonario quidquam mutari iam liceat. Quære tamen musicam Guidonis Augensis, quam scribit ad sanctissimum magistrum suum domnum Guillelmum primum Rievallis abbatem. Ibi de talibus sufficienter doceri poteris.

GERLANDI FRAGMENTA DE MUSICA.

M O N I T U M.

In Msc. bibl. Cas. Vindobonensis sequentia reperi, quæ colligenda e re duxi, ne pereant, fragmenta, GERLANDI imprimis, quem T. I. de cantu & musica sacra p. 285. Canonicum regularem & scholasticum S. Pauli Vesontinum dixi, sæc. XII. aliis etiam scriptis orbi litterario notum.

Item de fistulis Gerlandus. a)

Si fistulæ æqualis grossitudinis fuerint, & maior minorem in sua longitudine bis habuerit, & insuper concavitatis eius diametrum, diapason consonantiam ad se invicem resonabunt. Item si fistula maior minoris longitudinem quater in se habeat, & insuper diametri inter b) mensuram contineat, bis diapason consonantiam resonabit. Item si fistula maior minorem totam, & insuper longitudinis eius tertiam partem, nec non & tertiam partem diametri, diatessaron consonantiam resonabit. Item si maior habuerit in se minorem totam, & insuper longitudinis eius medietatem, simul cum me-

dietate diametri, quod in cavo est, diapente consonantiam resonabit. Item si fistula maior habeat in se minorem totam, & insuper longitudinis eius octavam partem, tonus erit. Item si fistula maior minorem in se habeat totam, & insuper longitudinis eius sextam decimam partem, semitonium erit.

De Nolis idem.

Si vis nolas facere, accipe pondus unum quodcumque vis, & hoc sit A. Deinde accipe A totam & eius octavam partem, & fac B. & habes tonum. Accipe B. & eius octavam partem, & fac C. accipe A. totam & eius tertiam partem, &

a) De fistulis & earum mensuris vid. NOTKERUS T. I. p. 101. ARIBO T. II. p. 222. & seqq. quibuscum hæc & sequentia ut plurimum conveniunt.

b) lege: in se.

M m 3

& fac D. & fit diatessaron constans duobus tonis & semitonio. Accipe totum D. & eius octavam partem, & totam a. & eius dimidium, & fac E. Accipe totum E. & eius octavam partem, & fac F. accipe totum F. & eius tertiam partem, & fac G. accipe totum G. & eius octavam partem & fac h. & habes diapason integrum, & diatessaron b. coniunctas cum diapente. Si autem vis imponere synemmenon, accipe totum G. & eius octavam partem, & eandem octavam divide per medium, & medietatem iunge ad totum G. & habebis synemmenon, quod inter G. & h. ponere debes.

De fistulis.

Octavam partem diametri primæ fistulæ affige, & reliquum longitudinis in novem partes divide, quarum octo secundæ concedis. Similiter octavam partem diametri secundæ fistulæ affige, & reliquum longitudinis in novem partire, quarum octo partes dabis tertiæ: deinde ad primam revertens ei tertiam partem diametri affige, & subsequentem longitudinem in quatuor divide. Eodemque modo sicut cum prima invenisti quartam, ita per secundam invenies quintam, & per tertiam sextam, & per quartam septimam, apposita semper diametri tertia parte, & divisionem per quatuor. Postea ad tertiam revertens medietatem diametri ei affige, & quod superest longitudinis, in tres æquas divide, quarum duas partes octavæ fistulæ concede. Acutitas vero per graves ita reperies. Cuilibet gravi fistulæ totam diametri mensuram concede, & quod reliquum est longitudinis in duo partire, unum ex his

fistulæ concede. Eodem modo per acutam invenies superacutam.

Ex eodem Cod. Vindob.

Ad pectus purgandum & ad vocem clarificandam & tussim sedandam Apozima valens.

Hyssopi unciam i. origani unciam i. amygdalarum purgatarum unciam i. nepite unciam i. liquiritii unciam dimidiam; traganti unciam dimidiam. Hæc omnia in bono vino usque ad tertiam coquantur, & potui dormitum eunti tribuantur, calidumque se bene teneat, ac a contrariis cibis se custodiat, videlicet a frixis & ab asis & aceto.

Aliud apozima ad idem.

Apozima ad idem. Recipit hoc hyssopi manipulum, puleuma manipulum unum, origani manipulum unum, Cymini unciam, tres bisantiorum, dimidiam caricarum siccatarum, ficus numero novem. Has similiter coque in bono vino, quo usque duæ partes consumantur, & calidum potui detur.

Electuarium ad vocem clarificandam.

Cincini, hyssopi, calamantis (f. uncias) II. Cinamomi piretri (f. unciam i.) anae I. æqualiter mel, quod sufficit: dabitur mane & sero. Item ad idem ad vocem & ad tussim, recipit hoc. Piperis unciam I. aneti semiuncia, fenicul' semiuncia, anadragmæ V. apii seminis, origani, lauri bacæ spicum datali mundi intus & foris, nepita ana æqualiter media costi piretri puley, anisi zinzib, cinami, liquiritii dragmæ II. draganti uncias II. mel. quod suffici.

EBER-

EBERHARDI FRISINGENSIS
TRACTATUS DE MENSURA FISTULARUM.

M O N I T U M.

EBERHARDI Frisingensis *tractatulo* de mensura fistularum, item Regulæ ad fundendas nolas, id est organica tintinnabula, quæ ex codice Tegernseensi sac. XII. vel XIII. edimus, addimus ex Msc. San-Blasiano eiusdem ætatis eiusdemque argumenti anonymas duas scriptiunculas De mensura fistularum in organis Quæ secundo loco est, habetur inter opera GUIDONIS in Msc. Admontensi, cum quo nostrum contulimus, supplevimusque. Ex Msc. vero Ottoburano eiusdem circiter ætatis accedit mensura Organistri.

Mensuram fistularum dicturi pauca præmittere volumus, unde sequentia facilius intelligantur. Movere potest aliquos musicæ artis minus peritos, cur mensura fistularum in duos aut tres ordines extendatur; ita ut quædam mensura quatuordecim, quædam viginti unam diversæ longitudinis fistulas absque cuiusque ordinis synemmenon complectatur: cum organica regula sicut septem choris, ita & septem fistulis naturaliter constet, propter septem discrimina vocum, scilicet a parypate hypaton usque ad paramese, synemmenon tantum octavo inter mese & paramese aptato. In qua simplici quæstione, ne quis etiam simplex hæreat, sciendum est, quod mensura consequenter de tot fistulis loquitur, quot choros fistularum musici solent ipsi organico instrumento apponere, ad organizandi artem habendam. Ordinatis enim octo choris secundum prædicta septem discrimina vocum, & octavum synemmenon suavitatis & ornatus causa cuique

naturali choro suum subduplum affigunt, & item horum singulis suos subduplices addunt: ut tota organica structura octo quidem naturalibus choris constet, unusquisque autem eorum bis diapason resonet. Nos vero mensuram duorum ordinum id est sexdecim fistularum hic dicere sufficiat, secundum quam alios quot libeat ordines quisque adiciat.

Primam fistulam tantæ longitudinis ac latitudinis delibera, quantam mediocritas cum arbitrio doceat, longitudo autem fistulæ a plectro eius usque ad summum habetur, & latitudo eius est ipsius concavitationis capacitas, qua se in summitate in modum circuli aperit. Qui nimirum circulus non secundum ambitum suum, sed per medium sui a labro in labrum indirectum metitus, diametrum dicitur. Huius diametri latitudinem circino deprehensam statim post primæ fistulæ informationem, in summitate eiusdem primæ fistulæ duabus lineis æqualibus depinge, & unam earum in octo, alteram
in

in duas & in tres, & in quatuor æquas partes divide, & post hæc tota mensura erit tibi facillima. Secundam autem a prima sumpturus, octavam diametri eiusdem primæ fistulæ longitudini aufer, reliquum eius spatium usque ad plectrum in novem partire, & nona in summitate reiecta, habebis secundam. Tertiam inventurus, secundæ fistulæ longitudini duas octavas diametri tolle, vel potius unam octavam diametri, reliquum eius spatium usque ad plectrum in novem divide, & nona parte in summitate prætermissa, tertiam invenisti. Quartam quaesiturus, primæ fistulæ longitudini tertiam diametri adime, reliquum eius spatium usque ad plectrum in quatuor divide, & quarta parte in summitate ablata, quartam cum integro diatessaron addidisti. Quintam reperturus, primæ fistulæ longitudini medietatem diametri disiunge, reliquum eius spatium usque ad plectrum in tres divide, & tertia parte in summitate separata, quintam cum diapente congregasti. Sextam appositurus, secundæ fistulæ longitudini item medietatem diametri abscide, reliquum eius usque ad plectrum in tria divide, & tertia parte in summitate relicta, sextam cum maximo cantilenæ intervallo annumerasti. Synemmenon ostensurus, quartæ fistulæ longitudini medietatem diametri rescia, vel potius tertiam, reliquum eius spatium usque ad plectrum in quatuor divide, & quarta parte omissa, synemmenon designasti. Septimam exacturus, tertiæ fistulæ longitudini medietatem diametri amputa, reliquum eius spatium usque ad plectrum in tria divide, & tertia parte in summi-

tate neglecta, septimam cum tota naturali structura complesti. His ita dispositis: Octava a prima, nona a secunda, decima a tertia, undecima a quarta, duodecima a quinta, decima tertia a sexta, inferius synemmenon a superiori synemmenon, decima quarta, a septima hoc modo facillime ordinabis, ut unicuique superiorum integrum diametrum in summitate excipias, & reliquum eius spatium usque ad plectrum in duas dividas, ac superiore parte declinata inferiorem, hoc est plectro contiguam, pro octava recipias.

Item alio modo.

Data igitur primæ vel minori fistulæ qualibet longitudine, sed melius videtur diametro foraminis octies longitudini dato, ubicumque deinceps tonus est faciendus, maior habeat minorem totum diametrum, & diametri octavam: in diatessaron maior minorem, & eius tertiam, & insuper diametri tertiam: in diapente maior minorem, & eius medietatem, & insuper diametri medietatem: in diapasone maior minorem duplo, & totum insuper diametrum.

Item alio modo.

In metiendis organorum fistulis novam artem ingredientibus, a minima usque ad maximam mensuram convertimur. Et hoc licet hactenus incognitum & inauditum sit, a peritioribus tamen organis eo gratius, ut speramus accipitur, quo magis naturali ordine & proportionali regula peragitur. Sed quia pene omnes huius artis artifices hactenus in usu habere, aut duos aut tres fistularum ordines integros statuere, sciendum, quod qui duos

duos ponunt, detrimentum aliquod patiuntur, qui vero tres, modum excedunt. Namque ubi bina vocum discrimina statuuntur, aut in maximis competenter gravari, aut in minimis amplius acui possunt, aut in utroque. Ubi vero tria, aut minimæ fistulæ aptum acumen, aut maximæ vocum excedunt gravitatem; si acumen excedunt, absorptæ fiunt, si gravitatem, perflari nequeunt. Et ideo utrumque repudiantes, mensuram nostram nec in trinos protendere, nec in binis fistularum ordinibus volumus coarctare. Itaque duos ordines, minorem scilicet atque maiorem ponimus, quibus ad-

huc tres voces præponimus, ut tetrachordum de tertio ordine, id est de minimo præstruamus. Sed prius ad hæc quædam necessaria præparanda sunt instrumenta, scilicet minimæ fistulæ com-

I.
petens a plectro longitudo, nec non con-

II.
veniens latitudo: latitudo enim una eademque omnium debet esse, latitudinis

III.
quoque diametrum, diametri vero partes tres, octava videlicet, tertia, media. Igitur minimæ longitudinem omniumque latitudinem huiusmodi esse volumus.

longitudo minimæ fistulæ secundum Eberhardum Frisingensem.

Ergo si ita ut dictum est disponantur, minimæque quantitas, ut prænotatum est, diligentius longitudine & latitudine observatur, neutrum de prædictis modis excedunt, gravissimæ perflari queunt, omnesque sicut iam in nostris probavimus omnino consonæ fiunt, & proportionaliter mensurari a modo possunt, hoc modo a). Primæ ergo fistulæ quantitas in octo dividatur, eique octava pars cum octava diametri apponatur, & erit secunda. Secundæ item longitudo in octo partiatur, additaque octava cum octava diametri, erit tertia. Tertia item in octo dividatur, additaque octava cum tertia b)

diametri, habebis diatessaron, quod prædiximus integrum in ipsa quarta peractum. In hac ipsa etiam incipit integer minor ordo & prior. Tertia item fistula in sex dividatur addita tamen octava diametri, & sic sexta in summitate reiecta, in quinto synemmenon invenitur. Item prima in duo dividatur, additaque medietate cum medietate diametri, quinta perficitur. Secundæ item longitudo in duo partiatur, additaque medietate cum medietate diametri, sexta peragitur. Tertia item in geminas partes dividatur, appositaque altera cum altera parte diametri, septima pro-

a) ARIBO secundum S. WILHELMUM mensuram hæc eadem fere habet supra pag. 223. ubi vide.

b) Octo dividatur additaque octava cum octava diametri synemmenon reperitur.

producitur. Octava autem a prima sic inveniatur: prima duplicetur, insuper integrum diametrum apponatur, & octava reperitur. Et sicut per primam inventa est octava, eodem modo omnes subsequentes facillime reperire poteris, scilicet maximo spatio minimaque numeri quantitate, tantum si in singulis fistulis diametrum integrum apposueris, a) sic per secundam nona, per tertiam decima, per quartam undecima, per synemmenon aliud synemmenon, per quintam duodecima, per sextam decima tertia, per septi-

mam decima quarta, per octavam decima quinta, per nonam decima sexta, per decimam decima septima, quæ & terminum facit, procul dubio invenitur. Quod si hæc partitio per divisionem, quam pridem secundum morem antiquorum composuimus, remetiendo probata, certa & perfecta mensura construitur, altera tantummodo superflua diametri octava extrusa, quæ ab antiquis in invenienda tertia fistula secundæ præponebatur, nec non si provida mensoris diligentia, ut necesse est, adhibetur.

Longitudo huius modi.

Regula ad fundendas Nolas, id est, organica Tintinnabula. a)

Si vis facere nolas, accipe pondus qualecumque volueris, & hoc sit A. deinde accipe A. totum & eius octavam partem, & fac B. & habes tonum. Postea sume B. & eius octavam partem, & fac C. & iterum habes tonum. Tunc accipe A. totum & eius tertiam partem, & fac D. & diatessaron adimplesti, constans duobus tonis & semitonio. Deinde accipe totum D. & eius octavam partem, vel totum A. & eius medietatem & fac E. Postea accipe totum E. & eius octavam partem & fac F. Tunc accipe totum F. &

eius octavam partem & fac G. Deinde accipe duplum a. & habebis H. velut quibusdam placet, idem A. & habebis diatesson integrum ex diatessaron & diapente coniunctum. Si autem desideras interponere synemmenon, quod a proximo præcedenti semitonio regitur, accipe totum D. & eius tertiam partem, & habebis synemmenon, quod inter F. & G. superius ponere debes. Sicut enim mensura fistularum a prima usque ad octavam crescit in longitudine, ita etiam nolarum pondus a prima usque ad octavam crescit in grossitudine.

ANO-

a) Hic definit S. WILHELMI apud ARIBONEM descriptio. idem fere ad verbum habetur.

b) Supra in GELLANDO p. 177.

ANONYMI

DE MENSURA FISTULARUM IN ORGANIS.

Ex Msc. San-Blas.

Fac tibi fistulam secundum æstimationem, utpote unius ulnæ & dimidiæ longam, huius latitudinem divide in octo partes, & octavam concede extra mensuram: quod reliquum est usque ad plectrum id est linguam, divide in novem partes, & ex illis da octo secundæ fistulæ, hæc erit longitudo eius a plectro sursum, & habes tonum inter duas fistulas. Tertiā metire a secunda, sicut secundam permensus es a prima, & habes duos tonos inter tres fistulas. Quartā metire a prima hoc modo: Accipe primam & tertiā partem diametri, præpone illis quod reliquum est usque ad plectrum, divide in quartas partes, & ex illis da tres quartæ fistulæ, & habes diatessaron. Quintā metire iterum a prima hoc modo: Accipe primam, & dimidiam partem sui diametri concede illi, quod reliquum est usque ad plectrum, divide in tres partes & ex illis da duas quintæ fistulæ, hæc erit longitudo eius a plectro sursum, in singulis enim intellege a plectro sursum, ibi habes diapente. Sextā metire a quinta; sicut secundam permensus es a prima, quia utrinque est tonus. Septimā metire a sexta sicut sextam metiebaris a quinta,

nam & inter eas tonus est. Restat dicendum de fistula, quæ est synemmenon. Illam metire a quarta hoc modo: Accipe quartā & concede ei tertiā partem diametri, quod reliquum est usque ad plectrum, divide in quartas partes, & ex illis da tres alicui fistulæ nondum mensuratæ: hæc erit longitudo eius a plectro sursum, hanc colloca inter mese & paramese, & habes trite synemmenon. Quoniam autem octava & quinta decima in quarta primis chordis ponendæ sunt, dicenda est etiam earum mensura. Accipe de prima chorda longissimā, & concede ei totum diametrum, quod reliquum est usque ad plectrum divide in duas partes, & ex illis da alterā alicui fistulæ, hæc illi dupla est in acumine. Ab hac dupla metire adhuc unam eodem modo, hæc erit quadrupla contra primā. Similiter fac reliquis choris, sed quadruplum primis quarta convenit, reliquis minime.

Item aliter alia Mensura. a)

Primā fistulam quam longam latamve libuerit facies, eius latitudinis omnes fiant: tolle primā & mensura latitudinem concavi quod in ipsa est, quod dia-

a) Hæc mensura est eadem fere, quæ NOTKERI supra T. I. p. 101.

diametrum vocatur, & partire in octo particulas, & in longitudine primæ fistulæ in summo pone octavam illam partem, & de illa particula usque ad plectrum partire in nonas partes primam, & abiecta nona parte octo reliquas mitte in secundam fistulam a summo ipsius usque ad plectrum, & hæc est secunda fistula. Deinde in illa secunda tolle duas octavas partes diametri & mitte in longitudinem ipsius, & quod reliquum est ipsius, item in nonas partire, & nona abiecta de reliquis octo, tertiam fistulam habebis: & hæc octo partes longitudo tertiæ fistulæ sunt a plectro usque ad summum. Et ecce iterum deinde primam accipe, & tertiam partem diametri in longitudinem ipsius pone: & reliquum ipsius in quatuor partes divide, & quarta parte abiecta tres reliquas partes ad quartam fistulam facies, & hæc est quartæ fistulæ longitudo, & hucusque diatessaron cum tono, tono, & semitonio, semper attende de imo plectro usque ad summum fistulæ. Sume iterum primam & longitudinem ipsius dimidiam diametri partem a summo pones, & quod reliquum est in tres partes divide, & una abiecta de reliquis duabus quintam fistulam facies: & hæc est quintæ fistulæ longitudo. Deinde ipsam quintam fistulam sumens, in summo ipsius octavam partem diametri pones, & quod reliquum est eius in novem partire, & nona parte abiecta de quinta sextam fecisti. a)

[Hic inferitur synemmenon. Accipe quartam, & concede ei dimidiam partem diametri, & reliquum eius in IIII.

partire, & ex illis da tertiam fistulæ synemmenon; post hæc autem de quarta septimam facies. Tolle sextam fistulam, & præpone ei octavam partem diametri sui, & quod superest partire per novem: & ex his da nonam septimæ fistulæ. Sume primam & præpone ei totum diametrum, & reliquam longitudinem in duo divide, & unam partem da octavæ fistulæ: hæc est longitudo eius. Tolle vero quartam, tertiamque partem diametri in ultimo eius mensurabis, & reliquo ipsius in quartam diviso, & IIII. abiecto de reliquis tribus septimam habebis. Et hæc sunt septem discrimina vorum. Sumenda sexta, ut rationabiliter procedens octava tibi proveniat. Quæ sexta sumat duas partes diametri in ipsius longitudine, sicque in nonis partibus divisa, nonaque cum partibus diametri reiecta, oritur octava.] Post hæc iterum secundum alphabetum ita facturus es: assumpta prima totum diametrum eius in summitatem ipsius pones, & reliquum eius in duas æquas partes divides, quarum unam cum diametro abiicies, unam alteram assumes, quæ erit octava; & hæc erit diapason, id est duplum ad primam: usque huc diapente cum tono, tono, semitonio, tono. Deinde in octava nonam eodem modo assumes, id est secundi alphabeti: & hæc erit diapason, id est dupla ad primam gravioris alphabeti. Usque huc si intermittitur, octava erit diapente cum tono tono semitonio tono. Deinde secundam in prima secundi ordinis eodem modo mensurabis, quo in principio secundam per primam gravioris ordinis mensurasti, & cæteras, sicut

a) Uncinis clausa defunt in *Admonens.*

sicut in prioribus unamquamque mensurasti in alteram, ita & nunc facturum es, decimam per nonam, & omnimodis has septem sicut & illas. Probabis autem si recte mensurasti, ita quidem, si prima duas longitudes octavæ in semetipsa habuerit, & unum diametrum, & prima quatuor quintæ decimæ & tria diametra. Quod autem tria sunt non duo, mirantur quidam: ratio hæc est. Quatuor longitudes tria intervalla habent, si autem organico tria alphabeta vel amplius facere libuerit, ipso modo quo secundum in primo mensuravit, tertium in secundo mensurare habebit, & sic per cætera. Hoc autem diligenter intendat, ut a summo fistulæ in ligula plectri mensuret, & a plectro quod superest, non nimis longum faciat angusto quidem foramine. Ecce ad plenum habes mensuram fistularum.

Si velis fundere cymbala per artem verissime sonantia, sume limi duas partes, & tertiam partem pilorum ibi collectorum, ubi eos coriarii cutibus effulsos proiecerunt, & admisce eidem limo prius bene contrito, & ex illa mixtura fac formulas ligno circumdatas, & fac eas sub divo ad duritiam siccari, postea torna maximam ad libitum, nullum mensuræ habentem modum. Qua per omnia usque ad circumdationem planificata, circumda imum eiusdem formulæ cum abscissione unius membranulæ, & illam circumdationem protende in planissima tabula, puncto ad caput & ad finem eiusdem protensionis affixo, linea a puncto in punctum ducta; & ipsam lineam divide in decem & novem particulas, & nona decima omissa torna secundam formulam ad latitudi-

nem XVIII. particularum, & habebis secundi cymbali formam. Quam secundam in XVIII. item partiens, abiice nonam decimam, & torna tertiam ad latitudinem XVIII. remanentium, & occurrit tibi tertii cymbali formula. Quam tertiam formulam divide in tres partes & unam, tertiam partito in XVIII. & abiecta, & duabus integris tertiis assumptis, arridet tibi quarti cymbali formula in semitonium protensa. Quam quartæ formulæ protensam circumdationem in XVIII. partito, & nonam decimam abiicito, & quinti cymbali circumdaturam habebis per XVIII. remanentias inventam. Tunc eiusdem quinti circuitus protensionem divide in decem & novem, & nona decima resecta, torna sextam formulam ad illarum XVIII. remanentiarum circumdationem, & habebis sexti cymbali verissimum circuitum; cuius sextæ formulæ circumdationem divide in XVIII. & nona decima neglecta, torna ultimam, id est G. ad circumdationem XVIII. sextæ remanentium. Synemmenon autem inter sextam & octavam supponendum, debes ita invenire: partito videlicet sextæ formulæ imum circuitum in tres partes, & unam tertiam divide nimis caute in XVIII. & nona decima eiusdem tertiæ abiecta, & duabus integris tertiis illis XVIII. remanentibus apposis, habebis synemmenon inter F. & G. subiungendum. Ecce habes cautelam limi, cui superponas ceram ad libitum, & grossissime tornans spissitudinem ad libitum, circumda eandem primam formam ita cæta cum alia longiore membranula, &

N n 3

eius-

eiusdem membranulæ extremitatibus invicem se in circumdatione osculantibus, totam illam ceræ circumdationem extende in tabula, & utrique longitudini puncto affixo, item fac lineam a puncto in punctum directam, & per omnia sequere in cera limi mensurationem, altitudine unicuique data in limo & in ceratione secundum sui circuitus partem septimam.

Item de mensura Fistularum ex MS.

Admont.

Cognita omni consonantia fistularum in organis, mensuræ ratio ita investiganda est. Prima fistula ad arbitrium mensoris tendatur, eius latitudinis omnes erunt. Secunda ita metiatur a prima: vide latitudinem eius, hæc vocatur diametrum, deinde in longitudine ipsa primæ fistulæ excipitur octava pars diametri. Hinc usque ad plectrum sumantur novem partes æquales, nona parte dimota, illæ octo partes, quæ restant, erunt longitudo secundæ. In secundæ longitudine excipiantur duæ octavæ partes diametri, reliquum dividatur in novem, nona parte dempta, quod restat, erit longitudo tertiæ. Tunc mensura revertatur ad primam, in qua excipitur nona pars diametri: hinc usque ad plectrum dividatur in quatuor, quarta parte dempta, erit longitudo quartæ. In qua completum est diatessaron duobus tonis & semitonio dimensum. Iterum reducatur dimensio ad primam, in eius longitudine excipitur medietas diametri: inde dividatur in tria, tertia parte ablata, erit longitudo quintæ, in cuius longitudine excipitur octava pars diametri, inde dividatur in novem, nona

parte detracta, erit longitudo sextæ. Inter hanc & septimam interponatur synemmenon. Ibi remittatur mensura ad quartam. In quarta excipitur medietas diametri, quod remanet dividatur in quatuor, quarta parte ablata, quod reliquum est, erit synemmenon. Deinde a mensura sextæ disponatur septima, diametrum sextæ partiatur in octo, octava pars excipitur in longitudine, reliquum dividatur in novem, nona parte detracta, quod residuum est, erit longitudo septimæ. Octava quæ est ultima, ad mensuram primæ disponatur, totum diametrum primæ excipitur: inde quod restat, dividatur in duo æqualia, illa medietate ablata erit longitudo octavæ: ad hanc erit diapente sumpta a quinta per tonum, tonum, semitonium. Eadem mensura per totum in sequentibus VII. servetur. Ita fiet, ut prima contineat duplum longitudinis octavæ, & insuper diametrum totum. Similiter octava dupla est quintæ decimæ cum diametro. Prima quadrupla est quintæ decimæ additis tribus diametris. Quod si voluerit organicus extendere mensuram ultra quindecim vel sedecim, per tria alphabeta metiendum est tertium, instar duorum, sicuti mensum est secundum ad similitudinem primi.

Mensura Organistri.

A C. novem passus usque ad sustentationem chordæ facias. Item a D. novem passus. Item a C. quatuor passus. Item a C. tres passus. Item a D. tres passus. Item ab F. quatuor passus, primus passus terminat in b. molle. Item ab E. tres passus,

sus, primus passus terminabit in $\sharp$; quod bus a G. usque in finem dimensis c. su-
si adhuc c. acutam, quæ diapason cum prædictam reperies.
C. sonat, ponere volueris, quatuor passi-

ENGELBERTI ABBATIS ADMONTENSIS DE MUSICA.

M O N I T U M.

Inter B. ENGELBERTI Abbatis Admontensis opuscula in Msc. Admontensi reperiuntur etiam libri seu tractatus de Musica, quem aliis etiam scriptis ac vitæ sanctitate claro Abbati illi Admontensi tribuimus, etsi nomen ENGELBERTI non præseferat, nisi parum quidem recentiori manu in dorso codicis: etsi etiam nonnihil varient prima verba, quæ ipse in catalogo suorum operum a PEZIO T. I. Thes. Anecd. P. I. p. 433. edito notat. Item in musica tractatum qui incipit: Propter amicorum instantiam. Codex autem Admontensis sic habet: Propter amicorum & familiarium dilectionem & complacentiam &c.

INCIPIT PROLOGUS SEQUENTIS OPERIS

DE MUSICA.

Propter amicorum & familiarium dilectionem & complacentiam, quibus totum volo & debeo quod possum, cogor ad iuventutis studia, quæ dudum postposui, nunc redire, & eis affectantibus Introductionem aliquam brevem & levem quasi summam quandam in artem musicam tradere, quæ a Boëtio primo translatores, correctores & ampliatores ipsius musicæ de græco in latinum, & a multis aliis post Boëtium multipliciter est declarata, & iteratis ac variatis modis tradendi & docendi renovata. Hunc ipsum laborem meum reputans neque superfluum neque vanum, cum multi nostro tempore docentes musicam & discentes, sola illa quæ ad usum cantandi per notas

& litteras vel claves musicas pertinent, amplectantur, quo usu adepto reputant se perfectos in arte, nihil ultra de his, quæ ad musicæ artificialem inquisitionem & discretionem & iudicium pertinent, curantes: cum tamen vera scientia in unaquaque facultate sit scire ipsius artis principia & radices, a quibus ipsa ars surgit, & ex quibus in ipsa, & secundum ipsam artem est infallibilis processus secundum viam & ordinem rationis ad cavendum errorem, & sciendum in singulis veritatem.

Et ut opusculum præsens salvo ordine docendi, quem semper consequitur facilitas capiendi & intelligendi, sine discensium præiudicio brevemus, ea quæ docen-

cenda sunt & discenda ex hoc ipso nostro opusculo de Musica ponemus absque continuationibus per singula capitula. continuationes dictorum ad dicenda in folis rubricis capitulis singulis per ordinem præponentes.

CAPITULUM I.

Quid sit Musica generaliter.

Musica generaliter sumendo est scientia inquirendi & discernendi secundum proportionem harmonicam, concordantiam & consonantiam in contrariis & dissimilibus rebus sibi coniunctis aut collatis.

Hæc descriptio colligitur ex verbis Boetii de Musica libro I. capitulo 19. Et sic patet. Omnes enim res ex eisdem principiis consistunt, ex quibus fiunt. Omnia autem fiunt ex contrariis secundum privationem, ut dicitur I. Physicorum: ergo omnia consistunt ex contrariis. Contraria autem in nullo composito possunt sine medio harmonico simul stare: ergo omnia composita ex contrariis & dissimilibus indigent ad sui consistentiam & permanentiam medio harmonico.

Minorem prædictæ rationis probat Boetius lib. I. capitulo 2. in triplici genere & ordine rerum, videlicet in corpore mundano, quod est compositum ex elementis contrariarum qualitatum; & in corpore humano, quod est compositum ex contrariis qualitibus & partibus dissimilibus, & in contrariis sonis & vocibus acutis & gravibus sibi invicem sine medietate harmonica nullo modo consonantibus.

CAPITULUM II.

De triplici Musica.

Triplex est igitur musica, secundum Boetium lib. I. cap. 2. videlicet Humana, Mundana, & Organica. Musica mundana consistit & consideratur in proportionibus motuum & magnitudinum corporum cœlestium, & spatiorum distantiarum situs & motus ipsorum: de qua harmonia musica multum disputando & conando laborat Plato in Thymæo, & sequaces ac defensores & expositores Platonis, ut Calcidius super Thymæum, & Macrobius super Somnium Scipionis, & Remigius super Martianum Capellam: quamvis Aristoteles secundo libro cœli & mundi, evidentibus rationibus destruxerit & negaverit sonos corporum superiorum, licet alias proportionem motuum & magnitudinum corporum ipsorum & distantiarum ac spatiorum inter ea non negaverit.

Musica humana consistit & consideratur in proportionibus contrariarum qualitatum & diversarum ac dissimilium partium humani corporis inter se, & rursus unionis animæ ad ipsum. De qua harmonia Aristoteles in lib. I. de Anima, & in libro de Animalibus, & Galenus, & Avicenna in suis libris medicinalibus, & Algazel in suis naturalibus, & Constabulus in libro de Spiritu & Anima multipliciter sunt locuti.

Tertia est musica organica, vel instrumentalis: quæ consistit & consideratur in proportionibus vocum humanarum & sonorum aliorum instrumentorum musicalium, secundum differentias gravitatis

tis & acuitatis ipsarum vocum seu sonorum, & discretionem & iudicium ipsarum ad invicem secundum intervalla & distantias earum.

Omissa igitur Musica mundana & humana, de sola organica musica intendimus aliqua dicere breviter, & in summa; non perfectionem artis, quæ longa utique est & profunda & lata, quantum ad eliciendas conclusiones musicæ ex suis principiis, & quantum ad conclusiones singulas in principia prima & propria reducendas, sicut in musica Boëtius laboravit: sed introductionem ad artis notitiam, ex præsentī nostro labore & opere promittentes. Secundum quem modum & ordinem, post Boëtium auctorem a) Guido Cantuariensis, & Odo Cluniacensis monachi, & Aribio scholasticus Aurelianensis libellos & tractatus de Musica conscripserunt.

CAPITULUM III.

De tribus modis docendi & discendi Musicam.

Sunt autem tres modi docendi & discendi musicam organicam, sive in vocibus humanis, sive in instrumentalibus sonis, sicut dicit Boëtius libro I. cap. 33. videlicet metricus, melodicus, harmonicus. Metricus enim modus est histriionum, qui vocantur cantores nostro tempore, & antiquitus dicebantur Poætæ, qui per solum usum rhythmos vel metricos cantus ad arguendum vel instruendum mores, vel ad movendum animos & affectus ad delectationem vel tristitiam fingunt & componunt. Melodicus modus

est lyratorum & fistulorum, qui similiter ex usu solo melodias tonales in lyris & fistulis, & aliis instrumentis musicis contingunt & componunt, arti per naturam & usum quantum possunt appropinquantes: quia sicut dicit Aristoteles II. Elementorum; multi sine arte faciunt ea quæ sunt artis, & cæt. sicut e converso multi ea, quæ sciunt per artem, non possunt per usum. Harmonicus vero, i. e. proportionalis modus est, qui artem ex propriis principiis inquirat, & docet, & discit, & per artem de usu iudicat & discernit.

Notandum autem, ne in verborum æquivoco aut dubio laboremus, quod licet organum & instrumentum sæpius accipiantur pro eodem; proprie tamen in hoc differunt, quod organum dicitur instrumentum, quod ad vociferandum vel cantandum movetur, & inofficiatur a natura: ut sunt membra generationis & emissionis humanæ vocis; sicut cor, pulmo, labia, lingua, dentes, & guttur. Instrumentum vero proprie dicitur, quod ad sonandum movetur & inofficiatur ab arte & usu, ut lyra & fistula, psalterium & cithara, & similia.

CAPITULUM IV.

De Sono & Vocibus musicis, quid sint.

Musica igitur scientia & doctrina versatur circa duas species sonorum, videlicet circa voces humanas, & circa simplices sonos instrumentorum musicorum, quorum commune genus est sonus. Primo ergo dicendum est de sono in communi.

Sonus

a) Cur ENGELBERTUS GUIDONEM *Aretinum* vocet *Cantuariensem*, & ARIBONEM scholasticum *Aurelianensem*, operæ pretium non est, aliquid hic dicere post editos utriusque auctoris libros de Musica.

Sonus secundum Boëtium lib. I. Musicae, cap. 3. est continua percussio aëris perveniens ad auditum. Continua ideo dicitur, quia percussio continua, id est, non intercisa est una, sicut omne vere continuum est unum, ut dicitur v. Metaphys. Si enim percussio intercideretur, iam non esset una, sed plures, & per consequens nec sonus unus, sed plures. Sonum autem musicum oportet esse unum & continuum sine intervallo ex eo, quod sonus est indivisibile principium tonorum in musica, sicut unitas numerorum in arithmetica. Sicut enim in arithmetica ex duabus unitatibus constituitur primus numerus, scilicet binarius; ita in musica ex duobus sonis per arsin & thesin, i. e. per elevationem & depressionem, vel e converso per thesin & arsin, i. e. per depressionem & elevationem generatur tonus, qui est differentia prima, vel primus modus consonantiae musicalis, habens vocis continuæ intervallum. Ideo autem additur: perveniens ad auditum &c. quia musici soni prima discretio & distinctio pertinet ad sensum auditus, sed finale eius iudicium dependet ab æstimatione intellectus, ut dicit Boëtius lib. I. Musicae cap. 9.

CAPITULUM V.

De generatione Sonorum & Vocum gravium & acutarum.

Sonus ex eo, quod est percussio aëris, non fit sine motu: quia ut dicit Boëtius lib. I. cap. 3. percussio vel impulsio aëris non fit nisi præcedente motu percussio vel impulsio. Unde quia sonum præcedit motus tamquam forma & efficiens, oportet easdem differentias accipere in sono, quæ sunt in motu.

Motus autem alius est tardior, alius velocior; alius rarior, alius spissior in generatione soni secundum actum.

Motus igitur tardus & rarus in percussione aëris generat sonum gravem. Motus vero velox & spissus generat sonum acutum. Hoc autem patet in percussione nervorum seu chordarum: quando enim nervus est fortiter tensus, tunc percussus digito vel plectro velociter repercutit aërem & in spissum, i. e. in profundum; & sic reddit sonum acutum. Quando vero nervus laxus fuerit, tunc solute tremit & tardius repercutit aërem, & debilius & in rarum, i. e. in superficiem non in profundum: & sic facit sonum gravem & remissum. In summa ergo dicendo graves voces & soni redduntur ex aëris percussionibus tardioribus & rarioribus, acuti vero ex velocioribus, & spissioribus.

CAPITULUM VI.

De multiplicatione Sonorum & Vocum musicarum.

Si igitur, ut prædictum est, graves voces vel soni fiunt tardioribus & rarioribus percussionibus, acutæ vero velocioribus & spissioribus, necesse est per consequens ex additione velocitatis & spissitudinis etiam multiplicari voces & sonos acutiores & acutissimos, & ex additione tarditatis & raritatis graviore, & gravissimos; & e converso ex diminutione tarditatis, vel raritatis & velocitatis, ac spissitudinis contrarios. Hæc autem additio & diminutio per gradus intensiois & remissionis vocum multiplicat voces acutas ascendendo sursum usque ad terminum, quem communiter potest attingere

re

re virtus instrumentorum generationis humanæ vocis, videlicet cordis, quod est receptaculum primum spiritus & flatus; & pulmonis, qui est follis cordis; & gutturis, quod est fistula emissionis ipsius spiritus, seu flatus vocis. Vel quantum patitur virtus extensionis nervorum seu chordarum in lyris & psalteriis, & aliis instrumentis musicis. Unde dicit Remigius in libro expositionis & abbreviationis Macrobiani: quod manus musicalis XXI. voces, & XVIII. litteras habens per spatia & lineas in XVIII. articulis digitorum inscriptas, ideo tali vocum & litterarum numero est contenta, quia tot voces & litteræ continent integra duo diapason cum paucis vocibus superadditis, quia humana vox in acutis sursum plus ascendere non valebat: quamvis tamen alia verior & evidentior ratio sit tanti, & non minoris nec maioris numeri vocum seu sonorum, in manu musicali & in organicis instrumentis, quam infra suo loco plenius prosequemur.

CAPITULUM VII.

Quod tota Consideratio Musicæ est circa quatuor.

Cum itaque, ut præhabitu est, voces in musica multiplicentur numero in gravibus & acutis secundum remissionem & intensiorem ipsarum vocum in sua gravitate & acuitate, pro tanto scientia musicæ circa voces musicas in manu musicali vel in instrumentis musicis per claves circa puncta & intervalla ordinatas, habet considerare ista quatuor. Primo ipsarum vocum gravium & acutarum ordinem, & numerum & denominationem sive

distinctionem ipsarum. Secundo ipsarum vocum distantias & intervalla & earum differentias & diversitates, quæ diversificant tonos & alias consonantias musicas. Tertio ipsorum tonorum & consonantiarum proportionem ad invicem secundum proportionem intervallorum & distantiarum. Quarto modulos sive formulas melodiarum secundum coniunctionem & collationem convenientium ad invicem consonantiarum: quos modos sive formulas, secundum antiquos musicos taliter nominatos, moderni musici appellare consueverunt octo tonos musicos. Et in his quatuor consideratis & explanatis videbatur prioribus omnibus fere tractatoribus, musicæ introductionis sufficientia contineri.

CAPITULUM VIII.

De numerali Ordine vocum musicarum.

Primo itaque supponendum est, quod dispositio vocum in manu musicali est secundum ordinem numeralem, videlicet prima, secunda, tertia, quarta, & sic deinceps. Et iste ordo consequitur immediatos gradus intensiorem vocum a prima in secundam, a secunda in tertiam, a tertia in quartam, & sic deinceps incipiendo a prima, quæ est gravissima, & per intensiorem gradatam & immediatam ascendendo a gravibus & inferioribus per medias ad acutas & superiores, quarum acutissima est ultima & suprema.

CAPITULUM IX.

De numero vocum & litterarum & notarum in manu musicali.

Secundum prædictum ergo ordinem gravium sub mediis & mediarum sub acutis

cutis ascendendo a prima gravissima ad ultimam & supremam, quæ est acutissima, sunt voces *xxi.* incluso duplici, *B.* molli, & *h.* duro: & litteræ *xviii.* ordinatæ & positæ in *xviii.* articulis quinque digitorum manus. Ita quod initium sumatur a capite pollicis, quod caput computatur pro articulo, licet non sit articulus, cum pollex non habeat nisi duos articulos.

Sunt autem *xxi.* voces, licet non sint nisi *xviii.* litteræ, quia in primo *B. fa. h. mi.* sub una littera cadunt duæ voces: similiter sub secundo. *B. fa, h. mi,* similiter duæ voces cadunt sub una littera, quamvis nullam habentes consonantiam ad invicem. Singulis autem *xviii.* litteris sunt notæ vocum subiunctæ, quas quidam musici etiam voces appellaverunt, sed improprie & indistincte: quia quælibet littera est unius vocis tantum designativa, præter quam duplex *B. fa. h. mi,* ubi sub una littera, ut prædictum est, cadunt duæ voces. Sed magis proprie & distincte vocantur notæ: quia notant singulas ascensiones & descensiones a vocibus in voces sub ipsis litteris, ut postmodum patebit. Sunt autem omnes notæ istæ sex tantum, videlicet. *Ut. re. mi. fa. sol. la.* & quare non sint plures nec pauciores, infra dicetur. Sunt etiam litteræ septem tantum: videlicet *A. B. C. D. E. F. G.* quibus septem per septem articulos manus dispositis & finitis, excepto capite pollicis, ubi *r* primo in principio ponitur & deinde ab *A.* fit inceptio, deinceps priores eadem litteræ iteran-

tur. Cuius septenarii numeri litterarum & iterationis earum causam postmodum dicemus. Prædictarum etiam sex notarum aliquibus articulis sive locis litterarum subiungitur una nota tantum ipsi litteræ, quod fit in tribus locis tantum, videlicet in principio, in *r.* & in *A.* & in *B.* ipsum immediate subsequenter, & ubicumque ponitur *B.* molle & *h.* durum. Aliquibus autem subiunguntur duæ tantum: ut in *C. fa. ut. D. sol. re. E. la. mi. F. fa. ut.* & ubicumque ponitur *E.* & *F.* & in ultimis & acutissimis duabus, videlicet in *e. sol. fa.* & in *d. la. sol.* Aliquibus autem subiunguntur tres notæ ut in *G. sol. re. ut.* & in *a. la. mi. re.* & in *c. sol. fa. ut.* & in *d. la. sol. re.* & in superiori *g. sol. re. ut.* Ascribitur etiam spatium & linea singulis litteris singulorum articulo- rum sive locorum suorum ad designandum, quæ voces earum in spatio vel in linea in libris musicis sit locanda: ut hæc omnia patent in subiecta figura prædictæ manus musicalis. a)

CAPITULUM X.

De Denominationibus vocum musicarum in Græco.

Prædictæ vero voces notificantur præter litteras etiam per simplicem denominationem, & sic apud Latinos non habent simplicia nomina vel composita, sed solummodo in græco, ex eo quod græca lingua copiosior est nominum simplicium, & maxime compositorum quam lingua latina. Et secundum hæc apud Boëtium in sua musica his nominibus simplici-

a) Figura deest in Msc. eadem tamen habetur infra in *Elie SALOMONIS* scientia artis Musicæ infra, seu Figura palmæ.

plicibus & compositis nominantur ab ordine & positione sua, vel etiam ab auctoribus, qui singulas quasdam voces singuli addiderunt musico cantui, donec prædictus XXI. vocum numerus impleretur. Sicut patet ex interpretationibus græcorum nominum ipsarum vocum.

CAPITULUM XI.

De Interpretationibus græcorum nominum vocum musicarum.

Prædictorum nominum interpretationes secundum Boëtium istæ sunt. *Γ ut.* apud ipsum vocatur prosmelodos, i. e. ad melodiam adiecta: quia secundum quod dicit Aribio scholasticus in sua Musica, tetrachordum primum in manu musicali incipit secundum Boëtium ab *A. re*, id est proslambamenos, hoc est proœmium primæ, quia ibi est thesis primi toni, cuius arsis est in *B. mi*. Hypate vero interpretatur maior vel honorabilior, & est secunda gravium vocum, quæ dicitur hypate hypaton, i. e. gravissima gravium. Deinde parypate hypaton, i. e. superior gravium. Deinde lichanos hypaton, i. e. gravior in digito indice, lichanos enim dicitur græce digitus index. Deinde hypate meson, i. e. media gravium, quia meson dicitur medium. Deinde parypate meson, i. e. superior media gravium. Deinde lichanos meson, i. e. media digiti. Deinde mese, i. e. media simpliciter. Deinde Paramese, i. e. iuxta mediam. Deinde trite diezeugmenon, i. e. tertia disiunctarum. Deinde paranete diezeugmenon, id est, iuxta septimam disiunctarum. Deinde trite hyperboleon, i. e. tertia excellentium. Deinde paranete hyperboleon, id est iuxta septimam excellentium. Deinde

nete hyperboleon, i. e. septima excellentium.

CAPITULUM XII.

De numero & distinctione & ordinatione Vocum musicarum per Tetrachorda.

Ratio vero numeri prædictarum xv. vocum colligitur ex distinctione & coordinatione ipsarum ad invicem: quia Boëtius numerum vocum musicarum sumit secundum sufficientiam ad quatuor tetrachorda complenda. Quatuor vero tetrachorda continent xv. voces & non plures, in quibus duo diapason continentur, & omnes moduli tonorum & consonantiarum musicarum sufficienter haberi possunt. Quorum tetrachordorum duo prima dicuntur tetrachorda synemmenon, i. e. coniuncta: primum videlicet, quod appellatur tetrachordum gravium, & incipit ab *A. re*. omisso *Γ ut.* & habet quatuor litteras primas *A. B. C. D.* hoc est *A. re. B. mi. C. fa. ut. D. sol. re.* Et secundum tetrachordum, quod appellatur tetrachordum finalium: & incipit ab ultima littera primi tetrachordi, videlicet *D. sol. re*, & habet illam pro prima, & deinde *E. la. mi.* secundam, deinde *F. fa. ut.* tertiam, ultimam vero & quartam *G. sol. re. ut.* Et quia ista duo tetrachorda continentur in vii. litteris & earum vocibus, videlicet in *A. B. C. D. E. F. G.* quod non potest fieri nisi per duplicationem unius litteræ, videlicet mediæ illarum septem, quæ est *D.* ita quod illa eadem est ultima primi tetrachordi gravium, & prima secundi tetrachordi finalium: propter hoc illa duo prima tetrachorda vocantur synemmenon, i. e. coniuncta, & vocantur *ἑπταχορδα* heptachorda, i. e.

O o 3

septem

septem chordarum: quia in VII. chordis seu vocibus, & VII. litteris prædictis ipsas VII. voces designantibus continentur. Duo vero media tetrachorda dicuntur diezeugmenon, id est, disiuncta, quia non coniunguntur in aliqua media voce & littera ipsam vocem designante, sed singulæ VIII. voces sub singulis VIII. litteris se designantibus complentur: quorum inferius tetrachordum est sub litteris D. E. F. G. quod prius vocabatur tetrachordum finalium. Secundum vero sub litteris est a. b. c. d. & vocatur tetrachordum superiorum. Ambo vero illa media tetrachorda dicuntur octochorda, quia in VIII. disiunctis vocibus & litteris continentur. Extrema vero duo tetrachorda iterum sunt synemmenon, i. e. coniuncta: quorum primum videlicet, quod iam prænominatum est tetrachordum superiorum, videlicet a. b. c. d. coniungitur ultimo & supremo tetrachordo, quod vocatur tetrachordum excellentium: & hoc per vocem & litteram d. quæ est ultima tetrachordi acutorum, & prima tetrachordi excellentium ascendendo, & continetur sub vocibus & litteris d. e. f. g.

CAPITULUM XIII.

In quot numero Vocibus contineantur prædicta Tetrachorda.

Licet ergo prædicta quatuor tetrachorda secundum significationem nominis tetrachordi deberent contineri in xv. vocibus & totidem litteris ipsas voces designantibus, continentur tamen in solis XIII. vocibus & litteris prædictis, videlicet A. B. C. D. E. F. G. quæ sunt duo tetrachorda inferiora heptachorda, id est,

septem chordarum seu vocum & litterarum; & a. b. c. d. e. f. g. quæ sunt duo superiora similiter heptachorda ex eo, quod primum & secundum tetrachordum coniunguntur in D. inferiori, quæ est finis primi, & principium secundi ipsa eadem littera iterata: similiter tertium & quartum coniunguntur in d. superiori, quæ ipsa eadem vox & littera iterata est finis tertii, & principium quarti tetrachordi ascendendo: & sic a quatuor tetrachordis duæ voces & litteræ in numero subtrahuntur. Ita quod in XIII. numero vocibus & litteris continentur iv. tetrachorda, non numero chordarum vel vocum & litterarum, sed participatione & coniunctione duorum inferiorum, & duorum superiorum in una voce & littera, quam coniunctionem vocat Boëtius lib. I. cap. 24. Synaphen, & ipsa tetrachorda dicuntur synemmenon. Distinctionem vero duorum mediorum tetrachordorum, hoc est secundi & tertii, vocat diezeugxin, hoc est disiunctionem, quia a se invicem sunt disiuncta: ita quod numero in VII. chordis vel vocibus & litteris continentur.

Et nota, quod in prædicta ordinatione & distinctione tetrachordorum non concordat per omnia ex græco interpretatio nominum cum ordine vocum & litterarum, quibus ipsa nomina superscribuntur: quia aliquando superscripta est septima denominatio secundum interpretationem sextæ vel quintæ litteræ, secundum ordinem. Cuius ratio est secundum Boëtium, quia cum primi inventores musicæ singula tetrachorda singuli ordinassent non secundum continuas & immediatas

diatas ordinationes vorum, sed secundum aliquas distantes & mediatas, posteriores musici ampliatores & consummatores artis intercisos & distantes ordines vorum & litterarum per interpretationem immediatarum & continuarum vorum, sicut sunt hodie, continuaverunt & compleverunt.

Hoc quoque notandum est, quod post Boëtium, qui incipit primum tetrachordum ab A. *re.* omisso *γ. ut.* quem etiam in hoc secutus est Aribio scholasticus in sua Musica similiter incipiendo ab A. *re.* posteriores musici, sicut Odo Cluniacensis in suo Enchiridion, i. e. manuali opere de Musica, inceperunt tetrachorda a *γ. ut.* quod gamma tantum valet in græco, quantum G. littera in latino: deinde subiungentes A. *re.* & B. *mi.* & cæteras per ordinem; asserentes modernos musicos post Boëtium & antiquos *γ. ut.* addidisse, & abinde usque ad G. *sol. re. ut.* unum diapason primum, & ab illo usque ad superius g. *sol. re. ut.* secundum diapason ad sufficientiam necessitatis omnis musici cantus constituisse. Guido vero Cantuariensis addidit in suo eodem Micrologo de Musica ad prædictas *a. la. mi. re.* superiorem, & *b. fa. mi. & c. sol. fa.* & *d. la. sol.* ultimas & acutissimas vorum, asserens melius esse in vocibus musicis abundare quam deficere, in quo tamen a Boëtio non videtur penitus discordare, qui dicit libro I. cap. 25. quod subtiliter intuenti musica tota ex v. tetrachordis sit constituenda. Sicut etiam Guido, ut dictum est per adiectionem iv. vorum & litterarum prædictarum ultimarum fecit, ex quarum adiectione, sicut est

hodie xviii. voces integræ cum totidem litteris ipsas voces designantibus sunt in manu musicali per xviii. loca digitorum manus ordinatæ. Et ex his patet solutio quæstionis, quam superius promissimus, & usque ad hunc locum distulimus; videlicet, quare in manu musicali sint xviii. voces per xviii. litteras ad completionem musici cantus ordinatæ, & non plures nec pauciores: quæ solutio in sequentibus adhuc ulterius & clarius patefiet.

CAPITULUM XIV.

Quare in manu sint VI. notæ & VII. litteræ musicales, & non plures.

Advertendum ergo est non sine diligentia, quod vi. sunt notæ omnium vorum, videlicet *la. sol. fa. mi. re. ut.* secundum modernos, quæ singulis litteris in manu musicali & in instrumentis musicis loco propriorum nominum ipsarum vorum adscribuntur. Sunt autem ideo sex & non plures nec pauciores, quia gravibus sive inferioribus, infra quas non est descensus ad alias graviores seu inferiores, una tantum, qua sola uteremur sufficienter ad ascensum & descensum, fuit adscribenda: supremis vero, id ex excellentibus sive acutissimis sufficebat etiam adscribere solas duas, quia non habebant ascensum ad superiores, cum ipsæ essent supremæ, & pro descensu & ascensu inter seipsas & descensu solo ad inferiores sufficerent eis duæ notæ. Quorum utrorumque ratio consistit in eo; quod infimæ non habent descensum infra se ad quartam & quintam, ut faciant diatessaron & diapente descendendo, neque supremæ habent ascensum super se ad quartam

tam & quintam, ut faciant diatessaron & diapente ascendendo. Diatessaron enim, ut breviter dicatur ad præsens, fit saltando per ascensum vel descensum omissis mediis ab unaquaque voce ad quartam supra se vel infra se: quod cum fiat tribus modis, videlicet vel tono tono & semitonio, vel e converso videlicet semitonio tono & tono, vel tono & semitonio & tono, oportebat illis locis & litteris, in quibus fit illa triplex mutatio, per consequens adscribi tres notas. Diapente vero fit eodem modo & sub eadem variatione, ut infra patebit, ascendendo vel descendendo usque ad quintam vocem omissis mediis, quæ faciunt intervallum distantiae illarum vocum inter suam arsin & thesin, id est, elevationem & depressionem; de quo infra suo loco plenius dicitur. Mediæ vero gravissimarum & acutissimarum indigebant tribus notis, propter triplicem mutationem ascensus & descensus, qui incipit & terminat in ipsis: quarum una est mutatio notæ in ascendendo & descendendo immediate de tono ad tonum. Secunda ascendendo & descendendo per semitonia & ditonos & semiditonos in eodem diapason. Tertia ascendendo & descendendo per diapente & diatessaron, sive in eodem diapason, sive de uno diapason in aliud, quia omnes species diapente & diatessaron formantur in mediis, quod non contingit in infimis & in supremis vocibus, ut prædictum est. Cum igitur infimis gravibus adscribatur singulis una nota tantum, supremis vero acutissimarum duæ notæ, mediis vero tres notæ, ratione prædictæ necessitatis, exceptis E. la. mi. & F. fa. ut. & B. fa.

q. mi, quibus ubique propter semitonium, quod semper ibi occurrit ascendendo & descendendo, non adscribuntur nisi duæ notæ solæ. Una vero nota & duæ aliæ diversæ ab illa, & tres diversæ ab illis tribus faciunt vi. numero: patet ergo, quod non erant necesse aliæ notæ nisi sex numero, cuius rationem & causam etiam superius promissimus reddere in hoc loco.

Sunt etiam vii. litteræ tantum, quibus voces designantur, quia primarum & simplicium consonantiarum musicalium sunt vii. differentiae tantum, secundum illud Virgilio: *Septem discrimina vocum* &c. videlicet semitonium, tonus, semiditonus, ditonus, diatessaron, diapente, ac diapason: quæ tamen non est consonantia differentialis secundum Guidonem, quia non facit aliam speciem vocis, sed eandem in acutis, quæ erat in gravibus, & sub eodem tenore variato solum per acutum & grave. Diapente vero cum tono vel aliquando licet raro cum diapason, & diapente cum semitonio, non sunt primæ & simplices consonantiarum differentiae, sed compositæ. Ad septem vero prædictas simplices & primas musicas consonantias variandas & denotandas in libris & instrumentis musicis sufficiebant vii. litteræ supradictæ. Vel potius ideo sufficiunt vii. litteræ designantes vii. voces: quia in vii. vocibus usque ad octavam perficitur diapason, in qua omnis cantus musicus sufficienter cantatur: & quidquid ultra cantatur, est idem tenor diversificatus solummodo per acutissimum & gravissimum.

CAP.

CAPITULUM XV.

De distinctione & sufficientia Tetrachordorum & Diversificatione ipsorum.

Et notandum, quod primi inventores Musicæ primo posuerunt voces musicas & earum distinctiones secundum sua intervalla in uno tetrachordo solo, tamquam musicalibus consonantiis non omnibus adhuc perfecte investigatis & inventis. Deinde alii & alii posteriores addiderunt per successionem temporis alia tria tetrachorda: ita quod facta fuerunt numero quatuor in XIII. vocibus & litteris numero posita & distincta usque ad a^2 . superiorem, quæ est decima quinta. Nam duo media tetrachorda, quæ superius appellata sunt diezeugmenon, id est, disiuncta, non sunt ex aliis numero vocibus & litteris, extra prædictas XIII. tetrachordorum voces & litteras, sed sunt eadem numero voces & litteræ, quæ fecerunt quantum ad numerum secundum & tertium tetrachordum quatuor prædictorum, quæ attenduntur in sola comparatione mediorum tetrachordorum ad se invicem, scilicet secundi & tertii, & non faciunt in numero plurificationem, sed secundum relativas differentias & proprietates suas ad invicem: quia in solis prædictis XIII. vocibus & litteris comprehenduntur. Unde secundum numerum vorum & litterarum sunt XIII. tetrachorda solum, sed per comparationem duorum mediorum ad invicem sub aliis differentiis & proprietatibus fiunt v. tetrachorda. Aribo itaque scholasticus secutus Boetium posuit XIII. tetrachorda, incipiens, ut dictum est, ab A *re.* post *r. ut.*

& ponendo per ordinem ab illa continuas XIII. litteras & voces usque ad a^2 . *la. mi. re.* supremum, quæ est decima quinta, & nominavit primum tetrachordum gravium, secundum finalium; quia in illo terminantur & finiuntur VIII. toni musici, ut infra patebit; omnes enim finiuntur in D. *sol. re.* & in E. *la. mi.* & in F. *fa. ut.* & in G. *sol. re. ut.* Tertium vero appellavit superiorum, id est, acutorum, quod est ab a. *la. mi. re.* inferiori usque in d. *la. sol. re.* inclusive. Quartum & ultimum, quod est inclusive a d. *la. sol. re.* usque ad a^2 . *la. mi. re.* superius exclusive, appellavit tetrachordum excellentium.

Guido vero Cantuariensis & Odo Cluniacensis inceptorum a *r. ut.* quod est G. græcum, & ordinaverunt duo tetrachorda principalium, id est, gravium, & mediarum usque ad G. *sol. re. ut.* inferius exclusive. Deinde a G. *sol. re. ut.* inferiori usque ad a^2 . *la. mi. re.* superius duo tetrachorda, unum synemmenon, id est, coniunctum, aliud diezeugmenon, id est, disiunctum: & erant IV. tetrachorda. Ab a^2 . *la. mi. re.* vero superiori usque ad ultimam d^4 . *la. sol.* inclusive quintum tetrachordum excellentium: quæ quinque faciunt XXI. voces sub XIX. litteris, propter b^b *fa.* c^c *mi.* bis duplicatum quantum ad voces inconsonas sub duabus litteris & articulis. Unde dicit Boetius libro I. cap. 25. quod diligentius intuenti non amplius quam quinque tetrachorda possunt reperiri: videlicet tetrachordum hypaton, id est, principalium sive gravium, quod est primum; & tetrachordum me-

son,

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

P p

son, id est, mediarum, quod est secundum: & tetrachordum synemmenon, id est, coniunctarum, quod est tertium: & tetrachordum diezeugmenon, id est, disiunctarum, quod est quartum; & tetrachordum hyperboleon, id est, excellentium, quod est quintum.

Quare autem omnes antiqui musici & moderni distinxerint totum illum continuum ordinem viginti & unius vocis sub XVIII. litteris tam in manu musica, quam in organis per tetrachorda potius, quam per dichorda vel trichorda, vel pentachorda, huius causam assignabimus, cum postmodum de VIII. tonis musicis agemus.

TRACTATUS II.

CAPITULUM I.

De maximis & minimis Distantiis Vocum consonantium.

Postquam in prima parte huius tractatus circa voces & sonos musicos pro introductionis brevitate dictum est, de ipsorum gravitate & acuitate, & numero, & ordine, & distinctione, ac denominatione, & de aliis quibusdam, quæ circa istorum considerationem necessaria videbantur: In hac secunda parte dicendum est de sonorum & vocum musicorum consonantiis, & earum speciebus & intervallis ac distantis, & eorum proportionibus, quæ diversificant eorum species & modos, ac consonantias ad invicem.

Ad inveniendum itaque musicorum sonorum & vocum intervalla & distantias imaginandum est, quod sicut duorum hominum per distinctos ac diversos gra-

duos inferiores & superiores in aliqua scala, habente solos VIII. gradus, simul ascendentium, vel simul descendentium distantia & elongatio ab invicem mensuratur per numerum mediorum graduum inter ipsos, quia distantes uno gradu distant per minimum intervallum, quod possibile est in scala: distantes vero per totius scalæ intervallum, quod est maximum, distant sex gradibus intermediis, quando infimus fuerit in primo gradu scalæ, & supremus in octavo gradu ipsius scalæ. Ita suppositis ad præsens istis tribus: primo quod unus perfectus tenor musicæ consonantiæ octo vocibus sive sonis musicis terminatur, & completur, & non pluribus nec paucioribus: secundo, quod quælibet arsis & thesis inter duos sonos vel voces duplo graves vel acutas facit acutissimam musicam consonantiam: tertio, quod sola arsis & thesis facit multitudinem & intervalla ac distantias in sonis seu vocibus quasi per quosdam gradus: patet quod elevatio uniuscuiusque primæ vocis vel soni a gravitate in acuitatem per duplum acuitatis, quod est usque ad octavam, est per maximum intervallum illius tenoris cantus, ac proinde facit maximam distantiam, quæ est possibilis in VIII. sonis seu vocibus. Elevatio vero uniuscuiusque vocis aut soni ad suam proximam & immediatam est per minimum intervallum: & proinde per minimam distantiam. Et eodem modo habet se in depressione sive in demissione soni & vocis ab acuitate in gravitatem

Maxima ergo distantia in VIII. vocibus, quæ est a prima in octavam, per duplum,

plum, facit consonantiam musicam, quæ vocatur diapason, quasi consonantia perfecta, vel consonantia de omnibus, videlicet VIII. vocibus unius perfecti tenoris musici cantus: quia supra diapason non fit elevatio, nec infra ipsam depressio quæ faciat musicam consonantiam: de qua diapason utrum sit consonantia, & secundum quid dicatur consonantia, postmodum dicetur. Minima vero distantia inter aliquas duas voces est inter quamlibet litteram ad immediatam sibi proximam; sicut a *r. ut*, in *A. re*, & ab *A. re*, in *B. mi*, & sic de reliquis, quæ distantia est per minimum intervallum, & facit consonantiam, quæ dicitur tonus: excepto quod ubicunque est *E. la. mi*, ibi inter ipsam & proximam sequentem *F. fa. ut*. non est maior pars toni, quæ dicitur apoteme, sed minor pars secundum Boëtium, & vocatur illa consonantia semitonium; non a semis, quod est dimidium, ut intelligatur semitonium esse dimidius tonus, quia tonus in duas æquales partes dividi non potest, ut postmodum patebit: sed vocatur semitonium a semus sema, quod idem est quod imperfectus: inde semitonium quasi imperfectus tonus, sicut semivocales dicimus non dimidias vocales, quia una vocalis littera non potest dividi in duas, sed dicimus semivocales quasi imperfectas vocales. Similiter inter *A. la. mi. re*. superius & inferius, & inter *C. sol. fa. ut*. inferius, & *c. sol. fa.* superius, & generaliter ubicunque in una littera vel voce est *fa*, & infra ipsam vel supra ipsam est *mi*, ibi est semitonium.

Est autem distantia in vocibus elongatio unius vocis ab alia, secundum artem & the-

sin: omnis enim consonantia musica habet duas voces sibi consonantes secundum modum & speciem uniuscuiusque consonantiæ musicæ, in quarum una est thesis, in alia arsis illius consonantiæ. Intervallum vero illarum duarum vocum est medium spatium distantiae ipsarum, cuius quantitate & proportionem quantitas, & proportio ipsius distantiae mensuratur.

CAPITULUM II.

De mediis intervallis & distantis Vocum inter maximas & minimas.

Deinde media intervalla & distantiae vocum inter prædictas maximas & minimas sumuntur secundum saltum uniuscuiusque vocis ad aliam ascendendo vel descendendo omissis aliquibus mediis: & hoc fit vel ab unaquaque voce ad tertiam per duo intervalla omissa una voce media: quod fit duobus modis, aut per duo intervalla integra duorum tonorum, & hæc consonantia vocatur ditonus, id est, duplex tonus, quia continet spatium seu intervallum duorum tonorum: aut per spatium unius toni integri & semitonii, & hæc consonantia dicitur semiditonus, id est, unus integer tonus & unus imperfectus. Vel fit iste saltus ascendendo seu descendendo ab unaquaque voce ad quartam, & hæc consonantia appellatur diatessaron, id est, consonantia de IIII. vocibus, & continet spatium duorum tonorum & semitonii. Vel ab unaquaque voce ad quintam ascendendo vel descendendo, & hæc nuncupatur consonantia diapente, id est, consonantia de quinque vocibus, & continet intervallum trium tonorum & semitonii. Et notandum,

P p 2

quod

quod cum in prædictis consonantiis sit & nominetur primo tonus, qui habet duas voces & semitonium, quod est imperfectus tonus, & ditonus nominatus a duobus tonis: tritonum tamen non habemus nec nominamus, sed loco eius duos tonos cum semitono dicimus, quia in musica tres toni absque interpositione semitonii vel mutatione vocis se nullatenus immediate consequuntur, cuius causam postmodum assignabimus.

CAPITULUM III.

Quot sint species Consonantiarum musicarum.

Cum igitur, sicut prius dictum fuit, consonantia in Musica proprie dicatur, ubi ex vocibus dissimilibus concidentia fit in aliquam similitudinem dissimilium tanquam in medium; patet, quod secundum hanc rationem non sunt proprie nisi sex musicæ consonantiæ, videlicet tonus, semitonium, ditonus, semiditonus, diatessaron, & diapente, secundum Guidonem, qui diapason non dicit esse consonantiam dissimilium vocum in aliquam similitudinem, sed earundem vocum gravium repetitionem in duplo acutis. Secundum Boetium vero & sequaces ipsius diapason est septima consonantia & optima, ex eo quod reddit easdem voces in gravi, quæ sunt in acuto, cum aliæ consonantiæ non reddant easdem voces, sed alias & alias in unam aliquam consonantiam concidentes. Huius autem ratio est, quod sicut dicit Aristoteles libro Problematum, parte XVIII. Omnis consonantia in musica rationem habet ex eo, quod est, sonos contrarios vel dissimiles in aliquo medio convenire;

contrariorum namque sonorum repugnantia ad invicem naturam auditus contristat, propter quod ipsorum convenientia delectat. Hæc autem consistit in medio harmonicæ proportionis. In aliis autem consonantiis, quæ se habent secundum proportionem sesquialteram vel sesquiterciam, ut in diapente, & diatessaron, ut infra dicetur, non est simpliciter proportio totius ad totum secundum totum, sed proportio totius ad totum secundum partem vel partes totius, cuius proportionis medietas latet magis sensum: ut proportio IIII. ad tria, & trium ad quinque. In diapason vero est proportio medietatis totius ad totum secundum totum, in qua proportionem medietas statim manifesta est sensui, cum in diapason sit proportio dupli & bis dupli, quorum medietas est medietas totius ad totum secundum totum, & non secundum partes. Unde manifestissima & delectabilissima est consonantia diapason.

Moderni vero musici addunt prædictis VII. consonantiis incluso diapason, adhuc alias duas quæ non sunt simplices consonantiæ, sed compositæ, hoc est diapente cum semitono: ut ab E. *la. mi.* inferiori ad c. *sol. fa. ut.* & diapente cum tono: ut a C. *fa. ut.* ad a. *la. mi. re.* ut sic fiant VIII. consonantiæ, licet duæ ultimæ compositæ raro reperiantur vel occurrant in cantu regulari, sicut inferius dicetur.

CAPITULUM IIII.

De Proportionibus arithmeticis in genere.

Nunc tempus est dicere de proportionibus vocum prædictarum consonantiarum,

rūm, quæ sumuntur ex proportionibus quantitatum suorum intervallorum inter distantias ipsarum vocum ab invicem secundum suam arsin & thesin. Proportiones enim vocum sumuntur ex quantitate suarum distantiarum. Quantitas vero distantiarum ex numero & quantitate mediorum spatiorum inter distantes voces. Numerus vero & quantitas mediorum spatiorum colligitur ex divisione & distinctione vocum seu sonorum in monochordo iuxta divisionem & distinctionem longitudinis & brevitatis spatiorum inter claves & puncta ipsius monochordi: vel ex proportionibus ponderum cymbalorum horologii. Ex quibus etiam Pythagoras & Plato primo proportionibus vocum seu sonorum ad invicem invenerunt. Et quia proportionibus istæ sunt proportionibus arithmeticæ, quæ primo reperiuntur in numeris & applicantur sonis sive vocibus musicis secundum quantitates spatiorum, quibus distant ab invicem: propter quod dicitur, quod musica artificialis est, quæ considerat sonos secundum proportionibus numerales sibi invicem commensuratas. Et Guido dicit, quod Musica est scientia mensuræ motus vocum secundum arsin & thesin, & proportionibus earum ad invicem. Propter hoc de proportionibus arithmetice præmittendum est id, in quantum necessarium fuerit ad propositum. Proportio arithmetica est duorum numerorum æqualium vel inæqualium secundum quantitatem utriusque ad invicem facta collatio. Æquales numeri ad invicem sunt, quorum alter alteri comparatus ipsum non excedit vel exceditur ab eo.

Inæquales sunt, quorum alter excedit alterum, quod contingit in maiori numero & minori. Maior enim est, qui excedit minorem: minor vero qui exceditur a maiori. Igitur proportio æqualis remanet indivisa, quia ut dicit Boëtius I. Arithmetice suæ libro: Omnis æqualitas est simplex & finita, ac per hoc indivisa. Inæqualitas vero multiplex & numerosa; ac per hoc divisibilis in plura &c. Per quod patet solutio istius questionis: quare sub animali rationali mortali constituta sit una sola species specialissima, ut homo; sub animali vero irrationali mortali multæ species specialissimæ ut leo, ursus, cervus, lupus, canis, & similia: quia humanum corpus propter recipiendam nobilissimam animam scilicet rationalem oportebat consistere in medio temperantiæ & æqualitatis disponentis ad talem animam. Illud vero medium æquale in eo quod æquale, erat indivisibile, & sic non erat multiplicabile in plura corpora specie: corpora enim & membra corporum animalium irrationabilium differunt specie secundum differentiam animarum, ut membra cervi & leonis, ut vult commentator I. de Anima.

CAPITULUM V.

De speciebus inæqualium proportionum simplicium & primarum.

Inæqualis vero proportionis, quæ attenditur inter duos numeros maiorem scilicet & minorem, duæ sunt species, quarum una dicitur prima & simplex, altera secunda & composita. Primarum itaque & simplicium proportionum inæ-

qualium sunt tres species principales tantum, sed adiunctis secundarum sunt v. species, quarum sufficientia sumitur in hunc modum. Cum enim omnis numerus maior in se contineat minorem & plus minore: Aut ergo maior continet in se minorem totum plusquam semel, utputa bis, & hæc est dupla proportio eorum ad invicem, ut quaternarii ad binarium: aut ter, & est tripla proportio, ut sex ad duo: aut quater, & est quadrupla proportio, ut viii. ad duo: & sic in infinitum. Et hæc species proportionis arithmetice vocatur multiplex. Aut maior continet in se minorem semel, bis, vel ter, & sic in infinitum, & insuper aliquam eius partem, & hoc potest esse pluribus modis. Aut enim continet eum totum semel, & aliquam eius partem, & dicitur proportio superparticularis. Hæc autem subdividitur in duas species hoc modo. Quia vel maior numerus continet in se minorem totum, & dimidiam partem eius, & hæc est proportio sesquialtera: ut sunt viii. ad vi. & xii. ad viii. Aut totum & eius tertiam partem, & est proportio sesquitercia: ut xii. ad viii., & xx. ad xv. Aut totum & eius quartam partem, & est proportio sesquadrupla, ut x. ad viii. & xv. ad xii. & sic de aliis denominationibus partium sumendis secundum ordinem numeri in infinitum. Si vero maior numerus continet minorem totum & aliquas eius partes, hæc proportio dicitur superbipartiens: & hæc iterum subdividitur hoc modo; quia vel continet eum totum & insuper duas eius partes de tribus, & erit proportio superbipartiens, ut v. ad iii. vel tres partes eius

de iii. & erit supertripartiens, ut vii. ad iii. aut iii. partes eius de quinque, & erit superquadripartiens, ut viii. ad v. & sic de aliis in infinitum.

CAPITULUM VI.

De Speciebus inæqualium proportionum compositarum & secundarum.

Secundarum vero & compositarum proportionum duæ sunt species. Aut enim sunt compositæ ex multiplici & superparticulari, & hoc erit duobus modis: quia scilicet vel maior numerus continet in se minorem bis vel ter aut pluribus modis, & insuper unam aliquam partem eius: & si bis & dimidiam partem, dicitur de a) multiplex sesquialtera: si ter & dimidiam partem, dicitur ter multiplex sesquialtera: si vero bis & tertiam partem, dicitur de multiplex sesquitercia: & si ter & tertiam partem, dicitur ter multiplex sesquitercia, & sic deinceps in aliis. Si vero maior numerus continet in se minorem bis vel ter, & insuper duas vel tres partes eius, si quidem duas habebit, dicitur de multiplex superbipartiens: si tres, dicitur de multiplex supertripartiens: si vero ter vel quater habet eum totum secundum suam denominationem accipiet a numero multiplicante, & multiplicato, ut supra dictum est: quia dicitur ter multiplex & quater multiplex, & sic de aliis in infinitum.

Prædictæ ergo species proportionum inæqualium, videlicet tres primæ simplices & compositæ, & duæ secundæ & compositæ comprehendunt omnes propor-

a) ita codex legendum dis, bis seu duplex multiplex.

portiones arithmeticas in infinitum : quas Boëtius in sua Arithmetica multum obscure & diffuse ponit & prosequitur. Sed nos simplicius & brevius volumus eas ponere, in quantum sufficere ad propositum videbatur.

CAPITULUM VII.

De Proportionalitatibus & terminis & differentiis proportionum numeralium.

His habitis ad intelligentiam dicendorum sciendum est: quod secundum Boëtium libro II. cap. 12. differentia est inter proportionem & proportionalitatem. Proportio enim est duorum numerorum æqualium vel inæqualium, scilicet maioris & minoris numeri ad invicem comparatio, ut excessus vel æqualitas unius ad alterum videatur. Proportionalitas vero est proportionum duarum vel plurium ad invicem facta collatio. Terminus vero vel termini vocantur vel unus numerus vel duo, aut plures numeri positi contra se in exemplum, ut in ipsis aliqua proportio vel proportionalitas demonstretur. Differentia vero dicitur ille numerus medius, quo maior numerus superat minorem, & minor superatur a maiore: ut binarius est differentia inter IIII. & VI. quia VI. binario superant IIII. & ipsa IIII. binario superantur a sex. Numerus vero medius dicitur, qui immediate secundum ordinem est positus inter duos suos extremos, ut ternarius inter binarium & quaternarium; & quaternarius inter quinarium & ternarium, & quinarium inter senarium & quaternarium, & sic de om-

nibus aliis, de quibus datur talis regula. Omnis numerus suorum proximorum extremorum sibi invicem aggregatorum est medius, verbi gratia: inter binarium & quaternarium ternarius est medius. Si ergo aggregaveris binarium quaternario, erunt sex: horum medietas est ternarius, & sic est de omnibus aliis.

Aliud est etiam numerorum proportio ad invicem, aliud commensuratio: quia omnes numeri sunt ad invicem proportionales, sed non omnes commensurabiles. Proportionales enim sunt omnes in eo, quod omnis minor numerus aliquotiens sumptus, vel secundum se, vel secundum aliquotam partem suam reddit maiorem, quia quidquid est proportionabile alicui, aliquotiens sumptum facit tantumdem. Sed in numeris æqualibus patet, quod omnis æqualis numerus minor multiplicando aliquotam partem maioris constituit ipsum maiorem, sicut binarius multiplicatus per L, seu quinquaginta facit centum; quinquagies enim duo faciunt centum: vel multiplicans aliquotam partem centenarii, facit centum, ut bis L. quæ faciunt centum. In numeris vero inæqualibus patet similiter, quia ad minus unitas, quæ est tota pars omnis numeri, quotus ipse numeratur, sumpta cum aliquota parte numeri minoris facit maiorem, sicut patet in quinque & in tribus. Nam tria sumpta secundum se, & secundum maiorem partem suam, quæ est binarius, faciunt v. similiter est in IIII. & in v. secundum unitatem, quia IIII. sumpta secundum se, & secundum aliquotam partem sui, scilicet

cet secundum unitatem, quæ est quarta pars in $iiii$. & quinta pars in v constituunt similiter v . Unde datur talis regula. Omnes numeri sive æquales sive inæquales habent unitatem totam partem sui, quotus ipse numerus denominatur, verbi gratia: Unitas in centum est pars centesima, in mille millesima, in decem decima, in novem nona, in septem septima, in quinque quinta, & sic de aliis omnibus; unde datur alia regula: omnes numeri sunt ad invicem proportionales, quod patet, quia unitas quam habent omnes communem & minimam mensuram sui, est aliquota pars omnis numeri.

CAPITULUM VIII.

De numeris commensurabilibus & incommensurabilibus ad invicem.

Commensurati vero numeri ad invicem sive commensurabiles dicuntur solitales, qui notam habent ad invicem unam æqualiter utrique communem mensuram: quod patet primo in dupla proportionem, sicut inter duo & $iiii$. binarius est nota & communis mensura æqualis excessus eorum ad invicem, quia binarius exceditur a quaternario in duobus solum, & quaternarius excedit binarium in duobus solum. Similiter idem binarius est æqualiter communis mensura excessus duorum numerorum se habentium ad invicem in tripla proportionem, sicut inter vi . & duo, quæ habent proportionem triplicam ad invicem: quia ter duo faciunt vi . & binarius est communis mensura amborum: quia duo superantur a vi . in binis duobus, id est, in $iiii$. & vi . supe-

rant duo in binis duobus, id est, in $iiii$. Similiter inter $viii$. & $viii$. unitas est communis mensura utriusque numeri, quia novem superant $viii$. in unitate, & $viii$. superant a $viii$. eadem unitate. Eodem modo habet se in speciebus proportionum superparticularium. Quod patet primo in sesquialtera proportionem, ut in quaternario & senario: quorum similiter communis mensura est binarius tanquam æqualis differentia utriusque ad invicem. Similiter patet idem in proportionem sesquitertia, ut se habent $viii$. ad vi . quorum etiam communis differentia & mensura est binarius, cum maior numerus superet, & minor superetur in duobus.

CAPITULUM IX.

De Proportionibus Artis & Thesis vocum musicarum sumtis secundum proportionem numerorum.

Prædictis itaque de natura & proprietate numerorum & proportionum, & mensurationum ipsorum ad invicem præsuppositis & diligenter notatis, sciendum est secundum quod dicit Boëtius libro I. cap. 29. quod proportio artis & thesis, id est, elevationis & depressionis, & per consequens acuitatis & gravitatis vocum, quæ facit musicas consonantias, non est in omnibus vocibus quibuslibet ad invicem comparatis, sed in illis solis, quæ unam possunt habere communem mensuram gravitatis & acuitatis suæ ad invicem sensu & ratione perceptibilem. Tales autem voces non possunt esse aliæ nisi illæ, quæ in sua acuitate & gravitate sive elevatione & depressione ad invicem comparatæ habent se secundum proportionem duplici-

duplarem vel triplarem, vel quadruplam, vel sesquialteram, aut sesquiterciam, aut sesquioctavam, & nequaquam secundum aliquam proportionem superpartientem vel eius speciem. Cuius ratio est, quia omnis consonantia musica tendit ex vocum dissimilitudine ad similitudinem sensu perceptibilem & ratione diiudicabilem.

Hæc autem similitudo in vocibus dissimilibus & diversis non potest esse nisi in aliqua una æqualiter communi mensura excessus ipsarum vocum in sua acuitate & gravitate ad invicem: quæ communis mensura est causa consonantiæ diversarum & dissimilium vocum gravium & acutarum. Communis autem æqualis mensura excessus aliquorum sonorum vel vocum in sua acuitate & gravitate ad invicem non est sensu perceptibilis nec ratione diiudicabilis, nisi secundum tales proportionem, in quibus uno & eodem solo numero maior vincit minorem, & minor vincitur a maiori. Huiusmodi autem proportio in musica non est nisi aut dupla, aut tripla, aut quadrupla, aut sesquialtera, aut sesquitercia, aut sesquioctava: ergo omnes proportionem musicarum consonantiarum non sunt nisi aut secundum proportionem duplarem, aut triplarem, aut quadruplam, aut sesquialteram, aut sesquiterciam, aut sesquioctavam.

Hoc autem patet per oppositum ex natura & proprietate aliarum proportionum numeralium, sicut ex proportionem superpartiente, & speciebus ipsius, secundum quam se habent ad invicem quinarium & ternarium: horum enim numerorum communis differentia seu mensura,

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

sed non æqualiter, est binarium: quia non eadem quantitate & proportionem mensurat quinarium & ternarium, & sic non est communis & æqualis mensura ipsorum: quia binarius semel comparatus ternario est minor eo, quia vincitur ab eo in unitate, bis autem ei comparatus excedit ipsum in unitate. Item bis comparatus quinarium minor est, quia vincitur unitate ab ipso, quatuor enim a quinque minus sunt uno. Ter vero comparatus vincit quinarium unitate, quia facit sex, quæ unitate superant quinarium. Huiusmodi autem dissimilitudo mensuræ excessus acuitatis & gravitatis in vocibus, & proportio secundum ipsam non faceret consonantiam, sed dissonantiam, qualis est in vocibus, quas Remigius appellat tumultuares voces, ad musicam inutiles, quia sunt sibi invicem penitus dissonantes. Ratio enim consonantiæ musicæ in eo consistit, ut superius dicebatur, ut diversæ voces tendant ad aliquam similitudinem, & ad quoddam medium assimilationis earum ad invicem: quod medium est ille numerus, quo ut communi & æquali mensura utriusque vocis mensuratur excessus acuitatis & gravitatis vocum, quantum videlicet unaquæque musica vox excedat aliam sua acuitate vel sua gravitate in sua arsi & thesi, id est, elevatione & depressione.

CAPITULUM X.

Secundum quorum numerorum proportionem sumantur proportionem vocum musicalium.

Secundum prædictam itaque rationem primus omnium Pythagoras inventor musicæ,

Q q

ficæ, & deinde Plato in Thymæo, ex omni multitudine numerorum & proportionum numeralium investigaverunt & invenerunt ex ponderibus cymbalorum musicorum & distantis ac spatiis inter puncta divisionis & distinctionis, & mensuras extensionis chordarum musicarum in musicis instrumentis solos sex numeros, secundum quorum proportionem omnes voces musicæ suas singulæ ad invicem consonantias obtinerent; videlicet numerum duplarem, triplarem, quadruplum, epitritum, & hemiolium, ac epogdum.

Primo itaque duplarem numerum acceperunt ut summum & maximum, & epogdum ut infimum & minimum, secundum quorum numerorum proportionem, in octo vocibus, in quibus complete continetur & terminatur omnis cantus musicus, maxima & minima vocum ad invicem consonantia se haberet, id est diapason & tonus. Diapason namque est maxima consonantia, quæ est solum possibilis in VIII. vocibus. Omnis enim vox musico ordine disposita & proportionata cum illa, quæ est octava, ab ipsa secundum ordinem ascendendo vel descendendo resonat consonantiam diapason, & dicitur maxima consonantia, quia est per maximum intervallum, & dicitur perfectissima, quia est a prima voce ad ultimam in numero earum vocum, quæ complete continent perfectum tenorem musicum: videlicet in quo omnis cantus sufficienter secundum musicam cantari potest. Unde etiam dicitur diapason, id est consonantia perfecta, vel consonantia de omnibus scilicet vocibus, quæ complent unum perfectum tenorem musicum, quæ sunt nu-

mero octo voces: quia omnes voces, quæ sunt supra diapason primum in secundo diapason per ordinem non sunt voces aliæ ab inferioribus, sed eadem in bis acuto solummodo repetitæ, propter quod post septem litteras A. B. C. D. E. F. G. iterum fit repetitio ab a. quia eadem voces repetuntur in acutis, quæ fuerunt in gravibus.

Tonus vero est minima consonantia inter perfectas consonantias; quod dico ad differentiam semitonii, quod est imperfecta consonantia, ut postmodum patebit, & est ipse tonus pro tanto minima consonantia, quia in tono arsis & thesis, id est elevatio & depressio ab acuitate in gravitatem, vel e converso est secundum minimum intervallum, quia de voce ad proximam sibi vocem.

CAPITULUM XI.

Quæ sit proportio Arsis & Thesis toni musici, & demonstratio ipsius.

Proportio ergo toni secundum suum grave & acutum est secundum epogdum, id est, secundum duorum numerorum proportionem ad invicem, in quibus maior continet minorem, & eius octavam partem: qualis est proportio VIII. ad VII. novem enim continet in se VIII. & insuper octavam eius partem, id est, unitatem, quæ appellatur proportio sesquioctava: unde, quæ est proportio VIII. ad VII. eadem in tono est proportio suæ arsis ad suam thesim, id est, suæ elevationis ad suam demissionem, videlicet, quod elevatio toni est sua demissione acutior sola nona parte ipsius demissionis, id est, spatio indivisibili in vocibus: sic
ut

ut novenarius est octonario maior sola unitate, quæ est indivisibilis in numeris.

Demonstratio vero huius est talis. Accipiat una fistula organica qualiscunque. Si ergo aliam fistulam vis habere, quæ habeat consonantiam toni ad istam, divide primam fistulam designando per longitudinem suam in novem partes, & fac secundam fistulam nona parte primæ fistulæ brevior, mox cæteris paribus in illa fistula, quæ habet novem partes, erit thesis: in illa vero, quæ habet nona parte minus, erit arsis toni, quem ad invicem resonabunt. Idem est accipere in duobus cymbalis, quorum unum habebit vii. uncias, alterum viii. in suis ponderibus salva æqualitate debita circuli & diametri amplitudinis eorum. Porportio vero vii. ad viii. est proportio sesquioctava, ut prædictum est. Ergo arsis & thesis in tono habent ad invicem sesquioctavam proportionem, quæ est proportio secundum epogdoun, id est, secundum proportionem octonarii ad numerum proximum, qui est super ipsum, hoc est ad novenarium. Eandem demonstrationem poteris sumere ex divisione alicuius chordæ per designationem novem partium ipsius: ubi omissa parte nona, & posito plectro vel digito super punctum, ubi designata est pars octava, in tactu digiti vel plectri super illum punctum resonabit ipsa chorda tonum rursus soni, quem tota longitudo ipsius habebit.

Et attende lector, quod causa facilius intelligentiæ cum aliqua additione diffusius ista dico, cum brevius dici pos-

sunt, & expono græca nomina in auctoribus musicæ posita, ne cum aliquis ad illos libros accesserit, suspicetur, me illorum nominum significationes & interpretationes ex ignorantia tacuisse, vel aliqua summarie notitiæ artis necessaria ex negligentia omisisse. In libris enim originalibus prædicta græca nomina non sic exposita & declarata inveniuntur: quod multis accedentibus & legentibus vel attædiationem facit legendi, vel etiam desperationem intelligendi.

CAPITULUM XII.

Quæ sit proportio Arsis & Thesis in diapason & demonstratio eius.

Proportio vero diapason secundum suum acutum ad suum grave est proportio dupla: quia omnis vox duplo acutior alia voce resonat ad ipsam consonantiam diapason. Quod autem sola consonantia cuiuslibet vocis ad octavam ab ipsa habeat se secundum duplam proportionem suæ acuitatis ad gravitatem, patet ex eo, quod cum in viii. vocibus perficiatur unus tenor omnis musici cantus, & cum tonus habeat se in sua arsi & thesi ad invicem comparatis secundum proportionem sesqui octavam, ut supra dictum est, & in diatessaron proportio arsis & thesis secundum suam acuitatem & gravitatem habeat se secundum proportionem sesquiterciam, in diapente vero secundum sesquialteram, diapente cum diapason secundum triplam, per consequens diapason integra habebit se secundum duplam proportionem acuitatis suæ arsis ad gravitatem suæ thesis: quia proportio toni, & diatessa-

Q q 2

ron.

ron & diapente in sua arsi & thesi non pervenit ad duplam, sicut in sesquioctava & in sesquialtera & in sesquitercia proportionem numerorum maior numerus nequaquam pervenit ad duplum minoris. In diapente vero cum diapason proportio pervenit ultra duplam ad triplam, in bis diapason ad quadruplam: ergo diapason consistet in dupla proportionem, & est consonantia cuiuslibet vocis ad octavam ab ipsa. Unde dicit Boetius libro I. cap. 18. quod maxima distantia vocum est in bis diapason: quia ibi distat prima vox ab ultima per quadruplum intervallum. Minima vero distantia vocis a voce est in tono, ubi arsim excedit thesis, quantum vii. excedunt viii. videlicet proportionem sesquioctava. Ultima vero distantia vocum est in semitonio, ubi vox acutior a graviore transcenditur solum tertia parte gravioris: ut talis sit status in modis musicarum consonantiarum, quod nulla vox consona alteri voci ipsam ultra quadruplum transcendit, nec infra ipsam ultra triplum cadit. Unde simpliciter dicendo, nulla vox habens musicam consonantiam ad aliam vocem est ipsa in quadruplo gravior, neque in triplo acutior.

Demonstratio vero huius, quod consonantia diapason consistat in proportionem dupla, sumi poterit ex cymbalis musice ordinatis in horologiis: quia quodlibet cymbalum habens duplex pondus rursus alterius resonabit diapason ad ipsum, ut si unum habuerit iiii. uncias, reliquum viii. vel si unum habuerit vi. uncias, reliquum xii. licet spissitudo vel tarditas soni, secundum qualitatem metalli compellat aliquando prædictæ proportioni modicum addi vel minui. Similiter duæ chordæ,

quarum una in duplo longior fuerit alia, si æqualiter extendantur, consonantiam diapason ad invicem resonabunt.

CAPITULUM XIII.

Quæ sit proportio Arsis & Thesis mediarum consonantiarum inter tonum & diapason.

Cum igitur maxima distantia vocum musicarum ad invicem in uno tenore musico non excedat proportionem duplam, & faciat consonantiam diapason, in duobus autem tenoribus non excedat proportionem quadruplam, quæ facit consonantiam bis diapason; minima vero distantia: excepto semitonio non sit infra proportionem sesquioctavam, qualis est proportio vii. ad viii. quæ est proportio intervalli duarum vocum unius integri toni: videndum est breviter de mediis distantibus inter maximam & minimam.

Mediarum itaque distantiarum inter proportionem duplam, quæ est diapason, vel quadruplam, quæ est distantia bis diapason, alia sumitur secundum numerum triplarem, alia secundum hemiolium, alia secundum epitritum. Est itaque numerus triplaris, quando maior ter continet in se minorem; ut unum ad tria, & duo ad sex: ternarius enim habet in se tres unitates, & senarius tres binarios. Similiter habent se vii. ad tria, & xviii. ad vi. quia maior horum ter continet in se minorem. Secundum huius numeri proportionem habet se consonantia, quæ dicitur secundum Boetium diapason cum diapente. Est enim tripla proportio istarum vocum ad invicem; videlicet sicut est a C. fa. ut. usque ad g. sol. re. ut. superpremium,

premiū, quā Guidō dicit non esse consonantiam, cum transcendat unum diapason: sed dicit illas voces ultra diapason esse solas replicationes inferiorum: unde de ista consonantia non multum in musica est curandum, sicut nec de illa, quæ dicitur bis diapason, quæ habet se secundum proportionem quadruplam. Unde dicit Boetius libro II. cap. 27. Quod si ad diapason, diapente, vel diatessaron addatur, nullam efficiunt musicam consonantiam ex eo, quod ipsorum proportio cadit in genus proportionis superpartientis, secundum quam proportionem non est accipere unam communem mensuram acuitatem & gravitatem illius consonantiæ ad invicem mensurantem: propterea quod illa proportio resolvitur ultimo in unitatem, quæ non potest sub æquali proportionem esse communis mensura duorum numerorum extremorum, ut superius dicebatur.

CAPITULUM XIV.

Quæ sint veræ & usitatæ consonantiarum distantia mediæ inter tonum & diapason.

Itaque veræ & usitatæ distantia mediæ sunt solæ illæ, quæ sunt inter tonum & diapason, quæ sumuntur secundum numerum epitritum, & secundum hemiolium. Epitritus dicitur omnis talis numerus maior, qui continet in se minorem numerum totum, & insuper tertiam partem eius, ut sunt viii. ad vi. & xii. ad viii. quorum numerorum proportio ad invicem est proportio sesquitercia, & facit in musica consonantiam diatessaron, id est, de iiii. vocibus talibus, sicut sunt: *ut. re. mi. fa.* Dicitur autem prædictus

talis numerus epitritus, ab epi (ἐπι) quod est *supra*, & tritus, quod est tertius. Inde epitritus, quasi supertertius: quia maior numerus, ut dictum est, continet minorem totum, & tertiam eius partem, qua excedit minorem.

Demonstratio huius proportionis iiii. vocum resonantium ad se consonantiam diatessaron patet in cymbalis, ubi cymbalum habens octo uncias resonat diatessaron ad aliud cymbalum habens vi. uncias. Similiter facit, quod habet xii. uncias ad illud, quod habet vii. uncias.

Hemolius dicitur omnis talis numerus maior, qui continet in se minorem totum, & eius dimidiam partem. Unde dicitur & hemolius, quasi dimidius, i. e. dimidia parte minoris maior, vel ab hemi, quod est dimidium, & olon (ὅλον), quod est totum, inde hemolius, id est numerus maior minorem in se habens totum & dimidium, ut sunt tria ad duo. Ternarius enim continet in se binarium, & eius medietatem, quæ est unitas: quia duo & unum faciunt tria. Similiter habent se vii. ad vi. quia novenarius continet in se senarium, & insuper ternarium, qui est medietas senarii; & hæc proportio talium numerorum ad invicem vocatur proportio sesquialtera, ut prius dicebatur in capitulo de proportionibus, & facit in vocibus musicis consonantiam, quæ dicitur diapente, id est de v. vocibus: sicut sunt istæ: *ut. re. mi. fa. sol.* Demonstratio huius proportionis v. vocum musicarum ad invicem similiter patet in cymbalorum ponderibus: quoniam cymbalum habens vii. uncias ad aliud cymbalum habens vi. uncias, reson-

spondebit secundum consonantiam diapente. Et hæ prædictæ sunt mediæ consonantiæ, videlicet diatessaron & diapente, quia sumuntur secundum medias distantias inter maximam & minimam.

CAPITULUM XV.

Quæ sint Consonantiæ minores mediis inter maximam & minimam.

Post hæc sunt aliæ consonantiæ minores per respectum ad medias inter maximas & minimas, quæ sunt consonantiæ ditoni & semiditoni: quia semitonii fere nulla est consonantia perceptibilis sensui, sed magis investigabilis rationi, ex eo quod vocis a voce in ipso fere insensibilis est distantia. Ditonus autem idem est quod duo toni: sicut enim tonus habet duas voces & unum intervallum, sic ditonus habet tres voces & duo intervalla: sicut sunt istæ voces, *ut, re. mi*. Semiditonus vero non est tonus integer & dimidius, sed est tonus & semitonium, quod non est dimidius tonus, sed imperfectus tonus, quia tonus in duas æquales partes dividi non potest, ut infra patebit. Habet autem similiter ut ditonus tres voces & duo intervalla inæqualia, & est in his vocibus, *re. mi. fa.* vel *sol. fa. mi.* & *fa. mi. re.* & *mi. fa. sol.*

CAPITULUM XVI.

Quod minima consonantia perfecta, scilicet tonus sit divisibilis in aliquas partes.

Cum igitur sicut prædictum est inter consonantiam maximam maximæ distantie, quæ est consonantia cuiuslibet vocis ad octavam, & dicitur diapason; & in-

ter consonantiam minimam distantie minimæ, quæ est consonantia cuiuslibet vocis ad suam proximam, & dicitur tonus: sint consonantiæ mediæ & minores, maxima consonantia, quæ est diapason, & eius distantia & media intervalla distantie ipsius continet in se omnes inferiores consonantias, scilicet medias & minores & minimam, & earum distantias & intervalla, tanquam partes suas; & similiter mediæ continent in se minores & minimam, scilicet tonalem consonantiam. Unde ad videndum, quot voces & intervalla contineat quælibet prædictarum consonantiarum, primo videndum est de tono & divisionibus, & partibus eius, & vocibus, & distantia, & intervallo ipsius.

Sciendum ergo, quod tonus musicus consistit ex duabus vocibus: hoc est inter duas voces habentes unum medium continuum intervallum. Huius autem intervalli quantitas colligitur ex prædicta proportionem arsis, id est, elevationis toni ad suam thesim, id est, depositionem, vel e converso: quæ est proportio sesquioctava, sicut est proportio viiij. ad viii. ut prius diximus. Novem autem sunt indivisibilia in duo æqualia. Sed quod inter viiij. & viii. nullus est numerus medius præterquam solam unitatem, qua novenarius vincit octonarium, videri posset per consequens, quod in tono inter vocem & vocem nullum esset medium intervallum. Quod autem intervallum aliquod sit medium, patere poterit, si multiplicaverimus prædictos duos numeros duplando, scilicet novenarium & octonarium, utrum in ipsorum duplis vel quadru-

quadruplis vel octuplis possit aliquod medium inveniri: ut per consequens colligamus, quod in tono inter vocem & vocem est aliquod medium intervallum. Est enim theorema in arithmetica, quod quæcunque proportio est inter aliquos duos numeros, eadem est in omnibus eorum duplis, & quadruplis, & octuplis: & sic deinceps. Duplentur ergo novem, & facient xviii. duplentur & viii. & facient xvi. hos duos numeros statuamus loco suorum simplorum, scilicet novenarii & octonarii, & videamus, si inter illos medius numerus aliquis poterit inveniri. Et patet, quod inter xviii. & xvi. medius emergit numerus xvii. hic autem numerus tantum vincit minorem, scilicet xvi. quantum vincitur a maiore, scilicet a xviii. & hoc sub æquali proportionem. Vincit autem & vincitur sola unitate: ergo sola unitas est media differentia utriusque. Unitas autem est indivisibilis: ergo per consequens medium intervallum in tono inter duas voces, quarum unius arsis habet se ad alterius thesim, in ea proportionem, sicut se habent xviii. ad xvi. videtur esse sicut unitas, id est, indivisibilis.

Sciendum ergo, quod unitas in numeris est indivisibilis in quantum stat in ratione discreti secundum arithmetica, sed divisibilis, in quantum stat in ratione medii continui harmonici inter duos numeros extremos. Ergo per consequens medium intervallum inter duas voces toni erit indivisibile in quantum stat in ratione medii discreti: sed divisibile, in quantum stat in ratione me-

dii continui harmonici, cum musica sit de sono, ut de numero numerato, qui in quantum sonus, est quid continuum, & sic divisibile: sicut quodlibet unum continuum est divisibile, sicut unum lignum vel unus lapis. Quod igitur tonus sit divisibilis in aliquas partes tales, patet ex his.

CAPITULUM XVII.

Quod tonus sit indivisibilis in partes æquales.

Quod autem tonus sit indivisibilis in partes æquales, sic videri potest. Supponatur primo istud theorema: quod quidquid duplicatum transcendit aliud, est ultra dimidium illius. Secundo quod quidquid duplicatum non æquatur alicui, est minus dimidio illius. Tertio quod omne dimidium alicuius rei duplicatum adæquatur toti. Inde proceditur in hunc modum. Manifestum enim est ex prius dictis, quod in tono proportio sui intervalli ad distantias duarum vocum suarum, in quibus est sua arsis & thesis, est sicut proportio medii numeri xvii. ad suos extremos, videlicet ad xviii. qui est maior, & ad xvi. qui est minor extremorum illorum. Sed xvii. non dividuntur inter xviii. & xvi. in duo æqualia, ergo nec intervallum in tono divisibile erit in duo æqualia. Minorem probat Boetius hoc modo: Quia quodcumque aliquis numerus medius proportionatus minori extremitati suæ vel maior extremitas proportionata ipsi medio adæquaverit totum; ibi medietas sive medius numerus dividit totum in æqualia. Quodcumque vero totum non adæquaverit, sed erit maior vel minor toto,

toto, ibi nec dividet ipsum totum in æqualia. Prædicti autem numeri medii, videlicet xvii. harmonice proportionati ad suam minorem extremitatem, videlicet ad xvi. sextadecima pars est unitas, & sextadecima pars unitatis: quam partem si coniungamus ipsi numero medio, videlicet ipsis xvii. erunt xviii. & insuper sextadecima pars unitatis. Ergo excedet & non adæquabit xviii. secundum proportionem sesquidecimam octavam ad ipsam minorem extremitatem, videlicet ad xvi. & sic non dividet totum in æqualia. Eodem modo numerus medius prædictus, scilicet xvii. proportionatus ad suam maiorem extremitatem, videlicet ad xviii. non adæquabit totum, sed minor erit, ut patebit similiter ponenti in terminis.

CAPITULUM XVIII.

Quod tonus sit divisibilis in duas partes inæquales.

Cum igitur tonus, sicut iam proximo patuit, in duo æqualia dividi non possit secundum proportionem harmonicam, propter hoc dividitur in duas partes inæquales, scilicet in maiorem, quæ vocatur Apotome, id est, superdivisa, & hæc est semitonium maius; & in minorem quæ vocatur diesis, id est, subductio a semitono maiori; & hæc est semitonium minus. Semitonium itaque maius & minus habent se in tali proportionem ad invicem: quod quanto semitonium maius excedit dimidium integri toni, tantum semitonium minus deficit a quantitate dimidii toni. Ex hoc autem patere poterit per deductionem demonstrationis Boëtii libro III. cap. 13. quam hic ponere lon-

gum esset: quod semitonium maius ad minus maiorem habet proportionem, quam xx. ad xviii. & minorem quam xviii. ad xviii. Ad investigandam autem & inveniendam quantitatem intervalli toni, videndum est, quæ sint minimæ & maiores partes toni, ex quibus constat, ut per consequens possimus investigare & invenire quantitates aliarum consonantiarum secundum sua intervalla, quæ omnes componuntur & consistunt ex tonis & semitoniis, & eorum fractionibus minutis.

CAPITULUM XIX.

Quæ sint partes minutissimæ in quas dividitur tonus.

Quia igitur iam prius dictum est, quod tonus dividitur in apotome, id est, in maiorem partem sui, quæ est semitonium maius, & in diesim, id est, semitonium minus, quod est minor pars toni, videndum est, quid sit diesis, quid sit comma, quid sit schisma, & quid sit diaschisma, quæ sunt minimæ partes divisionis toni & semitonii, & aliarum consonantiarum secundum minuta suarum proportionum. Diesis est spatium, quo sesquiertia proportio alicuius consonantiæ maior est duobus tonis: & hæc diesis, id est, subductio dicitur semitonium minus. Comma vero est spatium, quo sesqui-octava proportio toni maior est duobus diesibus, id est, duobus semitoniis minoribus; & est minimum spatium, quod in vocibus auditui est subiectum: quia si de integro tono auferantur duo semitonia minora, spatium quod relinquitur comma appellatur. Schisma vero est dimidium

midium commatis. Diaschisma autem est dimidium semitonii minoris.

CAPITULUM XX.

Ex quibus partibus principalibus & minutis sit perfecta & vera constitutio toni.

Vera igitur constitutio & perfectio toni colligitur ex partibus, in quas dividitur. Dividitur autem, ut prædictum est, in apotome, id est, in semitonium maius, & in diesim, id est, in semitonium minus: vel in duo semitonia minora & comma, vel in IIII. diaschismata & comma. Semitonium vero maius constat ex duobus diaschismatibus, quod est unum minus semitonium, & ex schismate, quod est dimidium commatis: & est ipsum semitonium maius quam IIII. commata, & minus quam v. Schisma vero græce interpretatur divisio, & significat non omnem divisionem, sed eam quæ fit per inæqualia vel modicum supra vel infra æqualitatem. Diaschisma vero significat duplex schisma a) per subductionem scilicet primæ divisionis. Vera igitur constitutio & quantitas toni secundum prædicta est ex duobus semitoniis minoribus & ex commate, & est maior quam VIII. commata, & minor quam VIII.

CAPITULUM XXI.

De minori semitonio & quantitate & proportionem ipsius ad totam quantitatem toni.

Patet igitur ex prædictis, quod minus semitonium est vere semitonium, & est

minor pars toni quam dimidia, & est minus quam IIII. commata, & maius quam tria, & vocabatur apud antiquos limma vel diesis: & de hoc semitonio intelligendum est, cum dicitur infra, quod diatessaron constat ex duobus tonis & semitonio. Unde dicit Boëtius libro II. cap. 28. quod cum ex sesquitertia proportionem, quæ est diatessaron, subtrahuntur duæ sesquioctavæ proportionem, id est, duo toni, spatium quod relinquitur, semitonium minus appellatur. Quod autem illud semitonium non faciat medietatem toni, Boëtius probat ibidem demonstrando in duobus numeris maioribus per multiplicationem collectis ex proportionem unius sesquitertiæ, & duarum sesquioctavarum, quæ perficiunt diatessaron: quorum unus extremus & minor numerus est CCXLIII. alter extremus & maior CCLVI. quorum media differentia sunt XIII. & ostendit, quod tanto spatium distat semitonium minus a maiori, & in ea proportionem, quanto spatium & proportionem distant hi duo numeri, scilicet CCXLIII. & CCLVI. per medium numerum suum, qui est ipsorum differentia scilicet XIII. Sed CCLVI. habent in se CCXLIII. & insuper decimam octavam partem de CCXLIII. quæ est XIII. & insuper novem, quæ proportio est maior sesquidecima octava, & minor sesquidecima nona dimidia parte unitatis. Ex quo concluditur, quod semitonium illud nequaquam possit ad medietatem toni integri pervenire: quia illa sola proportio facit semitonium, quæ

a) Haud sane, nam iuxta Boëtium lib. III. cap. 8. est dimidium semitonii minoris; neque ex duo sed ex dia componitur.

quæ est maior sesquidecima octava, & minor sesquidecima nona proportionem: qualis proportio etiam resultat ex prædictorum numerorum coniunctione & comparisonem ad invicem: scilicet aut maior aut minor integro tono, sicut Boetius diffuse ostendit ibidem. In numeris autem minoribus non potuit hoc commode demonstrare; sed in prædictis maioribus per multiplicationem generatis ex diatessaron proportionem sesquitertia, & duabus sesquioctavis, quod tantumdem valebat secundum illud theorema: Quod si unus numerus duos quoslibet numeros multiplicet, generati ex illa multiplicatione habebunt eandem proportionem, quam habent hi, ex quibus sunt generati. Et de proportionibus musicis, quantum introductioni competeat, sufficiant hæc ad præsens.

CAPITULUM XXII.

*Secundum quid sumatur specifica distinctio
& differentia consonantiarum
musicarum.*

Diximus de tono & semitonio, ex quo per consequens patet de quantitate & intervallis ditoni & semiditoni: dicamus nunc de reliquis, videlicet de diatessaron & diapente, & diapason, breviter recapitulando de ipsis & addendo aliqua, ut ad alia transeamus.

Diatessaron itaque, ut prædictum est, constat ex duobus tonis & semitonio minori, quod ad medietatem integri toni nullatenus se extendit. Modi vero sive species diatessaron & aliarum consonantiarum, puta, diapente & diapason, solent ab auctoribus dupliciter distinguere:

uno modo secundum suam constitutionem ex suis partibus, & ordinationem ipsarum partium in toto: alio modo secundum suam formationem in diversis vocibus per diversa tetrachorda ad constituendos tonos musicos; secundum quem modum Aribio in sua Musica distinxit eas in plures modos sive species, quam Boetius & alii, ut infra dicitur.

Modi autem ipsi, sive species consonantiarum distinguuntur principaliter secundum ordinem & positionem singulorum vocum in principiis & mediis, ac terminis consonantiarum. Unde Boetius libro IV. cap. 14. dicit, quod species consonantiarum secundum numerum semper sunt una minus numero vocum. Ex quo patet, quod semitonii non sunt species, cum non habeat nisi duas voces. Similiter & ditoni ex eo, quod inter voces eius semitonium non distinguit. Semiditoni vero sunt duæ species, cum habeat tres voces. Diatessaron sunt III. species, cum habeat IIII. voces. Diapente IIII. species, cum habeat v. voces. Diapason erunt VII. species, cum habeat VIII. voces. Cuius multiplicationis tota & sola causa est diversa inceptio & terminatio consonantiarum in diversis vocibus, quæ mutat ordinem semitoniorum, quæ sola distinguunt inter tonos.

CAPITULUM XXIII.

*Quot sint distinctiones & species
Semiditoni.*

Primo itaque modo distinguendo consonantias secundum constitutionem & ordinationem suarum partium, videlicet tonorum & semitoniorum, ex quibus tanquam

quam primis suis partibus omnes consonantiæ constant. Semiditoni sunt duæ species, quia cum semiditonus sit tonus & semitonium, ipsum semitonium aut præponitur tono, & est una species, ut hic, *fa. mi. re.* aut subiungitur tono, & est secunda species, ut hic, *sol. fa. mi.* &c. & e converso.

CAPITULUM XXIV.

Quot sint distinctiones & species Diatessaron.

Similiter tres sunt species diatessaron. Prima constat ex tono & tono & semitonio, quæ est secundum suum ordinem in his vocibus, *ut. re. mi. fa.* Secunda constat ex semitonio & tono, & tono, quæ est secundum suarum partium ordinem in his vocibus *fa. mi. re. ut.* Tertia constat ex tono & semitonio & tono, quæ est secundum suarum partium ordinationem in his vocibus, *re. mi. fa. sol.* & e converso, in his *sol. fa. mi. re.* Unde patet, quod prædictæ species diatessaron non differunt, nisi per hoc, quod semitonium in ordine ponitur vel ante duos tonos, vel post duos tonos, vel in medio duorum tonorum secundum inceptionem & terminationem suam in diversis vocibus atque locis. Quid autem hæc diversa positio semitonii in constitutione consonantiarum faciat diversitatis in mutatione vocum & in modulatione ipsarum & informationibus octo tonorum musicorum, & quantæ utilitatis sit & commoditatis ad regulationem musici cantus diversitatem illius positionis observare & attendere, posterius declarabitur.

CAPITULUM XXV.

In quibus litteris & vocibus incipiant & terminentur tonales species diatessaron & diapente & diapasen.

Sciendum itaque est, quod prima tonalis species diatessaron constans ex tono & semitonio & tono, incipit secundum Boetium & Guidonem a G. *sol, re, ut*, descendens in D. *sol, re.* Cui si addiatur tonus superior A. *la, mi, re*, erit prima species diapente constans duobus tonis & semitonio & tono. Secunda vero species Diatessaron constat ex duobus tonis & semitonio incipiens ab A. *la, mi, re*, & descendens in E. *la, mi*, cui si addatur superius quadratum h *mi*, erit secunda species diapente constans ex tribus tonis & semitonio. Tertia vero species diatessaron constat ex semitonio & duobus tonis incipiens descendendo a C. *sol, fa, ut*, usque in G. *sol, re, ut*, cui si addetur inferius unus tonus, ut fiat descensus usque ad F. *fa, ut*, inclusive erit tertia species diapente constans ex semitonio & tribus tonis, facto descensu per quadratum h *fa*, & facta mutatione vocis in G. *sol, re, ut*, ubi in descensu ad F. *fa, ut*, mutabitur *ut* in *sol*, sic dicendo, *fa, mi, re, ut, sol, fa.* Ex quo patet etiam solutio quæstionis, qua quærebatur in prima parte huius tractatus, quare quibusdam litteris adscriberentur tres voces, cum aliis quibusdam non adscriberentur nisi duæ, aliis vero non nisi una. Hoc enim fit necessitate descensus & ascensus per varias positiones semitonii in intervallis ipsorum ascensuum & descensuum: sicut patet in hac quarta

R r 2

specie

specie diapente, ubi semitonium est in principio, & deinde descensus per tres tonos continuos, qui non potest fieri absque mutatione vocum. Quarta autem species diapente constat ex prima specie diatessaron, quæ ut dictum est constat ex tono & semitonio & tono, cui inferius descendendo adiicitur unus tonus, ut a G. *sol, re, ut*, usque in C. *fa, ut*, & constat ex tono & semitonio & duobus tonis.

Quod autem Boëtius hunc ordinem distinctionis & ordinationis specierum prædictarum consonantiarum sic se habere intellexerit, patet ex eo, quod libro III. cap. 14. ubi assignat & ordinat species consonantiarum, posuit duos ordines unius bis diapason, unum ordinem primum xv. litterarum & vocum, ita quod sicut ipse dicit ibidem, fiat inceptio a proslambanomenos ut a prima, deinde ordinetur hypate hypaton secunda: & secundum hunc ordinem procedit prædicta assignatio & ordinatio specierum diatessaron & diapente, quam Guido posuit, & de qua Boëtius intellexit. Alium ordinem posuit Boëtius ibidem, secundum a prædicto ordine primo: ubi fiebat inceptio ab hypate hypaton tanquam a prima, omissa proslambanomenon, quæ in veritate erat prima, sed hypate hypaton secunda: & iste ordo habebat solas xiiii. voces & litteras in uno bis diapason. Unde quidam musici iuxta istum secundum ordinem distinguere volentes & assignare species consonantiarum diatessaron & diapente, & utentes in illis xiiii. vocibus & litteris, hypate hypaton pro prima, cum in veritate sit secunda, per consequens inciderunt in errorem.

Species vero diapason sunt vii. secundum numerum septem litterarum in manu musicali: quia ab unaquaque illarum vii. litterarum in inferioribus ad ipsam eandem in superioribus est una consonantia diapason. Diversificantur autem & differunt illæ vii. species diapason secundum diversitatem ordinationis suarum partium & specierum ipsarum partium. Diapason enim integrum constat ex uno diatessaron & uno diapente, quæ diversificantur in singulis speciebus diapason, & per consequens specie differre faciunt ipsam diapason.

CAPITULUM XXVI.

Conclusio & recapitulatio prædictorum de quantitativis & proportionibus consonantiarum musicalium.

Ad alia itaque transitori prædicta omnia breviter causa memoriæ, & impressionis fortioris recapitulando dicamus & teneamus: quod tonus habet duas voces, in quarum una est sua arsis, i. e. elevatio; in alia sua thesis, i. e. demissio: & habet inter has duas voces unum intervallum sive spatium, secundum cuius quantitatis mensuram tantum distat sua arsis a sua thesi, quantum distant vii. ab vii. hoc est proportionem sesquioctava. Semitonium vero est minor pars toni quam dimidia, quod vocatur diesis, id est, subductio.

Apotome vero est maior pars toni, i. e. superdivisa minori semitonio: quia proportio minoris semitonii ad maius est maior quam proportio xx. partium ad xviii. & minor quam xviii. partium ad xviii. Semitonium vero maius excedit

dit dimidium toni integri, & constat ex semitonio minori & dimidio commate, quod est minimum spatium auditu perceptibile in vocibus. Est autem semitonium vinculum & coniunctio media omnium consonantiarum: quia ipso mediante fit quasi media respiratio, & lenis reflexio de tono ad tonum, & continuatio consonantiarum. Ab A. *la. mi. re.* vero ad B. molle, est semitonium minus, ad $\sharp$ durum tonus, a B. molli, ad $\sharp$ durum, est spatium semitonii maioris, secundum Arionem; quod Apotome vocatur, ut supra dictum est.

Ditonus vero & semiditonus continet tres voces & duo intervalla: omnis enim consonantia tot habet voces, quot habet intervalla, uno minus: & proportio distantiae non acuitatis ditoni ad tonum est per duplum; semiditoni vero per duplum tanto minus, quanto minus est semitonium integro tono.

Diatessaron vero habet iiii. voces & tria intervalla: & constat duobus tonis & semitonio minori, & proportio acuitatis & gravitatis distantiarum ipsius est proportio sesquitercia: sicut est proportio viii. ad vi. vel xii. ad viii. & sunt tres eius species superius assignatae.

Diapente vero habet v. voces & iiii. intervalla, & constat tribus tonis & semitonio minori: & proportio acuitatis & gravitatis distantiarum suarum est proportio sesquialtera: ut sunt iii. ad ii. & viii. ad vi. & eius species sunt iiii. ut superius dictum est. Et notandum, quod diatessaron & diapente proprie non constituuntur nec diffiniuntur numero vocum, sed proportionem earum. Unde non

sufficit dicere, quod diatessaron sit consonantia iiii. vocum, sed addendum est habentium duos tonos & semitonium, quia A. B. C. D. sunt iiii. voces, sed non habent duos tonos & semitonium, sed faciunt duplex semitonium. Similiter B. C. D. E. F. graves, sunt v. voces, sed non faciunt diapente, quia non habent nisi diatessaron & semitonium.

Tonus cum diapente habet vi. voces, & v. intervalla, & constat ex iiii. tonis cum semitonio minori: licet Boetius & Guido ipsam inter perfectas consonantias non posuerint.

Diapason autem continet viii. voces & vii. intervalla, & constat ex diatessaron & diapente, hoc est ex v. tonis, & duobus semitoniis minoribus; ita quod ad vi. tonos nullatenus se extendit, & proportio consonantiae distantiarum suarum, id est, primae & octavae vocis est proportio dupla, quia omnis octava vox in musica a sua prima inferius est duplo acuta. Et species diapason sunt septem.

CAPITULUM XXVII.

Quot & quae sint Consonantiae verae & perfectae secundum Guidonem.

Sunt itaque verae & perfectae musicae consonantiae in uno ordine sive tenore diapasonico vi. numero secundum Guidonem, videlicet tonus, semitonium, ditonus, semiditonus, diatessaron, & diapente. Cuius ratio est secundum ipsum, quod consonantia musica proprie dicta & accepta, non est penitus diversarum vocum ad invicem, quae quidem non consonantiam sed dissonantiam faciunt, ut illae, quas Remigius super Macro-

crobiū vocat voces tumultuāres, id est, nullam proportionem musicā ad invicem habentes; nec est etiam consonantia vocum penitus earundem, sicut in diapason, ubi vox prima & octava est penitus eadem, differens solummodo a prima littera ad octavam, secundum duplū acuitatis, & ab octava ad primam secundum duplū gravitatis: sed consonantia proprie est vocum partim consimilium, partim dissimilium; consimilium quidem secundum proportionem divisionis intervallorum, & dissimilium secundum elongationem suarum distantiarum, id est, suæ artis & thesīs ad invicem.

CAPITULUM XXVIII.

Quod secundum Guidonem perfectæ consonantiæ sumuntur secundum possibiles coniunctiones vocum musicarum.

Ordo vero & ordinatio prædictarum vi. consonantiarum in manu musicali valde attendendus est & observandus: quia secundum ipsum diversificatur omnis ascensus & descensus in cantu, & mutatio vocum, & modulatio octo tonorum musicalium, ut postmodum declarabitur. Disponuntur autem & ordinantur prædictæ vi. consonantiæ in manu musicali per vi. coniunctiones duarum quarumlibet vocum, quæ diversificantur non solo spatium inter voces, nec solo numero vocum, sed simul spatium & numero, quod sic patet. Prima namque coniunctio est, cum aliquæ duæ voces sibi invicem proxime & immediate secundum litterarum suarum ordinem coniunguntur, inter quas est semitonium solum, quod est minimum spatium inter duas voces, sicut est coniunctio illarum duarum vocum

E la, mi, & F fa, ut, & ubicumque est semitonium in manu musicali. Secunda est, cum inter proximas duas voces est tonus: ut inter A re, & B mi, & hæc duæ coniunctiones vocantur coniunctiones immediatæ, quia sunt inter proximas & immediate se sequentes litteras. Tertia coniunctio est inter quaslibet duas voces distantes per unam mediam interpositam, hoc est a qualibet voce per duo intervalla, usque ad tertiam: & hoc potest esse duobus modis, vel per intervallum toni & semitonii, & est consonantia, quæ dicitur semiditonus: ut ab E la, mi, in G sol, re, ut, vel per duo intervalla duorum tonorum, & hæc consonantia dicitur ditonus, & est coniunctio quarta, ut a C fa, ut, in E la, mi. Quinta coniunctio est ab aliqua voce in quartam per tria media intervalla habentia duos tonos & semitonium, quocumque modo ordinata, & est consonantia diatessaron, ut a C fa, ut, in F fa, ut. Sexta coniunctio est alicuius vocis, cum quinta ab ipsa per IIII. media intervalla continentia tres tonos & semitonium qualitercunque ad invicem ordinata, & hæc est consonantia diapente. Et istæ sunt vi. consonantiæ simplices & primæ secundum prædictas vi. coniunctiones vocum: quibus solis ponendis pro consonantiis perfectis Guido in sua Musica voluit esse contentus, & Odo in suo Enchiridio de musica.

CAPITULUM XXIX.

Quod post Guidonem alii Musici quasdam consonantias inventas apposuerint.

Posteriores vero musici & moderni addiderunt prædictis duas consonantias composi-

positas, videlicet semitonium, cum diapente: ut ab F. *fa. ut.* superiori in A. *la. mi. re.* inferiorem: videlicet facta in C. *sol. fa. ut.* mutatione *ut.* in *sol.* sic dicendo. F. *fa. mi. re. ut. sol. fa. mi.*: quæ consonantia continet vi. litteras sive voces, & v. intervalla continentia tres tonos, & duo semitonía. Et Diapente cum tono: ut ab a. *la. mi. re.* superiore, ad C. *fa. ut.* inferiorem, quæ consonantia continet vi. litteras sive voces, & v. intervalla continentia iiii. tonos & semitonium: & sic fiunt viii. consonantiæ. Quibus insuper additur diapason, quæ secundum Boetium est optima & perfectissima consonantia habens proportionem duplarem, quod & verum est, salva pace Guidonis. Nam diapason vocem superiorem, quæ duplo est acutior sua voce inferiori possumus comparare, vel ad illam eandem suam inferiorem, qua duplo est acutior, & sic in veritate est consonantia perfectissima secundum Boetium, sicut dupla proportio est in aliis proportionibus manifestissima: vel potest comparari ad vocem superiorem aliquam immediatam vel mediatam, & sic secundum Guidonem posset salvari, quod non esset consonantia rursus inferioris, sed eadem repetita, tanquam prima superioris ordinis alterius diapason, non tanquam octava ordinis inferioris diapason. Et ita secundum modernos status erit in numero novenario musicarum consonantiarum, cuius rationem Guido dicit esse, quod pluribus modis non potuit esse coniunctio mediata vel immediata duarum vocum musica pro-

portionem sibi consonantium. Unifonus vero non est aliqua coniunctio vocum, quia non habet arsim & thesim, nec per consequens intervallum vel distantiam, sed est vox tremula, sicut est sonus flatus tubæ vel cornu, & designatur in libris per neumam, quæ vocatur quilisma.

CAPITULUM XXX.

Reductio musicarum Consonantiarum in primas radices suas secundum Boetium.

Boetius itaque libro V. cap. ii. naturas & proprietates musicarum consonantiarum in summam primæ suæ radices reducendo distinguit, quod omnium vocum quædam sunt unifonæ, quædam non unifonæ. Unifonæ sunt, quæ indistincte unum æqualem & continuum reddunt sonum, in quibus est accipere cum tremore, vel sine tremore solam moram vocis, & nullam distantiam, nec aliquod intervallum. Non unifonarum vocum vero aliæ sunt æquifonæ, aliæ consonæ, aliæ dissonæ, aliæ emmeles, hoc est inconiunctæ, aliæ ecmeles, hoc est coniunctæ. a)

Æquifonæ sunt, quæ ex duplo gravi & acuto unum & æqualem iteratum ad invicem reddunt sonum; ut sunt duæ voces diapason, ad invicem resonantes. Quia enim duplaris proportio est prima species multipliciter, in qua maior numerus minorem tanti superat, quanti est ipse minor totus, & non plus nec minus; ut duo vincunt unum ipsa unitate sola, quæ seipsa nec est maior nec minor, sed

a) Alias vi etymologiæ emmeles (εμμελεις) con-
ciuntur, aliæ ecmeles (εκμελεις) inconciuntur. Plura

de his vocibus in superioribus auctoribus huius collectionis occurrunt.

sed sibimet æqualis; proinde rationabiliter dupla proportio, quæ est in diapason est æquisona, id est sibimet æqualis.

Consonæ vero voces sunt, ubi duæ voces dissimiles in consimiliter proportionatum utrique medium tendunt, in quod tanquam in finem communem cadunt: qui casus ratione similitudinis proportionis utriusque vocis ad invicem suavem sonum reddit. Cuius suavitatis ratio est, quia sicut æqualiter commensuratæ proportionales contrariarum differentiarum in saporibus delectant gustum, & in coloribus visum, & in odoribus olfactum; sic & in vocibus & in sonis delectant & demulcent auditum.

Dissonæ autem voces sunt, quæ ad invicem incommensurabiles proportionales habentes, dissimilem & non æque proportionatum reddunt sonum: ut voces tumultuarias ad invicem, quarum proportionales mutuas non contingit in aliqua musica consonantia inveniri.

Emmeles vero sunt voces, quæcunque consonæ quidem non sunt, sed tantum consonantias distinguunt, ut tonus, qui est differentia inter diapente & diatessaron.

Ecmeles autem sunt, quæ recipiuntur in consonantiarum coniunctione, non in divisione: ut sunt dieses, quæ a quibusdam musicis positæ fuerunt, quarta pars toni divisi in XII. partes indivisibiles, sicut in XII. unitates. Sicut patet per Boetium, libro V. cap. 16. Ex eodem genere sunt semitonium & semiditonus, de quibus dicit Guido in Micrologo: quod voces ad canendum coniungunt, sed di-

visionem inter voces non faciunt. Unde dicit Isidorus etymologiarum libro III. de Musica cap. 6. quod diesis est spatium quo musica modulatio brevius vergit de tono in tonum: de qua diesi supra dictum est. Et de naturis & speciebus & proprietatibus ac proportionibus consonantiarum & earum positionibus & ordinationibus in manu musicali sufficiant hæc ad præsens.

TRACTATUS III.

CAPITULUM I.

In quo determinatur de his, quæ pertinent ad practicam artis Musicæ.

Modo iam in duabus partibus huius tractatus præhabitis & prædeclaratis aliquibus magis necessariis ad theoreticam partem musicæ scientiæ, transeamus in hac tertia parte ad ea, quæ magis pertinent ad practicam musicæ, & ad principia & regulas practicæ, quoniam in hac scientia maxime ars quæritur propter usum, ut possimus usum artificialiter exercitare, & artem promptius usitare.

A principio itaque breviter resumenda est dispositio & ordinatio, & distinctio vocum musicarum in manu musicali secundum ordinem & numerum litterarum. Et in monochordo similiter propter distinctionem tetrachordorum: & declarandæ sunt proprietates & differentiæ, & convenientiæ ipsorum ad invicem, & ostendendum est qualiter, & secundum quid utilis sit istorum consideratio & scientia ad artem recte cantandi, & regendi cantus musicos in vocibus & in libris secundum proprietates & formas ac disse-

differentias VIII. tonorum musicorum, in quo musicæ scientiæ finis & utilitas consistit.

CAPITULUM II.

De numero & modis sufficientiæ vocum musicarum in tota arte.

Sicut igitur dictum est in prima parte huius tractatus, tota numerositas vocum musicarum seu sonorum ab auctoribus musicæ invenitur dupliciter assignata. Uno modo secundum abundantiam, & sic sunt numero XXI. voces inclusæ B. molli, & ♯ duro bis positæ per XVIII. loca sive articulos digitorum musicalis manus sub VII. litteris istis A. B. C. D. E. F. G. semper ab initio repetitis dispositæ & locatæ: ita quod prima semper posita est r. quæ est G. græcum, in qua est prima vox & prima thesis usque ad proximam A. re, faciens unum tonum: & deinde XVIII. voces & litteræ secundum ordinem ab A. semper easdem litteras repetendo, donec prædictus vocum numerus compleatur ultimo in ^da la, sol, secundum Guidonem.

Alio modo assignata est secundum sufficientiam IIII. tetrachordorum in ipsis vocibus ordinandorum & collocandorum sub certis suis distinctionibus & proprietatibus propter certas formas & differentias VIII. tonorum musicorum ex ipsis accipiendas, & assignandas ad regendum omnem cantum musicum secundum ipsos tonos. Et secundum hoc Aribo in sua musica sufficientiam vocum ad constituenda IIII. tetrachorda & ex eis accipiendos VIII. tonos musicos in bis diapason, hoc est in XIIII. vocibus & lit-

teris incipiens ab A. re, in gravibus, exclusæ ultima a. la, mi, re, constituit.

Odo vero Cluniacensis in suo enchiridio de musica, sufficientiam vocum musicarum constituit in XVI. vocibus & litteris, integra duo diapason continentibus: incipiens a r ut, quam Aribo omisit, & terminans in a. la, mi, re, superiori inclusive.

CAPITULUM III.

Ratio & Causa sufficientiæ numeri vocum ipsarum.

Prædictæ autem tres assignationes licet sint diversæ, non tamen sunt adversæ: cuius ratio est, quia Guido ponendo XVIII. litteras, & XXI. voces, respectum habuit ad numerum v. tetrachordorum in numero prædicto constituendorum secundum Boetium, quod in minori numero fieri non potuit, ut dicebatur prius in prima parte huius tractatus.

Aribo vero habuit respectum ad IIII. tetrachorda, quorum duo coniuncta sunt & conterminata in una littera D. sol, re, quæ est finis unius & principium alterius tetrachordi: ad quod sufficebat numerus XIIII. litterarum, & xv. vocum: ita quod illa duo diapason sunt consimiliter in una littera & voce media a. la, mi, re, coniuncta & continuata, ut patebit infra.

Odo vero Cluniacensis respectum habuit ad demonstrandas distantias & intervalla musicarum vocum secundum divisionem & mensuram monochordi. Ad cuius divisionem & partium ipsius mensuras & proportionem mensurarum oportebat

tebat supponere longitudinem totius chordæ a primo suo puncto ad extremum, & inter hæc accipere pro intervallo primi toni in ordine ipsius chordæ mensuram nonæ partis ipsius a primo puncto ad extremum: unde ad designandum primum punctum chordæ, in quo est thesis toni, oportebat poni litteram r. græcum, & abinde usque ad A. re, in quo est arsis ipsius toni, designare nonam partem chordæ totius pro spatio toni: quia ut superius dictum fuit, in tono proportio arsis ad thesim, & e contrario est proportio nonæ partis ad octavam, & e contrario; quod in vocibus & consonantiis musicis eodem modo investigatur & invenitur ex numeralibus proportionibus mensurarum in monochordo, sicut ex ponderibus cymbalorum & eorum proportionibus in horologio: vel etiam secundum Aristotelem in problematibus ex duobus doliis æqualibus, quorum si unum fuerit vacuum totum, aliud semiplenum, i. e. pro dimidia parte sui tantum, hæc dolia percussa consonantiam diapason ad invicem resonabunt, & impleto dolio secundum epitritum vel hemiolium numerum vel triplarem aut sesquioctavam proportionem reddent ad invicem diatessaron vel diapente vel aliam consonantiam.

CAPITULUM III.

Quod tria sunt considerata circa artem practicandi, i. e. solfandi in Musica.

Posito igitur prius & cognito ordine & distinctione vocum in manu musicali, qui ordo & distinctio etiam pueris primo addiscentibus musicam est notissimus,

& per aspectum ipsius manus patet, quæ litteræ & voces scribantur in spatio & in linea in manu, ut per consequens in libris voces eodem modo spatiis & lineis propter artem & usum cantandi per musicam adscribantur: circa ipsam artem & usum solfandi, id est, per voces adscriptas litteris cantum inveniendi & cantandi in vocibus illis ut in verbis ipsius cantus, ista sunt considerata & scienda; primo quibus vocibus sit utendum ascendendo & descendendo; secundo de mutationibus vocum in ascendendo vel descendendo in quolibet cantu naturali; tertio de quantitate saltus de voce ad vocem.

CAPITULUM V.

Quod tres sunt modi cantus naturalis in Musica.

Sciendum autem, quod cantum naturalem dicimus tribus modis. Uno modo quando in cantu ultra diapason per saltum vox vocem non transcendit, nec per saltum infra diapason cadit. Secundo quando infra diapason saltus in cantu tonum cum diapente non transcendit, nec infra cadit. Tertio quando octo tonorum distinctiones & fines ac principia non excedit in suis principiis & distinctionibus & finibus, ut infra dicetur, cum de VIII. tonis musicis tractabitur. Necessitas autem & commoditas ad sciendum & observandum, quis sit cantus naturalis vel innaturalis, quem alii nominant artificialem & minus proprie, ista est, quoniam multi non discernentes cantum naturalem ab innaturali, conantur innaturalem regere & cantare secundum regulas & principia cantus naturalis.

turalis; quibus illi cantui non concordantibus falluntur putantes aut se ipsos errare, aut regulas musicæ falsas esse.

CAPITULUM VI.

Quare quibusdam litteris in manu una solum vox, quibusdam vero duæ sunt voces adscriptæ.

Notandum itaque, quod cum in numero & ordine vocum in manu musicali prima littera r *ut*, & secunda A *re*, & tertia B. *mi*, non habeant descensum ad inferiores, idcirco quod ipsæ sunt infimæ & gravissimæ, & inter ipsas etiam non cadat semitonium, per consequens mutationem vocum necessariam non habent; & sic una voce quælibet earum est contenta, qua utimur ascendendo & descendendo sic: *ut*, *re*, *mi*, & e contrario: *mi*, *re*, *ut*. Vocem autem hic non intelligo nisi notam vocis; scilicet istas vi. syllabas, *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, quibus utimur, ut vocibus, quæ sunt extremæ distantiae tonorum & aliarum consonantiarum musicalium, per media intervalla ipsarum, sive fiat ascensus & descensus de voce ad vocem immediate, vel per saltum. Deinceps autem sursum ascendendo a r. *ut*, ubicunque ponitur B molle, & h. durum, ibi in eodem loco & spatium habent voces singulas: ut B. *fa*, h. *mi*, quæ non mutantur ascendendo, nec descendendo. Ubicunque autem ponitur E. *la*, *mi*, & F. *fa*, *ut*, non habent nisi duas voces quælibet earum: quia F. habet vocem *fa*, & E. vocem *mi*, propter semitonium quod inter E. & F. semper occurrit æqualiter ascendendo & descendendo, F. vero habet insuper vocem, *fa*, ascendendo: & similiter E. habet vocem

la, ascendendo ad ipsam. C. vero & D. litteræ in gravibus habent duas voces tantum: C. quidem habet *fa*, ascendendo ad ipsam: *ut*, vero descendendo ad ipsam. Similiter D. habet *sol*, ascendendo ad ipsam, *re*, descendendo ad ipsam. & vero in acutissimis sive excellentibus habet *sol* ascendendo, & descendendo simpliciter *fa*, ascendendo & descendendo tali modo: si enim fit ascensus ad ipsam per h. *fa*, durum, habebit *sol*, in ascendendo, & similiter in descendendo per B. molle. Si vero fit ascensus ad eam per B. *mi*, molle, tunc habebit *fa*, ascendendo & similiter in descendendo, si fit descensus per eam. Similiter d. in acutissimis habet duas voces *la*, & *sol*, quia aut fit ascensus ad eam per h. *fa*, durum: & tunc habebit vocem *la*, aut per B. *mi*, molle, & tunc habebit *sol*, & similiter erit in descendendo. Et istæ sunt regulæ ascensus & descensus in litteris habentibus duas voces.

CAPITULUM VII.

Quare quibusdam litteris tres voces sint adscriptæ.

Litteræ vero habentes adscriptas tres voces, sunt numero vi. videlicet A. *la*, *mi*, *re*, inferius & superius, G. *sol*, *re*, *ut*, inferius & superius. C. *sol*, *fa*, *ut*, D. *la*, *sol*, *re*. A. *la*, *mi*, *re*, habet *la*, ascendendo ad ipsam, *mi*, & *re*, ascendendo & descendendo. Si enim fiat ascensus ab F. *fa*, *ut*, per B. *fa*, ultra ipsam, tunc dicetur *mi*, sic: *ut*, *re*, *mi*, si vero fiat per h. *mi*, tunc dicetur, *re*, sic, *re*, *mi*, *fa*, *sol*. G. *sol*, *re*, *ut*, habet tres voces, *sol*, ascendendo, *ut*, descendendo, & hæc mutatur

tatur in *sol*, si fiat descensus infra, *re*, habet ascendendo & descendendo. C. *sol, fa, ut*, habet tres voces, *sol*, ascendendo, si fiat ascensus per B. *fa*, & *fa*, si fiat ascensus per $\sharp$ *mi*, & similiter descendendo: *ut* vero habet descendendo. D. *la, sol, re*, habet tres voces, *la*, ascendendo, *re*, descendendo, *sol*, ascendendo & descendendo. g. *sol, re, ut*, superioris, & a. *la, mi, re*, superioris vocibus eodem modo & regula utimur ascendendo & descendendo, sicut earum inferioribus.

CAPITULUM VIII.

Quod VIII. sunt principales mutationes vocum, & quare non sint plures.

Notandum etiam, quod VIII. sunt mutationes principales ipsarum vocum in ascensu & descensu gradato. Prima est ascendendo per gradus sine saltu a r. *ut*, usque ad E. *la, mi*, sic, *ut, re, mi, fa, sol, la*, & ibi mutatur *la*, in *mi*, usque ad a. *la, mi, re*, sic dicendo *mi, fa, sol, la*, & ibi terminatur secunda mutatio. Deinde ibidem mutatur *la*, in *re*, sic dicendo, *re, mi, fa, sol, la*, ascendendo, videlicet usque ad e. *la, mi*, superiorem; ibi terminatur tertia mutatio. Deinde mutatur *la*, in *mi*, sic dicendo: *mi, fa, sol, la*, videlicet ascendendo usque ad $\sharp$. *la, mi, re*, & ibi terminatur quarta mutatio perfecta & completa. Abinde sursum usque ad $\sharp$. *la, sol*, non est mutatio, sed uniformis ascensus sic dicendo, *mi, fa, sol, la*, si fuerit ascensus per $\sharp$. *fa*, durum, vel sic: *re, mi, fa, sol*, si fuerit ascensus per B. *mi*, molle.

Descensus vero fit e contrario a $\sharp$. *sol, re*, usque ad g. *sol, re, ut*, superius di-

cendo sic: *la, sol, fa, mi, re, ut*. & ibi erit prima mutatio. Ut in *sol*, dicendo sic: *sol, fa, mi, re, ut*, descendendo usque ad c. *sol, fa, ut*. ibi erit secunda mutatio. Ut in *sol*, descendendo per B. *fa* molle, usque ad F. *fa, ut*, sic dicendo: *sol, fa, mi, re, ut*. ibi erit tertia mutatio. Ut in *fa*, descendendo usque ad C. *fa, ut*, sic dicendo: *fa, mi, re, ut*. & ibi terminatur quarta mutatio completa. Abinde est simpliciter uniformis descensus sine mutatione sic dicendo: *fa, mi, re, ut*. Et notandum, quod causa & necessitas prædictarum mutationum est occursum semitoniorum occurrentium, vel in ipsis terminis, vel iuxta terminos mutationum, quæ mutant voces sicut mutant ipsum cantum. Nam omnis mutatio & variatio in cantu musico est per semitonia, ex eo quod distinguunt inter consonantias & coniungunt tonos: quia secundum Iliodorum asperitas esset in cantu & indistinctio per frequentem casum & violentam elevationem multorum tonorum post invicem, si mollis quædam deflexio de tono in tonum per semitonia quasi per quosdam flexibiles membrorum articulos in medio non interveniret. Unde illud: idem faciunt semitonia in motu & mutatione vocum in cantu, quod articuli faciunt in motu membrorum.

CAPITULUM IX.

Qualiter in musicis vocibus fiat ascensus & descensus per saltum.

De ascensu vero & descensu per saltum notandum, quod saltus de voce ad vocem omissis vocibus intermediis non ascendit supra, nec cadit infra diapason: quia

quia non est saltus de voce ad vocem nisi secundum sex prædictas consonantias musicas, in quibus omiſſa una vel pluribus mediis fit saltus vel de aliqua voce ad tertiam, ſicut in ditono & ſemiditono: vel ad quartam, ſicut in diateſſaron: vel ad quintam, ſicut in diapente: vel ad ſextam, ſicut in diapente cum tono vel ſemitonio: vel ad octavam, ſicut in diapaſon. Huiusmodi autem ſaltum priores muſici, ſicut Guido, & Odo appellaverunt motum vocum: quia ſecundum ipſum vox gravis movetur ad acutam, vel e contrario: quod quia etiam in ſimplici tono contingit immediate ad proximam; propter hoc moderni muſici motum vocis ad vocem omiſſis aliquibus vocibus intermediis magis proprie appellaverunt ſaltum.

Secundum prædictam itaque rationem ſaltus vocum nunquam contingit in muſico cantu, uno ſaltu tranſilire duas mutationes in cantu naturali. Quare autem infra diapaſon numquam fiat ſaltus de aliqua voce ad ſeptimam, ſicut a C. *fa, ut*, ad b. *fa*, & *mi*; vel a D. *ſol, re*; ad c. *ſol, fa, ut*, vel e contrario; ratio eſt, quia vox aliqua ad ſeptimam a ſe non habet aliquam prædictarum ſex muſicarum proportionum, ſecundum quas ſolas muſicæ conſonantiæ generantur, quæ proportionum ſumuntur ſecundum vi. numeros ſolos, & eorum proportionum: videlicet ſecundum numerum duplarem, vel tripularem vel quadruplum, vel epitritum, vel hemiolium, vel epogdoun, ut ſuperius in tractatu de proportionibus dicebatur.

CAPITULUM X.

Quæ ſint voces mobiles vel immobiles, vel communes in aſcenſu & deſcenſu.

Notandum igitur, quod in ſaltu, qui fit deſcendendo vel aſcendendo infra loca naturalis mutationis vocum ſemper manent, vel mutantur eadem voces, quæ manerent vel mutarentur, ſi fieret aſcenſus vel deſcenſus gradatus ſive immediatus. Unde voces, quibus gradatim utimur aſcendendo & deſcendendo ſecundum diverſitatem variationis occuſus ſemitonii, vel in ceptionis cantus inter terminos mutationis, eiſdem conſimiliter utimur in ſaltu aſcendendo vel deſcendendo ſecundum eandem diverſitatem occuſus ſemitonii, vel in ceptionis cantus inter terminos naturalis mutationis: verbi gratia: ſicut inter *F ut*, & *E la mi*; & iterum inter *E la, mi*, & *a. la, mi, re*, & ſic de aliis. Illæ vero voces, quibus utimur aſcendendo ſolum, vel deſcendendo ſolum gradatim, aliquando mutantur in ſaltu: quia ſi fit ſaltus aſcendendo, tunc in theſi utimur voce deſcenſus, & in arſi voce, quæ illi naturaliter correfpondet, verbi gratia: ſi per ditonum debet fieri aſcenſus ab *F. fa, ut*, in *a. la, mi, re*, tunc dicemus ſic, *ut, mi*, accipiendo, *ut* in *F. fa, ut*, & *mi*, in *a. la, mi, re*, & non dicemus *fa, la*; vel *fa, re*.

Et notandum, quod cauſa huius eſt, quod in vocibus adſcriptis muſicalibus literis, videlicet in iſtis vi. *la, ſol, fa, mi, re, ut*, eſt duplex correfpondentia vel conſequentia poſitionis earum, videlicet naturalis & artificialis.

Naturalis conſequentia vel poſitio eſt illa, quæ eſt ſecundum gradatum aſcenſum

S s 3

ſum

sum vel descensum inter terminos mutationum. Unde iste se naturaliter consequuntur, *ut, re, mi, fa, sol, la*, ascendendo & descendendo.

Artificialis vero consequentia est tribus modis: primo quæ necessitate occursum semitonii assumitur, quoniam semitonium ascendendo & descendendo non cantatur nisi in his vocibus *fa, mi*, unde quando fit descensus a *D. la, sol, re*, gradatim per *B. mi*, usque ad *A. la, mi, re*, oportet in *D. la, sol, re*, assumere *sol*, propter *fa*, necessitate semitonii assumendum in *C. sol, fa, ut*, quia *fa* non sequitur naturaliter *la*, ut dicatur, *la, fa*, ascendendo vel descendendo. Secundo fit artificialis consequentia vocum necessitate saltus, etiam in eadem mutatione: quia cum *la*, & *fa*, hæ duæ voces se se naturaliter non consequuntur nisi interposita secundum naturalem ordinem *sol*, quæ naturaliter est media inter eas, si volumus facere saltum per ditonum a *C. fa, ut*, usque ad *E. la, mi*, non dicemus *fa, la*, ascendendo, vel *la, fa*, descendendo, sed mutabimus *fa* in *ut*, & *la* in *mi*, sic dicendo: *ut, mi*, ascendendo, & *mi, ut*, descendendo, qui descensus & ascensus est naturalis: quia in primis litteris *r. ut*, *A. re*, *B. mi*, quæ non habent nisi unicam vocem, non fit saltus per ditonum; nisi secundum has voces. Natura vero rerum semper salvatur in principiis & in primis magis, quam in posterioribus. Tertio fit artificialis consequentia sive positio vocum necessitate ascensus & descensus variati per *B. molle*, & *b durum*, verbi gratia: si enim a *G. sol, re, ut*, debet fieri ascen-

sus supra per *b. mi*, oportet in *G. sol, re, ut*, assumere *ut*, propter *re*, necessario sumendum in *a. la, mi, re*, sic dicendo: *ut, re, mi*; si vero ab eodem *G. sol, re, ut*, debet fieri ascensus supra per *b. fa*, oportet in *G. sol, re, ut*, accipere *re*, propter *mi*, de necessitate sumendum in *a. la, mi, re*. Et similiter oportet facere in *D. la, sol, re*, si ab ipso usque ad *a. la, mi, re*, debet fieri ascensus per *b. fa*, vel per *b. mi*. Prædictæ autem regulæ fundantur super istam regulam generalem, quod in omni mutatione vocum sive naturali, sive artificiali, & in omni saltu ascendendo & descendendo oportet voces mutatas consequenter sibi ponere secundum ipsarum ordinem naturalem.

CAPITULUM XI.

De VII. locis variationis inceptionum & terminationum ordinis VI. vocum in manu musicali.

Sunt etiam variationes inceptionis & terminationis prædicti ordinis VI. vocum in manu musicali, quæ totiens sunt quotiens hæc vox *ut*, quæ est prima in ordine, occurrit in aliqua littera. Hoc autem contingit in VII. locis in manu musicali. Prima itaque inceptio prædicti ordinis est in *r. ut*, quæ terminatur in *E. la, mi*. Secunda in *C. fa, ut*, quæ terminatur in *A. la, mi, re*, inferiori. Tertia in *F. fa, ut*, quæ terminatur in *d. la, sol, re*. Quarta in *G. sol, re, ut*, quæ terminatur in *e. la, mi* superiori. Quinta in *C. sol fa, ut*, quæ terminatur in *a. la, mi, re* superiori. Sexta in *f. fa, ut* superiori, quæ terminatur in ultima excellentium ^a *la, sol*.

sol. Septima incipit in *g. sol, re, ut* superiori, & terminatur in eadem ^d *la, sol*: ubi deest ultima vox *la*, cum non sint in manu plures litteræ ordinatæ.

Utilitas autem considerandi & notandi istarum inceptionum & terminationum distinctiones per loca & litteras supradictas est in eo: quia secundum quod prædictæ voces & earum inceptions & terminationes prædictis VII. modis variantur de una littera & loco ad aliam litteram & locum, ut iam patuit, & hoc ascendendo & descendendo: sic etiam & tot modis variantur inceptions & terminationes consonantiarum: & per consequens inceptions & terminationes VII. tonorum musicalium, eadem varietate per ditonos & semiditonos, & diatessarōn & diapente ascendentium & descendentium in cantu musico, ut postea patebit. Unde etiam dicit Aribo in sua Musica: quod quidam octavum tonum non posuerunt, quia ipsum cum primo simili modulatione fere currere conspexerunt, quia descendit & ascendit per speciem eandem diapason cum primo, ut infra dicitur.

Utilis est etiam prædictarum inceptorum consideratio ad constituendum in organis musicis ordinem & sufficientiam clavium & inceptionem ab illis litteris, in quibus incipit ordo vocum: sicut a C. *fa, ut*, in gravibus, a qua incipit etiam ordinatio spatiorum & linearum in libris musice notatis. Cætera de his vocibus & earum mutationibus, quia apud primos addiscentes musicam sunt communia & vulgata, ad præsens omittantur: sufficit enim nobis in genere manifestare causas & rationes particularium regularum.

CAPITULUM XII.

De ratione Monochordi, & quare sit contentum duobus diapason.

Prædictus autem numerus, sive ordo duorum diapason incipiens ab A. *re*, & terminatus in a. *la, mi, re* superiori vocatur monochordum: quia præter manum musicalem convenientius potest demonstrari & distingui ordo vocum bis diapason in una sola chorda distincta singulis punctis & spatiis vocum, quam in pluribus chordis, aut fistulis. Dividitur enim ista chorda a primo puncto suo ad ultimum per medium inter hæc punctum in duas partes æquales, quarum utraque continet unum diapason. Deinde si dividatur in tres partes, quælibet illarum de primo puncto suo ad ultimum continet diapente: deinde si dividatur in IIII. quælibet quarta continet diatessarōn. Deinde si dividatur per novem partes, a fine octavæ partis usque ad finalem punctum nonæ partis erit unus tonus, & per hanc quaternariam divisionem habentur omnes voces. Prædictus quoque numerus & ordo vocum & litterarum sive in manu musicali, sive in monochordo, sive in clavibus organorum, non una, sed duobus diapason est contentus, & non extenditur ad tres diapason, vel plures triplici ratione. Primo, quia licet in una diapason cantus musicus forsitan posset complete cantari per reditum ad graves, ubi deficerent superiores voces superioris ordinis alterius diapason, cantoribus tamen & maxime duras & inflexibiles voces habentibus difficile & erroneum esset subito reflectere vocem ad graves: cum

cum videamus multos vix posse de superiori voce ad inferiorem per diapason consonantem reflectere cursum vocis, sicut equus indomitus & bucca durus non bene potest in arcto cippo vel loco circinari sive circumduci. Secundo quia voces acutæ non excedentes possibilitatem & facilitatem cantandi, dulcius sonant & suavius delectant in superiori diapason cantando ascendentes, quam ad easdem voces in gravibus revertentes, quod difficultatem & asperitatem vocum cantantium indicaret. Tertio quod ipsa possibilitas bene cantantium & voces altifonas habentium naturaliter se appetit in acutioribus cantibus superioris diapason exercere, sicut sæpe socii euntes extra constrictionem civitatis ad loca spatiosa & amœna solatii necessitate, ulterius quam cogitaverunt, procedunt ex animi voluptate & libertate.

Ad tres autem diapason extendi numerum vocum ascendendo non patitur vox humana: quia nunquam vel rarissime audiuntur cantores in tertia diapason cantantes, vel in ea discantu cum aliis inferioribus concinentes. In organis etiam non patiuntur fistulæ nec in cytharis aut psalteriis chordæ usque ad tam gracillimum & acutissimum sonum fistulas constringi, vel chordas subtiliari & extendi. His enim tribus modis remittitur & intenditur in sonis gravitas & acumen, videlicet instrumentorum soni vel vocis brevitate, vel constrictione, vel subtilitate. Sicut patet in tractatibus musicis de mensuris monochordi, & longitudine & amplitudine fistularum organi, & brevitate & extensione chordarum psal-

terii, quæ omnia secundum musicas proportionales considerare & ordinare oportet, inspecta cum hoc sonoritate & raucitate metallorum & aliorum corporum & materialium, ex quibus fiunt huiusmodi instrumenta: propter quæ oportet sæpe ipsis proportionibus modicum addere vel subtrahere in ponderibus & mensuris ipsorum secundum qualitatem corporum & materialium.

CAPITULUM XIII.

Quod Monochordum duorum diapason per IIII. Tetrachorda distinguatur.

Sæpe dictus etiam ordo vocum in manu musicali, vel in monochordo, aut in organis, distinctus est necessario in IIII. tetrachorda: quorum primum est tetrachordum gravium, secundum finalium, tertium superiorum, quartum excellentium vocum. His enim IIII. modis distinctæ sunt voces musicæ in ordine suo: quod quædam sunt graves, quædam finales, quæ aliter dicuntur mediæ, quædam superiores, id est, acutæ, quædam excellentes, id est, superacutæ eoquod excellant acutissimas secundum possibilitatem vocis humanæ: de quorum divisione & assignatione superius in huius tractatus prima parte dictum est. Nunc autem quantum ad ea, quæ necessaria & utilia sunt formulis & modis VIII. tonorum formandis & discernendis, de ipsorum proprietatibus & convenientiis & differentiis ad invicem & ad species consonantiarum, per quas musici toni & moduli ascendunt & reflectuntur in medio & quiescunt in fine, pauca aliqua breviter sunt dicenda.

CAP.

CAPITULUM XIII.

De distinctione IIII. tetrachordorum secundum IIII. genera sive ordines vocum.

Tetrachordum est continuus ordo IIII. vocum ad formationes & inceptions ac terminationes consonantiarum & tonorum musicorum discernendas positus & distinctus. Ad huius descriptionis intelligentiam notandum est, quod cantus musicus est musicarum consonantiarum coniunctio & congeries a principio fini suo consona per medios ascensus & descensus consona se reflectens. Cum ergo secundum prædictam descriptionem in cantu musico, qui vocatur naturalis, ista quatuor requirantur & attendantur, videlicet sua ascensio & descensio & inceptio ac terminatio, propter hoc voces musicas, ex quibus compositus ipse cantus, oportet ipsi cantui ad hæc quatuor deservire. Descensioni igitur deserviunt voces graves; ascensioni vero excellentes,

inceptioni & terminationi voces superiores & finales, sive mediæ & acutæ.

Quatuor vero voces graves scilicet primæ A. *re*, B. *mi*, C. *fa*, ut, D. *sol*, *re*, faciunt tetrachordum gravium, ad quas cantus descendit. Quatuor vero voces finales, videlicet eadem ultima primi tetrachordi gravium D. *sol*, *re*, & E. *la*, *mi*, & F. *fa*, ut, & G. *sol*, *re*, ut, faciunt tetrachordum finalium, quia in eis omnis cantus & tonus musicus terminatur seu finitur. Quatuor vero superiores voces, scilicet a. *la*, *mi*, *re*, b. *fa*, c. *mi*, & d. *sol*, *fa*, ut, & d. *la*, *sol*, *re*, faciunt tetrachordum superiorum, sive acutarum: quia per eas cantus ascendit & aliquoties in ipsis incipit, ut infra patebit. a) Quatuor autem voces excellentes, scilicet superiores, e. *la*, *mi*, f. *fa*, ut, g. *sol*, *re*, ut, a. *la*, *mi*, *re*, faciunt tetrachordum excellentium, id est, acutissimarum vocum, ad quas cantus & toni musici, licet non semper, aliquando tamen ascendunt. Figura vero tetrachordorum est hæc.

Figura

a) Aliter hic procedit in descriptione tetrachordi excellentium, aliter in schemate: in illa cum HUGBALDO supra T. I. p. 151. & HERMANNO T. II. p. 136. hoc tetrachordum constituit ex e. f. g. a. In schemate vero tam hic, quam cap. 16. seq. cum THEOGERO T. II. p. 187. & ARIBONE p. 202. istud tetrachordum excellentium conficit ex d. e. f. g. Vel ergo in textu ita ponendum est: *quatuor autem voces excellentes scilicet d. la, sol, re. a. la, mi, re. f. fa, ut. g. sol, re, ut, faciunt &c.* vel schema ex textu quoad ultima dua tetrachorda ita exhibendum.

Tetrachord. superiorum				Tetrach. excellentium			
a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	a ^a

Porro per decursum operis patet, quod auctor sibi non confit; præcipue infra Tract. IV. cap. 33. ubi e. acutam primam excellentium dicit, mox vero cap. 35. eam secundam & d. primam excellentium appellat.

Figura quatuor Tetrachordorum.															
				Tetrachorda synemmenon						Tetrachorda synemmenon					
Tetrachordum gravium.				Tetrachordum finalium.				Tetrachordum superiorum				Tetrachordum excellentium			
A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.		a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	

CAPITULUM XV.

Quare ordo duorum diapason distinctus sit in tetrachorda, & non in trichorda vel pentachorda.

Est autem totus prædictus ordo & numerus vocum musicarum distinctus per tetrachorda potius quam per trichorda vel pentachorda, vel alium numerum, hac necessitate & utilitate, quia tetrachorda ordinata sunt primo ad coniungendas consonantias medias consimiliter, & dissimiliter, scilicet ditonum & semiditonum, & semitonium, ex quibus componuntur diatessaron & diapente: oportet enim tetrachorda consimiliter & dissimiliter ascendere & descendere, videlicet ita ut remittantur & intendantur dissimiliter & consimiliter tono, semitono & tono, ut fit in singulis prædictis tetrachordis gravium, finalium, superiorum, & excellentium. Talis remissio autem & intensio non posset fieri in dichordo vel trichordo, quia consonantiarum prædictarum ordo ad invicem & coniunctio deficeret,

cum duæ vel tres chordæ aut voces non continerent numeros & intervalla prædictarum consonantiarum sibi coniunctarum: videlicet nec tonum, semitonium & tonum, nec semitonium & ditonum, ex quibus componuntur diatessaron & diapente. Si vero fieret distinctio in pentachorda, tunc prædictas consonantias & eorum numeros & intervalla excederet unumquodque pentachordum. Similiter si tetrachorda dividerentur & distinguerentur in penitus coniuncta, ut omnia essent synemmenon, vel in penitus disiuncta, ut omnia essent diezeugmenon, prædicta consimilis & dissimilis remissio & intensio in tali vocum ordine esse non posset. Et ista est causa, quare in aliquibus duobus tetrachordis, ut superius in prima parte huius tractatus dictum est, sint solæ vii. litteræ, quia A. B. C. D. E. F. G. faciunt duo tetrachorda per hoc, quod media littera huius ordinis D. est finis primi, & principium secundi tetrachordi, quæ appellantur etiam tetrachorda, heptachorda, id est vii. vocum: cum
alia

alia duo media nominentur octochorda, id est, octo vocum. Ita quod IIII. tetrachorda in XIIII. vocibus & litteris continentur.

CAPITULUM XVI.

Qualiter tonales species diatessaron generentur per coniunctionem vocum in propriis tetrachordis.

Observatio igitur & regulatio cuiuslibet toni secundum formam & modum suum in cantu naturali est finis & intentio musica: cum recte cantare secundum artem musicae nihil sit nisi quemlibet cantum secundum suum tonum recte regulare, & regulariter incipere, & ducere, & finire. Toni vero musici differunt & distinguuntur immediate secundum ascensum & descensum per diversas ordinationes consonantiarum diapente & diatessaron secundum suas species. Differentia autem tetrachordorum secundum diversum ascensum & descensum per ditonos & semitonos constituunt diversas species diapente & diatessaron: ergo necessitatis & utilitatis causam habet ad notitiam tonorum musicorum, & suarum differentiarum, & modorum scire, qualiter species diatessaron & diapente per distinctiones & ordinationes tetrachordorum generentur.

Tetrachordum itaque gravium tetrachordo finalium comparatum & coniunctum generat IIII. species diatessaron hoc modo: quia prima gravium coniuncta primæ finalium coniunctione, scilicet mediata, quæ est per saltum, generat primam speciem diatessaron, constantem ascen-

dendo & descendendo ex tono, & semitonio & tono. Secunda gravium coniuncta secundæ finalium generat secundam speciem diatessaron constantem ascendendo ex semitonio, & ex tono & tono; sed descendendo e contrario ex tono, & tono, & semitonio, species erit opposita. Tertia gravium coniuncta tertiæ finalium generat tertiam speciem diatessaron constantem per oppositum ad secundam ex tono & tono & semitonio ascendendo, & ex semitonio tono & tono descendendo secundum speciem oppositam. Quarta gravium coniuncta quartæ finalium generat quartam speciem diatessaron constantem per similitudinem ad primam ex tono & semitonio, & tono ascendendo & descendendo, hoc solo differentem a prima, quod ipsa tota constat ex finalibus, cum prima tota consistat ex gravibus; mediæ vero, scilicet secunda & tertia species content ex utrisque coniunctim, scilicet gravibus & finalibus. Unde patet solutio huius dubii, quare Aristoteles posuerit IIII. species diatessaron, cum secundum veritatem essentialiter differentiarum non sint, nisi tres species eius, ut superius dicebatur.

Eodem quoque modo & eadem species diatessaron generantur ex collatione superiorum & excellentium: quia prima superiorum coniuncta primæ excellentium generat primam speciem diatessaron: secunda coniuncta secundæ generat secundam: tertia tertiæ coniuncta generat tertiam: quarta quartæ coniuncta generat quartam speciem diatessaron.

Huius autem ratio & necessitas est, quia superiorum & excellentium coniunctio

T t 2

præ-

prædicta nihil aliud est nisi coniunctionis ro generationis prædictarum specierum gravium & finalium repetitio. Figura ve- diateffaron est ista:

Figura specierum Diateffaron.													
Species Diateffaron compositz ex gravibus & finalibus.							Species Diateffaron compositz ex superioribus & excellentibus.						
no, semitonio							tono, semi-						
Prima confans to-	ex fe-			mi-			Prima confans ex	femito-			tono, semi-		
	no, & tono.			no, & femitonio.				no, & tono.			no, & femitonio.		
	tono, & femitonio.			tono, & femitonio.				tono, & femitonio.			tono, & femitonio.		
	tono, & femitonio.			tono, & femitonio.				tono, & femitonio.			tono, & femitonio.		
A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.

CAPITULUM XVII.

Ex quorum tetrachordorum vocibus coniunctis generentur tonales species diapente.

Sicut autem 1111. tetrachordorum prædictæ species diateffaron generantur ex coniunctione gravium & finalium, & ex coniunctione superiorum & excellentium: ita & 1111. tonales species diapente generantur ex coniunctione mediarum, scilicet finalium & superiorum. Prima itaque species diapente ascendendo generatur ex coniunctione primæ finalium cum prima superiorum, confans ex tono & femito-

nio & duobus tonis, & e contrario descendendo fit species contraria. Secunda vero finalium coniuncta secundæ superiorum ascendendo generat secundam speciem diapente constantem ex semitonio & tribus tonis, & e contrario descendendo fit species opposita. Tertia autem finalium coniuncta tertiæ superiorum ascendendo per b. fa, generat tertiam speciem diapente constantem ex duobus tonis & semitonio & tono, & e contrario descendendo fit species opposita. a) Quartam speciem diapente generat coniunctio quartæ finalium cum quarta superiorum

CON-

a) Adde: Sed ascendendo per $\sharp$ mi. generat aliam speciem constantem tribus tonis & semitonio, & e contrario descendendo fit species opposita.

duobus tonis & semitonio & tono, & descendendo e converso, iterum aliam speciem. Figura vero generationis specierum diapente est hæc :

Licet ergo omnes species diateffaron
& diapente in prædictis locis suæ genera-
tionis habeant quodammodo naturales, id

est, tonales sedes suas, nihilominus tamen extra prædicta loca etiam generantur. Nam a D. *sol, re*, in G. *sol, re, ut*. invenitur etiam diateffaron constans ascendendo ex tono & semitonio & tono, quæ est prima species diateffaron. Similiter a C. *fâ, ut,*, in G. *sol, re, ut* invenitur species

dia-

diapente constans ex duobus tonis & semitonio & tono ascendendo, & e contrario descendendo alia species opposita. Est enim regula generalis, quod in omnibus speciebus diatessaron & diapente ascensus e contrario habet se ad descensum secundum ordinem tonorum & semitoniorum, ex quibus constat unaquaque species, præter primam speciem diatessaron, ubi similis est ascensus & descensus per tonum & semitonium, & tonum, & sic eadem species. Unde patet, quod ascensus & descensus non faciunt easdem species, sed oppositas, præterquam in sola prima specie diatessaron. Unde notandum, quod ultimæ & mediæ species diatessaron & diapente ad invicem opponuntur: quia intensio primæ est remissio quartæ, & ascensus secundæ est descensus tertiæ speciei.

Prima vero species diatessaron intenditur tono & semitonio & tono ab A. *re*, in D. *sol, re*. Quarta eodem modo remittitur a G. *sol, re, ut*, in D. *sol, re*. Secunda species diatessaron intenditur a B. *mi*, in E. *la, mi*, semitonio & ditono. Tertia remittitur ab F. *fa, ut*, in C. *fa, ut*, semitonio & ditono. Simili modo prima species diapente ascendit tono, semitonio & ditono a D. *sol, re*, in a. *la, mi, re*. Quarta eodem modo descendit a d. *la, sol, re*, in G. *sol, re, ut*. Secunda ascendit ab E. *la, mi* inferiori, ad *mi*, semitonio & tribus tonis. Tertia similiter descendit a C. *sol, fa, ut*, usque ad F. *fa, ut* finalem. Prædictæ autem generationis necessitas causatur ab una regula generali, quæ est, quod in mediis tetrachordis a. littera ad D. litteram, & b. ad E, & c. ad F. inferius

resultat consonantiam diatessaron, superius diapente &c.

CAPITULUM XVIII.

A quibus in quas voces & litteras extendantur species diapasos simpliciter.

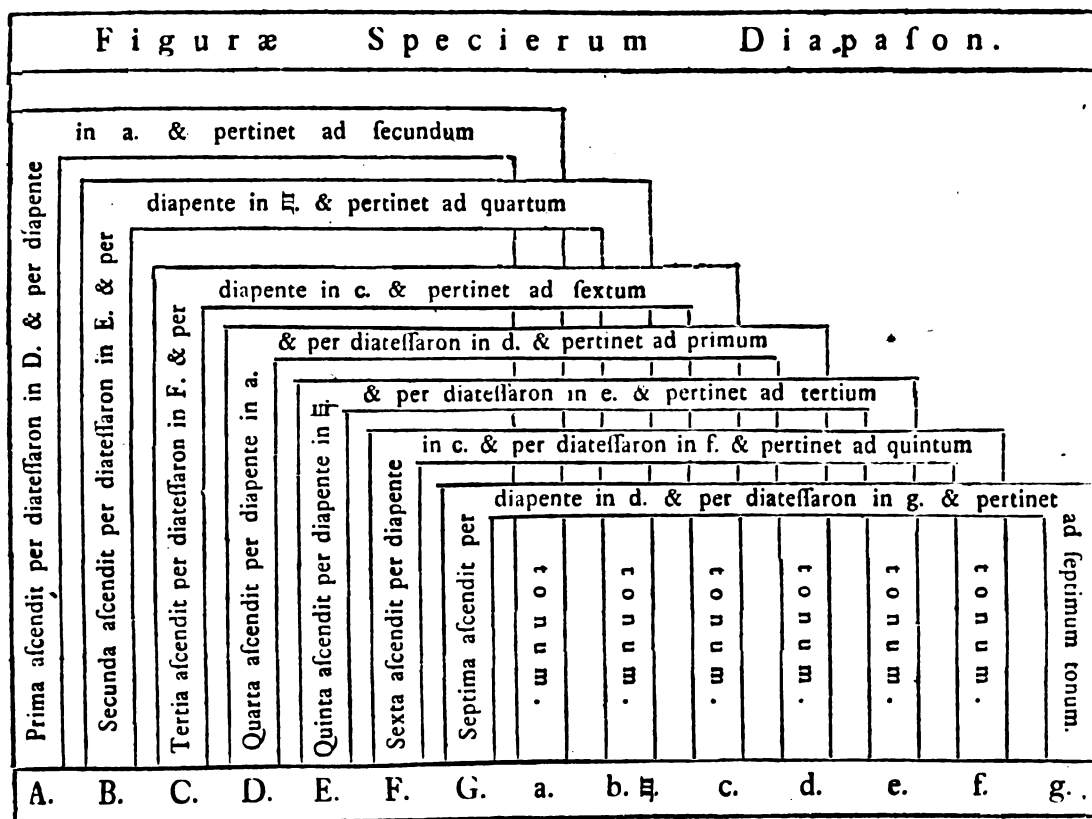
De speciebus diapasos eodem modo dicentes ostendamus ipsarum ordinationem & positionem in 1111. tetrachordis. Resumendum itaque est ad memoriam, quod superius dicebatur, quia diapasos consonantia constat ex uno diapente & uno diatessaron. Et licet superius dictum fuerit secundum Boetium, quod secundum numerum VII. litterarum musicalis manus, in quibus usque ad octavam litteram seu vocem perficitur unum diapasos, consequenter sunt VII. species diapasos, videlicet ab unaquaque prædictarum VII. litterarum, usque ad ipsam eandem in superioribus repetitam: Guido tamen & Aribio aliter distinguendo, videlicet secundum diversificationem specierum diatessaron & diapente componentium diapasos, posuerunt 1111. species diapasos. Quarum prima componitur ex prima specie diatessaron & diapente, secunda ex secundis speciebus ipsarum, tertia ex tertiis, & quarta ex quartis.

Prædictæ autem 1111. species diapasos secundum sui repetitionem & comparisonem ad invicem, videlicet incipiendo eas a gravibus in primo tetrachordo & ascendendo usque ad superiores in tertio tetrachordo positas, vel e contrario incipiendo ab excellentibus in quarto tetrachordo & descendendo usque ad finales ad tertium tetrachordum inclusive, erunt VIII. species diapasos: quarum illæ 1111. quæ inci-

incipiunt in quarto tetrachordo ab excellentibus descendendo usque ad finales, pertinent ad IIII. tonos autentos, qui sunt primus tonus, & tertius, & quintus, & septimus. Aliæ vero IIII. species incipientes in primo tetrachordo a gravibus, & ascendentes per finales, & secundum tetrachordum usque ad superiores & tertium tetrachordum, pertinent ad tonos plagales sive subiugales: qui sunt secundus tonus, & quartus, & sextus, & octavus.

Dicuntur autem prædictæ species diapason ad prædictos tonos autentos & pla-

gales naturaliter ideo pertinere, quia in ipsarum spatiis principia & fines, & medii ascensus & descensus illorum tonorum communi lege discurrunt: licet per transpositionem, & ex musica licentia aliquando plus ascendant vel descendant, ut infra patebit. Fundatur autem necessitas generationis specierum diapason ex diapente & diatessaron super hanc regulam generalem: quod littera, quæ mediat diapason, litteræ illi, cui in gravibus respondet per diatessaron, eidem in acutis respondet per diapente &c. Figura specierum diapason est ista:

CAP.

CAPITULUM XX.

A quibus in quas litteras & voces extendantur tonales species diapason.

Prima itaque tonalis species diapason in primo tetrachordo incipit in prima gravium A. *re*, & mediat in prima finalium D. *sol, re*, ubi est coniunctio duorum tetrachordorum synemmenon, & interfecatio diapente & diatessaron consonantium illam speciem diapason, & terminatur in a. *la, mi, re*. Secunda species diapason incipit in eodem tetrachordo a B. *mi*, quæ est secunda gravium, & terminatur in b. *mi*, secunda superiorum in tertio tetrachordo, & mediat in e. *la, mi*, quæ est secunda finalium. Tertia species diapason incipit in eodem tetrachordo in C. *fa, ut*, quæ est tertia gravium, & mediat in F. *fa, ut*, tertia finalium, & terminatur in c. *sol, fa, ut*, quæ est tertia superiorum. Quarta species diapason incipit in D. *sol, re*, in fine primi tetrachordi, quæ est quarta gravium, & mediat in G. *sol, re, ut*, quæ est quarta finalium, & terminatur in d. *la, sol, re*, quæ est quarta superiorum, & ultima tertii tetrachordi. Et istæ 1111. species diapason in suis spatiis deserviunt inceptioni & terminationi, & ascensui & descensui 1111. tonorum plagalium, ut prius dictum fuit.

Eodem quoque modo & ordine, sicut prædictæ 1111. species diapason deservientes plagalibus incipiunt in gravibus, & terminantur in superioribus, & mediantur finalibus, primæ primis, secundæ secundis, tertiæ tertiis, quartæ quartis

suo ordine respondentibus: ita etiam aliæ 1111. species diapason deservientes autentis incipientes a superiori ordine 1111. tetrachordorum, & descendendo ad inferiores incipiunt in excellentibus, & mediantur in superioribus, & terminantur in finalibus: primæ similiter respondentes primis, secundæ secundis, tertiæ tertiis, quartæ quartis.

Et notabile est hic, quod cum sint 1111. species diapason, ut prædictum est, de nulla tamen earum potest dici, quod sit quinta. Cuius ratio est, quia 1111. sunt ex aliis quatuor generatæ. Sicut, si aliqua mater haberet 1111. filios, quos 1111. vicibus generasset, qualibet vice geminos; inter illos nullus posset dici quintus, quia nullus eorum esset quinta vice genitus, sed quilibet eorum in aliqua de 1111. vicibus. Figura vero generationis specierum diapason est ista. a)

CAPITULUM XXI.

Quæ voces & litteræ incipiant & terminent singulas tonales species diatessaron & diapente.

Prædictas itaque differentias & oppositiones specierum diatessaron & diapente in summam recolligentes dicamus; quod prima gravium, scilicet A. *re* incipit primam speciem diatessaron, secunda secundam, tertia tertiam, quarta quartam.

Prima autem finalium, id est D. *sol, re*, finit primam speciem diatessaron, & incipit primam speciem diapente E. *la, mi*. Secunda finalium finit secundam speciem diatessaron, & incipit secundam speciem di-

a) Eadem scilicet quæ præcedens.

diapente, *F. fa, ut*. Tertia finalium similiter finit tertiam speciem diatessaron, & incipit tertiam speciem diapente *G. sol, re, ut*. Quarta finalium finit quartam speciem diatessaron, & incipit quartam speciem diapente. Contraria prima superiorum, scilicet *a. la, mi, re*, finit primam speciem diapente, & incipit primam speciem diatessaron, quam finit prima excellentium. Ultimæ etiam & mediæ species diatessaron & diapente sibi invicem opponuntur directe, quia intensio primæ est remissio quartæ, ascensus secundæ est descensus tertiæ speciei.

CAPITULUM XXII.

De differentia & oppositione IIII. tetrachordorum secundum inceptionem & terminationem consonantiarum tonalium.

Similiter & IIII. prædicta tetrachorda habent ad se invicem differentiam & oppositionem, quia tetrachordum gravium & superiorum sunt claves tonorum plagalium. Tetrachordum vero finalium & excellentium sunt claves authentorum. Tetrachorda vero media, scilicet finalium & superiorum sunt media vincula, ubi se interfecant coniunctiones diatessaron & diapente ad componendum diapason: quia finales coniungunt diatessaron & diapente plagalium ad componendum diapason inferius. Superiores vero coniungunt & convinculant diatessaron & diapente authentorum ad componendum diapason superius. Similiter tetrachordum gravium species diatessaron & diapente incipit, sed non finit. Tetrachordum vero excellentium finit eas, sed non incipit.

Media autem tetrachorda, scilicet finalium & superiorum species diatessaron & diapente incipiunt & finiunt: ita quod finales finiunt species diatessaron, & incipiunt species diapente, sed superiores finiunt species diapente, & incipiunt species diatessaron. Tria itaque tetrachorda conveniunt in incipiendo species consonantiarum, videlicet tetrachordum gravium, finalium & superiorum. Tria vero conveniunt in finiendo, videlicet tetrachordum finalium, superiorum & excellentium. Duo vero media tetrachorda, scilicet finalium & superiorum conveniunt in utroque, scilicet in incipiendo & finiendo. Tetrachordum vero solum gravium incipit tantum, & tetrachordum excellentium finit tantum species consonantiarum, ex quibus componuntur, & in quibus ascendendo & descendendo discuntur, & terminantur & incipiunt VIIII. toni musici. In summam ergo recolligendo ex prædictis differentiis IIII. tetrachordorum oppositiones ipsorum ad invicem patet, quod duo tetrachorda finalium & excellentium opponuntur directe tetrachordo gravium & superiorum, quia ista omnes diatessaron species incipiunt, illa finiunt.

Similiter & media tetrachorda, scilicet finalium & superiorum sibi invicem opponuntur: quia finales incipiunt omnes species diapente, sed superiores finiunt eas; & finales omnes diatessaron species finiunt, sed superiores eas omnes incipiunt. Similiter & ultima tetrachorda sibi invicem opposita: quia tetrachordum gravium omnes species diatessaron incipit,

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

V v

pit,

pit, excellentium vero omnes eas finit. Et de convenientiis, & differentiis & oppositionibus tetrachordorum quantum ad considerandam & accipiendam ex ipsis per consequens convenientiam & differentiam & oppositionem VIII. tonorum musicalium ad invicem, ad quem finem prædictorum omnium investigatio ordinatur, hæc dicta præsentī intentioni sufficientiant.

TRACTATUS IV.

CAPITULUM I.

Quid sit tonus musicus, & quæ sint consideranda circa ipsum.

Finitis tribus partibus huius tractatus nostri de Musica, ad quartam partem de VIII. tonis musicis summam doctrinæ continentem nunc ultimo accedamus, in quorum VIII. tonorum modulatione & regulatione secundum musicæ artis regulas & præcepta, finis & utilitas musicæ consistit.

Notandum ergo primo, quod sicut numerum & sufficientiam vocum in manu musicali vel in monochordo appellare consuevimus ordinem perfectum ipsarum vocum musicalium, sic numerum & sufficientiam illarum vocum, quæ in ipso toto ordine earum sufficiunt ad perfectum cantum naturalem sub proprio tono suo, vocat Boëtius constitutionem libro V. cap. 15. dicens, quod constitutio est quoddam corpus plenæ modulationis ex consonantiarum coniunctione consistens. Tonus vero secundum Boëtium ibidem est constitutio in toto vocum ordine gravitate & acumine differentium

consonanter consistens. Odo vero Cluniacensis dicit, quod tonus est consonarum vocum modulatio ex fine iudicans de omni cantu. Ex prædictis duabus descriptionibus colligitur tertia, quæ talis est: tonus musicus est vocum coniunctio & modulatio naturalem cantum fini consono principio & medio coordinans & coniungens. Ex istis descriptionibus patet, quod circa tonos musicos ad sciendum ipsorum naturas & proprietates oportet considerare de ipsorum tonorum principio quantum ad naturalis cantus inceptionem, & de medio quantum ad ipsius processum in ascensione & descensione, & de fine quantum ad ipsius reflexionem ad finem suum & terminationem. Ex his autem consideratis & cognitis circa formulas & proprietates singulorum tonorum per consequens patebit de ipsorum distinctione & convenientia & differentia ad invicem, & aliis pertinentibus ad ipsorum cognitionem.

CAPITULUM II.

Demonstratio quod prædictorum consideratio circa tonos musicos sit necessaria secundum artem musicæ.

Quod autem in naturali cantu de necessitate & congruitate oporteat esse prædictarum partium suarum consonantiam & debitum ordinem ad invicem, in tantum, quod illa consonantia & debito ordine non existente neque erit, neque dici potuerit per consequens cantus naturalis, patet argumento a partibus ad totum. Partes enim cantus naturalis sunt suum principium & medium & finis, partes

tes autem istarum partium sunt consonantiæ diatessaron & diapente: quarum denique partes sunt semitonia & toni & ditoni. Quod autem est accipere de necessitate in partibus minimis, hoc idem necessarium est accipere in partibus maioribus quæ constant ex minimis, & per consequens in toto, quod constat ex partibus minimis & maioribus: quod patet, quia omnis necessitas, quæ est in partibus, est propter necessitatem totius, quia partes sunt propter totum, & non e contrario. Sed in minimis partibus cantus naturalis, puta in semitoniis & tonis & ditonis & semiditonis, est accipere debitas proportionem earum ad invicem, per quas sibi consonant, similiter & in maioribus partibus, scilicet diatessaron & diapente: ergo & in toto cantu naturali est accipere debitam proportionem & coordinationem sui principii & medii ad suum finem, per quam ipse cantus in suis partibus consonet sibi ipsi. Talis autem consonantia principii & medii in cantu naturali ad suum finem reponit ipsum cantum in suo proprio tono, & in forma ac differentia ipsius toni, tanquam in sua propria specie. Ergo in omni cantu naturali oportet de necessitate considerare & cognoscere proportionem & coordinationem sui principii & medii ad suum finem, sicut in omnibus consonantiis, quæ sunt partes cantus naturalis, oportet considerare proportionem suæ artis & thesisi & distantie inter artem & thesim, tanquam proportionem sui principii & medii ad suum finem.

Unde Odo Cluniacens. disputans illam questionem in sua musica: quid faciat

differentiam & discretionem VIII. tonorum musicorum ab invicem, dicit, quod modi sive formæ tonorum singulorum non differunt gravitate vel acumine vocum ab invicem, cum quemlibet cantum cuiuslibet toni possit aliquis cantare in gravibus vel acutis, sed diversa positione semitoniorum & tonorum, ex quibus aliæ & aliæ consonantiæ consistunt, quæ cantum naturalem tanquam partes componunt.

CAPITULUM III.

Demonstratio quod consonantia IIII. partium suarum in cantu musico sit congrua & necessaria.

Quod etiam de congruitate, videlicet per ordinem ad suum finem, requiratur in cantu naturali debita coordinatio sui principii & medii ad suum finem, sic patet. Finis enim obiectorum potentie sensitivæ & intellectivæ est, ut quodlibet eorum sic se habeat secundum proportionem suam in se, quod quantum ad apprehensionem suam a sensu & intellectu delectet & demulceat exterius sensum & interius animum & affectum. Auditus autem est sensus maxime pertinens ad disciplinam & doctrinam ac scientiam ipso mediante apprehendendam, sicut dicit Philosophus I. Metaphys. circa principium, quod animalia cum sensu visus habentia memoriam & auditum magis sunt disciplinabilia &c. Ergo voces & soni debent de congruitate ordines sui ad illum finem taliter in se, & ad se invicem proportionari & ordinari, quod demulceant auditum & moveant animum & affectum audientium. Unde multa & mira

ra refert Boetius in prologo musicæ de natura harmoniæ musicalis, qualiter diversitates tonorum musicarum diversas passiones & affectiones gaudii & tristitiæ & audaciæ & desperationis causaverint in quibusdam. Et sacra scriptura narrat de David, quod virtute divinorum hymnorum & musicæ harmoniæ immundum spiritum fugaverit a Saule: & per ipsam harmoniam ad quosdam prophetas revocatus sit spiritus prophetiæ &c. Unde Boetius narrat in prologo musicæ, quod phrygius tonus, id est, tertius in musico instrumento cantatus audiente quodam iuvene proco cuiusdam puellæ excitavit & provocavit eum in audaciam, ut statim cubiculum puellæ vim facturus vellet irrumpere: cumque mutatus esset phrygius tonus in hypophrygium, id est, tertius in quartum tonum, iuvenis mitigatus lenitate toni quievit. Et propter hoc Aribo dicit in sua musica, quod prima & quarta species diatessaron pulciores & placidiores sunt in cantu, quam secunda & tertia: cuius ratio est, quia prima & quarta habent semitonium in medio, & ideo suavius resonant; secunda habet semitonium in principio, quarta in fine, & ideo surdus sonant & asperius. Licet tamen audibilior & tolerabilior sit consonantia, ubi ditonus semitonium sequitur vel præcedit: sed in secunda & tertia specie diapente, ubi tres toni semitonium præcedunt vel sequuntur, durior & asperior est fragor consonantiæ. Unde etiam dicit Guido, quod tonus tertius habet saltus fractos, & sic eius cantus est impetuosus. Sextus vero habet saltus lenes, & ita est vo-

luptuosus. Septimus vero est garrulus propter multas & breves reflexiones, quas habet ille cantus. Octavus suavior propter morosos & pauciores reflexus. Et secundum hoc toni ascendentes vel descendentes in istis vel in illis speciebus diatessaron & diapente per consequens sunt asperiores vel leniores & lætiores, vel tristiores auditui, secundum qualitatem suarum proportionum ad diversas complexionones corporum & affectiones animorum audientium.

Unde sicut contingit, quod videmus propter diversitatem complexionum & animorum quosdam in illis rebus tristari, in quibus alii gaudent, ita contingit ex eadem causa, quod etiam, in quibusdam tonis & modis cantus in quibus alii gaudent, alii contristantur; & aliorum animi eleventur, aliorum vero deprimuntur: licet naturaliter ex sua proportionem quidam toni seu modi appropriantur lamentationibus & animis tristibus, quidam vero iubilationibus & saltationibus ac elevationibus animorum ac corporum. Unde etiam secundum Boetium in prologo musicæ tarditas & gravitas vocum & modorum cantus animos mitigat & sedat, e contrario velocitas & acuitas incitat & elevat. Propter quod sicut idem dicit libro V. cap. 16. melodiarum genus aliud est mollius & lenius, aliud incitatus & acutius. Mollius est, quod vocatur Enarmonium, id est, mentem mulcens: incitatus & acutius, quod dicitur diatonium quasi duplicatorum tonorum: Chromaticum vero, id est, flexibile vel diversicolor dicitur medium five mixtum. Secundum quæ tria gene-

ra

ra Boetius ibidem magnam differentiam tonorum & cantuum musicorum ad invicem prosequitur & pertractat.

Est enim chromaticum genus melodiæ pulchrius & delectabilius: quia mediocriter & opportune nunc incitat animum tendendo ad acutas, nunc alleviat & lenit redeundo ad graves: unde vocatum est chromaticum a chromate, quod est corpus lucidum secundum variatum aspectum ad oppositionem lucis apparens diversorum colorum, sicut sunt pennæ pavonis & quidam panni serici.

CAPITULUM IIII.

Quod harmonia complexionis humana condelectatur harmoniæ musicæ.

Cognoscenda est itaque primo natura harmoniæ musicæ, ut per consequens ex natura ipsius possimus extrahere & cognoscere rationes & differentias musicorum tonorum, quas ipsa natura fecit & formavit, sed ars solummodo quæsit & invenit. Ideoque ad principem philosophorum ipsius naturæ præcipuum scrutatorem Aristotelem veniamus, & ipsius verba & rationes de natura musicæ harmoniæ in libro Problematum parte xviii. subsequenti doctrinæ de proprietatibus & differentiis & convenientiis musicorum tonorum propter radicalem intelligentiam præmittamus. Primo igitur dicit ibidem: Quod cantu musico magis immutantur animi quam verbis. Cuius ratio secundum ipsum est, quod natura gaudet in omni eo, quod est secundum naturam: motus autem ordinatus est secundum naturam. Talis vero motus est in cantu mu-

sico, ubi voces diversæ secundum musicas proportionibus sibi invicem consonant, cui consonantiæ condelectatur naturalis complexio, quæ est ex contrariis habentibus proportionem ad invicem.

CAPITULUM V.

Ex quibus partibus melodicis consistat cantus naturalis.

Omnis igitur cantus naturalis componitur ex partibus suis primis, id est remotis, quæ sunt simplices voces sive soni, & ex mediis, quæ sunt vi. musicæ consonantiæ, de quibus partibus supra dictum est: & ex partibus propinquis & immediatis, quarum quædam sunt ut materiales sive integrales partes ipsius: & sunt IIII. videlicet ipsius cantus inceptio & ascensio, & descensio, & terminatio. Quædam sunt formales, ut ipsius cantus intonatio & tenor, & distinctio ac permutatio sive transformatio. Tota itaque doctrina musici cantus, quem vocant cantum naturalem, in prædictarum octo partium distinctione & cognitione consistit: de quibus per ordinem nunc dicendum. Et primo de cantu consono & dissono ad faciliorem intelligentiam dicendorum, ea quæ sunt necessaria præmittamus.

CAPITULUM VI.

Quot modis dicatur cantus consonus in musica.

Cantus consonus secundum Guidonem dicitur tribus modis. Primo cum vocibus de sua gravitate vel acuitate ultra debitam proportionem suæ consonantiæ nihil additur vel aufertur &c. Et subiungit, quod

quod cantantes, habentes voces dissonas & inflexibiles, hoc facere consueverunt, & sic cantum dissonum reddunt. Secundo cum ascensus vel descensus uni tono proprius in alium non mutatur, ita quod finis cantus suo initio respondet in eodem tono vel e converso. Tertio si dieses, id est subductiones improprie evitantur, quæ maxime in quinto tono fieri consueverunt propter frequentem occursum semitonii, qui in cantibus illius toni locum habet: fere enim tanta est subductio diesis a semitono maiori, quanta est semitonii ipsius ab integro tono. Prima enim diesis, id est subductio cantus a semitono est inter B. *mi*, & C. *fa*, *ut*. Secunda inter E. *la*, *mi*, & F. *fa*, *ut*. Tertia inter G. *mi*, & c. *sol*, *fa*, *ut*. Quarta inter superiorem e. *la*, *mi*, & f. *fa*, *ut*, quia in duobus diapason in his quatuor locis occurrit semitonium. Per oppositum trium prædictorum modorum etiam tribus modis dicitur cantus dissonus. Ex quo patet, quod consonantia in cantu naturali attenditur secundum debitam proportionem prædictarum 1111. partium principalium cantus ad invicem: scilicet initii & finis, & ascensionis & descensionis. Unde patet ulterius, quod ad regularem cantum ordinandum oportet ipsius principium, & finem, & medium, id est ascensum, & descensum naturaliter regulare.

CAPITULUM VII.

Secundum quam speciem motus artificialiter reguletur cantus naturalis.

Naturalis itaque regulatio cantus consistit in modulatione ipsius secundum modum & naturam motus, quem sequitur

cantus naturalis. Sed secundum Aristotelem in Problematis parte XVIII. motus quo cantus movet animum & affectum cantantium & audientium ad lætitiā & tristitiā, & ad delectationem vel horrorem, sequitur naturam motus compositi ex motu naturali & violento; quod sic patet.

Motus enim naturalis est in principio remissus, in fine intensus: motus vero violentus e contrario est in principio intensus, in fine remissus. Motus autem compositus ex naturali & violento nunc intenditur, nunc remittitur in principio & in medio, & in fine. Cantus autem naturalis non semper uniformiter remittitur & intenditur in principio, & in medio, & in fine, sed nunc sic nunc sic, per singulos tonos musicos secundum singulorum differentias & proprietates. Ergo sequitur modum & naturam motus compositi ex naturali & violento. Hoc autem ita sicut dicit Aristoteles, natura provide ordinavit: quod sic patet. Sicut enim aliorum sensuum obiecta habent se proportionaliter ad singulos suos sensus; ita & obiectum auditus conveniebat se habere proportionaliter ad suum sensum. Non conveniebat autem secundum naturam graves & tristes animos semper incitari & lætificari, sed opportune: neque leves & lætos animos semper deprimi & tristari, sed opportune. Ergo per consequens conveniebat harmoniam musicam animos mediante auditu cantus non uniformiter, neque semper, sed opportune & varie nunc incitare, nunc sedare, nunc lætificare, nunc contristare; & sic per consequens nunc esse tonos musicos incitativos,

vos, nunc sedativos, nunc lætificativos, nunc contristativos, & ita in suo principio, & medio, & fine nunc intense, nunc remisse per varias consonantias incipere & ascendere, & descendere, & finiri. Et hæc diversitas intensiōis & remissionis tonorum in suo ascensu & descensu per semitonia, & tonos, & ditonos, ex quibus componuntur consonantiæ variae diatessaron & diapente, generat diversitates & differentias tonorum musicorum, quibus ex consequenti insunt proprietates variae movendi animos secundum varietatem suæ gravitatis & acuitatis, & intensiōis & remissionis, ut prædictum est. Unde dicit Aristoteles in libro prædicto: quod in subita elevatione & depressione sonorum & vorum est labor & violentia ex eo, quod sunt motus contrarii elevatio & depressio, qui sine quiete media non possunt sibi continuari: unde semitonia interveniunt tamquam media deflexionis acutæ vocis in gravem, vel e contrario, ubi ipsa deflexio est loco quietis. Et subiungit ibidem, quod cum in tragicis cantibus, qui continent vel magnam laudem, vel magnam vituperationem, quæ sunt duo extrema, semper medium fugiatur. Ideo cantantur in hypaton & parypaton, i. e. in principalibus seu gravibus: quorum cantus habent se ad gravius extremorum in vocibus & ad fortius: quia gravior vox tanquam habens angulum obtusum fortius impellit, & facilius cantatur, & sic etiam fortius imprimit & imprimitur.

CAPITULUM VIII.

De octo tonis musicis, & eorum denominationibus principalibus & secundariis.

Sciendum ergo, quod octo sunt toni musici: & quare nec plures nec pauciores sint, postmodum demonstrabitur necessaria ratione. Habent autem duas denominationes, unam ab ordine seu positione, aliam a sua generatione & generis dignitate. Ab ordine vocantur primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octavus. A generis & generationis suæ dignitate vocantur authentici & plagales, id est principales & secundarii, sive auctores & subiugales.

Primus igitur tonus in ordine vocatur authenticus protus, id est, principalis primus secundum dignitatem. Secundus vero tonus in ordine vocatur plagalis, i. e. subiunctus, vel subiugalis, vel secundarius authenticus proti, id est, primi toni: quorum differentia est in eo, quod primus tonus, qui dicitur authenticus protus, magis ascendit ad acutas; secundus vero tonus in ordine, qui dicitur plagalis authenticus proti, magis descendit ad graves fere in similibus consonantiis. Tertius tonus in ordine græce dicitur authenticus deuterus, i. e. principalis secundus secundum dignitatem: cuius plagalis, i. e. subiunctus, vel secundarius est tonus quartus in ordine, ex eo quod simili modo ille versetur in acutioribus, iste in gravioribus. Quintus tonus in ordine græce dicitur authenticus tritus, id est, principalis tertius: cuius plagalis est tonus sextus in ordine, idcirco quod ille similiter tendat ad acutas & superiores, iste ad graves & inferiores. Septimus tonus in ordine dicitur græce authenticus tetrardus, i. e. principalis quartus: cuius plagalis est tonus octavus in ordine, eoquod consimiliter ille

ille magis ascendat ad acutas, iste magis descendat ad graves.

Et sciendum, quod sicut narrant antiquiores musici, in primo tempore inventionis musicæ non erant nisi IIII. prædicti toni authentici, id est principales: videlicet primus in ordine, & tertius, & quintus, & septimus. Sed quia posteriores musici perpenderunt, illos IIII. tonos in acutioribus tantummodo versari, ideo cuilibet illorum IIII. principalium subiunxerunt unum tonum quasi secundarium, ut etiam in gravioribus & mediis perfectus cantus naturalis locum haberet. Quod non de auctorum artis beneplacito, sed de ipsarum vocum gravium & mediarum possibilitate processit: quia hoc quod in re fuit possibile, ars solummodo perpendit & tradidit. Nam authentici cantantur in IIII. speciebus diapason ascendentibus a vocibus finalibus per superiores ad excellentes: plagales vero cantantur & decurrunt in speciebus diapason ascendentibus a gravibus per finales ad superiores, ut postmodum dicetur. Et exinde secundus tonus in ordine, & quartus, & sextus, & octavus additi sunt prædictis principalibus ut secundarii.

CAPITULUM VIII.

De græcis denominationibus prædictorum octo tonorum secundum Boetium.

Prædicti quoque toni authentici, id est, principales, apud Boetium, qui sicut ipsemet testatur in sua Musica, nihil de auctoritate græca & antiqua voluit immutare, unde & liber suus de Musica est difficillimus intellectu, aliis græcis nominibus appellantur. Authentici enim protus,

id est principalis primus, secundum Boetium vocatur dorius, vel a Doria provincia, vel a Dorio quodam antiquo auctore musicæ apud Græcos. Plagalis vero eius, id est, secundus tonus in ordine vocatur hypodorius, id est, suppositus dorio, scilicet primo tamquam secundarius principali. Authentici vero deuterus, id est, principalis secundus, qui est tertius in ordine, vocatur secundum ipsum phrygius a Phrygia provincia, in qua est Troia sita, cuius incolæ illius toni cantibus tamquam impetuosius & lætioribus magis insistebant. Plagalis vero eius, id est, quartus tonus in ordine hypophrygius vocatur, i. e. subiunctus vel suppositus phrygio. Authentici autem tritus, i. e. principalis tertius, qui est quintus in ordine, secundum ipsum Boetium dicitur lydius a Lydia provincia, cuius rex fuit Cræsus ille ditissimus regum orientalium, quia gentes illius provincie illo tono præcipue delectabantur: cuius plagalis est tonus sextus in ordine, qui apud Boetium nominatur hypolydius, i. e. suppositus lydio, tamquam suo principali. Authentici autem tetrardus, i. e. principalis quartus, qui est in ordine tonorum septimus, apud eundem Boetium appellatur mixolydius, i. e. mixtus lydius, vel minor lydius: cuius plagalis est octavus tonus in ordine, qui apud Boetium vocatur hypomixolydius, i. e. mixolydio suppositus vel subiunctus. Antiqui quoque musici tonos musicos tropos, i. e. conversiones vocaverunt: idcirco quod secundum ipsorum variationes cantus musici per modulationes varias revertuntur in finem. Modernorum etiam quorundam usus est in suis libris, ut non octo

ſed viii. modos eos vocent, propter duas cauſas; primo, quia ipſorum varietate cantuum modulatio variatur, ſecundo ad differentiam conſonantiae primæ muſicalis, quæ eſt tonus, ut æquivocatio evitetur. Moderni vero noſtri temporis communiter in uſu habent tonos appellare.

CAPITULUM X.

Quare toni muſicales non ſint niſi octo, & non plures, nec pauciores.

His habitis conſequenti ordine quaeritur: Cum in muſica ſint viii. toni prædicti, quare non ſint plures nec pauciores? Ad hoc ſolvendum, notandum eſt: quod ſicut in muſica minores conſonantiae faciunt, & componunt maiores tanquam partes ſuum totum, videlicet toni & ſemitonia, ditonos, & diateſſaron, & diapente, & iterum diateſſaron & diapente ſecundum ſuas ſpecies conſtituunt & componunt ſpecies diapason: ita quoque ſpecies diapason, quæ eſt optima & perfectiſſima conſonantia, in qua omnis cantus muſicus ſufficienter cantari poteſt, cum omnes modos & differentias conſonantiarum complectantur, conſtituunt & faciunt modos & differentias viii. tonorum, & quia viii. ſunt ſpecies diapason, ut ſuperius dicebatur, ideo ſunt viii. toni muſici, cum unaquæque ſpecies conſtituat unum tonum, ut patebit.

CAPITULUM XI.

Qualiter ſecundum quosdam ſint VII. ſpecies diapason, ſecundum alios VIII.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Primo ergo breviter reſumenda ſunt aliqua, quæ ſuperius de modo generationis ſpecierum diapason dicebantur. Notandum ergo, quod cum litteræ & voces muſicales non ſint niſi vii. ſcilicet a. b. c. d. e. f. g. quæ omnes voces & conſonantias muſicas in ſe continent ſufficienter, exinde patet per conſequens, quod cum unaquæque litterarum ad ſe ipſam repetitam in ordine ſuperiori faciat unam ſpeciem diapason, cum non ſint niſi vii. litteræ, non erunt niſi vii. ſpecies diapason, & per conſequens non niſi vii. toni muſici, cum ſicut ſupra dictum eſt, unaquæque ſpecies diapason faciat aliam ſpeciem toni. Et propter hoc etiam quidam antiquiores muſici non ponebant niſi vii. tonos, ſicut refert Boetius, & Aribio in ſua Muſica. Sed quia ſpecies diapason per reſpectum ad conſtitutionem & decantationem tonorum in ſingulis earum non ſolum attenduntur ſecundum repetitionem earumdem litterarum inferiorum in ſuperioribus, ſed magis ſecundum diverſificationem conſonantiarum componentium ſingulas ſpecies diapason: propter hoc, ut infra videbitur, ponendo duo diapason ſub D. littera quarta gravium, ad ſuam ſuperiorem d. la, ſol, re, octo ſpecies diapason, & viii. tonos muſicos poterimus regulariter invenire.

CAPITULUM XII.

Ex quibus conſonantiis, & in quibus litteris & ſpeciebus diapason decantetur tonus primus & ſecundus.

Prima itaque ſpecies diapason quantum ad generationem tonorum muſicorum, con-

X x

constituitur ex prima specie diapente ascendente a D. finali, usque ad a. *la, mi, re*, inferiorem a), tono, & semitonio, & duobus tonis; & ex prima specie diatessaron abinde ascendente tono, & semitonio & tono, usque ad d. *la, sol, re*, primam excellentium. Sub huius diapason spatio regulariter ascendit & decantatur authenticus protus, i. e. primus tonus, & consonantiæ specierum diatessaron & diapente componentium istam primam speciem diapason ascendendo deserviunt proprie toni primo, ut infra in descriptione & assignatione proprietatum & differentiarum primi toni plenius patebit. Subiugalis vero, i. e. plagalis huius primi, qui est tonus secundus, a prædicta D. finali ascendit per eandem diapente in a. *la, mi, re*, & descendit per eandem speciem diatessaron usque ad A. *re*, secundum Boetium, sed secundum modernos usque in F. *ut*, & per consequens decantatur regulariter ascendendo & descendendo in illa specie diapason, quæ est ab A. *re*, in a. *la, mi, re*. Et diligenter notandum est, quod cum diapason constet ex diatessaron & diapente, quædam species diapason habent diapente infra, & diatessaron supra: & in illis decantantur toni authenticis, sive principales secundum singulas species diapason appropriatas singulis tonis authenticis. Quædam autem habent diatessaron inferius, & diapente superius, & in illis decantantur toni plagales, & hæc est principalis differentia authenticorum & plagalium, super quam aliæ ipsorum differentiæ radican-
 tur. Præterea singuli plagales ex eisdem speciebus diatessaron & diapente compo-

nuntur cum suis authenticis, & hæc est principalis similitudo & convenientia authenticorum cum suis plagalibus, ex quibus aliæ ipsorum similitudines & convenientiæ ad invicem eliciuntur.

CAPITULUM XIII.

In quibus speciebus diapason decantetur tonus tertius & quartus.

Secunda species diapason ad constitutionem tonorum authenticorum distincta & ordinata, constat ex secunda specie diapente ascendente semitonio & tribus tonis ab E. finali usque ad b. *mi*, & ex secunda specie diatessaron ascendente semitonio & duobus tonis a prædicta b. *mi*, usque in e. *la, mi*, superiorem sibi diapasonice respondentem. Sub huius diapason spatio regulariter decantatur deuterus, i. e. secundus principalis, qui est in ordine tertius tonus. Plagalis vero ipsius, id est quartus tonus in ordine, constat ex eadem secunda specie diapente superius, & eadem specie diatessaron inferius, terminata ad B. *mi*, & per consequens cantus ipsius decurrit ascendendo & descendendo in specie diapason, quod est inter B. *mi*, inferiorem, & b. *mi*, superiorem; nisi per licentiam contra regulam plus ascendat vel descendat.

CAPITULUM XIII.

In quibus speciebus diapason decantetur tonus quintus & sextus.

Tertia species authentica diapason constat ex tertia specie diapente ascendente tono & tono & semitonio, & tono ab F. finali usque in c. *sol, fa, ut*, & ex tertia specie

a) *Melius* superiorem.

specie diatessaron ascendente tono tono & semitonio usque in f. *fa, ut*, superiorum prædicto finali F. diapasonice respondentem. In cuius diapason specie ascendendo decurrit authentus tritus, i. e. principalis tertius, qui est secundum ordinem tonus quintus. Plagalis vero ipsius, qui est secundum ordinem tonus sextus, constat ex eadem tertia specie diapente superius terminata ad c. *sol, fa, ut*, & ex eadem specie diatessaron inferius terminata ad C. *fa, ut*; respondentem diapasonice ad c. *sol, fa, ut*, prædictam. In cuius diapason specie & spatio decurrit ascendendo & descendendo prædictus tonus sextus.

CAPITULUM XV.

In quibus speciebus diapason decantetur tonus septimus & octavus.

Quarta species diapason authentica constat ex quarta specie diapente, ascendente tono, & tono, & semitonio & tono a G. finali usque ad d. *la, sol, re*, & ex prima specie diatessaron ascendente ab inde tono & semitonio & tono usque ad g. *sol, re, ut*, superiorem prædicto G finali diapasonice respondentem. In huius diapason specie & spatio decurrit ascendendo & descendendo authentus tetrardus, i. e. principalis quartus, qui est secundum ordinem tonorum septimus. Plagalis vero eius, qui est secundum ordinem octavus, constat ex eadem quarta specie diapente superius ad d. *la, sol, re*, ascendente tono & tono, & semitonio & tono, & ex eadem prima specie diatessaron descendente inferius tono & semitonio & tono usque ad D. *sol, re*, ad prædictum d. *la, sol, re*, dia-

pasonice respondentem. In cuius diapason specie & spatio prædictus tonus octavus regulariter decantatur, nisi per licentiam plus ascendat vel descendat, quod de omnibus tonis generaliter subintelligitur.

CAPITULUM XVI.

Quæ species diapason deserviant tonis authenticis vel plagalibus.

Ex prædictis colligitur & notatur, qualiter in septem & septem litteris, id est, XIII. vocibus inveniri valeant & haberi VIII. species diapason, quoniam a D. quæ est ultima gravium, usque ad d. *la, sol, re*, quæ est prima excellentium, formantur duo diapason secundum speciem: unum in quantum ipsa D. est ultima tetrachordi gravium, scilicet diapason, quod constituitur ex prima specie diapente ascendendo ab ipsa, & ex prima specie diatessaron, & deservit cantibus authentis protis, id est, primi toni. Aliud in quantum ipsa D. est principium tetrachordi finalium, ita quod per synemmenon, i. e. coniunctionem duorum tetrachordorum, in ipsa potest pertinere ad duplicem cantum. In quantum sub illo rursus constituitur, ut dictum est ex quarta specie diapente, & prima specie diatessaron constituyente tonum octavum, quæ est alia a consonantia, quæ fecit primum tonum, quæ constat ex prima specie diatessaron, & prima specie diapente: quam diversificationem recipit & admittit duplex ascensus & descensus possibilis in illo diapason, videlicet per b. *fa*, vel per *mi*, ut patet. Patet etiam ex prædictis, quod VIII. toni musici prædictis VIII. speciebus diapason, in quibus

X x 2

decur-

decurrunt & decantantur, sunt taliter combinati, quod diapason, quod est ab A. ad a. deservit cantui plagalis, authentici proti, id est tono secundo. Item diapason, quod est a B. ad b. deservit cantui plagalis deuteri, id est tono quarto. Item diapason, quod est a C. in c. deservit cantui plagalis triti, i. e. sexto tono. Item diapason, quod est a D. in d. deservit cantui authentici proti, i. e. toni primi, in quantum componitur ex prima specie diapente, & prima specie diatessaron: & cantui plagalis tetrardi, i. e. toni octavi, in quantum componitur ex prima specie diatessaron, & quarta specie diapente. Item diapason, quod est ab E. in e. deservit cantui deuteri, i. e. tertii toni. Item diapason, quod est ab F. in f. deservit cantui triti, i. e. quinti toni. Item diapason, quod est a G. in g. deservit cantui tetrardi, i. e. septimi toni. Et ita singuli VIII. toni in singulis octo speciebus diapason regulariter decantantur.

CAPITULUM XVII.

Qua sint proprietates & differentiae tonorum authentorum inter se.

Ex prædictis itaque modis generationis singularum specierum diapason ex singulis speciebus diapente & diatessaron, & attributionibus singulorum tonorum singulis speciebus diapason, si diligenter inspiciantur diversitates consonantiarum, ex quibus generantur, patere possunt proprietates & differentiae authentorum inter se.

Proprietas igitur proti, per quam differt essentialiter ab aliis authenticis, est in eo, quod elevatur per diapente, & deponitur

tono. Proprietas deuteri est elevari per integram diatessaron, & deponi ditono. Proprietas triti est elevari ditono, & deponi per diatessaron. Proprietas tetrardi est elevari tono, & deponi per diapente. Patet ergo ex prædictis proprietatibus authentorum, quod protus & tetrardus opponuntur, quia unius remissio est alterius elevatio, & e converso. Similiter deuterus & tritus opponuntur, quia unius elevatio est alterius depositio, & e contrario. Fere quoque eadem sunt differentiae & proprietates plagalium inter se, quæ sunt suorum authentorum, ut postmodum melius patebit.

CAPITULUM XVIII.

Ubi ponuntur IIII. suppositiones, ex quibus singulorum diapason & tonorum convenientia & differentia demonstratur.

Differentiæ vero & proprietates ac communitates authentorum singulorum ad suos plagales magis commoditatem conferunt & facilitatem ad discernendum singulorum tonorum inceptions, & ascensus ac descensus eorum in suis singulis diapason, aut modicum supra vel infra, sicut concedit licentia musica, & eorum consonos reditus in suos finales. Resumendum ergo est, quod superius de convenientia & oppositione IIII. tetrachordorum dictum fuit. Primo quod ubique in toto ordine litterarum seu vocum A. ad D. & B. ad E. & C. ad F. a gravibus deorsum diatessaron, ab acutis sursum resonat diapente. Secundo quod littera seu vox, quæ est in medio spatio diapason litteræ sive voci, cui in gravibus respondet diatessaron, in acutis respondet per

per diapente &c. Tertio sicut ex dictis in præcedenti capitulo patuit, quod cum quilibet VIII. tonorum in suo proprio diapason decantetur & discurrat, cuiuslibet plagalis diapason medietas superior est inferior medietas diapason sui authentici, & e contrario inferior medietas authentici est superior medietas sui plagalis: sicut duo circuli se se interfecantes mutuo, ita quod circumferentia unius tangat centrum alterius, & e contrario, sicut patet in subscriptis figuris. Quarto, quod licet quilibet tonus authenticus vel plagalis discurrat & decantetur in suo proprio diapason, quilibet tamen authenticus cum suo plagali propter interfecationem suorum diapason ad invicem, in solis XI. numero vocibus discurrit, licet quodlibet duorum diapason ipsorum habeat VIII. voces.

CAPITULUM XVIII.

*Applicatio IIII. prædictarum suppositio-
num ad suas conclusiones.*

Ex his igitur prædictis IIII. suppositio-
nibus demonstrantur sequentia in hunc
modum. Cum enim diapason cuiusli-
bet toni contineat VIII. voces, alioquin
non esset diapason; & cum in duobus
diapason cuiuslibet authentici & sui plaga-
lis se se interfecantibus ad vocem mediam
utriusque non sint plures numero XI. vo-
cibus; relinquitur de necessitate, quod
voces in medio spatio interfecationis ip-
sorum sint communes authentico & plagali,
sicut ipsum spatium est commune utri-
que diapason authentici & plagalis; voces
vero, quæ sunt extra illud spatium, sint
propriæ illi tono authentico scilicet vel pla-
gali, cuius proprium est ipsum spatium;

voces vero, quæ ab extremitatibus infe-
rioris diapason consonantiam reddunt ad
ipsius medium, sint inter communes vo-
ces & proprias utrisque sociales.

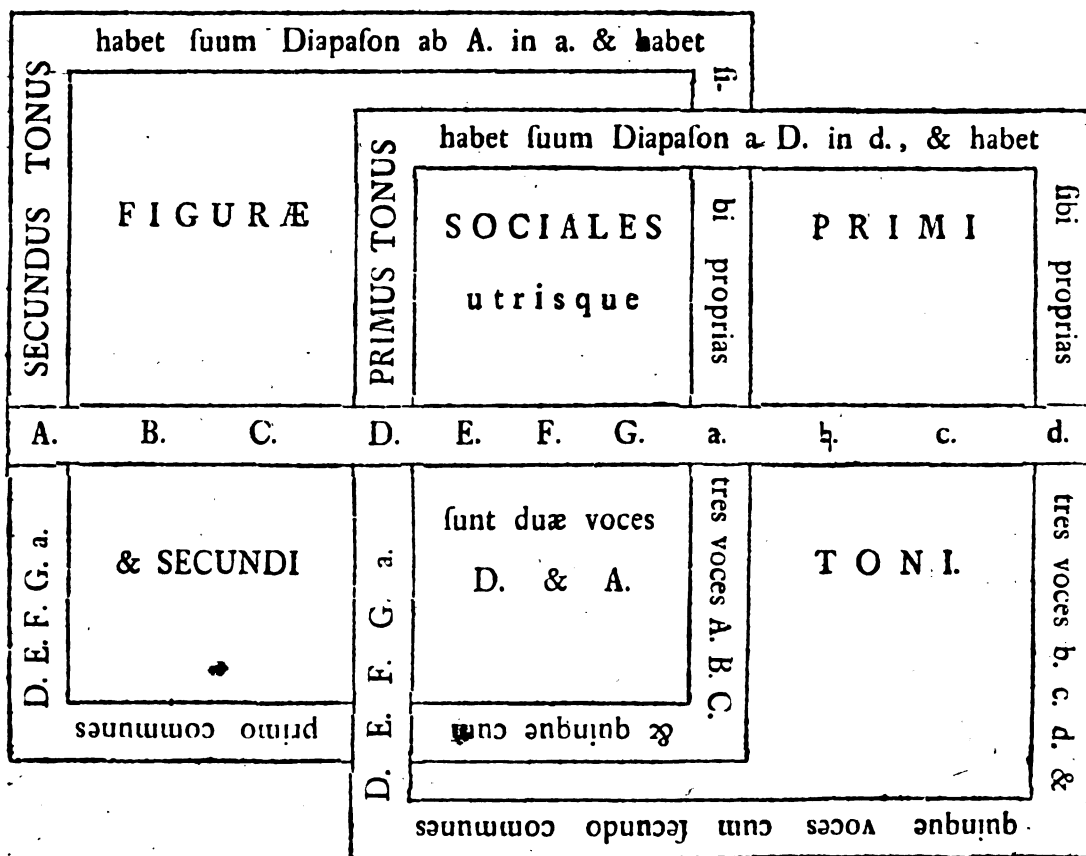
CAPITULUM XX.

*Qualiter diapason primi toni interfecat
diapason secundi ad distinguendas ipsorum
voces proprias & communes.*

Cum igitur authenticus protus, i. e. pri-
mus tonus regulariter decantetur in dia-
pason, quod est a D. prima finalium us-
que ad d. *la, sol, re*, in his litteris & vocibus D. E. F. G. a. b. c. d. plagalis vero e-
ius in diapason, quod est ab A. prima gra-
vium usque ad a. *la, mi, re*, quæ est pri-
ma superiorum sub his vocibus A. B. C. D.
E. F. G. a. & illa duo diapason, scilicet pri-
mi toni & secundi prædictorum interse-
cent se in D. finali, & a. prima superio-
rum; manifestum est, quod authenticus
protus, i. e. primus tonus rursus sui pla-
galis, i. e. secundi toni habet proprias
sibi tres voces suas superiores, scilicet b.
c. d. plagalis vero eius, i. e. secundus to-
nus habet proprias sibi tres voces suas in-
feriores, scilicet A. B. C. Quinque vero
illas voces, quæ sunt in communi spatio
interfecationis amborum diapason, habent
sibi communes, scilicet D. E. F. G. fina-
les, & a. primam superiorum. Tres au-
tem & tres & quinque faciunt XI. voces
numero, in quibus tonus primus & se-
cundus in ordine sub VI. vocibus propriis,
& quinque communibus decantantur. So-
ciales vero finales voces sunt A. prima gra-
vis ab inferiori diapason respondens ad d.
primam superioris diapason per diates-
faron, & d. prima excellentium respon-
dens

dens a medio superioris ad medium inferioris diapason per diapente, sicut patet in hac figura. Et diligenter nota lector, quod in hac descriptione litteræ duorum tetrachordorum inferiorum scribuntur per grossas litteras capitales, quia voces earum tendunt ad graves. Eadem vero ipsæ litteræ positæ in duobus tetrachordis superioribus, scribuntur per minores litteras capitales, quia illæ magis tendunt ad

acutas, & hoc factum est ad discernendum, in quibus & quot vocibus gravibus & acutis communicet quilibet authenticus cum suo plagali, & e converso, quoniam protus & deuterus communicant cum suis plagalibus in una sola a. superiori tendente ad acutas. Tritus vero & tetrardus communicant cum suis plagalibus in tribus, scilicet a. b. c. tendentibus ad acutas.

CAPITULUM XXI.

*Qualiter diapason tertii interfecat
diapason quarti toni.*

Eodem modo authenticus deuterus, i. e. tertius tonus in ordine, cuius diapason

est inter E. secundam finalium, & e. secundam excellentium in his vocibus E. F. G. a. b. c. d. e. sui plagalis, scilicet quarti toni diapason, quod est a B. secunda gra-

gravi usque ad b. secundam superiorum in his vocibus A. B. C. D. E. F. G. a. b. interfecat in E finali, & interfecatur ab eo in b. secunda superiorum, & ita per consequens habet has tres voces proprias C. D. E. Plagalis vero eius habet has tres proprias B. C. D. communes vero habet has quin-

que E. F. G. a. b. sociales vero finales amborum sunt B. ab inferiori diapason respondens per diatessaron ad e. primam superioris, & b. secunda superiorum respondens a medio superioris diapason ad medium inferioris per diapente, sub tali figura.

habet suum Diapason a B. in b. & habet									
QUARTUS TONUS	FIGURÆ					habet suum Diapason ab E. in e. & habet			
						SOCIALES		TERTII	
						utrisque		sibi proprias	
	B.	C.	D.	E.	F.	G.	a.	b.	c.
E. F. G. a. b.	& QUARTI					sunt duæ voces			
						E. & B.		T O N I.	
						tres voces B. C. D.		tres voces c. d. e.	
						& quinque cum		& quinque cum	
						E. F. G. a. b.		quarto communes	

CAPITULUM XXII.

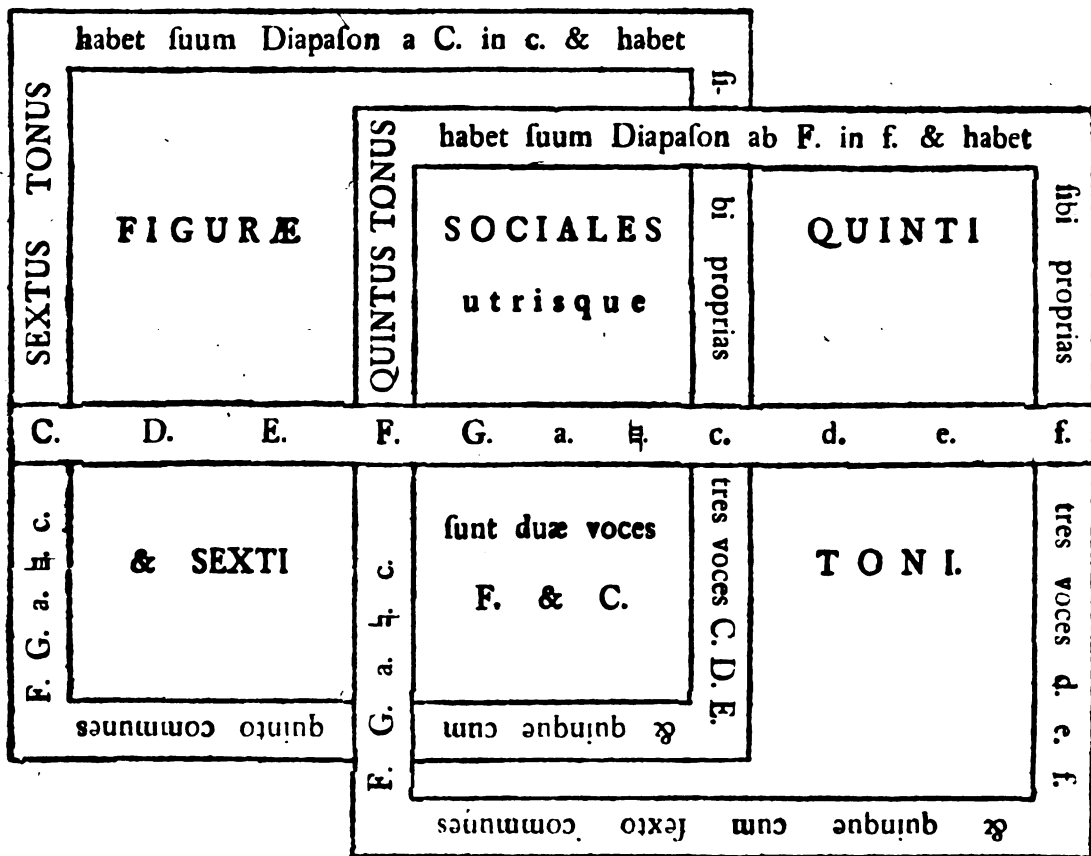
Qualiter diapason quinti interfecat diapason sexti toni.

Similiter authenticus tritus, i. e. quintus tonus in ordine, cuius diapason est inter F. tertiam finalium & f. tertiam excellentium in his vocibus & litteris F. G. a. b.

c. d. e. f. diapason sui plagalis, scilicet toni sexti, quæ est a C. tertiam gravium usque ad c. tertiam superiorum in his vocibus & litteris C. D. E. F. G. a. b. c. interfecat in F. finali & interfecatur ab eo in c. tertiam superiorum, & per consequens habet tres voces proprias D. E. F. plagalis vero

vero eius similiter habet has tres proprias C. D. E. communes vero habent has quinque F. G. a. b. c. sociales vero finales amborum sunt C. suprema inferioris diapa-

son respondens ad f. supremam superioris per diatessaron, & ad F. infimam ipsius per diapente, sub tali figura.

CAPITULUM XXIII.

Qualiter diapason septimi interfecat diapason octavi toni.

Authentus quoque tetrardus, i. e. septimus tonus in ordine, cuius diapason est inter G. quartam finalium & g. quartam excellentium in his vocibus & litteris. G. a. b. c. d. e. f. g. diapason sui plagalis, scilicet toni octavi, quæ est a D. prima finalium, usque ad d. quartam superiorum sub his vocibus & litteris D. E.

F. G. a. b. c. d. interfecat in G. quarta finalium: & interfecatur ab eo in d. quarta superiorum, & per consequens habet tres voces proprias E. F. G.. Plagalis vero eius habet has tres proprias D. E. F. quinque vero habent communes G. a. b. c. d. Sociales vero finales amborum sunt D. respondens ad G. ^{superius} per diatessaron, & ad g. ^{inferius} per diapente. Sub hac figura.

OCTA-

habet suum Diapason a D. in d. & habet							
OCTAVUS TONUS	FIGURÆ						fi.
	NUS habet suum Diapason a G. in g. & habet						
	SEPTIMUS TO-	SOCIALES utrisque	bi proprias	SEPTIMI,	fibi proprias		
D.	E.	F.	G.	a.	b.	c.	d.
e.	f.	g.	a.	b.	c.	d.	e.
& OCTAVI	funt duæ voces G. & D.						tres voces D. E. F.
G. a. b. c. d.	G. a. b. c. d.	& quinque cum				T O N I.	tres Voces e. f. g.
septimo communes	octavo communes						& quinque cum

CAPITULUM XXIII.

*In quo fit regressio ad determinandum de
principalibus partibus cantus naturalis.*

Cum igitur cognitio totius dependeat a cognitione partium, cognitionem VIII. tonorum musicorum & proprietatum & differentiarum, & convenientiarum ipsorum iuxta distinctiones prædictas a cognitione suarum partium inquiremus, quæ sunt inceptio cantus toni musici, & ascensio & descensio & finis, sive terminatio ipsius, quæ sunt principales partes cuiuslibet toni.

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Sciendum igitur primo , quod secundum IIII. prædictas principales partes tonorum distinguuntur & assignantur IIII. species principalium vocum in ordine IIII. tetrachordorum constituentium duo diapason , intra quæ ascendendo & descendendo discurrunt omnes musici toni , videlicet voces deservientes inceptiōni tonorum, quæ dicuntur principales , cum inceptio sit principalis, i. e. prima pars uniuscuiusque toni: unde fit magis consonus processus ipsius cantus per ascensus & descensus medios ad finem , & deservientes ascensionī & descen-

Y y

fo-

fioni, quæ dicuntur magis principales, sicut ascensio & descensio in tono sunt magis principales partes ipsius, quia ibi magis percipitur ipsius toni modulatio. Et quæ deserviunt distinctioni ipsius toni, quæ dicuntur principaliores, sicut distinctio, i. e. media repausatio in tono est principalior pars eius, idcirco quod in ipsa consideratur modulationis processus & ordinatio ad finem. Et quæ deserviunt fini, i. e. terminationi cantus, quæ dicuntur principalissimæ, sicut finis est principalissima pars cantus in suo tono, idcirco quod omnis tonus musicus speciem sumit a fine: quia non potest iudicari de aliquo cantu, cuius toni sit, nisi a sua finali voce, qua salvata salvatur tonus in illa specie, & qua mutata mutatur species toni. Et hoc est, quod dicit Aristoteles in libro Problematum parte xviii. quod melodia in tono est in ambabus vocibus eius, non in una, & in cantu non in principio, sed in fine: quia melodia consistit in proportionem, proportio vero est inter duo. In fine itaque cantus, & in secunda voce toni percipitur proportio, quia in posteriori resultat proportio prioris ad ipsum, & non e contrario &c.

Unde cum singuli tonorum secundum singulas formulas suas non in una, sed in alia, & alia voce, seu littera habeant incipi, & ascendere & descendere, & in distinctionibus mediis repausare, sicut postmodum specialiter de unoquoque tono patebit: finales tamen voces omnibus tonis non sunt nisi istæ **IIII. D. E. F. G.** quæ ut superius dicebatur, faciunt in ordine **IIII. tetrachordorum** secundum tetrachordum, quod appellatur tetrachor-

dum finalium. Generaliter igitur dicendo, in ordine **IIII. tetrachordorum**, sive bis diapason, quæ sunt in vocibus **XIIII. sive xv. contenta**, videlicet inter **A. re**, primam in gravibus, & **la, mi, re**. ultimam excellentium: illæ dicuntur principales voces seu litteræ, sive claves, ultra quas nullus tonus musicus regulariter in suo diapason ascendit, & infra quas nullus tonus musicus descendit, & in quibus distinctionem & pausam in medio accipit, & a quibus aliquis tonorum incipit, & in quas aliquis tonorum finit, quæ voces nominatim postmodum per tonos singulos exprimuntur.

CAPITULUM XXV.

In quo ponuntur regulae generales de inceptione cantus.

Circa regulares itaque inceptiones & ascensiones & descensiones, & distinctiones, & terminationes cantus naturalis infra diapason cuiuslibet toni, primo ponamus regulas generales & communes omnibus tonis, postmodum loco suo transiendo ad regulas speciales uniuscuiusque toni. Inceptio itaque regularis in cantu naturali est a voce, unde ad uniuscuiusque toni finalem cantus ascensu & descensu & distinctionibus mediis ipsi fini magis consonis poterit pervenire. Ad inceptionem enim cantus ordine necessario quodammodo consequitur ipsius ascensus & descensus. Ascensum vero & descensum ipsius per tonos & semitonia proprie ordinata secundum diversas species diatessaron & diapente consequuntur distinctiones & principia distinctionum: in quibus ascensibus & descensibus sæpe unius vocis

cis mutatio mutat distinctiones & principia distinctionum: quæ mutatæ faciunt cantum cadere in alium finalem, qui casus de necessitate mutat tonum, cum omnes toni speciem sumant a voce finali. Generaliter enim alia & alia via ducit ad alium & alium finem. Exemplum huius mutationis unius vocis, quæ facit cantum in medio extra suum finalem cadere in alium tonum, est in antiph. *O beatum pontificem*, a) quæ cum quantum ad principium suæ inceptionis, & quantum ad finalem suum posset convenienter esse secundi toni, tamen propter unicam elevationem extra naturalem ascensum secundi toni, in illis duobus locis: *O Martine*, & in illo loco: *O sanctissima*, cadit ab inceptioe secundi toni in formam & finem primi toni. Est ergo regula generalis, quod in inceptionibus cantus naturalis & processu eius principium secundum unamquamque consonantiam illius speciei diapason, per quam currit cantus, debet fini consonare.

Ex hac regula sequitur alia, quæ talis est: Quæcunque voces in suis consonantiis possunt convenire fini cantus naturalis, ab eisdem etiam potest incipi ipse cantus. Ab hac regula excipitur cantus quinti toni, qui naturaliter finitur in E. *la*, *mi*, finali, & tamen aliquando potest incipi in C. *sol*, *fa*, *ut*, quæ ab E. *la*, *mi*, prædicta per diapente, & unum semitonium distat, sicut patet in illo cantu: *Sanctus* &c. Et quia inceptions, *seculorum amen*, sunt inventæ ad præformandas & præmonstrandas litteras & voces inceptionis suæ uni-

cuique tono secundum quandam consonantiam consonantiæ sui finis ad principium & ad inceptionem ipsius cantus, diligenter notandæ sunt voces inceptionis & terminationis prædictarum intonationum. Voces ergo inceptionis ipsarum notantur his versibus:

A. tenor est primi, quarti, sextique tonorum.

Porro secundus ab F. oriatur, septimus a D.

Tertius & quintus, nec non octavus amant C. &c.

Voces vero terminationis ipsarum intonationum tot sunt numero & differentia, quot sunt numero differentiarum formularum singulorum tonorum, de quibus ultimo in hoc opere habebitur.

Ex prædicta exceptione a regula secunda sequitur tertia regula, quæ talis est: Omnis cantus qui sui toni regulares terminos transit ascendendo vel descendendo, vel per B. molle, aut B. durum ad consonantiam sibi non propriam deflectitur, potest extra litteram suam finalem incipere in littera consimilis vocis &c. Littera consimilis vocis dicitur, a qua si fiat inceptio, cantus per eiusdem toni consonantias easdem secundum speciem ascendere poterit & descendere, & in finali proprio vel consimili terminari: verbi gratia, omnes cantus quarti toni fere incipiunt regulariter ab E. *la*, *mi*, finali, vel a C. *fa*, *ut*, gravi, raro vero in D. & F. finali, ut infra hoc totum patebit. Si ergo contra regulam generalem illius toni aliquis cantus illius toni ascenderet

Y y 2

ultra

a) Hæc & sequentia exempla adhuc cum antiquis notulis musicis exhibentur, quod argumento est tardius scalam GUIDONIS per Germaniam invaluisse.

ultra C. *sol*, *fa*, *ut*, vel ultra b. *mi*, rotundum, quæ est terminus suæ ascensionis: vel descenderet infra B. *mi*, gravem, quæ est regularis terminus suæ descensionis: tunc per licentiam musicam posset incipi ille cantus in a. *la*, *mi*, *re*, ubi salvo suo ascensu & descensu per species diatessaron & diapente proprias illi tono sine deviatione a suo finali vel eius consimili posset ultra suum regularem terminum ascendere, vel ultra suum regularem terminum descendere. Ex hac regula tertia sequitur quarta regula, quæ talis est: Omnis cantus naturaliter incipiens in proprio suo loco & littera poterit in eadem voce & littera sibi per diapason respondente congrue inchoari, nisi ascensus vel descensus per licentiam, aut defectus semitonii impediret &c. Huius regulæ expositio patet ex prædicta.

CAPITULUM XXVI.

De generali convenientia & differentia vorum, ex qua dependent puncta inceptionis & progressionis, & terminationis cantus naturalis.

Ex prædictis itaque 1111. regulis generalibus de inceptione cantus naturalis positæ & expositis, notandum quod generaliter differentiarum inceptionum, & ascensionum & descensionum cantus naturalis discernuntur & cognoscuntur ex convenientia & differentia litterarum & vorum, quibus litteræ in ordine monochordi, sive in 1111. tetrachordis, seu duobus diapason contentæ differunt & conveniunt ad invicem. Unde sciendum, quod omnium litterarum in prædicto ordine to-

tali positarum quædam omnino conveniunt, quædam omnino differunt, quædam partim conveniunt, partim differunt. Convenientia autem & differentia ipsarum attenditur dupliciter, videlicet in vocibus quas continent, & in consonantiis, quas ad invicem habent. Quæ igitur omnino conveniunt, sunt, quæ eadem existentes, non nisi secundum repetitionem diapasonicam differunt, sicut A. inferior ad a. superiorem, & B. ad b. & C. ad c. & sic de singulis. Istæ enim in inferiori diapason positæ & in superiori habent easdem voces, & easdem consonantias faciunt ad invicem secundum duplo acutum, quæ est consonantia diapasonica: unde secundum quartam regulam superius positam, idem cantus in eisdem litteris convenienter poterit inchoari. Quæ vero omnino differunt, sunt, quæ nullas voces communes habent, licet consonantias aliquas ad invicem faciant: sicut C. D. E. finales; licet enim C. ad D. & D. ad E. faciant tonum, & E. ad C. & e converso faciant ditonum, C. tamen habet duas voces, *fa*, & *ut*, quas non habet D. nec E. Et D. habet *sol*, & *re*, quas non habent C. & E. Et E. habet *la*, & *mi*, quas non habent C. & D. Similiter A. prima gravium habens unam vocem tantum *re*, cum nulla communicat in prima diapason, continente duo tetrachorda, scilicet gravium & finalium, nisi cum D. & G. Similiter in tetrachordo acutarum & excellentium lectòr de facili perpendere poterit & notare, quæ litteræ convenient cum aliis in aliquibus vocibus, una videlicet vel duabus, & quæ in nullis. Generaliter enim notandum

tandum est, quod omnis littera cum quarta a se concordat in una voce ad minus: verbi gratia, prima A. concordat cum quarta D. B. secunda cum E. quinta. C. tertia cum F. sexta. G. septima cum D. quarta. Quæ ergo litteræ conveniunt & differunt, sunt illæ, quæ sive in vocibus aliquibus differant, aut conveniant, consonantias tamen aliquas ad invicem faciunt, per quas sibi conveniunt, de quibus ultimo iam dictum est.

CAPITULUM XXVII.

*In quibus diversis litteris & vocibus pos-
sit fieri inceptio eiusdem cantus.*

Cum itaque secundum prædictam distinctionem manifestum sit, quod omnis littera & vox in ordine IIII. tetrachordorum posita, ad sibi proximam consonet per tonum vel semitonium; ad tertiam a se per ditonum aut semiditonum; ad quartam per diatessaron; ad quintam per diapente; ad sextam per diapente cum tono vel semitono; ad octavam per diapason, sicut sæpe sæpius supra dictum est: proinde ex prædicta distinctione convenientiæ & differentiæ litterarum & vocum sumuntur istæ regulæ ad cognoscendum congruas inceptiones singulorum cantuum & tonorum, quarum prima talis est. Nullæ voces conveniunt in consimili elevatione & depositione, nisi per diapason sibi respondentes: unde in eisdem litteris infra & supra positis potest incipi idem cantus eiusdem toni. Secunda est talis: Omnis cantus potest incipi in litteris & vocibus, in elevatione sola, vel depositione consimili sibi invicem convenientibus. Tertia talis est: In litteris & vo-

cibus, in quibus nulla est convenientia, non potest incipi idem cantus & tonus. Quarta talis est: In litteris & vocibus propriis uni tono non potest incipi cantus alterius toni, nisi per transformationem. Ex prædictis itaque omnibus patet, quod in numero & ordine prædictarum VII. litterarum seu vocum musicarum, scilicet A. B. C. D. E. F. G. F. & C. & D. & G. & A. & E. in depositione habent ad invicem diatessaron; C. vero & G. & D. & A. & E. & B. in elevatione habent ad invicem diapente: unde in prædictis litteris & vocibus convenientibus in elevatione vel depositione potest sæpe incipere idem cantus vel tonus, sicut in D. in A. & similibus.

In quibus vero nulla est convenientia, vel quæ proprie diversorum tonorum sunt; una littera & vox alterius cantum in eodem tono non occupat neque recipit, nisi per transformationem, ut prædictum est. Est autem transformatio tonorum, quando unus tonus extra regularem litteram suæ inceptionis vel propter mutationem semitonii aut defectum, vel propter irregularem ascensum vel descensum extra terminos regulares, inceptionem habet in alia littera sibi per vocem consimilem vel consonantiam respondente. De qua transformatione postmodum dicetur.

CAPITULUM XXVIII.

De finalibus & socialibus vocibus, in quibus fit inceptio eiusdem cantus.

Et quia inceptiones cantuum secundum hoc a notitia finalium dependent, de finalibus & socialibus, & cum eis con-

Yy 3 cor-

cordantibus litteris & vocibus secundum prædictas regulas breviter est dicendum. Finales voces sunt, in quas omnes cantus naturales cuiuslibet toni authentici vel plagalis per ascensum & descensum in suis diapason magis consone terminantur, & quasi completi requiescunt. Sunt autem 1111. finales tantum, ut prædictum est, videlicet D. E. F. G. quæ faciunt secundum tetrachordum, quod etiam propter hoc appellatur tetrachordum finalium.

Quare autem illæ solæ 1111. voces sint finales, ratio est secundum Aristotelem in Problematicis parte XVIII. quia ita est in motibus ascensus & descensus per voces & consonantias in cantu naturali ad suum finem, sicut est in ambulationibus ad aliquam civitatem vel locum, ut ad propositum terminum. In quibus si ambulans vult non directo itinere ad locum destinatum pertingere, sed ipsum locum quasi causa solatii collustrando & considerando per totam sui circumferentiam circuire, donec omnibus in circuitu collustratis tandem in ipso loco vel civitate, quasi in proposito termino requiescat: oportet per consequens, ipsum locum esse positum quasi in medio illius circuitus, ut ab undique valeat perlustrari. Sic etiam in cantu naturali causa delectationis fit ascensus varius & descensus, qui tamen ultimo in aliqua voce finali requiescit: unde oportet illam vocem in ordine bis diapason, i. e. 1111. tetrachordorum sic esse positam, ut quia ab ipsa vel circa ipsam in aliqua eius consimili sit inceptio cantus, ascensui super ipsam, & descensui infra ipsam detur locus congruus & conso-

nus utrique. Si itaque illæ voces essent positæ in excellentibus, ab ipsis supra non esset locus ascensui; si in gravibus seu inferioribus, tunc ab ipsis infra non esset locus descensui. De necessitate ergo positæ sunt in medio, & circa medium, ut ab ipsis, vel circa ipsas incepto cantu esset locus ascensui propter cantus elevatos, & altos, sicut sunt cantus in authentici: & similiter esset locus descensui infra ipsas propter cantus humiliores & graviores, sicut sunt cantus plagales. Tales autem sunt voces secundi tetrachordi, quæ infra se habent unum tetrachordum gravium ad descensum, & supra se duo tetrachorda, scilicet superiorum & excellentium ad ascensum, cum cantus elevati in authentici plus ascendant ad excellentes, quam descendant ad graves. Igitur D. est finalis toni primi & secundi, E. tertii & quarti, F. quinti & sexti, G. septimi & octavi.

CAPITULUM XXVIII.

Ratio & causa, quare singula cætera voces sint singulorum tonorum finales.

Quare autem tales litteræ talium duorum tonorum, scilicet authentici alicuius & sui plagalis, sint finales, ratio est, quia sicut differunt authentici a plagalibus, ita quod illorum cantus sunt elevatiores, istorum demissiores, ita etiam differunt authentici inter se. Omnis enim cantus plagalis habet eundem finalem cum suo authentico; sicut ergo plagalis authentici protius, i. e. toni primi, scilicet secundus tonus, est humillimi & gravissimi cantus inter omnes cæteros cantus plagalium, quod patet ex eo, quia decantatur in spatio infimi

fimi diapason, quod est ab A. *re*, prima gravium usque ad a. *la, mi, re*, quæ est prima superiorum; ita authentus protus, i. e. tonus primus, est humilior & inferior omnibus cantibus authentorum. Tonorum autem ordo, secundum quem dicimus primum, secundum, tertium & quartum tonum &c. sumitur per ascensum ad superiores & excellentes, non per descensum ad inferiores & graviores; ergo positus prædictis IIII. vocibus finalibus D. E. F. G. ea necessitate & commoditate ascendendi & descendendi ab ipsis supra & infra, ut prædictum est, necesse fuit per consequens graviolem & humiliolem inter authentos, hoc est primum tonum, incipere a graviore voce inter finales, quæ est D. & decantari in eius diapason, quod est ab ipsa usque ad d. *la, sol, re*, & est diapason humillimum inter IIII. diapason authentorum. Deinde deuterum, i. e. tertium tonum, qui est post primum elevatior, decantari in elevatiori diapason. Et similiter tritum & tetrardum, i. e. quintum & septimum in diapason elevatioribus scilicet in e. f. g. Ex quo patet, quod inter authentos primus tonus est infimus & septimus supremus: tertius & quintus sunt medii, quorum quintus est acutior & elevatior tertio tono, qui est gravior & depressior, sicut patet ex diapason elevatioribus & depressioribus, in quibus authentici singuli decantantur.

CAPITULUM XXX.

*Quæ sit causa & convenientia diversæ in-
ceptionis cantus in diversis vocibus.*

Quia igitur inceptions, ut prædictum est, cantuum per singulos tonos authen-

tos & plagales dependent a finalibus singulorum tonorum tamquam a punctis & signis, in quæ totus cantus secundum inceptions suas in congruis vocibus & litteris factas per medias distinctiones & pausationes consonanter cadat, & in ipsis consone terminetur: notandum generaliter, quod cuiuslibet toni cantus naturalis authentici vel plagalis naturalem & propriam a suo finali habet inceptionem. Ab ipso finali vero nec supra quintam vocem superiorem, nec infra quintam inferiorem habet regularem inceptionem, sed computata ipsa finali pro nona extra ipsam inceptions erunt vel in aliqua de IIII. vocibus proximis super ipsam, vel in aliqua de IIII. proximis infra ipsam. Cuius ratio est, quia facta inceptione cantus in suis speciebus diapente & diatessaron & eorum vocibus, quæ componunt diapason illius toni ab ipsa voce inceptionis, poterit cantus consonanter secundum distinctiones medias & terminationem suam in finalem vocem & litteram reduci. Quod si extra illas species diatessaron & diapente in aliis consonantiis & vocibus fieret inceptio, cantus nunquam ab illis in finalem illius toni posset reduci.

Sciendum etiam, quod superioribus vocibus cum inferioribus finalibus talis est convenientia, quod quinto loco ab ipsis possunt idem cantus tonales finiri: & hanc convenientiam habet D. finalis, cum a. *la, mi, re*. & E. cum b. *mi*, superiori, & F. cum c. *sol, fa, ut*, & G. cum d. *la, sol, re*. Omnis quoque cantus tonalis a suo finali incipiens sine impedimento aliquo revertitur per medias consonantias

tias & semitonia propria in finalem. Incipientes vero extra suum finalem in sociali vel consimili supra vel infra propter occurrentem defectum semitoniorum in medio aliquando deviant a proprio finali, & cadunt in alium tonum: verbi gratia, si istas antiphonas: *Factus sum sicut homo. O mors ero mors tua. Sion renovaberis*, & consimiles, quæ sunt quarti toni, voluerit quis incipere in tertia voce a sua finali supra, scilicet in G. deficient semitonium in descensibus mediis, nec poterit ad finalem suum pervenire. Si autem inceptæ fuerint in c. *sol, fa, ut*, quæ est quarta a G. *sol, re, ut*, tunc cantus earum inveniet semitonium in b. *mi*, rotundo, & per ipsum descendens terminabitur in socialem sui finalis, scilicet in a. *la, mi, re*.

Eadem regula est de similibus: quia si quarto loco a finali cantus incipiens in sociali redire non valeat in finalem, tunc in quarto loco a sociali inceptus redibit in socialem finalis, & ibi sine impedimento decantabitur & finietur. Ex prædictis patet in summa, quod omnis cantus naturalis, cuiuscunque toni fuerit authentici vel plagalis, in suo finali proprio naturaliter incipitur & finitur. Inceptiones vero, quæ fiunt in socialibus finalium supra & infra, usque ad quintam vocem currunt; a quibus facta inceptio, si cantus propter aliquam prædictarum causarum non valebit consonè reverti in finalem, tunc a tertia vel quarta super socialem finalis, quæ fuerit sibi consimilis, cantus erit inchoatus, & sic terminabitur in socialem proprii finalis eodem tono & finali non pro-

prio, sed consimili remanente, hoc est sub alia littera eiusdem vocis.

Quare autem cantus inceptus in voce consimili suo finali revertitur in finalem, vel in eius consimilem, ratio est secundum Aristotelem in Problematicis parte XVIII. quia voces consimiles currunt per similes consonantias; per similes autem consonantias pervenitur ad eundem finalem.

Quare autem defectus solius semitonii & non alterius consonantiæ mutet inceptiones & terminationes cantus, ratio est, quia solius semitonii diversa positio inter tonos diversificat species consonantiarum. Diversæ vero consonantiæ secundum speciem diversificant inceptions, & ascensiones & descensiones, & terminationes cantus, & per consequens totum ordinem & constitutionem tonalem secundum speciem.

CAPITULUM XXXI.

Ratio & convenientia diversæ ascensionis & descensionis cantus in quolibet tono.

De ascensionibus vero & descensionibus cantus naturalis in medio sciendum, quod omnis cantus authentorum a finali suo incipiens, regulariter ascendere potest ad vocem octavam, & per licentiam ad nonam, & decimam, & undecimam; deuterus vero authenticus; i. e. tonus tertius solus solummodo ascendit ad undecimam. Omnis quoque authenticus potest descendere ad quartam, & ad quintam. Omnis vero plagalis tonus regulariter potest ascendere ad quintam, & per licentiam ad sextam vocem: descendere vero potest in quartam & in quintam. Hoc autem ita accipiendum est, quod non omnes

omnes toni de necessitate tantum ascendant vel tantum descendant; sed quia si contingat cantum alicuius toni ad suum summum elevari, vel ad infimum deprimi, tunc tantum potest elevari, & non ultra, & tantum similiter deprimi, & non infra. Ex hoc patet per consequens, quod cantus tonalis, i. e. qui potest alicui tono appropriari, non in paucioribus numero vocibus potest cantari, quam in IIII. vel in tribus. In IIII. ut antiph. *In omnem terram* &c. & hoc propter diatessaron, cuius vox initialis cum specie illius consonantiæ distinguit & declarat tonalitem ipsius. Vel etiam in tribus, sed nequaquam in paucioribus, potest perfici tonalis cantus, sicut in antiph. *Clamavi, & exaudivit me.* Et hoc ideo, quia vox initialis cum ditono & reversione in finalem quarti toni distinguit, & indicat ipsum esse tonum quartum. In pluribus etiam quam in XI. vocibus non potest naturalis cantus certo alicui tono attributus decantari, quia in uno integro diapason, quod continet in se omnes species consonantiarum, sufficienter cantatur omnis cantus, cui diapason, cum VIII. voces contineat, adduntur in aliquibus cantibus aliquorum tonorum tres ad maius, & sic fiunt ad maximum XI. voces. Quantum autem quilibet tonus authenticus vel plagalis secundum suam speciem ascendat vel descendat, nunc singulariter dicamus.

CAPITULUM XXXII.

De terminis ascensionis & descensionis cantus in primo tono authentico & suo plagali.

Elevationes ergo & depositiones me-

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

diæ singulorum tonorum authenticorum mensuratae sunt a suis finalibus usque ad terminos sui ascensus a finali supra, & descensus ab eodem infra. Primus namque authenticus, i. e. tonus primus elevatur a suo finali D. tono, semitonio & duobus tonis usque ad diapente, & abinde usque ad d. quartam superiorum semitonio & duobus tonis. Unde A. *re*, prima gravium, quæ consimilem habet elevationem a gravibus usque ad suam octavam, est diapason sui plagalis, videlicet toni secundi. Utraque vero a finali deponitur uno tono, videlicet authenticus a D. in C. plagalis vero ab A. *re*, in F. *ut*. Inter hos duos tonos, scilicet primum & secundum sunt quidam cantus dubii modi, utrum videlicet magis proprie attribuantur primo tono vel secundo: quicumque videlicet ad F. *ut*, & A. *re*, & B. *mi*, non deponuntur, & quicumque ad C. *sol*, *fa*, *ut*, & ad d. *la*, *sol*, *re*, non eleventur. De quibus datur talis regula: Quia quicumque cantus de tono dubio primi & secundi toni ad a. *la*, *mi*, *re*, & b. *mi*, non ascendunt, attribuuntur tono secundo: qui vero ab a. *la*, *mi*, *re*, ad b. *mi*, ascendunt, & aliquoties percussæ ad ipsam redeunt, maxime si in a. *la*, *mi*, *re*, inceperint, attribuentur tono primo. Hoc autem melius discernitur per differentias formularum sive differentiarum utriusque toni.

CAPITULUM XXXIII.

De terminis ascensionis & descensionis cantus in secundo tono authentico & suo plagali.

Z z

Se-

Secundus vero authenticus, scilicet tertius tonus, in ordine ascendit ab E. finali semitonio & tribus tonis per diapente usque in b. *mi*, & abinde per diatessaron semitonio & duobus tonis usque ad e. primam excellentium sibi diapasonice respondentem. Deponitur vero infra ad D. primam finalium tono tantum. Et quia a fine suo post semitonium tres tonos habet, ascendendo & descendendo, ideo a sua proprietate cantus ipsius decurrit per saltum potius quam gradatim. Plagalis vero eius, i. e. quartus tonus in ordine, quia decurrit per gradus magis quam per saltus ascendendo & descendendo, ideo ascendit per b. *mi*, usque ad c. *sol, fa, ut*, tertiam superiorum habens suum diapente in b. *mi*, secunda superiorum commune cum suo authento, & descendens per diatessaron usque ad b. *mi*, secundam gravium regulariter ad prædictam b. *mi*, superiorem diapasonice respondentem; licet aliquando deponatur usque ad A. *re* primam gravium.

Differentia autem magna est inter tertium tonum in ordine & suum plagalem, scilicet quartum, quia quartus tonus descendit usque ad A. & B. & C. graves, quod non facit tertius. Et tertius ascendit ad d. *la, sol, re*, quartam superiorum, & ad e. *la, mi*, primam excellentium, quod non facit quartus nisi per transpositionem, scilicet quando inceperit cantus eius in G. *sol, re, ut*, vel a. *la, mi, re*, prima superiorum, quod sæpe contingit, vel propter defectum, vel propter mutationem semitoniorum in B molli, & B ♯ duro ascendendo vel descendendo.

CAPITULUM XXXIII.

De terminis ascensionis & descensionis cantus in tertio tono authento & suo plagali.

Tertius authenticus, qui est in ordine quintus tonus, ab F. suo finali ascendit ut plurimum per saltum duobus tonis & semitonio & tono per b. *fa*, faciens suum diapente in c. *sol, fa, ut*, & abinde faciens diatessaron tono, tono, & semitonio, usque in b. *fa, ut*, tertiam excellentium sibi diapasonice respondentem. Plagalis vero eius, scilicet sextus tonus in ordine ascendit gradatim a prædicto F. finali suo usque ad d. *la, sol, re*, sed deponitur infra eundem finalem semitonio & duobus tonis per diatessaron usque ad C. *fa, ut*, tertiam gravium, (& ascendit) usque ad c. *sol, fa, ut*, tertiam superiorum diapasonice respondentem. Differentia autem & convenientia quinti & sexti toni est in eo, quod aliquando quintus tonus miscetur sexto, & hoc fit cum declinaverit in D. quartam finalium, licet hoc raro inveniatur. Unde ad discernendum inter ipsos datur talis regula. Quod quando nec depositio sexti nec tota elevatio cantus fuerit quinti toni, si incipiat in d. *la, sol, re*, vel in c. *sol, fa, ut*, & iuxta longitudinem cantus sæpius repercutiat, erit cantus quinti toni; si autem non ascendat nisi ad b. *fa*, tunc erit sexti toni. Et est speciale in sexto tono, quod raro incipit alias, quam in suo proprio finali, licet inveniat incipi in C. tertia finalium, & in D. prima, & in E. secunda finalium, & in a. prima superiorum.

CAPI-

CAPITULUM XXXV.

De terminis ascensionis & descensionis cantus in quarto tono authentico & suo plagali.

Quartus authenticus, i. e. septimus tonus in ordine ascendit a finali suo G. quarta finalium per b. *mi*, tono, tono & semitonio ac tono faciens diapente usque ad d. *la, sol, re*, abinde ascendens tono, semitonio & tono usque ad g. *sol, re, ut*, quartam excellentium sibi diapasonice respondentem; a fine vero deponitur uno tono in F. *fa, ut*, tertiam finalium. Habet autem convenientiam magnam cum primo tono non differens ab ipso, nisi in situ unius semitonii, quod sic patet: si enim fiat ascensus eius per $\natural$ *fa*, tunc faciet diatessaron, ascendendo tribus tonis, usque ad e. *la, mi*, secundam excellentium, vel contracta ad semitonium ascendet semitonio, tono, & tono, & erit per omnia primus tonus: quia eisdem secundum speciem consonantiis ascendet & descendet a G. inferiori ad g. superiorem, & deponetur a fine uno tono in F. *fa, ut*, tertiam finalium, sicut primus tonus eisdem secundum speciem consonantiis diapente & diatessaron ascendet a D. prima finalium ad d. primam excellentium. Ex quo patet, quod tonus secundum speciem non differt a tono, nisi secundum, quod specie differunt consonantiæ diapente & diatessaron componententes singulas species diapason, in quibus singuli toni discurrunt & decantantur, ut superius dicebatur.

Plagalis vero eius, scilicet octavus to-

nus, ascendit eodem modo cum vii. usque ad e. secundam excellentium, & descendit usque in C. tertiam gravium, tono & semitonio, & duobus tonis. Unde in descensu suo a finali concordat per omnia cum secundo tono. Ex quo patet, quod si ascenderet per b. *mi*, secundam superiorum tono, & semitonio, & duobus tonis, per omnia esset secundus tonus, qui eisdem secundum speciem consonantiis ascendit & descendit, & consimiliter a fine suo deponitur.

CAPITULUM XXXVI.

Quæ voces & litteræ graves habeant convenientiam cum singulis suis tonis.

Ut autem prædictorum tonorum ascensiones & descensiones in suis singulis diapason, & ipsorum depositiones a suis finalibus ex suo simile melius perpendantur, sciendum, quod omnes litteræ, si ve voces duorum diapason continentium prædicta iiii. tetrachorda, secundum ascensus & descensus factos a qualibet ipsarum, & ad quamlibet ipsarum, & depositiones factas infra ipsas similitudinem & convenientiam habent singulæ cum singulis tonis. Prima itaque *r. ut*, a qua fit ascensus gradatus tono, tono, & semitonio per diatessaron usque ad C. *fa, ut*, & abinde tono, tono, & semitonio, ac tono per diapente usque in G. *sol, re, ut*, faciens integrum diapason, habet convenientiam cum septimo tono, qui eisdem consonantiis in suo diapason ascendit & descendit. A prima gravium, quæ infra se deponitur uno tono tantum, ascendit vero tono, semitonio & tono, faciens diatessaron

tessaron usque in D. *sol, re*, & abinde tono, semitonio & duobus tonis faciens diapente & integrum diapason, usque in a. *la, mi, re*, primam superiorum, convenit cum tono primo & secundo, qui similibus consonantiis ascendunt & descendunt. B. *mi*, secunda gravium infra se deponitur duobus tonis, ascendit autem semitonio, tono, & tono faciens diatessaron usque in E. *la, mi*, & abinde semitonio & tribus tonis faciens diapente & integrum diapason usque in b. *mi*, secundam superiorum, & sic convenit cum quarto tono similiter ascendente & descendente. C. *fa, ut*, tertia gravium, quæ infra se deponitur semitonio & duobus tonis, ascendit autem tono & semitonio faciens diatessaron usque in F. *fa, ut*, tertiam finalium, & abinde tribus tonis & semitonio faciens diapente & integrum diapason usque in c. *sol, fa, ut*, tertiam superiorum, convenit cum tono quinto & sexto, qui similiter ascendunt & descendunt, & a finali suo cadunt... Prædictæ igitur litteræ sive voces singulæ singulis prædictis tonis conveniunt tali modo, videlicet plagalibus prædictis principaliter, quia illi in earum diapason decantantur naturaliter, authentis vero prædictis, scilicet septimo & quinto conveniunt non proprie, sed per similitudinem consonantiarum tantum.

CAPITULUM XXXVII.

Quæ voces & litteræ superiores conveniant cum singulis suis tonis,

Eodem modo superiores voces conveniunt cum tonis authentis, sicut prædictæ graves cum plagalibus. Primo igitur a.

la, mi, re, prima superiorum eadem lege currit, sicut A. *re*, prima gravium, & secundum eandem convenientiam ad tonum primum & secundum, cum non sit alia littera ab illa, sed eadem repetita. h. *fa*, vero nullius toni regularem convenientiam repræsentat, licet in sexto tono sit utilis ad illius ascensum & descensum per ipsam, & in mutatione de semitonio in semitonium secundum transpositionem seu mutationem consonantiarum, ubi illa in cantibus seu tonis transpositis & transformatis fuerit facienda. Ratio huius est, quia b. *fa*, a nulla littera, seu voce inferiori per diapason facta est, & nulli litteræ per consequens diapasonice respondet infra vel supra: unde nec principium, nec distinctio, nec finis alicuius cantus fit in ipsa. b. *mi* vero secunda superiorum habet se per omnia secundum B. *mi*, secundam gravium, cui diapasonice respondet: unde convenit tono quarto, in quo utilis est ad ascensum & descensum per ipsam. Similiter c. *sol, fa, ut*, habet se per omnia ut C. *fa, ut*, & concordat sexto tono, & quinto, & octavo, propter duas voces, ad quas immediate habere potest depositionem infra se, scilicet ad b. *fa*, & ad b. *mi*. D. vero finalis cum d. quarta superiorum sua diapasonica convenit tono primo & secundo. E. finalis cum e. secunda excellentium sua diapasonica convenit tono tertio & quarto. F. finalis cum f. tertia excellentium sua diapasonica convenit tono quinto & sexto. G. finalis cum g. quarta excellentium sua diapasonica convenit tono septimo & octavo.

CA-

CAPITULUM XXXVIII.

*Quando cantus alicuius toni dicatur
transpositus vel transformatus.*

Cum igitur uniuscuiusque toni cantus inter voces & litteras diapasonice sibi respondentes, & unicuique ipsorum tonorum naturaliter convenientes fuerit decantatus, tunc proprie dicitur cantus ille naturalis. Cum vero propter mutatam aliquam consonantiam per occursum semitonii transpositi compellimur cantum alicuius toni non in loco sibi proprio & naturali incipere aut finire, sed in consimili, tunc dicitur cantus sive tonus transformatus sive transpositus, ut superius proxime dicebatur. Dicitur autem ideo transpositus, quia sua inceptio & terminatio transponitur a sua sede naturali ad consimilem: & dicitur transformatus, quia ex tunc, cum est transpositus, non decantatur in naturalibus speciebus diatessaron & diapente, & diapason illius toni, sed in consimilibus secundum formam, & aliis secundum locum & sedem naturalem. Ad istam autem transpositionem sive transformationem deserviunt *a fa*, & *b. mi*, quæ ad invicem nullam consonantiam habent: sed *b. mi*, ad superiorem proximam sibi vocem *c. sol, fa, ut*, facit semitonium, & ad inferiorem *a. la, mi, re*, tonum. *b fa*, autem e converso facit semitonium ad inferiorem, & tonum ad superiorem: unde *a d. la, sol, re*. usque in *G. sol, re, ut*, quartam finalium possunt formari descendendo duæ species diapente, & similiter ascendendo, & ab *a. la, mi, re*, prima superiorum ad eandem *d. la, sol, re*, duæ species diatessaron ascenden-

do; & similiter ab eadem ad istam descendendo propter mutationem semitonii ad *a. la, mi, re*, & ad *c. sol, fa, ut*, cuius mutatio sive transpositio mutat speciem consonantiæ, & per consequens in ipsis potest fieri transformatio cantus. Et de VIII. tonis musicis & eorum proprietatibus & differentiis & convenientiis ad invicem, & de aliis necessario considerandis circa ipsos ad artem & usum recte cantandi, ad præsens sufficiant hæc prædicta.

CAPITULUM XXXVIII.

Doctrina de actu & usu recte cantandi.

De actu autem & usu recte cantandi nunc ultimo, quæ huic doctrinæ secundum artem musicam sunt necessaria & commoda, subiungamus. Sciendum ergo, quod recte cantare est debito modo & more cantare. Debitus autem modus & mos cantandi est ille, quo diligenter observato cantor in cantando consequitur finem, propter quem regularis cantus est inventus & institutus ab arte pariter & a natura. Est autem cantus artificialiter regulatus ad hoc inventus & institutus, ut delectet audientes & auditum, sicut generaliter omnium sensuum obiecta ad hoc sunt ordinata a natura, ut conferat ipsorum perceptio sentientibus, vel ad esse, sicut tactus & gustus, vel ad bene esse, sicut cæteri sensus, ut habetur l. i. de Anima, circa finem. Non possunt autem sensus singuli in suis obiectis delectari, nisi ipsa sensibilia apprehendant & percipiant: nec possunt ea percipere, nisi distinguant: propter quod sicut ipsa perceptio sensibilibus est opus & offi-

officium sensus particularis, ita & ipsum distinctio est opus & officium sensus communis, qui distinguit inter differentias sensibilibus particularium & communium, sicut inter album & nigrum, & quadrangulum & triangulum, & immobile vel immotum. Unde sicut sensus non delectatur in suo sensibili, nisi ex eius perceptione, ita non percipit ipsum, nisi ex sui affectione & sensibili distinctione. Sicut igitur in cæteris sensibus & sensibilibus delectatio fit ex perceptione, & perceptio ex distinctione, ita & in cantu & eius auditu non fit delectatio, nisi cantus bene percipiatur; nec poterit bene percipi, nisi recte distinguatur. Oportet ergo de necessitate cantorem volentem cantare delectabiliter per consequens cantare perceptibiliter: nec poterit cantare perceptibiliter, nisi cantet distinguibiliter & distincte: ergo ad debitum modum & morem cantandi summe necessaria est debita distinctio in omni cantu regulari.

CAPITULUM XL.

De regulari distinctione & pausa & protractione cantus.

Distinctio igitur in cantu regulari est divisio cantus sub vocis illius tenore & pausa, quæ magis consona fuerit fini. Hæc autem descriptio patet per Aristotelem in problematibus parte XVIII. qui dicit ibidem, quod omnes cantus musice ordinati in medio frequentius obviando consonant fini, & si discedunt, citius revertuntur. Quia igitur Aristoteles distinctionibus

in cantu regulari determinat locum & punctum suum ad medium, videndum est, quem locum vocet medium in cantu, & quare in tali loco distinctiones sint potius observandæ. Ad hoc ergo via magis congrua & commoda investigandum & inveniendum, primo sciendum est, quid sit tenor, & quid sit pausa, & quæ sint voces in toto discursu cuiuslibet cantus magis consonæ fini; hoc enim habito, per consequens habebitur, in quibus locis tamquam mediis observanda sint principia, & puncta, & fines distinctionum cantus regularis.

Tenor in musica accipitur duobus modis, uno modo pro perfecto ordine unius integri diapason cum omnibus suis vocibus mediis, sicut superius accepimus, cum de tetrachordis agebamus. Alio modo accipitur pro mora tractus vocis, in qua est finis & punctus distinctionis cantus regularis. Et sic Guido describit tenorem dicens: Quod tenor est mora protensionis ultimæ vocis, quæ in consonantia tonali est aliquanta in mediis consonantiis, ut in ditono & semiditono protensior sit maioribus consonantiis, ut in diatessaron & diapente est protensissima. . . Pausa vero est inter distinctiones factas medium silentium respirandi. Voces vero magis consonæ fini sunt duobus modis: uno modo per convenientiam vocum communium aliquibus duabus vel pluribus litteris diversis, sicut A. *re*, vel a. *la*, *mi*, *re*, convenit in hac voce *re*, cum D. finali; & G. convenit cum eadem in *sol*, & E. cum a. *la*, *mi*, *re*, in his duabus vocibus *la*, & *mi*, & F. cum C. in ambabus cum utriusque vocibus communibus, & sic de aliis.

Alio

Alio modo dicuntur voces magis consonæ fini, quæ ipsi fini per diatessaron vel diapente infra vel supra correspondent.

CAPITULUM XLI.

*De duplici distinctione in cantu, & punctis
& locis ipsarum.*

His itaque præsuppositis & prænotatis, advertendum est, quod inter cuiuslibet cantus regularis inceptionem & terminationem in suo finali IIII. sunt puncta sive fines, in quibus distinctiones cantus habent suas sedes naturales, licet imperiti cantores ubilibet eis placet in cantu faciant irregulares & abusivas pausas & distinctiones. Sunt autem hi IIII. fines: videlicet finis ascensus, finis descensus a voce finali, & finis repercussionis ad principium distinctionis, & finis reflexionis cantus ad ipsam finalem. Est autem duplex distinctio: alia enim est maior & prima, alia minor & secunda. Distinctio itaque maior & prima est, quæ fit in fine reflexionis ad finalem; vel in fine ascensus, vel descensus a finali in vocem redentem ad ipsam diatessaron vel diapente, sive fiat ascensus seu descensus gradatim vel per saltum secundum uniuscuiusque toni proprietatem. Distinctio minor & secunda, quæ potius subdistinctio appellatur, est, quæ fit in repercussione ad superiores vel ad inferiores ad aliquam vocem, vel finali, vel eius diatessaronice aut diapentice voci consonantem, donec ad illam finalem vel ad istarum vocum aliquam cantus revertatur.

CAPITULUM XLII.

*Exemplificatio prædictarum distinctionum
in cantu naturali.*

Exemplum istarum distinctionum in primo tono est in antiphona *Nativitas tua*: ubi ascendendo ad a. *la, mi, re*, quæ reddit diapente ad illam finalem D. ubi erat inceptio antiphonæ, occurrit distinctio maior & prima. Deinde ibi: *Dei genitrix virgo*, revertendo in finalem D. prædictam, iterum est distinctio maior & prima. Deinde ibi: *universo mundo* &c. iterum revertendo ad finalem est distinctio eadem ut prius: & sic in his duabus distinctionibus ad finalem D. & ad ipsius diapenticam a. *la, mi, re*, decurrit tota ista antiphona ultimo in suum finalem. Exemplum vero in secundo tono est in antiphona: *O rex gloria Domine virtutum* &c. Ibi prima maior distinctio occurrit in reditu ad finalem ibi: *O rex gloria*. Deinde secunda distinctio minor occurrit ibi: *Domine virtutum* &c. scilicet in depositione a finali prædicta in C. per tonum. Deinde iterum alia distinctio maior occurrit in G. *sol, re, ut*, per diatessaron in fine illius dictionis: *Ascendisti* &c. Similiter habetur exemplum in tertio tono in antiphona: *O gloriosum lumen* &c. cuius prima distinctio occurrit ascendendo per diapente & semitonium in c. *sol, fa, ut*, in ultimis duabus syllabis illius dictionis: *Gloriosum* &c. Deinde secunda distinctio redeundo in finalem in ultimis duabus syllabis illius dictionis *ecclesiarum* &c. Deinde distinctio minor occurrit in G. *sol, re, ut*, quæ reddit semiditonus ad finalem ipsius antiphonæ E. & hoc in saltu, qui fit in illa dictione: *sidus* &c. Et per eundem modum videri poterunt, & notari distinctiones maiores & minores in quarto tono in antiphona: *Cum factus es*
set

set Iesus &c. Et similiter per reliquos tonos in longioribus antiphonis vel cantibus ipsorum.

CAPITULUM XLIII.

Quare dicantur distinctiones maiores & minores.

Dicuntur autem distinctiones maiores & minores propter duas rationes. Primo secundum quod voces vel plures vel pauciores maiorum vel minorum consonantiarum ad finalem cadunt. Secundo iuxta quod mora vocis in minoribus consonantiis minus, in maioribus magis, in finalibus maxime protrahitur: & post distinctiones pausa silentii minus & magis, & maxime protenditur: unde dicit Guido, quod in cantu regulari in distinctionibus mora vocis debet protendi secundum proportionem vocum ad invicem, quæ cadunt in unam distinctionem, ita scilicet, quod si in una consonantia cadunt IIII. voces, vel v. in unam distinctionem & pausam conterminatæ, in alia vero duæ vel tres tantum, maiori numero respondebit maior mora distinctionis, & minori minor: & hoc pulcherrime fiet, si proportio morarum respondebit proportioni numeri vocum. Pulchritudo autem huiusmodi distinctionis cantuum patet ex opposito per modos illorum cantorum, qui per totum cantum discurrunt festinando sine debitis pausis & distinctionibus cantus, quibus voces e debita gravitate & acuitate cadunt, & per consequens omnes consonantiæ in ore ipsorum fallunt, ita quod fere in nullo tono potest talis cantus poni: quia ex nullo consonantiarum

ordine & specie potest proprie discerni & recte iudicari.

CAPITULUM XLIII.

Quæ sit ratio & necessitas distinctionum in cantu naturali.

Utrum autem ex aliqua necessitate ipsius rei, vel ex sola commoditate cantandi dependeat necessitas prædictarum distinctionum observandarum in cantu regulari, breviter est videndum. Sciendum ergo, quod distinctionum prædictarum necessitas causam habet tam ex parte cantantium, quam ex parte ipsius cantus. Ex parte cantantium quidem, quia cum secundum Aristotelem motus, quo movet cantus cantantem pariter & audientem, sit compositus ex naturali & violento, & in elevatione cantus ad acutas sit labor & violentia, quæ remittitur & quiescit in depositione ad graves & finales: proinde necessariae sunt distinctiones, quæ fiant salvis consonantiis & earum perceptionibus manifestis, ut in ipsis labor & violentia cantus & cantantis delectabiliter requiescat. Unde etiam distinctiones maxime & potissime vergunt ad vocem finalem, quasi ad medium: quia in acutis non esset bene quies & finis, cum in illis sit violentia & labor; nec similiter in gravissimis, cum in illis voces deficere videantur. Recte ergo quies & pausa distinctionum locum accepit in mediis, i. e. in vocibus finalibus, quæ nec sunt acutæ neque graves, sed mediæ. Unde dicit Guido: quod in cantu naturali oportet voces & consonantias ita vergere in finem, ut in modum equi potenter currentes neque impe-

impetuoso neque lassato, sed remisso & tamen indefesso more in finem perveniant &c.

Ex parte vero ipsius cantus ista necessitas distinctionum vergentium maxime ad finales causam habet, quia secundum Aristotelem in problematibus parte XVIII. perfectio cantus musici est in eo, in quo magis proportio consonantiarum musicarum manifestatur sensui. In fortioribus autem vocibus est fortior manifestatio proportionum, sicut in fortiori luce maior manifestatio colorum. Graves autem voces citra raucitatem sunt fortiores acutis, sicut angulus obtusus fortior est acuto. Unde graves non solum confortant acutas voces, sed etiam consonantias suas ad ipsas magis manifestant, & earum proportionem: cuius ratio est, quia sunt mediæ inter gravissimas & acutissimas. Medium autem manifestat, quod extrema sunt sibi consimilia, propter quod contingit, ut dicit Aristoteles ibidem, quod quando in ordine VIII. chordarum diapason sola media movebitur, superiores & in-

feriores omnes consonant eidem &c. Signum etiam huius est, quoniam omnes discantus bene ordinati taliter se habent, quod cantui directo respondent consonando vel in diapason, vel ad medium diapason, scilicet ubi diatessaron & diapente coniunguntur in una voce, vel ad finalem toni ipsius cantus, vel ad consimilem sive socialem finalis. Unde patet, quod mediæ voces, scilicet finales, magis manifestant proportionem suam ad extremas, & ita sunt perfectiores: finis autem semper est in eo, quod in re perfectius est: finis autem cantus dat ei suam propriam differentiam & speciem. Omnis vero distinctio essentialis in qualibet resurgit ab eodem principio & causa, a quo sumitur differentia specifica: ergo distinctio in cantu potissime est circa finem & a fine, a quo cantus recipit speciem & proportionem consonantiarum perfectam manifestationem, & per consequens totus cantus proprii toni cognitionem & discretionem.

*Explicit iste labor, cuius sub pondere labor;
Ars ne labatur, qua iam plus usus amatur.*

IOANNIS ÆGIDII ZAMORENSIS

ARS MUSICA. *Ex Msc. Vaticano.*

MONITUM.

IOANNIS ÆGIDII, doctoris, lectorisque Zamorensis, Ord. Frat. Min. S. Francisci Ars musica, dedicata IOANNI cognomini, eiusdem ordinis ministro generali, ex tabulario basilica D. Petri urbis Sign. H. n. 29. transcripta hic editur. Ioannes hic ÆGIDIUS sub rege Alphonso X. moderator SANCII filii eius, in altero dimidio sec. XIII. vixit. Plura scripsit, quæ recensentur apud IOECHERUM in lex. erudit. v. Ægidius. ius tamen Ars musica ibi haud notatur, ut nec apud WADDINGUM in annalibus Minorum. (T. IV. p. 159.)

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

A a a

IN-

INCIPIT ARS MUSICA.

Reverendo & in bono Iesu patri sibi karissimo domino & amico, domino fratri Iohanni, ordinis fratrum Minorum generali ministro: suus frater Iohannes Ægidius, lector insufficiens Zamorensis, quidquid obedientiæ, reverentiæ ac honoris, salutis & pacis, commodi & amoris. Musicam absque demonstrationibus, quas melius novistis, iuxta mandatum vestrum brevius & puerilius, ut potui, ex dictis philosophorum præsentibus scribo vobis.

Incipit prologus in librum artis musicæ, ordinatum a fratre Iohanne Ægidii, doctore Zamorensi, ob reverentiam venerandi patris sui fratris Iohannis Ordinis fratrum Minorum generalis ministri.

Sicut ex libris antiquorum sapientum accepimus, sed ex libris potissime Chaldaeorum & Ægyptiorum, apud quos olim omnium scientiarum fuisse simulacrum censebatur; & sicut in posterum ex libris Græcorum didicimus, potissime temporibus Alexandri Magni regis Græcorum, & Ptolomæi Philadelphi regis, quorum temporibus apud Alexandriam civitatem inventa sunt septuaginta millia voluminum notabilium, secundum quod refert B. Isidorus etymologiarum libro VI. (a) *absque musica nulla scientia invenitur esse perfecta*. Ipsa namque propter consonantias & dissonantias elementalium quantitatum & numerorum, ac temporum & membrorum, & aliorum consimilium, perfectissima & utilissima est. Et non solum propter hoc utilis esse censetur, sed etiam propter

illa, quæ in ægris corporibus per musicam esse facta leguntur: utpote de David, qui regem Saulem ab immundo spiritu arte modulatoria liberavit. Similiter Asclepiades medicus phreneticum quemdam per symphonicos sonos pristinae restituit sanitati, ut refert Isidorus quarto etymologiarum libro, capitulo 13. Hinc etiam Plato intulit in musicæ commendationem, quod sicut Arithmetica cunctarum mater est artium, ita & Musica eorum soror existit: quia secundum ipsum absque arte melodica nulla perfecta scientia reperitur, etiamsi ex tineæ (l. eximia) comprobetur. In Grammaticalibus patet ex consonantia & dissonantia litterarum in orthographia, & ex consonantia pedum in arte metrica. In Logicis ex consonantia & dissonantia propositionum in arte syllogismorum. In Rhetoricis ex consonantia & dissonantia rhythmorum & huiusmodi. Sic enim non solum in istis, sed etiam in omnibus, quæ sunt, coelestibus videlicet, elementalibus & mixtis, elucet pulcherrima melodia secundum consonantias & dissonantias musicales divinitus ordinatas.

De qua, sicut ex diversis linguis & libris & compilationibus diversis & translationibus capere potuimus, pauca memoriæ commendantes,

Primo tractabimus absque præiudicio, Iesu duce, de ipsius Musicæ inventione.

Secundario de utilitatis eiusdem consecutione per ipsius inventionem.

Tertio de ipsius notificatione, definitione, & etymologizatione.

Quar-

(a) Lib. III. cap. 17.

Quarto de Musicæ distinctione, seu divisione Musicæ.

Quinto de litterarum seu vocum communi appellatione.

Sexto de vocum vel litterarum situatione seu positione.

Septimo de vocum connumeratione five computatione.

Octavo de vocum commutatione.

Nono de monachordi, hoc est, unus chordæ dispositione.

Decimo de consonantiæ descriptione ac divisione.

Undecimo de consonantiarum proportionem.

Duodecimo de tonorum & semitoniorum descriptione ac dispositione.

Tertio decimo de diversa nominatione.

Quarto decimo de cuiuslibet toni per se debita conditione.

Quinto decimo de toni, ditoni, tritoni, tetratoni, pentitoni five diapente, hexatoni, heptatoni & diapasen, quæ omnes in se consonantias continet, natura & differentia seu distinctione.

Sexto decimo de diatonico genere, chromatico & enarmonico.

Decimo septimo de cuiuslibet instrumenti per se inventionem ac constitutionem, videlicet organorum, viellarum, cithararum, harparum, symphoniarum, tubarum, tibiæ, cymbalorum, tympanorum, sistrorum, & huiusmodi, & generali Musicæ distinctione.

Demonstrationes communes præsentem operi non annotavi, eo quia ab omnibus leguntur communiter & habentur, & quilibet habere poterit, cum voluerit.

CAPITULUM I.

De musica artis primaria inventionem.

Musicæ artis plures fuisse legimus inventores, secundum varias opiniones plurium sapientium: siquidem alii dixerunt, quod Pythagoras philosophus per officinas transiens, artificum super unam incudem quinque malleorum pulsus audit, sonitum seu tinnitum. Ex quorum diversitate sonorum suavem seu melodicam nactus seu adeptus concordiam, accessit ad locum, perpendens ex bona industria in prædictorum sonitibus malleorum secretum aliquod artis melodiæ latitare: ob quam causam ibidem malleos confestim ponderans, paulatim ex sonitibus seu tinnitibus prædictorum discernendo vivaciter ipsos sonos, septem vocum discrepantias, & consonantias indagavit.

Sed supposito ex prædictis, quod Pythagoras philosophus vivaci suo ingenio aliquid invenerit huius artis; attamen non fuit huius artis inventor primarius seu auctor. Sicut enim habetur ex chronicis divinitus inspiratis per Hebraicam veritatem, Genesis IV. capitulo, & ex glossa super eundem locum, & ex Rhabetano, & ex Iosepho historiographorum eximio, & ex historiis scholasticis, Tubal filius Lamech ex Ada uxore sua pater fuit canentium in cithara & organo; sed non instrumentorum, quæ longius (postea) inventa fuerunt. Hic primus & primo musicæ proportionem & consonantias adinvenit, ut labor pastoralis corpus vigiliis, laboribus, & sollicitudinibus

nibus aggravans & attenuans in delitias verteretur. Hinc etiam quoniam audiverat, quod Adam de duobus iudiciis prophetizarat, quorum primum esset per aquam, & secundum per ignem, ne ab ipso inventa musicæ peritia deperiret, in duabus columnis studiosius scripsit eam, eiusdem peritiæ principia scripto tradens. Illarum vero columnarum altera fuit marmorea, quæ non dissolveretur diluvio, & altera fuit lateritia, quæ non destrueretur incendio sive igne. Marmorea vero secundum Iosephum in Syria postmodum est inventa.

Lamech similiter supradictus ex Sella uxore secunda genuit Tubalcain, qui fuit malleator in cuncta opera æris & ferri, ut Genesis IV. capitulo continetur. Hic artem ferrariam primus invenit, & res bellicas decenter exercuit. Sculpturas quoque metallorum, id est, operum in metallis in oculorum libidinem fabricavit. Eo fabricante Tubal sive Iubal, de quo superius fuit dictum, sono malleorum delectatus, ut in historiis scholasticis continetur, ex ponderibus malleorum proportionem & consonantias, quæ oriuntur ex eis, solerter excogitavit, ut superius fuit dictum. Quam inventionem Græci fabulose Pythagoræ attribuunt, ut est dictum. Similiter ex opere fruticum excogitavit, ut metallorum curiosa opera in oculorum libidinem fabricaret, quemadmodum in libidinem avium consonantias musicorum. Cum enim frutices in pascuis incendiisset, ut gregibus herbæ teneræ nascerentur, venæ metallorum

in rivulos defluerunt. Quibus defluxis sublatæ seu fultritæ laminæ figuras locorum, in quibus laminæ iacuerant, in ipsis laminis secundum Iosephum invenerunt.

Adhuc etiam est notandum, quod Zoroastres, qui & Crumati fuit secundum aliquos nuncupatus, inventor artis magicæ septem liberales artes in columnis quatuordecim pulcre scripsit. Quorum columnarum fuere septem æneæ, septemque lateritiæ, contra utrumque diluvium supradictum, aquæ videlicet & ignis. Ninus vero libros eius incendio tradidit & combussit. Zoroastren vero prædictum Abraham in astris peritissimus in artibus liberalibus informavit. Isidorus vero quinto libro etymologiarum capitulo secundo (a) dicit, quod Tubal, qui fuit de stirpe Cain, ante diluvium Musicam adinvenit. Græci vero secundum ipsum attribuunt Pythagoræ dicentes, ipsum ex sonitu malleorum & ex chordarum extensione ac percussione (eam invenisse). Alii vero secundum ipsum dixerunt, Linum philosophum Thebeum, & Zethum, & Amphion philosophos Musicam invenisse. Post quos paullatim secundum eundem fuit postmodum augmentata. Et enim secundum poetam *semper novus adiicit auctor*. Legimus similiter, ab Asclepiade philosopho ex sonitu aurium seu tinnitu inventam fuisse. Alii ab alio philosopho ex cantu avium seu per cantum, & præcipue philomelæ, de qua in sequenti capitulo dicitur. Siquidem ex solo instinctu naturæ novit ipsa

(a) Lib.III. cap. 16.

ipsa punctum, tractum, subtractum, contractum, postractum, acutum & obtusum, planum & ligatum & devalutum, & alias aviculas audientes instruit in sua peritia & informat. Alii ex concussione ventorum ad loca silvarum cavernosa, in quibus audiuntur quædam suaves sibilationes, præcipue de nocte. Alii ex fonitu aquarum & ex contractione aëris ad rupes vel loca petrosa: unde *vox eius sicut vox aquarum multarum*. Alii ex violento motu peripheriarum & revolutione ad cardinem, sive qui cum quodam modo in solis nitorem, ut patet ex peripheriis Toletanis. Alii ex fibris extensis cadaverum, carnibus & ossibus denudatis, præcipue in aquis fluentibus vel alibi, si tangantur. Verumtamen assentiendum est hebraicæ veritati, quod primus inventor fuit Tubalis: sed alii & alii postmodum Tubali secundum sui gradum & ordinem succedentes usque ad præsens tempus, ut infra dicetur, novas considerationes & novas experientias habuerunt, & prioribus addiderunt, sicut in aliis scientiis fatis patet. Siquidem secundum Priscianum in principio maiores, quanto iuniores, tanto perspicaciores, ut patet etiam in antiquis philosophis, deinde in Socrate, deinde in Platone, tandem in Aristotele iuniore tempore Alexandri Magni.

CAPITULUM II.

De utilitatis consecutione ad musica inventionem.

Musicæ artis tam uberes esse utilitates antiqui diffinierunt, quod tam tur-

pe tunc erat musicam nescire quam litteras secundum Isidorum, ubi supra. Ob quam causam in sacrificiis, & in nuptiis, & in conviviis numquam aberat, nec in bellis. Et quod mirabilius, semper aderat sepulturis. Unde B. Isidorus dicit, quod musica disciplina si desit, nulla perfecta suberit disciplina. Affectus provocat, sensus præparat, pugnantem animat, & quanto clangor fuerit vehementior, tanto ad certandum fit strenuus fortior: tristes lætificat, reos terrificat, quum ad eorum hostium (aures) tuba buccinat. Labores alleviat, pastores & alios languentes sanat: animos excitatos sedat: curas & sollicitudines alienat, impetus reprimit & refrænât, & breviter secundum Isidorum ipsas bestias & serpentes, volucres & delphinos ad auditum suæ modulationis mirifice provocat. Quodque mirabilius est, spiritus malignos a corporibus eiicit & expellit mirifica & occulta quadam virtute divina. Siquidem legimus, in corporibus dæmones habitare ob vitiorum in hominibus diversas dispositiones iuste Altissimo permittente. Et cum per melodicam harmoniam ad dispositionem contrariam transit corpus, ut a tristitia vehementi ad lætitiâ, spiritus malus recedit. Unde Magister in historiis scholasticis dicit, mathematicos tradere, quod multi dæmones harmoniam ferre non possunt, & quandoque nulli, forte propter contrariam dispositionem, per harmoniam corporibus, in quibus habitant, supervenientem. Unde tradunt chronica divinitus inspirata, primi regum

gum XV. capite, quod cum spiritus malus vexaret Saulem, dixerunt ei servi sui: *adbibe tibi psalterium peritum in cithara*, ut per psalterium quilibet peritus in musica intelligatur, & *levius feres*. Et sequitur ibidem, quod David psallebat coram Saule in cithara, cum a dæmone vexabatur, & refocillabatur Saul, & levius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus: spiritus per naturam, sed malus per culpam. Asclepiades quoque philosophus phreneticum quemdam pristinae restituit sanitati, ut B. Isidorus attestatur, per symphoniacam melodiam.

Quid plura? Experientia novimus, aves ad audiendam melodiam festinanter descendere, ipsam libenter addiscere, discipulas liberaliter erudire. Unde narrat Plinius libro X. & Ambrosius in hexameron, quod philomela, quæ alio nomine lusciniæ vel acredula nuncupatur, est avicula corpusculo modica, sed voce & cantu permaxima. Ipsa cum vernali tempore fovet ova, insomnem longæ noctis laborem cantilenæ suavitate solatur, ut possit non minus dulcibus modulis, quam fotu corporis animare ova, quæ foventur. Ipsa ut plurimum sena parit ova, unde diebus quindecim continuis ac noctibus garrulat sine intermissione cantus secundum Plinium, sese frondium germine condensante. Admiratione dignum est, quod in tam parvo corpusculo vigeat tam pertinax spiritus. Deinde admirandum, unde in una musica tam perfecta tantæ modulationis editur sonus, qui nunc

continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur in flexum, nunc distinguitur in concisum; remittitur, revocatur, infuscat inter dum, & secum murmurat plenus, gravis, acutus, unus, creber, extensus. Hic tantæ modulationis sonus in tam modicis faucibus resonat, quod tot exquisitis tiliarum instrumentis ars hominum excogitavit. Nec idem omnibus, sed suis cuicumque cantus canit inter se palam animosa contentio. Victa sæpe morte vitam finit, spiritu prius deficiente quam cantu. Meditantur aliæ aviculæ iuniores cantus philomelæ dulcedinem, & versus, quos immittit, concipiunt. Audit magistræ discipula intentionem, ac reddit vocibus reprehensionem, nunc canendo, nunc reticendo, nunc cantus recipiendo. Repente comedit propter affectum ad dulcedinem sui cantus, ita quod aliquando cantando moritur, & moriendo cantat. Vifa est aliquando cum symphonia cantus dulcedines alternasse; & ut vigorosius cantet, frequenter oculos habet clausos. Sed hæc tam exquisitæ modulationes a duodecim diebus paulatim deficiunt, & paulatim ut cantus, ita & color lusciniæ immutatur. Nec videtur in hyeme, quæ prius fuerat in vere, variato cantu pariter & colore. Attamen in palatio & in deliciis enutrita non tam in vere, sed etiam in hyeme, non tam de die quam etiam de nocte melodicus cantus reddit, artificio edocta pariter & natura.

Nec tantum volatilibus, id est avibus, & grossilibus, id est animalibus, sed etiam

etiam natatilibus, id est piscibus, est delectabilis melodia. Unde de appetitu piscium & specialiter delphinorum ad melodicas harmonias narrant mirabilia sapientes. Siquidem B. Isidorus in XII. etymologiarum libro dicit, quod delphines symones vocantur, eo *quod voces hominum sequantur*, vel eo, quod gregatim ad symphoniam musicam congregantur. (a) Item Plinius libro IX. b) velocissimum omnium animalium est delphinus non tantum marinorum sed etiam terrenorum. Ocior est volucres, acrior telo, navigia transvolat vento rapta, nullum genus piscium effugere potest ipsum, nec aliquod aliud ipsum contrahere moram facit, non (i. nisi) quia semper prædam accipit resupinus, eo quod os habeat in ventre, oculos vero in dorso. Pro voce gemitus habet humanis similes, linguam vero ut porcus: pro spina cartilaginem habet. Ut cete animal parit non ova, felle caret, vivis annis CXL. quod per caudam unius delphini ad tempus expertum est. Sed quidam plus, alii vero minus vivunt, ut animalia cætera. Prægnans est decem mensibus, & augmentum recipit decem annis. Spirat & fertit contra naturam piscium aliorum. Virgam habet interius non exterius prominentem. Mamillas habet non supra, secus prope iuncturas: instrumentum vero, quo iaceat foetus, valde secretum, parit ætate tantummodo. Ambulat sub

pelago, ipsum sub pelago sequentibus pullis suis. Recipit aquam per nares, sicut natatilia, & aerem per pulmonem, ut grossilia. Cibus recipit resupinus. Testiculi eius sunt interius inclusi non exterius prominentes, ut aliorum natatiliū magni corporis. Feruntur plorare, quando capiuntur, secundum physiologum. Cantu mulcentur & capiuntur. Crocodilos astutia interimunt sive dolo. Dormiunt super aquas, musica mulcentur. Unde Arionem citharistam in mari nautis interficere parantibus obtinuit ab illis, ut ipsum permetterent cithara prius canere. Ad cuius cantum delphinorum gregibus congregatis cum se in mare proiecisset, ab uno delphinorum receptus est & ad littus proventus. Cum simones vocantur, vocantes sequuntur, & rationes hominum aquilonis flatu celerius audiunt, quamquam aures non habeant, sed pro auribus foramina quædam: sed austro flante ipsa quodammodo foramina obstruuntur.

Gaudent cantibus tibiarum, & quocumque symphoniam audiunt, ad audiendum ipsam protinus se convertunt, secundum Solinum philosophum in libro de mirabilibus: (c) & subiungit, quod in Nilo sit quædam species delphinorum, quorum dorso ferratas habent cristas. *Hi crocodilos studio alliunt ad natandum, demersique astutia frau-*

(a) S. ISIDORUS Etym. lib. IX. cap. 6. n. 10. Delphines simones, vel ut in aliis eius libris scribitur, sinomones vocari, testatur etiam SOLINUS cap. 18. Aliam huius adpellationis causam affert HARPUINUS in notis ad PLINIUM lib. IX. cap. 7.

Quoniam cum quodam cantu, quo mulcentur, vox illa profertur, elata posteriore syllaba vocis Simon, Simon.

(b) PLIN. Histor. natural. lib. IX. cap. 7.

(c) SOLINUS l. c. cap. 35. de Ægypto.

fraudenta, tenera ventrium subternantes secant & interimunt. De quorum natura satis dictum fuit in libro nostro de historia naturali, & in libro de proprietatibus cuiuslibet piscis in speciali. (a)

CAPITULUM III.

De musica definitione seu descriptione & etymologizatione.

Musica secundum Boetium est motus vocum inter se consonantium congrua proportione. Secundum Guidonem musica est peritia modulationum discreto sono cantuque consistens. Est enim sonus quidam discretus, ut infra dicitur, & quidam alius indiscretus. Secundum Iohannem (b) musica est congrua vocum motio: musici vero sunt, qui omnem cantum, omnemque modulandi varietatem, ipsamque coelestem harmoniam speculatione ac ratione diiudicant. Musica vero a Musis est dicta, quibus perfecte creditur in hac arte: vel a Moys, quod est aqua, quia in aquis repertam asserunt, solis nervis & arteriis ab ossibus & carnibus in aquis per aquarum defluxum exutis; quibus tactis in sonum harmonicum eruperunt. Vel ideo sic dicta,

quia vox sine humore palati & linguæ non fit. Alii musicam quasi mundicam dixerunt, quoniam a mundi cantu sumit exordium. Secundum Isidorum Etymologiarum libro IV. & capitulo primo (c) de mathematica loquens dicit, quod musica est disciplina de numeris, quibus utuntur in sonis. In quinto vero libro de musica dicit in primo capitulo (d) quod *musica est peritia modulationis sono cantuque consistens*, dicta secundum ipsum a Musis, eo quod ab eis secundum antiquos ius seu vis carminum & vocum modulatio quaereretur. Ipsa enim ex *cantibus carminibusque consistit*, ut idem asserit primo libro. (e)

CAPITULUM IV.

De musica distinctione seu divisione ac constitutione.

Musicae peritiæ multæ sunt species five modi. Siquidem alia est mundana, alia humana, alia coelestis, alia instrumentalis seu artificialis. Mundana musica est eorum, quæ (f) *in cælis, vel in elis*, vel in temporum vicissitudinibus & varietatibus aguntur, rationalis consideratio. Mundus enim quasi de quadam sonorum

(a) IOANNIS ÆGIDII historiam naturalem, ecclesiasticam & civilem, itemque librum proprietatum inter eius opera recenset IOECHERUS, historiamque naturalem Thoræ manuscriptam servari ait. WADDINGUS in annal. Minor. T. IV. p. 159. illam in membranis in bibliotheca Zamorensis cœnobii asservari testatur a se visam, eiusque edendæ cum aliis eius operibus spem facit. Mox infra cap. 4. ipse ÆGIDIUS eumerat adhuc alios libros a se scriptos, quos pariter recenset IOECHERUS.

(b) IOHANNES hic est COTTONUS, cuius musicam supra iam dedimus.

(c) Alio codice usus fuerit ÆGIDIUS, quæ enim hic citat, in impressis ISIDORI operibus leguntur Etymol. lib. III. in præfatione, ubi: *musica est disciplina, quæ de numeris loquitur, qui inveniuntur in sonis.*

(d) Et hæc habentur eodem lib. III. cap. 15.

(e) Lib. I. cap. 2.

(f) Sic, sed legendum videtur, *quæ in terris, vel in temp. &c.*

rum harmonia componi ab aliquibus iudicatur. Ligantur enim qualitates elementorum, & consonant sibi ad invicem quasi per quasdam congruentes chordarum consonantias & rationabiles harmonias. Tempora similiter temporibus & elementa temporibus coaptantur: aër veri congruit, ignis æstati, terra vero autumnus, aqua similiter hyemi. Et Deus æternus temporum dat tempora, ut alleviet homini fastidium, & alleviet labores homini, quasi quibusdam congruentissimis melodiis. Et quemadmodum consonant elementa temporibus, ita & hæc duo consonant humoribus & corporibus. Nam aër & ver consonant sanguini, ignis & æstas cholerae, terra & autumnus melancholice, aqua & hyems phlegmati, ut alibi de prædictis consonantiis & dissonantiis dictum fuit in libello de compendio scientiarum & de historia naturali, & in libro, cuius titulus est Archivus, id est Armarium.

Humana vero musica est, quæ in humana compagine consideratur, quam in se potest intelligere unusquisque. Unde Boetius, non constat homo, id est, non componitur absque musica, quæ ita naturaliter est nobis coniuncta, ut si ea carere velimus, non possimus. Siquidem animæ ad corpus, & e converso, suis mediantibus spiritibus, videlicet naturali, cuius sedes est in hepate, & vitali, cuius sedes est in corde, & animali, cuius sedes est in capite, magna musicæ proportio est. Similiter humorum ad se invicem & ad

corpus, & similiter ossium & nervorum, & arteriarum, & cartilaginum, & carni, & cutis ad se invicem, & ad corpus: unde & Plato dicit Deum animæ musicæ harmoniam. Similiter Boëtius inquit: Quid, inquit, illam vivacitatem incorporationis corpori commisceat, nisi quædam coaptatio veluti gravium leviumque vocum quasi unam consonantiam efficiendo temperatio? Hoc autem genus imitatur philosophica concordantia.

Instrumentalis vero imitatio, quæ instrumentis constat artis vel naturæ, nostræ subiacet considerationi. Guido vero & Iohannes, & alii musicæ peritiæ speculatores communiter distinxerunt, quod primum musicæ peritiæ genus est illud, quod instrumentis agitur; secundum, quod instrumentis carminum habetur; tertium vero genus est illud, quod opus instrumentorum & carminum ratione diiudicat: duos vero modos primos claudos teste Guidone diiudicat, quia uno tantum pede incedunt, videlicet exercitii pede vel operationis, pede vero rationis aut intellectus, qui ad musicam proprie spectat, carent. Non enim cantores tantum dicendi sunt musici, cum solo usu & confuse, non ratione, aguntur; sed qui pede rationis reguntur, secundum Boëtium & Guidonem.

Musica vero cœlestis est illa, quæ ipsum cœlum cum circulis in eis contentis sub harmonica modulatione volvi describunt, quia ex motu cœli & siderum quædam secundum ipsos prodeunt

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

Bbb

fym-

symphoniæ musicis modulationibus annotatæ, iuxta illud Iob: *Concentum cœli quis dormire facit?*

Unde quærit Boëtius, quomodo fieri possit, quod tam velox cœli machina, & tam velocissimus eius motus, & tam magnorum corporum distensio sive moles tacito silentique cursu moveatur? Cui respondit, quod si minime sonus ille aures nostras attigerit, multis de causis illud fieri necesse esse; vel si attigerit, non discerni. Sed philosophus hanc discutiens quæstionem dicit, non debere ibi esse sonum, quia nec violentatio sive motus violentus.

Musica vero instrumentalis quædam viva, quæ vivo agitur instrumento: alia vero mortua, quæ mortuo agitur instrumento: ut patet in viella & cithara, & organis, & huiusmodi, de quibus in fine dieetur. Vel secundum alios, musicæ peritia duobus constat instrumentis, naturali videlicet & artificiali: naturali, utpote arteriis, lingua, palato, labiis & pulmone, quibus vox humana formatur; unde Boëtius: sonus naturalium instrumentorum secundum formationem vocis est per unam intensionem & remissionem aptus harmonicæ melodix. Sed iterum distinguendum, quod sonus naturalium instrumentorum vocis est duplex, discretus videlicet & indiscretus: discretus est, in quo discretio & consonantia consideratur: indiscretus est, in quo discretio aut consonantia non consideratur, ut in risu vel gemitu sive gestu. Artificiale

vero instrumentum reddit sonum artificialem, sicut patet in citharis & organis & viellis, & aliis musicis instrumentis, quæ fiunt artificio, non natura, & artificiosum, non naturalem, ut vidimus, reddunt sonum, sicut infra in fine de talibus differemus. Sed distinguendum est, quod artificialium instrumentorum quædam reddunt artificialem sonum discretum, ut citharæ ac viellæ: quædam vero reddunt sonitum indiscretum, ut cymbala & tympana & fistra. Sed musica proprie non recipit sonitum indiscretum, sive fiat arte, vel etiam per naturam.

CAPITULUM V.

De litterarum seu vocum communi vocatione, qualiter videlicet appellantur.

Nomina vocum in arte musica seu melodica sunt huiuscemodi, quæ sequuntur: videlicet *r. ut. A. re, mi. B. mi. C. fa, ut. D. la, sol, re. E. la, mi. F. fa, ut. G. sol, re, ut. a. la, mi, re. b. fa, b. mi. c. sol, fa, ut. d. la, sol, re. e. la, mi. f. fa, ut. g. sol, re, ut. a. la, mi, re. b. fa, b. mi. c. sol, fa. d. la, sol.* Sunt autem numero decem & novem. Et licet tot sint litteræ sive voces in eis, tamen sex sunt syllabæ, quæ ad solfandum sufficiunt, videlicet *ut, re, mi, fa, sol, la.* & hoc tam in ascendendo, quam in descendendo.

CAPITULUM VI.

De positione seu situatione litterarum sive vocum.

Situa-

Situatur autem five ponitur aut collocatur *r. ut* in regula, ubi proprie situm habet. *A. re* in spatio. *B. mi.* in regula. *C. fa, ut* in spatio. *D. la, sol, re* in regula. *E. la, mi* in spatio. *F. fa, ut* in regula. *G. sol, re, ut* in spatio. *a. la, mi, re* in regula. *b. fa, h. mi* in spatio. *c. sol, fa, ut* in regula. *d. la, sol, re* in spatio. *e. la, mi,* in regula. *f. fa, ut* in spatio. *g. sol, re, ut* in regula. *a. la, mi, re* in spatio. *b. fa. h. mi* in regula. *c. sol, fa* in spatio. *d. la, sol* in regula situm habent. Et notandum, quod voces five litteræ geminantur, & quæ primo fuit in regula, postmodum est in spatio, sicut patet. Et secundum Græcos quædam vocantur principales: quædam apud antiquos exstiterunt primæ: quædam iuxta principales: quædam digitales quasi segregantes has ab aliis: quædam disiunctæ: quædam excellentes; & hoc per repetitionem earundem scilicet litterarum.

CAPITULUM VII.

De computatione, seu connumeratione.

Vocem unam habet *r. ut*, videlicet *ut*. cantatur autem per B. quadratum per se. *A. re* unam habet vocem, videlicet *re*, & cantatur per B. quadratum, per *ut* videlicet de *r. ut*. *B. mi* unam habet vocem, videlicet *mi*, & cantatur per B. quadratum, per *ut* videlicet de *r. ut*. *C. fa, ut* duas habet voces, *fa* videlicet & *ut*, sed *fa* cantatur per B. quadratum per *ut*, videlicet de *r. ut*; & *ut* cantatur per naturam, videlicet per seipsum. *D. sol, re* duas habet voces, videlicet *sol* & *re*; *sol* cantatur per B. quadratum per *ut*, de *r. ut*:

sed *re* cantatur per naturam, per *ut* videlicet de *C. fa, ut*. *E. la, mi* duas habet voces, *la* videlicet & *mi*; *la* cantatur per B. quadratum per *ut*, videlicet de *r. ut*; *mi* cantatur per naturam, per *ut* videlicet de *C. fa, ut*. *F. fa, ut* duas habet voces, *fa* videlicet & *ut*; sed *fa* cantatur per naturam, per *ut* videlicet de *C. fa, ut*; & *ut* cantatur per B. molle per seipsum. *G. sol, re, ut*, tres habet voces, *sol*, videlicet & *re* & *ut*; sed *sol* cantatur per naturam, per *ut*, de *C. fa, ut*; *re* cantatur per B. molle per *ut*, de *F. fa, ut*; sed *ut* cantatur per B. quadratum per semetipsum. *a. la, mi, re* tres habet voces, *la* videlicet, & *mi* & *re*; sed *la* cantatur per naturam, videlicet per *ut* de *C. fa, ut*; *mi* cantatur per B. molle per *ut* de *F. fa, ut*; *re* cantatur per B. quadratum per *ut*, de *G. sol, re, ut*. *b. fa, h. mi* duas habet voces, videlicet *fa* & *mi*; sed *fa* cantatur per B. molle per *ut* de *F. fa, ut*; *mi* cantatur per B. quadratum, videlicet per *ut*, de *G. sol, re, ut*. *c. sol, fa, ut* tres habet voces videlicet *sol* & *fa* & *ut*; sed *sol* cantatur per B. molle per *ut* de *F. fa, ut*; *fa* vero cantatur per B. quadratum, per *ut* de *G. sol, re, ut*; *ut* autem cantatur per naturam, videlicet per seipsum. *d. la, sol, re* tres habet voces, videlicet *la*, & *sol* & *re*: sed *la* cantatur per B. molle, per *ut* de *F. fa, ut*; *sol* vero cantatur per B. quadratum, per *ut* de *G. sol, re, ut*; *re* autem cantatur per naturam per *ut* de *G. sol, re, ut*. *e. la, mi* duas habet voces, videlicet *la* & *mi*; sed *la* cantatur per B. quadratum per *ut* de *G. sol, re, ut*; *mi* autem cantatur per naturam per *ut* de *c.*

B b b 2

fo.

sol, fa, ut. f. *fa, ut* duas habet voces, videlicet *fa* & *ut*; sed *fa* cantatur per naturam per *ut* de c. *sol, fa, ut*; *ut* autem cantatur per B. molle per seipsum. g. *sol, re, ut* tres habet voces, videlicet *sol*, & & *re* & *ut*; sed *sol* cantatur per naturam per *ut* de c. *sol, fa, ut*; *re* vero cantatur per B. molle per *ut* de f. *fa, ut*; *ut* autem cantatur per B. quadratum per seipsum. a. *la, mi, re* tres habet voces, videlicet *la* & *mi* & *re*: sed *la* cantatur per naturam, *ut* de c. *sol, fa, ut*; *mi* vero cantatur per B. molle per *ut* de f. *fa, ut*; *re* autem cantatur per B. quadratum per *ut* de g. *sol, re, ut.* b. *fa, mi* duas habet voces, videlicet *fa* & *mi*: sed *fa* cantatur per B. molle per *ut* de f. *fa, ut*; *mi* vero per B. quadratum per *ut* de g. *sol, re, ut.* c. *sol, fa* duas habet voces, videlicet *sol* & *fa*: sed *sol* cantatur per B. molle per *ut* de f. *fa, ut*; *fa* vero per B. quadratum per *ut* de g. *sol, re, ut.* d. *la, sol* duas habet voces, videlicet *la* & *sol*: sed *la* cantatur per B. molle per *ut* de f. *fa, ut*; *sol* vero per B. quadratum per *ut* de g. *sol, re, ut.* Et ista de computatione vocum sufficiant. Sed notandum, quod *ut* de f. *ut*, & *ut* de G. *sol, re, ut*, & *ut* de g. *sol, re, ut* secundario repetitum cantatur per B. quadratum. Similiter *ut* de C. *fa, ut*, & *ut* de c. *sol, fa, ut*, cantantur per naturam.

CAPITULUM VIII.

De vocum mutatione.

Ad vocum mutationes seu commutationes calamus convertentes dicimus, quod C. *fa, ut* duas habet mutationes,

videlicet *fa, ut, ut fa*; sed *fa, ut*, pro ascensu per naturam, *ut fa* vero pro descensu per B. quadratum. D. *sol, re* duas habet mutationes, videlicet *sol, re*, & *re, sol*: sed *re, sol* pro ascensu per naturam, *sol, re* vero pro descensu per B. quadratum. E. *la, mi* duas habet mutationes, videlicet *la, mi*, & *mi, la*: sed *la, mi* pro ascensu per naturam: *mi, la* vero pro descensu per B. quadratum. F. *fa, ut* duas habet mutationes, *fa, ut* videlicet, & *ut, fa*: sed *fa, ut* pro ascensu per B. molle, *ut, fa* vero pro descensu per naturam. G. *sol, re, ut* sex habet mutationes, videlicet *sol, re* & *re, sol*; *sol, ut*, & *ut, sol*; *re, ut*, & *ut, re*. *Sol, re* pro ascensu per B. molle, *re, sol* pro descensu per naturam. Similiter *sol, ut* pro ascensu per B. quadratum, *ut, sol* pro descensu per naturam. Similiter *re, ut* pro ascensu per B. quadratum; *ut, re* vero pro descensu per B. molle. Similiter a. *la, mi, re* sex habet mutationes, videlicet *la, mi*, & *mi, la*; *la, re*, & *re, la*; *mi, re* & *re, mi*: sed *la, mi* pro ascensu per B. molle, *mi, la* vero pro descensu per naturam. Similiter *la, re* pro ascensu per B. quadratum; *re, la* vero pro descensu per naturam. Similiter *mi, re* pro ascensu per B. quadratum; *re, mi* vero pro descensu per B. molle. b. *fa, mi* non habet mutationem. c. *sol, fa, ut* sex habet mutationes, videlicet *sol, ut*, & *ut, sol*; *fa, ut*, & *ut, fa*; *sol, fa*, & *fa, sol*: sed *sol, ut* pro ascensu per naturam; *ut, sol* vero pro descensu per

per B. molle. Similiter *fa*, ut pro ascensu per naturam: *ut*, *fa* vero pro descensu per B. quadratum. Similiter *sol*, *fa* pro ascensu per B. quadratum; *fa*, *sol* pro descensu per B. molle. d. *la*, *sol*, *re* sex habet mutationes, videlicet *la*, *re*, *re*, *la*; *sol*, *re*, *re*, *sol*; *la*, *sol*, *sol*, *la*; sed *la*, *re* pro ascensu per naturam; *re*, *la* vero pro descensu per B. molle. Similiter *sol*, *re* pro ascensu per naturam; *re*, *sol* vero pro descensu per B. quadratum. Similiter *la*, *sol* pro ascensu per B. quadratum; *sol*, *la* vero pro descensu per B. molle. e. *la*, *mi* duas habet mutationes, videlicet *la*, *mi*, & *mi*, *la*; sed *la*, *mi* pro ascensu per naturam; *mi*, *la* pro descensu per B. quadratum. f. *fa*, ut duas mutationes habet, videlicet *fa*, *ut*, & *ut*, *fa*; sed *fa*, *ut* pro ascensu per B. molle; *ut*, *fa* vero pro descensu per naturam. g. *sol*, *re*, ut sex mutationes habet, videlicet *sol*, *re*, *re*, *sol*; *sol*, *ut*, *ut*, *sol*; *re*, *ut*, *ut*, *re*: sed *sol*, *re* pro ascensu per B. molle; *re*, *sol* vero pro descensu per naturam. Similiter *sol*, *ut* pro ascensu per B. quadratum, *ut*, *sol* vero pro descensu per naturam. Similiter *re*, *ut* pro ascensu per B. quadratum; *ut*, *re* vero pro descensu per B. molle. a. *la*, *mi*, *re*, sex mutationes habet, videlicet *la*, *mi*, *mi*, *la*; *la* *re*, *re*, *la*; *mi*, *re*, *re*, *mi*: sed *la*, *mi* pro ascensu per B. molle; *mi*, *la* vero pro descensu per naturam. Similiter *la*, *re* pro ascensu per B. quadratum; *re*, *mi* vero pro descensu per B. molle. c. *sol*, *fa* duas habet mutationes, videlicet *sol*, *fa*, &

fa, *sol*: sed *sol*, *fa* pro ascensu per B. quadratum; *fa*, *sol* vero pro descensu per B. molle. d. *la*, *sol* duas habet mutationes, videlicet *la*, *sol*, *sol*, *la*; sed *la*, *sol* pro ascensu per B. quadratum; *sol*, *la* vero pro descensu per B. molle.

CAPITULUM IX.

De Monochordi, hoc est, unius chordæ dispositione.

Monochordum est instrumentum musicum unam habens chordam, dictum a *μόνος* græce, quod est *unum* latine, & chorda: sic etiam dicimus tetrachordum a *τέτρα* græce, quod est *quatuor* latine, & chorda: & pentachordum a *πεντε* græce, quod est *quinque* latine, & chorda; & hexachordum ab *ἕξ* quod est *sex*; & heptachordum ab *ἑπτα* græce, quod est *septem* latine; & octachordum ab *ὀκτω*; & enneachordum a novem; & decachordum a decem chordis; & hendecachordum, ab undecim, & sic de aliis. Est autem ad hoc utile præhabitu instrumentum, ut per illud demonstrative cantus veritas aut falsitas comprobetur. Dum enim non assentiunt homines sermonibus musicorum, ipsius soni attestatione in monochordo vincuntur. Qui vero monochordum non habent ad artem dispositum, vice ipsius instrumenti utuntur manu. Et sicut diversa sunt monochorda, ita diversimode in manu fit usus. Quia quorundam inceptio ab articulis manus fit, quorundam vero fit a superficie. Huiusmodi vero monstratione instrumenti errantes in arte musicæ, veritati contradicere non sunt ausi.

Bbb 3

Verum-

Verumtamen est notandum, quod musicam ex quadrichordo, id est ex quatuor chordis, videlicet ex quatuor chordarum vocibus constare Pythagoram legimus diffinisse: quarum prima cum quarta diapason resonat, mediæ vero ad se invicem tonum, & eadem ad extremas mediate diapente, immediate vero diatessaron. His vero quatuor additæ sunt aliæ: quia Corebus rex Idæorum quintam adiunxit. Sed Hyagnis Phrygius sextam adposuit; septimam Terpander Lesbios, octavam Samius Licaon; nonam Prophraustus Periotas; decimam Histæus Colophonius; undecimam Timotheus Milesius; duodecimam Nicomachus; terdecimam Philolaus; quartam decimam Architas Tarentinus; quintam decimam Aristoxenus, quam gravioribus præposuit, hoc est, principio monochordi. (a) Et notandum, quod tot tetrachordi sunt in monochordo, quot quaternarii sunt in viginti. In viginti vero sunt quinque quaternarii, duodecimo viginti in quaternarios per quinque & quinque.

CAPITULUM X.

De consonantiæ descriptione ac divisione, & consonantiarum numero seu computatione.

Consonantia secundum Platonem est acuti soni gravisque proportionalis mixtura. Secundum vero Boëtium consonantia est, quotiescumque duæ voces, gravis videlicet & acuta, similiter mix-

tæ quasi unius soni suavem reddunt concordiam. Secundum Nicomachum consonantia est, dissimilium inter se vocum in unum redacta concordia. Secundum Guidonem consonantias symphonicas, id est, suaves vocum copulationes appellamus. Secundum Iohannem consonantiæ dicuntur pro eo, quod in cantu sæpius consonant, id est, similiter sonant, vel quia quibusdam proportionibus mixtæ se invicem continent. Consonantiam vero efficit dissimilitudo, non similitudo, secundum Aristoxenum. Consonantiam aurium sensus perpendit cum ratione, licet aurium sensus dividat.

Sunt autem secundum Platonem quatuor consonantiæ, videlicet tonus, diatessaron, diapente, diapason, naturales. Sed Boëtius ponit quinque, dicens: omnes musicæ consonantiæ aut in dupla, aut in tripla, aut in quadrupla, aut in sesquitercia, aut in sesquialtera proportionem consistunt. Est autem in sesquitercia diatessaron, in sesquialtera diapente, in dupla diapason, in tripla diapente & diapason, in quadrupla bis diapason. Et hic ponit quinque, non enumerans tonum.

Dignitatem & ordinem consonantiarum pertractans Nicomachus dicit, quod prima est diapason, secunda diapason cum diapente, tertia bis diapason, quarta diapente, quinta diatessaron. Embulides (b) vero Pythagoricus dicit, quod prima est diapason, secunda

(a) Agunt de his passim PLUTARCHUS de Musica, DIOG. LAERTIUS, PROLEMAUS. Vid. MEIBOMIUS, alii, atque ex his nuperrime Io. Bapt. MARTINI

Storia della musica T. III. p. 404. seqq.

(b) Forte legendum Empedocles.

da diapente, tertia diapason cum diapente, quarta diatessaron, quinta bis diapason. Sed Boëtius, ut supradictum est, præmittit eas, quæ aliarum sunt constitutivæ, ut primo diatessaron, secundo diapente, tertio diapason, quarto diapason cum diapente, quinto bis diapason: unde non est contradictio. Alii enim secundum dignitatem, alii vero secundum constitutionem ordinant. Et notandum, quod diatessaron dicitur a *διὰ* græce, quod est *de* latine, & *τεσσαρων* græce, quod est *quatuor*. Diapente dicitur a *διὰ*, quod est *de*, & *πέντε* græce, quod est *quinque* latine. Similiter diapason dicitur a *διὰ*, quod est *de*, & *πασων*, quod est totum sive perfectum.

CAPITULUM XI.

De consonantiarum proportionibus, ac earum constitutione.

De proportionibus consonantiarum, & quæ videlicet voces constituent consonantias, ulterius differendum est. Si quidem aliæ voces sunt unisonæ, aliæ vero non unisonæ, sed dissonæ. Unisonæ vero sunt, quæ in gravi vel in acuto similiter pulsæ unum & eundem reddunt sonum: non unisonæ vero, seu dissonæ, quæ non reddunt. Non unisonarum vero seu dissonarum aliæ sunt ecmeles; sunt autem ecmeles voces indiscretæ, quæ non recipiuntur in coniunctione consonantiarum. Aliæ vero voces dicuntur dissonæ, quia non permiscunt sonos, & insuaviter feriunt sensum. Unde Aristoteles dicit, quod dissonantia est duorum tonorum, sed

impermixtorum, ad aurem proveniens aspera & iniocunda permixtio. Aliæ sunt emmeles, quæ secundum Ptolomæum, licet voces consonæ non sint, possunt tamen ad melos, id est, ad melodiam aptari, & iungere consonantias, ut toni, semitoni, diaschismata, schismata, commata, dieses. Aliæ voces dicuntur consonæ, quæ compositum & suavem permiscunt sonum, ut diatessaron, diapente. Aliæ vero dicuntur æquisonæ, quæ simul pulsæ unum ex duobus & simplicem quodammodo reddunt sonum, ut diapason, bis diapason.

Et notandum, quod quidam dicunt, tonum esse consonantiam, alii vero negant. Plato vero ponit, tonum esse consonantiam, cum proportionaliter constet ex duabus, quarum una est octo passuum, alia vero novem, quæ constituunt duos modos, videlicet duo semitonia, quæ iuncta integrum tonum perficiunt. Unde Plato: novem ad octo est tonus, qui dicitur consonantia epogdoa, sesquioctava proportionem constans. Item Guido dicit, quod tonus a tonando nomen accepit, quia duas habet voces, maiorem videlicet novem passibus, & minorem octo contentam. Rationi prædictæ Boëtius contradicit. Ptolomæus emmeles dicit, quod si tonus pars est consonantiæ, non est consonantia. Unde licet dicat Plato, quod numerus, qui facit tonum, scilicet octo, cum constet ex octo commatibus & quarta parte, constituit diapason, non tamen propter hoc consonantia est, cum in gemina æqua

æqua dividi non possit: licet dicat Guido, ipsum novem constare comatibus. . . . Quod secundum alios statutum est. Unde Aristoteles: illud nosse sufficiat, quod numquam tonus in gemina æqua dividi potest, & in hoc consonantia non est. Posteris vero nostris, sicut & prioribus, adhuc sub iudice lis est.

Et notandum, quod Pythagoras philosophus quinto reiecto malleo viginti quatuor chordarum proportionem invenit. Primus duodecim constabat ponderibus, secundus novem, tertius octo, quartus sex. Primus ad quartum duplam habet proportionem, & ita diapason. Unde quando vox aliam superat in scensione acuminis sine remissione gravaminis, bis diapason (est).

Primus malleus duodecim ad novem sesquitercia diatessaron reddit, quando vox super aliam in tertia parte. Malleus novem ponderum ad octo tonum sesquioctava proportionem constituit. Sesquioctava est, quando numerus continet alium & eius octavam partem. Malleus octo ponderum ad sex sesquitercia diatessaron. Malleus duodecim ponderum ad octo sesquialtera diapente, quia continet ipsum & alteram partem. Similiter malleus novem ad sex diapente.

CAPITULUM XII.

De tonorum & semitoniorum descriptione ac dispositione. (a)

Tonus est regula naturam & formam

cantum regularium determinans: natura vero cantus consistit in dispositione. Est autem dispositio tonorum & semitoniorum directa ordinatio secundum naturalem litterarum dispositionem. Forma vero cantus consistit in compositione & progressionem. Et est compositio in levitate & gravitate, intensione ac reflexione, in variis anfractibus, multisque divitiorum varietatibus consistens compilatio: progressio vero est elevatio & depositio. Vel: tonus est processus ab una voce ad sibi proximam maiori spatio intendendo vel remittendo: intendendo quodammodo in *ut, re, re mi*; remittendo quodammodo in *re ut, mi, re*. Plato vero tonum epogdoun appellat, quia constat ex quibusdam proportionibus. Semitonium vero est processus ab una voce ad sibi proximam minori spatio intendendo & remittendo: unde dicitur semitonium quasi dimidius tonus, id est, imperfectus tonus; quod probatur per Aristoxenum dicentem: semum est, quod usque ad perfectum non pervenit. Est autem aliud maius, aliud minus.

Sic igitur cognoscitur cantus, cum cognoscitur disposita naturæ suæ materies. Materies vero sunt quatuor: prima a finali ascendit per semitonium, & descendit per tonum. Tertia (b) a finali ascendit per duos tonos, & descendit per semitonium. Quarta a finali ascendit per duos tonos, & descendit per tonum. Finales vero litteræ sunt cantuum terminativæ. Habet ergo prima

(a) Titulus sequentium capitulorum omissus est in apographo, facile tamen supplendus ex elencho præ-

missio.

(b) Secunda est omissa.

ma maneries finales duas litteras D. & A secunda duas, scilicet E. & B. tertia F. & C. quarta vero G. tantum. Hæ autem quatuor maneries binos habent tonos, ita quod sunt octo toni. Prima primum & secundum; secunda tertium & quartum; tertia quintum & sextum; quarta septimum & octavum.

Horum quatuor impares authentici dicuntur, quia digniores: pares vero plagæ dicuntur, quia indigniores. Differunt autem authentici & plagæ, quia authentici possunt ascendere ultra litteram quæ est sexta a finali; plagæ vero non item. Plagæ possunt descendere plusquam una voce sub finali, authentici autem non. Authentici etiam superat plagam in elevatione tribus vocibus, & plagæ superat authenticum in depositione tribus vocibus. Sunt autem voces, in quibus versatur cantus, decem secundum aliquorum musicorum dispositionem, sed ut authentici possunt fieri. Est autem musicorum dispositio, ut primæ inferius toni & supra semitonium sint, tertiæ vero & sextæ eius scilicet supra tonus & inferius semitonium, non prætermittendo B. molle quandoque, & hoc propter tritoni asperitatem.

Sed cantuum, qui non ascendunt ultra sextam, nec descendunt infra primam, quidam sunt plagæ, quidam vero authentici, non progressionem, sed compositionis consideratione. Quivis enim cantus huius diminutæ progressionis, si in quinta inceperit, aut eam frequentans in ea pausaverit, vel incipiens in finali ad eam saltum fecerit,

SCRIPTORES VET. DE MUSICA. P. II.

authenticus est in tertio tono, sexta pro quinta accipitur. Quicumque vero cantus quartam non exercuerit, (i. excesserit) sine dubio plagalis est. Et si quandoque eam exercuerit, sed se infra statuti moras & circumflexiones sub ea faciens, (continuerit), plagalis est, nisi constet, alicuius authentici propriam inesse compositionem secundum compositionem authenticorum. Similiter authenticus huiusmodi diminutæ progressionis, si in principio suo a finali ad quartam ascenderit per diatessaron plenarie formatum, & inde cita ad finalem rediens in ea pausaverit, plagalis est.

CAPITULUM XIII.

De tonorum computatione ac descriptione.

Tonos esse quatuor tantum antiqui diffinierunt: posteriores vero & novi octo esse debere rationabiliter diiudicaverunt, saltem per respectum ad octavam vocem, cum qua, & ex qua, & per quam pulchra & perfecta conficitur melodia octo beatitudinibus comparata. Tonos vero Boetius vocat tropos; tropi vero vocantur a conversione, quia ubicumque cantus incipiat, & quomodocumque varietur in cantu, semper ad finalem suum convenienti conversione per tropos convertitur. Unde tropi secundum Boetium sunt constitutiones in totis vocum ordinibus acumine vel gravamine differentes. Græci vero tonos vocant phthongos: unde Plato dixit, quod phthongi sunt vocum copulationes ordinatæ. Guido vero tonos vocat modos. Modi vero secundum

Ccc

eum-

eumdem sunt vocum modulationes moderatæ, a moderando vel a moderamine, vel a modulationibus sic vocatæ, quia per tonos cantus modulatur five componitur. Iohannes vero dixit, tonos esse ordinationes vocum per tenorem. Et tonus dicitur a tonando, id est, forti sono, quia tenorem soni designat. Unde sicut tres accentus species distinguuntur, videlicet gravis, acutus & circumflexus, ita & in cantu tres habentur varietates, quia nunc in gravibus movetur, nunc in mediis circumflexione versatur, nunc in acutis quasi saltando movetur. Quocumque autem modo apud diversos toni diversimode nominentur, sive tropi, sive phthongi, sive modi, actu realiter idem dicunt, licet vocabula sint diversa, sub quorum phaleris scientiæ occultantur, quia nihil aliud sunt toni sive phthongi, quam vocum constitutiones.

Constitutio vero in musica dicitur plenum modulationibus corpus ex consonantiarum coniunctione consistens, ut est dupla, tripla vel quadrupla, secundum consonantias ex primis consonantiis existentes, ut diatessaron & diapente. Et notandum, quod modus ille, qui magis convenit cum acutis, vocatur ab auctoribus authenticus & principalis: qui vero magis convenit cum gravibus, vocatur plagus, sive plagalis, seu subiugalis. Et notandum, quod ditonus est progressio ab una voce ad sibi tertiam spatio maiori, ascendendo videlicet & descendendo; ditonium enim duobus tonis constare patet. Semiditonus vero est, qui constat ex tono

& semitono vel semitono. Unde sicut se habet semitonus ad tonum, ita semiditonus ad ditonium. Tritonus vero est ex tribus tonis constans, qui fit ex una voce in sibi quartam sine semitono ascendendo & descendendo, id est, per intensiorem a *b* in *e* acutarum & similium, & ab *f* in *b* superacutarum & excellentium. Diatessaron vero est progressio ab una voce in quartam cum semitono; vel diatessaron est minor consonantia vocum quatuor intervallorum, id est, distantiarum trium duobus tonis & integro semitono constans. Est autem intervallum distantia acuti soni & gravis. Huiusmodi autem sunt duæ species, videlicet naturalis & formalis. Naturalis est, quæ naturaliter a tetrachordo gravium originem sumit in finales terminata. Naturales autem dicuntur a prima institutione: formales vero ex additione chordarum super monochordum naturale.

Diapente vero est maior consonantia vocum quinque, sed intervallorum quatuor, ex tribus tonis & non integro semitono constans. Vel diapente est progressio ab una voce in quintam intendendo & remittendo. Diapason vero est maxima consonantia vocum octo, & intervallorum, id est, distantiarum septem, constans sex tonis & ditono, sive diatessaron & diapente. Unde quia omnes vocum varietates & omnes consonantias in se continet & includit, quasi *de omnibus* dicitur diapason, hoc est, totum & perfectum.

Primus

Primus ergo tonus est regula seu doctrina authentum primæ maneriei determinans. Quilibet ergo cantus regularis authentico elevatus vel compositus, terminatus in D. vel A. authenticus est primæ maneriei. Et notandum, quod primus tonus est mobilis & habilis, & ad omnes secundum affectus aptabilis, ut in canticis canticorum.

Secundus tonus est regula, seu doctrina plagalem primæ maneriei determinans. Quilibet enim cantus regularis plagaliter dispositus vel compositus in D. in A. plagalis est primæ maneriei. Et notandum, quod secundus tonus est gravis & flebilis, quia convenientior tristibus & miseris, ut in threnis, hoc est, lamentationibus Ieremiæ.

Tertius tonus est regula seu doctrina authentum secundæ maneriei determinans. Quivis enim cantus regularis authentico elevatus vel compositus, terminans in E. vel in B. authenticus est secundæ maneriei, & habet duas differentias, unam inferius, & alteram superius, principiis satis commode deputatis. Et notandum, quod tertius tonus est severus, incitabilis, in cursu suo fortiores habens saltus: per hunc plures ad sanitatem excitantur. Unde Boetius dicit, quod Pythagoras quemdam adolescentulum per tertium tonum ad sanitatem excitavit: per secundum vero reddidit mitiorem.

Quartus tonus est regula seu doctrina plagalem secundæ maneriei determinans. Quilibet enim cantus regularis plagaliter dispositus seu compositus, si-

nem faciens in E. vel in B. plagalis est secundæ maneriei. Est autem quartus tonus blandus & garrulus, adulatoribus maxime conveniens.

Quintus tonus est regula seu doctrina authentum tertiæ maneriei determinans: quia quilibet cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus in F. vel in C. authenticus est tertiæ maneriei. Habet autem unam differentiam tantummodo. Et notandum, quod quintus tonus est modestus & delectabilis, tristes & anxios lætificans & dulcorans, lapsos & desperantes revocans.

Sextus tonus est regula seu doctrina plagalem tertiæ maneriei determinans; quia quilibet cantus regularis plagaliter deputatus vel compositus, finem faciens in F. vel in C. plagalis est tertiæ maneriei: & habet unam differentiam universis eius principiis aridentem. Et notandum, quod sextus tonus est pius & lacrymabilis, & conveniens illis, qui facile ad lacrymas provocantur.

Septimus tonus est regula seu doctrina authentum quartæ maneriei determinans. Quilibet enim cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus in G. authenticus est quartæ maneriei. Habet autem duas differentias, alteram scilicet servientem principiis, quæ in quinta finiunt, vel ad ipsas saliant: alteram congruentem principiis, quæ a finali per quosdam gradus ad finem ascendunt. Et notandum, quod septimus tonus est lascivus & iocundus, varios

varios habens saltus, motus adolescentiæ repræsentans.

Octavus tonus est regula seu doctrina plagalem quartæ maneriei determinans. Quilibet enim cantus regularis plagaliter depositus seu compositus, terminans in G. plagalis est quartæ maneriei. Habet autem duas differentias, alteram servientem principiis in quarto, quantum a finali incipientem: alteram cæteris ipsius omnibus principiis deputatam. Et notandum, quod octavus tonus est suavis & morosus secundum modum discretorum.

CAPITULUM XIV.

De appositione consonantiarum in diatonico genere.

Consonantiæ consonantiis appositæ constituunt consonantias, ut diatessaron & diapente duplam diapason, quod Boetius sic ostendit: duæ ad tres sesquialtera proportionem, quod est diapente: tres ad quatuor sesquitercia, quod est diatessaron, constituunt duplam, quæ dicitur diapason; hoc patet in sua figura. Item in chromatico genere diapente coniungitur huic diapason. Sed unde nuncupatur diapason cum diapente? Et sic Boetius: si diapason se habet ut duo ad quatuor, diapente ut quatuor ad sex, hæc coniuncta triplam faciunt, quæ est diapason cum diapente, & hoc patet in sua figura. Item in enarmonico genere, si triplo addatur diatessaron, fiet quadrupla, un-

de Pythagoras: bis diapason quadrupla collatione perficitur; Boetius: duo ad quatuor, quatuor ad octo quadruplam faciunt, quæ est bis diapason; quod monstratur hoc præsens in sua figura. (a)

CAPITULUM XV.

De cuiuslibet instrumenti per se inventionem ac constitutionem.

Musicalia instrumenta inventa fuerunt secundum diversitatem temporum a diversis. De quibus scriptura divina Danielis III. faciens mentionem dicit, quod de mandato regis Nabuchodonosor & principum eius præco clamabat valenter: *vobis dicitur populus & tribus & linguis, in bora, qua audieritis sonitum tubæ & fistulæ, & citharæ, & sambuccæ, psalterii, & symphoniarum, & universi generis musicorum, cadentes adorare statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex.* Canon, & medius canon, & guitarra & Rabr (f. nabla) fuerunt postremo inventa.

Organa in speciali non nominantur, quia organum est generale nomen vavorum omnium musicorum: (b) specialiter est appropriatum instrumento ex multis composito fistulis sive cannis, cui folles adhibentur. Et hoc solo musico instrumento utitur ecclesia in diversis cantibus, & in prois, in sequentiis, & in hymnis, propter abusum histrionum, eiectionis aliis communiter instrumentis.

Tuba

(a) Figuræ hic aliquoties citatæ defunt in apographo, facile tamen ex præcedentibus supplendæ.

(b) Hæc & sequentia de instrumentis musicis ex

ISIDORO sunt desumpta lib. III. etymolog. cap. 21. Organum vero vocabulum esse generale, iam notavit S. AUGUSTINUS in psal. 150.

Tuba a Tyrrhenis primitus est inventa, de quibus Virgilius:

Tyrrhenusque tubæ mugere per athera clangor. (a)

Utebantur autem antiqui tubis in præliis, ad hostium terrificationem, & ad commilitonum animationem, ad equorum bellicorum in pugnam provocationem, ad bellorum iniendam congressionem, & ad signandam certaminis cum victoria terminationem, & ad fugitivorum revocationem. Item utebantur tubis in festis & in conviviis propter populi convocationem, propter excitationem ad Dei laudem, & ad lætitiæ & gaudii præconizationem & invitationem. Præceptum enim fuerat Iudæis, ut in bellis tubis sacris clangerent, & etiam in initio novæ lunæ buccinarent, & ut annum iubilæum, qui annus erat remissionis, tubarum sonitu pronuntiarent, & gaudium aut quietem omnibus promulgarent. Est autem proprie tuba, ut dicit Isidorus Lib. XVIII. instrumentum bellicis certaminibus debitum *ad denuntianda signa bellorum, & ut, ubi audiri præco non poterat præ tumultu, sonitus tubæ clangentis attingeret.* Et dicitur tuba, quod tova, id est cava: interius enim est concava & vaste plana propter ampliorem flatus receptionem. Exterius autem est rotunda, cir-

ca tubantis orificium valde stricta, sed in parte anteriori multum ampla, manu clangentis ad os ponitur, regitur, erigitur, deprimitur, & tenetur. *Cuius sonus varius est, ut dicit Isidorus: (b) nam interdum canit, ut bella committantur, interdum ut eos, qui fugiunt, insequantur, interdum ut exercitus intra se recipiantur.*

Buccina dicitur, quasi vocina parva, sed tuba ænea, dabatur antiquitus contra hostes. *Nam, ut dicit Isidorus lib. XVIII. (c) pagani, agrestesque ad omnem pariter usum sono buccinæ convocabantur.* Unde proprie buccina agrestibus signum fuit, de qua Propertius: *buccina iam præscos cogeat ad arma Quirites.* Huius clangor buccinum dicitur, ut dicit idem. Buccinis autem corneis utebantur Hebræi, præcipue in Kalendis, in memoriam liberationis Isaac, pro eo, quod cornuto ariete in sacrificio immolato (ipse fuerit liberatus; ut dicit glossa super Genesim.

Tibia dicitur esse dicta eo quod de cervinis tibiis (d) hymnorum seu hymniculorum creditur primitus fuisse facta. Hinc tibicem dixerunt tibiæ cantus. (e) Vel secundum Hugonem tibiæ dicitur a tibia, quod est scriptus (f) vel calamus, quia a quibusdam calamis tale instrumentum antiquitus fiebat. Et hinc dicitur tibicen, huius tibicinis, ille qui tibia canit. Et fuit quondam instru-

(a) De tuba agit ISIDORUS l. cit. & lib. XVIII. cap. 4. ubi pro tova habet tofa.

(b) ISIDORUS lib. XVIII. cap. 4. & addit: *interdum receptui; nam receptus dicitur, quo se exercitus recipit.*

(c) Ibidem; sed ita habet: *buccina ad compita convocabantur.*

(d) Lib. III. cap. 21. de cervinis tibiis cruribusque binnulorum.

(e) ISIDORUS l. c. habet: *hinc & tibicen, quasi tibiæ cantor.*

(f) Legendum hic videtur *scirpus.*

strumentum lugubre, quo utebantur homines in funeribus mortuorum, ut dicit glossa super Matth. IX. *cum audisset tibicines* &c. id est carmen lugubre canentes.

Calamus a calando, id est vocando, est dictus, id est, a fundendo voces, & est generale tantum fistularum. (a) Nam fistula est dicta, quod vocem remittat. Nam *φῶς* græce vox dicitur, stola (b) vero emissâ; unde fistula quasi emit-tens sonum. Hac utuntur venatores, quia eius sonum cervi libenter audiunt. Sed dum unius venatoris fistulatione cer-vus ad auditum allicitur, ab alio, de quo non præcavet, sagittatur. Vox etiam fistulæ decipit volucres, dum ca-nendo earum simulat & fingit voces; unde dicitur:

Fistula dulce canit, volucrem dum deci-pit auceps.

Fistula insuper delectat oves, & ideo fistulis utuntur pastores, dum vigilant super gregem suum: unde & quidam nomine Pan dicebatur esse dictus pa-storalis, qui primus dispare calamos ad cantum aptavit, & studiosa arte com-posuit. De quo Virgilius:

*Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit. Pan curat oves, oviumque mā-gistros* &c.

Et ideo instrumentum fistularum ab eo inventum Pandorium est vocatum, ut

dicit Isidorus. (c) Est etiam Pandorium instrumentum rotundum, cum pergame-no extento super lignum, quod mani-bus tangatur. Ad hoc fistulis se exci-tant vigiles, & earum melodiæ suavita-te ad dormiendum ocyus & suavius pro-vocantur in lectulis quiescentes.

Sambuca est genus ligni fragilis, cu-ius rami sunt concavi, vacui atque pla-ni, unde tibiæ componuntur, & quæ-dam species symphonix, ut dicit Isido-rus. (c)

Symphonia est instrumentum musi-cum, quod fit ex ligno concavo, pel-le extenta in utraque parte sua, quam musici hinc inde virgulis feriunt, fitque in ea ex concordia gravis & acuti sua-vissimus cantus, ut dicit Isidorus. (d) Symphonia tamen dicitur collatio & concordia quorumcumque sonorum. (e) Sic chorus dicitur concors unitas di-versarum vocum, ut dicit glossa super Lucæ XV.

Harmonia est rhythmica & canora melodia, ex pulsu & percussione ner-vorum, & tinnitu metallorum genera-ta. Et huic harmoniæ diversa serviunt instrumenta, ut tympanum, cymbalum, lyra, cithara, psalterium, atque sistrum &c.

Tympanum est pellis sive corium ligno ex utraque parte extensum. Est enim pars media symphonix in simili-tudinem cribri, & ungula percutitur, (f) quemadmodum percutitur symphonia, ut

(a) Suppl. nomen.

(b) *φῶς* a *φῆλως* mittō.

(c) ISIDOR. lib. III. cap. 21.

(d) Ibid. cap. 22.

(e) Unde HIERON. ad DAMAS. epist. 146. *Male*

quidam latinorum symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudibus concentus hoc vocabulo fig-nificetur.

(f) ISID. l. c. ad virgulam percutitur.

ut dicit Isidorus. Cui si iuncta fuerit fistula, dulciorem reddit melodiam.

Cithara ab Apolline est reperta secundum Græcorum opinionem. Est autem cithara similis pectori humano, eo quod sicut vox ex pectore, ita ex cithara cantus procedit: & ideo sic est appellata. Nam pectus dorica lingua *κίθαρα* appellatur. Paullatim autem plures eius species extiterunt, ut psalteria, lyræ & huiusmodi: & aliquæ habent formam quadratam, aliæque trigonalem. Chordarum numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem vocaverunt citharam fiduciam vel fidicen, (a) quia bene concurrunt inter se chordæ eius, quantum bene convenit, inter quos fides fit. Habebat autem cithara septem chordas; unde Virgilius:

Septem sunt soni, septem discrimina vocum.

Discrimina autem ideo sunt dicta, quia nulla chorda vicinæ chordæ similem sonum reddit. Ideo autem sunt septem chordæ, vel quia totam vocem implent, vel quia septem motibus sonat cælum. Chorda autem est dicta a corde, quia sicut pulsus cordis est in pectore, ita pulsus chordarum est in cithara. Has primo Mercurius excogitavit, idemque prior in numeros sonum extruxit, ut dicit Isidorus. (b) Chordæ autem quan-

to sunt magis siccæ, & etiam magis tensæ, tanto amplius sunt sonoræ. Plestrum autem dicitur instrumentum, quo temperantur chordæ & extenduntur.

Psalterium a psallendo, id est, a cantando est nominatum, eo quod ad eius vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ in modum deltæ Δ litteræ (c) Sed psalterii & citharæ hæc est differentia, quod in psalterio lignum habetur concavum, unde sonus redditur superius, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant: cithara vero concavitatem ligni inferius habet. Psalterium Hebræi habent decachordum, id est, decem chordarum secundum numerum decem præceptorum. Fiunt autem optimæ eius chordulæ de aurichalco, vel etiam de argento.

Lyra a varietate vocum est dicta, eo quod diversos sonos efficiat, ut dicit Isidorus. Lyræ primo a Mercurio fuisse inventam dicunt hoc modo. Cum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis animalia reliquisset, relicta est etiam testudo, quæ (cum esset) putrefacta, & nervi eius remansissent extenti intra concavum, (d) percussa a Mercurio sonum dedit; & ad eius speciem lyræ fecit, & tradidit Orpheo, qui huius rei maxime fuerat studiosus. Unde dicebatur eadem arte non solum feras, sed etiam saxa & silvas cantus modu-

(a) ISID. l. c. *fidiculum vel fidem.*

(b) ISID. Idemque prior nervos in sonum strinxit; nempe iuxta TERTULL. l. de coron. mil. c. 8. sed & si nervos idem MERCURIUS in sonum strinxit &c.

(c) SIO & CASSIODORUS in prol. in psalt. psalterium est, ut Hieronymus ait, in modum Δ litteræ formati ligni sonora concavitas.

(d) ISID. l. c. habet intra corium.

modulatione placasse. Hunc scilicet lyram propter studii amorem & carminis laudem inter sidera locatam esse musici fabulantur, ut dicit Isidorus.

Cymbala sunt quædam musica instrumenta, quæ percussa invicem se tangunt, & sonum faciunt & tinnitum.

Sistrum est instrumentum musicum, sic ab inventrice vocatum. Nam Isis regina Ægyptiorum sistrum invenisse probatur; unde Iuvenalis:

Isis & irato fertat mea lumina sistro.

Ideo mulieres hoc utuntur instrumento, quia eius inventrix fuit mulier; unde & apud Amazonas sistro ad bellum foeminarum exercitus advocatur.

Tintinnabulum a tinniendo est dictum, & est parva nola vel campanula. Habet autem campana hoc proprium, quia dum resonando aliis proficit, ex frequenti ictu sese consumit. Sed & multa alia deserviunt instrumenta musicæ disciplinæ, cuius scientia tractat de vocibus & de sonis. Et ista, quæ de musica dicta sunt, absque præiudicio dicta sunt.

Attamen musicæ melodicæ præconia mirabilia compendio recapitulantes di-

cimus admirantes, quod ipsa est cordis lætificativa, amoris excitativa & inflammativa, passionum animæ expressiva, virtutis organorum spiritualium præstativa, puritatis & bonæ dispositionis eorumdem ostensiva, ætatis & sexus discretiva, præconii & laudis adquisitiva, affectionis audientium mutativa: sicut de Orpheo dicitur in fabulis, quod vocis suæ modulatione arbores & nemora, montes & saxa demulcebat. Ita vero est vox composita naturæ consona & amica, quia non solum delectat homines, verum etiam bruta animalia. Quod patet in bobus, qui cantu bubulci dulcisono potius quam iaculo seu stimulo ad laborandum excitantur. Volucres etiam in dulcis vocis modulo delectantur in cantu, quod sæpe per dulcem sonum ad laqueos & pericula ab aucupe provocantur, iuxta illud:

Fistula dulce cunit, volucres dum decipit aucups.

Item per dulces voces & cantilenas & harmonias musicas infirmi & maniaci & phrenetici ad sensum mentis, & sanitatem corporis sæpius revocantur. Unde Constantinus in Viatico (a) particula prima. C. de amore, qui dicitur hereos, sic dicit: dicunt alii, quod Orpheus dixerit, Imperatores ad convivia

(a) Is est CONSTANTINUS *Africanus*, ex loco originis, vel RHEGINUS etiam dictus a loco diuturnioris commorationis. Hic ex protosecretario primum *Roberti* GUISCARDI Nortmannorum ducis potestatem an. 1072. factus monachus Casinensis ex Syriaco in Græcum vertit opus medicum de omnium fere morborum, qui homini accidere possunt, cognitione & curatione, in septem libros divisum, quod

inscripsit *Viaticum peregrinantis*. Prodiit id latine tantum *Basileæ* an. 1536. Græcum vero Msc. extat in bibliotheca Cæsarea *Vindobonensi*, in cuius catalogo auctorem hunc eiusque opera recenset LAMBECIUS T. VI. pag. 125. & seqq. Agit de eo etiam PETRUS Diaconus Casinensis in continuatione chronici Casinensis LEONIS Marficani lib. III. cap. 35. Apud MURATORIUM T. IV. Script. Ital. p. 455.

via me invitant, ut ex me se delectent, ego tamen condelector ex ipsis, cum, quo velim, animos eorum flectere possim, de ira ad mansuetudinem, de tristitia ad lætitiā, de avaritia ad largitatem, de timore ad audaciam. Hoc est ordinatio musicorum, quæ circa sanitatem animæ perfectissima esse digonscitur. Et cum dulcisona etiam melodia dæmones aliquando coarctantur, & exire de corporibus compellantur, ut patet in Saule, a quo spiritus Dei malus voce Davidica recedere cogeatur, ut

patet II. Regum, 8. capitulo. Ex quibus omnibus iam patet, quam utilis sit iocunda vox atque dulcis. Non autem (idem) est de voce inordinata & horribili, quia non lætificat, sed contristat, & aures & mentem gravat. Unde Constantinus tertio capitulo supradicto: Interrogatus quidam philosophus, quare homo horribilis gravior esset, quam quodlibet pondus? taliter respondisse fertur: homo inquam horribilis pondus animi est.

FINIS TOMI II.

Corrigenda in Tomo II.

<i>Pag.</i>	<i>col.</i>	<i>linea</i>	<i>Pro:</i>	<i>Lege:</i>
127.	1.	2.	noluerit, - - - - -	voluerit.
138.	2.	1.	ab A. in D. - - - - -	ab A. in d.
222.	2.	27.	post: tertiam diametri adime, -	Adde: <i>reliquum eius spatium usque ad plectrum</i> <i>in quatuor divide, & quarta parte ablata &c.</i>
282.	1.	17.	a) - - - - -	b)
349.	2.	36.	ad d. - - - - -	ad D.
351.	1.	2.	A. B. C. D. &c. - - - - -	B. C. D. &c.
ibid.	1.	5. & 6.	C. D. E. - - - - -	c. d. e.
ibid.	2.	3.	ad e. - - - - -	ad E.
ibid.	2.	ult.	D. E. F. - - - - -	d. e. f.
352.	1.	4.	C. - - - - -	c.
ibid.	2.	7.	E. F. G. - - - - -	e. f. g.
ibid.	2.	ante penult.	D. - - - - -	d.
ibid.	2.	ante penult.	G. inferius, - - - - -	g. superius.
ibid.	2.	penult.	g. superius, - - - - -	G inferius,
369.	-	penult.	ius tamen, - - - - -	eius tamen.
375.	1.	24.	vivis, - - - - -	vivit.

